

Rafael Aracil
Antoni Segura
(Editors)

M E M Ò R I A
DE LA TRANSICIÓ
A ESPANYA I A
CATALUNYA

M E M Ò R I A
DE LA TRANSICIÓ
A ESPANYA I A
CATALUNYA

MEMÒRIA DE LA TRANSICIÓ A ESPANYA I A CATALUNYA

Editors

Rafael Aracil
Antoni Segura

Autors

Macià Alavedra	Josep M. Huertas Claveria
Lluís Armet	José Luis López Bulla
Heribert Barrera	Manuel Mas
Xose Manuel Beiras	Andreu Mayayo
Josep Benet	Montserrat Minobis
Francesc de P. Burguera	Alfred Molinas
Ramon Camp	Joan Miquel Nadal
Jordi Carbonell	Agustí Pons
Santiago Carrillo	Jordi Pujol
Emili Cortavitarte	Joan Reventós
Joseba Egibar	Josep Riera
Ramon Espasa	Miquel Roca Junyent
Antoni Farrés	Carles Santacana
Enric Frigola	Carles Sentís
Luis Fuertes	Sebastià Serra
Josep Maria Guinart	Jordi Solé Tura
Antoni Gutiérrez Díaz	Jordi Valls

EDICIONS
UNIVERSITAT DE
BARCELONA

© Edicions de la Universitat de Barcelona, 2000
Adolf Florensa, s/n
08028 Barcelona
Tel.: 934 035 430
comercial.edicions@ub.edu
www.edicions.ub.edu

ISBN: 978-84-9168-706-1

Aquest document està subjecte a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada de Creative Commons, el text de la qual està disponible a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

ÍNDIX

Nota dels editors	9
Memòria i història de la transició	11
20 anys de Constitució	67
Santiago Carrillo	85
Les nacionalitats	103
20 anys de l'Estatut	135
20 anys d'ajuntaments democràtics	169
Josep Benet	199
Els agents socials	221
Heribert Barrera	245
Carles Sentís	263
Antoni Gutiérrez Díaz	279
Joan Reventós	299
Jordi Pujol	319
Els mitjans de comunicació i la transició	343
Memòria de la transició: Apèndix (Espanya/Catalunya).	367

NOTA DELS EDITORS

Respecte del text que segueix, hem cregut convenient incloure una informació necessària per acompanyar la transcripció de les intervencions i del debat que se celebrava a cada sessió del curs *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya*. Es tracta d'una informació suplementària que serà útil per a tots els lectors, ja que facilita la comprensió d'un procés que, vist des d'angles i perspectives diferents, és complex en si mateix. Però sobretot, és una informació que hem pensat que pot ser molt aclaridora per als lectors més joves, perquè s'està parlant d'una etapa, d'uns fets ocorreguts fa gairebé 25 anys. És a dir que, avui en dia, per exemple, cap dels estudiants de la Universitat —per la seva edat— va viure aquella època i, per tant, no en recorda res en especial, si no és de forma indirecta.

Així, doncs, hem inclòs al començament del llibre un text explicant alguns aspectes del franquisme que enllaça amb els antecedents de la Transició i, també, amb l'evolució del propi procés de la Transició. Al final, en apèndixs, hi figuren igualment una sèrie de dades referents a resultats electorals (Congrés, Senat, autonòmics, sindicals...), referèndums (OTAN, etc.), atemptats (ETA, extrema dreta...), cronologies, glossari de sigles, etc. Els dos textos afegits faran entendre millor, això creiem, la «memòria» exposada pels protagonistes durant les sessions.

El text que ara publiquem va ser un curs de lliure elecció ofert pel *Centre d'Estudis Històrics Internacionals* (CEHI) per als estudiants de segon cicle de la Universitat de Barcelona. Comptant amb l'ajut dels vicerektorats de Docèn-

cia i Estudiants, de Recerca, i d'Activitats i Promoció Culturals, com també amb la col·laboració del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, va ser impartit durant el segon semestre del curs acadèmic 1998-1999, amb una gran acollida per part dels estudiants i també, en diverses sessions, d'un públic no universitari.

El seu objectiu era encetar un marc de reflexió i debat que pugui fornir als nostres estudiants les claus interpretatives d'aquella important etapa, com també els elements d'anàlisi necessaris per completar la seva formació professional, cívica, social i política.

És per això, pels objectius i per l'acollida que, després d'aquell primer curs, el CEHI va decidir convertir en permanent aquest tipus d'activitats i, durant el segon semestre del curs 1999-2000, ha ofert també una segona edició de la *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya (II)* que, amb característiques semblants a l'anterior, ha estat centrada en *Sindicalisme, gènere i qüestió nacional*. També, al moment oportú, aquestes sessions seran publicades.

Finalment, hem d'agrair a tots els qui, d'una manera o d'una altra, van intervenir en aquest cicle les facilitats que ens van donar a l'hora d'organitzar-lo. Igualment, volem remarcar l'absoluta bona disposició dels participants a exposar els seus records a l'Aula Magna de la Universitat.

RAFAEL ARACIL I ANTONI SEGURA
Centre d'Estudis Històrics Internacionals
Pavelló de la República
Barcelona, març de 2000

MEMÒRIA I HISTÒRIA DE LA TRANSICIÓ

ANTONI SEGURA I MAS
Centre d'Estudis Històrics Internacionals
Universitat de Barcelona

27 de setembre

Encara era de matinada i el dia s'anunciava trist i ennuvolat. Les passes deixaven unes fines petjades sobre el camí que conduïa a la porta de serveis del cementiri. Més enllà, la ciutat s'incorporava a la vida quotidiana amb el regust, amarg, de la inutilitat de les protestes i manifestacions dels darrers dies. Tot havia estat en va, fins i tot el clam internacional que culminà amb l'ocupació de consolats i delegacions. La mort, irracional i absurda, colpejava de nou i es convertia en el tret més perenne d'aquella injusta i maleïda victòria. La comitiva s'aturà davant del mur, blanc, llarg, nu. Fou tot molt ràpid. Només una descàrrega, que sonà seca, com un tret, tot i que després començà a esfilagarsar-se en un eco reiteratiu i absurd. El cos va caure a terra i una bandada d'ocells aixecà el vol com empesa per un ressort ocult. El sol tot just clarejava a l'horitzó ofegat per uns núvols espessos i de mal auguri.¹

El paràgraf anterior reproduïx un fragment d'un article que, vint anys després, intentava reconstruir, amb l'ajuda del record i d'algunes notes escrites en aquell moment, la ràbia, la impotència i la sensació produïda pels darrers as-

1. Antoni Segura i Mas, "27 de setembre", fragment d'un article mai acabat (25 de setembre de 1995).

sassinats legals de la dictadura: a pesar de la campanya internacional, de les nombroses manifestacions celebrades arreu d'Espanya i de les peticions de clemència adreçades al dictador des d'instàncies i personalitats molt diverses, el 27 de setembre de 1975 foren afusellats tres militants del Frente Revolucionario Antifascista y Patriótico (FRAP) i dos militants d'Euzkadi Ta Askatasuna (ETA; Euskadi i Llibertat), un dels quals, Juan Paredes Manot, "Txiqui", al cementiri de Cerdanyola del Vallès.² Era la mateixa ràbia i impotència viscuda un any i escaig abans arran de l'execució de Salvador Puig Antich. El 27 de setembre de 1975 al dictador li quedaven menys de dos mesos de vida.

Fou un intent de reconstrucció fallit, perquè aviat em vaig adonar que en aquelles dues dècades havien passat massa coses que, potser, desvirtuarien el sentit de l'article. D'una banda, el fet substancial que volia ressaltar, la continuïtat del tret fonamental, la repressió, d'una dictadura que va sorgir de la mort (el seu primer acte fou la revolta del 18 de juliol que va desencadenar la Guerra Civil i una intensa repressió a ambdues rereguardes que va prosseguir durant la postguerra) i morí matant, podia semblar una justificació de la violència absurda i inútil que ETA seguia practicant a mitjans dels anys noranta. Potser perquè els militants d'ETA són els fills d'una generació que encara va conèixer la violència antiga i brutal de la dictadura i que han fet del rebuig de la violència antiga la justificació d'una violència renovada, quotidiana, igualment terrible i inútil. De fet, doblement inútil, en la mesura que les morts d'ahir no han servit per evitar les morts d'avui.

D'altra banda, la Transició havia estat, finalment, una entesa, un acord, un pacte entre els sectors més lúcids, més evolucionats (o, si es prefereix, amb més voluntat de supervivència política i econòmica) del règim franquista i l'oposició democràtica. Un punt de trobada entre franquistes i antifranquistes, és a dir, una reforma sense ruptura encara que el punt d'arribada, l'Estat de dret i democràtic, suposi una profunda ruptura amb el punt de partença: una dictadura que, mitjançant una reforma pactada (la de "*la ley a la ley pasando por la ley*" de Torcuato Fernández Miranda), es dissol per donar pas a un nou marc jurídic que culmina en l'elecció democràtica del Parlament, la redacció d'una Constitució consensuada entre les diferents forces polítiques majoritàries, el restabliment d'una Generalitat provisional i l'aprovació en referèndum de l'Estatut el 1979. El preu d'aquest procés fou, però, l'amnèsia, l'oblit del passat i de les biografies personals de les últimes quatre dècades. Només així era possible la reconciliació política entre els que havien patit la repressió i els que l'executaven, entre les víctimes i els botxins.³ Potser era un

2. Els darrers afusellats del franquisme foren Juan Paredes i Àngel Otaegui, d'ETA, i José Luis Sánchez Bravo, Francisco Baena i Ramón García Sanz, del FRAP.

3. Qui més ha insistit en fer de l'oblit el preu de la Transició ha estat Gregorio Morán, *El precio de la transición*, Barcelona, Planeta, 1991.

preu necessari, inevitable (com demostraren les execucions de setembre de 1975, calia no subestimar la força que encara tenia la dictadura, ni oblidar la feblesa de l'oposició), però, a llarg termini, ha estat un preu massa elevat, perquè l'oblit s'ha instal·lat entre nosaltres i hem deixat les noves generacions orfes de referències, de passat. La pesantor del silenci i el gruix de l'oblit (esbrineu quina història coneixen els alumnes de les nostres universitats) ens condueix, de mica en mica, a l'aniquilació com a poble i com a éssers humans capaços de commoure'ns amb la injustícia i l'horror. I, malgrat tot, alguns s'entesten encara en estendre un mur de silenci sobre el passat més immediat per no incomodar els hereus de la dictadura.

Per últim, les reconstruccions de la Transició que començaren a fer-se a mitjans dels anys noranta tampoc no ajudaven a contextualitzar el moment de l'afusellament de Txiqui, quan la violència de la dictadura planava sobre tota acció pretesament política i projectava, en contrapartida, una percepció de la violència d'ETA avui difícilment justificable.⁴ Afortunadament, si alguna cosa ha variat substancialment en el decurs del darrer quart de segle ha estat la percepció de la violència i d'allò que s'anomenava la "violència revolucionària" que, per a molts sectors de l'esquerra europea, era acceptable o fins i tot justificable en determinades circumstàncies de lluita contra l'opressió: Palestina, Espanya, dictadures del con sud d'Amèrica Llatina, etc. L'exemple de la revolució cubana i de la guerra d'alliberament d'Algèria havia calat fons entre els sectors més radicals, disposats a idealitzar i practicar la violència revolucionària. Fou precisament en aquest context i en el marc de la dictadura espanyola que sorgiren ETA i la resta de grups de l'esquerra que, en un moment o altre, optaren —o pretengueren optar— per la lluita armada.

El vintè aniversari de la mort del dictador i de l'inici formal de la Transició fou aprofitat per publicar diversos treballs destinats al gran públic sobre alguns dels considerats principals protagonistes d'aquesta història (el rei, Torcuato Fernández Miranda, Sabino Fernández Campo...). I com a complement, la sèrie de televisió de Victoria Prego que, malgrat les objeccions que se li podien fer, ofería una visió menys reduccionista i interessada

4. Victoria Prego (*Así se hizo la Transición*, Barcelona, Plaza & Janés, 1995, pp. 24–25) ho ha expressat molt bé quan, referint-se a l'atemptat que costà la vida al president del govern Luis Carrero Blanco (20 de desembre de 1973), escriu: "Con aquella acción, que nadie en la oposición antifranquista llama entonces 'asesinato', ETA les demuestra algo que la izquierda ignoraba por completo, esto es, hasta qué punto es vulnerable el régimen de Franco... Ahora es difícil reconocerlo, habida cuenta de la tenebrosa trayectoria de la banda y del camino opuesto, abiertamente democrático, recorrido por la inmensa mayoría de los españoles, pero en aquellos momentos el grupo terrorista es visto por amplios sectores de la oposición, notablemente los partidos de izquierda, como la encarnación del valor físico y de la clarividencia política, capaz de haber despejado el futuro de nuestro país con la eliminación de un importantísimo obstáculo en el camino hacia la conquista de las libertades."

que la resta.⁵ La majoria d'aquests treballs reproduïen, però, tòpics, llocs comuns, visions esbiaixades que ocultaven, enfosquien, difuminaven, en lloc d'il·luminar, contrastar i clarificar. Tres aspectes em semblaven llavors particularment rellevants en aquest sentit.

La dictadura franquista tendeix a presentar-se com un règim decadent, gairebé anacrònic, en procés d'extinció biològica, que porta en el seu interior la llavor de la pròpia destrucció. Aquesta retrospectiva parcial té l'avantatge d'endolcir el record del franquisme i salvar del naufragi alguns il·lustres personatges. Certament, tothom té el dret d'evolucionar políticament i convertir-se en un fervorós paladí del sistema democràtic. Una altra cosa és voler canviar la història. En efecte, el franquisme dels anys setanta era diferent del de l'autarquia, però conservava alguns trets distintius com la violència de la repressió. Excepte en els primers moments —i molt especialment dels anys de la Guerra Civil i la immediata postguerra—, foren, això sí, una violència, uns assassinats legals perquè comptaven amb el *enterado* del Consell de Ministres del govern corresponent i amb el vistiplau del dictador.⁶

La Transició es reviu, s'explica en clau espanyola, gairebé madrilenya. És allò que es cou en els confins dels heterodoxos, dels evolucionistes del

5. Els treballs, biografies i pseudobiografies publicats l'any 1995 i al·ludits en el text són, fonamentalment: Tom Burns Marañón, *Conversaciones sobre el rey*, Barcelona, Plaza & Janés, 1995; Pilar y Alfonso Fernández Miranda, *Lo que el Rey me ha pedido*, Barcelona, Plaza & Janés, 1995; Julia Navarro, *Nosotros, la Transición*, Madrid, Temas de Hoy, 1995; T. Powell Charles, *Juan Carlos. Un Rey para la democracia*, Barcelona, Planeta, 1995 (en la mateixa línia de destacar la figura de Joan Carles I, quatre anys abans, havia publicat *El piloto del cambio*, Barcelona, Planeta, 1991); Manuel Soriano, *Sabino Fernández Campo. La sombra del Rey*, Madrid, Temas de Hoy, 1995; Javier Tusell, *Juan Carlos I. La restauración de la monarquía*, Madrid, Temas de Hoy, 1995.

6. En el cas de les dues últimes execucions que tingueren lloc a Barcelona, la de Salvador Puig Antich (2-III-1974) i la de Juan Paredes Manot (27-IX-1975), el *enterado* correspongué al govern de Carlos Arias Navarro del qual formaven part Antonio Carro Martínez (presidència), José García Hernández (vicepresident 1r i Governació), Antonio Barrera de Irimo (vicepresident 2n i Hisenda), Licinio de la Fuente (vicepresident 3r i Treball), Pedro Cortina Mauri (Afers Estrangers), Francisco Coloma Gallego (Exèrcit), Gabriel Pita da Veiga (Aire), Cruz Martínez Esteruelas (Educació i Ciència), Antonio Valdés González-Roldán (Obres Públiques), Alfredo Santos Blanco (Indústria), Nemesio Fernández Cuesta (Comerc), Tomás Allende García-Báxter (Agricultura), Luis Rodríguez de Miguel (Habitatge), Francisco Ruiz-Jarabo (Justícia), Pío Cabanillas Gallas (Informació i Turisme), Joaquín Gutiérrez Cano (Planificació del Desenvolupament) i Alejandro Fernández Sordo (Relacions Sindicals). El 29 d'octubre de 1974, és cessat el ministre més oberturista i reformista del Govern Arias Navarro, Pío Cabanillas, la qual cosa porta a presentar la dimissió al ministre d'Hisenda Barrera de Irimo. Seran substituïts, respectivament, per León Herrera i Rafael Cabello de Alba. El 6 de març de 1975, Licinio de la Fuente, Alfredo Santos Blanco, Nemesio Fernández Cuesta i Francisco Ruiz-Jarabo foren cessats i substituïts, respectivament, per Fernando Suárez, Alfonso Álvarez Miranda, José Luis Cerón i Sánchez Ventura. Cal assenyalar que els *enterados* no es produïren per unanimitat i que els sectors del Govern i del règim més partidaris d'una obertura política eren contraris a les execucions. Sobre la composició del govern d'Arias Navarro vegeu Ramón Tamames, *La República. La Era de Franco, Historia de España de Alfaguara VII*, 6a ed., Madrid, Alianza, 1977, pp. 499-500.

poder franquista i, en el millor dels casos, d'una oposició democràtica que també actua i es defineix en clau espanyola, encara que els seus dirigents parlin des de l'exili. Aquesta tampoc no és una reconstrucció casual i desinteressada. De nou, el rerefons de la Guerra Civil se'n fa present. El 10 de febrer de 1939, quan les tropes franquistes arribaven a la frontera amb França, els ciutadans de Catalunya havien perdut les llibertats democràtiques, però, també, les llibertats nacionals. És per això que, a casa nostra, la lluita per aconseguir-ne unes era inseparable de la lluita per recuperar les altres, simbolitzades en la reivindicació de l'Estatut d'Autonomia. Tanmateix, reconèixer això suposa acceptar un model d'Estat que resulta inadmissible per a la dreta espanyola més conservadora i, en bona mesura també, per a certs dirigents de l'esquerra que tenen una concepció jacobina de l'Estat.

La figura del rei i de determinats polítics de l'anterior règim són la clau per explicar la Transició, fins al punt que aquesta ens apareix com un treball d'encaix on tot estava previst des de feia molt de temps i on cada passa es donava amb precaució però amb decisió per tal d'assolir la fita desitjada. La Transició seria així la realització d'un pla prèviament elaborat per ments clarividents al servei del futur rei. És massa simple per ser veritat, i representaria un enorme menyspreu per a tots aquells que, amb la seva lluita política i sindical, van fer inevitable la Transició. La clarividència, en tot cas, calia per reconèixer aquesta inevitabilitat i afegir-se, encara que fos a darrera hora i després que ETA dinamités l'alternativa continuista-modernitzadora impulsada pels tecnòcrates de l'Opus Dei, als vents de canvi que exigia la incorporació a Europa, la taula de salvació per a una malmesa economia espanyola durament colpejada per la crisi de començaments dels setanta i amb un teixit industrial obsolet i gens competitiu. La mateixa clarividència que calia també, certament, per conduir el procés i, amb la connivència resignada de l'oposició democràtica, dur a terme una reforma que no provoqués la irritació d'una cúpula militar que havia estat el baluard de la dictadura.

L'ombra d'oblit i de silenci sobre el passat més recent a què va donar lloc el pacte no escrit de la Transició, dificulta no tant l'estudi d'aquells anys com, sobretot, l'estudi de la dictadura. En molts aspectes, s'haurà arribat tard per reconstruir amb detall els primers anys de la implantació d'un règim que s'assentava en el suport social i en la repressió. Catalunya no fou una excepció i el franquisme s'hi consolidà gràcies a una intensa repressió, que abastava tots els nivells de la vida quotidiana, pública i privada i estava present a totes hores i en qualsevol lloc, i gràcies al suport que va rebre, per acció o per omissió, d'àmplies capes socials del país.

Els primers anys de la dictadura foren els més durs, els que han dei-

xat menys record, però foren també els més decisius en la consolidació de les institucions de la dictadura a Catalunya. Amb motiu de la presentació de la documentació de la "Comisión de Incorporación Industrial y Mercantil n.º 2" (CIIM núm. 2, corresponent a Catalunya), conservada a l'Arxiu de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, escrivíem: "ateses les característiques socioeconòmiques de Catalunya —un país eminentment industrial i comercial—, la Comissió constitueix un dels eixos preferents d'actuació del govern de la dictadura franquista després de l'ocupació de Barcelona i en els anys immediatament posteriors a la fi de la Guerra Civil, és a dir, els anys 1939-1941. A més a més, les circumstàncies del moment, permetien exercir totes aquestes funcions amb la impunitat dels vencedors: sense oposicions ni controls de cap mena i amb una població temorenca i vençuda per la guerra, pels bombardejos de darrera hora, per la fam, per la por, per l'atur. La desfeta de les ideologies i de la legalitat ahir vigents havia estat total i absoluta. Mai ningú no havia disposat d'un poder tan absolut com el dels dies, mesos i anys que seguiren a l'ocupació de Barcelona, quan, sovint, a les nits, retrucaven, de carrer en carrer i de porta en porta, els espetecs que anunciaven la justícia terrible i immisericordiosa dels vencedors. A redós del nou poder, hi havia els que havien patit els excessos no menys terribles dels 'incontrolats', els que havien sofert en carn pròpia la tragèdia de la repressió republicana, però, també, els voltors de tota mena, supervivents sense ideologia, disposats a rosegat les despulles dels vençuts, dels seus béns, dels seus records... El període d'actuació de la CIIM núm. 2 fou el més terrible de la història més immediata. Foren uns moments d'una gran mobilitat social —alimentada pels canvis polítics— i d'unes possibilitats extraordinàries d'acumulació de béns i capitals —propiciada pels canvis de titularitat introduïts per la nova legislació social i econòmica. Foren els moments crucials en la configuració de les bases econòmiques, socials i ideològiques de la dictadura a Catalunya".⁷

I, tanmateix, la reconstrucció històrica es fa cada cop més difícil. Costa trobar les eines per esbrinar el passat més immediat, perquè la dictadura, primer, i el pacte d'oblit de la Transició, després, han ajornat els estudis prou temps perquè molts dels protagonistes hagin desaparegut i amb ells un material històric de primera mà. Ja resulta particularment difícil reconstruir alguns aspectes de la Guerra Civil i, sobretot, de la resistència interior durant els anys quaranta: la història del maquis, més enllà dels personatges

7. Rafael Aracil i Antoni Segura, "Els empresaris de la postguerra" a Rafael Aracil, Antoni Segura, Jordi Oliva i Maria Pont, *Empresaris de la postguerra. La Comisión de Incorporación Industrial y Mercantil n.º 2 1938-1942*, Barcelona, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 1999, pp. 49.

més populars i coneguts (Quico Sabaté, Lluís Facerias...), resta per fer i, segurament, ja no es podrà fer mai amb un cert detall. I, tanmateix, foren desenes, centenars d'homes (i algunes dones) que amb la seva lluita, desesperada i sense possibilitats d'èxit, mantingueren una espurna d'esperança i rebel·lió. Foren mites i bandolers alhora; desesperats i desarrrelats. Temuts i odiats per les forces de l'ordre i, en ocasions, pels mateixos pagesos i la població que, de grat o per força, els donava aixopluc i suport logístic.⁸ És el mateix oblit que enfosqueix el record dels milers de resistents (homes i dones) que al llarg de la dècada dels quaranta confeccionaren *octavilles*, fullets, revistes i diaris clandestins, impulsaren accions polítiques, culturals i reivindicatives, mantingueren encesa la flama de l'oposició en precàries condicions i a través d'organitzacions encara més precàries conegueren, massa vegades, la brutalitat dels interrogatoris, la duresa de la presó i la fredor dels morts afusellats al Camp de la Bota.

D'aquests anys ens queden les col·leccions dels diaris legals, que expressen la veu dels vencedors, gairebé tota la documentació significativa elaborada pel règim⁹ i el que Miquel Bové i Antoni Capilla han denominat la *premsa de sorra*, que es conserva fragmentada i força incompleta.¹⁰ Ens queden també, de forma igualment fragmentada i incompleta, els documents, les actes i les publicacions de les organitzacions i els partits polítics clandestins i els materials elaborats a l'exili, no sempre amb un coneixement acurat del que succeïa a l'interior.¹¹ D'on sortirà, però, la informació que no contenen ni els uns ni els altres? Ens manquen, cada vegada més, els testimonis. I, si bé és veritat que els documents i les escadusseres memòries disponibles permeten refer parcialment la història, també és cert que a les noves generacions d'historiadors els serà cada vegada més difícil contraposar la veritat "oficial" amb la veritat "clandestina", ambdues deformades per la lluita ideològica que des de 1939 mantingueren la

8. Sobre el maquis poden consultar-se Josep Clara, *El maquis*, Girona, Quaderns de la Revista de Girona, Diputació de Girona/Caixa de Girona, 1992; Antonio Tellez, *La guerrilla urbana y Facerias*, París, Ruedo Ibérico, 1974, i Sabaté, *Guerrilla urbana en España*, Barcelona, Virus, 1992. I, més recentment, Ferran Sánchez Agustí, *Maquis a Catalunya. De la invasió de la vall d'Aran a la mort del Caracrenada*, Lleida, Pagès Editors, 1999, i la biografia novel·lada de Francesc Sabaté de Pilar Eyre, *Quico Sabaté, el último guerrillero*, Barcelona, Península, 2000.

9. Poc abans de les primeres eleccions democràtiques, molts governs civils i altres institucions oficials, reberen ordres de destruir gran part de la documentació relacionada amb la repressió i el partit únic. Malauradament, no sempre existeixen còpies en altres organismes oficials que permetin recuperar aquesta informació.

10. Miquel Bové, Antoni Capilla, *La premsa de sorra. Les publicacions obreres clandestines a la Catalunya de la postguerra (1939-1959)*, Barcelona, Diputació de Barcelona-Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1995.

11. Una part important d'aquesta documentació i de les publicacions oficials del règim es poden trobar al Centre d'Estudis Històrics Internacionals-Pavelló de la República de la Universitat de Barcelona.

dictadura i l'oposició.¹² De la mateixa manera, cada vegada mancaren més les referències per fer la lectura entre línies dels diaris i les revistes legals, de les obres de teatre que es representaven, del cinema, etc. que es popularitzaren a les dècades dels anys seixanta i setanta.

L'èxit, avui irrepetible, tret d'alguns treballs dels primers Joglars que jugaven també amb la complicitat de l'espectador per trobar una doble lectura al que succeïa a l'escenari, de representacions d'obres com *Ronda de mort a Sinera* o *Primera història d'Esther* de Salvador Espriu, com *Marat Sade* de Peter Weiss o com *Las Criadas* de Genet s'explica no tant pel que deien els textos o l'escenografia de l'obra com per la identificació que l'espectador feia del que succeïa o es deïa a l'obra amb la situació política que vivia el país. De la versió que va fer Enrique Llovet d'*El Tartufo* de Molière, que fou estrenada al Teatro de la Comedia de Madrid el 3 d'octubre de 1969, el seu director i protagonista (Adolfo Marsillach) ha pogut escriure que "*todo el mundo comentaba en Madrid nuestro Tartufo. El lenguaje críptico que el franquismo había impuesto para expresarnos llegó aquí a un refinamiento hiperbólico. El público veía y oía más cosas de las que en realidad hacíamos y decíamos. Se aseguró que un loro gritaba '¿Opus 69!' y que la censura le obligó a callarse en el ensayo general. (Falso. Tuvimos un loro, pero no hablaba y se murió de aburrimiento a la mitad de una representación.) También se dijo que yo imitaba a López Rodó y que José María Prada –Orgón– era la contrafigura de Franco. (No, no exactamente. Es cierto que la conexión entre los dos personajes protagonistas de Molière podía recordar la complicidad que unía al Generalísimo con su ministro inventor del Plan de Desarrollo, pero de ahí a una imitación o parodia... No, eso hubiese sido rebajar nuestro trabajo a los mecanismos propios de las caricaturas de revista.) En un momento de la representación, yo –es decir, Tartufo– saltaba del escenario a un palco de proscenio y comentaba*

12. Pilar Eyre, en l'obra que s'acaba de citar, reproduïx aquesta sensació de Sabaté quan torna a Catalunya l'octubre de 1945 per començar les seves accions: "*Sabaté ha faltado de su tierra seis años y medio y esperaba encontrarse con un país sucio, pobre, furioso y despedazado. Y halla un país roto y pobre, sí. Pero, más que ira Quico detecta una desesperada resignación que no entiende y que le subleva. Entre lo que dice Solidaridad Obrera ese mismo mes desde Toulouse ('Esto se hunde. Nuestro esfuerzo colectivo se ve coronado con indiscutible éxito con el final del oprobioso régimen que tiene amordazado y sojuzgado al heroico pueblo español')* y lo que publica en Madrid el diario Informaciones (*'España es hoy la envidia del mundo por la paz y la prosperidad que ha alcanzado bajo la égida de nuestro invicto Caudillo'*) hay una tierra de nadie, yerma y gris, en la que se mueve la mayoría de sus compatriotas."

Una observació similar fa Jordi Solé Tura (*Una història optimista*, Barcelona, Edicions 62, 1999, pp. 180-181) quan, a propòsit de Ràdio Espanya Independent (La Pirenaica), ens adverteix que "no era un emissora d'informació sinó una eina de combat polític. El nostre treball era, doncs, una barreja d'informació i de voluntarisme, i és lògic que més d'una vegada caiguéssim en l'exageració o en l'error més o menys assumit", com, quan amb ocasió del Primer de Maig de 1962 o el 1963, "vam proclamar amb entusiasme que mig milió de treballadors s'havien manifestat a la Casa de Campo contra el franquisme" quan, probablement, la convocatòria havia estat un fracàs, la qual cosa no impedi, però, que la repressió es rabegés en alguns dels convocats que hi varen assistir.

lo que estaba sucediendo con un señor vestido de gris marengo. Aunque no era un truco preparado —en los años sesenta los caballeros con traje gris marengo abundaban en los teatros—, empezó a circular el rumor de que el anónimo individuo del palco era una réplica de monseñor Escrivá de Balaguer. Delirante. Total: que —El Tartufo fue uno de los primeros espectáculos políticos de aquella España de Massiel (se casaría en noviembre) y de la duquesa de Medina Sidonia (saldría de la cárcel el mismo mes)”.¹³ Fins i tot *La Codorniz*, una revista satírica representant dels sectors liberals del règim, va popularitzar la dita de “*la revista más audaz para el lector más inteligente*”, que feia referència explícita a la doble lectura o a la lectura entre línies que calia fer dels acudits i les històries que publicava. El fenomen de la lectura entre línies o la doble lectura en revistes i diaris es va mantenir viu durant els primers anys de la Transició i encara avui es pot observar en alguns mitjans escrits de l’entorn d’HB al País Basc.

D’altra banda, la lenta recuperació de la memòria d’aquests anys s’enfronta als obstacles de la memòria selectiva i del presentisme. En el primer cas, l’hegemonia cultural i política de determinades opcions ideològiques, hegemonia legítima i no discutida, porta a recuperar una part del passat, la més pròxima ideològicament a aquestes opcions, i a oblidar-ne d’altres. La història l’acaben fent els que subsisteixen políticament. Així, per exemple, l’any 1963 molta gent el relaciona amb l’afusellament de Grimau. En canvi, poca gent recorda que l’estiu d’aquell mateix any foren executats al garrot dos joves anarquistes, Delgado i Granados, per un atemptat que no havien comès. Encara avui, l’emissió d’un documental en què s’explica aquesta història es passa a hores de poca audiència (la matinada) a la 2 de TVE. La recuperació presentista del passat consisteix en projectar cap enrere la situació del present. Quantes memòries no s’han fet per justificar les opcions ideològiques d’avui i expliquen el passat personal i polític en funció d’això? Quantes històries dels darrers anys del franquisme i de la Transició no s’han escrit en funció del sistema de partits polítics actual? El resultat és l’encobriment de determinats aspectes del passat (personal o col·lectiu) i el bandejament de totes aquelles accions realitzades per opcions polítiques o sindicals que avui no tenen representació (o bé aquesta és molt marginal) en l’escenari polític actual. La conseqüència, volguda o no, és el maquillatge de les biografies i el falsejament del passat, perquè en els moments que tot allò succeïa ningú no sabia quin seria el resultat final i quines opcions sobreviurien i per què. Recuperar aquesta història oblidada pel presentisme d’algunes anàlisis és fonamental per entendre bé els anys quaranta

13. Adolfo Marsillach, *Tan lejos, tan cerca. Mi vida*, Barcelona, Tusquets, 1998, pp. 319-320.

i els primers anys cinquanta i els primers anys de la Transició, quan l'escenari polític es trobava molt més fragmentat que avui.

La Transició fou un període d'acceleració històrica, en què passaren moltes coses (totes transcendents) en molt poc temps. Casos com aquests es donen només en uns pocs moments de la història; i quan un investigador vol aproximar-se a un d'aquests períodes excepcionals és el primer que cal tenir en compte. En aquest aspecte, els anys de la Transició presenten similituds amb els anys de la Segona República, en què, també, en un període de vuit anys (incloent-hi la Guerra Civil) es donaren experiències de canvi radicals i contraposades. En el cas de la Transició, en uns pocs anys s'assisteix a l'eclosió de l'oposició al franquisme i a la formació d'un consens social a favor de l'evolució política (1971-1975); a la desaparició de l'almirall Carrero Blanco (1973), que representava l'alternativa continuista dels tecnòcrates de l'Opus Dei; al desmantellament de les institucions de la dictadura (1976-1977); a la legalització dels partits polítics (1977); a la proclamació de l'amnistia política (a finals de 1977 pràcticament no quedaven presos polítics); als embats violents i mortífers de l'extrema dreta; a la intensificació dels atemptats i les accions no menys mortíferes d'ETA i del GRAPO; a la celebració d'eleccions generals democràtiques i la victòria del partit de Suárez (1977); a la instauració de la Generalitat provisional i del Consejo General Vasco (1977); al sorgiment d'una nova legalitat amb la redacció d'una nova Constitució (1978), que instaura l'Estat de dret i democràtic, i dels Estatuts d'Autonomia de Catalunya i Euskadi (1979) i, posteriorment, de Galícia i de la resta de comunitats; a la celebració de les primeres eleccions municipals democràtiques i les segones al Parlament espanyol, ara ja en el marc de la nova Constitució (1979); a les primeres eleccions als Parlaments català i basc amb les victòries de CiU i del PNB, respectivament (1980); a la dimissió de Suárez (1981); a l'intent de cop d'Estat del 23 de febrer de 1981; a la victòria electoral del PSOE (1982). I, tot això, després dels quaranta anys d'immobilisme de la dictadura, s'esdevé en un període de temps que amb prou feines arriba a una dècada. Això és el que es vol dir quan es parla d'acceleració històrica o d'acceleració del temps històric. I, tanmateix, cal no deixar-se enlluernar, i no idealitzar excessivament aquests anys, com sovint s'ha fet amb els anys de la Segona República.

La Transició fou la plasmació legal i política de la coincidència de l'ampli moviment a favor del canvi polític que s'havia forjat en la lluita contra la dictadura i de la voluntat reformista dels sectors més lúcids del franquisme i de l'oposició moderada i monàrquica. La lluita contra la dictadura s'inicià, en molts llocs, el mateix any 1939: primer, en forma de resistència, d'ajuda als presos i d'organització de xarxes d'evasió; i, més tard, en forma d'oposició ar-

mada i política a la dictadura amb la voluntat d'enderrocar-la i substituir-la per una república (formalment, l'esquerra no abandonà l'objectiu de l'establiment d'una república fins poc abans de redactar-se la Constitució) democràtica (o una monarquia parlamentària en el cas de l'oposició més moderada). Tanmateix, la lluita contra la dictadura no assolí ni la mateixa intensitat ni els mateixos continguts arreu de l'Estat espanyol. En general, l'oposició d'esquerres es trobava més ben articulada en les grans concentracions industrials (Catalunya, País Basc i Astúries), a la capital de l'Estat i en algunes, poques, comarques de l'Espanya latifundista que havien estat importants centres guerrillers a la dècada dels quaranta (Andalusia). Aquesta desigualtat organitzativa responia a raons històriques i estructurals i va donar lloc a ritmes i plantejaments diferenciats.

A Catalunya, concretament, es pot considerar que la Transició comença amb l'establiment d'un organisme unitari, l'Assemblea de Catalunya (7 de novembre de 1971), que comprèn tota l'oposició i on participa activament la societat civil. D'altra banda, amb la desfeta de 1939, s'havien abolit les llibertats individuals i democràtiques, es donava pas a una dura repressió, es derogava l'Estatut (Llei del 5 d'abril del 1938) i se suprimien les institucions catalanes (ordre del 15 de gener del 1939), i, en paraules de Josep Benet, es procedia al més seriós intent de genocidi cultural contra Catalunya.¹⁴ En suma, a Catalunya, "la pèrdua de les llibertats individuals i democràtiques fou indissociable de la pèrdua de les llibertats nacionals. Aquesta constant, alimentada pel record [idealitzat] de les realitzacions de la Catalunya republicana i autònoma, es mantindrà viva durant tota la dictadura i revifarà als anys seixanta i en els primers anys de la Transició com recollirà l'Assemblea de Catalunya en la triple reivindicació de 'Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia!'. El fet nacional s'havia convertit en patrimoni polític col·lectiu de tota l'oposició democràtica al franquisme i les eleccions del 15 de juny de 1977 donaren una victòria aclaparadora als partits que reivindicaven el restabliment de la Generalitat i l'Estatut, la qual cosa confirmava el component diferencial de la societat catalana".¹⁵ Sis anys abans, s'havia constituït a Catalunya el primer organisme unitari en la lluita contra el franquisme, que tingué com a catalitzador els actes organitzats arran del procés de Burgos (diverses manifestacions i, de manera destacada, la tancada de més de dos-cents intel·lectuals a Montserrat). Tal com recorden Antoni Batista i Josep Playà, "la idea de constituir una as-

14. Josep Benet, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1996.

15. Antoni Segura i Mas, "L'Estatut i la reorganització autònoma de l'estat: el context històric", *Idees*, núm. 4, *Vint anys de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Balanç i perspectives*, 1999, p. 9 i Joan B. Culla a Borja de Riquer i Joan B. Culla, *Història de Catalunya. VI. El franquisme i la transició democràtica 1939-1988*, Barcelona, Edicions 62, 1989, pp. 428-429.

semblea unitària que agrupés les diverses forces polítiques i socials de Catalunya va néixer de la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya (CCFPC), creada el desembre de l'any 1969 i integrada per cinc partits: Moviment Socialista de Catalunya (MSC), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Front Nacional de Catalunya (FNC), Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) i Unió Democràtica de Catalunya (UDC). La Plataforma de la CCFPC tenia set punts: llibertats democràtiques, amnistia, llibertat sindical, dret de vaga, millores de tot tipus per afavorir la situació de la classe treballadora, Estatut d'Autonomia del 1932 i convocatòria a Corts Constituents".¹⁶ A més a més, des del març de 1966 existia a Catalunya un altre organisme unitari, la Taula Rodona, que, a més dels cinc components de la CCFPC, incloïa també partits minoritaris de l'esquerra (PCI, BR), CCOO, associacions de veïns...

En canvi, la historiografia espanyola fa coincidir els inicis de la Transició a Espanya amb la mort del dictador i el primer govern del rei Joan Carles, o amb l'etapa posterior a la desaparició de Carrero Blanco.¹⁷ L'oposició republicana arriba força dividida i impulsant organismes polítics diferents: el juliol de 1974, es presentava a París la Junta Democrática, organisme que impulsava el PCE i del qual formaven part el mateix PCE, el Partido Socialista de Tierno Galván, el Partido Carlista i CCOO; el gener de 1975, es presentava la Plataforma de Convergència Democrática, impulsada pel PSOE i de la qual formaven part el mateix PSOE, la democràcia cristiana de Ruiz-Giménez, la Unión Socialdemócrata Española (USDE) d'Antonio García López, partit fundat per Dionisio Ridruejo, el PNB, la Unió Democràtica del País Valencià, la UGT, el Partido Carlista, que havia deixat la Junta Democrática, el Movimiento Comunista (MC), la Organización Revolucionaria de Trabajadores (ORT), ERC i el Reagrupament Socialista de Josep Pallach. Caldrà esperar al març de 1976, amb l'aparició de Coordinación Democrática (més coneguda com Platajunta), que aplegava la Junta Democrática i la Plataforma de Convergència Democrática, per assistir a l'aparició del primer organisme unitari antifranquista a nivell d'Estat.

16. Antoni Batista i Josep Playà Maset, *La Gran Conspiració. Crònica de l'Assemblea de Catalunya*, Barcelona, Empúries, 1991, p. 87. Com assenyalen els mateixos autors (pp. 152-155), de l'Assemblea de Catalunya en formaren part, en un moment o altre, els següents partits polítics i organitzacions sindicals: PSUC, MSC, FNC, UDC, ERC, RSDC, CSC, CDC, PSAN, PPC (de Joan Colomines), la Federació Catalana del PSOE, PORE, BR, Partit Carlí, PCE (marxista-leninista), POUM, MCE, PTE, ORT, PSAN-P (escissió del PSAN), CCOO, UGT, USO i com a observador el FRAP.

17. Com a exemple d'aquestes dues cronologies inicials vegeu Álvaro Soto (*La transición a la democracia. España 1975-1982*, Madrid, Alianza, 1998) per al 1975 i Victoria Prego (*op. cit.*, 1995) per al 1973.

Els tres-cents assistents que van participar en la constitució de l'Assemblea de Catalunya a l'Església de Sant Agustí Vell el primer diumenge de novembre de 1971 representaven pràcticament a tota la societat catalana políticament compromesa, és a dir, partits polítics i organitzacions sindicals, Comissió de Solidaritat amb els Presos, associacions diverses (de barris, de professionals, de treballadors...), Assemblea Permanent d'Intel·lectuals, representacions comarcals, etc. Les mesures de seguretat foren molt estrictes i la policia no es va assabentar de la convocatòria fins després d'haver-se celebrat la reunió i d'haver-se convocat una roda de premsa clandestina en què s'informà de la creació del nou organisme unitari i de les seves finalitats. En resum, fou tot un èxit com recollia *Marxa*, el butlletí del Moviment Socialista de Catalunya a finals de 1971: "Reunir a les mateixes barbes de la policia, més de tres-centes persones representatives dels més diversos sectors polítics, socials i professionals de la Catalunya que lluita contra la dictadura no era una feina fàcil... [Tanmateix,] la primera sessió de l'Assemblea de Catalunya s'ha realitzat. Sense incidents; amb una organització perfecta. I en un moment d'intenses lluites obreres... Només el fet que la sessió hagi pogut celebrar-se, mostrant així la maduresa i l'amplitud que va assolint el moviment popular, és ja molt positiu."¹⁸

El caràcter unitari de l'Assemblea de Catalunya donà una amplitud i una intensitat de participació a les campanyes que organitzà l'Assemblea contra la dictadura que no trobem en altres llocs de l'Estat, on l'oposició romania dividida per les accions partidistes i no responia encara a propostes unitàries. Després dels èxits parcials de diverses campanyes de solidaritat (contra la guerra del Vietnam, amb els treballadors de la Bazan —una càrrega de la policia ocasionà dos morts el 10 de febrer de 1972—...) i de la Diada de l'11 de setembre de 1972, es convocà la primera acció de força i realment multitudinària: el diumenge 22 d'octubre de 1972, 3.000 persones es reuniren a Ripoll per celebrar el primer aniversari de la constitució de l'Assemblea de Catalunya. El primer de maig de 1973 l'Assemblea de Catalunya reunia 12.000 manifestants a Sant Cugat i, poc després, la campanya per a l'ús del català, que incloïa la publicació d'un "Report de treball sobre la campanya per a l'ús oficial de la llengua catalana" del qual es van fer uns vint mil exemplars, es féu coincidir amb la crida per la Diada de l'11 de setembre de 1973 i fou tot un èxit. L'Assemblea vivia, doncs, una notable expansió en el mateix moment en què la dictadura incrementava la repressió. En efecte, la capacitat de reacció de la dictadura davant la creixent contestació del règim fou més aviat escassa i molt poc imaginativa. En

18. Citat per Antoni Batista i Josep Playà, *op. cit.*, 1991, p. 115.

aquest context, el nomenament de l'almirall Luis Carrero Blanco com a president del govern (el 4 de juny de 1973), l'enduriment del règim i la intensificació de la repressió no fou més que una mena de fugida d'estudi per intentar posposar durant uns anys el que ja era inevitable: la transició a un sistema de llibertats democràtiques.

El 28 d'octubre de 1973, cent tretze membres de la X Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya reunits a l'església de Santa Maria Mitjancera "foren detinguts [per la policia], passaren per la prefectura de policia, se'ls retirà la documentació i els digueren que quedaven a disposició governativa. Foren citats tots al cap d'un parell de dies. La gent hi acudí. No en fallà ni un... Tothom fou engarjolat".¹⁹ Durant uns dies la presó Model de Barcelona esdevingué un gran fòrum de debat sobre la necessitat de celebrar una segona sessió plenària de l'Assemblea de Catalunya per definir millor els objectius i les línies d'actuació en el que es preveia que seria l'etapa final de la dictadura. La caiguda dels cent tretze va fer guanyar prestigi a l'Assemblea i al carrer se succeïen les manifestacions de solidaritat amb els empresonats que culminaren en una convocatòria de concentració a Vic, on acudiren unes vint-i-cinc mil persones per celebrar el segon aniversari de la constitució de l'Assemblea. L'ocupació de la ciutat per la policia impedí, però, la concentració.

L'atemptat políticament més rellevant d'ETA capgirà, a finals de 1973, les perspectives d'evolució interna del règim. En efecte, des de feia uns anys, algunes de les famílies més destacades del franquisme eren conscients que, per conservar el poder polític i econòmic després de la desaparició del dictador, calia reformar el règim. A començaments dels anys setanta, s'apuntaven dues opcions. D'una banda, hi havia aquells que consideraven que la millor sortida consistia en ampliar la base social del règim i donar pas a una obertura política progressiva i creixent però dirigida des d'associacions integrades i controlades pel *Movimiento*. D'altra banda, hi havia els tecnòcrates de l'Opus Dei que apostaven per desmantellar progressivament el *Movimiento* i substituir-lo per un sistema polític i una monarquia de caràcter autoritari. L'aprovació de la Llei orgànica de l'Estat el 1966, que coordinava tots els textos legals anteriors sobre l'organització del Regne, delegava en les forces armades la seguretat nacional i la integritat territorial i la defensa de l'ordre institucional, separava els càrrecs de cap de l'Estat i de president del govern i contemplava la possibilitat de crear associacions polítiques; la designació de Joan Carles com a successor el 1969 i, sobretot, el creixent protagonisme i poder de l'almirall Carrero Blanco reforçaven les aspiracions i la línia continuís-

19. Joan Colomines, *El compromís de viure. Apunts de memòria*, III Premi Fundació Ramon Trias Fargas, Columna, Barcelona, 1999, p. 351-352.

ta propiciada per l'entorn de l'Opus Dei. Així doncs, l'atemptat que acabà amb la vida de Carrero Blanco el 20 de desembre de 1973 acabà també amb les possibilitats dels tecnòcrates de reconvertir la dictadura en una monarquia i un sistema autoritari i obrí les portes a un suposat projecte "oberturista" personificat en el nou president Carlos Arias Navarro i el seu "*espíritu del 12 de febrero*", que prometia una tímida obertura basada en l'aprovació d'un futur Estatuto de Asociaciones Políticas.

Tanmateix, la desaparició del candidat a succeir Franco en la presidència del govern obrí una nova dinàmica que, finalment, capgirà l'evolució prevista per les principals famílies franquistes d'un o d'altre signe. En primer lloc, aguditzà les tensions entre els sectors "oberturistes", representats en el primer govern Arias Navarro per Pío Cabanillas, i l'entorn immediat del dictador (la família, Vicente Gil, metge personal i amic del dictador, l'ajudant de Franco, Antonio Urcelay, i alguns falangistes de primera hora i franquistes de pedra picada com l'exministre de Treball José Antonio Girón), conegut com l'entorn del Pardo. En segon lloc, provocà una intensificació de la repressió que donà un aire tràgic i sinistre als darrers anys del franquisme. Per últim, endegà una dinàmica d'aproximació entre els sectors més evolucionistes del règim i l'entorn del príncep, d'una banda, i l'oposició republicana, de l'altra, que afavorí una evolució no traumàtica liderada per Adolfo Suárez.

En efecte, l'atemptat d'ETA plantejava la difícil qüestió de qui havia de ser el substitut de Carrero; és a dir, atès el delicat estat de salut del dictador, qui havia de succeir-lo en la presidència del Govern un cop es produís la seva mort.²⁰ L'entorn del Pardo apostava per tres noms de la seva confiança: José Antonio Girón, representant del franquisme més intransigent i defensor acèrrim de les essències del règim del 18 de juliol; Carlos Arias Navarro, ministre de Governació, home de confiança de la muller del dictador i que, malgrat que havia estat incapaç de preveure l'atemptat que va costar la vida a Carrero, tenia fama de "*duro, enérgico, capaz de hacerse con el país en los momentos difíciles*"; i Alejandro Rodríguez de Valcárcel, president del Consejo del Reino i de les Cortes, home fidel i pròxim a l'entorn del dictador però feble de caràcter.²¹ Finalment, el dia 28 de desembre, Franco, que mai no es recuperà anímicament de la pèrdua del seu amic i home de confiança, pressionat per l'entorn del Pardo i renunciant al seu candidat (Pedro Nieto Antúnez, el més semblant a Carrero, un almirall de 75 anys amb qui havia fet la guerra i amb

20. L'entorn del dictador considerava que la presidència del govern seria el nucli de poder fonamental després de la desaparició de Franco ja que ningú no donava cap mena d'importància al càrrec destinat al futur rei d'Espanya, el de cap de l'Estat.

21. Vegeu Victoria Prego, *op. cit.*, 1995, pp. 62 i ss.

qui mantenia una estreta amistat), va prendre la decisió de nomenar president del govern a Carlos Arias Navarro. El mateix dia, el Tribunal de Orden Público (TOP) dictà sentència en l'anomenat procés 1.001 (iniciat el mateix dia que moria Carrero): els deu militants de CCOO inculpats són condemnats a fortes penes de presó (Marcelino Camacho i Eduardo Saborido, vint anys; Nicolás Sartorius i Francisco García Salve, dinou anys...) que, en total, sumen cent setanta-dos anys. Era la resposta del règim a l'atemptat que havia costat la vida a Carrero Blanco. En l'agonia de la dictadura, la repressió reapareix de nou de forma brutal i, a Barcelona, un jove anarquista, Salvador Puig Antich, pagaria amb la seva vida l'acció d'ETA.

L'execució de Salvador Puig Antich

El 2 de març de 1974, "Salvador Puig Antich era assassinat legalment al garrot a la presó Model de Barcelona. Fou una més de les moltes morts absurdes i inútils de la dictadura. Fou una mort anunciada el dia que ETA feia volar pels aires l'anomenat projecte *aperturista* de Carrero Blanco i el mateix almirall en l'atemptat políticament més transcendental de l'organització. Com confessà Salvador Puig Antich al seu advocat, Josep Oriol Arau, la mort de Carrero Blanco havia estat la seva sentència de mort. Efectivament, molt poc després, el 8 de gener de 1974, el militant del Movimiento Ibérico de Liberación (MIL) era condemnat a mort per un Consell de Guerra celebrat a Barcelona. En aquell mateix Consell, Josep Lluís Pons Llovet i la seva companya, Maria Angustias Mateos Fernández, tots dos estudiants de disset anys, foren condemnats a trenta i cinc anys de presó, respectivament. Els advocats dels joves anarquistes interposaren recurs contra la sentència davant del Consejo Supremo de Justicia Militar. L'11 de febrer se celebrava a Madrid la vista d'al·legacions contra la sentència dictada pel Consell de Guerra de Barcelona. Tot fou inútil. El dia 1 de març, el ministre d'Informació i Turisme, Pío Cabanillas Gallas, informava, en la roda de premsa posterior al Consell de Ministres dels divendres, l'*'enterado'* del govern a la sentència del Consejo Supremo de Justicia Militar, que ratificava la condemna a mort dictada pel Consell de Guerra de Barcelona. El mateix Consell de Ministres donà l'*'enterado'* del govern a la sentència a mort dictada contra el súbdit polonès Heinz Chez, que havia mort un suboficial de la Guàrdia Civil. Era la torna tràgica de la condemna del militant anarquista. A tres quarts i cinc minuts de deu del vespre del dia 1 de març, Salva-

dor Puig Antich rebia, en companyia del seu advocat, la notificació de la sentència de mort. El codi de Justícia Militar disposava (articles 870 i 871) que, en temps de pau, la sentència havia d'executar-se de dia, dotze hores després d'haver estat comunicada al condemnat. Fou una nit molt llarga; al Col·legi d'Advocats de Barcelona es constituí una comissió de seguiment permanent, i no faltaren les gestions per aconseguir l'indult: l'abat de Montserrat comunicà amb el Vaticà; des de Madrid es contactà amb Willy Brandt; es van fer gestions amb personalitats polítiques de la Gran Bretanya, de Suècia i dels Estats Units. Malauradament, tot fou en va.

A les dotze hores exactes d'haver-li estat comunicada la sentència, Salvador Puig Antich era executat. En un darrer acte de crueltat innecessari i absurd, les autoritats de la presó Model de Barcelona negaren l'assistència a l'execució a les tres germanes del condemnat, al seu advocat i a un salesià de Mataró, amic de la família i antic mestre de Salvador, que fou l'últim a abandonar la presó i que donà la notícia de la mort al grup de persones concentrades al carrer Entença. Els responsables de la Model retingueren també les tres cartes que Puig Antich havia escrit poc abans de morir.

La reacció ciutadana fou intensa, però breu: aldarulls a la Universitat de Barcelona, que fou desallotjada per la policia; assemblea informativa al Col·legi d'Advocats, amb l'assistència de l'advocat de Puig Antich i de centenars de persones representants del món obrer, universitari, artístic, intel·lectual i professional; dues manifestacions a Barcelona (a primera hora de la tarda, a la cruïlla de Consell de Cent i Sardenya, i, a les vuit del vespre, a Balmes-Pelai); aturades, minuts de silenci i assegudes a diferents empreses, inclosa la Delegació Provincial de l'Instituto Nacional de Previsión i la residència sanitària Generalísimo Franco. A l'exterior, les mobilitzacions contra la dictadura foren, una vegada més, generalitzades i radicals (destacà l'atemptat amb cinc bombes incendiàries i alguns trets contra l'ambaixada espanyola a Roma)²².

La mort de Salvador Puig Antich deixà un regust amarg en molts dirigents i en el gruix de l'oposició, perquè, com hem vist, la reacció ciutadana fou intensa, però, breu i, en tot cas, insuficient. L'oposició no anarquista, molt tocada per les repercussions de la mort de Carrero Blanco (sentències del procés 1.001) no reaccionà davant de l'assassinat del jove anarquista. Com rememora Manuel Vázquez Montalbán en una suposada i literària conversa amb el dictador: "Di-

22. Antoni Segura i Mas, "Bandera negra al cor", *Avui*, 11 de març de 1999.

ficil explicarle a usted el porqué de la escasa reacción española, ante el asesinato legal de Puig Antich, un joven anarquista que mató a un policía mientras forcejeaban por una pistola. Tampoco reaccionó la oposición. La oposición empezaba a ver la salida del túnel, con su fèretro por delante, excelencia, y no quiso arriesgar territorios de libertad factualmente recuperados, por la muerte de un anarquista... Hubo algunas manifestaciones, sobre todo en Barcelona. Extrema izquierda. Cristianos para el Socialismo. Simples horrorizados ante la operación de matar, pero los estados mayores de los partidos trataban de despegarse de la violencia, en busca de una respetabilidad pactante de la futura llegada de la democracia a España. Eso no quiere decir que no nos tragáramos aquel cadáver como un sapo y que no fuera necesaria mucha verbalidad para hacerlo digerible.²⁵

La presidència d'Arias Navarro resultà molt contradictòria i donà la mesura de les escasses possibilitats d'una evolució interna del règim. En ser més feble de caràcter del que havien suposat els seus avaladors de l'entorn del Pardo, el nou president del govern fou presoner de les pressions contraposades del "oberturistes" i del que aviat començà a anomenar-se el búnker. Esverat per les repercussions polítiques del seu "*Espíritu del 12 de febrero*" entre els sectors més involucionistes del règim i per les andanades de Girón de Velasco, aviat va fer marxa enrere i enrocà la dictadura en l'immobilisme pur i dur alimentat pel búnker. A finals de 1974, les dimissions dels ministres Pío Cabanillas i Barrera de Hirimo donaven compte de la impossibilitat de tirar endavant, des del govern, el projecte oberturista. La reacció immobiliista semblava haver guanyat la partida i la repressió i la violència dels grups d'extrema dreta alimentaven les accions armades d'ETA i de l'extrema esquerra. El 1974 i el 1975, la possibilitat d'una Transició no traumàtica semblava més impossible que mai i el curt període en què Joan Carles fou cap d'Estat en funcions per malaltia de Franco tampoc no semblà afegir cap esperança en una sortida no violenta de la dictadura. D'altra banda, com s'ha assenyalat abans, l'oposició republicana espanyola semblava incapaç de superar les seves diferències i alhora enduria el discurs polític davant l'evident intensificació de la repressió i el protagonisme creixent dels sectors més immobiliistes del règim. Així, la Junta Democrática liderada per Santiago Carrillo i el PCE es presentava com l'única alternativa democràtica al franquisme, advocava per la ruptura, que havia d'arribar a través d'una Acció Democràtica Nacional (la

25. Manuel Vázquez Montalbán, *Autobiografía del general Franco*, Barcelona, Planeta, 3a. ed., 1992, pp. 620-621.

vaga general política), i per la constitució d'un govern provisional, que convocaria eleccions per elegir unes Corts Constituents. També propugnava la creació de governs provisionals en les autonomies històriques (Catalunya, País Basc i Galícia) i deixava per a més endavant i prèvia consulta popular la qüestió de la naturalesa de l'Estat.²⁴ Poc després, la nova executiva del PSOE sorgida del transcendent congrés de Suresnes (octubre de 1974), que elegí Felipe González com a nou primer secretari en detriment dels dirigents de l'exili, impulsava la Plataforma de Convergència Democràtica, que també proclamava la importància de les mobilitzacions populars per aconseguir la ruptura, tot i que no advocava per la constitució d'un govern provisional i es mostrava partidària de negociar amb els sectors més oberturistes del govern i aconseguir així progressives "parcel·les de llibertat". Defensava explícitament la instauració d'una república, el dret a l'autodeterminació dels pobles i el federalisme.

Al mateix temps, a Catalunya continuaven les mobilitzacions i començaven a definir-se els futurs espais polítics: el juliol de 1974 es produeix l'ingrés de Bandera Roja, amb Jordi Borja i Jordi Solé Tura, i de Cristians pel Socialisme, amb Alfons Carles Comín, al PSUC; i la constitució de Convergència Socialista de Catalunya (CSC), liderada per Joan Reventós, i del Reagrupament Socialista Democràtic de Catalunya (RSDC), liderat per Josep Pallach. El novembre de 1974, es funda Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), liderada per Jordi Pujol, i el sindicat agrari Unió de Pagesos, del qual Pep Riera esdevindrà molt aviat el representant més destacat. El 1975, tot un seguit d'iniciatives aparentment culturals donen compte de la força assolida per l'oposició democràtica a Catalunya: pel gener, la convocatòria del Congrés de Cultura Catalana; pel maig, el cicle de conferències sobre "Les Terceres Vies a Europa";²⁵ per l'agost, 40.000 persones van participar a les "Sis hores de Canet". El punt culminant fou, sens dubte, el recital de Raimon al Palau d'Esports, que, el 30 d'octubre, aplegà 10.000 persones, amb els principals representants de l'Assemblea de Catalunya i personalitats del món cultural

24. La presència a la Junta Democràtica del Partido Carlista de Carlos Hugo i de destacades personalitats independents pròximes a Don Juan com Antonio García Trevijano i Rafael Calvo Serer desaconsellaven plantejar obertament i definitivament la qüestió de la naturalesa de l'Estat.

25. El cicle de conferències sobre "Les Terceres Vies a Europa" fou, en realitat, la presentació pública dels programes polítics dels principals partits catalans. "Les 'Terceres Vies' a Europa, un nom camuflat, s'iniciaren el mes d'abril de 1975 al Col·legi d'Arquitectes de Barcelona amb una conferència d'Anton Cañellas [UDC]: 'Comunitat, democràcia i autogestió'. La setmana següent Josep Solé Barberà [PSUC] hi explicà 'El compromís històric'. I l'altra, Josep Pallach [RSDC] dissertà sobre 'El socialisme democràtic a Europa'. Després, al Col·legi d'Advocats de Barcelona, Joan Reventós [CSC] parlà sobre 'Socialisme i socialisme democràtic'. Ramon Trias Fargas [Esquerra Democràtica de Catalunya, partit creat aquell mateix any i vinculat a la Internacional Liberal] hi exposà el tema 'Llibertat, intervenció laboral i justícia social a la Catalunya de demà'. I el 27 de maig Jordi Pujol [CDC] tancà el cicle parlant sobre 'La resposta democràtica'" (Joan Colomines, *op. cit.*, 1999, pp. 379).

(Salvador Espriu, Antoni Tàpies...) a la primera fila de cadires. Raimon i l'organitzador oficial del recital, Oriol Regàs, havien estat convocats pel governador civil, Rodolfo Martín Villa, que començava a mantenir discrets contactes amb l'oposició i, sobretot pressionat per les autoritats militars, volia assegurar-se que el recital no es convertiria en un acte de reivindicació política. No ho aconseguí. Quan Raimon cantà les primeres estrofes del "18 de maig a la vila"²⁶ el Palau es transformà en un crit immens per a la llibertat: "Per unes quantes hores ens varem sentir lliures / i qui ha sentit la llibertat té més forces per viure" canta el de Xàtiva, i deu mil persones coregen 'Amnistia, llibertat!'. A la mitja part es difon una proclama de l'Assemblea de Catalunya gravada prèviament. El Palau s'enfosqueix perquè es puguin encendre llumins. Només resta la claror que entra per les portes i els accessos, on es retallen les siluetes de les gorres de plat i els cascos dels policies. Amb els fulls volants es fan avions de paper que van a estavellar-se contra els guàrdies. Raimon demana calma 'per poder acabar el recital'... El cantant estrena una nova composició 'Jo vinc d'un silenci' que a partir d'una vivència personal projecta el sentir unànime d'aquells moments... Com sempre, Raimon concentra en alguna frase un univers de sensacions i el públic les aplaudeix, les canta, les fa esdevenir consigna: ...'Jo vinc d'un silenci / antic i molt llarg, / jo vinc d'un silenci / que no és resignat, / jo vinc d'un silenci / que la gent romprà, / jo vinc d'una lluita / que és sorda i constant'. Quant la mateixa cançó és bisada, al final del recital, davant d'una referència prou clara, 'Jo vinc d'un silenci / antic i molt llarg, / de gent sense místics / ni grans capitans', una veu aïllada s'esgargamella: 'Que mori!' El llum del Pardo s'extingueix lentament."²⁷ Vint dies després s'apagaria definitivament.

A la primavera del 1975, el govern decretà l'estat d'excepció a les províncies litorals del País Basc per intentar contrarestar les accions de l'oposició i, molt especialment, d'ETA; i, a l'estiu i la tardor, els esdeveniments comencen a precipitar-se. D'una banda, la crisi econòmica (la primera crisi dels preus del petroli de 1973 repercuteix amb força sobre l'economia espanyola el 1974) i l'increment de la conflictivitat laboral (el 1974 i el 1975 el nombre total de conflictes laborals superà en tres i quatre vegades el de 1972 i es varen perdre tres vegades més d'hores de treball); per l'altra, la malaltia del dictador, l'ascens de l'immobilisme i les seves seqüeles d'una més gran repressió (a Catalunya, l'estiu de 1975 fou particularment difícil amb diverses caigudes relacionades amb grups d'extrema esquerra i del moviment llibertari; també tingué gran repercussió l'empresonament del periodista Josep M. Huertas Clavería per un article publicat a *Tele Express*), la

26. Cançó composta en record del recital que, l'any 1968, va fer Raimon a la Facultat de Ciències Polítiques i Econòmiques de Madrid.

27. Antoni Batista i Josep Playà, *op. cit.*, 1991, p. 135.

intranquil·litat de l'exèrcit (la detenció de nou oficials acusats de fer part de la Unió Militar Democràtica ocasionà una veritable commoció entre els comandaments de les forces armades i els sectors més involucronistes del règim) i la precipitada descolonització del Sàhara Occidental davant les pressions del Marroc (conculcant totes les promeses fetes a l'ONU, als habitants del territori i a l'exèrcit colonial) posaven contra les cordes el règim, que semblava incapaç de reaccionar davant la imminent desaparició del dictador.

El 20 de novembre de 1975 moria Franco. Dos dies més tard, tal com establí la llei de successió, Joan Carles I era proclamat rei. Poc després, es constituí el primer govern de la monarquia (el segon d'Arias Navarro) que, per iniciativa reial i del president de les Corts i del Consell del Regne, l'antic preceptor del rei, Torcuato Fernández Miranda, incloïa ministres clarament reformistes a Governació (Manuel Fraga Iribarne), Exteriors (José María de Areilza) i Justícia (Antonio Garrigues). El nou govern també comptava amb la presència d'un democratacristià a Presidència (Alfonso Osorio) i de dos "joves experts" en "l'aparell" del *Movimiento* (Rodolfo Martín Villa –Sindicats– i Adolfo Suárez –Movimiento–), que resultarien decisius a l'hora de convèncer els membres del Consejo Nacional i dels Sindicats de la necessitat de dur a terme la reforma des del mateix règim per tal de sobreviure políticament als canvis que inexorablement es produïrien.²⁸

La composició del nou govern deixava molt poc marge de maniobra a Carlos Arias Navarro, fidel al "*atado y bien atado*" i cada cop més sensible a les pressions del *búnker*, de tal manera que en pocs mesos s'havia arribat a un carreró sense sortida. El 9 de juny de 1976, es presenta davant les Corts per a la seva aprovació la Llei d'Associacions Polítiques, la peça clau del projecte reformista liderat per Fraga i Areilza. El president del govern no vol que sigui Fraga qui presenti la Llei. Tampoc la vol presentar Osorio, que per les seves arrels democratacristianes i per la naturalesa de les Corts (les darreres Corts franquistes) no es considera la persona més adient per defensar-la. Finalment, es decideix que sigui Adolfo Suárez, ministre del *Movimiento*, qui la presenti. Suárez fa un discurs i una defensa brillant de la Llei i aconsegueix que sigui aprovada amb una àmplia majoria: 338 vots a favor, 91 en contra i 25 abstencions. El problema sorgeix a la tarda, quan el Ple de les Corts ha d'aprovar la modificació del Codi Penal per tal de legalitzar els par-

28. Sobre el que segueix vegeu Rafael Aracil, Joan Oliver i Antoni Segura, *El mundo actual. De la Segunda Guerra Mundial a nuestros días*, Barcelona, Edició revisada i actualitzada d'Edicions Universitat de Barcelona, 1998, pp. 317-320.

El discurs del rei a les Corts del 22 de novembre de 1975; els principals textos i lleis de la reforma política fins a les eleccions de 1977 a Miguel Herrero de Miñón (ed.), *La Transición Democrática en España*, Madrid, Fundación BBV/Fundação Mario Soares, 1999, vol. II.

tits polítics que es creessin a partir de l'aplicació de la nova Llei. Per a molts procuradors això era obrir la porta a la legalització del Partit Comunista i era més del que estaven disposats a consentir. La modificació del Codi Penal, defensada pel ministre de Justícia, el liberal Antonio Garrigues, no fou aprovada per les Corts. A partir d'aquells moments, el segon govern d'Arias Navarro tenia els dies comptats. L'11 de juliol, a petició del rei, Carlos Arias Navarro dimiteix. Dos dies després, el rei, gràcies a l'habilitat del president de les Corts i del Consell del Regne, Torcuato Fernández-Miranda, que aconseguí que en la terna proposada al rei hi figurés el nom del ministre del Movimiento, nomena Adolfo Suárez president del segon govern de la monarquia. Té el perfil adequat: era un home jove, com desitjava el rei per allunyar-se de la imatge de decadència i gerontocràcia projectada per la dictadura, i havia estat governador civil d'Àvila, on va néixer, secretari polític d'Herrero Tejedor –ministre del Movimiento en el primer govern d'Arias Navarro–, director general de Televisión i ministre secretari general del Movimiento en el darrer govern. El nomenament del gairebé desconegut Suárez va ser acollit inicialment amb una certa sorpresa per l'opinió pública i pels principals partidaris del reformisme en el govern anterior, Areilza i Fraga, que anunciaren la seva negativa a formar part del nou govern, sol·licitud que mai ningú no els va formular.

En els mesos posteriors a la desaparició del dictador, l'oposició dubtava entre pressionar el govern "des del carrer" mitjançant grans mobilitzacions populars (en ocasions violentament reprimides com pel març de 1976 a Vitòria –cinc morts–, quan el reformista Fraga, ministre de Governació, pronuncià una frase digna de figurar en una antologia del totalitarisme: "*La calle es mía!*"), hi havia la por que el projecte de reforma excloués el PCE i els partits situats a la seva esquerra; i entre la convicció que calia moderar el discurs rupturista per tal de no alarmar els sectors més immobilistes del règim i, sobretot, l'Exèrcit, que durant quaranta anys havia estat el principal bastió del franquisme i l'únic que, de manera efectiva i violenta, podia enfrontar-se a la voluntat reial i al procés de liquidació de la Dictadura. En aquest context, la constitució, el mes de març de 1976, de la Coordinación Democrática o Platajunta fou clau. D'una banda, el nou organisme unitari impedia qualsevol maniobra del govern per dividir l'oposició mitjançant la tàctica de prometre la legalització dels partits més moderats, als quals ja es permetia celebrar reunions i manifestar públicament la seva opinió, i negar la legalització del PCE i d'altres grups d'esquerra o del nacionalisme basc i català. D'altra banda, la Platajunta moderà el discurs de l'oposició que, progressivament, s'aproximà als plantejaments del nou govern Suárez: no qüestionar la monarquia i fer una transició a la democràcia a través d'un govern sorgit de la legalitat vigent (reforma pactada). És tot el que necessita-

ven el rei i el nou president del govern per tirar endavant el procés de democratització: el 14 de juliol, deu dies després del seu nomenament, Adolfo Suárez mantenia els primers contactes amb l'oposició; el 16 de juliol, el nou govern anunciava un programa que incloïa amnistia per als delictes polítics i d'opinió, celebració d'eleccions abans del 30 de juny de 1977, llibertats públiques, sindicals i d'expressió, reconeixement de la diversitat i les peculiaritats dels pobles que formaven part de la unitat d'Espanya, reconciliació nacional, integració a la CEE; i el 30 de juliol s'aprovava el decret llei de l'amnistia política. Eren els primers indicis clars que la Transició espanyola havia començat i que, si les forces armades ho consentien, era un fet irreversible: imperceptiblement, en el llenguatge de l'oposició la ruptura començava a esdevenir reforma, de la necessitat calia fer-ne virtut.

Un mes després de la mort del dictador, el 23 de desembre, la constitució del Consell de Forces Polítiques de Catalunya (CFPC), organisme unitari d'intens contingut polític, donava compte, un cop més, de les diferències de ritme entre Catalunya i la resta de l'Estat.²⁹ Poc després, els dos primers diumenges de febrer (dies 1 i 8), tingueren lloc les manifestacions per l'amnistia que han deixat un profund record en la memòria de tots aquells que les van viure. Per primera vegada, una convocatòria feta per l'Assemblea de Catalunya a través de personalitats polítiques i culturals tenia un ressò que anava més enllà dels estudiants i obrers compromesos. La resposta ciutadana sorprengué al governador civil (Sánchez Terán), desbordà la policia i superà totes les previsions. Durant hores, l'Eixample de Barcelona, sobretot entre el passeig de Gràcia i el passeig de Sant Joan, emboirat pels pots de fum que llançava la policia i per la fumera de les petites barricades aixecades pels manifestants per entorpir l'acció policial, fou un crit incessant de 'Llibertat, Amnistia!', acompanyat pels clàxons dels cotxes que circulaven pel carrer Aragó i altres vies adjacents. A pesar de la brutalitat amb què actuaren les forces d'ordre públic, que colpejaren durament amb porres i culates els manifestants i utilitzaren a bastament les pilotes de goma, de la qual deixaren constància gràfica diferents diaris estrangers,

29. El Consell de Forces Polítiques de Catalunya assumí la representació política de les forces del Principat i estava format pels següents partits: Font Nacional de Catalunya (FNC), Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya (RSDC), Convergència Socialista de Catalunya (CSC), Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), Unió Democràtica de Catalunya (UDC), Partit Carlí de Catalunya (PCC), Partit Popular de Catalunya (PPC de Joan Colomines), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Esquerra Democràtica de Catalunya (EDC) i Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Per Francesc Arroyo i Francesc Valls ("Una transició peculiar" a *Memòria de Catalunya*, Barcelona, El País, 1997, p. 24), el Consell de Forces Polítiques és el contrapès que els partits més moderats contraposen a una Assemblea de Catalunya massa radical i amb una forta presència de partits d'extrema esquerra. Així semblen considerar-ho, si més no, el RSDC, EDC, CDC, ERC i UDC.

aquell dia es tingué la sensació, nova i il·lusionant, que res ni ningú no podria aturar ja la transició cap a un sistema de llibertats democràtiques i nacionals. De ben segur que no seria fàcil, però, havia calat fons, molt fons, que el procés era irreversible, perquè, la reivindicació de llibertat i amnistia desbordava l'univers dels militants clandestins i era assumida per una gran part de la ciutadania de Catalunya, de tots els orígens i de totes les condicions. A pesar de Fraga i del crit terrible pronunciat després de les morts de Vitòria, el carrer i el futur començava a ser dels ciutadans i ja no se'ls deixarien arrabassar. A Catalunya, la Transició havia començat i ja no faria marxa enrere.

A finals del mes de febrer, tingué lloc un altre acte de gran transcendència històrica: la reconstitució de la CNT de Catalunya. A l'acte, que tingué lloc a l'església de Sant Medir de Barcelona el darrer diumenge de febrer (dia 29), hi participaren unes cinc-cents persones i la seva importància era, sobretot, simbòlica ja que suposava recuperar i reintegrar en la vida política del país l'organització sindical més forta que havia tingut mai el moviment obrer català. El moviment llibertari havia estat, literalment, massacrada per les forces repressives durant les dècades dels anys quaranta i cinquanta. La repressió havia aconseguit esborrar de la memòria col·lectiva el record d'una Catalunya obrera i llibertària que havia protagonitzat el primer terç del segle i la revolució de 1936. Les misèries dels enfrontaments de l'exili havien fet la resta i el moviment llibertari català havia quedat reduït a les accions esporàdiques dels militants que arribaven de l'exili per reconstruir la CNT, que invariablement acabaven en mans de la policia, i a les iniciatives voluntaristes però poc efectives de grups aïllats que actuaven pel seu compte. Tanmateix, el Maig del 68 revifà l'ideari anarquista i, a començaments dels setanta, proliferaren diversos grups amb pocs o cap contacte amb l'organització oficial amb seu a Tolosa o amb el sector de París (Frente Libertario). Al moviment llibertari dels setanta li mancava la generació pont (la que havia estat destruïda per la repressió) capaç d'enllaçar veritablement amb l'exili. Això no obstant, totes aquestes iniciatives confluïren en l'acte de Sant Medir que també comptà amb una nodrida representació de l'exili.

La reconstrucció de la CNT

Era any de traspàs, diumenge, 29 de febrer de 1976. La comissió organitzadora havia distribuït entre els nuclis llibertaris unes targetes on constava l'objectiu de la convocatòria: la reconstrucció de la Confederació Nacional del Treball (CNT). També hi figurava l'ordre del dia de l'assemblea —el lloc i l'hora es comunicarien oportunament pel mateix conducte pel qual havia arribat la convocatòria— i, per tal d'evitar els noms, un número d'identificació.

La majoria de grups havien estat convocats pels voltants de la plaça de Sants i des d'allí iniciaren un llarg recorregut pels tortuosos carrers del barri. A cada cantonada, un contacte indicava la propera cita situada uns metres més enllà. Va córrer la veu que calia comprar aigua perquè un cop començada l'assemblea no es podria sortir fins que acabés. En aquells moments, ja estava clar que la clandestinitat de l'acte s'havia trencat, car resultava impossible donar aparença de normalitat a una corrua tan llarga de gent voltant per Sants a aquelles hores d'un matí de diumenge. Per fi, la gent anà arribant a la parròquia de Sant Medir i, lentament, anà acomodant-se a la sala d'actes (un teatre amb platea i amfiteatre). A les deu del matí començava l'assemblea que aprovaria la reconstrucció de la CNT de Catalunya. Per primera vegada, des de la fi de la Guerra Civil, es reunia a Catalunya una assemblea amb representants de les dues branques de l'exili (Front Llibertari de París i CNT-AIT de Tolosa) i de l'interior (grups sindicals i grups específics).

La sala estava plena de gom a gom i es calculà una assistència de gairebé cinc-centes persones (el número d'identificació més alt que figura a les actes és el 751). Hi assistien també representants de la Regional Centro i Levante (*sic.*) i observadors de la UGT i de la *Revista Anarchica*. S'aprovà la constitució d'organitzacions sindicals d'empresa, de sindicats per sectors de producció, de federacions locals de sindicats (on tindrien cabuda les organitzacions de barris) i d'una comissió coordinadora encarregada de nomenar un Comitè de Catalunya provisional, i es rebutjà, fins a l'extrem de suprimir-la de les actes, una proposta d'acció sindical (presentada, sembla, per una delegació de l'exili de París), que podia afavorir els interessos del govern (segon govern d'Arias Navarro on Adolfo Suárez era ministre del Movimiento i Rodolfo Martín Villa, de Sindicatos), ja que propugnava un apoliticisme mal adaptat a les circumstàncies del moment i negava qualse-

vol apropament sindical a CCOO i UGT. En tot cas, la discussió sobre acció i sobre unitat-pluralitat sindical es van posposar per a properes assemblees.

L'acte es va cloure a les tres de la tarda de forma emotiva en recordar el president de la taula que "era la primera vegada en quaranta anys que la Confederació es trobava en una reunió tan àmplia a l'interior. És obligat, doncs –afegí–, no concloure aquesta Assemblea Confederal de Catalunya sense manifestar el nostre emocionat record a tots aquells companys que van perdre la vida en la lluita per la llibertat, en les lluites socials, en la trinxera o davant l'escamot d'afusellament. A tots ells el nostre homenatge, des del primer fins al darrer llibertari assassinat per la dictadura: Salvador Puig i Antich", de qui es complia el segon aniversari de la seva mort dos dies després.

La celebració de l'Assemblea Confederal de Catalunya va propiciar la reaparició de *Solidaridad Obrera*, que irregularment s'havia editat a l'exili o de forma clandestina a l'interior durant la dictadura, i de *Catalunya*. La primera, d'aparició quinzenal i difusió estatal, arribà a tenir un tiratge de 20.000 exemplars. El 1977, la CNT fou legalitzada, però, ben aviat, les repercussions de l'atemptat de la Scala (1978) i la divisió d'opinions sobre la participació en les negociacions dels convenis col·lectius portaren a l'escissió, que es materialitzà en el V Congrés (desembre de 1979). El 1984, el sector renovador fundava l'actual Confederació General del Treball de Catalunya (CGT).

En iniciar-se la transició, l'hegemonia de CCOO era indiscutible en una classe treballadora forjada en les lluites sindicals protagonitzades per aquest sindicat des de mitjans dels anys seixanta. Això no obstant, fa vint anys, es pensava que la reconstrucció de la CNT capgiraria el ventall sindical català. No fou així, no podia ser-ho, i el sindicat fou víctima dels seus errors, de les disputes internes, de la intransigència de l'exili, del debat mai resolt sobre la utilització de la violència, i, sobretot, de la inadaptació a un món sindical i polític que poc o res tenia a veure amb els anys trenta. Tanmateix, en aquells anys joves de la transició, era important recuperar els signes d'identitat històrica i la CNT era, sens dubte, un dels més importants.³⁰

30. La crònica de les vicissituds del moviment llibertari durant els anys de Transició és a Joan Zambrana, *La alternativa libertaria. Catalunya 1976-1979*, Badalona (Barcelona), Edicions fet a mà, 2000. Sobre l'assemblea de reconstrucció de la CNT a Catalunya, Antoni Segura i Mas, "La reconstrucció de la CNT", *Avui*, 29 de febrer de 1996.

El 22 de juny de 1976, tingué lloc al Palau Blaugrana el primer gran míting polític que se celebrava a Catalunya després de la Guerra Civil. Fou l'acte que donava inici al Congrés Constituent del PSC-C. A la fila zero hi estaven asseguts representants de la majoria de forces polítiques catalanes i intervingueren els principals representants del socialisme català del moment: Alexandre Cirici, Maria Aurèlia Capmany, Jordi Llimona, Josep Andreu, Anna Balletbó, Pep Jai, Dolors Torrent, Joan Reventós i Juanjo Ferreiro. Com va afirmar un dels oradors, Joan Colomines, "companys, estem suant socialisme!", atesa la gentada que va omplir el recinte i la calor que feia. Fou una frase afortunada que ha perdurat en el record, com tampoc va passar per alt el: "Visca l'Assemblea de Catalunya!" amb què coronà la seva intervenció Joan Reventós, fent-se ressò del distanciament dels socialistes del Consell de Forces Polítiques i de les primeres friccions en la política unitària dels partits catalans. Potser Joan Colomines no va del tot errat quan escriu, referint-se al míting socialista, que fou el "primer acte polític de la predemocràcia, i el darrer acte unitari".³¹

Un mes després, el 29 de juliol, se celebrava al Palau d'Esports el primer míting autoritzat de l'Assemblea de Catalunya. Era un acte proamnistia que aplegà unes dotze mil persones i que comptà amb les intervencions de Miquel Sellarès, que demanà un minut de silenci en record d'Oriol Solé Sugranyes (que havia participat en la fuga de Segòvia del 5 d'abril i havia estat abatut a trets per la Guàrdia Civil prop de la frontera navarro-francesa), Agustí de Semir, Pere Portabella, que féu un record encès i emocionat de la figura del president Lluís Companys, i Salvador Coromina, que llegí el *Manifest per la ruptura* de l'Assemblea de Catalunya. La culminació de les mobilitzacions de l'estiu de 1976 fou la Marxa per la Llibertat, impulsada per Lluís Maria Xirinacs, Àngel Colom i Ferran Garcia Faria, que, sota el lema "Poble Català, posa't a caminar", s'iniciava a diferents indrets de Catalunya el dia 4 de juliol. Els enfrontaments amb la policia i la Guàrdia Civil foren constants, però la Marxa arribà, finalment, a Poblet coincidint amb la Diada Nacional de Catalunya.

La tarda de l'11 de setembre de 1976, a Sant Boi, localitat on va morir Rafael Casanova, tenia lloc la primera celebració pública autoritzada d'una Diada Nacional de Catalunya després de la Guerra Civil. Fou el resultat

31. Per a les cites del text vegeu Joan Colomies, *op. cit.*, 1999, p. 412.

Les darreres permanents de l'Assemblea de Catalunya havien palesat que la unanimitat ja no era possible, però, sens dubte, les diferències més importants comencen a manifestar-se a les portes de l'estiu de 1976: "el término ruptura comienza a experimentar los rigores del pragmatismo político y a matizarse. Las fuerzas políticas marcan territorios y distancias. En el Consell, el PSUC vota un debate sobre el concepto Países Catalans y Unió otro sobre la Monarquía. El 13 de junio de 1976, la Asamblea aprueba el Manifiesto por la ruptura con las abstenciones de los socialdemócratas de Pallach y los convergentes de Jordi Pujol" (Francesc Arroyo i Francesc Valls, *op. cit.*, 1997, p. 24).

d'una intensa i llarga negociació de l'Assemblea de Catalunya i del CFPC amb el governador civil de Catalunya, Salvador Sánchez Terán, que, davant la fermesa de la comissió negociadora, optà per autoritzar la celebració a l'esplanada que avui és la plaça de Catalunya de la localitat del Baix Llobregat. Unes cent mil persones escoltaren els oradors (Miquel Roca, en representació del CFPC; Jordi Carbonell, en nom de l'Assemblea de Catalunya, i Octavi Saltor, de la Lliga Catalana), el missatge del president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, i un emotiu *Cant dels segadors* dirigit per Oriol Martorell. Com ha assenyalat oportunament Joan B. Culla, referint-se a l'11 de Setembre de 1976 i a les altres mobilitzacions impulsades per l'Assemblea de Catalunya aquell mateix any, "sense aquestes demostracions massives de la voluntat democràtica i nacional del poble de Catalunya, ni el Consell, ni els partits ni un altre element que reapareix amb força en l'escenari polític català durant 1976: el president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, no haurien tingut la capacitat negociadora amb el nou govern espanyol d'Adolfo Suárez que permetrà, ja el 1977, desbloquejar el camí cap a un període constituent a nivell d'Estat i cap al restabliment de la Generalitat a Catalunya".³²

El setembre de 1976, el nou govern de Suárez feia públic el Projecte de Llei per a la reforma política, que establia la convocatòria d'eleccions per sufragi universal, directe i secret al Congrés i al Senat abans del 30 de juny de 1977, fixava la província com a districte electoral i adoptava un sistema proporcional, però amb un nombre mínim de diputats per província i el mateix nombre de senadors per a totes les províncies. Al mateix temps, Suárez donà a entendre als alts comandaments de l'Exèrcit que no es legalitzaria el PCE i que el govern controlaria el procés de transició i les eleccions per tal que els resultats no fossin contraris als interessos militars i econòmics d'Espanya. Calia, però, convèncer les Corts franquistes de la necessitat d'aprovar el Projecte de Llei per a la reforma política. Com deia el president de les Corts i principal avalador de Suárez, Torcuato Fernández Miranda, la reforma política s'havia de fonamentar en un principi de legalitat estricta: "*De la Ley a la Ley, pasando por la Ley*". Després d'obtenir el suport condicionat del grup polític creat per Fraga Iribarne, Reforma Democràtica, i d'intenses negociacions amb els procuradors, que sovint oscil·laren entre l'afalac, la capacitat de dissuasió i de convicció de Suárez i l'amenaça de desposseir-los dels seus càrrecs en el sector públic, es va procedir a l'aprovació per les Corts de la Llei per a la reforma política: 425 vots a favor, 59 en contra i 13 abstencions (34 procuradors no van assistir a la votació). Un cop aprovada la Llei per les Corts, es fixà el 15 de desem-

32. Borja de Riquer i Joan B. Culla, *op. cit.*, 1989, p. 424.

bre per a la celebració del referèndum sobre la reforma política. Es donava així el pas definitiu –anunciat per Suárez en la declaració programàtica de la seva presa de possessió–, ja que la celebració del referèndum suposava reconèixer que la sobirania residia en el poble espanyol i, al mateix temps, es desactivava la vella aspiració de l'oposició de constituir un govern provisional que s'encarregaria de redactar la Constitució. De fet, com havia insistit Fernández Miranda, s'invertia l'ordre dels factors, primer referèndum i eleccions i després elaboració de la Constitució, i es complia, per tant, estrictament, amb la legalitat vigent heretada de la dictadura.

En conclusió, a pesar de la creació de la Plataforma de Organizaciones Democráticas (incorporació a la Platajunta de l'Assemblea de Catalunya i d'altres organitzacions d'àmbit nacionalista o regional) i d'haver proposat la creació d'un govern "d'ampli consens democràtic", la realitat és que l'oposició, massa feble per imposar la ruptura, es trobava atrapada entre el desig de no entorpir la reforma i la recança d'haver de renunciar a les velles il·lusions rupturistes; i, en conseqüència, els seus posicionaments oscil·laren entre demanar, sense gaire insistència, una "abstenció activa" en el referèndum (socialistes i comunistes) i acceptar implícitament –deixant llibertat de vot– el triomf del "Sí" (democratacristians, liberals i socialdemòcrates). En aquestes circumstàncies i amb aquest escenari, el resultat era previsible: una participació del 77,7% (amb percentatges una mica més baixos a Catalunya, el 74,1%, i Galícia, el 69,8%, i una forta abstenció al País Basc, el 46,1%) i un 94,1% de vots favorables a la reforma política.

La Llei de reforma política obrí les portes a la legalització dels partits polítics (poc dies abans del referèndum el PSOE celebrava el XXVII congrés a Madrid, el primer que es feia legalment a l'interior des de la fi de la Guerra Civil), però també a un període d'incertesa (el tema clau i ateses les promeses que Suárez havia fet a la cúpula militar era la legalització del PCE, de les organitzacions situades a la seva esquerra i dels partits republicans) i de violència que dificultava la presa de decisions i amenaçava de frustrar el procés de transició a la democràcia. El dia 11 de desembre, quatre dies abans del referèndum sobre la reforma política, els GRAPO, una mena de Guadiana violent d'extrema esquerra, segrestava Antonio María de Oriol y Urquijo, president del Consell d'Estat, membre del Consell del Regne, cap d'una de les famílies amb més poder econòmic i representant del sector més immobiliari del franquisme (l'anomenat *búnker*). Abans d'acabar l'any, Santiago Carrillo, secretari general del PCE, forçà les contradiccions i els límits de la reforma en tornar a Espanya (estava exiliat des del 1939). Després d'una breu detenció fou posat en llibertat. El dia 30 de desembre de 1976, el govern suprimia el Tribunal de Orden Público (TOP), que durant tretze anys havia estat un dels mecanismes de repressió

més efectius de la dictadura. Poc dies després, Adolfo Suárez inicià una primera ronda oficial de converses amb l'oposició representada per l'anomenada "Comissió dels Nou", que aplegava socialdemòcrates, democratacristians, liberals, socialistes, comunistes i catalans, bascos i gallecs. Al mateix temps, el país vivia una de les principals escomeses violentes contra el procés de transició a la democràcia: el 23 de gener, l'extrema dreta assassinava un estudiant que participava en una manifestació en favor de l'amnistia; l'endemà, un escamot ultradretà matà cinc persones en un despatx laborista vinculat al PCE del carrer Atocha de Madrid, els GRAPO segrestaren el president del Consell Suprem de Justícia Militar, el tinent general Villaescusa Quilis; el 28 de gener, els GRAPO assassinaren dos policies i un guàrdia civil a Madrid; l'11 de febrer, la policia alliberà Oriol i Villaescusa i els GRAPO mataren un inspector de policia a l'Hospitalet de Llobregat. Com ha assenyalat Victoria Prego, *"fueron los dos meses más críticos de todo el proceso de transición hacia la democracia. En esos dos meses, de mediados de diciembre de 1976 a mediados de febrero del año siguiente, se producen todos los hechos indeseables que cualquier ciudadano con cierta esperanza en el futuro de su país hubiera podido temer... Cualquier paso en falso, cualquier error del gobierno, cualquier agitación en la calle más allá de lo considerado digerible, podía ser argumento suficiente para que los franquistas radicales, que conservaban prácticamente todos los resortes del poder en las manos y estaban situados en los altos niveles de mando de las Fuerzas Armadas, considerasen que el país caminaba a la deriva y que era necesario acudir de nuevo a enderezar su rumbo para salvar su destino"*.³³

El judici per la matança d'Atocha

«María Dolores González Ruiz, abogada superviviente de la matanza de Atocha y viuda de uno de los asesinados, Javier Sauquillo, era una sombra de sí misma cuando en la tarde del 19 de febrero de 1980 compareció ante el tribunal que juzgaba a los acusados. Había sobrevivido a un disparo en la boca. Después de 900 días de tratamiento y de tres operaciones, uno de los letrados le preguntó: ¿Cuánto pesa usted? La testigo, que momentos antes había señalado con firmeza a José Fernández Cerrá como uno de los autores de los disparos —"ése, el de la camisa azul"—, contestó a la nueva pregunta: "Treinta y dos kilos."

33. Victoria Prego, "La dialéctica de las pistolas" a *Memoria de la Transición*, Madrid, El País, 1995-1996, p. 113.

Los acusados que comparecieron ante el tribunal en la mañana del 18 de febrero de 1980 no eran todos los que en la noche del 24 de enero de 1977 descargaron sus pistolas Super Star número 562.301 y FN Browning, calibre 9 milímetros Parabellum, sobre las nueve personas agrupadas en el despacho laboralista de la calle de Atocha, número 55, de Madrid. Fernando Lerdo de Tejada, vinculado a Fuerza Nueva, se había fugado de la cárcel en abril de 1979...

La conexión entre Fuerza Nueva y FE de las JONS y los acusados quedó ampliamente demostrada, pero no se pudo ir más allá de la sospecha en cuanto a implicaciones más altas. La sentencia de 29 de febrero de 1980 se quedó en un dubitativo "parece que el grupo activista actuaba por su cuenta e iniciativa".

En cambio no tuvo dudas en definir la ideología de los asesinos de los abogados de Atocha como "radicalizada y totalitaria, disconforme con el cambio institucional que se estaba operando en España, ...habiendo militado los acusados en partidos políticos legalizados, tales como Falange Española de las JONS y Fuerza Nueva".

Sobre el objetivo genérico de la matanza de Atocha tampoco quedaron dudas: cortar el proceso democrático recién iniciado.

El origen de las pistolas y la estrecha relación de los procesados con algunos elementos de la policía fueron otros asuntos importantes a dilucidar en el juicio. Sobre el último no se pudo ir más allá de demostrar la amistad de los procesados con los miembros de la antigua Brigada Político-Social del franquismo... La procedencia de las pistolas quedó, en cambio, meridianamente clara: el ámbito del Ejército.»³⁴

El PCE no caigué en la provocació o el parany de l'extrema dreta i, en uns moments especialment delicats, va saber respondre amb serenitat i fermesa a l'atemptat contra els advocats laboralistes del despatx del carrer Atocha. El seu enterrament fou una prova, contundent, del dolor que traspassava als dirigents i als militants comunistes, però, al mateix temps, de l'esperit de reconciliació que el PCE pregonava des de mitjans dels anys cinquanta. Com ha escrit Santos Juliá, *"el atentado... levantó una oleada de solidaridad con el partido comunista que dio, por su parte, pruebas de disciplina y contención al encauzar pacífica y ordenadamente a la multitud congregada en la calle para asistir al entierro de los abogados asesinados. Era la primera manifestación presidida por banderas rojas y saludada con puños en alto, pero acompañada en silencio y sin que nadie expresara voces de venganza en un clima de profunda tristeza... La conquista de la legalidad*

34. Francisco Gor, "Juicio por un crimen ultraderechista" a *Memoria de la Transición*, Madrid, El País, 1995-1996, p. 119.

*por el partido comunista que todos, excepto ellos mismos, habían dejado para después de las elecciones avanzó la tarde de aquel entierro más que en los dos años anteriores, ...porque ese entierro destruyó, en quienes todavía la conservaban, la imagen del comunista como alguien excluido de la nación, un extranjero, el enemigo que el franquismo había construido durante años. Aquel día, todos éramos comunistas, y en los siguientes, la legitimidad simbólicamente alcanzada se convirtió en el más sólido soporte para conseguir la legalidad. La opinión pública sufrió un vuelco espectacular: si en octubre de 1976 sólo se declaraba a favor de la legalización del PCE un 25% de los españoles, mientras el 35% se manifestaba en contra, en abril era ya el 55% el que se declaraba a favor, quedando sólo un 12% que lo hiciera en contra”.*³⁵

Després de l'enterrament de les víctimes de la matança d'Atocha i de l'alliberament d'Oriol i Villaescusa, la tensió comença a disminuir i el govern aprofita (el 17 de març) per ampliar l'amnistia concedida el juliol de 1976, tot i que els militars de la UMD segueixen, encara avui, sense poder reintegrar-se a l'Exèrcit. Tanmateix, quedava pendent de resoldre la delicada qüestió de la legalització del PCE, veritable prova de la voluntat del govern d'arribar a una democràcia plena, sense exclusions, i de la supeditació de l'Exèrcit al poder civil. L'animadversió i les reticències dels alts comandaments de l'Exèrcit envers els comunistes responien a qüestions ideològiques –l'Exèrcit havia estat la veritable columna vertebral de la dictadura– i generacionals –la generació de militars formats en el decurs de la Guerra Civil arribà al generalat durant els primers anys de la Transició–, i, en conseqüència, el perill d'involució era ben real. Per acabar-ho de complicar, el dia 1 d'abril, el Tribunal Suprem, fent una particular interpretació de la Llei, es declara incompetent per legalitzar el PCE i traspasa així les responsabilitats de la polèmica decisió al govern. A través de Landevino Lavilla (ministre de Justícia), Suárez sol·licita al fiscal de l'Estat un informe favorable a la legalització i, de manera gairebé clandestina i secreta (la majoria de ministres ni tan sols estaven assabentats de la decisió), procedeix a la legalització del PCE el 9 d'abril de 1977, que coincidia amb el dissabte sant, és a dir, el punt més àlgid de les vacances de Setmana Santa. Dos dies després, dimiteix el ministre de Marina, l'almirall Pita da Veiga, en desacord amb la decisió del govern i, el dia 12 d'abril, el Consell Superior de l'Exèrcit publica una dura nota en què accepta disciplinadament la decisió, però la lamenta profundament. En dies successius, es produeix el cessament de diversos comandaments militars que havien expressat i difós la seva oposició a la decisió del govern. Això no obstant, la prova de foc havia passat i el camí per a les primeres eleccions democràtiques semblava totalment desbrossat, fins i tot en les qüestions de detall: el PCE manifestava la seva acceptació de la monarquia i de la bandera espanyola monàrquica (fins llavors en tots els actes del PCE sempre havia onejat la bandera republicana) i es

35. Santos Juliá, "La estrategia de la tensión" a *Memoria de la Transición*, Madrid, El País, 1995-1996, pp. 126-127.

procedia a la legalització d'altres partits. Tanmateix, ERC i altres partits de l'extrema esquerra no foren legalitzats fins després de les eleccions del 15 de juny de 1977. Per contra, "el 3 de maig de 1977, el PSUC posava fi a gairebé quaranta anys de clandestinitat i ho feia de manera molt més eficient que altres forces polítiques de la II República que arribaven al final del franquisme força disminuïdes o havien desaparegut. En canvi, el partit dels comunistes catalans havia aconseguit sobreviure a la repressió i, sobretot, renovar-se fins al punt que podia vanagloriar-se de ser el partit amb una organització més sòlida i que comptava amb més militància. Aquest creixement era el fruit de la seva vinculació al món sindical i universitari i d'haver optat per una política antifranquista obertament interclassista i moderadament catalanista. La contribució del PSUC i de CCOO a la integració dels treballadors immigrants que arribaren en el decurs dels anys seixanta i setanta és innegable. El 18,2% de vots obtinguts a les primeres eleccions celebrades a Catalunya després de la Guerra Civil rubriquen l'èxit d'aquesta política que, tanmateix, per a molts militants tingué el regust d'una victòria amarga enfront del 28,4% de vots dels socialistes".³⁶

Després de la Diada Nacional autoritzada de l'11 de setembre de 1976, la vida política catalana entrà en un període pautat per la definició dels espais polítics que concorrerien a les eleccions del juny de 1977 i per les accions institucionals i unitàries destinades a reivindicar la recuperació de l'Estatut i de l'autogovern. El 30 de setembre, el PSC-C tanca el Congrés constituent, que s'havia iniciat amb el míting del Palau Blaugrana del 22 de juny, i el 28 de novembre se celebra el I Congrés de la Unió de Pagesos, el sindicat agrari que pretén ser la versió actualitzada de l'antiga Unió de Rabassaires. El nou any s'obre amb una notícia tràgica, la mort de Josep Pallach, líder del PSC-R. A mitjan gener, l'Assemblea de Catalunya posa en marxa la campanya "Volem l'Estatut" que culminà amb una gran concentració a la plaça de Sant Jaume el dia de Sant Jordi. Al mateix temps, el president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, crea l'Organisme Consultiu de la Presidència de la Generalitat en què no hi figuren, per decisió pròpia, representants ni de CDC ni del PSUC. Finalment, després de la legalització del PSUC, s'entra en la febre de la campanya electoral: els mítings, els cartells i l'acció proselitista dels militants són, encara, els components bàsics de la campanya, però, a diferència del període republicà, els suports de la ràdio i, sobretot, de la televisió comencen a ser un complement indispensable que, en futures campanyes, esdevindran fonamentals.

El 15 de juny de 1977, 41 anys després de les darreres eleccions republicanes, tingueren lloc les primeres eleccions democràtiques al Parlament espanyol. El record de la Guerra Civil, el doble carisma de Suárez (el carisma que donava el poder després de quatre dècades de dictadura basada en la figu-

36. Antoni Segura i Mas, "I van passar vint anys", *El Punt*, 29 d'abril de 1997.

ra del "caudillismo" i el carisma que s'havia guanyat com a artífex de la reforma política), la proporcionalitat corregida del sistema electoral i l'establiment d'un nombre mínim de tres diputats per província (sense abstenció, encara avui —en les eleccions del 12 de març del 2000—, un diputat a la província de Sòria requereix un màxim de 25.705 vots i, en canvi, a Barcelona pot arribar a necessitar un màxim de 130.094 vots), donaren una clara victòria a Suárez tot i que no aconseguí la majoria absoluta:

Espanya: resultats eleccions generals del 15 de juny de 1977³⁷

<i>Candidatures</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>escons</i>	<i>%</i>
UCD	6.309.517	34,52	165	47,14
PSOE	4.467.745	24,44	103	29,43
AP	1.471.527	8,05	16	4,57
PCE	1.150.774	6,30	12	3,43
PSC-PSOE	880.539	4,76	15	4,29
PSP-US	816.754	4,47	6	1,71
PSUC	564.574	3,08	8	2,29
PDC	522.060	2,85	11	3,14
PNB	296.193	1,62	8	2,29
UCDCC	172.791	0,95	2	0,57
ERC-FED	141.159	0,79	1	0,29
CIC	67.017	0,37	2	0,57
EE-IE	61.417	0,34	1	0,29

Els resultats del juny de 1977 primaren, sens dubte, l'esforç polític de Suárez per conduir la dictadura fins a l'Estat de dret i democràtic. La formació, a darrera hora (maig de 1977), d'una coalició de centredreta formada per les principals famílies evolucionistes del franquisme (Rodolfo Martín Villa, Fernando Abril Martorell, Pío Cabanillas...) i pels sectors més moderats de l'oposició, especialment socialdemòcrates, democratacristians i liberals (Francisco Fernández Ordóñez, Fernando Álvarez de Miranda, Joaquín Garrigues Walker...), fou un èxit personal de Suárez que fou capaç de recollir, en forma electoral i en una Espanya que tot just despertava del malson de la dictadura i volia oblidar la Guerra Civil, el compromís reformista assumit quan arribà a la presidència del govern. Les eleccions de 1977 foren el triomf de la reforma sobre la ruptura (una ruptura que, potser, mai no fou possible per la feblesa de l'oposició, per la força de la dictadura i per la voluntat majoritària

37. Les dades completes i les reproduïdes en el text les podeu trobar a Andreu Mayayo i Carles Santacana, "Memòria de la Transició: apèndix", al final d'aquest mateix volum.

de sortir de la dictadura sense enfrontaments que poguessin reactivar el foc de la Guerra Civil), però foren, sobretot, el triomf d'una generació de polítics (Suárez, González, Carrillo, Pujol, Fernández Ordóñez, Martín Villa, Garrigues...) capaços de vèncer les diferències personals i ideològiques i posar-se d'acord per trobar una sortida consensuada i possible a la dictadura. Les eleccions de 1977 posaren fi definitivament al somni rupturista.

L'aplicació del mètode d'Hondt esbiaixa la proporcionalitat dels resultats a favor de les opcions majoritàries (UCD i PSOE) i de les que presenten un vot molt concentrat en determinades circumscripcions electorals (PDC i PNB). D'altra banda, l'agrupació per blocs del vot posa en relleu la divisió de l'electorat espanyol entre dreta i esquerra en dues meitats gairebé equivalents i un lleuger avantatge del vot d'esquerra. Podem distingir també un tercer grup format pels partits nacionalistes moderats d'Euskadi i Catalunya (PNB i la coalició del Pacte Democràtic per Catalunya). La correcció introduïda pel mètode d'Hondt dona, però, una majoria en escons a l'espai de dreta en detriment de l'espai d'esquerra.

A la Cambra Alta, per la distorsió introduïda per la designació de 41 senadors reials, per la fixació de 4 senadors per província amb independència de la seva població i per l'efecte de la insularitat i les ciutats del nord d'Àfrica,³⁸ la majoria de la UCD fou molt més clara que al Congrés, de tal manera que d'un total de 248 senadors disposava de 112 (7 de designació real), és a dir, el 45,2%, que sumats als 11 independents de centre i a una gran part dels senadors de designació real inscrits en el Grup Mixt (8), l'Agrupació d'Independents (13) o els Independents (10), donaven una folgada majoria al partit del govern.

Les eleccions de 1977 posaren en marxa una dinàmica electoral que es basava més en la figura carismàtica del líder que no pas en el contingut dels pro-

Espanya: resultats eleccions generals de 1977 per grans espais electorals

<i>Espais electorals</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>escons</i>	<i>%</i>
Dreta ¹	7.781.044	42,57	181	51,71
Esquerra ²	7.880.386	43,05	144	41,15
Nacionalismes moderats ³	818.254	4,47	19	5,43
Altres ⁴	442.384	2,45	6	1,72

1. UCD, AP.

2. PSOE, PSC-PSOE, PSP-US, PCE, PSUC.

3. PDC, PNB.

4. UCDCC, CIC, ERC-FED, EE-IE.

38. Es fixà un nombre mínim de senadors per illa: Mallorca, Gran Canària i Tenerife n'elegien 3; Ceuta i Melilla, 2; Menorca, Eivissa-Formentera, Lanzarote, Fuerteventura, La Palma i Gomera-Hierro, 1.

grames o en les seves ideologies. D'alguna manera, el model de campanya electoral heretat de l'època de la Transició recorda més unes eleccions presidencials que no pas unes eleccions legislatives. Aquest fenomen, que en molts aspectes encara perdura, es pot explicar tant per la inexistència d'eleccions a la presidència de l'Estat (el cap de l'Estat és el rei i aquest no està subjecte a elecció) com per la pervivència d'algunes actituds relacionades amb el sistema de "caudillisme" que va imposar la dictadura.

A Catalunya i al País Basc, els resultats de 1977 evidenciaren el component diferencial d'aquestes dues nacionalitats històriques. A Catalunya, l'opció política més votada fou la dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) amb el 28,4% dels vots i 15 escons, seguida del PSUC, amb el 18,2% i 8 escons, del Pacte Democràtic per Catalunya (PDC), amb el 16,8% i 11 escons, i, només en quart lloc, la UCD, amb el 16,8% i 9 escons.³⁹ Com ha destacat Joan B. Culla "el fet incontrovertible és que més del 75 per cent dels votants catalans s'han pronunciat plebiscitàriament a favor del restabliment de les institucions i els principis de l'Estatut de 1932, i que un 50 per cent llarg ho han fet, a més, des de posicions d'esquerra. El triomf esclatant, en l'elecció de senadors, de la coalició socialista-comunista-republicana Entesa dels Catalans accentua el contrast entre una Catalunya identificada amb el nacionalisme i amb propostes de transformació política, econòmica i social, i una Espanya on s'ha imposat la governamental UCD".⁴⁰ Al País Basc, el PNB obtingué el 29,1% dels vots; el PSE-PSOE, el 28,2%; la UCD, el 13,1% i EE, el 0,3%.⁴¹

El Parlament sorgit de les eleccions de 1977 assumí implícitament les funcions d'unes Corts Constituents i fou l'encarregat de redactar la Constitució de la nova Espanya democràtica.⁴² A finals de juliol es va crear la Comissió institucional que nomenà una Ponència que s'encarregaria d'elaborar un

39. El PDC va obtenir 522.060 vots i la UCD, 521.419.

40. Joan B. Culla a Borja de Riquer i Joan B. Culla, *op. cit.*, 1989, pp. 428-429.

41. Pere Ysàs, "Democràcia i autonomia en la transició espanyola" a Manuel Redero San Roman (ed.), *La Transició a la Democràcia en España*, Madrid, *Ayer*, núm. 15, 1994, p. 97 i Andreu Mayayo i Carles Santacana, "Memòria de la Transició: apèndix" (al final d'aquest volum).

42. Això no obstant, és important assenyalar que "el proceso autoconstituyente se inicia con la Ley para la Reforma Política (LRP) y concluye con la aprobación de la constitución. En él se combinan dos condicionantes: el contenido de la LRP y la constitucionalización de la corona. Ambos se presentan como hechos consumados y suponen una línea de continuidad con el régimen anterior, característica definidora del control reformista del proceso. No estamos por tanto ante un proceso constituyente originario e ilimitado, sino que procede directamente de la legalidad anterior, por lo que se conforma como derivativo. Dos hechos lo demuestran: 1º) el no ser convocadas las Cortes, en las elecciones del 15 de junio, con carácter constituyente; y 2º) el hecho de que la monarquía sea anterior a la constitución, insertándose por tanto en ella. El Rey no jura la Constitución para ser rey, sino por ser rey, como Cánovas afirmaba para la Constitución de 1876". Al mateix temps, però, "la colaboración entre el Rey y el Gobierno presidido por Suárez había posibilitado desbloquear el proceso político y abrir la puerta para la modificación de todas las Leyes Fundamentales. Tras las elecciones del 15 de junio se sumaron a este papel las Cortes democráticas, asumiendo la función constituyente, lo cual conducía a la ruptura legal. Así, desde el mismo momento de la constitución de las Cámaras, éstas no fueron un órgano de legislación ordinaria sino, sobre todo, un órgano constituyente por la voluntad de los parlamentarios, del Gobierno y del Rey, pese a no haber sido convocadas como tales" (Álvaro Soto, *op. cit.*, 1998, pp. 65 i 67).

avantprojecte de Constitució. A la Ponència hi estaven representades gairebé totes les sensibilitats polítiques del moment en proporcionalitat amb els resultats obtinguts el 15 de juny de 1977: Miguel Herrero, José Pedro Pérez-Llorca i Gabriel Cisneros, per la UCD; Gregorio Peces-Barba, pel PSOE, partit al qual corresponia un membre més que cedí perquè poguessin estar representades les minories catalana i basca; Manuel Fraga, per l'AP; Jordi Solé Tura, pel PCE-PSUC i Miquel Roca per les minories basca i catalana, tot i que els bascos molt aviat deixaren de considerar-se representats.

L'elaboració de la Constitució conegué etapes diferents. La primera fou, sens dubte, la més important i correspon al període de redacció de l'avantprojecte per la Ponència (agost-desembre de 1977), de presentació d'esmenes a l'avantprojecte (gener de 1978) i de la nova reunió de la Ponència (febrer-abril) per redactar el projecte definitiu, que fou publicat el 17 d'abril de 1978. La segona etapa (maig-octubre) és la de la discussió del projecte primer a la Comissió i posteriorment al ple de les dues cambres. Per arribar a l'aprovació del text del projecte definitiu foren decisius els pactes entre els diferents grups polítics i la voluntat de consens dels principals líders polítics. Per últim, el 31 d'octubre, es procedí a votar en el Congrés dels Diputats el *Dictamen de la Comisión Mixta* amb el resultat de 325 vots a favor, 6 en contra (5 diputats d'AP i 1 d'EE) i 14 abstencions (7 diputats del PNB, 3 d'AP, 1 de la minoria catalana i 2 del Grup Mixt). El mateix dia es procedí també a la votació al Senat amb el resultat de 226 vots a favor, 8 abstencions i 5 en contra (11 senadors no assistiren a la sessió). Finalment, el 6 de desembre, la Constitució era votada en referèndum i aprovada amb un 87,9% de vots afirmatius i una participació del 67,1%.⁴³

En la redacció del projecte s'assumí, de forma implícita, que l'única forma de govern reconeguda era la monarquia i que el contingut del text calia consensuar-lo entre els principals partits polítics. El consens s'imposà tant pel resultat de les eleccions (cap partit no va obtenir la majoria absoluta) com per la creença que no convenia una "*constitución claramente partidista [que] marginaría una vez más a una inmensa mayoría del pueblo español*", i perquè la transició havia estat, finalment, una "reforma pactada" i, en conseqüència, després de les eleccions del 15 de juny, el govern ostentava el poder, però l'oposició conservava la legitimitat històrica.⁴⁴ D'aquest consens en resultà una Constitució que reconeix que la sobirania resideix en la "*Nación española*" i que es basa en cinc principis fonamentals: 1) l'Estat democrà-

43. La participació fou particularment baixa al País Basc (44,7%) on el PNB i EE es pronunciaren a favor de l'abstenció, perquè no podien acceptar una Constitució que, malgrat restablir els "drets històrics" bascos abolits el 1839 i el 1876, no reconeixia cap altra sobirania que la del poble espanyol (article 1r. 2).

44. Jorge de Esteban, "El proceso constituyente español, 1977-1978" a José Félix Tezanos, Ramon Cotarelo, Andrés de Blas (eds.), *La transición democrática española*, Madrid, Editorial Sistema, 1989, pp. 299-302.

tic; 2) l'Estat de dret; 3) l'Estat social; 4) la Monarquia parlamentària i 5) l'Estat autonòmic. La fórmula política emprada en la Constitució espanyola és "*Estado social y democrático de derecho*" (article 1r. 2). El resultat fou una Constitució de gran contingut democràtic, profundament renovadora per l'època, però, també, excessivament llarga (a Espanya només superada pel text constitucional de 1812) i, sovint, ambigua, imprecisa i inacabada. En aquest sentit, la part més polèmica fou, sens dubte, el Títol VIII ("De la organización territorial del Estado"), que fou objecte de fortes discrepàncies en el moment de la seva redacció i que, finalment, propicià l'abstenció dels nacionalistes bascos en el moment de la seva aprovació: "*La cuestión territorial se perfiló, ya en el momento de la aprobación del texto, como una cuestión abierta, la única que en verdad podía amenazar la estabilidad del sistema democrático.*"⁴⁵

Els resultats de les eleccions de 1977 deixaren molt clar que "*cuarenta años de dictadura centralista y autoritaria no habían logrado —al contrario— que desapareciese el viejo pleito histórico de los nacionalismos vasco y catalán en demanda de autogobierno para sus respectivos territorios.*"⁴⁶ La realitat catalana i basca (on, malgrat els indults i les amnisties de 1975, 1976 i 1977, les dues branques d'ETA seguien sense abandonar la lluita armada) aconsellava redefinir l'organització territorial de l'Estat per satisfer les aspiracions d'autogovern del que Miquel Roca anomenà les "nacionalitats històriques" (Catalunya, Euskadi i Galícia). En definitiva, com en el període de la Segona República, la reorganització autonòmica de l'Estat seria, inicialment, la resposta política que es donaria per solucionar, fonamentalment, el "problema català" i el "problema basc".⁴⁷ D'altra banda, la UCD i el PSOE coincidirien, molt aviat, en la necessitat de generalitzar el procés autonòmic. Després de reflexionar sobre el perquè del fracàs de la Segona República, molts dirigents d'esquerra havien arribat a la conclusió que la "*pugna entre concepciones contrapuestas del modelo de Estado (Monarquía/República, federalismo/centralismo) y de su base nacional (nación única/Estado plurinacional) había desembocado en la cruenta imposición de cuatro décadas de dictadura militar hipercentralista dirigida por los sectores más cerriles del nacionalismo español.*" Així, per a Isidre Molas "*estaba claro que la autonomía catalana no podría funcionar de forma estable y duradera como excepción,*

45. Ramón Cotarelo, "La Constitución de 1978" a José Félix Tezanos, Ramón Cotarelo, Andrés de Blas (eds.), *op. cit.*, 1989, p. 319.

46. Juan Pablo Fusi, "El desarrollo autonómico" a Javier Tusell i Álvaro Soto (eds.), *Historia de la Transición (1975-1986)*, Madrid, Alianza, 1996, p. 446.

47. Observeu que s'adopta subjacentment una visió negativa del fet diferencial basc o català, que no són definits en funció dels seus components positius (territori, història, llengua, cultura i, sobretot, identitat col·lectiva i voluntat d'ésser), sinó en funció de les mancances de l'altre —el gran absent del discurs, el nacionalisme espanyol— o de la perfídia de determinades classes dirigents catalanes o basques. La percepció que es té del nacionalisme català o basc és sempre negativa i es tracte com un "problema" a resoldre.

como una situación particular, en un Estado de corte centralista". De la mateixa opinió era un dels pares de la Constitució, Jordi Solé Tura: "*siempre vi que no era posible una autonomía catalana en un Estado jacobino*".⁴⁸ En conclusió, l'organització territorial de l'Estat s'havia convertit en un dels temes clau de la Transició i es feien sinònims democràcia i autonomia, mentre l'Estat centralista s'identificava amb la Dictadura. D'altra banda, després de les eleccions del juny de 1977, la pressió dels nacionalistes bascos i catalans i de l'esquerra s'incrementà: el setembre de 1977, la manifestació més multitudinària de la història de Catalunya reivindicava les llibertats nacionals i la reinstauració de les institucions catalanes.⁴⁹

L'11 de setembre de 1977

L'11 de setembre de 1977 s'ha convertit en una data emblemàtica de la història de Catalunya més recent. Hi ha pocs moments en què la voluntat de tot un poble s'hagi expressat amb la contundència i la unanimitat que ho va fer aquell dia. Potser perquè la transició tot just acabava de començar i hi havia molt de futur per guanyar. Potser perquè, des dels darrers anys de la dictadura, es vivia una acceleració del temps històric que amb prou feines deixava espai per a la reflexió política assossegada i tranquil·la: mai com llavors no han tornat a passar tantes coses i en tan poc temps. En certa mesura, l'11 de setembre de 1977 fou la culminació de tot un procés de resistència i de lluita per mantenir vives les referències identitàries (bàsicament la llengua, la cultura i els símbols), que comença en el mateix moment de la desfeta, s'accelera a partir dels anys seixanta i es contagia a tota la societat catalana a mitjans dels anys setanta.

En moltes poblacions, la celebració de la Diada s'avançà al dia 10 per poder participar en la gran manifestació de l'endemà a Barcelona. El dia 11, els balcons aparegueren engalanats amb la senyera i un gran nombre de gent (inclosos alguns autocars de la Catalunya nord) es

48. Per a les cites del text, vegeu Enric Company, "Catalanes en la Constitució" a *Memoria de Catalunya*, Barcelona, El País, 1997, p. 33.

49. Una enquesta realitzada pel Govern Civil de Barcelona el febrer de 1977 havia posat de manifest que un 5% dels enquestats eren partidaris de la independència; un 20% donarien suport a un Estat federal; un 30% volien l'Estatut d'autonomia; un 15% desitjaven una àmplia descentralització administrativa i un 28% creien que les coses ja estaven bé com estaven. D'altra banda, diferents estudis sociològics de 1976 posen en relleu que l'opinió autonomista superava la centralista en les nacionalitats històriques i a València i Canàries (Álvaro Soto, *op. cit.*, 1998, pp. 61-62).

desplaçà a Barcelona. Al matí, l'acte més rellevant fou el convocat pels independentistes al Fossar de les Moreres on Jordi Carbonell, a tall de premonició adreçada a les forces polítiques que havien guanyat les eleccions, advertí que "no volem que la prudència ens faci traïdors". A la tarda, des de molt abans de l'hora convinguda, una massa compacta i sorollosa ocupava tota l'amplada del passeig de Gràcia i s'estenia, com un mar de banderes i de cants, des del carrer Aragó fins a la Diagonal. La resposta a la convocatòria havia estat massiva. Hi era tot-hom, des dels vells militants fins als més petits que, a collibè dels pares, miraven embadalits aquella successió sense fi de senyeres (quadribarrades i estelades) i de tota mena de banderes (vermelles, negres, republicanes...) i de pancartes. Era la manifestació més gran celebrada mai a Catalunya (i, segons es va dir llavors, una de les més multitudinàries celebrades mai a Europa) i el sentiment de participació col·lectiva, de poble, era ben viu. Sens dubte, els resultats electorals del 15-J, l'elevada consciència ciutadana bastida durant els darrers anys de lluita contra la dictadura i la voluntat de recuperar la Generalitat i l'Estatut es combinaren per tal de fer possible un 11 de setembre irrepetible.

Aquella Diada ha quedat com una fita decisiva en la reivindicació de la restauració de les llibertats nacionals. Sense aldarulls, sense enfrontaments, però amb contundència, més d'un milió de catalans (gairebé un de cada quatre) d'orígens diversos posaren de manifest que el començament de la transició democràtica no podia donar-se per acabat sense la recuperació de la Generalitat i de l'Estatut. Al capvespre, la injustificada i contundent actuació de la policia a les Rambles i als voltants de la plaça de Catalunya (amb un mort i un ferit) no va poder entelar l'èxit indiscutible de participació, de civisme i de reivindicació de la Diada.

Adolfo Suárez comprengué que no podia esperar l'aprovació de la Constitució per donar resposta a les aspiracions d'autogovern de Catalunya i Euskadi. El dilema que se li plantejava era si calia restablir les autonomies a través de les persones o institucions que ostentaven la legitimitat històrica o a través del ventall parlamentari sorgit de les eleccions del 15 de juny de 1977. La decisió no era fàcil, perquè, d'una banda, Suárez volia evitar qualsevol paral·lelisme amb la Segona República i, de l'altra, atesos els mals resultats de la UCD a Catalunya i Euskadi, es resistia a entregar les preautonomies a l'esquerra i als nacionalistes. Optà, finalment, per prescindir de les majories sorgides de les eleccions i establí negociacions amb els presidents de la Gene-

ralitat i del govern Basc a l'exili. Josep Tarradellas va exigir el reconeixement de la institució que presidia i el seu restabliment provisional, encara que la seva composició no s'ajustés als resultats del 15-J; Jesús M. de Leizaola va delegar en l'Assemblea de Parlamentaris Bascos sorgida de les primeres eleccions democràtiques. El 27 de juny de 1977, Tarradellas viatjà a Madrid on s'entrevistà amb Suárez i amb el rei; el 29 de setembre, el govern espanyol restablí provisionalment la Generalitat, i el 23 d'octubre el president Tarradellas retornava solemnement a Catalunya i proclamava el famós "Ja sóc aquí!".⁵⁰ En definitiva, "en acceptar la via proposada per Suárez, el president Tarradellas obtenia el reconeixement de la institució i de la continuïtat històrica que ell personificava. Empeltava així amb la legalitat republicana, trencada per la revolta del 18 de juliol de 1936 i la desfeta de 1939, i, alhora, aconseguia reinstaurar la institució sense sotmetre's al veredicté expressat per les urnes el 15 de juny de 1977, que no trobava totalment del seu grat".⁵¹

Des de començaments de 1978 i un cop conegut el primer avantprojecte de Constitució, l'Entesa dels Catalans, la candidatura d'esquerres que havia obtingut dotze dels setze senadors a les eleccions del 15 de juny, impulsà la campanya *Per una Catalunya democràtica: Guanyem la Constitució. Guanyem l'Estatut*, que culminà en una important manifestació el dia de Sant Jordi.⁵² El juliol de 1978, es constituí una Comissió de parlamentaris, l'anomenada Comissió dels Vint, per tal de procedir a la redacció de l'Estatut i poder tramitar-lo immediatament quan fos aprovada la Constitució.⁵³ La Comissió

50. Vegeu els detalls de l'Operació Retorn del president Tarradellas a Manuel Ortínez, *Una vida entre burgesos*, Barcelona, Edicions 62, 1993, pp. 133-163. També hi ha alguns detalls a Manuel Ibañez Escofet, *La Memòria és un gran cementiri*, 5a. ed., Barcelona, Edicions 62, 1991, pp. 194-205. Vegeu també i sobretot el text de Carles Sentís, que fou testimoni de primera mà, inclòs en aquest volum.

51. Antoni Segura i Mas, *La reorganització autonòmica de l'Estat espanyol*, Barcelona, Fundació Trias Fargas (Quaderns de Pensament, 4), s.d. (1999), pp. 25.

D'aquesta manera, com ha assenyalat Álvaro Soto (*op. cit.*, 1998, p. 63), "desde el punto de vista formal, la 'operación Tarradellas' supone el único hecho que enlaza con la legalidad republicana durante la transición".

52. Després de les eleccions, "s'hi van sumar [a l'Entesa] els dos senadors de CDC escollits per Democràcia i Catalunya, l'independent Lluís Maria Xirinacs i dos dels senadors de designació reial, Josep Maria Socías Humbert i Maurici Serrahima" (Oriol Pàmies, "El procés constitucional català" a *Sau vint anys després*, *Avui*, 11 de setembre de 1998, p. 4).

53. La Comissió dels Vint "no es constituí basant-se en uns criteris purament proporcionals, sinó procurant que totes les forces polítiques amb un cert pes a Catalunya hi estiguessin representades... Els parlamentaris designats per les diferents forces polítiques foren: pels socialistes, Josep Andreu i Abelló —que actuà com a president—, Josep M. Triginer, Josep Verde Aldea i Eduard Martín; pel PSUC, Jordi Solé Tura, M. Dolors Calvet i Josep Solé Barberà; per CDC, Miquel Roca Junyent, Macià Alavedra i Josep Sendra; per UCD-UCC, Carles Güell, Marcel·lí Moreta i Manuel de Sàrraga; per ERC, Joaquim Arana; per UDC, Anton Cañellas; per AP, Laureà López Rodó; i per l'Entesa dels Catalans, Josep Benet, Jaume Sobrequès, Felip Solé Sabarís, i Josep Subirats" (Jaume Sobrequès i Callicó i Sebastià Riera i Viader, "L'inici de l'elaboració de l'Estatut" a Jaume Sobrequès i Callicó (ed.), *Història Contemporània de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Columna, 1998, p. 650). Sobre la Comissió dels Vint vegeu Andreu Mayayo, "Els parlamentaris (i la parlamentària) de la Comissió dels Vint", *Idees*, núm. 4, *Vint anys de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Balanç i perspectives*, 1999, pp. 35-53.

dels Vint començà a redactar l'avantprojecte d'Estatut a Barcelona el 8 de setembre, però les sessions fonamentals se celebraren a Sau (d'aquí el nom d'Estatut de Sau) els dies del 12 al 15 de setembre i després del 3 al 5 de novembre, un cop conegut ja el text constitucional que obligà a introduir algunes modificacions. La redacció es féu en un clima de consens, perquè calia arribar a acords majoritaris o unànims per tenir després més força a l'hora de la negociació a Madrid.

L'avantprojecte de l'Estatut fou lliurat al president Tarradellas el dia 6 de novembre i al Ple de Parlamentaris el dia 10. Finalment, el 29 de desembre, en sessió solemne de l'Assemblea de Parlamentaris de Catalunya, presidida pel president Tarradellas al Palau del Parlament de Catalunya, es procedí a votar el Projecte d'Estatut amb un resultat de 58 vots a favor, cap en contra i l'abstenció del senador Xirinacs. Unes hores després, Agustí Mercè Varela, secretari tècnic de la Comissió dels Vint, dipositava i segellava en el Palau del Congrés de Madrid el text català del Projecte d'Estatut i la traducció castellana. Va anar pels pèls, perquè a les dotze de la nit es feia efectiva la dissolució de les Corts decretada per Suárez en aprovar-se en referèndum la Constitució espanyola.

L'aprovació de la Constitució no havia solucionat totes les qüestions relacionades amb l'organització territorial de l'Estat, malgrat que, com hem vist, una de les parts més polèmiques del text havia estat precisament la que feia referència a aquest aspecte (Títol VIII). D'una banda, la Constitució permetia accedir a l'autonomia a totes les comunitats que ho sol·licitessin, la qual cosa, evidentment, serví per rebaixar o diluir les pretensions basques i catalanes: fou "el cafè per tothom" que denuncià el president Tarradellas. El govern i l'oposició van confondre la necessària descentralització de l'Estat amb l'aspiració a l'autogovern d'Euskadi i Catalunya i es va perdre una oportunitat històrica única per donar compliment a aquesta aspiració mitjançant una redefinició de l'Estat basada en el reconeixement del seu caràcter plurinacional. D'altra banda, fixava una doble via per accedir a l'autonomia (l'article 151, pensat inicialment per a les nacionalitats històriques, establia un accés més ràpid que l'article 143), la qual cosa fou una solució extremadament dolenta ja que, com demostrà el cas d'Andalusia, afavoria els greuges comparatius entre les autonomies.⁵⁴ Per últim, la possibilitat (article 150.2) de transferir a les Comunitats Autònomes matèries de titularitat estatal (excepte les

54. A Andalusia, el govern proposà la via lenta de l'article 143 per accedir a l'autonomia, la qual cosa provocà la dimissió del ministre de Cultura, Manuel Clavero Arévalo, que, com l'oposició, defensava per a Andalusia la via de l'article 151. Els ajuntaments andalusos —de majoria socialista i comunista— van sol·licitar accedir-hi per la via de l'article 151, la qual cosa implicava celebrar un referèndum i obtenir una majoria absoluta favorable a la sol·licitud en totes i cada una de les províncies andaluses. El govern convocà el referèndum i demanà l'abstenció! El 28 de febrer de 1980, amb una participació del 64%, triomfava el "SI" de manera aclaparadora a totes les províncies, excepció feta d'Almeria. Finalment, l'Estatut d'Autonomia d'Andalusia es va cursar per la via de l'article 151.

competències de titularitat exclusiva de l'Estat) introduí un element d'indefinió que era una porta oberta per a futures tensions entre els governs autonòmics i el central.

El referèndum constitucional posà fi a la primera legislatura de la democràcia, en què destaca la reforma fiscal de Fernández Ordóñez de 1978 i la política de consens que presidí la redacció de la Constitució i conduí a la signatura per part de tots els partits polítics amb representació parlamentària dels Pactes de la Moncloa (25 d'octubre de 1977), que fou un intent de millorar la situació econòmica (l'economia espanyola patia els efectes de la primera crisi dels preus del petroli que s'acabà saldant amb centenars de milers d'aturats) i moderar la conflictivitat sociolaboral per no entorpir la transició política.⁵⁵

Les eleccions legislatives de l'1 de març de 1979 no alteraren significativament la composició del Parlament espanyol i evidenciaren de nou el component diferencial català. En el conjunt de l'Estat, després de dos anys de govern Suárez, peatge inevitable de la conversió de la ruptura en reforma, i tot just estrenada la Constitució, les forces d'esquerra confiaven en obtenir la victòria. No fou així i la UCD amplià lleugerament el seu avantatge respecte a 1977 (de 165 a 168 escons), mentre el conjunt de l'esquerra retrocedia en vot popular i els socialistes perdien tres escons (de 124 a 121) en favor dels comunistes (de 20 a 23). El fort increment de l'abstenció disminuí les perspectives electorals de l'esquerra i l'esperança frustrada d'un govern socialista caigué com una llosa de desànim sobre una gran part de la població que assistí impotent a la renovació per quatre anys del mandat de Suárez.

En resum, els resultats electorals posaren de manifest la baixa participació: a pesar de l'increment del cens electoral que introduí la fixació de la majoria d'edat en els divuit anys (23,54 milions d'electors el 1977, 26,78 milions el 1979), l'índex de participació caigué 12 punts i l'abstenció passà del 20,7% el 1977 al 31,6% el 1979. D'altra banda, cal destacar la consolidació o estancament de la UCD, que perd alguns milers de vots respecte al 1977 però conserva la majoria i incrementa lleugerament el percentatge de votants; el clar retrocés del PSOE-PSC que, a pesar de l'absorció del PSP d'Enrique Tierno Galván, perd gairebé un milió de vots i retrocedeix en percentatge de votants; els bons resultats del PCE-PSUC, que incrementa el total de vots i el percentatge de votants; l'enfonsament d'AP (o de CD el 1979) que amb prou feines arriba al milió de vots; el lleuger retrocés dels partits nacionalistes moderats,

55. Els Pactes de la Moncloa suposaven les primeres mesures econòmiques rigoroses destinades a corregir els desequilibris de l'economia espanyola i adaptar el sistema productiu del país al nou marc internacional que passava per sol·licitar l'adhesió a la Comunitat Econòmica Europea. Els Pactes reberen el suport del Parlament, dels Sindicats majoritaris i de les organitzacions patronals i, durant uns anys, impulsaren una reactivació econòmica basada en la contenció de la inflació i dels salaris, l'equilibri de la balança comercial, el control del pressupost de la Seguretat Social, la reforma del sistema fiscal i l'expansió de la inversió pública.

Espanya: resultats eleccions generals de l'1 de març de 1979⁵⁶

<i>Candidatures</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>escons</i>	<i>%</i>
UCD	6.292.102	34,3	168	48,0
PSOE-PSC	5.477.037	30,0	121	34,6
PCE-PSUC	1.940.236	10,6	23	6,6
AP	1.070.721	5,8	9	2,6
CiU	483.446	2,7	8	2,3
PNB	275.292	1,5	7	2,0
PSA-PA	328.199	1,8	5	1,4
HB	172.110	1,0	3	0,9
ERC	123.448	0,7	1	0,3
EE	85.677	0,5	1	0,3
Altres ¹	504.706	2,8	4	1,1

1. UN, UPC, PAR, UPN.

Espanya: resultats eleccions generals de 1979 per grans espais electorals

<i>Espais electorals</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>escons</i>	<i>%</i>
Dreta ¹	7.362.823	40,1	177	50,6
Esquerra ²	7.417.273	40,6	144	41,2
Nacionalismes moderats ³	758.738	4,2	15	4,3
Altres ⁴	1.214.140	6,8	14	4,0

1. UCD, AP.

2. PSOE-PSC, PCE-PSUC.

3. CiU, PNB.

4. PSA-PA, HB, ERC, EE, UN, UPC, PAR, UPN.

i la consolidació o aparició de noves opcions regionalistes (PSA, UPN, PAR, UPC) i del nacionalisme d'esquerres (EE) i radical (HB).

Un mes després, el 4 d'abril de 1979, se celebraven les primeres eleccions municipals democràtiques. El lleuger avantatge de l'esquerra en el vot popular a les legislatives i el caràcter fortament urbà d'aquest vot resultaren decisius en les eleccions municipals, ja que UCD guanyà en nombre de regidors i alcaldes, però l'esquerra (PSOE o PCE) es va fer amb els ajuntaments de les principals ciutats de l'Estat: Madrid, València, Saragossa, Màlaga, Valladolid, Alacant, Palma de Mallorca, Granada, Múrcia, Pamplona i Salamanca,

56. Les dades completes i les reproduïdes en el text són a Andreu Mayayo i Carles Santacana, "Memòria de la "Transició: apèndix", al final d'aquest mateix volum.

entre d'altres. Al País Basc, les tres capitals anaren a parar a mans del PNB. A Sevilla, era el PSA qui obtenia l'alcaldia i, a la Corunya, la coalició *Unidade Galega*. A Catalunya, el Pacte de Progrés (PSC, PSUC i CiU) guanyava i controlava els ajuntaments de les quatre capitals i de totes les ciutats importants.

A Catalunya, les legislatives de 1979 tornaren a palesar l'hegemonia de l'esquerra: socialistes, comunistes i republicans aconseguiren 26 escons d'un total de 47. Per tant, la composició de l'Assemblea de Parlamentaris no experimentà excessives variacions: PSUC, ERC i CD obtenien els mateixos escons que el 1977, 8, 1 i 1, respectivament; UCD i els socialistes, agrupats després d'un llarg procés en el nou Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC),⁵⁷ en guanyaven 3 i 2 i n'obtenien ara 12 i 17, respectivament; la nova coalició de CiU, formalitzada el 19 de novembre de 1978, en perdia 5 en relació amb les coalicions en què figuraven CDC i UDC el 1977 i es quedava amb només 8.

El 9 d'abril, un Decret del president Tarradellas convocava "els diputats i senadors elegits a Catalunya perquè es constituïssin en Assemblea de Parlamentaris amb la missió de nomenar els delegats que haurien d'assistir a la Comissió Constitucional".⁵⁸ El dia 20, es procedí a escollir per unanimitat, a partir d'una proposta de candidatura única prèviament pactada per totes les forces polítiques, la Comissió de parlamentaris que haurien de defensar el Projecte d'Estatut davant la ponència del Congrés dels Diputats. Fou l'anomenada Comissió dels Vint-i-un.⁵⁹ El 26 de juny, es constituïren a Madrid les dues ponències del Congrés destinades a examinar els projectes d'Estatut basc i català. Primer s'examinà el projecte d'Estatut basc, que havia estat dipositat al Palau del Congrés de Madrid unes hores abans que el català, i el dia 20 de juliol es reunia, per primera vegada, la Ponència de l'Estatut català.⁶⁰ En els dies següents, la Ponència es reuní diverses vegades per analit-

57. L'abril de 1977, el Partit dels Socialistes de Catalunya-Congrés i la Federació Catalana del PSOE firmaren un pacte, l'anomenat *pacte d'abril*, per concórrer junts a les eleccions del juny de 1977. El PSC-Reagrupament va anar a les eleccions formant coalició, el Pacte Democràtic per Catalunya (PDC), amb Convergència Democràtica de Catalunya (CDC). El socialisme català no s'unificà definitivament fins al Congrés celebrat al Palau de Congressos de Montjuïc el 15-16 de juliol de 1978. Els protagonistes de la unificació foren Joan Reventós pel PSC-C, Josep M. Triginer per la Federació Catalana del PSOE i Josep Verde i Aldea pel PSC-R.

58. Jaume Sobrequés i Callicó i Sebastià Riera i Viader, a J. Sobrequés i Callicó (ed.), *op. cit.*, 1998, p. 714.

59. La Comissió "era integrada pels parlamentaris següents: Reventós, Andreu i Abelló, Verde Aldea, Subirats, Sobrequés, Obiols, Cigarrán i Pau, pel PSC; Cañellas, Sàgarra, Moreta, Casals i Arnau, pel CC-UCD; Trias Fargas, Alavedra i Cuatrecasas, per CiU; López Raimundo, Solé Barberà i Benet, pel PSUC; Barrera, per ERC; i Senillosa, per CD" (id., p. 714).

60. La Ponència de l'Estatut català era formada, per part de la Comissió Constitucional, pels centristes Emilio Attard, que la presidia, Óscar Alzaga, Rodolfo Martín Villa, Francisco Fernández Ordoñez i José M. Gil-Albert; pel PSOE, Alfonso Guerra i Gregorio Peces-Barba; pels socialistes bascos, José Antonio Maturana; pel PSC, Eduard Martín; pels comunistes, Jordi Solé Tura; per CiU, Miquel Roca; per CD, Manuel Fraga; pel PSA, Miguel Ángel Arredonda; pel PNB, Xavier Arzallus; i pel grup mixt, Blas Piñar. Els ponents representants de la Comissió dels Vint-i-un foren sis: Joan Reventós, Gregorio López Raimundo, Macià Alavedra, Anton Cañellas, Heribert Barrera i Antoni de Senillosa" (id. p. 721).

zar el text del Projecte d'Estatut, mentre, paral·lelament, es mantenien negociacions entre els caps de fila dels principals partits catalans (PSC, PSUC i CDC) i el president Suárez i altres membres destacats del govern. Aquestes negociacions, mantingudes al Palau de la Moncloa i en algunes de les seves dependències annexes, com l'antic Instituto de Semillas Selectas, foren molt dures, complexes, però, decisives i definitives. Finalment, el 13 d'agost de 1979, la Comissió Constitucional del Congrés dels Diputats procedí a la votació de l'Estatut i, després de la seva aprovació (34 vots a favor, 1 en contra –Blas Piñar– i 1 abstenció –Rojas Marcos–), va emetre el corresponent dictamen favorable.

El text aprovat establia en el seu Títol Primer que "Catalunya, com a nacionalitat... es constitueix en Comunitat Autònoma" (art. 1) i té com a "llengua pròpia... el català", que comparteix l'oficialitat amb el castellà (art. 3). Entre les competències exclusives de la Generalitat destaquen cultura, patrimoni, arxius i biblioteques, ordenació del territori, urbanisme i habitatge, turisme... Es contempla la potestat de crear una Policia Autònoma (art. 13) i tota mena de mitjans de comunicació social, inclosa la televisió (art. 16), i es concedeixen competències plenes en ensenyament (art. 15) i concurrents limitades en ordre públic (art. 13). En sanitat i seguretat social es traspasa la "gestió del règim econòmic de la Seguretat Social" i l'organització i l'administració de tots "els serveis relacionats amb les matèries susdites", així com "la tutela de les institucions, entitats i fundacions en matèria de sanitat i seguretat social" (art. 17).

El Títol Segon s'ocupa de la Generalitat, de la seva presidència i del seu control i detalla també les funcions i atribucions de la resta d'institucions catalanes (Parlament, Consell Executiu o Govern). El Títol Tercer, dedicat a economia i finances, és el que, sens dubte, resultà més mal parat. Al Ple de Parlamentaris, no s'havia considerat la proposta de Trias Fargas d'establir un concert econòmic semblant al basc i, en el tràmit del Congrés de Madrid, es va perdre també la fórmula proposada en el Projecte d'Estatut de Sau que reservava a l'Administració catalana "la gestió tributària, la recaptació, la liquidació i la inspecció de tots els impostos estatals a Catalunya". Les finances de la Generalitat es fonamentarien, bàsicament, en la participació en el total d'impostos de l'Estat i, només parcialment, en el principi de la cessió d'impostos.⁶¹

El 25 d'octubre de 1979 l'Estatut d'Autonomia era aprovat en referèndum amb una participació del 56,9% i un 88,1% de vots favorables i un

61. Oriol Pàmies, *op. cit.*, 1998, p. 6; Jaume Sobrequès i Callicó i Sebastià Riera i Viader, a J. Sobrequès i Callicó (ed.), *op. cit.*, 1998, pp. 736-737; Maite Vilalta i Ferrer, "El finançament de la hisenda autonòmica i local a Catalunya" a Miquel Caminal Badia i Jordi Matas Dalmases (eds.), *El sistema polític de Catalunya*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona-Teoros-Servei de Publicacions UAB, 1998, pp. 367-387. Per a la comparació dels Estatuts d'Autonomia de 1932 i 1979 vegeu Antoni Bayona, "Els Estatuts d'Autonomia de 1932 i 1979: anàlisi comparada de continguts i competències", *Idees*, núm. 4, *l'Int anys de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Balanç i perspectives*, 1999, pp. 62-73.

7,8% de vots negatius. El 20 de març de 1980 tenien lloc les eleccions al Parlament català amb victòria de la coalició liderada per Jordi Pujol, la qual cosa constituïa tota una novetat en l'escenari polític català, perquè, per primera vegada, CiU (43 escons) superava el PSC (33 escons), que renuncià a formar part del govern amb els nacionalistes.⁶² El triomf de CiU introduí un comportament dualista que s'ha mantingut fins ara: en vint-i-quatre eleccions, l'electorat català ha donat sempre el triomf al PSC a les vuit eleccions al Parlament espanyol i a tres de les quatre al Parlament europeu (el 1994 va guanyar CiU), i a CiU a les sis eleccions al Parlament català (l'octubre de 1999, el PSC va obtenir més vots però CiU més escons), mentre que a les sis eleccions municipals el PSC ha estat sempre el partit que treia més vots i CiU la força política que obtenia més regidors i alcaldies.

La victòria de CiU de 1980 es va tractar d'explicar pel poc protagonisme de socialistes i comunistes en el procés de restauració de la Generalitat i pel protagonisme de Tarradellas en l'acció de govern de la Generalitat provisional; pel retraïment de l'electorat immigrant més recent –important base electoral socialista– a les eleccions al Parlament de Catalunya; pel desplaçament cap a ERC del vot més catalanista; per la feblesa del lideratge del candidat socialista a la presidència de la Generalitat i per la presentació de candidatures del Partido Socialista de Andalucía-Partido Andaluz.⁶³ A hores d'ara, el més significatiu és que aquella victòria anà seguida de cinc més (amb majories absolutes entre 1984 i 1995) donant origen al que s'ha anomenat el "pujolisme". Tanmateix, l'anàlisi que l'esquerra feia el 1980 de la societat catalana i del "pujolisme" era simple i reduccionista en excés, perquè identificava "pujolisme" amb burgesia catalana, quan la base sociològica de CiU abastava molt més i, precisament en aquells moments, la gran burgesia catalana veia el projecte de Pujol massa radical i interclassista.⁶⁴ Recentment, Francesc-Marc Àlvaro ha fet una aproximació al fenomen del pujolisme que defineix com "el conjunt de pràctiques, discursos i entorns propis del nacionalisme català moderat que ha governat l'autonomia catalana de manera ininterrompuda des de les primeres eleccions al Parlament Català... El discurs de CiU ha aconseguit oferir una interpretació ideologicopolítica de Catalunya que ha connectat amb àmplies capes mitjanes i sectors populars... Sincrètic, interclassista i integrador, el mixt doctrinal del pujolisme evoluciona des del centreesquerra cap a un centre més liberal, també amb elements manllevats del cristianisme social, tot relligat pel personalisme i l'europeisme i, des del principi, amb la

62. La resta de forces polítiques obtingueren els resultats següents: PSUC, 25 escons; UCD, 18 escons; ERC, 14 escons i PSA-PA (Partido Socialista de Andalucía-Partido Andaluz), 2 escons.

Al País Basc, l'Estatut també fou aprovat en referèndum el 25 d'octubre de 1979 i les eleccions, que donaren la victòria al PNB, havien tingut lloc el 9 de març del 1980.

63. Pere Ysàs a Manuel Redero San Roman (ed.), *op. cit.*, 1994, pp. 104.

64. Jaume Lorés, *La transició a Catalunya (1977-1984)*, Barcelona, Empúries, 1985, pp. 89-92.

voluntat explícita de govern. Les teories del benestar social i la competitivitat i la idea de governabilitat en el marc espanyol s'han afegit a aquest corpus durant els últims anys... Tot i així, el pujolisme ha mantingut una component prepolítica i moral, molt del gust de Pujol, que s'ha mostrat eficaç a l'hora de connectar emocionalment amb el seu públic més fidel".⁶⁵ Els èxits electorals de Pujol tenen a veure, també, amb la destresa per aconseguir que la gent identifiqués la institució de la Generalitat amb el govern de CiU, amb la voluntat de dotar d'infraestructura administrativa i de serveis a tots els ciutadans –inclosos els de les àrees rurals–, amb les crisis de la UCD i del PSUC i, des del 1982 –o abans com en el cas de la LOAPA–, amb les contradiccions del PSC atrapat entre les postures que defensava a Catalunya i les polítiques del govern socialista de Madrid.

Des del punt de vista institucional, les eleccions al Parlament català de 1980 i la formació del primer govern de Pujol marquen la fi de la Transició a Catalunya, perquè posen la darrera anella en el procés de recuperació de l'autogovern: Generalitat provisional, referèndum de l'Estatut, eleccions al Parlament i constitució del govern de la Generalitat. En canvi, a Espanya, no es pot considerar acabada la Transició fins que no s'hagi desactivat definitivament el perill del colpisme i l'alternança política faci possible la formació d'un govern socialista que serà l'enllaç simbòlic amb la legalitat política a què posà fi la rebel·lió del 18 de juliol de 1936 i la victòria dels revoltats en la Guerra Civil.

La Constitució portà a la generalització del procés autonòmic, de tal manera que, en anys successius, s'aprovaven els Estatuts i accedien a l'autonomia la resta de les comunitats autònomes, que gaudien ja d'una autonomia provisional.⁶⁶ La generalització del procés autonòmic era una forma de diluir el fet diferencial català, basc i gal·lec. No era encara suficient i, com preconitzava Rodolfo Martín Villa, calia "racionalitzar", "reconduir" i "homogeneïtzar" el procés autonòmic. Per al nou ministre (fou nomenat ministre d'Administració Territorial el setembre de 1980) la "reconducció" del procés autonòmic es fonamentava en dues idees clau, exposades en una conferència pronunciada a Madrid que duia per títol *Autonomías posibles*: cap regió rebrà un tractament privilegiat; totes les autonomies tindran, un cop completats els processos de transferències, exactament les mateixes competències. La "reconducció" era també, en certa mesura, la resposta a les victòries de CiU i del PNB a les eleccions als Parlaments català i basc.

A finals de la dècada dels setanta, la situació econòmica començà a deteriorar-se ràpidament i els beneficis obtinguts amb la signatura dels Pactes de la

65. Francesc-Marc Álvaro, "El pujolisme com a fenomen polític", *Idees*, núm. 4, *Vint anys de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Balanç i perspectives, 1999*, pp. 149-153.

66. Entre el març i l'abril de 1978 havien accedit a la preautonomia Galícia, València, Aragó, Canàries, Andalusia, Balears, Extremadura i Castella i Lleó. L'agost de 1979 ho feien Astúries, Castella-la Manxa i Múrcia.

Moncloa no foren suficients per contrarestar les vacil·lacions del govern en política econòmica davant l'impacte de la segona crisi dels preus del petroli. Entre 1979 i 1982, la negativa evolució del deute i del comerç exterior i l'increment de les fallides empresarials repercutiren molt negativament sobre l'atur que passà del 9 al 16% del total de la població activa. Paral·lelament, les dissensions internes en el partit del govern i la violència terrorista feien la situació cada cop més difícil i provocaven un malestar creixent entre determinats sectors de l'exèrcit.⁶⁷

L'any 1980 havia començat molt malament per Suárez: el 15 de gener, la dimissió del ministre Manuel Clavero Arévalo, per disconformitat amb l'aplicació a Andalusia de la via lenta (article 143) per accedir a l'autonomia; el 20 de febrer, l'oposició guanya el referèndum d'Andalusia que accedirà a l'autonomia per la via ràpida de l'article 151; el 9 i el 20 de març, la UCD obté uns resultats molt dolents a les eleccions als Parlaments basc i català. El retraïment de Suárez i la poca decisió per afrontar els problemes del país (es parlava de la "Síndrome de La Moncloa" per referir-se a un president que vivia aïllat i d'esquena als problemes reals del país) es feren clarament palesos quan Felipe González defensà una moció de censura (el 30 de maig de 1980) que demostrà que existia un programa alternatiu de govern i que Suárez era incapaç de fer front a la situació.⁶⁸ La moció de censura agreujà la posició de Suárez: els dies del 7 al 9 de juliol, els "barons" de la UCD discuteixen la conveniència de la dimissió del president; el 22 de juliol, es produeix la dimissió de Fernando Abril Martorell; el 14 de setembre, es dona la curta majoria de Suárez al Congrés en el vot de confiança que sol·licita per al seu programa de govern: 180 vots a favor, 164 en contra i 2 abstencions. L'any acaba amb creixents divisions i enfrontaments entre les diferents famílies de la UCD i amb l'amenaça d'un futur congrés del partit a Palma de Mallorca en què Suárez pot acabar en minoria. Al mateix temps, el "soroll de sabres" era cada vegada més perceptible a les sales de banderes on predominava l'opinió que la batalla contra el terrorisme s'estava perdent.⁶⁹ El 29 de gener de 1981, després d'una dramàtica intervenció televisada, que va incloure unes enigmàtiques paraules

67. L'any 1980 marca el moment més àlgid de les accions d'ETA, amb 72 atemptats i 96 víctimes (65 i 78 víctimes el anys 1978 i 1979), i de l'extrema dreta, amb 19 atemptats i 20 víctimes. Les accions del GRAPO havien assolit el màxim un any abans amb 23 atemptats i 31 víctimes.

68. Felipe González acabava de renovar el seu lideratge al PSOE que, en el Congrés extraordinari del 28/30 de setembre de 1979, havia abandonat tota referència al marxisme.

69. Des del desembre de 1980, els articles del col·lectiu *Almendros a El Alcázar* alimentaren el soroll de sabres. D'altra banda, Gutiérrez Mellado no havia pogut portar endavant la reforma de l'exèrcit i havia propiciat el malestar amb una política d'ascensos molt discutida: es desconfiava de l'ambigüitat dels alts comandaments només lleials al govern per fidelitat al rei. La ferida oberta per la legalització del PCE continuava oberta i no s'havia sabut desterrar de l'exèrcit les actituds colpistes: la poca contundència amb què s'actuà contra el principal responsable de la "Operación Galaxia" (novembre de 1978), el mateix tinent coronel Tejero que poc després ocuparia el Congrés dels Diputats, donaren ales a l'extrema dreta i a les actituds involucionistes. Les actituds colpistes d'un sector de l'exèrcit no quedaran totalment desactivades fins després de la Reforma Militar duta a terme pel primer ministre de Defensa socialista, Narcís Serra.

(“*dimíto para evitar que el sistema democrático de convivencia sea, una vez más, un paréntesis en la historia de España*”) que donaren peu a tot tipus de rumors sobre un pròxim cop d’Estat, Adolfo Suárez dimiteix.

La dimissió del president del govern precipità els esdeveniments: l’1 de febrer, el col·lectiu *Almendros* publica a *El Alcázar*, que era el diari de l’extrema dreta i dels sectors militars més durs, un article clarament colpista; els dies del 2 al 4 de febrer, els reis són xiulats i esbroncats pels diputats d’Herri Batasuna quan visiten la *Casa de Juntas de Guernika*; el 6 de febrer, apareix assassinat l’enginyer Ryan de la central de Lemóniz que havia estat segrestat uns dies abans i continua sense saber-se res de l’industrial Luis Suñer, també segrestat per ETA; els dies del 6 al 9 de febrer, el congrés de la UCD a Palma de Mallorca palesa el grau de descomposició del partit del govern dividit per les lluites internes, i la denominació de Leopoldo Calvo Sotelo com a candidat a president del govern és acollida amb absoluta fredor fins i tot a les files de la UCD; el 13 de febrer, mor a la presó en estranyes circumstàncies el pres d’ETA Joseba Arregui. En aquesta conjuntura, les diferents trames colpistes aprofitaren la segona volta de la votació d’investidura de Leopoldo Calvo Sotelo (a la primera volta, en una mostra més de la feblesa política del partit del govern, no havia obtingut el suport necessari) per dur a terme una acció coordinada la tarda del 23 de febrer de 1981: a Madrid, el tinent coronel de la Guàrdia Civil Antonio Tejero entrava al Congrés dels Diputats i retenia a tots els ministres i diputats provocant el que, en la terminologia colpista, s’anomenà un “buit de poder”, mentre que la División Acorazada Brunete, comandada pel general Torres Rojas, havia d’ocupar els punts estratègics de la capital –particularment les seus de la Ràdio i la Televisió– i difondre un comunicat anunciant l’èxit del cop; a València, Milans del Bosch treia els carros de combat al carrer, declarava l’Estat d’excepció i intentava convèncer altres capitans generals perquè se sumessin al cop; finalment, el general Armada havia de proposar-se al rei per presidir un govern de salvació nacional que, sense suprimir-lo del tot, limitaria les funcions del Parlament. En l’operació conflúen, per tant, els diferents plans colpistes: un cop dur, a la turca, que era el de Tejero i Milans, i un cop tou, que era el d’Armada.⁷⁰

L’intent de cop d’Estat fracassà. En el fracàs hi foren determinants la fer-

70. Sobre l’intent de cop d’Estat del 23 de febrer de 1981 es disposa d’una bibliografia abundant, tot i que alguns dels aspectes més rellevants presenten encara molts interrogants. Poden consultar-se J. L. Martín Prieto, *Técnica de un golpe de Estado. El juicio del 23-F*, Barcelona, Grijalbo, 1982; José Oneto, *La noche de Tejero*, Barcelona, Planeta, 1982 i *La verdad sobre el caso Tejero*, Barcelona, Planeta, 1982; Joaquín Prieto i José Luis Barbería, *El enigma del elefante. La conspiración del 23-F*, Madrid, El País-Aguilar, 1991; S. Segura i J. Merino, *Las vísperas del 23-F*, Barcelona, Plaza & Janés, 1984; Pilar Urbano, *Con la venia... yo indagué el 23-F*, Barcelona, Plaza & Janés, 1987. Des de Catalunya estant, resulta imprescindible Andreu Farràs i Pere Culler, *El 23-F a Catalunya*, Barcelona, Planeta, 1998.

mesa i l'actitud del Gabinet d'urgència format pels subsecretaris dels ministeris, que durant unes hores fou la màxima autoritat democràtica existent; el rei, que condemnà el cop i instà els capitans generals a mantenir-se fidels a l'ordenament constitucional; la presència d'ànim dels líders i militants dels diferents partits i sindicats i, molt especialment, del president de la Generalitat, Jordi Pujol, que, cap a les deu de la nit, fou el primer en transmetre per les ones de la ràdio un missatge de tranquil·litat (el famós però figurat "Tranquil, Jordi, tranquil"), que anunciava clarament que el rei s'oposava i condemnava el cop; i, sobretot, l'actitud serena, tot i que prudent i temorena, de la societat civil, que en cap moment donà suport a l'actitud colpista.

En definitiva, entre 1979 i 1981, els problemes relacionats amb la crisi econòmica i les dificultats i indecisions per articular una nova organització territorial de l'Estat dificultaren el procés de transició a la democràcia; la descomposició del partit del govern, les accions terroristes i la resistència de determinats sectors de l'exèrcit a acceptar el sistema democràtic l'amenaçaren seriosament. Tanmateix, l'intent de cop d'Estat palesà incontestablement el rebuig social que provocaven les actituds colpistes. Això no obstant, l'intent de cop d'Estat del 23 de febrer de 1981 havia estat un greu advertiment dels sectors més involucionistes de l'Exèrcit que experimentaven un malestar creixent davant la violència d'ETA i d'un Estat de les Autonomies que veien (especialment d'ençà de les victòries electorals dels nacionalistes bascos i catalans) com una amenaça a la unitat d'Espanya. La generació militar que s'havia format en la Guerra Civil arribava al generalat i, els més involucionistes, creien veure repetir-se (violència i atac contra la unitat d'Espanya) les causes que havien al·legat per justificar l'"*Alzamiento del 18 de julio*". És per això que, malgrat el seu fracàs, els nacionalistes catalans i bascos consideraren que el cop d'Estat tingué conseqüències directes sobre el procés de reorganització territorial de l'Estat: "*De lo ocurrido será preciso extraer meditadas consecuencias para determinar futuras normas de conducta. Manteniendo el orden democrático, invito a todos a la reflexión y la consideración de posiciones que conduzcan a la mayor unidad y concordia de España y los españoles*" (fragment del discurs pronunciat pel rei Joan Carles I el 24 de febrer de 1981).⁷¹

Els nacionalistes bascos i catalans no foren convidats a la recepció en què el rei pronuncià les paraules anteriors davant dels representants d'UCD, PSOE, PCE i AP i "no han faltat prohoms catalanistes que han vist en aquestes recomanacions reials un incentiu més per a la promulgació ur-

71. Citat per Andreu Farràs i Pere Cullerell, *op. cit.*, 1998, p. 275. El subratllat és dels autors esmentats.

Com a conseqüència indirecta positiva i immediata del cop d'Estat cal mencionar l'anunci que feia, el 28 de febrer, ETA (p-m) de renunciar definitivament a la lluita armada. La decisió era fruit, lògicament, de tot un procés de reflexió anterior i de contactes amb el govern.

gent de la LOAPA [*Ley Orgánica de Armonización del Proceso Autonómico*], en la qual ja s'estava pensant abans del cop, però que la rebel·lió militar va fer precipitar i endurir".⁷² En efecte, l'acord començà a gestar-se immediatament després de l'intent de cop d'Estat i només dues setmanes més tard es constituïa la Comissió negociadora per pactar la concertació del procés autonòmic. De les negociacions en foren exclosos CiU i el PNB, que s'oposaren radicalment a l'acord i, encara avui, consideren que aquest fou una conseqüència directa de l'intent de cop d'Estat.⁷³ A Catalunya –i al País Basc– començà una campanya contra l'acord impulsada per la Crida a la Solidaritat i per ERC, CiU i el PSUC (el PCE i el PSUC no signaren l'acord per considerar que representava un retrocés en el procés autonòmic): el 23 d'abril (dia de Sant Jordi) de 1981, es feia una manifestació a la plaça Catalunya; el 24 de juny (dia de Sant Joan), un acte contra l'acord al Camp Nou. A la primavera de 1982, el front anti-LOAPA (CiU, PNB, PCE, PSUC, ERC, EE, PSA) desplegà una intensa activitat contra l'aprovació de la nova llei: a Catalunya, la manifestació més important fou la del 14 de març de 1982 que concentrà entre 100.000 i 300.000 persones. Tot fou inútil, incloses les esmenes a la totalitat defensades al Congrés dels Diputats, i el 29 de juliol de 1982 el Senat aprovava la LOAPA.

Tres dies després d'haver-se aprovat la llei, els nacionalistes bascos i catalans interposaven davant el Tribunal Constitucional sengles recursos. Un any més tard, quan ja governava el PSOE, el Tribunal es pronuncià i deia que la llei no podia ser orgànica ni harmonitzadora, i al mateix temps declarava anticonstitucionals, i els anul·lava, catorze articles dels 38 de què constava la llei, donant així satisfacció a les reclamacions dels nacionalistes bascos i catalans. D'altra banda, en el discurs d'investidura, Felipe González s'havia compromès a negociar un pacte d'Estat amb totes les forces polítiques per conduir millor el procés autonòmic. En definitiva, el debat i les vicissituds seguides

72. Id. p. 274.

73. Jordi Pujol creu que "la mentalitat LOAPA ja existia. Ara, òbviament, el 23-F la va potenciar i encara avui segueixo entenent que aquella entrevista de la qual nosaltres vàrem ser exclosos no la podem judicar positiva de cap manera. El *pagano* del 23-F, finalment, serien les autonomies i d'una manera molt especial, Catalunya" (Farràs i Cullerell, *op. cit.* 1998, p. 59).

Jordi Solé Tura (*Nacionalidades y nacionalismos en España. Autonomías. Federalismo. Autodeterminación*, Madrid, Alianza, 1985, pp. 122-123) també relaciona el cop d'Estat i els pactes autonòmics. Per al polític català, el procés autonòmic estava bloquejat per la crisi de la política autonòmica de la UCD (fracàs d'Andalusia) i la política d'exclusió del PSOE, que pretenia desgastar la UCD negant-se a qualsevol col·laboració amb el partit del govern. El cop d'Estat "demostró que aquel bloqueo era extremadamente peligroso... [y] en este sentido, bien puede decirse que el 23 de febrero fue como un detonante para salir de aquella estéril vía muerta... De hecho, las reuniones que culminaron con los acuerdos autonómicos del 31 de julio de 1981 fueron una de las consecuencias de esta nueva actitud de las fuerzas políticas... Ésta es una parte del problema. La otra es la posible influencia del propio golpe de Estado en el contenido de dichos acuerdos y muy especialmente en el proyecto de la LOAPA. Como es sabido, la acusación más frecuente es que los partidos firmantes de los acuerdos –UCD y PSOE– se colocaron a la defensiva ante la presión de la derecha y de los militares e hicieron marcha atrás en el desarrollo del Estado de las Autonomías".

per la LOAPA fixaren, definitivament –explícitament i implícitament–, el contingut i l'abast de l'Estat de les Autonomies. Els posteriors traspassos de competències aprovats pels successius governs del PSOE no feren més que seguir el marc traçat en aquests anys decisius. A Catalunya, el PSC es va veure perjudicat electoralment per les actituds mantingudes pel PSOE en tot el procés d'aprovació de la LOAPA, mentre CiU, en canvi, es veia recompensada el 1984 amb una majoria absoluta a les eleccions al Parlament català. Per últim, cal subratllar que la LOAPA fou el primer punt important de fractura en l'antiga oposició al franquisme, en què nacionalistes, comunistes i socialistes havien anat sempre junts.

Calvo Sotelo no va poder, però, esborrar la sensació de crisi permanent que vivia la UCD, ni posar remei als problemes d'una economia colpejada per la crisi internacional i per l'atur. És per això que els seus esforços es dirigiren, fonamentalment, a completar l'Estat de les Autonomies i, com hem vist, a pactar amb el PSOE la LOAPA. També va haver-hi un acord implícit en delimitar al màxim les responsabilitats per l'intent de cop d'Estat aplicant l'atenuant d'“*obediencia debida*”, de tal manera que el judici només va atènyer a 32 militars i un civil malgrat que el total d'implicats superava els 200. L'expulsió de l'Exèrcit i les condemnes exemplars només se sol·licitaren per als màxims responsables (Armada, Milans del Bosch i Tejero). En canvi, no va haver-hi acord en la forma d'entrar a l'OTAN (el 10 de desembre de 1981, Espanya signava el protocol d'ingrés), perquè el PSOE defensava que calia fer un referèndum en què la població pogués manifestar la seva decisió al respecte. A més, el govern de Calvo Sotelo s'anà desgastant progressivament pels efectes negatius del frau de la venda a granel per al consum humà de la colza desnaturalitzada importada per a ús industrial (500 morts i 25.000 afectats, molts d'ells amb lesions irreversibles), pels desastres electorals de la UCD als Parlaments de Galícia (amb victòria d'AP) i Andalusia (amb victòria del PSOE) i per la crisi interna del partit centrista que, a partir del juliol de 1981, entrà en un procés de descomposició accelerat que culminà amb la sortida del partit de destacats dirigents i el seu ingrés en altres partits o la creació de partits nous: el 31 de juliol de 1982, Adolfo Suárez fundà el Centro Democrático y Social (CDS).⁷⁴ A l'estiu de 1982, el transvasament de diputats de la UCD a d'altres grups parlamentaris havia deixat Calvo Sotelo i la UCD en minoria. El 27 d'agost, el president del govern decidí dissoldre les Corts i convocar eleccions anticipades.

74. El juliol de 1981, Herrero Rodríguez de Miñón, Oscar Alzaga i 37 diputats més creaven la tendència anomenada “*Plataforma Moderada*”; a l'agost dimitia el ministre de Justícia Fernández Ordóñez que poc després creava, juntament amb altres membres de la tendència socialdemòcrata de la UCD, el Partido de Acción Democrática; el novembre dimitien dels seus càrrecs Suárez, Rodríguez Sahagún i Calvo Ortega; a principis de 1982, Herrero Rodríguez de Miñón ingressa a AP i el juliol 45 parlamentaris liberals i democratacristians ingressen al Partido Demócrata Popular que impulsa Óscar Alzaga.

Estatuts d'Autonomia 1979-1983⁷⁵

Estatut d'Autonomia del País Basc.	Llei Orgànica 3/1979, de 18 de desembre (BOE núm. 306, de 22 de desembre de 1979).
Estatut d'Autonomia de Catalunya.	Llei Orgànica 4/1979, de 18 de desembre (BOE núm. 306, de 22 de desembre de 1979).
Estatut d'Autonomia de Galícia.	Llei Orgànica 1/1981, de 6 d'abril (BOE núm. 101, de 28 de d'abril de 1981).
Estatut d'Autonomia d'Andalusia.	Llei Orgànica 6/1981, de 30 de desembre (BOE núm. 9, d'11 de gener de 1982).
Estatut d'Autonomia d'Astúries.	Llei Orgànica 7/1981, de 30 de desembre (BOE núm. 9, d'11 de gener de 1982).
Estatut d'Autonomia de Cantàbria.	Llei Orgànica 8/1981, de 30 de desembre (BOE núm. 9, d'11 de gener de 1982).
Estatut d'Autonomia de La Rioja.	Llei Orgànica 5/1982, de 9 de juny (BOE núm. 146, de 19 de juny de 1982).
Estatut d'Autonomia de Múrcia.	Llei Orgànica 4/1982, de 9 de juny (BOE núm. 146, de 19 de juny de 1982).
Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana.	Llei Orgànica 5/1982, d'1 de juliol (BOE núm. 164, de 10 de juliol de 1982).
Estatut d'Autonomia d'Aragó.	Llei Orgànica 8/1982, de 10 d'agost (BOE núm. 195, de 16 d'agost de 1982).
Estatut d'Autonomia de Castella-La Manxa.	Llei Orgànica 9/1982, de 10 d'agost (BOE núm. 195, de 16 d'agost de 1982).
Estatut d'Autonomia de Canàries.	Llei Orgànica 10/1982, de 10 d'agost (BOE núm. 195, de 16 d'agost de 1982).
Estatut d'Autonomia de Navarra.	Reintegració i Millorament del Règim Foral de Navarra. Llei Orgànica 13/1982, de 10 d'agost (BOE núm. 195 de 16 d'agost de 1982).
Estatut d'Autonomia d'Extremadura.	Llei Orgànica 1/1983, de 25 de febrer (BOE núm. 49, de 26 de febrer de 1983).
Estatut d'Autonomia de les Illes Balears.	Llei Orgànica 2/1983, de 25 de febrer (BOE núm. 51, d'1 de març de 1983).
Estatut d'Autonomia de la Comunitat de Madrid.	Llei Orgànica 3/1983, de 25 de febrer (BOE núm. 51, d'1 de març de 1983).
Estatut d'Autonomia de Castella i Lleó.	Llei Orgànica 4/1983, de 25 de febrer (BOE núm. 52, de 2 de març de 1983).

Les eleccions de la tardor de 1982 es presentaven molt obertes, perquè a la descomposició de la UCD calia afegir-hi la profunda crisi viscuda pel PCE. Des de les eleccions de 1979, els comunistes s'entestaren en practicar una política poc realista i no sempre assumida per la militància, com la reiterada petició d'un govern de concentració, alhora que denotaven profundes divisions internes (entre els dirigents procedents de l'exili i els de l'interior; i la direcció del PCE, que practicava un rígid centralisme de-

75. CD-ROM *Anuario El País. 1998*, Madrid, Ediciones El País, 1998. També a Antoni Segura i Mas, *op. cit.*, s.d. (1999), p. 11 i a Victoria Prego, *Diccionario de la Transición*, Barcelona, Plaza & Janés, 1999, pp. 661-664.

mocràtic, i els partits comunistes de Catalunya i Euskadi) i una multiplicitat d'adscripcions (eurocomunista, leninista –només formalment abandonada en el IX Congrés de l'abril de 1978–, prosoviètics, renovadors). El 1981, la crisi implosionà les organitzacions comunistes. Un any més tard, la crisi s'havia saldat amb l'expulsió de tot el sector renovador (Roberto Lertxundi, Azcárate, Pilar Bravo, Cristina Almeida, Isabel Vilallonga i altres), la dimissió no consumada de Santiago Carrillo com a secretari general i la consumada de Nicolás Sartorius com a vicesecretari general, la dissolució de moltes agrupacions, les escissions dels partits comunistes de Catalunya⁷⁶ i Euskadi i la pèrdua de coherència política i d'actituds democràtiques aconseguides des de la legalització.

El 28 d'octubre de 1982, tingueren lloc les eleccions al Parlament espanyol. L'índex de participació (del 80,2 %) fou el més elevat de totes les eleccions celebrades des de la reinstauració de la democràcia i la victòria del PSOE fou contundent: més de 10 milions de vots, el 48,4 % del total dels vots emesos i 202 escons, el 57,7 % del total i, per tant, la majoria absoluta. La desfeta de la UCD, reduïda a 11 escons, i del PCE-PSUC, 4 escons, expliquen l'àmplia victòria del PSOE-PSC i l'aparició amb força de la nova AP, en coalició amb liberals i democratacristians, que passà de 9 a 107 diputats. Per a la majoria d'autors, aquestes eleccions suposaren la consolidació d'un nou sistema de partits, i en la mesura que possibilitaren la formació d'un govern socialista –enllaç simbòlic amb la legalitat republicana conculcada per la rebel·lió del 18 de juliol de 1936–, tancaren definitivament el procés de Transició a la democràcia a Espanya.

En definitiva, la victòria del PSOE l'octubre de 1982 (o la de CiU al Parlament català el març de 1980) posava fi a un procés de Transició que havia tingut en el consens i la voluntat de superar els enfrontaments que havien donat lloc a la Guerra Civil les seves millors virtuts. No fou un procés rupturista, perquè l'oposició no tenia prou força per imposar-ho i, fins després de la mort de Franco, la població mobilitzada contra la dictadura fou més aviat escassa. La realitat és que les noves generacions desconeixien (i desconeixen encara perquè la Transició fou també un gran pacte de silenci i d'oblit) la duresa de la repressió dels anys quaranta i les negatives conseqüències de la política econòmica que va malmetre l'economia espanyola i va fer recular el nivell de vida durant més d'una dècada. Pel contrari, i mal que pesi, un sector majoritari de la població veia amb bons ulls el desenvolupament econòmic assolit en

76. En el V Congrés del PSUC (gener de 1981), triomfà una aliança de leninistes i prosoviètics (Francesc Frutos i Pere Ardiaca), que rebutjà l'adscripció eurocomunista i provocà la dimissió dels homes de Carrillo (Antoni Gutiérrez i Gregorio López Raimundo). El març de 1982, un Congrés extraordinari del PSUC recuperà l'adscripció eurocomunista i Pere Ardiaca liderà la creació d'un nou partit, el Partit dels Comunistes de Catalunya, d'orientació marxista-leninista.

els anys seixanta i setanta i creia, erròniament, que era fruit dels encerts de la dictadura més que no pas de la conjuntura internacional i de l'obligada liberalització econòmica (limitada perquè la dictadura mai deixà del tot les pràctiques intervencionistes i proteccionistes, sobretot quan es tractava de les grans empreses controlades per les principals famílies del franquisme) adoptada des del Pla d'Estabilització de 1959.

A mitjans dels setanta, la dictadura conservava encara intacta una gran part de la seva base social, com es va poder comprovar quan morí el dictador i llargues corrues de gent desfilaren davant de l'exposició del cadàver. Al mateix temps, però, una gran part de la població –inclosos determinats sectors del règim, el futur monarca i, per descomptat, l'oposició– creia necessari un procés de transició política que conduís a l'establiment de l'Estat de dret i democràtic. I és en aquest sentit que s'ha parlat de ruptura pactada o de reforma rupturista, perquè des de la legalitat franquista s'arribà a l'objectiu rupturista, és a dir, la instauració d'un Estat de dret i democràtic acceptant, això sí, el marc de la monarquia parlamentària. En el camí, calgué vèncer el perill involucionista protagonitzat pels sectors més durs de l'exèrcit, i, especialment, de la generació de la Guerra Civil que arribà al generalat en els primers anys de la Transició.

Per últim, convé recordar que el principal problema que deixà per resoldre la Transició fou el de l'articulació de l'Estat, perquè l'Estat de les Autonomies no sembla, ara per ara, respondre a les expectatives que generà en els seus inicis i l'acomodació definitiva de les nacionalitats històriques (Catalunya, Euskadi i Galícia) a l'Estat espanyol resta encara pendent. Al mateix temps, però en estreta relació, una vella herència de la dictadura, la violència d'ETA, ha transitat incòlume per la Transició i compromet encara avui la normalitat democràtica i la convivència a Euskadi.

20 ANYS DE CONSTITUCIÓ

Ponents:

MIQUEL ROCA JUNYENT i JORDI SOLÉ TURA

Moderador:

DAVID SERRAT

MIQUEL ROCA: Per a mi és una satisfacció poder fer aquesta intervenció aquí. No tant perquè es fa a Barcelona sinó perquè es fa en l'àmbit universitari, motiu pel qual ens podem apropar a aquest tema des d'una reflexió molt serena i, si m'ho permeteu, des d'una certa perspectiva pedagògica i explicar: Què pretenia ser la Constitució? Per què la vam fer? I per què la vam fer de la manera com la vam fer? A partir d'aquí, en el col·loqui, estarem en condicions d'entrar en altres tipus de valoracions que tots vosaltres vulgueu fer.

Per què fem la Constitució? Què representa la Constitució? Espanya, sense remuntar-nos molt més enllà, viu una guerra civil molt traumàtica; molt costosa des del punt de vista de vides, de llibertats, de pèrdua de valors; una dictadura que s'allarga durament durant 40 anys i, en un moment determinat, l'oposició al règim anterior, acceleradament a partir de la mort del dictador, del general Franco, troba en el seu camí un punt de confluència dels que, des de la pròpia legalitat del règim anterior, pretenen trobar una sortida cap a una situació democràtica. De fet hi ha, doncs, dues estratègies: l'estratègia dels que havien militat en l'oposició democràtica al règim franquista que, lògicament, diuen que per a ells no hi ha altra sortida que la rupturista, que no sigui el trencament amb el sistema anterior; i des de la perspectiva dels anomenats reformistes hi ha una sortida que diu: no és necessària la ruptura, en tenim prou amb aquesta estratègia reformista que, des de la legalitat del propi règim anterior, pugui anar conduint cap a aquesta situació democràtica.

On es troba aquest punt de confluència d'ambdues estratègies? És, en una primera etapa, en la convocatòria de les primeres eleccions democràtiques del 15 de juny de 1977, però que són simplement el retorn de la sobirania al poble mitjançant la seva participació en unes eleccions democràtiques. Però, òbviament, no resol el problema, perquè, per aclarir-ho, quan nosaltres, després de les eleccions del 15 de juny del 77, vam entrar a les Corts, el primer reglament que nosaltres ens donem per funcionar és un reglament provisional i sortit, adaptat, del propi reglament de les corts franquistes. És a dir, nosaltres aleshores teníem que la documentació, el context jurídic que embolcallava la nostra acció política era el que es derivava del règim anterior. Això des d'una perspectiva democràtica no era acceptable, i com que no era acceptable havíem de fer que aquesta primera cambra democràtica tingués una finalitat que era l'elaboració de la Constitució. Havíem de fer la Constitució per definir les regles del joc democràtic, per definir l'estructura democràtica de l'Estat, per definir i resoldre o encarrilar la solució dels problemes que, des de la perspectiva d'aquell moment, teníem plantejats en el conjunt de l'Estat. Per això donàvem especial transcendència a una disposició final derogatòria de la Constitució. Quan aquesta diu que totes les disposicions que s'oposin al que assenyalava la Constitució queden derogades, en virtut d'això hi ha el punt de trobada de l'estratègia reformista i de l'estratègia democràtica. A partir de l'aprovació de la Constitució, podem dir uns i altres que estem iniciant una etapa democràtica, que fins aquell moment no havia estat possible. Per aquesta raó fem una Constitució: per definir i recuperar un marc democràtic des de la perspectiva de la decisió popular.

Nosaltres teníem en aquell moment molts problemes per resoldre, molts, però des de la perspectiva constitucional en podíem tenir tres de grans (després, en el col·loqui en poden sortir els que es cregui convenient). D'una banda, el de la forma d'Estat, per ser clars: monarquia o república. Aquest era un plantejament molt obert a totes les opcions, però que en aquell moment es va resoldre de la manera següent: aquí el més important és que realment existeixi un retorn de la sobirania al poble i, per tant, si la monarquia accepta ser una monarquia parlamentària en la qual no tingui cap mena de prerrogativa que pugui interferir en la lliure decisió de la sobirania popular, això seria acceptable. En aquell moment va jugar un paper fonamental Santiago Carrillo i el Partit Comunista, que van tenir una actitud d'exemplar coratge, perquè si hi havia algú legitimat per poder resoldre aquesta qüestió havia de ser, lògicament, un partit comunista, ja que cap altra força política podia presentar un currículum de costos traumàtics pagats per la seva oposició al règim anterior semblant al del Partit Comunista. I per això, quan des del PC Santiago Carrillo va dir que per a ells no valia la pena entrar en la discussió de república o monarquia, ja que si la monarquia és parlamentària, amb retorn i legitimació

de la sobirania popular, ells l'acceptarien, van prestar una gran servei a la normalitat del procés democràtic.

Us pot semblar, amb perspectiva de l'any 1999, que aquí ja hi havia una primera manifestació de feblesa. Aquesta és una teoria que he sentit dir, en aquests primers dies de la commemoració dels primers 20 anys de la Constitució: que els poders fàctics eren un element condicionant de la Constitució democràtica que fèiem en aquell moment; però no només els poders fàctics, sinó la memòria històrica. Jo sempre dic que, en aquell temps, quan la gent et trobava pel carrer no et demanava que l'article 37 quedés així o d'aquella manera, no, perquè no els importava gaire; et deien un missatge molt elemental i molt senzill: aquesta vegada això ha de sortir bé. I ha de sortir bé volia dir que havíem d'enterrar una llarga tradició d'intolerància, havíem d'enterrar una llarga tradició de colpisme, de tot el que havien estat les característiques de la història contemporània i moderna d'Espanya, que venia absolutament acompanyada de la confrontació com a element permanent de la configuració política. Aleshores aquella solució a la forma d'Estat va semblar suficient. I haig de dir una cosa: avui no es tracta de ressuscitar les velles mancances de cadascú, però mirant enrere o mirant objectivament el diagnòstic investigador de la societat espanyola actual, dels problemes que avui tenim pendents per resoldre, no sembla que el problema de la forma d'Estat sigui un dels que preocupi prioritàriament. Per tant, bé o malament, com que això funciona, podríem dir que aquell tema estava resolt.

El segon gran problema que teníem per resoldre era la definició de tot un paquet de llibertats de drets i de deures democràtics, que volíem senyalar amb tot detall. Per què ho volíem fer així? Ho faré des d'una forma jurídica, si se'm permet, perquè em resulta més fàcil. Nosaltres volíem que des de la Constitució a l'aplicació del dret no hi hagués actes intermedis, no hi hagués una nova legislació. No es tractava de dir: tothom té dret a la llibertat d'expressió, d'acord amb allò que assenyali la llei; no, perillós. Perquè teníem un aparell d'Estat, encara, sortit del règim anterior, que podia perfectament interpretar administrativament i amb caràcter restrictiu l'exercici de les llibertats, o no teníem cap garantia que una nova majoria en el Parlament, des d'una perspectiva més conservadora, pogués fer una interpretació també restrictiva d'aquestes llibertats. No podíem fer, com els francesos o qualsevol país de democràcia consolidada, una remissió genèrica als drets i llibertats de l'home en el conjunt del món i de la civilització occidental. No podíem invocar una vella tradició històrica, aquí havíem d'anar indicant casuísticament totes les nostres llibertats i drets.

Des d'un punt de vista acadèmic, de l'any 1999, aquest pot semblar un capítol excessiu, casuístic i molt detallista; i es pot pensar que per què es va fer d'aquella manera. Doncs perquè l'any 1978 i 1979, les condicions en què for-

mulàvem això ens exigien, ens demanaven i aconsellaven, amb molta pressió, que féssim un detall molt important d'aquests drets i llibertats. Jo he explicat aquests dies –i torno a repetir-ho davant vostre– perquè es pugui comprendre el que això representava, que jo difícilment he viscut, des del punt de vista de les emocions polítiques, moments més sensibles que el que us explicaré ara. Quan nosaltres fèiem la ponència constitucional, cadascun dels set que la integrava tenia, a l'acabar, una roda de premsa per explicar els temes que havíem treballat. A mi em va tocar un dia explicar una cosa tan senzilla com que havíem constitucionalitzat la llibertat de creació de partits polítics, de creació de sindicats, de llibertat d'expressió, etc. Bé, doncs dir això, amb una premsa al davant i sabent que això sortia a la televisió i que no passava res, era un sentiment molt important: perquè durant molt de temps en aquest país parlar de la llibertat de creació de partits polítics era, no solament un tema tabú i prohibit, sinó que era un tema pel qual molts havien perdut la vida i pel qual molts havien estat a la presó; i per tant aquí hi havia una càrrega emotiva real, estaves reivindicant el passat d'una història, i retornant el protagonisme a molta gent que per aquestes raons que tu estaves constitucionalitzant havien sofert persecució i tot tipus de privacions.

Avui, mirant enrere, en aquests 20 anys, des del capítol de les llibertats i del que representa això, no crec que formi part del capítol de les preocupacions dels nostres ciutadans, ja que si bé pot haver-hi un article que agradi més o menys, avui en dia els nostres ciutadans no tenen en l'àmbit de la seva més elemental preocupació la formulació que en aquest cas conté la Constitució.

Un tercer gran problema, aquest ara d'actualitat per raons diverses a les quals ja em referiré, era el de l'organització o estructuració del poder polític des del punt de vista de la seva distribució territorial. Quan ens vam apropar a l'elaboració de la Constitució sabíem que Espanya tenia plantejat com a Estat un problema d'articulació, que no estaven resolts els contenciosos històrics que, des de certes realitats amb ambició i consciència de la seva personalitat nacional, no es trobaven històricament reconegudes ni satisfetes amb el tractament que l'Estat espanyol, de vocació centralista, havia tingut fins aquell moment. Nosaltres arribàvem a l'elaboració de la Constitució, empesos fonamentalment des de Catalunya, per un crit que deia «Llibertat, amnistia, estatut d'autonomia», que si en les dues primeres paraules tenia tota una càrrega evident, amb la tercera –l'estatut d'autonomia– es volia dir la recuperació de la llibertat col·lectiva de Catalunya, la llibertat col·lectiva del País Basc, i en molt menor mesura la de Galícia –en molt menor mesura perquè en aquest moment s'ha construït *ex post*, i no me'n queixo– ja que en aquell moment el problema històric eren Catalunya i el País Basc, que no s'ofengui ningú, els quals actuaven com a impulsors d'aquesta qüestió.

Com havíem de tractar aquesta qüestió? Bé, primer l'havíem de tractar resolent alguns problemes. Punt de partida: la recuperació del que la Constitució republicana havia assenyalat. De fet, nosaltres teníem un punt de partida, que era la Constitució republicana del 31, que ens permetia el desenvolupament d'un grau d'autonomia, d'un estatut d'autonomia que era el punt de partida. Vull subratllar que quan, de vegades, això pot fer el que en diríem un consens, de vegades s'aixequen veus que assenyalen dos defectes en aquest plantejament del desplegament autonòmic: primer, per exemple, el tema de la generalització autonòmica i segon, per exemple, el de la prohibició de la federació de comunitats autònomes. L'article sobre la prohibició de la federació de les comunitats autònomes és una literal transcripció de l'article de la Constitució republicana, entusiasmada defensada durant molts anys pels que havien estat conspicus líders del nacionalisme català. Bé, aquesta constitució deia això.

I la generalització autonòmica no és sinó una translació, també exacta, del mateix principi dispositiu de la Constitució republicana del 31, amb una diferència: que en aquell moment potser perquè tenien més sentit comú, perquè els fets ho haguessin demanat així, o perquè en aquell moment estàvem equivocats, no se n'havia fet ús, i en canvi en aquell moment de l'any 1978-79 ja se n'estava fent ús, i se'n faria més posteriorment; però la generalització no és un invent de la Constitució de 1978, és en tot cas una tradició incorporada al desplegament autonòmic de l'Estat provinent ja de la Constitució de 1931. Quin era el criteri que havíem de definir? Havíem de definir una articulació de distribució competencial, és a dir: com ens distribuïm el poder de l'Estat uns i altres?, què es queda l'Administració central?, què es queden les comunitats autònomes?, com s'interpreten el que en podem dir factors residuals, allò que cadascú no hagi previst? En principi el sistema que s'acorda i que ens convé, al qual s'arriba lògicament al cap de transaccions de les quals ningú se'n sent totalment satisfet ni a vegades fonamentalment satisfet, però és igual; s'hi arriba des d'una transacció, es fa el que és una mecànica normal d'estats federals o quasi federals. És a dir, des del meu estatut d'una comunitat autònoma jo tinc la facultat de disposar d'allò que jo cregui que puc fer en el marc del límit competencial que l'Estat assenjala. Vol dir que un pot voler més, un altre en pot voler menys, i un altre en pot voler fins al límit que la pròpia realitat constitucional assenjala. Això ha plantejat problemes *ex post*. Sí, però els problemes no s'han plantejat en bona part, alguns sí, no s'han derivat del text constitucional; en tot cas s'han derivat de la voluntat política amb què s'hagi interpretat aquest joc de la distribució competencial a la Constitució o s'han derivat de la interpretació que d'això n'hagi pogut fer el mateix Tribunal Constitucional, que moltes vegades es pronuncia dient: allò que es diu per part del poder polític central és correcte, també seria correcta una interpreta-

ció més àmplia, però si a mi em consulten si aquesta interpretació més estricta és correcta dic que sí, i si me n'haguessin demanat una de més àmplia també diria que sí, i això no ens ha de sorprendre. En l'època de la UCD es va fer una llei que es deia Ordenació de los Estatutos de los Centros Escolares (LOECE) que va ser impugnada pels socialistes i que el Tribunal Constitucional va dir que aquella llei era constitucional; vénen els socialistes i fan una altra Llei d'Ordenació de l'Ensenyament, la LODE, que el Tribunal Constitucional va dir que era constitucional. Ambdues lleis poden ser perfectament constitucionals, depèn de les majories polítiques que interpretin en cada moment concret com es poden desplegar les possibilitats constitucionals. Això és el que es va fer, i queden moltes més altres coses. Alguna de les que avui patim i de la qual en podem parlar és tot el tema del sistema de finançament.

El sistema de finançament de les comunitats autònomes, que de fet no es deriva en les seves dificultats actuals de la Constitució, es deriva d'una llei orgànica tan solemne com es vulgui que podria tenir aquest contingut o en podria tenir un altre, per tant no és en tot cas la Constitució la causa o l'origen del problema, o, si més no, no ho ha estat fins ara. És a dir, segons quina formulació es volgués donar a una revisió del sistema de finançament topa amb algun topall constitucional, però avui per avui aquesta no és la qüestió.

Un gran fracàs constitucional va ser el Senat, ho és. El Senat no serveix absolutament de res, és una cambra de correcció gramatical, d'estil, on s'hi posa els accents, allò que s'ha descuidat, i que serveix per fer alguna que altra maniobra de qüestionable ètica democràtica: incloure unes esmenes l'últim dia del tràmit en el Senat, amb què sostreus al Congrés, que és la cambra autèntica de representació popular, d'un debat que s'hauria hagut de fer amb totes les garanties. Hem de reformar el Senat, segur, no és una cambra de nacionalitats i regions, no ho és; no és una cambra de representació territorial, i per tant s'hauria de reformar. És un tema greu? Sí, però en tot cas avui tampoc la preocupació fonamental no és en el Senat, en tot cas és en altres qüestions de les quals en pot resultar la necessitat de resoldre l'articulació del Senat. Em fa l'efecte que faríem un mal negoci si volguéssim modificar la Constitució pel tema del Senat sense tenir dissenyat el model global de l'estructuració, de la realitat plurinacional de l'Estat. I amb això acabo, és a dir, pot semblar beneit, però en aquest cas d'aquí, l'article 2 de la Constitució, la seva lectura l'any 1999 mareja i pot provocar algun somriure irònic, perquè és una declaració complexa, molt prolixa, per acabar introduint el concepte de nacionalitat. I aleshores diu: aquí es parla de «nación española»; tot això de què es parla en l'article 2 és el de sempre: de la Constitució del de 31 i de totes; l'únic nou és que s'introdueix per primera vegada en l'ordenament constitucional espanyol el concepte de nacionalitat. Una altra cosa és quin ús se n'ha fet, com s'ha desplegat aquesta previsió, això és una altra cosa. Però en tot cas, el fet

polític nou és que per primera vegada, en tota la història constitucional de l'Estat nosaltres tenim la previsió del concepte, del terme nacionalitat configurat en la Constitució espanyola. Bé, a partir d'aquí la valoració l'heu de fer vosaltres, els ciutadans, no l'hem de fer nosaltres, almenys jo no l'haig de fer. Deia l'amic Serrat que és perfectible, segur; és modificable, segur; és com a mínim estudiabile i adaptable, segur. L'únic que hi ha de molt clar és que de moment, avui per avui, fins i tot de cara al tractament dels problemes que tenim pendents, almenys des de la meua visió –i com que això ho dic a tot arreu no ho deixaré de dir aquí, a la Universitat de Barcelona–, des d'aquesta perspectiva, encara la Constitució és més garantia que problema. I, per tant, estudiem l'adaptació, estudiem la revisió, estudiem el que es vulgui però no perdem el que té de garantia, perquè això seria evidentment una certa aventura, un llançament al buit, que no seria convenient. Per això vam fer la Constitució, aquest és el tema, el perquè i el com i el contingut bàsic de la Constitució, les valoracions en el debat les podrem fer i les podem conèixer, jo per part meua no tinc res més a dir.

JORDI SOLÉ TURA: Jo també vull expressar el meu agraïment per haver estat convidat en aquest acte d'inauguració d'un curs interessant, interessantíssim, com és la memòria de la transició.

Moltes de les coses que volia dir ja les ha anunciat en Miquel Roca, però jo voldria encara insistir en un parell d'elles. La primera és, per dir-ho així, el context en què ens movíem i les reflexions que hi fèiem. Perquè, com més voltes hi dono, més convençut estic que la Consitució va ser per damunt de tot el resultat d'una gran reflexió sobre la nostra història.

A mi personalment m'obsessionava el tema, i feia molts anys que hi havia insistit i treballat. I m'obsessionava sobretot el següent fet: que quan examinaves la història constitucional del segle XIX i del XX, t'adonaves que tots els intents de crear i de mantenir al nostre país una constitució democràtica resultaven avortats immediatament, i que tots els intents de fer constitucions reaccionàries, de dreta o ultradreta, es mantenien. De totes les constitucions democràtiques que havíem tingut fins aquell moment, de totes, cap havia aguantat més de 4 o 5 anys; i totes se les havien carregat violentament, amb sublevacions militars, amb dictadures i amb règims autoritaris, i el nostre segle XX era l'expressió més clara de tot això. Quan feies la història del segle XX, pensaves que en els primers 20 anys havíem tingut una monarquia autoritària cada vegada més reaccionària, més centralista, més clerical, més militarista, que ve d'una Constitució de 1876 que va sortir després de la destrucció i la derrota d'un intent de república, etc. Després havíem tingut els anys de la dictadura de Primo de Rivera, i després un parèntesi que podia significar un gran avanç, que va ser el parèntesi de la República, que va fer una Constitució

nova i moderna, que va començar a introduir per fi el gran tema de les autonomies, i que al cap d'uns anys se la van carregar violentíssimament a través d'una sublevació militar i una terrible guerra civil i 40 anys de franquisme. I arribaves al final de tot això, Franco havia mort però, com diria en Miquel, l'estructura de l'Estat continuava gairebé intacta, però al mateix temps amb la presència activa d'unes forces democràtiques que havien donat batalla i que es reagrupaven. I el problema era: què hem de fer ara per aconseguir una Constitució democràtica que duri, que pugui aguantar i que ens permeti tirar endavant l'estabilització definitiva de la democràcia i acabar amb aquesta història tràgica del segle passat i d'aquest.

Us pot semblar que això és molt transcendent i que en aquell moment estàvem reflexionant molt sobre grans categories històriques. No, no, això era la realitat mateixa; i això ho resolíem o corríem el risc de tornar-hi a caure, i de tenir una democràcia una altra vegada destruïda al cap de 4 o 5 anys, i això hauria estat terrible, nefast per al nostre país i per la ubicació del nostre país en les estructures generals de la nova Europa que s'estava configurant.

Per tant, la reflexió era aquesta; i la segona reflexió era amb quina correlació de forces entràvem en aquella fase. Teníem efectivament una estructura administrativa que era si fa no fa la d'abans, teníem el mateix exèrcit, la mateixa policia, els mateixos funcionaris, però no el mateix sistema polític; ja havíem començat a donar-li la volta i apareixien els nous partits polítics democràtics, la mateixa dreta franquista s'havia dividit i una bona part havia entrat en una fase reformista i era evident que havíem d'intentar buscar una fórmula que ens permetés avançar. I aquí és on entrava una segona reflexió històrica, que era que en tots aquests segles XIX i XX que havíem tingut, les constitucions que s'havien fet sempre havien estat obra d'una certa majoria circumstancial, o més llarga, contra una minoria; és a dir, no hi havia hagut mai constitucions de consens ampli, sinó que totes les constitucions s'havien fet així: la dels que guanyaven contra els que perdien. I per tant havíem de donar-li la volta també a això i aconseguir fer una Constitució que poguéssim votar-la tots, tots, vinguessin d'on vinguessin. I això volia dir saber amb molta claredat per on havíem de fer passar el que en podríem dir la línia divisòria.

Quan abans s'ha parlat del tema monarquia o república, aquest no era solament un concepte institucional, era un gran tema polític perquè es tractava de saber si en aquell moment partits com el Partit Socialista i el Partit Comunista, que eren republicans, havien de renunciar a la república o no, i per què i com i de quina manera. I ens portava al tema, com us deia abans, de la línia divisòria. I és que la línia divisòria, en aquell moment, l'havíem de fer passar entre monàrquics o republicans? O l'havíem de fer passar entre els que estaven a favor de la democràcia en un costat i els que hi estaven en contra a l'altre? Si havíem de fer això segon, que jo crec que és el que havíem de fer, aleshores es tractava de veu-

re què havíem de fer amb el tema de monarquia o república; però el cert és que les forces democràtiques, els treballadors, els sindicats, els partits polítics d'esquerra, etc., han arribat aquí sent republicans, perquè sota les monarquies mai no havien aconseguit cap dels seus grans projectes i mai havien aconseguit realment que funcionés un sistema de drets. La monarquia havia marginat sistemàticament les forces d'esquerra, al revés que altres països que més o menys els havia obert la porta, com la Gran Bretanya o fins i tot Alemanya. Per tant, aquí la confrontació entre esquerra i monarquia venia d'una monarquia absolutament autoritària que tancava la porta als demòcrates. I a veure si podíem fer una monarquia que per fi acceptés la democràcia i que en definitiva, per dir-ho d'una altra manera, ens permetés obtenir els mateixos drets pels quals abans estàvem obligats sempre a proclamar la república prèviament; es tractava de veure si en això podíem arribar a un acord, la qual cosa significava que la monarquia havia de deixar de ser la monarquia d'abans, havia de ser, per dir-ho així una monarquia a la sueca, que és el que finalment va ser.

Bé doncs, quan vam fer això d'acceptar la monarquia perquè acceptàvem que la línia divisòria principal havia de ser la que us deia abans, «aquí els demòcrates i aquí els enemics de la democràcia»; doncs es tractava de saber si seríem capaços d'aconseguir sota aquella nova monarquia els mateixos drets que abans, insisteixo, ens obligaven a proclamar prèviament la república. I si un mira el títol primer, al qual abans s'hi referia en Miquel, crec que la conclusió és evident: els drets de la nostra Constitució en aquest moment són segurament els més avançats de totes les constitucions europees. Per tant, sobre aquesta base es podia resoldre aquest problema, però aquest n'era un, de problema, però no era l'únic, ni tan sols potser el definitiu ni el més important. Per a mi el tema més important era no solament els drets que havíem d'impulsar, sense cap mena de dubte, no solament era trobar unes institucions parlamentàries que funcionessin: el gran tema era el model d'Estat. És a dir, podíem avançar amb un model d'Estat antiquat o havíem d'aconseguir un model d'Estat diferent, i en tot cas: quin. Davant nostre, en aquell moment, teníem tres o quatre possibilitats: hi havia qui creia que es podia mantenir el sistema centralista amb alguns retocs. Per exemple un dels membres de la ponència era Fraga Iribarne, que en aquell moment representava Aliança Popular, un partit més petit, i que havia estat evidentment a l'altre costat, i no solament a l'altre costat sinó que havíem estat en confrontació personal directa —el dia que ens vam reunir al voltant de la taula per començar a redactar la Constitució, en Fraga Iribarne estava aquí i jo estava aquí i pensava que ell havia estat ministre d'aquell govern que m'havia enviat a mi a la presó, per tant una gran simpatia no li tenia, i suposo que ell devia pensar: «Aquest és el roig aquell que, quan em giri, m'incendiarà el Congrés»; però ni jo li vaig incendiar el Congrés, ni ell em va detenir.

Doncs quan et trobes en aquesta situació i penses com t'hi has d'enfrontar, però aquí les coses eren clares: ell, el model que defensava, era més o menys el manteniment de l'Estat jacobí amb alguns retocs, s'inspirava en el regionalisme italià i pensava, «bé, alguna cosa així, més o menys, podríem fer». Allò no ens portava enlloc, ja ho sabíem, però els altres grups, la veritat és que tenien dubtes, per exemple la UCD. La UCD, que era una suma de forces molt diverses, es caracteritzava perquè no tenia cap idea sobre això, o més ben dit en tenia deu o dotze al mateix temps; i no sabies gaire bé per quina tiraria, fins i tot els tres ponents que la representaven no tenien la mateixa concepció de les coses. Però crec que en aquell moment es va produir, per dir-ho així, una mena de coalició no explícita que era una coalició formada per socialistes, comunistes i Convergència o més exactament pel que podríem dir-ne el socialisme català, comunisme català i Convergència. Perquè jo vull insistir en això: jo crec que si en aquell moment no hi hagués hagut la força que hi va haver per part d'aquestes tres entitats, la cosa no hauria tirat endavant. I això ens va permetre anar a buscar un altre model. Quin altre model podia ser? Podia ser per exemple el de mantenir l'Estat jacobí amb algunes excepcions, per exemple amb tres excepcions: Catalunya, Euskadi i Galícia, posem per cas. Bé, era una possibilitat, hi havia qui la defensava, però sempre ens va semblar que allò no ens portaria enlloc, perquè fer tres excepcions i mantenir un sistema com el d'abans ens portaria a una confrontació brutal de la qual finalment en seríem víctimes. L'experiència de la Segona República era això, una experiència que va ser destruïda per altres factors però també per aquest, i per tant una confrontació d'aquest tipus reforçaria molt l'Estat centralista i crearia una línia divisòria brutal entre Catalunya, País Basc i Galícia, suposadament Galícia, i la resta. I a més a més perquè hi havia un altre factor de preocupació, del qual no se'n parla però que era també molt vital: l'Espanya que teníem aleshores era una Espanya terriblement desigual, amb zones desenvolupades, zones endarrerides; era un país d'emigració interna, de profunda emigració interna. Milers i milions de ciutadans d'aquest país havien de fugir de les zones on havien nascut perquè no tenien feina i l'havien d'anar a buscar a llocs més desenvolupats o a l'estranger. I era evident que no podríem consolidar la democràcia si aquestes desigualtats es mantenien, per tant havíem de trobar un sistema de redistribució de recursos més equitatiu, que ens permetés augmentar la prosperitat de tots i igualar al màxim el que és fonamental: els drets bàsics de les persones. Per tant, i com que ja havíem vist el que havia passat amb la República, fins a quin punt s'havia destruït l'aparició de dues autonomies que eren la catalana i la basca, especialment la catalana, que va ser l'única que realment va durar, doncs ens inclinàvem cap a una altra fórmula, i la fórmula per la qual vam optar, insisteixo que sota la pressió de les forces democràtiques catalanes, va ser la fórmula de dir: anem cap a un canvi radical en

l'estructura política d'aquest país, i a veure si som capaços d'una vegada de destruir el vell centralisme, i si som capaços de destruir el vell jacobinisme, i de construir un sistema nou basat en el sistema de les autonomies, que s'assemblava molt a un sistema federal. A la Constitució no apareix per enlloc la paraula federal, però l'estructura és molt federal, sobretot l'estructura que vam redactar els set, perquè parlant del Senat —un parer que ja sap en Miquel Roca que comparteixo totalment amb ell—, i afegiria que el Senat, no només és una cambra de correcció gramatical, sinó una recambra, en el sentit balístic del terme, i que quan s'han acabat els projectils al Congrés encara en queda algun al Senat, com quan es presenten aquelles esmenes fantasmes que es presenten en l'últim minut per un partit per esmenar un projecte de llei que ell ha aprovat, però bé aquestes coses són les que són. En fi, que es tractava de veure si seríem capaços de trobar una fórmula que s'assemblés molt a un sistema federal i que permetés realment reestructurar el país de dalt a baix, de redistribuir millor els recursos i, al mateix temps, d'obrir la via perquè cadascú s'hi anés adaptant com volgués; és a dir tenint més marge de maniobra uns, més rapidesa de moviments uns, i menys els altres... I per això la Constitució va adoptar aquest model, i si us la llegiu veureu que no hi ha ni una sola referència al mapa autonòmic tot i que va haver-hi algun sector que va proposar posar-hi algun mapa autonòmic, però nosaltres de seguida vam pensar que allò seria una bogeria, que del que es tractava era de dir que les forces polítiques i socials el decidissin i que s'anés constituïnt el mapa segons això. I per tant, doncs, el que hi ha allà és: des del punt de vista dels drets de la persones, volem la màxima igualtat; des del punt de vista de les estructures de cada autonomia i de les seves especificitats lingüístiques o del que sigui, hi ha d'haver la màxima diversitat, i que cadascú arribi allà on pugui. Aquest va ser el model que es va adoptar i crec que aquí hi ha, a parer meu, l'aspecte més important, més interessant i més innovador de la Constitució. Evidentment, han passat vint anys i seria absurd dir que no s'ha de moure res. N'hi ha una que s'ha de moure imperativament, que és la del Senat, i segurament dintre de no gaire haurem de començar a parlar d'altres coses. I haurem de començar a parlar-hi en funció no tant de la nostra pròpia vida interna com dels factors externs però que deixaran de ser-ho. El gran tema que avui hauríem de començar a plantejar seriosament és com, amb la nostra estructura constitucional, ens adaptarem al procés de creació d'un espai nou, comú, que es dirà Unió Europea. Un espai que ja es comença a definir millor ara, tot i que encara queden moltes coses per resoldre, però en la mesura que entra en acció un factor tan decisiu com la moneda única això s'accelerará, i molt aviat tindrem un segon pas important que serà la ciutadania única. Quan entrem en aquest terreny de moneda única, de ciutadania única, els processos s'acceleraran i el problema és saber si la nostra estructura política actual, si les nostres forces polítiques

actuals, si el nostre pensament polític actual ens permetrà realment fer front a aquesta nova situació i adaptar-nos-hi. Jo particularment sóc optimista, i crec que en aquest moment el fet d'haver creat aquest sistema d'autonomies nostre ens permet abordar-ho amb més tranquil·litat i més força de la que hauríem tingut si no ho haguéssim fet. Per una raó molt concreta, perquè l'Europa que ve es construirà amb diversos nivells, bàsicament tres: un serà el nivell dels estats, evidentment, que és el que ha estat el motor principal, i en algunes coses ho continuarà sent i en d'altres ja no. Efectivament, els estats continuaran tenint un poder important, un paper important, però al mateix temps, a mesura que avancen, els estats perden força i perden posicions; i hi haurà un teixit europeu que s'anirà gestant a partir del que nosaltres en diem nacionalitats o regions, i que en el llenguatge europeu s'acostuma a dir regions –però que no totes són iguals–; i el tercer nivell serà el de les ciutats, que han de tenir cada vegada més un paper decisiu en la creació d'aquest espai. Jo no sé si sóc massa optimista, però el que sí constato és que en aquest moment tots els països de la Unió Europea tendeixen a anar cap a la descentralització: només us vull posar l'exemple de la Gran Bretanya, l'exemple dels acords sobre Irlanda del Nord, l'exemple sempre inconclòs d'Itàlia, que sempre està avançant cap a la federació però no hi arriba mai perquè la seva estabilitat política és molt escassa i aleshores sempre hi ha un canvi de govern quan estan a punt de fer-la, però que van cap aquí sense cap mena de dubte, i no comptem ja Alemanya. I l'únic país que queda encara amb una estructura jacobina total és França, però tot i així ja comença a aixecar el cap: les regions, que encara no són d'una gran capacitat d'intervenció però que Déu n'hi do. I les ciutats, els grans espais urbans que es connectin entre si seran factors decisius per a la creació d'aquest teixit europeu. I en aquest sentit, si d'alguna cosa em queixo és que la Constitució no dóna a les ciutats i al poder local la força que hauria de tenir, simplement ho dóna per fet, però no n'hi ha prou de donar-ho per fet perquè en definitiva ara el que es presentarà serà el problema de quines són les atribucions de les ciutats i quina serà la seva pròpia autonomia.

Bé, no hi insisteixo més, hi ha factors nous, hi ha factors importants, vossaltres mateixos suposo que ja els deveu haver previst... En aquests moments hi ha inquietuds importants respecte al tema de les autonomies, hi ha inquietuds importants respecte del poder judicial, i personalment tinc inquietuds importants respecte al poder legislatiu, que a parer meu està en un mal moment i no acaba de tenir el paper que hauria de tenir o almenys el que ens imaginàvem que tindria. Bé, aquí m'aturo i espero que si hi ha preguntes i les podem contestar ja ho faré i amb molt de gust, i si no les puc contestar ja diré per què no. Gràcies.

COL·LOQUI

PERSONA SENSE IDENTIFICAR: A mi m'agradaria fer primer un parell d'apreciacions i després dues preguntes, una per a cada ponent. És sobre la noció que tenim de la democràcia, una paraula que avui hem utilitzat bastant i sobradament; vull fer un parell d'apreciacions. Primera: les eleccions del 77, que el senyor Roca ha definit com a democràtiques, es van fer amb presos polítics a les presons; això m'agradaria que ho comentés. Segona: l'article 8 de la Constitució explica que l'Exèrcit tutela l'Estat i els mateixos valors constitucionals; això tampoc ho entenc gaire bé, i a mi m'agradaria que m'ho expliqués. I bé, per al senyor Solé Tura: vostè ha parlat d'enterrar una llarga tradició d'intolerància i colpisme; si es tracta d'això m'agradaria que expliqués breument l'article 9 de la Constitució i la llei d'Amnistia Final. I una altra pregunta: Per què va sostreure el dret de referèndum a la Constitució si en aquells anys les masses socials eren clarament antifranquistes. Res més.

MIQUEL ROCA: És l'article 9, el que em demanes? Això demostra fins a quin punt valoro el conjunt i no els articles, perquè jo del que recordo de l'article 9 és de tot el tema novedós de la remoció dels obstacles de no sé quin altre... Perdona, però no et sorprengui, això passa. Em sento un pare, no de la pàtria com deia algú, sinó de la Constitució però tan limitadament que no reconec exactament cadascun dels seus membres. Perdona, però, el tens el fragment que t'interessa? Perquè no vull deixar de contestar la pregunta.

Diu: «*La Constitución garantiza el principio de legalidad, la jerarquía normativa, la publicidad de las normas, la irretroactividad de las disposiciones sancionadoras no favorables...*». Aquest és el fragment important.

La irretroactivitat de les normes no favorables? Això és molt important. És a dir, una tècnica del totalitarisme i de l'autoritarisme, i ho ha estat històricament, és dictar una disposició amb efectes retroactius que castiga les actituds. La norma democràtica diu: a vostè el castigaré si a partir d'ara no compleix això. La norma no democràtica podia ser: el castigo per haver fet tal cosa. El principi que s'estableix és la irretroactivitat d'aquella norma que no és favorable; puc fer una norma retroactiva en la mesura que sigui favorable, que obri camps, però no la que acabi amb la meva llibertat o em pugui castigar per fets que no eren delictes, posem per cas, en el moment en què es va fer. Per tant, la interpretació que s'ha de donar a aquesta norma és aquesta, no n'hi pot haver cap altra. I de debò que qualsevol altra punta que se n'hi vulgui treure no... Les dues precisions: tens raó, a les eleccions del 77 hi havia gent a les presons, segurament. Això no treu que les eleccions del 77 es donessin amb normes democràtiques. A veure: en les eleccions del 77 fixeu-vos si les normes

eren democràtiques que de fet substancialment entre les normes electorals que van regir l'any 77 i les que regeixen actualment no hi ha cap diferència substancial. Per tant vol dir que teníem unes normes democràtiques, una altra cosa és que es pugui dir que estàvem en un context no democràtic. Sí, sí, i tant. Eren unes eleccions que se celebren d'acord amb unes normes democràtiques, homologables, en un context en el qual evidentment encara no regia un sistema democràtic. La segona precisió: l'article 8, el famós tema de l'article 8, el paper de les forces armades, etcètera. Sí, el podríem variar sí, però perdoneu-me, siguem seriosos: avui en dia aquest no és un problema, eh? Avui això no és problema. Entre altres coses, aquell Exèrcit era d'aquell any, del que fos, però si segueixes mirant l'article 30 de la Constitució –aquest sí que no me'l sé– et trobaràs que hi ha una remissió a la condició del servei militar obligatori i ara ja no ho és d'obligatori, i no hem modificat la Constitució. Aleshores els tractadistes, els analistes diuen: el que passa és que no hem dit que en el moment que els francesos ens envaeixin pugui tornar a ser obligatori. Bé, bé però avui en dia el servei militar no és obligatori, i la Constitució diu el contrari. Per tant, el paper que aquí digui de les forces armades, perdoneu, però llegiu-lo amb ulls de l'any 99, perquè és clar les dificultats d'aquí a molts pocs dies, per entendre'ns, serà enviar una divisió Panzer que comandarà un comandant alemany. Entengueu: el paper de les forces armades, podem ser tan explícits com vulguem, avui el paper de les forces armades, a la Unió Europea, per part d'un Estat membre, no pot assumir des del punt de vista fàctic el paper que se li vulgui atribuir, no. Avui no tenim un condicionament per aquí, en tenim d'altres, però que som nosaltres mateixos. Aquest, no el vulguem extrapolar. Ara, existeix aquesta norma que la Constitució feta l'any 1999 i 2000, en lloc de l'any 1977, no la faríem així? Evidentment, tens tota la raó, no ho redactaríem així.

JORDI SOLÉ TURA: Jo podria explicar una anècdota sobre el tema dels militars. Jo sóc membre de l'Assemblea del Consell d'Europa, que es reuneix a Estrasburg, i a Estrasburg també hi ha la seu d'una unitat militar, que en diuen la Unitat Europea, formada per quatre països: els dos fundadors que van ser Alemanya i França, que es van posar d'acord per fer un començament d'exèrcit comú, i el van instal·lar a Estrasburg, perquè és una ciutat símbol que a cada guerra canviava contínuament de país, i després s'hi van afegir dos països més que són Bèlgica i Espanya. Bé doncs, si vas a visitar aquesta unitat europea veuràs que la principal tasca dels militars que hi ha allà és posar-se d'acord sobre la llengua; i es passen hores i hores aprenent a donar ordres en llengües diferents perquè es troben que quan mana un general espanyol ha de donar ordres a soldats alemanys o viceversa, i llavors acaben convertint-se en una espècie d'acadèmia secundària de llengua, perquè d'activitat militar no

en tenen pràcticament cap, esperant com es resoldrà finalment el problema de la defensa dintre de la UE, que és un dels temes més difícils de resoldre. És quasi còmic, perquè si els visites i et fan una explicació de com funcionen et trobes que per explicar-te les coses han de fer sempre una correlació estranya de les llengües: com toca començar i com toca acabar, i que pugi un general espanyol per explicar-te en alemany el que passa, amb un alemany que no és precisament fluid, i després puja un alemany a continuar en castellà a veure exactament el que estem fent. Vull dir que totes aquestes coses afortunadament s'han relativitzat perquè actualment si les coses van bé tot porta, i aquest és el sentit profund de la UE, a acabar d'una vegada amb la història tràgica d'una Europa on la gent es matava a mansalva els uns als altres. Quan va ser aquí fa poc, el premi Nobel de la Pau Hume, em va dir una cosa molt maca que explicava una mica el que significava tot això. Em deia: jo sóc nascut a Londonderry, per tant tenia una visió molt dura de la situació a Irlanda del Nord i fins que vaig ser elegit diputat al Parlament europeu; i un dia aquí a Estrasburg vaig sortir a caminar, vaig creuar el pont que passa sobre el Rin que uneix França i Alemanya, i de sobte em vaig trobar que estava enmig i vaig pensar: ara tinc un peu a França i un altre a Alemanya. Fa vint anys això era impossible, els francesos i els alemanys es mataven entre ells, i ara tens un peu a cada costat i no passa res, al contrari. Per tant això és el que vull fer a Irlanda. És una mica poètic però en definitiva expressa bastant les coses per entendre quina és la situació actual de les forces militars.

M'has dit que quan vam fer la Constitució hi havia unes forces polítiques d'esquerres que potser no anaven per on tu has dit, això és el que jo he interpretat, que hi havia unes forces polítiques i socials que potser anaven per un altre costat. No ho sé, jo crec que no; va haver-hi unes eleccions que la gent va votar, que van tenir uns resultats molt espectaculars, molt massives –no recordo mai haver tingut mítings com aquells– i amb un gran entusiasme de la gent, i efectivament la gent va votar i els partits polítics que van sortir elegits es van trobar amb la possibilitat de tirar endavant, i la prova de foc va ser quan va venir el referèndum sobre la Constitució i quan van venir les eleccions posteriors, aleshores la sensació que tots vam tenir era que la immensa majoria d'aquest país aprovava la Constitució, i que al mateix temps els partits polítics que en aquell moment havien nascut tenien un suport popular més o menys gran, i que en tot cas si el van perdre no va ser per culpa de la població sinó per culpa d'els mateixos. Va haver-hi partits que van saber adaptar-se a aquella situació i avançar, i partits que no van ser capaços d'entendre el que passava i es van trencar per la meitat o en mil trossos. Per tant aquest és el problema tal com jo el veig, no sé si era això el problema que tu havies plantejat, potser ho he entès malament.

AGUSTÍ COLOMINES: Jo, agafant el que deia el senyor Roca, parlaria de quins eren els problemes que hi havia plantejats als anys 1978-79, i que avui són un problema. S'han citat els que no són problema, però és evident que n'hi ha d'identitat, que afecta no només el model d'organització de l'Estat sinó que és també el de la identitat. Per exemple: és evident que, quant a les llengües, la Constitució espanyola del 78 fa una jerarquia, i per tant és només llengua de l'Estat l'espanyol, i que les altres passen a llengües regionals, encara que no ho digui així exactament. Per tant, no és patrimoni de l'Estat, sinó que és patrimoni del territori, segurament ho explica bastant millor que jo el senyor Pere Gimferrer, que és un dels grans defensors del canvi d'aquest concepte de la Constitució precisament perquè això fa que la defensa del català només sigui patrimoni dels catalans, quan hauria de ser patrimoni dels espanyols, com demana Gimferrer. L'altre problema seria el de la territorialitat, el de les nacionalitats em refereixo. Perquè tothom sap que els republicans eren molt jacobins per molt que acceptessin les autonomies. Jo l'altre dia estava llegint en una documentació que, una setmana abans de la caiguda de Barcelona, Companys enviava una carta a Negrín on es queixava de la invasió de competències que fa el govern de la República: la sortida del patrimoni de Catalunya, perquè nosaltres hem idealitzat la República, i la República sobretot durant la guerra va ser molt dura en aquest terreny. Per tant, el fet que tu diguis que la no federació de les autonomies és una pura reproducció del que deia la Constitució del 31, l'únic que em fa pensar és que de la Constitució del 31 fins ara tenim el mateix problema, i això ho és per al cas de Navarra i el País Basc, que l'altre dia plantejava precisament aquí mateix a Barcelona Arnaldo Otegui, el problema de la territorialitat del País Basc; però també és un problema per a nosaltres, en la mesura que la dispersió en tres comunitats autònomes de la cultura catalana fa que només calgui posar-hi una frontera perquè uns diguin que el flamenc i el neerlandès no són la mateixa cosa, quan tothom sap que filològicament són la mateixa cosa.

MIQUEL ROCA: Amb l'Agustí ens coneixem, fins i tot li he prologat un llibre. Però en les dues qüestions que tu plantes jo crec que hi ha per part nostra un cert desig de buscar l'enemic fàcil, que sempre va bé l'enemic exterior. Amb això vull dir que en el tema de la territorialitat de les nacionalitats, és que els valencians no volen, ni els de les Illes tampoc. No volen, no volen. Aleshores, jo encara no em sentia intèrpret, ni tampoc ara, de les voluntats dels que s'expressen en contra, i dir-los: «No, vostès no volen, però jo crec que sí, que anirem per aquí, perquè això és el bon camí.» No volen. I com que no volen, no volen. I no volen tossudament. I com més en parlem, menys ho volen. Menys ho volen. I per tant, és clar, això és el que és. L'any 1977 i 1978, en un moment molt més, fins i tot, procliu perquè l'expressió País Valencià no

era tan discutida com al cap d'uns anys; ni parlar-ne. No ho volien, perquè els que eren sensibles a plantejaments del que podia ser la unitat cultural, lingüística i històrica dels Països Catalans deien d'això no en parlem perquè se'ns excitarà la fera, i la fera es va excitar. Per tant, és clar, nosaltres no podíem fer en aquell moment altra cosa que escoltar els representants democràtics, elegits i representants d'allò, i fins i tot la gent més sensible en aquests plantejaments ens deia: anem amb compte, no passem d'aquí. Per tant, no cal anar a buscar la carta d'en Companys, jo et diré que les memòries d'Azaña estan plenes de referències empenyadorettes d'allò de «*Estos catalanes otra vez están pidiendo...*» En el tema de la llengua, tu tens raó però deixa'm dir i recordar, perquè em sembla que és el punt 149.2 que parla d'un patrimoni cultural i de totes aquestes coses, que en aquell moment el fet nou de la Constitució és que per primera vegada en la història constitucional hi havia el reconeixement del català com a llengua oficial de Catalunya, per primera vegada. I en aquell moment aquest era el reconeixement constitucional, i que ha estat molt més el desplegament posterior des de la perspectiva de l'Estatut i altres el que, en tot cas, ens ha patrimonialitzat a Catalunya aquest tema. Tens raó, podíem haver exigít que hi hagués una responsabilitat d'Estat entre altres raons perquè d'aquesta manera hi hagués més comprensió de la realitat plurinacional de l'Estat, que voldria dir una realitat plurilingüística, pluricultural, etc. Tens raó. Però també aquí, sent absolutament cert el que tu dius, amb molta precaució m'apropro a una afirmació: en el camp de la normalització lingüística hem avançat molt més des de la perspectiva oficial que social, i per tant mirem també les nostres pròpies febleses internes. Perquè no avancem més, no perquè a vegades hi hagi obstacles, un dia d'aquests pren possessió Esperanza Aguirre i ens farà un discursset d'una cosa que jo no hi dono cap valor, encara que hi ha gent que ho fa; perquè una persona que per ser elegida presidenta del Senat ara parlarà una estoneta en català, ara una estoneta en basc i ara en gallec no m'interessa gens. No li demano que parli en funció dels vots, perquè si com a molt tingués l'altura de mires i fes una declaració dient això ho faig perquè crec que és la meva obligació, etc., sinó que és: perquè em votin. Home això és canviar cromos, i volem que compregui que això del Senat ha de ser una altra cosa. Jo crec que també tenim febleses nostres que a vegades dissimulem i que preferim buscar l'enemic exterior. Tens raó, podia ser més perfectible, però en aquell moment semblava que la introducció d'això ja era un pas important. Si em permeteu us diré un exemple: acabem d'aprovar ara la Carta Municipal i es diu, per part d'algú: «En l'Estatut de Catalunya no es designa Barcelona capital de Catalunya.» En Jordi Solé Tura i jo que vam tenir la satisfacció de poder participar en la redacció de l'Estatut, i en Ramon Espasa també hi era, vam dir per què hem de posar la designació de Barcelona capital de Catalunya en un estatut que ha de ser aprovat des del Parlament de

l'Estat quan això és un tema que podem aprovar des del Parlament català. Una altra cosa és que haguem trigat 20 anys a fer la Carta Municipal, això és un altre tema, però en la perspectiva del moment ens va semblar que era més maco i més simbòlic deixar que qui designés Barcelona capital de Catalunya fos una llei del Parlament català, no una llei de l'Estat, per més solemne que fos l'Estatut. Que en aquell moment ens vam equivocar? Certament, tens raó, en les perspectives de temps hi ha coses que ara veus que la intencionalitat que hi donàvem, amb la perspectiva del temps, avui no es llegeix, potser sí.

JORDI SOLÉ TURA: Jo crec que aquests són dos temes molt importants, i cal que ho tinguem clar. Les llengües a la Constitució ja s'esmentaven a l'article 2, que és un article complex, però que és el que obre la porta al títol 8, al del sistema d'autonomies. L'article 3 i el 4 el completen reconeixent la pluralitat lingüística i dient que totes les lleis són oficials, una amb caràcter general i les altres en els seus propis territoris. Cosa que no vol dir que quedi limitada als seus propis territoris.

SANTIAGO CARRILLO

Moderador:

ANDREU MAYAYO

SANTIAGO CARRILLO: Quiero comenzar agradeciendo a la Universidad y al Centro de Estudios Históricos Internacionales de esta universidad, ubicado en el Pabellón de la República, su amabilidad al invitarme a hablar en esta Aula Magna que seguramente ha escuchado, antes que las mías, palabras mucho más autorizadas e importantes. Agradecer también de paso las amables palabras de mi presentador y sin más preámbulos entro ya en lo que es el tema de mi charla de esta tarde: la transición política.

Yo creo que no hace falta subrayar ante ustedes algo que todos saben de sobra y es que la transición política está relacionada, a través de una cadena de acontecimientos, con el hecho de que en España, los años 36 y 39 hubo una guerra civil en la que unos defendimos la República, y otros combatieron la República y establecieron un régimen fascista. Que ese antecedente y largos años de terror y de opresión intervinieron e influyeron en las modalidades y en las características que tuvo la transición española. Algunos han querido presentar la transición como un regalo que hacía a los pueblos de España un grupo de franquistas ilustrados que habían terminado por comprender que era necesaria una apertura política. Hay libros en los que en la práctica se sientan estas teorías y hay todavía políticos que hablan de la transición como si hubiera sido esa concesión graciosa a los pueblos de este Estado. Otros, en cambio, que oyeron hablar en un momento dado de ruptura, pueden haber pensado que la transición fue una especie de revolución popular fallida, frustrada. Yo querría comenzar hoy mis palabras diciendo que la transición no fue

ni una ni otra cosa de estas dos, que la transición fue un encuentro de fuerzas diversas simplemente para abrir el camino al restablecimiento de las libertades y al establecimiento de unas reglas de juego en las que pudiéramos competir todos. Eso fue en esencia la transición democrática. Y, yo diría más, se ha hablado de motores del cambio personalizando en unas o en otras figuras: los auténticos motores del cambio han sido los ciudadanos de este país —de España, de Cataluña, del País Vasco, de Galicia—, los ciudadanos de este país fueron el motor de la transición política y sin ellos la transición política hubiera sido inconcebible.

¿Cómo se desarrolla el proceso a través del cual los pueblos de España consiguen llegar a abrir una situación democrática? Yo creo que no sería necesario decir que después de la guerra civil, de los horrores de la represión y del destrozo terrible que sufrieron las fuerzas democráticas, se fue reconstruyendo poco a poco el tejido de la oposición obrera y democrática a través de un proceso de luchas y de acciones políticas que, lentamente, fueron creando las condiciones para el cambio en España.

¿Cómo empezó ese movimiento? Pues aquí en Barcelona probablemente hay uno de los antecedentes más viejos de toda esa movilización popular: la huelga de los tranvías de 1951. Poco a poco, levantándose de una larga postulación, fue, fundamentalmente y en primer lugar, la clase obrera la que comenzó a marchar hacia la libertad. ¿Cómo? Pues creando lo que se ha conocido como comisiones obreras en las fábricas que paso a paso crearon una situación en la que la huelga asimilada a la subversión en las leyes del franquismo terminó siendo un método usual de lucha. Así, sobre todo en los años sesenta, hubo en este país grandes huelgas reivindicativas que tenían un fondo político. Así se fue creando un tejido de organizaciones obreras que dieron un ejemplo al resto de la sociedad de cómo había que hacer para romper la pasividad y la resignación ante la dictadura.

Estamos en un lugar, Cataluña, que fue en ese período de lucha antifranquista realmente un ejemplo para el resto de los pueblos de España. Aquí, tanto el movimiento obrero como el movimiento intelectual y estudiantil, que fueron incorporándose también progresivamente a este tipo de acciones, alcanzaron más pronto que en otros lugares de España, una madurez política y orgánica considerable. Recuerdo la Comisión Coordinadora de Fuerzas Democráticas, recuerdo la Asamblea de Catalunya, que fue, en un momento dado, clave, no sólo del movimiento antifranquista catalán, sino que tuvo un reflejo y un eco en toda España muy grande. Puede decirse que en ese período de la lucha por la democracia Cataluña desempeñaba un papel de primer orden. Y no lo digo porque esté en Barcelona, lo dije hace muchos años ya, todavía en el exilio, hablando de lo que sucedía en España, lo repito hoy y quisiera insistir en que son el inicio de ese movimiento obrero, estudiantil, intelectual, en el que, en el caso de

Cataluña y otras nacionalidades, se cruzaban las reivindicaciones democráticas y las reivindicaciones nacionales, fue capital la colaboración de los comunistas catalanes del PSU con los medios católicos progresistas. Si ese movimiento pudo desarrollarse y llegar a pesar en la vida política y social de manera extraordinaria, en realidad el secreto fue esa colaboración entre comunistas y católicos. Recuerdo que en los tiempos aquellos de la clandestinidad, los años sesenta, las iglesias, los conventos, eran los únicos lugares donde se podían reunir obreros, intelectuales o estudiantes y debo reconocer que, en ese período, el sector progresista de la iglesia jugó un papel considerable. Hubo un momento en que los comunistas, que siempre nos hemos inclinado a favor de lo que llamábamos el frente único, buscábamos al Partido Socialista para hacer la unidad. La verdad es que en esa época no era posible y que el frente único se hizo fundamentalmente con movimientos de signo católico. Aquí en Cataluña —no hace falta decirselo a ustedes, puesto que lo saben sin duda mejor que yo—, Montserrat fue un lugar cimero de donde partieron ideas, decisiones y resoluciones de las asambleas que contribuyeron a movilizar al pueblo catalán y también tuvieron un eco y una influencia en España.

Creo que ese es el comienzo de la incorporación de los pueblos de este país, el comienzo de ese papel motor de la clase obrera y los intelectuales, lo que llamábamos en la época la alianza de las fuerzas del trabajo y de la cultura, y eso, llegado el momento, es lo que movió al conjunto de la sociedad y desarrolló las condiciones en las que la transición fue posible. Ese movimiento popular, la fuerza del pueblo que va recuperándose, coincide por otro lado con una orientación del capitalismo de este país para el que el sistema franquista había terminado convirtiéndose en un obstáculo. El franquismo cerraba al capital la posibilidad de estar en la Comunidad Europea. El capitalismo español necesitaba también en ese período un cambio político aunque los capitalistas no siempre fueran conscientes de esa necesidad. La coincidencia del movimiento popular con los intereses del capitalismo que necesitaba, repito, participar en el desarrollo mundial, es lo que origina el que surjan los llamados reformistas del franquismo. Es decir los reformistas del franquismo no han surgido de una manera inesperada y autónoma, han surgido cuando la presión popular, por un lado, y los intereses capitalistas, por otro, plantearon prácticamente la imposibilidad de seguir manteniendo el sistema franquista. Evidentemente, a eso se unió la muerte de Franco que sin duda ayudó mucho a que pudiera sustanciarse ese problema.

Quiero decir que por lo que se refiere al partido en que yo militaba nosotros siempre habíamos previsto —y por eso hablamos desde 1955 de la reconciliación de los españoles—, que era necesario un acuerdo amplísimo, no sólo de la izquierda sino también de todas las fuerzas que asumieran en un momento dado un programa democrático, el acuerdo con los que entonces no llamá-

bamos reformistas sino evolucionistas del régimen. A nosotros –lo decía todavía esta tarde en una radio–, esta situación nos cogió más preparados, porque desde hacía muchos años pensábamos y defendíamos la necesidad de un gran acuerdo nacional para cambiar el régimen franquista.

Llegaron los reformistas –es verdad que en algunos momentos quisieron arrojarle todo el mérito del cambio–, y se produjo, quizá por los caminos más insospechados, más inesperados, el acuerdo entre ellos y la oposición democrática. Pero ¿quiénes eran los reformistas en este país y quién era el jefe de los reformistas? Yo creo que contestar a eso es importante porque es lo que explica que hoy vivamos en una monarquía parlamentaria. El jefe de los reformistas y su organizador era Juan Carlos, no era Suárez, Suárez era un auxiliar de Juan Carlos que jugó un gran papel pero el jefe era el rey. No era Don Torcuato Fernández Miranda, no era desde luego Fraga; el jefe de los reformistas, el organizador de los reformistas fue el rey. Y yo recuerdo que en la Junta Democrática, convencidos como estábamos de que era necesario que alguien abriera la puerta desde dentro para que no hubiera más que empujarla un poco, estuvimos buscando mucho tiempo ese hombre clave. Los monárquicos que había en la junta propusieron, y lo aceptamos, intentar que Don Juan de Borbón jugara ese papel. Falló Don Juan de Borbón. Estuvimos buscando un general –en un momento dado se pensó en el general Díez Alegría que en el momento de la revolución de Portugal recibió no pocos monóculos indicándole que él podía ser el general que en este país abriera la puerta–. No pudimos hacernos con ese apoyo y nos encontramos con que el gobierno provisional, que la oposición proponía, no habíamos podido hacerlo, nos faltó, repito, desde dentro quien nos ayudara a subvertir la situación. Y lo hizo Juan Carlos con Suárez.

Algunos dicen que no hubo ruptura. No saben muy bien lo que entendíamos por ruptura. Yo quiero recordarles a ustedes que el Partido Comunista y la Junta Democrática, al hablar de ruptura, se refería a un gobierno provisional que proclamase la amnistía para presos y exiliados políticos, que legalizase los partidos, sindicatos y otras organizaciones, que convocase Cortes constituyentes y que restableciese los Estatutos de Cataluña y el País Vasco. Ese gobierno no pudimos conseguirlo, pero ese papel en la historia de este país lo jugó el gobierno de Adolfo Suárez, que hizo eso que atribuíamos a un gobierno provisional; tal fue el papel que desempeñó Adolfo Suárez y que nos llevó, en un proceso que comenzó por la reforma, por el harakiri que se hicieron las Cortes franquista –hara-kiri que sin haber estado el rey a la cabeza del movimiento reformista no se hubiera producido probablemente–, y terminó con –yo señalo esto porque pienso que fue un momento fundamental del cambio y de la ruptura–, la legalización del Partido Comunista, la convocatoria de elecciones y la elaboración de una constitución democrática.

En ese sentido hubo ruptura, una ruptura pactada con los reformistas. Hubo ruptura y no fue fácil. Por ejemplo, la legalización del Partido Comunista que hoy todo el mundo considera como lógica, natural, fue una batalla realmente difícil porque en un primer momento los reformistas se proponían llegar en la democratización hasta el Partido Socialista, pero no hasta el Partido Comunista. Ese primer proyecto fue transformándose sobre la marcha y me parece que acontecimientos como el crimen contra los abogados laboristas de Atocha cuyo entierro dió la ocasión al Partido Comunista de mostrar su disciplina, su fuerza y su capacidad de movilización, contribuyeron a abrir en la mente de los reformistas la inevitabilidad de la legalización del Partido Comunista.

A mí me han preguntado a veces qué concesiones tuvimos que hacer para llegar a este sistema de libertades. Bien, yo he dicho siempre algo que me parece elemental, el que da lo que no tiene no es el que hace las concesiones fundamentales. Los que tenían el poder, todo el poder, eran ellos. Y yo creo que el Partido Comunista sólo hizo una concesión, y digo sólo una porque, mientras yo tuve que ver con él, el Partido Comunista no renunció nunca a luchar por una sociedad socialista. Probablemente hoy tampoco habrá renunciado. La única concesión, y esa fue una concesión muy seria, muy importante, fue la que hicimos cuando en vísperas de las elecciones y al día siguiente de nuestra legalización el alto mando del ejército publicó una declaración reprobando la legalización del Partido Comunista. Porque en aquel momento en vísperas de elecciones ese era un veto al voto comunista muy grave, que no tuvo mucho eco en Cataluña, que siempre estuvo más en Europa, que siempre fue más europea, pero que tuvo un eco enorme en el resto del país. Al punto que yo estoy convencido de que ese veto, en un país donde había mucho miedo todavía, quitó al Partido Comunista una cantidad de votos que yo no voy a cifrar, no quiero hacer especulaciones, pero creo que fue el origen en gran parte de la crisis que posteriormente sufrió ese partido.

Estoy hablando aquí de algo que ni siquiera se discutió en el partido. Cuando hubo esa declaración podíamos habernos planteado —por eso digo que fue la mayor concesión que hemos hecho—, que las elecciones después de la declaración del alto mando del ejército ya no eran unas elecciones libres. Efectivamente, esa declaración en un país en el que todavía el ejército mandaba muchísimo, y los que hemos sido diputados lo sabemos, esa declaración era un golpe muy serio al Partido Comunista. Pero esa declaración no era sólo contra los comunistas, era también una declaración contra el gobierno de Adolfo Suárez que había tenido el coraje político de legalizarnos, pretendía desequilibrar el proceso político democrático. Recuerdo que después de esa declaración, en una conversación con Régis Debray, le confesé algo que no había dicho ni a mis propios camaradas, que si teníamos el diez por ciento de los votos

me daba por satisfecho. Esa fue la gran concesión que el Partido Comunista hizo durante la transición y la hicimos porque sino se hubiera interrumpido todo el proceso democrático y el resultado hubiera sido probablemente la continuación de un régimen de dictadura. Nos considerábamos responsables del éxito de ese proceso democrático.

Aparte de eso yo no creo que hayamos hecho ninguna concesión. Efectivamente en las constituyentes no pudieron resolverse algunos problemas que ahora están surgiendo. Ahora que la democracia está más consolidada surgen problemas que entonces nadie se planteaba. No porque no fueran reales sino porque en aquellas condiciones no había la posibilidad de resolverlos.

En respuesta a lo que me piden los organizadores yo quiero decir que en aquel momento llegamos hasta el límite de lo que se podía prácticamente llegar. Creo que uno de los pasos más importantes que dieron aquellas Cortes, aunque sea un tema que está sujeto todavía a cambios, a modificaciones, a correcciones, el cambio más importante fue la creación del Estado de las autonomías, es decir, la ruptura del centralismo de Estado que había tenido aprisionados a los pueblos de este país durante larguísima años.

Han pasado 21 años de aquello y han pasado también ya 18 del famoso golpe de estado del 23-F y yo creo que la democracia española, la democracia reflejada en la constitución, hasta ahora ha permitido que cambien las condiciones de vida de la mayoría de los ciudadanos de este país y no es que yo piense que esa constitución es intocable, inmejorable y que hay que mantenerla tal como es a toda costa. Yo creo que esa constitución puede ser mejorada, puede ser corregida, si hace falta, si la vida nos enseña que problemas que no han sido resueltos pueden serlo y deben serlo en las circunstancias en que vivimos, pero creo que el resultado, el balance, de aquello es francamente positivo. Ahora todos tenemos la posibilidad de defender nuestras ideas, nuestras soluciones y de luchar por realizarlas en la práctica. Me parece que el 23 F fue ya el aborto que superó el peligro de un golpe de estado en este país. Quiero reconocer otra cosa y es que el peligro del triunfo de un golpe de estado también lo ha superado la existencia de algo que yo no he querido, a lo que yo me he opuesto y que me parece que no tiene hoy ningún sentido: la OTAN.

La verdad es que si los militares españoles han ido encajándose en las leyes democráticas —la razón a mi juicio es generacional, pero no sólo generacional—, es que la OTAN les ha dado perspectivas profesionales que les han alejado, por lo menos de momento, de la política y de la idea de que los militares son quienes deben decidir la política. Y en ese sentido yo lo digo porque creo que es real; sin embargo, no entiendo por qué la OTAN sigue hoy en pie y por qué en nombre de la OTAN se puede amenazar a pueblos con bombardeos, con ocupaciones, según los intereses de la gran potencia mundial que hoy manda en el mundo, no entiendo que necesidad hay de eso, cuando esa bu-

rocracia militar aunque de momento nos haya liberado en parte de lo que eran amenazas en otros tiempos, puede encerrar una amenaza futura todavía mayor no sólo para nosotros sino para toda la humanidad.

¿Qué destacaría de ese período? Destacaría sobre todo la capacidad que tuvimos de dialogar, de entendernos, de buscar soluciones comunes, necesidad que puede plantearse mañana de una manera muy concreta para abordar los problemas que están surgiendo ahora. Que no pueden abordarse creando frentes opuestos, porque la creación de frentes opuestos tanto en un lado como en otro puede ser un peligro muy serio para este país; que tienen que abordarse con comprensión, con paciencia, intentando entender al otro, o a los otros, e intentando llegar a acuerdos de consenso que satisfagan los intereses legítimos, los intereses democráticos, los intereses mayoritarios en cada caso.

Yo creo que estamos en una época en que la humanidad marcha hacia la superación de las barreras nacionales, de las fronteras y hacia una integración cada vez mayor sin que eso signifique la pérdida de la personalidad de nadie en esa integración. Creo que ahí está el camino por el cual hay que encarar y resolver los problemas que se nos planteen.

Estimo que el principio del derecho de autodeterminación no se puede negar, que no se puede combatir, por lo menos desde un punto de vista democrático. En fin, me parece que ya me he extendido demasiado y que ustedes seguramente tienen preguntas, objeciones, o cuestiones que plantear, a las que con mucho gusto responderé, agradeciéndoles ya la atención con que han escuchado mis palabras, este «rollo» que acabo de echarles, que ya para mí va siendo una especie de «rollo», porque termino siendo un profesional de la explicación de la transición y les confieso que ya estoy un poco cansado de hacerlo.

COL·LOQUI

ANTONI SEGURA: Aprovecho señor Carrillo para hacerle una pregunta que se sale del tema de hoy pero que es algo de lo que antes hemos estado hablando y pienso que es de interés general que usted lo explique. Nos vamos no veinte años o veintidós atrás sino sesenta años atrás, porque antes de entrar en la sala nos ha dicho una cosa muy interesante, que es que usted estuvo en Barcelona hasta el mismo 26 de enero de 1939 organizando lo que tenía que ser la defensa de Barcelona, es decir, hacer de Barcelona un nuevo Madrid del 36. Me gustaría que ya que estamos prácticamente a los sesenta años del fin de la guerra civil en Cataluña —lo conmemorábamos la semana pasada—, y este es un hecho bastante desconocido —de hecho el día 25 prácticamente no que-

daba ejército republicano en Barcelona y en cambio las Juventudes Socialistas Unificadas y su secretario general tenían un plan para activar la resistencia de Barcelona—, de cara a la gente más joven, que es un tema que seguramente desconoce bastante, me gustaría que explicara un poco esos días del 25 y el 26 hasta estos últimos momentos. Gracias.

SANTIAGO CARRILLO: Efectivamente hace pocos días que hemos podido celebrar el aniversario de aquella fecha. A mí, el partido y la federación de Juventudes Socialistas Unificadas me enviaron de Madrid a Barcelona en el momento en que se había roto el frente de Cataluña con la idea de intentar —éramos bastante ilusos en aquellas fechas—, que en Barcelona se hiciera lo que habíamos hecho en el 36 en Madrid. No teníamos en cuenta que la situación era otra y que llevábamos ya cerca de tres años de guerra. A mí me correspondió —con un grupo de jóvenes socialistas unificados, que eran los jóvenes comunistas y socialistas unidos en la misma organización en aquella época—, me tocó intentar organizar, están vivas todavía algunas de estas personas, recuerdo a Teresa Pàmies, por ejemplo, que era una muchacha muy joven en aquel tiempo, recuerdo a López Raimundo y otros, no quedan muchos más vivos. El día 25 por la noche hablamos por radio al pueblo de Barcelona representantes de la juventud libertaria —Serafín Ariaga, Vázquez, secretario de la CNT, algún camarada también del PSUC, de la UGT, no sé si Vidiella—, y llamando al pueblo de Barcelona a la lucha, a contener a los fascistas. Resulta que los fascistas estaban en ese momento a la altura de Pedralbes y la emisora desde la que hablábamos estaba a dos kilómetros de ellos y sin un soldado republicano entre ellos y nosotros. No nos capturaron porque no les interesó o porque no nos oyeron siquiera, pero nos dirigimos solemnemente al pueblo de Barcelona. Al día siguiente hicimos algunas trincheras pensando en resistir, pero ya no había nadie en Barcelona para defender la ciudad. Se habían marchado. El ejército de hecho no estaba allí. Estaba en una situación muy difícil. La fuerza pública había huido hacia Gerona y nos faltó muy poco, el canto de un duro, para que las tropas franquistas no nos capturaran en esta ciudad. Recuerdo que en un coche salía con un grupo por una calle y por otra paralela bajaban las tropas de Franco. Fue por nuestra parte una ingenuidad, una falta de cálculo político y militar y también un poco el espíritu heroico que había en los jóvenes en aquel momento. Estábamos comprometidos a defender la República y además eran unos días —recuerdo esa retirada de Cataluña— de sol hermosos, la aviación de Franco tenía todas las posibilidades de bombardearnos y realmente abandonarles Cataluña, dejarles Cataluña, era un dolor en aquel momento.

Había entonces como presidente de Cataluña una persona por la que yo he guardado siempre una enorme admiración, era el presidente Companys

—creo que por lo menos fuera de Cataluña no recordamos bastante a esa figura, no la tenemos suficientemente en la mente—, pero fue sin duda un gran patriota catalán, y un gran patriota también español que supo comportarse admirablemente, no sólo en esos días de la derrota, sino también cuando la Gestapo lo entregó a la policía de Franco. Pero, en fin, cuando hablamos de estas cosas los que somos ya mayores, sin darnos cuenta podemos aburrir a la gente, son las batallitas del abuelo, ¿no? Yo siempre me he resistido a contestar sobre esas cosas pero estando en Barcelona y ante la pregunta de nuestro amigo, he contestado con mucho gusto.

TONI ESTEBÁN: Me considero una persona de izquierdas en cierta manera y siempre me ha interesado la historia reciente de este país. Ya sabemos que la historia reciente de España siempre levanta ampollas y que siempre que se sale de los canales oficiales es muy polémica. Quisiera hacerle una serie de preguntas que quizá pueden ser un poco controvertidas. Estamos hablando de la guerra civil, no le preguntaré lo que se le pregunta habitualmente porque no tiene sentido, pero sí básicamente de lo que he leído de su papel en la desarticulación de una guerrilla organizada por un militante del PC que era Telesforo Monzón en el año 44 cuando el eje Berlín-Roma estaba cayendo ya y estaba totalmente desprestigiado y el régimen de Franco también. Me gustaría saber su intervención en el tema. También otra pregunta, básicamente tengo una duda: ¿cómo es posible que un partido como el Partido Comunista de España y en el caso de Cataluña, el PSUC, que durante muchos años fueron fuerzas hegemónicas con capacidad de movilización en las asociaciones de vecinos, en sindicatos y en movimientos sociales, antes del año 75 fuese la fuerza de izquierda hegemónica totalmente y poco después de esto el PC... —ya he escuchado lo que ha dicho usted sobre el ejército, que evidentemente desde el ejército aun no depurado y lleno de franquistas no estaba bien visto— cómo es posible que en cuestión de muy pocos años el PC de España pasase de ser una fuerza hegemónica a una fuerza prácticamente extraparlamentaria en el año 82? Y si tenemos en cuenta que en aquel entonces el Partido Socialista de España no era prácticamente nada, era muy reducido. No, antes del 75 el PS de España no era prácticamente nada, núcleos muy reducidos, y que en muy pocos años el PS de España pasó de la nada a serlo todo.

SANTIAGO CARRILLO: Le contestaré a las preguntas. Le advierto a usted que esas preguntas pueden dar materia para dos o tres conferencias. Pero, en fin, procuraré ser breve. Usted habla de la desarticulación de la guerrilla organizada por Monzón. Yo creo que habla usted sin estar bien informado de lo sucedido. En Francia, durante la ocupación alemana se organizaron los guerrilleros españoles que participaron en el maquis francés y que jugaron un

gran papel en la liberación del sur de Francia después del desembarco americano. Esa guerrilla, hablo de unos diez mil combatientes que habían luchado en la guerra aquí en España y habían continuado luchando allí, estaba organizada fundamentalmente por el PC y, para explicarle a usted, yo pude llegar a Francia viniendo de Argelia, en el mes de setiembre del 44. Ya se había producido el desembarco en Normandía. Estaba liberándose Francia y me encontré con que la agrupación de guerrilleros españoles, obedeciendo órdenes de quien entonces tenía una responsabilidad de partido en España, Jesús Monzón, había invadido España por el valle de Arán. Tomé la decisión de plantear a los camaradas que estaban entonces en Francia que esa era una apuesta muy peligrosa en la que íbamos a perder esos diez mil hombres y que era necesario hacerles salir del valle de Arán antes de que el general Moscardó que tenía ya concentradas fuerzas en esa zona para atacar a los diez mil guerrilleros, no recuerdo bien cuantos pero eran numerosas unidades y fuerzas. Antes de que fuerzas francesas que se habían puesto en movimiento hacia la frontera española llegasen ahí, había que sacar a los guerrilleros españoles y había que tomar otro camino, el camino de entrar en España en grupos pequeños, de apoyarse en las diferentes zonas, en el pueblo, y de crear las condiciones —porque entonces pensábamos que los aliados iban a ayudar al pueblo español—, para un levantamiento nacional aquí. Pero la invasión era militar y políticamente una tremenda locura. Lo que yo hice fue sacarlos del valle de Arán; fui allí, expliqué a los jefes de las guerrillas que la operación era un error. No me costó ningún trabajo convencerles, porque era visible. Porque ellos se encontraban que el próximo paso era atravesar el túnel de Vielha y salir al otro lado, al territorio más abierto, donde la superioridad de las tropas franquistas era evidente. Se retiraron a Francia y a partir de ese momento hubo un movimiento guerrillero en España, en diversas zonas, que estuvo fortalecido por la ayuda de maquis españoles de esta agrupación, pero yo pienso que hice muy bien, y además los primeros que estuvieron de acuerdo fueron los guerrilleros, retirándolos e impidiendo que lo más vivo y lo más importante de la fuerza que tenía el PC entonces fuera derrotado y destruido en una batalla estéril.

Luego ha dicho usted, y efectivamente es una buena cuestión: ¿cómo se explica que el PC y el PSU hegemónicos en el período de la lucha contra el franquismo hayan perdido peso e importancia como la han perdido y como está pasando hasta hoy? Yo creo que he dado ese detalle de la importancia de la declaración del ejército porque creo que sin esa declaración el PC, quizá no el PSU, al cual no hizo el mismo efecto —ya he dicho antes que Cataluña estaba un poco fuera del resto de España en cuanto a temor al franquismo, en Cataluña había una evolución mayor y había habido una unidad y una lucha mayor— pero en el resto de España había mucho temor y, probablemente, si no hubiera habido esa declaración, el PC hubiera tenido una minoría parlamentaria más

importante, lo que hubiera evitado muchas de las crisis que se produjeron en aquel momento. Pero esa no es de todas maneras la razón fundamental, es otra. Es que ha habido en estos años lo que se llama la crisis del comunismo, que ha habido en estos años el hundimiento de la Unión Soviética, de las democracias populares del resto de Europa, que ya en los últimos años, los años de Breznev, la bajada de la autoridad y del prestigio de la Unión Soviética y de lo que era el movimiento comunista mundial fue muy seria. Se habían producido además enfrentamientos internos entre soviéticos y chinos que habían terminado en combates. Creo que lo que explica en definitiva la pérdida de peso y de influencia es esa crisis que afecta muy gravemente a todo el movimiento comunista.

¿Qué va a pasar, cómo se va a superar? Yo soy todavía una de las personas que piensa que lo que estamos viviendo hoy no es definitivo, esta ola de neoliberalismo que ha infectado a la misma izquierda creo que va a superarse, se está superando. Tampoco creo que el movimiento comunista vuelva a resurgir exactamente como fue. Creo que en esta época otras serán las formas, pero que la idea de la igualdad, la idea de la justicia, la idea de la libertad, no sólo política, sino económica y social que en un momento dado representó el comunismo, esa idea me parece que seguirá viva y que seguirá suscitando formas de acción y de lucha, sobre todo a medida que la humanidad compruebe que el sistema capitalista sí ha obtenido éxitos importantes en algunos aspectos, pero no tiene soluciones para los problemas de la humanidad de hoy. Esa es la respuesta *grosso modo* y de prisa que puedo dar a esa pregunta.

Del Partido Comunista han salido cuadros para todos los partidos. Me han dicho, no sé si será verdad, que incluso el señor Piqué, que es hoy ministro de Aznar, fue miembro del PSU de Cataluña. Pero en el resto de España hay también gente que fue miembro del PC en un momento dado y que hoy está en el PSOE, en cantidades enormes; en el PP afortunadamente menos.

JUAN SENMENAT: Me ha parecido ajustadísima a la realidad toda su exposición, pero le agradecería, si me concede, que dijera respecto a Don Juan de Borbón, al que se ha referido únicamente en el caso de que les falló, me gustaría que dijera que toda su vida la dedicó a que el rey de España lo fuera de todos los españoles. Si entiende usted que es así, le agradecería que lo comunicara.

SANTIAGO CARRILLO: Seguramente usted y yo no vamos a coincidir en ese tema porque mi opinión es que Don Juan de Borbón fue un hombre con el que Franco jugó hasta el final como quiso. Yo no comparto las opiniones de muchas gentes que piensan que Don Juan de Borbón mantuvo la bandera de la monarquía democrática. No, no mantuvo esa bandera, no es cierto. Don Juan

de Borbón estuvo rodeado hasta el último momento del franquismo de hombres como Ansón, como Sáinz Rodríguez, que son los que le manejaban y lo llevaban por donde querían. Siento mucho discrepar porque me parece haber entendido que usted siente admiración por este hombre y yo, con todos los respetos para usted, no siento ninguna.

JAVIER HALCÓN: Soy un estudiante de la Universidad de Barcelona. Usted ha dicho que el rey tuvo un papel muy importante en la transición y me gustaría saber la opinión que tiene usted ahora de la monarquía, si tiene algún sentido y, generalizando, si en la Europa tan bonita que nos están pintando tienen algún sentido las monarquías que existen ahora.

SANTIAGO CARRILLO: Creo que la monarquía tiene cada vez menos sentido, es decir, el ser jefe del Estado por un derecho de herencia familiar, racionalmente ya no tiene una justificación en esta época. Pero también es verdad que algunas monarquías no son más que repúblicas coronadas y, así, han podido subsistir monarquías en Escandinavia, en Gran Bretaña, en las que de hecho el rey es simplemente una figura decorativa, que muestra un cierto respeto todavía por la tradición. Pero la soberanía en esas monarquías como en la república pertenece al pueblo. En España el rey no es el soberano, el soberano es el pueblo, es decir, la monarquía, tal como existe, yo no sé lo que durará, para mí hoy eso no es un problema. Es de hecho una república coronada. ¿Por qué una monarquía? En el momento de la transición comprobamos que el jefe, el organizador y el impulsor de los reformistas del régimen era Juan Carlos, llegamos a la conclusión de que habíamos estado buscando un general, a Don Juan, y teníamos instalado por el mismo Franco en el Estado al hombre que iba a abrir la puerta, y abrir la puerta era muy importante porque en ese momento, en este país, nadie hubiera querido una guerra civil, un enfrentamiento armado, una revolución sangrienta, nadie lo hubiera querido. Al contrario, la memoria histórica de la guerra de 1936-39 era un obstáculo fundamental para pensar en una salida revolucionaria. Por eso lo que hubiera hecho un general, lo que hubiera hecho Don Juan, lo hizo Juan Carlos y ahora hay una monarquía parlamentaria y democrática. Yo creo que si se unifica Europa no nos vamos a inventar a un monarca, no vamos a ir a buscar uno. Creo que las monarquías están condenadas a desaparecer, pero la de este país en este momento ha desempeñado un papel histórico favorable. No es un obstáculo para el desarrollo de la democracia, no es un obstáculo para la soberanía popular. Si lo fuera, las cosas se plantearían de otro modo. Por eso no es un problema de urgencia hoy en España. Pero en definitiva mi opinión es que en el futuro habrá una república universal, primero a lo mejor una república europea, pero no me imagino a un rey de la Europa unida o un rey del mundo unido. Esas son cosas que pasarán a la historia.

XAVIER MARTÍ: Querría hacerle una pregunta sobre el proceso de transición. Cierta secretismo que parece haber caracterizado el proceso de transición política, primero guiado desde el régimen franquista, y después en esas negociaciones quizá un poco crípticas o secretas con los partidos políticos, ¿ha creado ciertos vicios en la democracia actual en España? Me refiero sobre todo a la falta de participación popular, no tanto a nivel de participación en las elecciones sino en el día a día político, el alejamiento entre los partidos y la población.

SANTIAGO CARRILLO: Cuarenta años de dictadura han dejado una huella en este país muy seria; efectivamente, la democracia en España tiene lados débiles. Para empezar, yo diría que uno de los problemas más serios que tiene la democracia en este país es la democratización de los partidos políticos. El problema es que los partidos políticos se rigen por un sistema en el que hay un caudillo —ahora el congreso del PP ha sido en ese sentido una experiencia definitiva— y todos los demás siguen al caudillo. Hay que decir que incluso en el Partido Socialista, Felipe González llegó a sustituir al partido y a la ejecutiva y el Partido Socialista era el gobierno de Felipe González. Creo que hay algo que no va en los partidos políticos y pienso además que si los partidos políticos no son capaces de plantearse esos problemas y resolver que la militancia sea una militancia que participe realmente en la vida y en la política del partido y que decida, el sistema democrático puede conocer crisis muy serias. Ese problema quizá no es sólo un problema español, quizá es un problema de las democracias europeas y no hablemos de la democracia de Estados Unidos, que yo no sé por qué todo el mundo sigue considerándolos el ejemplo de la democracia, un país en el que en las últimas elecciones votó el 38 % del cuerpo electoral, es decir una minoría de los electores. Lo que quiere decir que la mayoría del pueblo americano no participa ni siquiera en esos momentos fundamentales. Creo que uno de los déficits de la democracia es éste y luego también la inexistencia de un tejido social más vivo, en los sindicatos, en las organizaciones sociales, de lo que es hoy. Creo que algo hay que hacer, algo hay que pensar, para fortalecer la democracia y para conseguir que el ciudadano se sienta concernido y participe de verdad en la resolución de los problemas.

JOSÉ MANUEL RÚA: Dos aspectos que ha comentado, uno con el que estoy totalmente de acuerdo y otro que me gustaría que remaricara un poco más porque no lo acabo de ver claro. El primero era que ha comentado que los capitalistas no se sentían cómodos con el sistema que había en España: económico y político, y que estaban a favor de cierta transición. Un aspecto con el que yo estoy totalmente de acuerdo. Creo que lo que usted ha

comentado, que los franquistas reformistas, evolucionistas o inteligentes –porque había franquistas inteligentes–, fueron el instrumento adecuado de estos capitalistas, necesitaban un mercado más abierto, liberalizar mercados, etcétera. Estoy totalmente de acuerdo. Lo que no acabo de ver claro es un aspecto que ha comentado relacionado con las famosas elecciones en las que el alto mando reprueba la legalización del PC y eso hace que éste pierda votos. Usted ha comentado que esa era una concesión que tuvo que hacer el PC. Si no se hubiera hecho esa concesión, ha formulado la hipótesis de que España seguramente hubiera caído en una dictadura y eso tuvo que ser la gran concesión que tuvo que hacer el PC. La pregunta que me hago es, si pudiera explicarlo mejor, si cree que habría sido posible una dictadura o una democracia sin el Partido Comunista de España en la actual Europa de los ochenta entrando en Maastricht y el Mercado Común. A mí se me hace difícil imaginar un sistema dictatorial o que no incluyera al PC y que entrara en la Comunidad Económica europea.

SANTIAGO CARRILLO: En España pudo hacerse en ese período un ensayo de democracia sin reconocer ni legalizar el Partido Comunista. Este era el propósito desde luego de los reformistas. Además, en Alemania Federal el Partido Comunista había sido ilegal durante muchísimos años después de derrotar el fascismo en la guerra. Es decir, podía haber existido una democracia más o menos ficticia en España sin que entrara en el Mercado Común y en los acuerdos de Maastricht. Eso era posible.

Entiendo que usted dice que está de acuerdo con que los reformistas presentaron la posición de los capitalistas españoles, pero no le he entendido bien el sentido último de la pregunta.

JOSÉ MANUEL RÚA: No, ya la ha contestado. La idea es que a los capitalistas les interesaba la transición democrática española, por supuesto, los reformistas la llevaron a cabo. Pero que dentro de la reforma el Partido Comunista tenía que estar legalizado.

SANTIAGO CARRILLO: Realmente hubiera sido muy difícil no legalizar al Partido Comunista en ese momento, pero por la fuerza y por el prestigio que el Partido Comunista tenía en la izquierda europea, el Partido Comunista de España de ese tiempo. No sólo entre los partidos comunistas sino en amplios sectores de la sociedad democrática y yo diría que hasta de la democracia cristiana, italiana sobre todo. Pero no era imposible que el Partido Comunista hubiera quedado en la ilegalidad, si no hay una lucha como la hubo. Contra eso hubiéramos quedado en la ilegalidad. Puede usted estar seguro. Además, incluso en la izquierda había quien pensaba que no estaría mal que nos quedára-

mos en la ilegalidad para regalarles el voto a ellos. Podía haber pasado. Esa fue una batalla muy importante.

MARTA ROVIRA: Quería preguntar sobre esto que ha señalado varias veces hoy, que desde el régimen no había nadie que abriera la puerta. ¿Qué pasó el día que mataron a Carrero Blanco para que le llamaran a usted desde altas instancias del gobierno? ¿Esto era un signo de apertura o era un intento de controlar una posible reacción de los comunistas? ¿Qué pasó entonces?

¿Cómo lo interpretó entonces y cómo lo interpreta hoy?

SANTIAGO CARRILLO: Efectivamente, cuando mataron a Carrero me llamaron de parte del general Díez Alegría, que es un hombre que antes había viajado a Rumanía, parece que con cierta intención de hablar conmigo. Lo que pasa es que algo pasó y no se decidió a hacerlo. Pero al volver de ese viaje de Rumanía a Díez Alegría lo expulsaron de la jefatura del estado mayor del ejército y dejó de tener una posición influyente en esta época. A lo mejor si Díez Alegría hubiera seguido al frente del ejército hubiera podido ser lo que Espínola fue en un momento en Portugal, aunque al final él también estuvo a punto de hundir el cambio político allí. Podía haberlo sido, pero en aquel momento había una realidad y es que, en la oposición, la fuerza que tenía capacidad para mover masas era el Partido Comunista con Comisiones Obreras y otras fuerzas, y no es extraño que alguna gente hablara con nosotros. Pero hablaban con nosotros más para informarse de cómo éramos, de qué queríamos, que con la intención de abrirnos la puerta. La intención de abrirnos la puerta no estuvo clara hasta que nosotros empujamos muy fuerte esa puerta e hicimos inevitable abrirla.

JOAN OLIVER (del Departamento de Historia Contemporánea): En primer lugar, ¿cómo vivió el Partido Comunista la renuncia a la república? Y, ¿qué papel jugó esta renuncia en la legalización del Partido Comunista?

BENJAMÍN PEREA: Quería preguntar si cree compatible el cumplimiento de la Constitución con el libre mercado sin intervención del Estado.

JOSÉ MIGUEL VILLARROYA (doctor en Historia Contemporánea): Soy un poco mayor que la mayoría de estudiantes. Llevo veinte años militando en el PSOE, por lo tanto, muchas de las cosas que el señor Carrillo ha comentado también las viví de cerca, aunque era más joven, quizá tenía la edad de los estudiantes que estáis aquí. Le he de decir que no es cierto que el Partido Socialista Obrero Español estuviese en contra de la legalización del Partido Comunista para llevarse más votos. El Partido Socialista Obrero Español dijo claramente que o se legalizaba todos los partidos o no se legalizaban ninguno.

No voy a defender a mi partido porque ha cometido muchos errores e ideológicamente hoy tampoco estoy muy de acuerdo con lo que hace, pero sí creo que hay que puntualizar las cosas.

En cuanto al período de transición, usted ha dicho y es cierto que la mayoría de movilizaciones eran ustedes los que las dirigían, los que tenían más peso, pero quizá se olvidaban de los que no participaban en las movilizaciones, mucha gente del pueblo llano español no participaba en las movilizaciones y era la mayoría. Usted ha hablado de que la mayoría de movilizaciones provenían de la intelectualidad o del campo universitario o de dirigentes de las empresas. Al primer compañero estudiante que ha hablado que ha dicho que el Partido Socialista éramos cuatro y el cabo quiero decirle que aparte del cabo también estaba el general y éramos coroneles y mucha gente que participaba en estructuras asociativas. Estábamos en asociaciones de vecinos, en ateneos, en asociaciones de barrio, con lo cual esa fuerza que parece que no se veía, o que era menos ruidosa que la del Partido Comunista evidentemente fue creando una base social que la encontramos cuando se produjeron, no las primeras elecciones al Congreso de Diputados, pero sí las primera elecciones municipales donde en la mayoría de municipios españoles del Partido Socialista Obrero Español fue el partido más votado.

En segundo lugar, yo creo que ustedes también vivían en la ilusión que creían que tenían la hegemonía. Creo que no terminaban de comprender a Gramsci cuando hablaba de hegemonía. Decía que la hegemonía ideológica proviene de la clase dominante y ustedes al pactar con el franquismo igual que el Partido Socialista permitieron que la hegemonía dominante en la sociedad española siguiera siendo la ideología franquista. Repito, Gramsci cuando habló del concepto de hegemonía ideológica decía que la ideología dominante en una sociedad es la ideología de la clase dominante. No vamos a discutir ahora sobre Gramsci, pero es que viene a colación porque usted ha hablado de los reformistas del régimen porque a los capitalistas les interesaba participar en Europa y les interesaba un cambio político, pero no social, señor Carrillo. A los empresarios y a los capitalistas el orden social tranquilo, sin problemas, les interesaba. Por lo tanto, ustedes, y el Partido Socialista también, al aceptar ese orden social permitieron que esa clase dominante tuviese esa ideología y esa ideología estuviese impregnada en la sociedad española.

SANTIAGO CARRILLO: Voy a empezar por la última. Usted ha dicho una cosa con la que estoy totalmente de acuerdo. Algo que yo he dicho también muchas veces hablando con mis camaradas y es que el PC tuvo la hegemonía política, no absoluta, pero vamos, de las fuerzas que se movilizaban, pero que la mayoría del pueblo español no se movilizaba. Tiene usted una razón de santo. La verdad es que es muy difícil tener hegemonía política sobre unas fuerzas que

no se movilizan, que están pasivas. En ese sector la hegemonía política era el franquismo, que les había aterrorizado y les había hecho permanecer en casa. Y siempre he dicho que en España se había movilizado contra el franquismo una minoría, cuando más dos millones o tres millones, pero la mayoría había estado tolerándolo sin estar de acuerdo. Dice que el Partido Socialista interpretó a esa gente y probablemente tiene razón. El Partido Socialista representó a la mayoría que no se había movilizado contra el franquismo. Si usted es miembro del Partido Socialista y dice eso no soy yo quien va a polemizar con usted para decir otra cosa.

La ideología dominante, ha dicho usted, es la ideología de las clases dominantes. Pero una cosa es la ideología dominante en una sociedad que puede entrar en crisis, que puede dejar de ser dominante, y otra cosa son los grupos dominantes en un sector de la sociedad, o grupos hegemónicos, en este caso, el sector antifranquista. En definitiva, perdone usted porque creo que se ha sentido usted molesto cuando yo he dicho no que el Partido Socialista estaba contra la legalización, porque yo no he dicho eso —no creo que nadie pueda acusarme de haberlo dicho—, ahora lo que puedo decir a usted es que conozco muchos socialistas que hubieran estado contentos de que el Partido Comunista fuera ilegal durante más tiempo para no tener contrastes a la izquierda. Pero, en fin, no he dicho que el Partido Socialista estuviera contra la legalización del Partido Comunista.

Es un hecho que está claro, el Partido Socialista, le he oído a Alfonso Guerra decir que en 1976, cuando el cambio, tenía tres mil afiliados. Le puedo decir a usted que en el año 76 el Partido Comunista y el PSUC tenían ya más de cien mil afiliados. Le puedo dar otro dato que a mí siempre me sorprendía en las Cortes. Allí daban un álbum con la foto y una pequeña biografía de los diputados y lo que siempre me sorprendió es que, salvo quince o veinte, los ciento y pico diputados socialistas de las constituyentes habían ingresado en el partido después de 1976. Eso son hechos.

Creo que hay algo que ha dado fuerza al Partido Socialista aparte de otras cosas, como la intervención de cancillerías europeas y de la cancillería americana, para que en España no se reprodujera el modelo político italiano. Que duda cabe que la memoria histórica de un partido socialista que en España había jugado un papel muy grande, apareció también en ese momento, y dio la fuerza que dio al Partido Socialista.

Ha habido otra pregunta respecto al papel que la renuncia a la república pudo desempeñar en la legalización del Partido Comunista. Es posible que si nosotros hubiéramos mantenido a rajatabla la república como solución, el Partido Comunista no hubiera sido legalizado. En ese compromiso el Partido Comunista prefería ser legalizado con una monarquía parlamentaria y constitucional a no ser legalizado. Eso es evidente. Pero las cosas no se nos plan-

tearon así, de esa manera directa y concreta. Nadie nos dijo o apoyáis la monarquía o... Nosotros mismos entendimos que en ese momento no había otra solución para la salida democrática que la aceptación de la monarquía, parlamentaria y constitucional, naturalmente. Los socialistas tenían un voto particular republicano con el que jugaron hasta el último momento, que terminaron retirando y, sin embargo, a ellos los legalizaron antes, teniendo ese voto particular republicano. Es posible que a nosotros no nos hubieran legalizado.

Había la pregunta de si es compatible la Constitución con el libre mercado sin intervención del Estado. Creo que la Constitución es compatible con la existencia de una sociedad de libre mercado. No creo que sea incompatible. Uno de los valores de la Constitución es que con ella pueden gobernar los partidarios del libre mercado absoluto y también los partidarios de la intervención del Estado, porque hasta existe la posibilidad de expropiar a los propietarios por razones de interés público. La verdad es que no entiendo muy bien la intención de esa pregunta en el fondo, porque es compatible y no lo es. Claro, si me pregunta qué sistema es el ideal: un sistema en el que el mercado sea totalmente libre o uno en que el mercado esté controlado por la sociedad, por los poderes públicos, para reducir las consecuencias negativas del mercado libre, yo me pronuncio por esto último. Pero según la Constitución serían posible ambas cosas.

LES NACIONALITATS

Ponents:

XOSÉ MANUEL BEIRAS, FRANCESC DE PAULA BURGUERA,
JOSEBA EGIBAR, SEBASTIÀ SERRA, RAMON CAMP

Moderador:

JORDI CASASSAS

JORDI CASASSAS: El tema d'avui és *Les nacionalitats* en el cicle sobre la transició que organitza el CEHI de la UB. El tema de les nacionalitats constitueix juntament amb l'intent de restabliment d'un Estat democràtic un dels eixos centrals de la transició. D'ell depenia evidentment l'estructura que havia de prendre el mateix Estat. És evident que el tema de la transició al·ludeix a una memòria històrica de temps molt recent, però, en el nostre cas, el CEHI i el Departament d'Història Contemporània, com a historiadors, no podem oblidar que aquest tema de les nacionalitats i el tema nacional constituïa un dels grans eixos de la política espanyola del segle XX i, per tant, en aquest sentit era un tema de fons. No és estrany que la qüestió dels nacionalismes hagi centrat, uns anys després de complir aquesta transició, la primera fase, allò que alguns han denominat la segona transició, en la qual estem posats. No és estrany, per altra banda, que es lligui passat i present en aquesta reflexió —penso en un dels textos d'aquesta dita segona transició, la Declaració de Barcelona, que en el seu preàmbul recorda aquell pacte Galeuska de 1922—, per tant, un tema de reivindicació i de reforma de l'Estat. El que succeeix és que ara precisament, i això donaria una importància capital al tema de les nacionalitats, suma en aquest present nostre, d'ara, l'immediat, molts elements més a tenir presents, no només l'històric i el que fa referència a la transició, tot i que el tema històric és important. En molta perifèria espanyola els tics del centralisme encara es veuen pertot arreu. Però penso que el tema de la forma que ha de

tenir l'Estat espanyol s'ajunta a elements com la validesa de les estructures dels Estats i els sistemes democràtics, el qüestionament que ens arriba per dalt i per baix d'aquests estructures dels Estats en el món actual, tota una sèrie de temes que em sembla que són a sobre la taula.

Per tractar aquests temes, tenim Xosé Manuel Beiras, portaveu del BNG; Joseba Egibar, parlamentari basc portaveu del PNB; Francesc de Paula Burguera, periodista i exdiputat constituent en representació del País Valencià; Ramon Camp, representant i portaveu de CiU al Parlament de Catalunya, i Sebastià Serra, portaveu a l'Ajuntament de Palma del PSM i un dels històrics fundadors d'aquest partit.

XOSÉ MANUEL BEIRAS: Hablaré en lo que en unos de los espacios de este edificio, en 1976 precisamente, y en un acto enmarcado en lo que empezaba a ser la transición distinta de la que estaba prevista, llamé, y luego hizo fortuna, el esperanto peninsular. Intentaré dar unas pinceladas, primero, que sitúan a Galicia y primordialmente la cuestión nacional gallega en el contexto de la transición habida entre el 76 y el ochenta y algo, y luego, unas pinceladas todavía más breves respecto a lo que yo mismo desde el otoño de 1997 denominé una segunda transición como algo necesario que se abordase y que me parece que está en curso, está empezando a producirse, aunque el ritmo sea de momento muy lento, porque el Estado español es un tren de mercancías con tecnología de RENFE y por lo tanto arrancar le cuesta demasiado trabajo. Y si es cuesta arriba y en Galicia, pues mucho más. Porque desde que se descubrió que los Alpes están en Pedrafita, la RENFE tiene dificultades para adquirir velocidad de crucero o de acorazado.

Muy sintéticamente. La cuestión nacional gallega se diferencia de las otras existentes en el Estado español en la historia política contemporánea porque a diferencia de Cataluña y Euskadi, en Galicia no se generó el proceso de desarrollo del capitalismo industrial, una burguesía propia, nacional, que liderase políticamente aquello que sería congruente con una burguesía consciente en ese contexto histórico, que es la adquisición de un aparato de Estado propio que le permitiese hacer en su ámbito nacional aquello que se hizo con las burguesías o los estados nacionales así llamados desde la Revolución francesa, es decir, un mercado interno protegido siempre institucionalmente por una moneda, una legislación fiscal, arancelaria, etcétera, que permitiese ese desarrollo. En Galicia eso no se dio y, consiguientemente, se convirtió en una colonia interna del Estado español desde el punto de vista socioeconómico y también sociocultural y sociopolítico. Esa diferencia cualitativa primordial entre el caso gallego y los demás, el catalán y el vasco o el vasco y el de los Países Catalans en su conjunto —con diferencias de matiz que no me corresponde a mí entrar en ellas sino a los propios catalanes, valencianos o de les

Illes—, pues da lugar a que, cuando se produce el desenlace del período histórico del franquismo, régimen totalitario existente desde el 36-39 hasta finales de los setenta, el nacionalismo que se expresa en Galicia sea un nacionalismo de izquierdas, exclusivamente. No existe un nacionalismo conservador o para decirlo con más rigor no existe un nacionalismo burgués. Dada la peripecia de los pactos de la reforma política que sustituyó a la prevista ruptura democrática, evidentemente que la inexistencia de un nacionalismo gallego homologable a los nacionalismos representados políticamente en Catalunya y Euskadi, por las fuerzas políticas que hoy como el BNG firmamos la declaración de Barcelona, precisamente hace un año casi, dio lugar a que el proceso gallego quedara absolutamente descolgado y que únicamente por casualidad, en parte por el apoyo de las fuerzas políticas, los representantes políticos catalanes y vascos que en el proceso constituyente llamado así de las Cortes —no constituyentes convocadas como tal—, pero el proceso de elaboración de la Constitución actualmente vigente, se recuperase el rango de nacionalidad histórica que no estaba siendo defendido por los representantes políticos de Galicia que salieron elegidos en las elecciones del 77, donde el nacionalismo de izquierdas resultó excluido por razones obvias. Era imposible que saliera elegido. Si pensamos que en Galicia, en la clandestinidad, incluso en el tardofranquismo la gran fuerza política de lucha contra el régimen fue el Partido Comunista y no sacó ningún diputado, tampoco podía sacarlo el nacionalismo de izquierdas que tenía menos potencia, aunque tenía en cambio otras ventajas potenciales.

Esto es muy importante porque significa que, así como Galicia en los años setenta en el auténtico proceso constituyente que se está engendrando en el seno de la sociedad, como todos los procesos constituyentes son procesos sociopolíticos, y que estaba previsto que cristalizase a nivel superestructural en un proceso constituyente jurídico políticamente tal que elaborase un nuevo marco constitucional del Estado a partir del ejercicio de la soberanía política por las interrelaciones del Estado, pues en ese proceso constituyente sociopolítico que es el proceso de creación de las condiciones para que se pudiese dar esa ruptura democrática —Galicia es enormemente activa, tanto con movimiento sociales, como en movimientos ciudadanos o políticos—, y la dirección política la lleva la izquierda, por un lado el Partido Comunista y por otra parte el nacionalismo organizado de Union do Povo Galego y el Partido Socialista Galego, se crean incluso plataformas de movilización popular y de participación ciudadana como Asamblea Popular Galega de una importancia decisiva, se crean los embriones de lo que van a ser sindicatos nacionalistas muy importantes, como es el Sindicato Obrero Galego SOC, actualmente la CIGA que tiene un tercio de los votos a nivel sindical y es el más representativo de empresas de más de cien trabajadores hoy en Galicia, con más peso que CCOO y UGT cualitativamente o el Sindicato Labrego Galego, Comisiones

Labregas, nacido también en los años setenta, y se crea un Conselho de Forzas Políticas Galegas que es una plataforma en donde están las fuerzas políticas propias del país y algunas de las que aceptan o asumen la disciplina de las coordinadas gallegas para una ruptura propiamente dicha, por ejemplo el Movimiento Comunista de Galicia. Ese consejo de fuerzas políticas elabora nada menos que unas bases constitucionales para la participación de la nación gallega en un pacto nacional. Es un documento que hoy es histórico, pero es un documento clarísimo y que tiene una doble importancia y habrá que empezar a hablar de él —al menos los gallegos tendremos que empezar a hablar de él dentro y fuera de Galicia— porque precisamente es un diseño de posible pacto federal de lo que es un Estado federal muy *sui generis*, que en realidad tiene muchos rasgos de Estado confederal. Pero una vez que esto tiene lugar, la manera en que se convierte la ruptura democrática en la reforma política, o sea la reforma de lo inreformable, porque un régimen totalitario no es reformable democráticamente, tiene que ser sustituido, *ex novo*, por otro aparato diferente, no vale ninguna de las estructuras de sus poderes, no vale el aparato judicial, las fuerzas de orden público, del interior, etcétera. Pero estas cosas no se abordaron así y no hubo una ruptura política, entonces Galicia queda descolgada y a partir de ahí comienza el vía crucis del nacionalismo gallego que desde la izquierda tiene que reorganizarse, replantear su metodología de trabajo y hacer un diseño de un proyecto político en una organización política, aglutinante y vertebradora, lo más amplia posible para poder llegar incluso a una mayoría social. Ese es el proyecto del Bloque Nacionalista Gallego que nace en 1982 y su ascenso en los últimos años no es más que la consecuencia del ajuste entre el diseño y el proyecto y la realidad genuina del país. Donde la estructura social y económica e incluso el nivel ideológico y cultural no tiene las características propias de una sociedad, una nación de la Europa llamada desarrollada, no es homologable. Por lo tanto los modelos convencionales de partidos de la Europa occidental hacían agua por todas partes.

No voy a hablar del documento de las bases constitucionales, lo dejo para el coloquio, por si a alguien le interesa, para que se vea hasta qué punto en ese momento, por una parte, había una formulación programática y un proyecto de participación del pueblo gallego visto por el nacionalismo gallego, muy serio, muy riguroso y al mismo tiempo muy flexible, muy abierto, muy viable, si hubiese tenido lugar propiamente un proceso constituyente merecedor de tal nombre. Para terminar mi intervención, qué es lo que ocurre en Galicia entre entonces y ahora. Lo que ocurre es que se conjugan el acierto del nacionalismo progresista, de izquierda en ese diseño al que antes me refería, el bloque nacionalista en el 82, y una acertada metodología de trabajo; en segundo lugar, la situación durísima por la que atraviesa la sociedad gallega sistemáticamente agredida en sus intereses vitales y afectando, por lo tanto, distintos

sectores productivos estratégicos para el país y distintos segmentos económicos y sociales cada vez más diversos durante estos diez años da lugar a que estas condiciones también favorezcan que combinados con la lucidez del nacionalismo produzca ese crecimiento.

Y, finalmente, además, que la etapa Fraga, la peste Fraga, como le llamo –descrita por Camus en su fabulosa novela situada durante el nazismo naturalmente y en un país del tercer mundo, en Orán en concreto–, contribuyese a la decantación de una polarización que da lugar a que el nacionalismo emergente se convierta, primero, en un tercer ángulo y se construya un triángulo en vez de la bipolarización partidista españolista que existía en el propio parlamento de Galicia PP-PSOE y que, luego, además, ese ángulo que surge de ese triángulo se convierta en el catalizador de la polarización propiamente dicha: un nacionalismo de izquierda frente a un españolismo reaccionario que es el de Fraga y el PP, que es la dialéctica que hoy está establecida en la sociedad gallega.

Sobre esas bases es en las que el nacionalismo gallego está en condiciones de acceder a un proceso de interlocución con las fuerzas políticas más representativas y que gobiernan en sus respectivos países a nivel autonómico vasco y catalán y, por lo tanto, participar en el proceso que da muy velozmente lugar a la Declaración de Barcelona, Declaración de Gasteiz, Declaración de Santiago de Compostela y todo lo que viene delante, y poner en marcha los motores de una segunda transición en una de las tres temáticas que fueron cruciales en el tardofranquismo: una era la lucha social, de los movimientos sociales, de clases sociales realmente explotadas y las que llevaban la bandera de todas esas movilizaciones; segundo, la izquierda, políticamente organizada, y tercero, las cuestiones nacionales. El único motor que sigue hoy funcionando propiamente dicho son las cuestiones nacionales y esto es lo que da lugar a que piense yo que la segunda transición está empezando por el foco de las cuestiones nacionales. Egibar tiene mucho que decir respecto hasta qué punto esto es así visto desde dentro y desde fuera, pero sin miopías, el proceso actual de Euskadi y nuestros compañeros catalanes también lo pueden decir.

FRANCESC DE PAULA BURGUERA: Al País Valencià la veritat és que abans i durant la guerra dels tres anys els partits nacionalistes tenien ben poca importància i, com a conseqüència, escassa presència a les institucions democràtiques. La causa venia de lluny, de la Renaixença. Així com al Principat el moviment renaixentista va tenir dues vessants: la cultural i la política, al País Valencià no vam anar més enllà d'un moviment literari, ben pobre per cert, del qual la figura més coneguda va ser el poeta Teodor Llorent i el naixement de la societat Lo Rat Penat que es definia com a societat d'aimadors de les glòries valencianes. Allò de més entitat que porta a terme esta institució va

ser la instauració dels Jocs Florals. Mentre que el catalanisme polític des d'un Almirall, passant per Cambó i Prat de la Riba, fins a Esquerra Republicana amb un Macià i un Companys i, darrerament, ja en la República, Unió Democràtica de Catalunya amb Carrasco i Formiguera, aquí troba ressò i suport entre els ciutadans de Catalunya, entre el poble català, en diversa mesura en funció de les ideologies i dels moments i les circumstàncies, al País Valencià el valencianisme polític no va més enllà d'intents minoritaris que a penes aconsegueixen suport social. I quasi sempre iniciatives que es fan a imatge i seguiment del que es fa al Principat. És el cas per exemple del partit Unió Valencianista, fundat per Ignasi Villalonga, que vol ser una mena de Lliga a València i efectivament mantenia relacions amb el partit de Cambó, fins a tal punt que no podent treure un diputat al Congrés dels Diputats espanyol a València i per tal de lligar eixa unió que hi havia entre la Lliga i la Unió Valencianista es va arribar a un acord per tal que un membre d'Unió Valencianista, Joaquim Reig, figurés entre els seus candidats al Principat i és així com un valencianista va arribar a obtenir l'acta de diputat formant part de la Lliga de Cambó. Un altre valencianista que arribarà al Parlament espanyol serà Vicens Marco Miranda, membre d'Esquerra Valenciana, però ja el 1936 dins del Front Popular. Marco Miranda passà a formar part en el Congrés dels Diputats del Grup Parlamentari d'Esquerra Catalana. He volgut reflectir el poc relleu del valencianisme polític des de la Renaixença fins al 36.

Naturalment, en acabar la guerra, d'aquestes minories polítiques a penes quedaven quatre noms, i entre la societat civil, els seus militants gairebé inexistents. No podia ser d'altra manera, el sentiment valencianista, el nacionalisme valencià no va arrelar entre el poble valencià com a conseqüència del moviment propiciat per la Renaixença. El valencianisme nacionalista ha estat sempre un moviment feble al País Valencià i així estem. Aquesta feblesa del valencianisme nacionalista d'avantguerra va fer que després de la victòria franquista a penes tinguérem al País Valencià cap referència per tal de llançar un fil conductor que lligués les noves generacions a persones o partits provinents de la República. Calia començar de nou i això hauria de trigar molts anys i anar molt a poc a poc.

Els joves dels anys quaranta que ens iniciàrem en el valencianisme ho vam fer a través de la literatura. En aquest camp trobarem referències d'escriptors valencianistes provinents de l'avantguerra com Carles Salvador, Enric Valor, Sanchis Guarner, Xavier Casp, Miquel Adlert. Va ser precisament al meu poble, Sueca, on a finals dels anys quaranta un grup de joves anàrem creant el que jo he anomenat un focus valencianista primerenc al voltant de la figura de Joan Fuster, grup que anava ampliant-se amb joves d'altres pobles de la comarca. Fuster era més gran que tots nosaltres i ens anava orientant en les nostres lectures. Recorde que l'any 43, tenia jo quinze anys, Fus-

ter em va facilitar de la seva biblioteca un llibre titulat *Concepte doctrinal del valencianisme* de Joaquim Reig, precisament aquell que havia estat diputat per la Lliga. En tot cas, el nostre valencianisme es materialitzava principalment en l'activitat literària, poesia, teatre, narrativa, que Xavier Casp i Miquel Adlert publicaven en la seva editorial Torre. L'activitat política vindria més tard. Va ser a partir de la publicació el 1962 de *Nosaltres, els valencians*, l'obra de Fuster, quan començaren a despertar-se les consciències nacionalistes entre la joventut, principalment a la universitat. És en el món universitari on comencen a sortir moviments polítics especialment d'esquerra. D'allí sortirà el Partit Socialista Valencià que després passarà a ser el Partit Socialista del País Valencià que es presentarà a les eleccions de juny del 77 com després veurem. També naixerà a partir d'aquest moment Unió Democràtica del País Valencià, partit democratacristià relacionat ideològicament amb la Unió Democràtica de Catalunya i amb la qual mantindrà estretes relacions. Per altra banda, el Partit Comunista que va ser l'únic que va continuar mantenint una mínima estructura durant el franquisme, com a la resta de l'Estat, començà a fer més acte de presència, dintre de la clandestinitat naturalment, i es va convertir en Partit Comunista del País Valencià i anà assumint el valencianisme que anava sortint del moviment universitari.

Caldrà resumir de forma esquemàtica els esdeveniments. En acostar-se el moment de les primeres eleccions democràtiques, el 15 de juny del 77, els partits que més possibilitats tenien en principi d'obtenir presència al Congrés dels Diputats i la van obtenir eren els següents: per part de l'esquerra, el PSOE, el Partit Comunista del País Valencià i el PSP de Tierno Galván; pel que fa al centre-dreta, la Unió de Centre Democràtic que no era pas un partit en aquell moment encara sinó una coalició, que al País Valencià estava formada pel Partit Popular Regional Valencià que liderava Emilio Atard i agrupava els sectors més tradicionals i conservadors de la dreta valenciana, i pel Partit Demòcrata Liberal del País Valencià integrat per la Federació de Partits Liberals de Garrigues i que aglutinava els sectors més liberals i progressistes dels professionals, de l'empresariat i en general de la petita burgesia, i per la dreta, Aliança Popular.

Els dos partits nacionalistes abans esmentats, el Partit Socialista del País Valencià i la Unió Democràtica del País Valencià no van traure escó. Ningú de tots dos va arribar al 3 % dels vots. El PSPV es quedà en un 1,60 % i la Unió Democràtica en un 2,28. Celebrades les eleccions, els resultats van donar un triomf rotund a l'esquerra. En les eleccions al Congrés, l'esquerra PSOE, PC i PSP va obtenir el 51 % dels vots i 16 diputats, UCD el 33,40 i 13 diputats i la dreta Aliança Popular i una candidatura independent, que era el senyor Ortí Bordàs, el 7,5 %, 2 diputats. Pel que fa als senadors, l'esquerra n'obtingué 9 i la UCD 3. Val a dir que, quan després de les eleccions es formà l'Assemblea de

Parlamentaris del País Valencià, formada pels diputats i senadors elegits, dels 41 membres que la constituïen, 25 eren d'esquerra. Aquest resultat no va ser assumit amb, diguem-ne, resignació democràtica per la dreta i els seus sectors més conservadors, els quals en gran mesura formaven part de la UCD a través del Partit Popular que com ja he dit liderava Emilio Atard, i es va produir una reacció per part d'aquests sectors tan irracional i desnortada que les seves funestes conseqüències encara les estem patint al País Valencià. Els fets que van conduir a aquesta reacció són els següents: en els anys que van des de la mort de Franco fins a les eleccions de juny del 77 es va promoure una campanya basada en l'anticatalanisme i dirigida contra els que defensàvem l'autonomia del País Valencià i participàvem en aquelles manifestacions on es cridava «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia». El periodista Jesús Sans, en el seu llibre *La cara secreta de la política valenciana*, narra els esdeveniments amb aquestes paraules: «Esta campaña de intoxicación dirigida a ciertos sectores de la opinión pública surgió inicialmente cuando periclitaba la dictadura y fue lanzada por los últimos baluartes de la misma entre los cuales estaban el alcalde franquista de Valencia, Miguel Ramón Izquierdo, y el presidente de la Diputación Provincial, Ignacio Carral. La campaña consistía sencillamente en vituperar a los defensores de la autonomía del País Valenciano por ser abanderados del catalanismo. El Estatuto de autonomía había sido reivindicado tradicionalmente por los demócratas de cualquier signo mediante la bandera cuatribarrada, símbolo de la antigua Corona de Aragón, los autonomistas reivindicaban también la cooficialidad de la lengua, el catalán, como una Cataluña, Baleares y el País Valenciano, y cuya unidad lingüística había sido consagrada científicamente mediante las normas de Castellón en el año 32. Y finalmente como eslógan reiterado en manifestaciones y panfletadas los autonomistas llevaban en la boca el País Valencià de rigor. Los ataques anticatalanistas en sus tres vertientes: bandera, lengua y denominación del País Valencià se reducen a afirmar que los autonomistas defensores de las posturas aliadas son catalanistas y, por tanto, antivalencianos.»

El que va passar, com ja he dit abans, les eleccions van ser un triomf total de l'esquerra, els franquistes solament van obtenir a través de les sigles d'Alianza Popular un diputat i a la vista del resultat es dediquen a formar un partit. Van formar Unió Regional Valencianista que és on després nasqué la Unió Valenciana, que després va liderar Lizondo, el naranjito que deien, i que és un partit que va nàixer aprofitant el clima anticatalanista que s'havia format i que el seu únic programa era anar contra els catalanistes, que eren tots els demòcrates que reivindicàvem l'Estatut d'autonomia.

Quan s'aprovà la Constitució i s'aprovà l'Estatut es feren les primeres eleccions i va tornar a guanyar l'esquerra, i el PS i el PC han estat governant 13 anys seguits al País Valencià. En aquest moment la legislatura autonòmica

que acaba ara, és la primera vegada que ha guanyat la dreta i no per majoria del PP sinó amb el suport d'Unió Valenciana.

Vull dir per resumir, des d'aquell moment, al País Valencià portem vint anys amb una campanya permanent ajudada pel poder mediàtic de la dreta, que és *Las Provincias*, d'anticatalanisme. Encara avui en dia que manen ells, qualsevol moviment de l'esquerra, és a dir, l'oposició i la crítica que se li fa és el seu catalanisme. Això què ha provocat? Ha provocat una divisió i sobretot en les comarques centrals i en la València ciutat que és on està el focus anticatalanista més fort, perquè allí està concentrat el 60 % del vot, i eixa és la desgràcia del País Valencià, en eixa comarca central de l'Horta i la capital, ahí es manté viu eixe discurs anticatalanista que impedeix que forces nacionalistes com cal puguen avançar com és el cas de la Unitat del Poble Valencià.

JOSEBA EGIBAR: En primer lugar, para hablar de la transición —antes lo comentaba a un compañero—, hay que ser «atrevido y osado» para uno como yo, que en aquella época tenía diecisiete años. Pude ver y vivir desde la militancia dentro de un partido, en la organización juvenil, y recuerdo con muchísima claridad lo que fue incluso dentro del partido un debate intergeneracional. La generación anterior de los Irujo, Ajuriaguerra, Leizaola, que vivieron un momento histórico en los primeros años veinte, treinta —no podemos olvidar que en 1936 en plena guerra es cuando Euskadi obtiene el Estatuto de autonomía, no estuvieron nuestros anteriores en el Pacto de San Sebastián—, esos cuatro años perdidos se entendía que eran claves, incluso tenían toda una teoría sobre lo que podía haber sucedido si hubiéramos tenido el Estatuto de autonomía, en el 32. Pero en el fondo del debate de lo que es la primera transición, si estamos inmersos en una segunda transición, hay una pregunta, un necesario encaje que no se da, porque el famoso «sin perjuicio de la unidad constitucional, etc.» data de 1812. En 1839 y 1876 se termina ya con todos los derechos que tuvieron los territorios históricos vascos. Con posterioridad, es cuando Sabino Arana, que es etiquetado de muchas maneras, pero que fue todo un político diseñó una estrategia, que responde básicamente a una crisis de identidad que se da en el país cuando queda sin ningún resorte jurídico ni político ni referencial, salvo los propios del país como comunidad cultural, política, lingüística. De ahí surge el partido, crea el partido como instrumento y desde entonces ha habido una constante que ni la primera transición resolvió y que esta segunda transición cuando menos tendrá que abordar el debate con seriedad, si es que definitivamente se quiere resolver el tema o evitar para el futuro focos de conflicto. ¿Cómo casa un esquema histórico de lo que se denomina Estado-nación con las potencialidades de las naciones sin estado? ¿Cómo se conjugan esas dos realidades? Partiendo de unas condiciones de absoluta desigualdad, evidentemente el esquema del Estado-nación no solamente es

una arquitectura jurídica, es todo un cuerpo administrativo, es todo un potencial administrativo, industrial, militar, etc. y tenemos a unas naciones que necesitan un encaje suficiente y que buscan un equilibrio con ese Estado, actualmente, anfitrión.

Creo que si nos atenemos a los datos, a lo que el PNV se refiere e incluso a la realidad nacional vasca, incluso en los momentos más delicados y yo creo que más importantes en lo que se denominó la transición, hubo un interés muy importante por parte de ellos que fue el evitar, por ejemplo, que Tierno Galván del PSP estuviera en la ponencia constitucional, lo que impidió el que los vascos estuviéramos. El PSOE no quiso, hizo todo lo posible para que Tierno Galván no estuviera en esa ponencia, porque se entendía que como constitucionalista progresista podría introducir una serie de conceptos en aquello que empezaba a diseñarse como la constitución que pudiera dar encaje también a esas realidades nacionales. No se hizo así; el PNV entró en la última fase de lo que fue el juego negociador y echó mano no del principio moderno como puede ser el principio de nacionalidades o el derecho de autodeterminación como lo que fueron los derechos históricos. Esa fue no solamente la estrategia o la convicción. Pudo tener un componente estratégico en la negociación, pero se echó mano de la figura de los derechos históricos hasta el punto de que en la adicional se dice que la Constitución española ampara y respeta los derechos históricos que al pueblo vasco le pudieran corresponder en virtud de su historia, etcétera, con lo cual la propia Constitución está amparando y protegiendo derechos preexistentes a la propia Constitución. Y esa disposición adicional, que después se recoge también en el Estatuto de autonomía, es lo que ha dado pie al desarrollo de determinadas competencias tanto del orden fiscal, como educativo, policial, etc.

Dicho esto, creo que los veinte años transcurridos también demuestran otra gran cuestión, que para el Estado español aquellas que fuimos clasificadas y consideradas como nacionalidades históricas cada vez somos más comunidad autónoma y menos nacionalidad, desde su concepción. Pero la realidad sociológica y política es muy diferente. Creo que en cada una de nuestras comunidades políticas cada vez somos más comunidad política y menos una parte de un todo administrativo que se llama Estado. Esto se cruza con otros tiempos y con otras necesidades, como puede ser la necesidad de la construcción europea que crece más a lo ancho y más guiado por intereses económicos, porque está buscando ese umbral de suficiencia económica como Europa, que no hacia dentro. Creo que el borrador de lo que se ha denominado la Constitución europea duerme el sueño de los justos en algún cajón, extraviado, en algún despacho de Estrasburgo. Nadie aborda esa cuestión. Se está pretendiendo abordar lo que puede ser la ampliación ensanchando lo que es la Unión Europea, los actuales 15, que son los auténticos arquitectos de esa construc-

ción europea, que son los Estados que se resisten a perder poder hacia abajo y tienen muchas dificultades para ceder hacia arriba. Llegando hasta el punto que yo calificaría de escándalo, que nos está sucediendo y es de reciente actualidad, lo que ha sucedido con las ayudas a determinadas empresas en Euskadi o los recursos a todos los incentivos fiscales; se da la paradoja de que el gobierno que nos recurre a través de los abogados del Estado todas las normativas fiscales es quien está obligado a defender nuestra posición en Europa. Uno puede imaginarse con qué énfasis, con qué intencionalidad puede defender el gobierno español los intereses vascos cuando es el propio gobierno quien ha recurrido esos incentivos y esas normativa fiscales. Porque es verdad que somos una de las 16 haciendas que existen en Europa y que tenemos autonomía y soberanía plena pero tenemos en este momento el gran choque en lo que es defensa propia de los intereses que afectan a los vascos con lo que puede ser la intervención del gobierno español que en nada ha ayudado.

Transcurrido el tiempo de estos veinte años, cuando el PNV hace una apuesta inequívoca por la vía del Estatuto con una cláusula de reserva de derechos es evidente que ante estas dos realidades que actúan en condiciones de desigualdad absoluta, el Estado-nación con lo que es una nación que necesita una estructura mínima, hace una apuesta posibilista, pragmática, que ha dado una serie de frutos que nosotros valoramos positivamente. Hoy todo el mundo se ha sumado a lo que es el Estatuto de Guernica. Cuando digo todo el mundo me refiero por ejemplo al Partido Popular. No podemos olvidar que en el referéndum del Estatuto de autonomía en el 25 de octubre del 79, tanto HB que apostó por el no, como el PP que también apostó por el no, sumaron sus votos en contra de ese estatuto, por razones diferentes, evidentemente, pero eso fue así. Parece que hay una amnesia por la que ahora todo el mundo se apunta a lo que es el Estatuto como marco de convivencia. No, no, el partido matriz del actual Partido Popular, Alianza Popular, votó en contra, y los discursos del insigne Fraga sentaron doctrina en lo que era el mundo del Partido Popular. Es verdad que UCD apostó, pero el referéndum constitucional en Euskadi quedó bajo mínimos. Nosotros apostamos por la abstención activa. La abstención llegó hasta el 60 %. La mayoría de síes sobre noes, si se dio, y se está diciendo que hubo más síes que noes, y es verdad, pero la mayoría de síes llegaron al 30 %. El Estatuto de autonomía ya tuvo un cincuenta y tantos por ciento. Esa es la realidad.

Pero Euskadi ha caminado, ha crecido y en este momento demuestra una mayoría de edad política, que cree y se siente comunidad política para desarrollar y diseñar su propio futuro; si unimos al tema de la violencia la necesidad de buscar un encuentro con aquellos que han sido antisistema, por un lado, han actuado desde la calle o desde lo que puede ser todo el entramado constitucional, se han situado en la marginalidad institucional en convivencia

con un hecho violento, intentando en este momento lanzar un proceso que nos lleve a todos a una integración, evidentemente nos sitúa a todos en una segunda transición. Se quiera reconocer o no. Hoy es noticia el hecho de las detenciones que se han producido en París —no me voy a referir a ellas, evidentemente—, hoy en España preocupa al Partido Popular y al Partido Socialista muchísimo más el proceso político que se ha abierto en Euskadi que lo que pueda hacer o decir ETA y esa es la realidad. Es un momento absolutamente interesante, esa mayoría de edad se ha demostrado, yo creo que lo mismo que la comunidad política vasca hay otra serie de comunidades que también han demostrado tener esa mayoría de edad, y de una vez tenemos que buscar, si es que se actúa con inteligencia, un esquema de convivencia que necesariamente hay que pactar, un esquema de convivencia política no se puede imponer. Ha llegado un momento en que ese Estado, a través de los partidos o los poderes que representan, y estas comunidades políticas anteriores incluso a las realidades de los Estados encuentren un punto de equilibrio y de convivencia. Ese es el desafío de la transición.

SEBASTIÀ SERRA: En primer lloc, s'agraïment i una certa sorpresa intel·lectual perquè des de sa transició primera un debat respecte a ses nacionalitats, mallorquins d'Illes Balears i País Valencià no hi havíem participat. És a dir que hi ha hagut des de Barcelona estant, des d'una perspectiva cultural i intel·lectual, un cert abandó durant bastants anys de sa qüestió nacional referida al que puguin ser uns Països Catalans diversos però que cal per ventura plantejar-los rigorosament. Per tant, quan des de sa Universitat de Barcelona se'm va convidar a participar en aquesta taula rodona, un recordava sa primera transició amb uns debats públics, un recordava sa Fundació Jaume Bofill, un recordava el Congrés de Cultura Catalana, però a partir de l'any 78-80 tot s'atura fins potser fa pocs anys que hi ha hagut altra vegada un cert ressò. Quan parlem d'Illes Balears ens referim a quatre realitats, a quatre illes amb moltes coses en comú, però també amb quatre espais diferenciats; per tant, aquí tenim un problema d'articulació d'espai nacional prou evident. Tenim un present, una història nacional, des de 1229 a 1715, per tant, una història que fa que fins i tot ens ofengui quan es parla de nacionalitats històriques en es conjunt de s'Estat i s'exclou una realitat com pugui ser la de ses Illes Balears. No hi ha cap raó objectiva democràtica i històrica per a aquesta divisió de sa Constitució de 1978 a s'hora d'entendre quines eren ses nacionalitats històriques. Avui, potser sobri, però sí que estic obligat a fer-ho des d'una perspectiva històrica, cal parlar d'una tradició cultural catalana a Balears des de la Renaixença, que es va intensificar des de començament de segle, però també hi va haver unes reivindicacions polítiques i culturals, un marc territorial

reivindicat i un marc econòmic. Els projectes autonòmics a Balears varen existir i ses iniciatives de partits polítics nacionalistes també abans de sa guerra civil, tant partits anomenats regionalisme, al costat del cambronisme polític, com una Esquerra Republicana que si bé no va tenir un estatus específic nacional, a diferència de Catalunya estricta, és ver que va fer una sèrie d'intents de cooperació política igual que el cambronisme entre Mallorca i Catalunya, bàsicament. Però sa guerra civil des d'un punt de vista històric, a Mallorca, a Eivissa i a Formentera –no tant a Menorca– va significar un trauma molt fort, un dels moments més durs històricament de plantejar una oposició en el fet català en tots els aspectes i no puc deixar de banda unes obres publicades a Mallorca durant sa guerra civil: *Mallorca siempre española* i *Mallorca contra los rojos*, prou emblemàtiques i prou influents durant tot el franquisme des d'un punt de vista ideològic. Acabem el franquisme, i a Mallorca, Eivissa i Formentera es dona sa primera revolució contemporània. Es canvi d'una economia de sector primari secundari a una economia terciària, s'impacte des turisme de masses, i es canvi d'una societat d'emigrants a una societat d'immigració massiva. D'una societat rural i una mica industrial a una societat urbana i terciària, amb una immigració que en es padró de 1991 de Palma dona més d'un 38 % nascut fora de Balears i pot ser que en es padró actual arribem a un 40 % de Palma, la qual té una macrocefàlia de més del 50 % del total de població des conjunt de ses Illes Balears i més d'un 60 % respecte a Mallorca.

Però, en aquest final des franquisme, Obra Cultural Balear, Congrés de Cultura Catalana, Moviment Escolta i Guiatge de Mallorca i associacions culturals diverses fan que ses reivindicacions culturals siguin prou consistents, prou fortes. Ses lluites per la cooficialitat, o oficialitat de sa llengua catalana, sa renovació educativa són temes que van creant a dins sectors joves, a dins sectors també d'aquells mallorquins i mallorquines que d'alguna manera havien conservat una tradició i que havien conservat un perfil de país, un perfil de poble; jo entenc que els anys 74-75-76 hi haurà un moviment cultural prou ampli. També entenc que se donaran unes transformacions a sa mentalitat prou importants en base a un sindicalisme nou, un sindicalisme d'hosteleria, un sindicalisme de pagesia, una Unió de Pagesos i sindicats diversos de treballadors d'hosteleria i de construcció, amb una patronal jo diria que duríssima, una de ses patronals més dures comparativament amb les quals crec que en aquell moment hi havia a terres de llengua i cultura catalana. Per altra banda, des del punt de vista d'actuació política, a Balears començarà a ajuntar-se dos tipus de defensa del país: per una banda, s'aspecte cultural, s'aspecte institucional democràtic i, per altra banda, s'aspecte mediambiental i ecològic. A Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera l'any 74 es moviment ecologista és el moviment social més fort amb molta diferència. I aquí és, tal

vegada, on hauríem de fer èmfasi en què quan neix el nacionalisme polític a Mallorca concretament, amb la fundació del Partit Socialista de ses Illes el 1976, s'intenta, per una banda, una alternativa econòmica – cosa difícil, no aconseguida fins avui i només parcialment–, per altra banda, un moviment nacionalista d'esquerra però d'un tipus d'esquerra moderna més humanista, que a la vegada manté es tema de solidaritat i es temes mediambientals i es temes nacionals. I és amb aquestes que, és clar, quan ve sa transició a Mallorca i en es conjunt de Balears hi haurà dos fronts polítics molt determinats: es front democràtic i autoritari, es front estatal i es front autonòmic nacional. En aquest sentit, costarà molt que hi hagi assemblees democràtiques reivindicant s'Estatut d'autonomia. Primer hi va haver Junta Democrática, després Coalición Democrática, i va costar moltíssim, va ser l'any 1976 quan s'aconsegueix posar d'acord amb un mínim de ses forces democràtiques que cal reivindicar es tema autonòmic. Per tant hi haurà aquesta lluita, aquests dos troncs, i s'aconsegueixen mobilitzacions prou importants entorn de l'any 76-77 i 78 respecte a s'objectiu autonòmic. Però, des de 1978 i aquí ve un dels problemes grossos, hi ha hagut una constant a Balears molt peculiar i és que, primer UCD amb PSOE, després PSOE tot sol, i després PSOE amb PP, sempre hi ha hagut acord de ses dues forces majoritàries, UCD, PSOE i PP, per negar a Balears sa possibilitat d'una autonomia per s'article 151 de sa Constitució, no ja estrictament de nacionalitat històrica sinó per s'article 151. Per tant, negar fins i tot anar equiparats a Aragó, que és menor s'autonomia aragonesa, i evidentment endarrere de Canàries, del País Valencià i no parlem de Navarra. Per tant aquest sí que és un tema que des de sa primera transició a sa segona ha estat en aquest sentit clar i evident. S'ha aconseguit una autonomia menor amb dues reformes vergonyoses i vergonyants des d'un punt de vista nacionalista, sa darrera de mínims amb una autonomia molt semblant a ses castellanes: la Rioja, Múrcia, etc.

Això sí, de fet, cal convenir que en aspectes lingüístics i de lluita cultural, almenys, a Balears no hi ha hagut ses crispacions i es problemes que per exemple en es País Valencià han existit. És ver que sa denominació de sa llengua a s'Estatut i a tota sa legislació es sa llengua catalana, això sí amb es compromís de fomentar ses diversitats, també és evident. És cert que hi ha hagut una facilitat per sa recepció des mitjans de comunicació des de Catalunya estricta, també és cert que hi ha hagut un conjunt d'iniciatives culturals que, en principi, han ofert uns resultats però que davant s'allau immigratòria recent i passada, i que actualment continua fortíssima, sa veritat és que els assoliments culturals i lingüístics a vegades fan pensar en unes grans dificultats. Per altra banda, es nacionalisme ha anat creixent políticament perquè el 76 quan començarem sa lluita política en aquests termes estava clar que hi havia un objectiu que era superar sa lluita nacional, cultural. No pot ser que un país

tengui nacionalisme cultural fort i no el tengui polític, per tant aquí va haver un dels reptes que hem intentat tirar endavant. I avui, sa representació política nacionalista de Balears està a Mallorca en un 15 % de s'electorat, a Menorca a un 16 % —això respecte del meu partit—, si hi sumam es Partit d'Unió Mallorca que avui en dia es defineix com a nacionalista i que abans estava en es marc regionalista arribaríem a més d'un 20 % de s'electorat nacionalista. Per tant, en aquests moments, està clar, per una banda, que creiem que per ses nostres característiques territorials, culturals, ambientals és evident que estem davant d'un nacionalisme amb moltes variables, amb molta fluïdesa, amb una necessitat de reivindicació històrica, de reivindicació institucional, però també amb una necessitat de preservar es territori, al mateix temps de frenar aquestes allaus immigratòries i, per altra banda, en aquest sentit d'obrir perspectives. Estam en aquests moments davant sa segona transició amb la preocupació de fins a quin punt Balears també hi jugarà un paper, fins a quin punt podem anar encaixant en un tema nacional i per això hem optat a nivell europeu per una coalició, s'única possible des Països Catalans, que férem i que mantenem pensant que és un dels camins per enfortir es marc nacional.

RAMON CAMP: No faré referències històriques —dono per descomptat que tenen presents els paràmetres referencials—, que en altres territoris de l'Estat són obligades perquè vostès tinguin coordenades per al col·loqui de caràcter migratori, mediambiental, etc. Vostès saben quina és la realitat del nostre país quant a la seva composició, per tant aniré directament al tema central d'aquest seminari. Una petita referència històrica molt breu: el catalanisme polític sempre ha buscat una eina operativa per expressar-se políticament, sempre ha buscat una força política, si pot ser majoritària, per tal de vehicular el reconeixement nacional del país. Aquest ha estat un fet constant en la nostra història recent, em refereixo en aquest cas al segle actual i aquesta és una de les claus d'interpretació de la política catalana, però també de la política espanyola. El catalanisme polític majoritari en el moment que fos sempre ha tingut una mateixa orientació, ja sia a principis de segle, a l'època de la república o a l'actual; sempre que hi ha hagut democràcia, en definitiva, ha tingut l'orientació de participar en la modernització de l'Estat espanyol, una, i dues, cercar el reconeixement polític de Catalunya. No sé quina posaria primer de les dues, potser el reconeixement polític de Catalunya comportava modernitzar l'Estat espanyol però, en tot cas, això sempre ha estat així. També això s'ha fet pensant que no havia de ser un fet en exclusiva sinó que podia ser projectat sobre altres nacions que conformen l'Estat espanyol. Dic altres nacions, no tot el territori de l'Estat espanyol, perquè aquí és on potser trobaríem la diferència més notable del que era la Constitució republicana del que és la Constitució actual de l'any 78. La Constitució republicana va fer una opció de fer que tres nacions

de l'Estat tinguessin reconegut el seu autogovern i la resta era unitari, i segurament era una opció que —amb reserves, perquè segur que des de les Illes i el País Valencià dirien que això quedava curt i jo també ho diria, perquè la nació catalana en concepte de nació catalana hagués pogut agafar perfectament les Illes i el País Valencià—, en tot cas, des del punt de vista de punt de sortida, era interessant perquè no passés en part el que ha succeït.

La història és coneguda, el cop d'Estat de Franco no va fer possible que evolucionés aquest model que potser hauria pogut evolucionar en el sentit que ara comentàvem. En tot cas és el referent històric que podem contraposar amb la Constitució del 78 que va fer un altre model, que com deia Joseba Egi-bar reconeixia també drets històrics en aquestes nacionalitats, hi havia uns drets preconstitucionals i la disposició transitòria segona parla de Galícia, Euskadi, Catalunya com a territoris que tenien amb anterioritat reconegut un règim d'autogovern i que, per tant, tenien un sistema d'accés diferent a l'autogovern, i això naixia de situacions preconstitucionals i ho dic no tant per als que som aquí sinó per a mentalitats que vénen de fora, perquè és evident que l'autogovern de Catalunya no neix en la Constitució del 78. Per a nosaltres, el dret a l'autogovern de Catalunya neix de la mateixa essència de Catalunya com a país i com a nació i, per tant, és una necessitat que històricament ha anat condicionant la política espanyola durant els dos darrers segles d'una forma constant. De vegades s'ha manifestat a través d'opcions clarament nacionalistes, altres vegades en situacions —al segle XIX— molt més fosques i difícils de catalogar. Però, en tot cas, sí que queda clar que els drets nacionals de Catalunya, de Galícia, d'Euskadi, naixien de la seva pròpia realitat com a país, com a cultura, com a societat diferenciada. La Constitució del 78 diria que si té un fet que la diferència de totes les constitucions que es fan i es desfan, és precisament el títol vuitè. Vostès van iniciar aquest seminari amb una taula rodona dels senyors Miquel Roca i Jordi Solé Tura. No sé què va comentar el senyor Solé Tura, però sí que puc esbrinar el que va comentar el senyor Miquel Roca ja que ell mateix va ser un dels artífexs d'aquest títol vuitè de la constitució, en la part en què es va poder influir, lògicament. Però sí que aquesta constitució estava orientada a superar aquesta situació de desenaix, de manca d'articulació. Era un plantejament que en cap cas es podia veure com un plantejament que tingués la característica de la rigidesa; era un plantejament molt més obert i que, en tot cas, donés possibilitats d'elecció. Deia Herrero de Miñón ara fa pocs dies que l'estructura de l'Estat espanyol no és una estructura federal sinó una estructura diferencial i, en conseqüència, aquest esquema que hauria de semblar molt senzill, per a mentalitats més centralistes, ha estat combatut sempre, per opcions clarament centralistes o bé per opcions que en diuen ara federalitzants que finalment són uniformitzadores, esquemes d'homogeneïtzació.

Durant tot aquest temps hi ha hagut una voluntat d'intentar no quedar engolits per aquest intent d'uniformització, i de fet molt aviat, després del 78, al 82, amb tot el tema de l'autonomia d'Andalusia, en què amb tot el dret van intentar aconseguir un règim diferent per la via del 152, va haver-hi un procés clarament, descaradament, uniformitzador, que va portar Clavero Arévalo a dimitir, i que va comportar allò tan famós del «café para todos». Des d'aquell moment, a través de la LOFCA, de la LOAPA posteriorment, va haver-hi certament una progressiva retallada d'aquesta idea original o originària de la Constitució que era la de la heterogeneïtat, i que formava part d'un pacte. El mateix Estatut és producte d'un pacte. La mateixa Constitució preveu que l'Estatut serà acordat per l'Assemblea de Parlamentaris i la Comissió Constitucional del Congrés i que el Congrés no el podrà tocar, només ratificar. Què vol dir això? Que l'Estatut tenia una naturalesa paccionada, era producte d'un pacte. I aquí quan es produeix aquesta situació de bascular cap a una interpretació de la Constitució que no era l'original, la de les forces que van intervenir en la redacció de la Constitució i sobretot dels representants de Catalunya –i ho dic en el sentit més ampli, de les que en aquell moment hi van intervenir–, es produeix una alteració substancial del que havia de ser aquest instrument de convivència, de relació, d'estructura, es produeix una alteració molt important. Quan es parla moltes vegades que hi ha d'haver una lleialtat constitucional –això darrerament no es diu, però fa una temporada cada cinc minuts hi havia algú que ho treia– deslleialtat constitucional també és la d'aquell que fa una interpretació esbiaixada cap a una banda de la Constitució mirant de bloquejar-la i els governs que hi ha hagut fins ara sempre que han pogut, el PSOE que ha disposat d'una majoria absoluta molt clara ho ha aplicat a fons, han intentat aplicar un esquema de limitació de la capacitat d'autogovern de Catalunya. Aquesta situació fa que realment a vegades s'hagin presentat situacions complicades, difícils, i que el mateix Tribunal Constitucional que és un element molt a tenir en compte en el que estem comentant, hagi dit una cosa que és molt interessant d'analitzar, amb tota claredat, que molts temes tal com han estat legislat pel legislador, en aquest cas estatal, haguessin pogut ser legislat d'una manera diferent, més respectuosa amb una visió plurinacional de l'Estat. I aquesta legislació hauria estat tan constitucional –per al Tribunal Constitucional, em refereixo– com aquella que es va fer amb una visió molt més uniformitzadora. Per tant, s'ha utilitzat una força política determinada per orientar la Constitució d'una manera que ens porta a una situació que fa grinyolar moltes coses. Per això, avui, amb la perspectiva d'aquests anys, que es podria dir que hi ha balanços importants, en algunes coses satisfactoris, en altres no tant, cal que ens plantegem en aquesta anàlisi més global, com es feia referència en el tema d'Europa, de la crisi Estat-nació, la interdependència, la globalització que es planteja, doncs,

que aquesta articulació Catalunya-Espanya s'hagi de reorientar i aquí és on comencen a aparèixer aquests nous conceptes de nova transició; reorientar-la en un sentit de l'Estat autènticament plurinacional. Aquesta faceta nova ens porta a nosaltres a trobar àmbits, primer de tot de diàleg obert a tothom, no contra ningú, i àmbits també de coincidència, de col·laboració, com els que ens han portat a col·laborar amb totes les forces polítiques que avui són aquí representant cada un d'aquests països, concretament tant amb el Bloque, com amb el PNV, en el tema de la Declaració de Barcelona, com amb el Bloc Nacionalista Valencià i el Partit Socialista de Mallorca i Nacionalistes de Mallorca, en temes com les eleccions europees i la relació permanent que tenim.

És a dir, una visió de l'Estat nova, plurinacional, comporta també que haguem de fer una nova cultura política de relació que passa perquè no sempre haguem de pivotar a través del punt de referència central que és Madrid. En aquests moments, aquesta relació Barcelona-Santiago, Barcelona-Gasteiz, Barcelona-Palma, Barcelona-València, Barcelona-Sevilla, com pot ser amb el Partit Andalúsista, o Les Palmes, amb Coalició Canària, és una visió alternativa a aquelles de sempre de passar obligatòriament per Madrid.

COL·LOQUI

TONI ESTEBÁN: La pregunta va destinada a Xosé Manuel Beiras al que me gustaria felicitar porque ha realizado la intervención más interesante del curso. Han salido conceptos diferentes sobre lo que se ha dicho en las primeras conferencias, relacionadas con el tema referido al resultado de las primeras elecciones: ha dicho que Unión del Povo Galego, el Partido Comunista de Galicia y el Partido Socialista de Galicia no sacaron buenos resultados electorales por razones obvias. Me gustaria que aclarase este punto. Y relacionado con una transición diferente a la que estaba proyectada, en referencia al debate ruptura-reforma, también el que usted se haya referido a la transición como una reforma de lo irreformable, del sistema totalitario franquista.

XOSÉ MANUEL BEIRAS: Gracias por aprobarme el examen. Cuando digo razones obvias no son obvias, es una manera de hablar, en todo caso resultan obvias para los que vivimos aquella situación. ¿A qué me refiero? Pura y simplemente: contrariamente a lo que fue y me parece que sigue siendo la tesis dominante o preponderante en las interpretaciones sobre el proceso de la transición española, incluso de su elevación al rango de modelo o validez universal perfectamente exportable —se exportó a Chile y acabó en un tribunal de Londres—, de

que el contexto internacional y las fuerzas geopolíticas de la comunidad internacional fueron las que dieron lugar a que se pudiese democratizar el Estado y hacer esta constitución, porque la dinámica interna era muy débil, mi tesis es la contraria. El contexto internacional, la guerra fría, y el específico contexto peninsular fueron los que dieron lugar a que a instancias de grandes poderes de la comunidad internacional se decidiese que aquí no podía haber ruptura democrática. O sea, era condenar a las fuerzas de izquierda a no ser las protagonistas del proceso constituyente, del proceso democrático. No olvidemos que se va a cumplir dentro de un mes nada menos que un cuarto de siglo de la llamada revolución dos clavos de Portugal, el 25 de abril de 1974. En diciembre del 73 se cargan a Carrero Blanco, queda el aparato de poder del Estado franquista, del tardofranquismo y el aparato que sobre todo tenía el diseño y las riendas de lo que podía ser una transición sin transición, un continuismo, queda descabezado. En abril, revolución portuguesa y, en setiembre, tromboflebitis de Franco. Son tres episodios decisivos. La revolución portuguesa empieza como un golpe de estado controlado, un golpe militar controlado, para cargarse el postsalazarismo, el caetanismo, y para abrir un proceso democrático formal, y el cerebro que los poderes internacionales más importantes tienen pensado es aquel general del monóculo que acababa de publicar un libro muy bien vendido y difundido que se llamaba *Portugal e o futuro*: Spínola. En la revolución portuguesa se da en pequeñito, y desde luego con unas consecuencias históricas muy distintas, el proceso soviético de la revolución de los mencheviques y la revolución de los bolcheviques, sólo que aquí la de los bolcheviques no duró más que el año y medio, dos años de los gobiernos provisionales de Vasco Gonçalvez y la elaboración de la constitución que fue gran baluarte político portugués frente al proceso involutivo de veinte años posterior.

Este es mi análisis, y esto no podía darse en el Estado español. En el año 75-76, *Cuadernos para el diálogo* publica un número monográfico que se llama «La vía portuguesa». En ese número monográfico diversos dirigentes de la oposición todavía clandestina o por lo menos ilegal, contestamos a las mismas preguntas, entre ellas Felipe González, y cuando yo leí aquello ya supe qué iba a pasar, respecto al MFA por el centro. No intento hacer una apología por pasiva del proceso portugués, sólo quiero decir que no era tolerable en el contexto de la guerra fría que hubiera una península roja y en ese momento había un Portugal rojo todavía. Es decisivo, eso y más cosas.

La ruptura democrática cuando se pone en marcha la Junta Democrática, ya había pactos por detrás que establecían que no iba a haber los resultados para los que se creaba la Junta Democrática. Y los que estábamos en aquello no lo sabíamos seguro pero lo supimos sobre la marcha. Cuando Pablo Castellanos convoca la Conferencia Socialista Ibérica en 1973 que empieza a funcionar en la primavera del 74, me decía a mí en la sede del Partido Socialista

Francés, que habría que cambiar muchas cosas, incluso las siglas del PSOE. Se aceptaba que el espacio socialista se vertebrase en forma de una federación de partidos, luego ya se sabe que la Internacional Socialista dijo que no, y por eso los disidentes tuvimos que montar la FPS que duró seis meses, el tiempo que tardaron en ir convenciendo uno tras otro a los distintos *partenaires* del FPS para que entrasen en el pacto para las elecciones del 77, excepto el PSG que no quiso y nos laminaron.

Todo esto es lo que yo digo cuando digo por razones obvias, pero evidentemente no lo son y menos para las generaciones actuales.

La reforma de lo irreformable. No niego que el proceso de la transición, el proceso de reforma política, como se llamó entonces, haya dado lugar en la práctica a un proceso constituyente *sui generis*, de hecho se elaboró una constitución, la del 78; lo que quiero decir es que las elecciones del 77 no se convocaron para Cortes constituyentes, a diferencia por ejemplo de las elecciones del 31, con la Segunda República, fueron convocadas como elecciones normales y después se tomó el acuerdo de ponerse a elaborar una constitución. Pero claro, ¿quiénes elaboraron la Constitución?, los que habían resultado elegidos en esas elecciones normales. No era un proceso constituyente. En abril del 76 el Conselho de Forzas Políticas Galegas, en las bases constitucionales decía: «La participación de la nación gallega en un pacto federal español tendrá que ajustarse a las condiciones mínimas siguientes:

1. El pacto federal habrá de ser cumplido sobre el principio de negociación en plano de igualdad de los representantes legítimos de los pueblos y diversas naciones hoy integradas en el Estado español según vengán determinadas por los respectivos procesos constituyentes.
2. El pacto federal no podrá reducir las facultades de autoorganización y autogobierno de la nación gallega.
3. Los órganos federales que se establezcan tanto legislativos como ejecutivos y judiciales se integrarán sobre la base de representación por naciones e igualdad numérica, independientemente de la población y territorio de cada una de ellas.»

Por eso digo que en realidad es una fórmula confederal, es como está vertebrado Euskadi por dentro. Por eso hay un mismo número de escaños en el Parlamento vasco para Álava, Guipúzcoa o Vizcaya, cuando Guipúzcoa pasa de un millón de habitantes y Álava no llega a los trescientos mil. Esto es lo que los españoles tampoco saben, que Euskadi por dentro es confederal, aunque sea una autonomía dentro del Estado español, y de ahí vienen muchos de los líos de incapacidad de lectura, de descifrar el alfabeto, de la clase política española respecto al problema de Euskadi.

«No se podrá tratar de relativizar el peso político de las naciones en los órganos federales mediante la concesión de igual representación en ellas a los integrantes de cualquiera de las naciones, tal cosa, sin embargo no impedirá que cualquiera de las naciones en su organización interna pueda atorgar autonomía a las regiones que se constituyan.»

En aquel momento, no era escribir el manifiesto comunista de 1848, no era una utopía, era lo que se estaba hablando en las reuniones de las fuerzas políticas antifascistas. Las únicas que estaban en el escenario, o entre bastidores porque estábamos en la ilegalidad. Todo lo que fuese por debajo de esto sería considerado como una traición, una renuncia a compromisos adquiridos, primero, con los ciudadanos que se arriesgaban a militar, fuese en partidos o sindicatos clandestinos, y en segundo lugar, por lo que la conciencia social a nivel del Estado, la única que se expresaba frente al sistema, quería conseguir. Esta es la cuestión. Reformar un estado fascista es imposible.

Eso no impide que visto en retrospectiva, veinte años después de la Constitución, yo acepte que salió como resultado una constitución, que marca el comienzo de un régimen democrático, constitucional, pero buena parte de los problemas que hoy tenemos derivan de la Constitución. Cuando nos reunimos PNV, CiU y Bloque y formulamos la Declaración de Barcelona decimos: se consiguieron muchas cosas pero en los veinte años no se llegó a reconocer el carácter plurinacional del Estado. ¿Por qué? ¿Por qué hoy hay quien está planteando cosas que estaban asumidas por absolutamente todos los dirigentes, todos los militantes de todas las fuerzas políticas antifascistas a la altura de 1973-74-75-76? ¿Cómo es posible que personas, incluso que son de aquella época, que hoy siguen siendo dirigentes y que estaban en los mismos sitios donde estaba yo, en el 75-76 y que decían «por debajo de un pacto federal, nada», ahora digan que no se puede tocar la Constitución, y no se puede ir más allá de una autonomía? ¿Qué pasa? ¿Envejecieron tanto, perdieron la memoria o es que aquello era oportunismo? Este es el problema. Todo esto hay que plantearlo ahora, sobre la base de que estamos a veinticinco años vista de aquello. Creo que no hay telón de acero, cayó hace mucho tiempo, el muro de Berlín no sé qué pasó, pero desapareció y lo que tenemos es otras cosas, telones mediáticos, a lo mejor, como los que denuncia Ignacio Ramonet, pero este sería otro debate.

BENJAMÍN PEREA: Sé que ustedes son muy expertos en nacionalismo y en esencias y diferencias, pero me gustaría preguntarles sobre otra vertiente, a toda la mesa, y que me contestasen de forma muy breve. ¿Creen que es posible el cumplimiento efectivo de la Constitución con la economía del libre mercado sin intervención del Estado?

JOSEBA EGIBAR: La pregunta ¿cómo se puede cumplir la Constitución en el libre mercado, etcétera, etcétera? me viene al pelo para un tema que he dejado referenciado antes, el de la comunidad política. Con el permiso del señor catedrático, yo creo que en el siglo XXI, los albores de un nuevo milenio, tenemos un nuevo señor feudal en el mundo, que es el mercado. Un mercado que no sabe de fronteras, no sabe de igualdad de derechos, en todo caso puede hablar de igualdad de oportunidades pero no de derechos y ante esa gran fuerza que supone el mercado, las comunidades naturales y las comunidades políticas son las únicas que pueden amortiguar el efecto de un mercado que sabe de oportunidades pero no de derechos individuales. Se habla del derecho a la oportunidad, puedes tener derecho al trabajo, derecho a una vivienda, reconocido en un texto constitucional y en Euskadi por ejemplo en este momento se discute sobre la Carta de Derechos Sociales, claro, cada uno de esos derechos están en la Constitución española pero ¿qué o quiénes pueden hacer realidad el cumplimiento de esos derechos?: las comunidades políticas naturales y digo comunidades políticas porque en una comunidad política se puede dar el lazo de solidaridad. Si no existe comunidad política, si no existe sentido de pertenencia a una colectividad, difícilmente se da un lazo de solidaridad. Lo mismo ocurre en las familias. En una familia bien organizada cuando un hijo, la madre, el padre o un pariente tiene una dificultad, la familia le sostiene, le da ayuda aparte de cobertura, etcétera. Pero si esa familia está absolutamente deslabazada, está rota, difícilmente se da ese lazo de solidaridad. Esa es para mí una de las características que diferencian a los nacionalismos integradores e inteligentes de otra serie de nacionalismos que se exhiben y circulan por ahí. Y ese nacionalismo, esa característica de comunidad política solamente la pueden dar nacionalismos como los que nosotros por lo menos conocemos e intentamos trabajar con nuestros respectivos proyectos en ello. Cuando nosotros abordamos un debate en la comunidad vasca, se habla lo mismo de las treinta y cinco horas que de lo que haya que hablar de derechos sociales, pero la pregunta clave es en una situación como la actual, la sociedad, los que tenemos derechos ya consolidados, porque hemos tenido posibilidad de trabajo, etcétera, ¿estamos dispuestos a renunciar a lo prescindible para que el que no tiene nada tenga lo imprescindible? Eso solamente se puede hacer en comunidades políticas naturales, ni se consigue por decreto, ni por imposición. O se siente y se lleva a la práctica o lo demás no tiene futuro. No he pretendido irme por la tangente sino abordar la cuestión desde la dimensión nacionalista.

RAMON CAMP: Afegir dos conceptes. Normalment aquest concepte de llibertat de mercat s'ha utilitzat per limitar; normalment quan surt llibertat de mercat relacionat amb autonomia i autogovern, ja pots obrir el paraigua perquè vol dir que comença a pedregar. Habitualment ha estat així. La meva res-

posta és que sí que és compatible, hi ha d'haver una distribució de poder, és a dir, la mateixa distribució de poder que implica tot el que hem estat aquí comentant, ha de donar les pautes d'ordenament de l'exercici d'aquesta distribució de poder i, per tant, autogovern vol dir capacitat de decisió independent, d'elecció d'opcions diverses i això dins d'un escenari que permeti que no es produeixin situacions d'injustícia. Un altre concepte seria el de la solidaritat que no crec que haguem de barrejar aquí amb el tema de la llibertat de mercat. Repeteixo que crec que la resposta és sí i que els mecanismes que s'haurien de produir estarien directament relacionats amb la distribució de poder. Un exemple, la benzina que consumiran els cotxes i les motos dels que estem aquí i el transport públic dels que l'utilitzem serà computada tota a la comunitat autònoma de Madrid, perquè tota està computada. La, els impostos corresponents van a parar allà. Llevat del País Basc que aquests sí que estan a part. Això és un exemple que hi ha mecanismes que són reduccionistes i d'altres que són molt més realistes del que succeeix a cada lloc.

AGUSTÍ COLOMINES: Volia fer una pregunta al senyor Burguera. Quan ha parlat de la transició al País Valencià ha fet esment de l'anticatalanisme i ha parlat d'Emilio Atard. D'una forma concreta, fins a quin punt tant el senyor Brosseta com Abril Martorell, que aleshores era el vicepresident del govern de la UCD, estan rere el que és l'antivalencianisme, en figura d'anticatalanisme, però al capdavant d'antivalencianisme, com a estímul per convertir el País Valencià en la barrera de les demandes nacionalistes catalanes. Això per una banda i, per l'altra: en un llibre recent d'entrevistes que han fet a Pere Mayor, el professor Lapiedra en la seva introducció del llibre fa un esquema interpretatiu sobre el perquè de la minoritat del nacionalisme valencià i una de les coses que diu és que hi ha un divorci claríssim entre el món cultural i el món polític. Abans Sebastià Serra ha dit que és impossible que funcioni un nacionalisme cultural tenint un nacionalisme polític curt. En aquest sentit, fins a quin punt l'excepcionalitat del País Valencià en el fet que hi hagi un 5 % per entrar a les Corts no forma part d'aquesta conxorxa general, no només per minoritzar el nacionalisme valencià, que és obvi, sinó també per condicionar aquest espai català que en un moment determinat es va dir Països Catalans?

FRANCESC DE PAULA BURGUEA: Primera, l'Abril Martorell i en Brosseta efectivament no és que estaven darrere l'operació, és que es van posar al front de l'operació, és a dir, hi ha un moment determinat al País Valencià, en què guanya l'esquerra a les primeres eleccions, perquè la dreta, que es pensava que anaven a guanyar, aquella part d'UCD més Alianza Popular i altres partits més petits, es troba sense missatge i es troben desnortats. Aprofiten un moviment com he dit anticatalanista que havia mogut el tardofranquisme,

l'alcalde de València i el president de la Diputació, per crear un clima en contra dels que demanaven l'Estatut d'autonomia, defensaven la unitat de la llengua, defensaven el nom de País Valencià enfront al que ells volien, Regne. Es va crear un focus d'anticatalanisme, hi van trobar l'estigma, estos són catalanistes, era com si fossin jueus, se'ls posa l'estrella de David i estan ja marcats. Això ho va arrebregar la UCD, jo era diputat en aquell moment i me'n vaig anar al grup mixt, vaig deixar el Grup Parlamentari d'UCD, i aquesta manté el seu anticatalanisme ferotge de cara a les eleccions següents del 79 i continuà després encara durant tot el període. Votades ja les primeres eleccions a l'Estatut i guanyades per l'Esquerra que hi ha estat tretze anys, ja són tretze anys que han estat dient estos són els catalans, ensenyen català en els col·legis... Tot això ha continuat i continua encara amb el Partit Popular, perquè aquest continua per exemple a les escoles, afortunadament, ensenyant encara el sistema educatiu lingüístic que va implantar el PSOE durant el seu mandat. Això sí, l'Abril Martorell va tindre molta part en això.

Segon, el 5 % es va fer –perdoneu-me la immodèstia– per tal que no entràrem els que jo liderava, el Partit Nacionalista del País Valencià en aquell moment. Pensaven que tindriem tant i no tinguérem res, cap força, però encara no havíem entrat en cap elecció i per a ells la forma de barrar-nos l'entrada era posar el 5 %. A més, ja ho he dit moltes vegades: l'Estatut valencià és inconstitucional perquè no es pot posar el 5 % de tot el país. El 5 % de Castelló vol dir que qui no obtingue el 5 % no entra, el 5 % de València o el 5 % d'Alacant. Si al Parlament valencià s'ha fet el número de membres proporcionalment a cada província és lògic que, per exemple, un cas, es pot crear a Castelló una agrupació d'electors, que es diga Castelló lliure o Castelló som els millors del món, que es presenten a les eleccions i treuen el 30 %, que això suposa 5 o 6 diputats. Els castellanencs han dit que volen que 6 diputats vagin a les Corts de València com a castellanencs, però el 30 % dels vots de Castelló no suposen el 5 % de tot el país. Castelló té una població molt petita en comparació amb València. No hi ha igualtat d'oportunitats per a tots els electors valencians. Jo els he dit moltes vegades que eixa reforma que volen fer ara de l'Estatut, baixar del 5 al 3 sí, per a mi està bé, però eixe no és el greu problema. Si fóra una llista única per a tot el país s'entendria que fos el 5 % per entrar, però el que no es pot fer és el 5 % per a tot el país quan les circumscripcions són tres. És a dir, el percentatge s'ha d'aplicar a la circumscripció per a la qual es presenta a les llistes

SERGI HALCÓN: Voldria fer una pregunta a cada una de les nacionalitats que estan representades a la taula. Tenim una constitució que, originàriament, s'ha dit a la taula, pretenia encaixar les diverses nacionalitats i que això es va quedar pel camí. Però hi ha unes traves molt evidents: primer, seria parlar de

l'entelèquia de la nació espanyola; segon, el títol vuitè; tercer, l'article 145 que prohibeix cap mena de federalització entre comunitats i, l'última, l'obligatorietat de conèixer el castellà que si bé no és lògica ja arrenca respecte a les altres llengües de l'Estat amb una primacia. Entorn a això últim voldria preguntar, sobretot als ponents de la nació catalana, com valoren l'article 145 i amb quina finalitat va ser inscrit a la Constitució. Per al senyor Beiras deixaria la pregunta de què pensa del fet que el castellà sigui una obligatorietat conèixer-lo però en canvi el gallec, el català, el basc, en els seus territoris, un espanyol perfectament es pot passar tota la vida vivint a qualsevol d'aquests territoris prescindint de la llengua. Per al senyor Egibar, si realment no és més utòpic parlar d'un Estat espanyol plurinacional que realment a la llarga anar construint una veritable independència dintre de la Unió Europea. Pense que un Estat plurinacional amb plena igualtat, això que es parlava de sobirania compartida a la Declaració de Barcelona, em sembla més utòpic que anar per la directa.

SEBASTIÀ SERRA: Evidentment, s'article de prohibició de federació és una qüestió molt negativa i que en gran part des del meu punt de vista pretén no vertebrar Països Catalans, perquè es cas de Navarra amb la resta d'Euskadi té matisos. Pense que es va posar amb una intencionalitat evident. Dit això i crec que hem convingut tots ses insuficiències de sa Constitució en termes globals però bàsicament en es temes de ses nacionalitats, hem de dir des de Balears estant que encara hi ha moltes possibilitats ni tan sols començades, o només començades. Me referesc a convenis amb la Generalitat de Catalunya amb eficàcia política, amb la Generalitat Valenciana no n'hi ha cap ni un. En conjunt des tres executius no hi ha una política concertada. És a dir, possibilitats moltes des d'un punt de vista de gestió. Per altra banda, en el si de la societat civil, d'iniciatives n'hi ha, col·laboracions n'hi ha, però de vegades amb molta lentitud, molt desconeixement mutu i, per tant, entenem que està clar que hi ha una insuficiència constitucional i que caldria reformar aquesta constitució en molts aspectes. Mentrestant hi ha un llarg camí de possibilitats. Entenem que no totes ses autonomies tenen es mateixos nivells, això està clar, competencials, de voluntat política, de recolzament social, i per tant en aquest moment juguem a un sistema desigual. De totes maneres, amb una gestió eficaç i pertinent és claríssim que es podria avançar.

Un tema que des de Mallorca reivindicuem amb molta freqüència és el tema des mitjans de comunicació social i no acabam d'aconseguir un espai comunicacional català amb totes ses circumstàncies. En premsa escrita en absolut existeix i en ràdio i televisió, petites coses, però insuficients. Si en aquests temes no existeix i en temes com s'universitari, per molt que hi hagi s'Institut Lluís Vives, tampoc acaba d'existir, en es marc polític sa feina a fer és moltís-

sima. Crec que ses coses són paral·leles i des d'una perspectiva mallorquina cal reformar la constitució: és clar que sí, des d'un punt de vista nacionalista. Ara, també hi ha moltes altres qüestions.

FRANCESC DE PAULA BURGUERA: Sobre el tema de l'article 145, que jo vaig votar que no a les constituents, ja estava a la Constitució de la República. En aquell moment una de les coses que més es parlava a qui perjudicaria o quins podrien avançar si no estigués aquesta previsió eren els Països Catalans que en aquell moment a nivell d'opinió pública nostra estava molt arrelat en certs sectors però, naturalment, no en la consciència del poble. De tota manera, hi ha possibilitats com deia Serra, però si hi ha voluntat política. Per exemple, si a les Illes i al País Valencià hi hagués govern nacionalista es podria arribar a uns acords que permet la Constitució de tipus econòmic, de mitjans de comunicació, que això necessita uns tràmits, una aprovació en alguns casos en el Senat, si no recordo malament, i una cosa per exemple, de què ara sempre parlo quan escric a València és l'Arc mediterrani, és a dir les Illes, el País Valencià i Catalunya formen una àrea geogràfica de potencialitat econòmica que, portant endavant una política econòmica coordinada i lligant els interessos comuns, seria una regió dintre d'Europa d'una potencialitat importantíssima i això malgrat que no es pot fer la federació de regions o d'autonomies —no sé com ho diu—, de comunitats autònomes, la federació diríem jurídica, la formalitat jurídica, però acords entre les comunitats beneficiant-les en una política comuna, en economia, turisme es podrien fer moltes coses, però clar hi ha d'haver la voluntat política única o coincident dels tres països.

RAMON CAMP: Suscric tot el que han dit en Serra i en Burguera. Des d'un punt de vista institucional és això i cal un avanç important de la consciència nacional d'ambdós països a efectes de poder lligar el concepte de nació catalana en el sentit ampli. Des del punt de vista d'opció política, la nostra coordinació electoral a europees porta al fet que els nostres diputats treballin constantment en temes de les Illes, del País Valencià.

XOSÉ MANUEL BEIRAS: La Ley de normalización lingüística del Parlamento de Galicia del año 83 establecía una reciprocidad de derechos y de deberes que equiparaba el gallego y español dentro de Galicia. Concretamente establecía el deber del conocimiento del gallego, pero eso fue recurrido ante el Tribunal Constitucional que lo declaró inconstitucional, con lo cual se vació totalmente de obligatoriedad a la Ley de normalización lingüística. Hay un fenómeno sangrante. El recurso contra la Ley del Parlamento Galego, contra el artículo segundo en concreto, fue promovido por la delegación del gobierno, y el delegado del gobierno era el presidente de la Real Academia Galega en ese mo-

mento. Yo en ese momento era un académico electo que tenía pendiente de leer mi discurso de ingreso para tomar posesión del escaño de los inmortales y renuncié al escaño, claro, le mandé una carta diciendo que de ninguna manera quería formar parte de una institución en la que el presidente no sabía si era el presidente de la Real Academia o el delegado del gobierno, más bien el jefe superior de la policía. Esta es la realidad. No es una cuestión banal porque la consecuencia es que el proceso de normalización del idioma en la Administración, en la enseñanza, ya no digamos en la justicia se ralentizó brutalmente porque constantemente se está torpedeando. Hubo que elaborar leyes específicas sobre el gallego en la Administración, etc. Es absolutamente antidemocrático, pero no quiero extenderme sobre el tema porque saldrían demasiadas cosas a relucir. Seguimos teniendo idiomas que no están en estatus de igualdad. En Galicia según el Estatuto y según la Constitución como contexto son cooficiales el gallego y el castellano o el español. No es verdad, no son cooficiales. Sigue habiendo un idioma que sociolingüísticamente tiene un estatus A que es el español y otro el estatus B por debajo como la diglosia y sigue habiendo una situación de lo que Louis Jean Calbet denominó lotofagia y además lo demostró con un ejemplo de un Estado muy democrático, Canadá. En Galicia, el 80 % de los gallegos que son gallegoparlantes, aunque luego se expresen muchos en español no tienen un solo diario para leer en su idioma —uno que es la copia de otro en español y que tiene una tirada de 5 o 6 mil ejemplares—. Pero luego resulta que la gran amenaza es la situación del idioma español en Galicia y como consecuencia acaba de salir la información en una revista, no del sistema pero completamente contrastada, de que la Xunta de Galicia actual es la principal editorial en español de Galicia; para eso están los fondos de normalización lingüística, para convertirse en principal editor en lengua española, porque por lo visto está muy necesitada de ayuda, si no se extingue como en los barrios bajos de Nueva York.

JOSEBA EGIBAR: La pregunta sobre si es posible un acuerdo dentro del Estado denominado plurinacional o es más segura otra vía, más directa, más independentista. Estoy convencido de que el debate que incomoda al Estado es por ejemplo el generado por el acuerdo de Barcelona, porque hay iniciativa, hay un modelo, le pillas al Estado y a los partidos mayores sin carpeta, dicen «esto cómo se aborda», porque encima nos ofrecen diálogo, ese encaje de esas naciones sin Estado en una estructura política que se llama Estado español y necesariamente tienes que referenciar y proyectar todo eso en la propia Unión Europea. En la actual situación de Euskadi, estoy convencido, tal como avanza el denominado proceso en Euskadi, el Estado va a hacer una oferta —lo ha dicho Anguita, ha hablado de la fórmula de autodeterminación, derechos históricos y demás—. La oferta no va a estar dirigida a la izquierda

abertzale, sino al Partido Nacionalista Vasco, porque ellos, dentro de este proceso, sí tienen algún objetivo del proceso. Es el descolgar al Partido Nacionalista Vasco. Como el Estatuto está inconcluso saben que, como punto de convivencia y de encuentro de determinadas formaciones políticas, pudo servir en el año 79, pero habida cuenta de la insatisfacción, por ejemplo, de sectores clave en la sociedad vasca, sindicatos mayoritarios como ELA y LAB, que uno de ellos hizo la apuesta estatutaria, y que toda el área socioeconómica y sociolaboral no haya tenido ni un mínimo desarrollo significa que ese sindicato diga: «Oiga, este estatuto si no se cumple no me sirve», y encima se le excluye de todas las mesas de negociación del Estado por el tándem CCOO, UGT en convivencia con la CEOE, al final se repliega, articula su propia mayoría y empieza a hacer sindicalismo en base a sus posiciones, a las representaciones que tiene, de una forma autónoma dentro de las posibilidades que la legislación le permite, pero se proyecta hacia el futuro. Esto está sucediendo en todos los órdenes. He puesto el ejemplo, además en Cataluña en dos o tres ocasiones, cuando se pregunta sobre si ese futuro inmediato es federal, confederal o independentista, de qué manera lo ven ustedes, del chaval que a los 8 o 9 años tiene su propia talla para vestir, pero se va haciendo adulto y al final llega a lo que es su plenitud y desde luego no intentes calzarse ni el número 32 en el pie ni una talla 40 en la cintura, porque va a reventar. Pues ese ropaje jurídico que en definitiva es lo que las naciones del Estado anhelamos y por ello trabajamos, va a venir dado no sin resistencias porque los Estados se resisten a ceder poder. Pero estoy convencido, lo dije en el Parlamento, soy independentista y añado sin matices, dentro de las condiciones de dependencia e interdependencia que existen en la actualidad, la actual situación, la transición, los veinte años transcurridos demuestran, primero, que el gobierno todo lo que te concede, al parecer graciosamente, porque hablan de una descentralización política administrativa si puede al día siguiente te lo quita, si no es a través de una ley básica es a través del Constitucional, y si no por ejemplo, nosotros tenemos el concierto económico pendiente de una resolución del Tribunal de Luxemburgo, ¿quién nos va a defender allí? Una cosa es que no conozcan nuestras especificidades territoriales, fiscales y demás, pero alguien va a tener que defender nuestros derechos allí y no pueden ser otros que los propios vascos. Por lo tanto, el Estado o el gobierno se mueve cuando siente presión, si no siente presión no se mueve. Estoy convencido de que habida cuenta del contexto que vive Euskalerrria en este momento, a no mucho tardar, máxime si este proceso avanza —a pesar de Mayores Orejas y compañías—, y va a avanzar, tendremos oferta. Lo harán. Les hemos pillado sin carpeta pero están intentando llenarla.

ALEX GARCIA FAURA: Es una pregunta dirigida a toda la mesa pero más concretamente al señor Egibar, al señor Camp y al señor Beiras. En casi todas las sesiones de este ciclo se ha hablado mucho del tema ruptura o reforma en la transición y ha habido muchas intervenciones de alumnos hablando de una bajada de pantalones durante la transición –creo que al señor Solé Tura se le dijo literalmente esta frase–. Se puede estar de acuerdo o no con este concepto. La mayoría de conferenciantes dijeron que era muy arriesgado, imposible llevar a cabo una ruptura en ese momento político. Ahora se habla de una segunda transición en un momento muy distinto desde el punto de vista político. ¿Qué riesgos conlleva esta segunda transición? Se considera que hay que seguir una reforma o una ruptura entre comillas. ¿Hasta dónde se puede llegar o dónde se quiere llegar en esta llamada segunda transición?

JOSEBA EGIBAR: Creo que hay una transición política inacabada. La segunda fase o la tercera se dará en el momento en que los partidos grandes quieran afrontar esta cuestión. Parto de un principio: para mí, el Partido Socialista Obrero Español, y además así se manifiesta, cree que el propio partido también estructura el Estado. Lo mismo que el PP puede ser más un Consejo de Administración, donde confluyen muchos intereses, el Partido Socialista Obrero Español –nosotros lo hemos vivido y sentido–, cree que estructura el Estado. Recuerdo una frase de un dirigente, cuando empiezan a conocerse cómo explotan las Repúblicas Bálticas, un dirigente socialista nos dice: «Vosotros tenéis mucha culpa, porque habláis permanentemente de nacionalismo. ¿Veis lo que trae el nacionalismo? Antes ahí por lo menos había un ejército y un partido.» Y aplican los mismos códigos. El artículo 8 de la Constitución no te creas que es una cuestión que descuidan muchos socialistas. Voy a decir más, hasta editorialistas de un periódico «independiente» como *El País* dirigido en aspectos editoriales por vascos y algunos de ellos exmiembros de ETA, un editorialista me decía: «Tú todavía no eres consciente de lo que estás haciendo, hay un bien supremo que es la democracia que si hubiera que defenderla a través del artículo 8, luego ejército, sería el mejor y mayor beneficio que pudiéramos hacer al pueblo vasco.» Yo alucinaba al escucharlo.

Hay una transición política inacabada, se quiere abordar o no se quiere abordar. Fuimos excluidos por intereses partidistas –antes he citado el ejemplo de Tierno Galván–, perdieron una gran oportunidad por lo menos para entablar un vis-a-vis. Recurrimos a la disposición adicional que fue, no voy a decir pura estrategia, pero tuvo un componente estratégico impresionante. A medida que se les iban pasando fórmulas sobre derechos históricos a la representación de UCD les volvíamos locos. No sabían exactamente con qué quedarse, «qué interpretación tendrá esto». Aquí hay gato encerrado. Entonces no aceptaban y al final no fue nuestra fórmula nuestra, pero se encontró un

anclaje suficiente para que hubiéramos sorteado el texto de la Constitución. Si se quiere abordar verdaderamente la segunda transición o la transición inacabada o a los hechos nacionales se les da un encaje si no definitivo, sí suficiente, o va a seguir permanentemente en danza esta cuestión. Es más, si la propia Unión Europea no construye hacia dentro y no tiene en cuenta esas realidades políticas íntimas, vivenciales, que son anteriores a los propios Estados, va a tener focos de conflicto en el futuro. Si realmente quiere construir hacia dentro va a tener que mostrar disposición y dar encaje a estas realidades. Luego, cuando quieran abordarlo, ese debate se va a producir. Cuando sientan necesidad, sobre todo.

RAMON CAMP: No m'entretindrè sobre si segona transició o transició inacabada. La idea és la mateixa, continuar, una etapa seqüencial que és un continuar per més poder polític per a les respectives nacions que aquí representem. Per què? Hi ha una articulació que no està ben resolta, una manca de reconeixement, un marc europeu que condiona, necessitat per tant de redistribuir el poder polític. En definitiva, obrir una nova etapa. Demà al matí, concretament a les onze, debatrem una iniciativa en la qual faré una proposta formal que serà obrir, més ben dit, impulsar una comissió d'estudi al Parlament de Catalunya, per millorar l'autogovern de Catalunya, posant-nos a treballar totes les forces polítiques del Parlament de Catalunya en la línia de millorar l'autogovern, millorar l'Estatut. Això què vol dir? Vol dir que el que aquí estem plantejant, amb contundència i amb vehemència, també alhora som molt conscients que no és un tema que s'hagi de concretar dilluns que ve —encara que tampoc està com per passar temps i temps, perquè com ja hem dit abans n'hi ha que són especialistes a marejar la perdiu i fer passar molts temes amb raons—, però sí que en el cas de Catalunya el que ens interessa molt és un acord molt ampli que doni una força política institucional important als efectes de plantejar aquest salt qualitatiu endavant. Orientat a un Estat plurinacional que sigui molt més autèntic. Quins són els riscos? Molts, i seran per a tots, però estaran motivats per aquells que no vulguin reconèixer la realitat, que facin de tap, que es posin a defensar una situació indefensable, perquè la tendència dels temps va en la línia del reconeixement de l'autèntic, que són les nostres nacions corresponents, les col·lectivitats travades relacionades, interdependents, tot el que es vulgui, però al capdavall el reconeixement d'unes personalitats pròpies que tinguin capacitat de gestionar-se, d'autogovernar-se als nivells que siguin determinats, però que siguin suficients dins d'uns paràmetres reconeguts de dignitat. Això lliga també amb el tema d'Europa. Aquells que vulguin fer un bloqueig de la situació crearan greus perills. Blocs nacionals espanyols que es poguessin articular entre els grans dos partits nacionals espanyols serien un perill molt important, perquè posarien

un bloqueig i tot plegat esclataria en el sentit de la roba que no és de la talla adequada. Es provocarien situacions involucionistes perquè voldria dir que estem en el túnel del temps endarrere en el sentit del que ha de ser un Estat modern. Si l'Estat espanyol no és un Estat modern i sap adaptar-se quedarà desbordat, els temps el desbordaran. D'aquí a quinze o vint anys, amb l'evolució europea que tindrem d'unitat política—estem ara en la unitat econòmica, però jo parlo d'unitat política—, quedarà absolutament desbordat i si no, temps al temps.

XOSÉ MANUEL BEIRAS: Segunda transición o segunda fase de la transición, ruptura o reforma. No partimos de un Estado totalitario ni antidemocrático, ahora se trata de reformar. Ahora sí. No niego que exista un régimen político democrático con todas las comillas que queramos ponerle, yo le pongo muchas, pero no sólo a éste, a cualquiera de los del planeta, empezando por los europeos y acabando por el americano. En un Estado democrático en el que acaba de ocurrir lo que acaba de ocurrir en la última ejecución de un reo... Pero, en cambio, reforma dentro del marco institucional o reforma que implica reforma del marco constitucional, por lo tanto de la formulación concreta del aparato de Estado democrático que está en la Constitución del 78. Naturalmente que, fase inicial, hay mucho que hacer dentro del marco institucional, pero yo tengo clarísimo que o se trasciende el marco institucional o nos encontramos en una especie de ley del embudo y no puede ser, por lo que decía Egibar respecto de la vestimenta de una persona que crece y se modifica. Como Bloque Nacionalista tenemos claro que si se pudiese abordar hoy, ya, la reforma de la Constitución, nosotros iríamos directamente a eso. ¿Por qué? Porque ya queríamos otra constitución. Cada partido tiene su historia y, por ejemplo, una de las cosas que dan riqueza al diálogo que existe ya muy denso entre tres fuerzas nacionalistas tan diferentes en sus propios contextos, en sus biografías y en su incluso ideología, en el plano ideológico-político más estricto, como PNV, CiU y BNG, es precisamente que no intentamos hacer trampa al respecto de nuestra propia identidad, nuestro propio contexto y nuestra propia historia. No puede ser la misma la posición hoy ante la Constitución española del Bloque que ni participó, ya no en el proceso constitucional, en las Cortes constituyentes, ni en ninguna de las otras hasta hace unos años con representación, que la del PNV y CiU. Por lo tanto, lo que tenemos claro es que la reforma de la constitución es necesaria. Y enlazo con una pregunta anterior, ¿cuál es el atajo? No es plantear, como decía Egibar, con todo lo que eso significa, lo que está ocurriendo, lo que estamos viendo que son las reacciones, la Declaración de Barcelona, etc., el problema del marco del Estado. ¿El atajo es directamente Europa? ¿Cómo? ¿Qué es Europa? ¿Acaso existe un Estado europeo o está en proceso un constituyente europeo en marcha?

¿Cómo? O simplemente esperar que la dinámica europea vacíe de contenidos el poder del Estado español. ¡Ojo! El Bloque decía en Cataluña, hace bastantes años, por ejemplo, cuando Esquerra Republicana mantenía la tesis de vía directa por Europa y decíamos que ¡ojo! porque lo que se estaba haciendo en todo caso son que los contenidos, las cuotas de soberanía, en definitiva, competencia y potestades políticas del órgano legislativo en la cámara de representantes, no los poderes ejecutivos que son los únicos que están en el único órgano político que existe en Europa que es el consejo de ministros y la comisión. Y si esto ocurre cuando estamos asistiendo al proceso de deterioro del Estado del Montesquieu en el que precisamente a la supremacía del legislativo y el ejecutivo se le dio la vuelta y hoy no hay ningún legislativo en el panorama europeo que esté por encima de los ejecutivos, excepto en determinadas autonomías, curiosamente. Eso, ¿adónde nos conduciría? Hay que tenerlo muy en cuenta. No hay atajos sin trabajo, quisimos atajar mucho, este documento quería atajar bastante, y me encuentro con que veinte años después tengo que estar trabajando en lo que estaba trabajando en los años 74, 75, 76 y además teniendo enfrente aquellos que eran contertulios, entonces aparentemente aliados porque todos estábamos contra Franco. Pero Franco desapareció y Aznar no es nada por el estilo pero con perdón, lo que es el Estado español sigue siendo igual. Y lo peor es que se está haciendo una lectura de la cuestión del Estado en coordenadas de formas democráticas, incluso de fuerzas progresistas, que es freudianamente franquista. Cuando escucho decir a determinados portavoces de fuerzas progresistas determinadas cosas: desde luego el haber vivido treinta años bajo el franquismo hace que empiece a salir la visión del Estado y la unidad de España de José Antonio Primo de Rivera, de la gaita y la lira. Es verdad, no quiero acusar a nadie, porque me molesta mucho tener que decir cosas críticas de gente que, en definitiva, estuvo durante el franquismo y que está en las coordenadas de la izquierda y cada error grave que cometa lo pagamos todos, todos los ciudadanos progresistas de un país, eso es muy grave, que trasciendan absolutamente los efectos y las responsabilidades al ámbito de lo que ellos creen que se cierne. Eso es gravísimo. Por lo tanto, los atajos, ya veremos.

20 ANYS DE L'ESTATUT

Ponents:

JORDI CARBONELL, LLUÍS ARMET,
MACIÀ ALAVEDRA, RAMON ESPASA

Moderador:

PERE PORTABELLA

PERE PORTABELLA: Vaig a fer les presentacions de les persones que intervin­dran en la taula d'avui, en què, en síntesi, intentarem recuperar la memò­ria, amb la perspectiva de vint anys, del que ha estat el recorregut des del 76 fins al moment en què s'aprova l'Estatut, dels fets més importants. Al mateix temps, cadascuna de les persones que hi ha aquí podrà apuntar des de la seva experiència personal, des del seu compromís polític i des del seu propi imagi­nari, quins van ser els resultats i, sobretot, m'imagino que sortirà també de quina manera amb aquest Estatut i en relació amb la Constitució –allò que sempre anomenem el sostre competencial–, encara es pot tenir una perspecti­va de desenvolupament, amb més plenitud, d'autogovern a Catalunya.

Això són hipòtesis que em sembla que seran ells qui les plantejaran. La meva tasca serà moderar, però parlaré prèviament uns cinc minuts, per situar històricament el temps en què va passar, què va succeir, i que finalment va acabar amb l'aprovació de l'Estatut. Quant al mètode de treball, després de la intervenció, per a la qual ja hem demanat que es faci un esforç de síntesi, s'obrirà un torn de paraules com és habitual, i amb això sí que seria molt rigo­rós perquè les paraules i les qüestions també es plantegin amb el mateix es­forç que han de fer els que ens acompanyen a la taula, per tal que hi pugui in­tervenir el màxim de persones. Jo l'únic que faré és intentar que hi hagi una distribució al més democràtica possible del temps, perquè tothom hi pugui in­tervenir. Tinguin en compte que l'hora prevista per acabar són les nou, que

encara que sigui una mica més tard no hi fa res, però hi ha algunes persones que ja han avisat que també tenen altres tasques, i per tant hem de ser àgils i col·laborar en tot el funcionament de la sessió d'avui.

Passo a presentar els ponents: tinc a la meva esquerra en Jordi Carbonell, que és fàcil i difícil de presentar alhora perquè dels que estem a la taula em sembla que és l'únic que no ha passat mai per les eleccions després de la situació diguem-ne democràtica, i en canvi ha estat una de les persones decisives amb la seva actitud perquè s'hagi arribat on hem arribat, a empentes i rodlons, segons com es miri, però en definitiva on hem arribat. Ell ha estat molts anys una persona molt lligada a la lluita per la Constitució, per les llibertats democràtiques i les llibertats nacionals de Catalunya, i per no remuntar-me massa enrere, simplement el citaré com una de les persones bàsiques en l'Assemblea de Catalunya. També en el Congrés de Cultura Catalana va tenir una actitud molt important i sobretot enmig de les tasques col·lectives i personalment en defensa de la llengua catalana en què ha tingut actituds personals que han estat exemplars, i per les quals va patir la repressió més dura en aquest sentit. Finalment, ell també va intervenir en el que després ha estat i va servir d'esberrany per a la consecució de les poques lleis que es van aprovar amb consens al Parlament de Catalunya que va ser la de normalització de la llengua catalana, que es va fer abans en el plenari de l'Assemblea de Catalunya i a la qual va ser un dels que va contribuir més seriosament. Per acabar diré que avui és president del partit Esquerra Republicana de Catalunya.

A la meva dreta tinc en Lluís Armet. La seva presència té un interès no només personal pel fet que va participar en moltes d'aquelles activitats sinó perquè va ser l'any 79 conseller en el primer govern de la Generalitat, el que va formar l'any anterior el president Tarradellas. A més, ha estat diputat durant molts anys, durant sis anys va ser portaveu del seu grup socialista al Parlament de Catalunya, i actualment també és senador.

Al seu costat hi ha en Macià Alavedra, que és l'únic dels que estem aquí que va estar en la Comissió dels vint, del famós Estatut de Sau, que va elaborar el que s'aprovaria més endavant com l'actual Estatut d'autonomia. Lligat sempre a la direcció de Convergència i Unió, ha estat durant molts anys conseller amb diverses carteres, i va estar durant tots aquests anys també a la comissió de traspassos i negociació de competències.

I finalment en Ramon Espasa, que s'ha excusat –ja sabeu que és metge cirurgià–, perquè li ha sorgit una urgència i arribarà una mica més tard. És una persona lligada a la direcció del Partit Socialista Unificat de Catalunya, i va ser també conseller en el primer govern –si no recordo malament va ser nomenat al final del desembre del 77–, va ser conseller de Sanitat, i ha estat diputat durant molts anys al Congrés de Diputats.

Dit això, jo faré una breu exposició per situar històricament quins em

semblen que han estat els fets més importants, els temes que després poden desenvolupar amb més amplitud els que intervenen aquí.

Crec que la primera qüestió és que la història comença en el moment en què desapareix el dictador per mort natural –això passa al novembre–, però al desembre ja es crea un govern per garantir el continuïsm del franquisme, en aquest cas per un president de govern com Arias Navarro. S'ha de recordar que en aquest govern hi havia com a ministre de Governació Fraga Iribarne.

Després d'això, i saltant-nos molts fets que es van produir en aquell moment, n'hi ha un d'important que succeeix l'any següent, el 76, que és el cessament d'Arias i el nomenament d'Adolfo Suárez com a president del govern: ja comença el que en podríem dir la reforma sense voler reformar, la ruptura sense arribar a reeixir, i al final la reforma, allò que nosaltres hem estat en aquest procés de transició. Aquí s'ha de dir que l'any 76, en el moment en què es produeix el nomenament d'Adolfo Suárez, hi ha dos o tres fets que són importants des del punt de vista de les forces que lluitaven per les llibertats democràtiques i nacionals.

Al juny del 76, ja amb el govern Suárez, es va fer un míting a l'antic palau d'esports d'aquí de Barcelona organitzat per l'Assemblea de Catalunya, que era rupturista per naturalesa.

Només en llegiré quatre punts breument, suposo que ja els coneixeu, però ens servirà per recordar el més important de cara a veure com es va desenvolupar el procés d'estructuració de l'Estatut. Tenia quatre punts, dos dels quals evidentment el de la consecució de l'amnistia general per a presos i exiliats sense matisos, i el de la coordinació de l'acció de tots el pobles de l'Estat en la lluita democràtica. Igual que l'any 30-31, estava sempre solapada la consecució d'un Estat de dret per poder aconseguir les llibertats nacionals de Catalunya a través de les seves institucions; sempre van anar paral·lelament. Però els dos punts que li donaven contingut polític –i això va durar fins al 77, fins que es va constituir l'Assemblea de Parlamentaris– eren el segon, que deia: «L'exercici de les llibertats democràtiques fonamentals, llibertat de reunió, d'expressió, d'associació, inclosa la sindical, de manifestació i dret de vaga que garanteixin l'accés del poble al poder econòmic i polític.»; i el tercer, que afecta més el tema d'avui, deia: «El restabliment provisional de les institucions i dels principis configurats a l'Estatut de 1932, com a expressió concreta d'aquelles llibertats a Catalunya i com a via per arribar al ple exercici del dret d'autodeterminació.»

Això era el contingut, per ser breus, de l'Assemblea de Catalunya, que suposo que ja coneixeu. Era un conglomerat cívic i polític, i de tots el partits polítics en la lluita antifranquista i també per les llibertats nacionals i tot tipus de sindicats i associacions ciutadanes de tot nivell. Això passa el 76, any en què es fa una crida molt important per a un altre esdeveniment de què suposo

que heu sentit parlar: és l'Onze de setembre de Sant Boi de l'any 76. Dels que hi ha avui aquí a la taula l'únic que hi va intervenir va ser en Jordi Carbonell. Va ser una manifestació i el primer acte podríem dir que mig legal que es va aconseguir fer i que va tenir una repercussió enorme. Es va reafirmar l'Assemblea de Catalunya en els quatre punts dels seus continguts.

Un cop dit això, jo crec que és important recordar que hi ha una llei que explica el que va ser també la transició, que va consistir a desbloquejar l'estructura fonamental del franquisme o sigui la dictadura, per passar a un Estat de dret.

Suposo que sabeu que hi va haver una llei de reforma política promoguda pels mateixos franquistes –en aquest cas encapçalada per Adolfo Suárez–, que la proposen a finals de l'any perquè sigui sotmesa a les Corts. Això volia dir que donava pas a la possibilitat que es poguessin convocar eleccions i que realment el poder i el sufragi fos el suport al desenvolupament del nou Estat que podia néixer. Això va ser una forma de suïcidi –mig suïcidi– i una forma de desbloquejar en aquest cas el que era la dictadura. Per poder-ho aplicar i fer que funcionés Adolfo Suárez va utilitzar el nebot del fundador de la Falange, José Antonio Primo de Rivera, perquè suavitzés la crispació que hi havia. S'ha de dir que es va guanyar increïblement per 400 vots i escaig i només n'hi va haver 50 en contra. Després es va fer un referèndum que va obtenir massivament més d'un vuitanta per cent de «sí» quant a això.

Aquesta és la clau per entendre fins a quin punt després, durant la transició, es produeix el que en aquella època es va dir passar de la transacció a la transició. Això ho explico perquè hi ha una continuïtat legal, perquè es tracta d'un cas bastant insòlit. Les dictadures es resisteixen, la repressió és duríssima, i no cauen fins que fan fallida els nivells de crueltat o de poder, o d'instrumentalització de l'exèrcit o la policia, i es produeix a partir d'aquí la situació nova. Nosaltres hem passat d'una dictadura a una transició i abans per una transacció; aquest em sembla un tema important.

I ara concretant per poder arribar com abans millor al febrer del 77, en què per temptejar com anaven les coses, tenint en compte sobretot Catalunya i el País Basc, el president Suárez proposa per decret un Consell General de Catalunya, que no era res més que una espècie de mancomunitat de diputacions, per veure si això podria atraure les forces democràtiques, tant d'esquerra com de centre, de cara a intentar controlar el procés. Això va ser rebutjat però el que es produeix és la legalització dels partits des de febrer fins a la Setmana Santa –els últims són el Partit Comunista i el PSUC–, i a partir d'aquí s'inicia la campanya electoral, i arribem al 15 de juny, que suposo que us han explicat moltes vegades que és un moment important per a l'Estatut. El 15 de juny a Catalunya guanya l'esquerra: una esquerra que, en general, el que reivindica és el restabliment de les institucions a partir del 32 amb la idea

de redactar un Estatut a partir de les institucions establertes, amb un conseller en cap i amb el retorn del president.

Quan això es produeix, representa un trauma en la direcció del govern de Madrid, concretament. En aquest cas s'ha de recordar que Adolfo Suárez tenia ja una informació donada per Manel Ortínez, que li havia parlat de la possibilitat, ja abans de les eleccions, de negociar amb una persona que tenia institucionalment la representació de les institucions de Catalunya, que era el president Tarradellas a l'exili. Li va enviar un coronel que era Casinello, el qual va fer un informe favorable quant a la persona i el seu desig de tornar. Què passa en aquest moment? Per a mi i suposo que això ja s'ha dit bastant, hi ha una espècie de bifurcació, l'esquerra perd la iniciativa institucional de dirigir el que havia de ser el restabliment de les institucions i la negociació passa a fer-ser directament per part del govern de Madrid amb el president Tarradellas. Així arribem en aquesta situació de negociació que es produeix per evitar trencaments i problemes en l'Assemblea de Parlamentaris elegits el 15 de juny. I comença la negociació, que és important d'entendre-la perquè s'acaba finalment quan aquí es restitueix la presidència de la Generalitat, amb un decret que és important i que crec que és essencial de llegir, és brevíssim.

Adolfo Suárez, cap de govern durant totes les negociacions amb Tarradellas, arriba al restabliment provisional de la Generalitat de Catalunya mitjançant un reial decret llei del 77, que reconeixia que la Generalitat de Catalunya és una institució secular, en la qual el poble català ha vist el símbol i el reconeixement de la seva personalitat històrica dins la unitat d'Espanya. Per ser breus –això culmina després amb el retorn del president Tarradellas–, aquest decret tenia les següents facultats, el que va arribar aquí encapçalat pel president Tarradellas, aquesta Generalitat restituïda i preautònoma, tenia: els òrgans de govern i d'administració de la Generalitat eren el president i el consell executiu. El president era nomenat per reial decret a proposta del president del govern central i tenia la representació legal de la institució, com també la presidència de la Diputació de Barcelona, i el Consell Executiu estava integrat per un màxim de 12 persones designades pel president de la Generalitat i per un representant de cadascuna de les institucions provincials. Aquest era el decret llei en virtut del qual en el seu retorn el president es trobava amb la presidència gràcies a un decret llei, però sense Estatut, sense Parlament, sense pràcticament competències. A partir d'aquest moment s'inicia un procés, i ja acabo, que arrenca –fent una mica de *flashback*– immediatament, els mesos de juliol i agost, que va ser fonamental en aquestes primeres eleccions, i que a nivell de l'Estat és el procés constitucional. Ja a l'agost es forma la ponència, que va durar fins al mes d'abril de l'any següent que era el 78, i amb més de mil esmenes arriba al Congrés. Finalment arriba al Senat l'estiu del 78, que és quan es reuneix també la Comissió de Sau que em sembla que va ser

a finals d'agost i principi de setembre, i en aquell moment jo recordo —perquè estava en la comissió constitucional, i aquí n'hi ha que també estaven a la de Sau—, que havíem de trucar cada dia per telèfon per anar acomodant el procés de la comissió constitucional al desenvolupament de l'Estatut. Així s'arriba finalment a l'aprovació en aquest cas de l'assemblea de parlamentaris de l'Estatut i al mateix temps s'aprova la Constitució el 6 de desembre, si no recordo malament. Entra en el registre aquest estatut aprovat per l'assemblea de parlamentaris, per mor que si s'havien de desconvocar les cambres, les Corts espanyoles, poguéis ja entrar de seguida a tràmit. És a dir que, si no s'hagués fet el registre, s'hauria hagut de repetir tota l'operació amb els nous diputats.

Només voldria dir, per acabar, que per sobre del que puguin dir els papers o les lletres, sempre en un país sobre la base d'això, la resta depèn de les lectures que se'n facin, i per tant depèn de les voluntats polítiques. No són reglaments estrictes com ja sabeu tots. Tant la Constitució com l'Estatut depenen de la mirada i de la voluntat política i les possibilitats que ofereixi la seva lectura. Segons quina sigui poden ser restrictives, poden fins i tot paraitzar un procés i segon quina sigui el poden dinamitzar. Això és una qüestió. Breument, crec que avui podria dir que, bé o malament, amb els dèficits que sempre comporta un procés democràtic, el que en diríem el macrosistema constitucional està instal·lat, però en aquest cas els conflictes nacionals a través del procés autonòmic de les nacions no està resolt.

Crec que en aquest cas les renúncies més importants que es van fer per raons de pragmatisme, de memòria històrica o de possibilisme que ara entrarem a jutjar amb certa mirada crítica, la fonamental és per a molta gent la renúncia a l'exercici del dret d'autodeterminació, dit d'una altra manera: autonomia sí, sobirania no. I pel que fa a renúncies de contingut s'ha de parlar entre molts d'un dels apartats que hi ha, que és que per exemple l'Estatut d'autonomia dóna la possibilitat que Catalunya s'estructuri en comarques i amb entitats supracomarçals, incloses les vegueries. Però després ens van obligar a afegir en aquest mateix article un apartat quart, que diu que es mantenen les províncies, el qual és un fre que evita aquesta possibilitat de realització d'això. Tampoc ha quedat garantida la igualtat entre les llengües de l'Estat, sens dubte el finançament de les autonomies no està resolt, ni la distribució de competències. Quant a l'Estatut del 31 i el 32, hi ha unes comparacions que són interessants de fer, de fet n'hi ha tres. En el del 32 es parla del fet que Catalunya es constitueix en regió autonòmica o autònoma, en canvi aquí s'introdueix la paraula nacionalitat, de fet és la primera vegada que en la història del constitucionalisme espanyol s'introdueix en una constitució la paraula nacional, que per a nosaltres era com el reconeixement de la nacionalitat; aquest és un fet important. També és un fet important en el nostre Estatut actual la definició que la llengua pròpia a Catalunya és el català, com cons-

tava a l'Estatut del 32. Això té més importància ara perquè del 32 a aquí hem passat tota l'etapa de la guerra civil i l'intent de genocidi que va haver-hi per part del franquisme quant a la llengua i tots els aspectes culturals de Catalunya, i també per acabar, jo crec que un dels temes importants és que de totes aquestes qüestions que hi ha aquí, avui amb la mirada i sobretot amb les persones que hi van participar, és veure de quina manera es pot seguir, primer enfortint el contingut no solament polític sinó cultural democràtic i que les llibertats nacionals de Catalunya siguin en aquest cas els capdavanters d'un procés d'aprofundiment democràtic i d'autèntiques llibertats. Dit això passo la paraula a en Jordi Carbonell.

JORDI CARBONELL: Els dotze minuts de la teva petita introducció, ens estalviaran de dir moltes coses. Hola Ramon (adreçant-se a Ramon Espasa). El saludo molt efusivament perquè som companys de presó amb l'Assemblea de Catalunya, igual que amb el Pere.

Jo crec que l'Estatut va ser la confluència de dos corrents importants. Una proposta política feta a través de les institucions de la clandestinitat de la lluita contra el franquisme, i molt específicament condensades en els quatre punts de l'Assemblea de Catalunya de què ha parlat en Pere Portabella. Era un plantejament polític, una proposta política, no condicionada per ningú de fora de Catalunya; era una proposta que anava de baix a dalt dintre mateix de la societat catalana; no hi interferia ningú. Aquesta és una línia al meu parer, i l'altra és la de les manifestacions públiques barcelonines que varen tenir impacte a Madrid. D'aquestes manifestacions hi ha les organitzades per l'Assemblea de Catalunya el febrer del 76, mort ja el general Franco, però amb la policia estomacant a tort i a dret i disparant. Tot això que ara veiem en aquests llocs on hi ha agitació, on la policia dispara, tot això que més o menys hem vist a la Universitat Autònoma durant unes hores, es va produir d'una manera absoluta al centre de la ciutat, al Passeig de Gràcia, allà on aleshores se'n deia la plaça de la Victòria, i que avui se'n diu la plaça del Rei Joan Carles. Totes les zones properes van quedar ocupades per la gent de l'Assemblea i els carrers bloquejats pels cotxes fent sonar els clàxons. O sigui que era una presència al carrer realment important. Es va llegir el manifest de l'Assemblea, i després la policia ho va esbandir tot: es posaven a disparar, t'empaitaven a cops de porra, et ficaves allà on podies en una escala, tiraven gasos. Una anècdota, no té importància, però el fet de la presència al carrer i l'ocupació d'una part de la ciutat de Barcelona per gent de l'oposició crec que va ser important. I després l'Onze de setembre del 76 que va ser el primer acte de masses, no autoritzat, o mig autoritzat, com ha dit en Pere Portabella. Havia estat convocat per l'Assemblea de Catalunya davant del Palau del Parlament, al parc de la Ciutadella. El permís va ser denegat inicialment. Hi va ha-

ver una comissió en la qual en Pere Portabella va tenir un paper molt important. Aquesta comissió va discutir amb el governador, el governador va parlar amb Madrid, i, al final, 24 o 48 hores abans van autoritzar l'acte de l'Onze de setembre, no a Barcelona sinó a Sant Boi. Amb això es van pensar que, a l'últim moment, sense capacitat per utilitzar la premsa, la ràdio, la televisió, ni res, traslladant una convocatòria d'un lloc a un altre aquesta seria un fracàs, i que no reeixiria. Es van equivocar completament i l'acte de Sant Boi va ser un acte de masses, en el qual es va repetir el projecte de l'Assemblea de Catalunya, que va ser acceptat públicament per primera vegada. Abans ho havia estat per tots els partits polítics. Els punts de l'Assemblea de Catalunya que abans ha llegit en Pere Portabella els van acceptar tots els partits polítics democràtics. En aquell moment la dreta franquista no existia —bé, existia en el poder però no com a força democràtica—, i per tant no hi havia presència del que avui és el PP, que en altres moments ha estat Alianza Popular, etc. I l'altra manifestació que va tenir un impacte públic i que va espantar Madrid va ser la de l'Onze de setembre del 77 amb un milió de persones ocupant els carrers de Barcelona.

Aquestes dues coses van tenir una pressió important damunt el govern i van ser les que van afavorir el retorn de la Generalitat, i el plantejament d'aquesta anomenada modèlica transició, però una modèlica transició que porta escrit entre cometes «feta amb soroll de fons de sabres», no era una transició feta tranquil·lament amb l'expressió lliure de la voluntat popular, sinó amb soroll de sabres de fons, i executada per gent de l'antic règim, perquè Adolfo Suárez havia estat president de la Secretaria General del Movimiento. Eren persones de l'antic règim. Aleshores l'Estatut va ser un subproducte de la Constitució que va sortir d'aquestes negociacions de què abans parlava en Pere Portabella, va ser una llei orgànica, subproducte d'una Constitució que tenia i té forts dèficits democràtics. En aquell moment —i això puc dir-ho ara amb claredat, perquè aleshores ho vaig dir públicament—, vaig formar part del grup de gent que estàvem en contra de la Constitució, que vam votar *no* a la Constitució, tot i que alguns es van abstenir. Enteníem que això que diu de la nació espanyola, les primeres paraules que diu la Constitució, ja no formaven part de les nostres conviccions. Nosaltres no ens sentíem formant part de la nació espanyola: no m'hi sento jo i probablement molts dels presents tampoc. Aquesta Constitució comportava limitacions, una l'ha esmentada en Pere Portabella, però també n'hi havia una altra de molt gruixuda que era la prohibició de les comunitats autònomes d'articular-se políticament. Això era un resultat de la por que tenia el poder espanyol davant la possibilitat que es constituís un bloc important de Països Catalans i un bloc important a Euskadi. Qualsevol que siguin les situacions que s'han produït després, això és una mancança democràtica indubtable.

L'Estatut de Sau, que va ser aprovat i elaborat entre d'altres pel meu amic Macià Alavedra, va ser retallat a Madrid. L'Estatut de Sau no va ser l'estatut posat a votació. Va ser retallat a Madrid, com ho havia estat a les Corts de la República l'estatut plebiscitat a Catalunya: l'Estatut que va ser votat pels catalans el 32 va ser retallat per les Corts de Madrid.

Jo voldria fer referència a les mancances en les llibertats democràtiques fonamentals –no podré entrar-hi amb detall perquè vull limitar-me als dotze minuts–, i una de les mancances fonamentals és la del dret a l'autodeterminació.

El dret a l'autodeterminació segons l'article 96 de la Constitució i l'article 1 del Codi Civil, que estableixen que els tractats internacionals subscrits pel govern espanyol s'integren en l'ordenament polític intern hi hauria d'haver estat integrat. El 1977 van ser subscrits per l'Estat espanyol els pactes de l'ONU dels drets humans, que recollien el dret a l'autodeterminació, avui impossibles d'aplicar. Tots vosaltres veieu el que està passant al País Basc on l'estat ha repetit contínuament: per la violència, res; per la via democràtica, tot. En el moment que per la via democràtica es planteja la via cap a l'autodeterminació s'ha acabat la història.

Ara, hi ha altres mancances, però no podem analitzar cada un dels punts –m'agradaria, però m'estendria massa–, pels quals vaig votar no a la Constitució i em vaig abstenir a l'Estatut d'autonomia. En el cas de la Constitució ells no podien estalviar-se de fer-ne una altra de més oberta –ja havia passat una vegada– i els havia fallat, no podien estar sense Constitució espanyola. En canvi, si no hagués sortit l'Estatut de Catalunya que es votava haurien dit: «Los catalanes no quieren la autonomía» i llestos. Tanmateix, sense analitzar-lo punt per punt, l'Estatut no és una veritable autonomia política. Nosaltres deïem que no ho acceptàvem –i ho havíem repetit fins a l'avorriment–, que no volíem una autonomia administrativa sinó política. No hi ha capacitat de pròpia decisió, no hi ha disponibilitat fiscal, ni dret a la pròpia hisenda, no hi ha ordre públic més que el que ens vulguin bonament anar transferint quan vulguin i com vulguin, no hi ha poder judicial propi. En aquestes condicions, no vull jutjar l'ús que s'ha fet de l'Estatut, ni quines són les coses que es podien haver fet i no s'han fet, ni tampoc les que s'han fet, ni si s'han fet bé o malament, el que vull dir és que és dolent l'Estatut perquè no permet allò que és essencial a una nació. Nosaltres som una nació. No som això que en van dir una nacionalitat per no dir una nació: es parla de nació espanyola i de nacionalitats. Les nacionalitats, les regions i el «café para todos» que va ser el resultat de la LOAPA; l'harmonització va sobreposar-se als drets exclusius. La paraula exclusiu ha deixat de tenir el significat que té a totes les llengües del món de la mateixa arrel i per damunt de l'exclusivitat ha sortit una mena d'ombra terrible que se'n diu l'harmonització. Aleshores l'exclusivitat se n'ha anat a passeig. Mal estatut harmonitzable, doncs. Mals vint anys d'Estatut com avui

tothom reconeix. Digui'n rellegir la Constitució, digui'n reformar-la, digui'n esgotar allò que permet l'Estatut, digui'n fer-ne un de nou, l'Estatut i la Constitució tenen greus mancances i d'això en patim, perquè l'espoliació de Catalunya és una realitat que reconeix tothom. Això què és? Constitucional? D'acord amb l'Estatut? Si és constitucional i d'acord amb l'Estatut vol dir que la Constitució i l'Estatut són dolents. Si no és constitucional, si és anticonstitucional, digueu-me com quedem tots plegats.

Jo sóc de la gent que en aquella època deia no i continuo dient no.

PERE PORTABELLA: A favor de l'Estatut de Sau haig de dir sobre el tema que al 32 es parlava de regió autònoma i s'havia guanyat en l'Estatut actual perquè s'introdueix el terme de nacionalitat. La veritat és que a Sau l'expressió era realitat nacional, que és molt diferent, però després quan va passar pel sedàs, va quedar nacionalitat. Té la paraula Macià Alavedra.

MACIÀ ALAVEDRA: M'estalviaré de parlar de tot el que és el moviment d'oposició que porta cap a la transició per dir que crec que la transició, en la redacció de la Constitució que després marca l'Estatut d'autonomia, és de fet un pacte entre gent procedent del franquisme que volien evolucionar cap a una democràcia i l'oposició democràtica, i és un pacte que ens porta a una constitució que de tota manera crea sens dubte un Estat democràtic, un Estat que defensa les llibertats, els drets de les persones, i que crea unes institucions democràtiques, amb la introducció del vot popular i de l'elecció i el sufragi universal per decidir qui governa el país. I que ens porta a un Estatut d'autonomia que amb totes les crítiques que s'hi vulgui o pugui fer crea una autonomia. Una autonomia important, jo crec que una autonomia política, potser no suficient, però una autonomia.

Vint anys d'Estatut són no sols el que ens porta l'Estatut sinó el que ha permès de fer l'Estatut durant aquests vint anys. Hem passat a tenir un pressupost de dos bilions de pessetes. Dit així potser no vol dir res, però és una xifra important que és resultat de totes les transferències de competències que s'han fet des del poder central a l'Administració autònoma. Són dos bilions de pessetes de serveis sanitaris, de serveis d'ensenyament, de serveis culturals, d'obres públiques, d'infraestructures, etcètera, i això realment té la seva importància. Després veurem quins han estat els defectes que hem detectat en aquest Estatut en aquests vint anys i com es podrien corregir, però jo diria bàsicament que aquests vint anys són la història de consolidació de la democràcia i de creació de l'Espanya autònoma. No són més però tampoc són menys i em sembla que això és un pas enormement important. Tot el tema de les autonomies, i, evidentment, el títol vuitè de la Constitució es redacta bàsicament per resoldre el tema de Catalunya i el tema d'Euskadi, molt més que el tema de Ga-

lícia, en aquells anys i en aquest cas, i aleshores per resoldre-ho es fa una generalització de les disset autonomies que ha estat molt criticada. En aquest tema tampoc seré crític perquè segurament era l'única manera d'introduir una autonomia important per a Catalunya i per a Euskadi. En tot cas, la generalització potser ha fet que no sigui prou important per a Catalunya i per a Euskadi i que en canvi hagi estat una autonomia que no s'esperaven —i no ho dic en cap to peyoratiu— altres comunitats de l'Estat espanyol. Però sí que de totes maneres i si ens col·loquem en el moment aquell, la generalització ha servit per intentar fer aquesta transformació tan important que s'ha viscut durant aquests vint anys d'un Estat centralista, un dels més centralistes d'Europa —n'hi ha d'altres, evidentment— en un Estat que avui és probablement un dels més autonòmics d'Europa juntament amb l'Alemanya Federal.

Si de totes maneres, després d'aquests vint anys, tot això que s'ha fet no acaba de resoldre l'encaix de Catalunya a Espanya, segurament és un tema que ens hem de tornar a plantejar i tornar a obrir un debat.

A l'Estatut d'autonomia se li van fer una sèrie de crítiques pensant en aquells principis que se'ns recordava avui de l'Assemblea de Catalunya, que era l'aplicació dels principis i les institucions de l'Estatut del 32. Jo crec igualment que el que havia passat és que entre el 32 i el 78, 79, quan es negociava l'Estatut, l'Estat modern havia canviat enormement i tenia una complexitat molt més gran. Per exemple, quan es compara el tema de la justícia amb l'Estatut de la Generalitat republicana, resulta que el poder judicial s'havia convertit en un poder autònom, autònom de l'Administració central, autònom de l'Administració autonòmica i, per tant, no s'hi podia donar la mateixa solució mimètica que en l'Estatut del 32. No cal que sigui autònoma de l'Administració central, l'Administració de Justícia, i estar més supeditada a l'Administració autonòmica.

L'altre tema és el de la seguretat ciutadana. Sempre s'havia dit que els bascos havien posat en la seva negociació molt més l'accent en la seguretat ciutadana i en les finances, basades en els drets forals, que no Catalunya, que sempre amb menys esperit polític, havia insistit en els tres grans temes que eren la llengua, la cultura i l'ensenyament, i després, a l'hora de la veritat, es veu que els ressorts polítics realment són les finances, i potser en el nostre cas no tan important la seguretat ciutadana com és en el País Basc, que després et permeten de resoldre tots els altres temes. Però jo voldria insistir que per exemple en el tema de la seguretat ciutadana, després en la negociació constant i oberta de l'Estatut —que crec que és un text de diverses lectures, interpretable en funció de la voluntat política dins del marc constitucional i estatutari, la voluntat política juga un paper essencial—, doncs s'ha trobat una solució per a la policia autonòmica de Catalunya, que la fa absolutament equiparable a la policia autonòmica del País Basc i, en canvi, això no

estava inicialment previst en l'Estatut de Catalunya, i sí que estava previst en l'Estatut del País Basc.

Jo diria bàsicament, sense fer una valoració que em sembla que no toca aquí, tot i que algun company evidentment la pot fer, de com s'ha aplicat aquest text, de quina és la política que a través d'aquest instrument s'ha realitzat, i aleshores ja entrariem en un debat polític més propi del Parlament de Catalunya i del control del govern. Sí que voldria dir que l'Estatut d'autonomia distingeix, i algunes de les persones que m'han precedit en l'ús de la paraula hi han fet referència, entre competències exclusives, competències diríem concurrents en les quals l'Administració central té la legislació bàsica i l'Administració autonòmica en aquest cas de la Generalitat té la legislació pròpia del Parlament de Catalunya dins del marc de les bases i després unes competències d'execució o de gestió. Doncs bé, hi ha hagut una tendència per part del Tribunal Constitucional —per part de l'Administració central, tant en el govern socialista com prèviament en el govern d'UCD, com després en el govern del PP, aquesta tendència arrenca de l'esperit de la LOAPA—, de convertir totes les competències en competències concurrents, és a dir, competències en les quals intervé l'Administració central i intervé l'Administració autonòmica, i de fer unes bases, que de fet és el marc en el qual nosaltres podríem legislar, unes bases excessivament tancades, reglamentistes, i de vegades fer bases no únicament per llei sinó per reglament. Jo crec que potser hi ha hagut una voluntat política de retall de l'Estatut i d'aquesta autonomia política de la qual se'ns parlava.

Però també i m'agrada ser equànime en aquest cas i intentar ser objectiu amb la complexitat de l'Estat modern i sobretot amb un altre fet que ha passat durant aquests vint anys d'Estatut i que no podem oblidar. Nosaltres l'1 de gener del 86, entrem com a catalans juntament amb tot Espanya a Europa. Un fet que representa una retallada de competències importantíssima de l'Administració central de l'Estat, a partir de llavors subjectes a les directrius de Brussel·les. Aleshores evidentment ens hem trobat aquests anys que l'Estat ha hagut de cedir molt poder a Brussel·les —recordem que el poder aranzelari que el segle passat era el gran poder del lliure canvi i proteccionisme ja no existeix, ja no el té l'Administració central—, el poder monetari ara desapareix, un poder tan important com el poder monetari, el poder fiscal enormement condicionat —i si no que ho preguntin al senyor Oscar Lafontaine—, per una situació de fets. Per això l'Administració central ha tingut tendència a recuperar competències de les autonomies una mica per compensar les que havia de cedir a Brussel·les. Aquí hi ha hagut una gran lluita que em sembla que teòricament està ben resolta però que a la pràctica és una lluita constant, és a dir, les competències afectades per Brussel·les afecten l'Administració que les tingui, tant la central si són competència seva com l'autonòmica si són de l'autonòmica.

Per tant, competències concurrents i definició difícil del que és la competència exclusiva en el món d'avui, tema essencialíssim per al futur de l'Estat i de les autonomies arran de l'ingrés a l'Europa comunitària, amb el poder enorme i creixent que l'Europa comunitària té, i després el tema que és com un *ritornello* del finançament. Evidentment, no crec que aquest sigui un debat de finançament en absolut, però sí que voldria dir que el finançament està mal tractat per l'Estatut, que podríem parlar i potser en el col·loqui sortirà que durant aquests anys hi ha hagut un intent permanent de millorar la situació del finançament. Pensem que, al principi, l'Estatut, el que es va aplicar representava el cost efectiu, és a dir, la valoració dels serveis perifèrics de l'Estat a Catalunya, per valorar les competències que es traspassaven, sense tenir en compte els costos generals de l'Administració central, sense tenir en compte costos d'inversió, de reposició d'inversió, la qual cosa feia que partint d'aquest mètode que era un mimetisme del que passava en la inversió de l'Estat o amb la presència del l'Estat a Catalunya durant l'època franquista representava unes diferències de sis mil pessetes per habitant comparades amb 24.000 pessetes per habitant a Extremadura. Tot això basat en estudis. L'any 86 aquest tema es millora, a base d'introduir uns sistemes més objectius per calcular l'aportació de diners a Catalunya i l'obtenció d'aquests diners per part de Catalunya, els anys 92 i 93 es torna a millorar amb la introducció del concepte de coresponsabilitat fiscal, i després el 95 es torna a millorar amb coresponsabilitat fiscal i capacitat normativa sobre els tributs cedits i els tributs en els quals participem. Aquest és un gran tema que segueix obert i en el qual seria interessant continuar, buscar o intentar trobar consens.

Aquí s'ha destacat que, durant la transició (Assemblea de Catalunya, Consell de Forces Polítiques, redacció de la Constitució i de l'Estatut), es va fer un gran esforç de consens per part de tots i de renúncia de molts a les seves posicions inicials. Em sembla que per fer progressar l'Estatut en aquest Estat en el qual estem, en què s'acaba una etapa de construcció autonòmica i ens hem de plantejar si s'ha de fer un pas endavant dins del marc constitucional i estatutari —jo no seria partidari de modificar aquest marc— hauríem de parlar entre nosaltres perquè puguem avançar en el tema del finançament i en el tema de les competències.

Sembla que parlem molt de política, dels anys de la transició, de l'aplicació legal, jurídica de l'Estatut, de competències, de finançament, i potser hauria estat interessant saber què ha passat a la Catalunya real, evidentment molt lligada a la Catalunya política durant aquests vint anys.

Per acabar voldria dir que Catalunya ha viscut una crisi industrial típica de país que s'havia industrialitzat amb unes indústries de base, en el cas de Catalunya la tèxtil, que pateixen a tot Europa, a totes les regions europees que havien tingut aquesta mena d'indústries de base, una greu crisi, i s'adapta a un

nou tipus de vida econòmica molt més diversificada, molt més completa, molt més oberta. Per donar un to optimista, perquè sovint a Catalunya convertim el debat en una sèrie de queixes i reivindicacions, diré que l'any 85 en el moment del nostre ingrés a la Comunitat Econòmica Europea nosaltres estàvem al 85 % de la renda mitjana dels europeus, que se situava òbviament al cent. I que en aquests moments estem al cent per cent pràcticament. És a dir que en quinze anys hem pujat un punt per any i això és molt important, perquè tota aquesta construcció democràtica ens demostra que amb el respecte dels drets a les llibertats i amb la creació d'una Administració autonòmica i també del reforçament dels ajuntaments democràtics i d'altres institucions democràtiques que en el nostre país també han contribuït a la construcció de país, i amb la societat civil, un terme que gairebé fa angúnia dir-lo de tant que s'ha repetit, hem aconseguit acostar-nos a la mitjana, al cent per cent del que és la mitjana de riquesa europea.

LLUÍS ARMET: Intentaré fer un esforç per no introduir judicis de valor polític i anar al més lluny possible del que podrien ser elements d'anàlisi o incorporació de nous temes de reflexió. Per tant, evidentment les meves opinions són opinions que sorgeixen d'una experiència i quan introdueixi un judici de valor diré clarament que és personal.

Diria que si fem una anàlisi a grans trets del que ha passat, el procés de transició és un procés exemplar. En un país on hi havia una crisi econòmica de primera magnitud, amb unes convulsions socials molt fortes, amb un nivell d'inflació que va arribar al 26,4 % anual. Amb aquest ritme imagineu-vos el que significa, en tres anys es va perdre el 75 % de la capacitat d'estalvi, amb el que suposava el conjunt de reivindicacions que es feien legítimament des de sectors laborals, defensant no perdre poder adquisitiu, la qual cosa representava la caiguda d'empreses molt significatives que no podien aguantar aquests increments salarials perquè perdien competitivitat internacional.

Aquest era el marc de referència; llavors estem en un moment en què curiosament no hi ha societat civil sinó que hi ha societat política. La política estava prestigiada, els polítics eren prestigiosos i estaven prestigiats, i el poble estava darrere perquè era un estat de llibertat el que es produïa, un fet totalment especial, un moment històric sense el qual difícilment es poden entendre determinats aspectes. I sorgeix a Catalunya un altre fet que és que retorna aquella persona que era a l'exili i representava la legitimitat política anterior, representava la Generalitat, però a l'exili, i torna a Barcelona, capital de Catalunya, i tot el poble és al carrer. I ningú sabia ben bé qui era aquell senyor, però hi havia el retorn d'una legitimitat anterior, l'únic acte de ruptura democràtica que es produeix a tot Espanya, no n'hi ha cap més, tota la resta és

un procés de transició, d'adequació. Aquest acte té un simbolisme, una càrrega molt significativa. Una cosa era l'Estatut i l'altra era el retorn de la Generalitat com a institució i el seu president.

En aquest marc es produeix per tant un marc d'unanimitats, de coincidències, de reivindicacions possiblement populars, m'agrada més parlar de populars progressistes, que després es van filtrant pels diferents partits polítics, amb un cert predomini de les forces d'esquerra, i això és un fet objectiu a partir de les eleccions de 1977, del resultat d'aquestes eleccions a Catalunya. Em sembla que això realment facilita moltes coses.

M'agradaria destacar a partir d'aquest fet que és un fet esclatant i positiu que es produeix una dinàmica que lògicament tendeix més al que podríem dir-ne la normalitat democràtica. Des d'aquest punt de vista ens trobem amb un govern, que alguns han dit de la Generalitat provisional, o de la Generalitat recuperada, que estava format per consellers tècnics, però secretaris generals dels partits importants de Catalunya amb representació parlamentària, i alhora s'estava negociant l'Estatut amb uns diputats. Es produeix un fet: que el govern governava i els que discutien l'Estatut discutien l'Estatut, i aquesta discussió l'encapçalava una persona que era de la jove generació que havia estat franquista que volia tenir futur i que feia una certa aposta. En aquest sentit valoraria positivament el paper d'Adolfo Suárez, per una banda, i el paper de Santiago Carrillo, líder d'un Partit Comunista molt fort en aquell moment que no va jugar a la demagògia sinó a la responsabilitat democràtica des del punt de vista de situar les llibertats i els elements bàsics de les llibertats com a qüestió indispensable de cara al futur.

Per tant, es produeix aquesta situació. Es produeix també una voluntat de fer que les lleis electorals i l'Estatut vinguessin presidits pel principi de la proporcionalitat, és a dir, aquesta lluita ja s'havia produït en la Constitució. La Constitució és en última instància el pacte del possible en un moment històric determinat per fer un marc de convivència a partir d'uns resultats electorals; per tant, ningú pot estar d'acord amb la Constitució perquè no és la seva constitució, però és la que sintetitza el pacte de convivència. Per això, les constitucions sempre són lògicament insatisfactòries des de la perspectiva subjectiva i personal.

Es lluita a favor de la proporcionalitat i, a l'Estatut, perquè tothom acabi signant, la representació no és del tot proporcional. En alguns territoris costa menys que surtin els diputats, però això és un pacte. Tot es va fent a partir d'uns pactes del possible en relació amb les forces polítiques que estaven discutint cada un dels temes.

Voldria dir, fent ja una primera valoració molt àmplia que, en l'apartat de competències, en vint anys s'han cobert bàsicament totes les competències previstes i fins i tot s'ha començat a desenvolupar un article de la Constitució

que és el 150.2 que diu que l'Estat podrà cedir gestió de competències de l'Estat a les autonomies.

Hi ha gent que diu que no cal tocar la Constitució, que tot allò que ens queda per a nosaltres ho fem a partir del 150.2. Evidentment, el 150.2 de la Constitució és un cert sistema d'excepcionalitat però és cert que s'ha jugat aquesta carta. No estic dient que sigui satisfactori, però segurament si avui en dia els que van fer l'Estatut veiessin el pes pressupostari, el pes competencial de la mateixa institució, estarien satisfets, amb les insatisfaccions i les mancances que cadascú consideri convenients.

També m'agradaria assenyalar aspectes que són clarament insatisfactoris en funció d'allò que diu l'Estatut i no hem desenvolupat, i aquí sí que m'atreviré a donar alguna opinió subjectiva, però no crítica perquè em sembla que avui no té sentit fer cap crítica política, sinó interpretació política.

Un és el tema del territori. Partiem d'una voluntat, que em sembla bastant positiva, que és aquesta tradició catalana, republicana, anarquista, autoorganitzativa, societària, allò de dir: aquí hi ha comarques, hi ha municipis, hi ha realitats que volen autogovernar-se. La idea d'autonomia no va unida a una idea de centralisme sinó de redistribució del poder, l'autonomia és el tot, allò que expressa l'Administració de la Generalitat o allò que expressen el conjunt de les Administracions públiques o parapúbliques, per tant, un concepte d'autonomia que s'havia desenvolupat amb certa força. Crec, sincerament, que en aquest terreny no s'ha avançat, o s'ha avançat molt poc o per camins equivocats. Aquest deu ser el país del món que té més presidents, presidents de consells comarcals, presidents de diputacions, tots són presidents. Hi ha un dia que et trobes reunit amb divuit presidents, una cosa bastant divertida, perquè el *monsieur le président* està present pertot arreu en el conjunt dels actes que es fan. Segurament ha estat difícil fer el que podríem dir-ne aquest procés d'ensamblatge, d'interrelació entre el que seria l'Administració de la Generalitat i l'Administració local en totes les seves variants, i segurament això té una explicació política. Parlo d'interpretació política, una altra cosa és que em sembli bé o no.

La interpretació és que en aquests anys a Catalunya hi ha hagut dues grans forces polítiques, una que ha tingut un monopoli de poder de l'autonomia, gairebé en exclusiva, i una altra que ha tingut també un cert monopoli del poder en el món local, perquè el 75 o 80 % de la població de Catalunya ha estat o està sota el govern d'alcaldes o alcaldesses d'aquest partit. Això també és un element d'interpretació perquè és cert que el tema territorial no ha avançat tot el que hauria hagut d'avançar.

Tots els temes de governació i no vull dir de la Conselleria de Governació. El que s'interpreta de la lectura de l'Estatut és una voluntat precisament de governació, de govern, i amb això, si em permeteu, recordaré que el

Preàmbul de l'Estatut parla del dret inalienable a l'autogovern i aquí diu que el catalanisme s'especifica per aspectes de tipus cultural, lingüístic, trets diferencials de la nostra història i del nostre dret civil. Hi ha un corrent que no és que exclogui aquest tema, que ha afirmat sempre que és una voluntat d'autogovern, per tant, si som un fet nacional, el que volem i tenim és el desig d'autogovernar-nos perquè estem convençuts que servirem millor els nostres ciutadans i que el nostre país mereix el millor autogovern possible. Té tots els elements positius. Penseu que al llarg de l'Estatut veiem aquesta proclama de l'autogovern de Catalunya en diverses consideracions. Nosaltres hem format part d'un govern que en comptes de tenir dos bilions de pessetes de pressupost tenia en un moment determinat dos mil milions de pessetes i 1.800 a la Conselleria d'Obres Públiques que era la meua, però el que sí que és cert és que en aquell govern, perquè era un moment històric important i per qui hi havia en aquell govern, perquè hi eren tots, tota la representació política de Catalunya i es va portar la política d'unitat a unes altíssimes conseqüències, tots els actes de govern quedaven marcats per posicions de govern. No hi havia un ministre que parlés de Catalunya sense permís del govern de Catalunya i el ministre que s'atrevia a fer això era castigat pel president de la Generalitat que ni el saludava i li retirava la relació personal i institucional. Hi havia tot un conjunt d'elements presidits per un esquema que em sembla que és bàsic, tot allò que passa a Catalunya de definició del futur de Catalunya passa a Catalunya, tingui o no tingui competències, i resulta que de competències en tenim moltes. Aquest principi d'autogovern tinc la sensació que s'ha desenvolupat amb poca força.

També tot el que fa referència a la mateixa definició de la Generalitat. L'Estatut defensa un paper prioritari del que és el Parlament, és evident, també parla del president que és institució de la mateixa Generalitat, i a partir d'aquí el president no ho és d'un govern normal de partit sinó que és el president de tot Catalunya, perquè és el president de la Generalitat de Catalunya. Això pot semblar una subtilesa però no ho és, perquè té una transcendència quant a fer les coses; quan actua com a tal ha d'actuar amb criteris generals, amb independència del fet que coordina el Consell Executiu i presideix el Consell Executiu de la Generalitat que és l'òrgan executiu de Catalunya.

Jo dono una gran importància en aquest tipus de consideracions perquè normalment tenim tendència a parlar del safrà i de les veces i dels grans sacs d'arròs, però no parlem de les actituds institucionals que són tant o més importants que les altres i que estan contingudes en la mateixa redacció de l'Estatut.

Deixeu-me explicar, perquè vegeu aquesta dicotomia entre el govern i els que negociaven l'Estatut, una cosa divertida. Quan es diu com es nomenen els senadors, l'Estatut ho diu clarament, entre els diputats escollits, hi ha

aquesta idea de la proporcionalitat dels diputats escollits; en canvi, penseu que ni l'Estatut base ni l'Estatut valencià diu «entre persones és reconeguda una competència que decideixi la institució». Evidentment, aquí no es volia de cap manera que Tarradellas arribés a ser senador, es va fer així per excloure aquesta possibilitat, però també corresponia a una voluntat de dir: el poder d'on emana?, de la proporcionalitat, dels representants del poble, és a dir, anàvem assistint al naixement del pluralisme ideològic a Catalunya. Teníem un doble nivell, el govern que expressava aquesta unitat i el pluralisme d'aquesta altra via.

Per últim, alguna consideració que lligarà amb coses que han sortit anteriorment. Si fa vint anys, els que negociaven l'Estatut haguessin fet el càlcul de dir perdem política monetària, perdem política fiscal perquè anem cap a harmonitzacions fiscals; perdem política pressupostària perquè ens condicionem a un dèficit pressupostari i, per tant, el govern de l'Estat ha d'estrènyer-se permanentment el cinturó i fer política pressupostària; deixem de tenir l'exèrcit obligatori i l'enquadrament obligatori dels ciutadans, i resulta que l'educació, la sanitat i el servei a la infantesa, la tercera edat, tot el que constitueix l'estat del benestar ha passat en bloc a les comunitats autònomes, crec que això significaria un revulsiu impossible de contenir. No podem fer una aurocràcia però és cert que quan es van donar aquests passos de la generalització dels processos, com que això ha anat paral·lel amb la desaparició de les funcions tradicionals de l'Estat centralista, dóna com a conseqüència que el pes dels nivells intermedis o de les nacionalitats històriques, en aquest cas com Catalunya, faci que es pugui expressar amb pes polític, amb voluntat de govern, tot aquest conjunt de competències. Avui a Europa es parla del model català a Itàlia, vénen del País de Gal·les a veure què ha passat a Catalunya, vénen de les diferents zones que volen tenir alguna cosa semblant a la que tenim perquè veuen que és un procés interessant. I des d'algun Estat central, que continua sent un Estat jacobí com és França estan mirant amb terror el que ha succeït perquè veuen realment que és una via que pot contagiar-se al conjunt europeu de forma que posés en qüestió tot el que ha estat el comportament dels Estats centrals.

Només una frase per acabar, un judici de valor: quan des de Catalunya es fa un atac a un Estat central, centralista, amb milers de funcionaris, això ja no existeix, aquest Estat desorientat ja no existeix. Tota l'Administració perifèrica quasi ha desaparegut. No ha fet l'adequació que havia de fer, molta menys gent però molt més valuosa per fer polítiques de cooperació, d'enteniment, més complexes, que són les que es requereixen avui dia i, per tant, realment no és cert que es produeixi aquesta situació d'un fantasma que ha deixat d'existir. Però existeix una realitat emergent que és la més positiva i la més valuosa malgrat les dificultats que tenim.

PERE PORTABELLA: Un aclariment: quan Lluís Armet parlava d'aquest article de la Constitució, volia recordar sobre això que en l'apartat del capítol tercer de comunitats autònomes, a l'article 148 es parla de quines són les competències que es poden atribuir les autonomies, al 149 les que corresponen a l'Estat, i al 150 –per això quan es parla políticament d'aixecar el sostre competencial s'hi refereixen–. És cert que hi ha un segon punt que diu: «El Estado podrá transferir o delegar en las comunidades autónomas mediante ley orgánica, facultades correspondientes a materia de titularidad estatal que por su propia naturaleza sean susceptibles de transferencia o delegación. La ley preverá en cada caso la correspondiente transferencia de medios financieros, así como las formas de control que se reserve el Estado.» Dic això, perquè no quedi en el buit.

RAMON ESPASA: El dia 21 d'octubre del 79, és a dir, quatre dies abans de la votació de l'Estatut, em van demanar com a molts altres companys d'aquesta taula –he vist els seus articles, en un recull que he pogut consultar–, que escrivís algun article recomanant l'Estatut, incitant el poble de Catalunya a votar afirmativament l'Estatut. El títol que vaig posar en el meu article d'aleshores i que resulta plenament vigent (no ho dic jo, ho han dit altres membres d'aquesta taula, Macià Alavedra, Lluís Armet) fou *Una realitat oberta: l'Estatut*. És a dir, l'Estatut era una realitat oberta, que podia ser laminat i retallat com es va dir fins a l'avorriment, però que també podia ser ampliat i millorat, com també s'ha vist. De fet hi ha hagut de tot en aquests vint anys.

Pero voldria centrar la meua intervenció en tres preguntes bàsiques:

1. Era el millor Estatut possible?
2. Era superior al mític Estatut del 32, a l'enyor de l'exili, a les diverses propostes que s'havien fet de recuperar l'autonomia a Catalunya, fins on s'havia retallat el text inicial de Sau?
3. Ha estat ben gestionat aquest Estatut?

Pel que fa a la primera pregunta, i no voldria fer una valoració purament personal sinó una anàlisi al més ràpida possible de com es va elaborar, si un estudia el mecanisme d'elaboració i el marc polític en què es produí, recordaria només tres aspectes: primer, hi havia a Catalunya una hegemonia de les forces d'esquerra nacionalistes i catalanistes totes elles; segon, en el Congrés dels Diputats, una dreta vergonyant hereva del franquisme però redimida per les eleccions i que detentava una majoria no absoluta. Tercer, una crisi econòmica fortíssima, una terrorisme que colpejava fortament el govern i el partit del govern, la UCD. Finalment no podem oblidar la reacció

de la dreta espanyola tradicional i antiautonomista, és a dir el franquisme sociològic. La necessitat política de canalitzar les diverses i contradictòries esperances de canvi, aquesta fou la raó dels pactes –s'ha dit moltes vegades que l'Estatut va ser, com la Constitució, un gran pacte on tothom deixava pèls propis a la gatera–. Després precisaré mitjançant quin mecanisme crec que es pot defensar un pacte en què es conservava l'essencial dels dos que pactaven. És evident que hi havia algunes renúncies però no es pot parlar de renúncies unilaterals o imposicions unilaterals. Així mateix la necessitat del govern d'UCD d'obtenir un èxit polític en el sentit de resoldre la qüestió catalana i la qüestió basca, de resoldre el problema territorial i plurinacional d'Espanya jugava en favor d'una solució positiva.

En aquest context l'Assemblea de Parlamentaris, primer a Sau i després a la Comissió Constitucional del Congrés, treballaren coordinadament i ajustaven els textos fins a arribar al que és el projecte d'Estatut que és dictaminat per la Comissió Constitucional del Congrés dels Diputats.

Un projecte d'Estatut –o dictamen en l'argot parlamentari– que a diferència del Estatut de la República ja no pot ser modificat ni en una coma ni en un punt pel Ple del Congrés; s'aprovava o no s'aprovava el text que després referendaria amb el seu vot el poble de Catalunya. Aquest va ser el mecanisme que evidentment va obligar a ajustar i acoblar posicions diverses entre les diferents forces polítiques per arribar als pactes que permetien mantenir l'essencial de cada una de les posicions.

La dels que passaven no sense problemes i dificultats d'una concepció unitarista, antiquada i centralista d'Espanya a una desconeguda fins aleshores Espanya autònoma, als que volíem una transformació radical del mateix concepte d'Espanya, de la seva territorialitat i de l'específica distribució del poder polític espanyol.

Fou el millor Estatut possible? De fet, no es pot contestar amb un sí o un no sense caure en la nostàlgia metafísica. És el que va ser possible, és el resultat d'un pacte molt ambiciós i ampli. En efecte, si un repassa totes les actes i tots els assumptes que s'hi varen discutir, arriba a la conclusió que allí hi va ser present absolutament tothom que pesava o representava quelcom a Catalunya: parlamentaris i extraparlamentaris, gent amb molt de pes popular i gent amb menys pes popular. No hi va haver exclusions, l'esforç d'arribar a un consens va ser ingent. Era la paraula màgica d'aquell moment. Les aigües d'aquest compromís van arribar on les comportes dels diversos actors van permetre.

Dir després que les coses podien ser millor o pitjor crec que és pecar o d'ignorància o de petulància política. Com s'ha dit hi va participar moltíssima gent, amb posicions molt diverses. La pràctica política consisteix precisament en això: a obtenir per la via del debat i d'acord amb el pes relatiu que cada un

hi posa a la balança acords que expressin la resultant d'interessos i anhels diferents. Però si aquests acords s'han de fer sempre a base de grans consensos per la forma com s'ha d'acabar aprovant el text, és a dir, que no poden existir retallades unilaterals, es pot comprovar al meu parer, que el resultat polític del nivell competencial i el nivell de coherència interna de l'Estatut de Catalunya és altament estimable, altíssimament estimable. Sempre es podran trobar punts en què podríem haver arribat més lluny, però cal recordar-ho, és on va arribar el nivell de les aigües. Unes aigües molt barrejades, molt tèrboles i molt tempestuoses, que un any abans havien arribat a determinat nivell: el de la Constitució de 1978. Serà l'agost del 79 quan la comissió del Congrés dictaminarà el text de l'Estatut i a partir d'aquell moment calia el referèndum d'aprovació a Catalunya i després la ratificació pel Ple del Congrés dels Diputats.

Pel que fa a la segona pregunta, era superior o inferior que l'Estatut del 32? Crec que era francament millor. Macià Alavedra i Lluís Armet han donat algunes pistes del perquè, però jo n'hi afegiré. Era diferent, i encara més, resulta molt més útil com a instrument polític i eina d'administració del benestar quotidià de les persones, l'Estatut del 79. Per què? Bàsicament perquè l'estat de benestar ha crescut enormement del 32 al 79. No és cap mèrit dels polítics del 79, simplement és que estem instal·lats en una realitat social totalment diferent a la del 1932. S'ha assenyalat el tema de la justícia com una mancança de l'Estatut del 79. Ara bé, d'una concepció de la justícia en la qual el president de la Generalitat podia designar el president del Tribunal Superior de Catalunya (Estatut del 32) a la concepció moderna de la justícia com un poder autònom no sotmès al poder executiu, hi ha un abisme. Es evident que això no és comparable. Per citar el tema de nació o regió reconeguda en l'E79, negada en l'E32. El 1932 es podien fer algunes escoles de la Generalitat, però és que mentrestant les Escuelas de la República quedaven incòlumes; hi havia doncs una doble i reparada xarxa d'educació en català i en castellà. Això no té res a veure amb l'actual concepció de l'ensenyament com un element consubstancial de l'estat del benestar, amb l'increment subsegüent de persones que entren en els cicles educatius i, per tant, és absolutament incomparable. A més a més avui disposen d'una única xarxa escolar on sent el català la llengua vehicular i troncal conviu sense cap problema amb el castellà. No es produeix cap separació escolar per raó de llengua.

Sanitat i seguretat social és potser el camp que jo més conec, (jo en tenia la competència en el Consell Executiu de la Generalitat). No tener res a veure tant el volum con la qualitat de les competències que es discutia traspasar l'any 32 amb el que s'ha dibuixat l'any 79. El que s'ha traspassat i el que avui gestiona el govern de la Generalitat, representa un volum de competències,

de recursos financers, d'administració, en el camp de la salut i el benestar social impensable en el marc de l'Estatut republicà. La S.S. no existia! La fiscalitat de l'Estatut és també criticada, ara bé, entre la fiscalitat existent l'any 32 i la fiscalitat d'avui no hi ha punt de comparació. No diré que no hi hagués fiscalitat l'any 32 però era una cosa si no residual, marginal, perquè el paper dels Estats també era petit en aquells anys. L'Estat era important, en l'ordre públic, en la justícia, però eren molt poc importants el benestar social, la sanitat i la seguretat social i l'educació.

Que existeix un dèficit fiscal, que la balança fiscal és negativa (Catalunya respecte d'Espanya), és veritat. Però estem movent-nos en un nivell de magnituds financeres que no ténen res a veure amb les de l'any 1932. La capacitat d'incidència política per governar Catalunya que té avui el govern de la Generalitat no té res a veure amb les que tenia el Consell Executiu de la Generalitat republicana.

Per tant, aquesta visió que no es va arribar on es podia arribar, o que hi havia un altre camí millor que no es va seguir, jo no la puc compartir en absolut. Per dues raons bàsiques que he acabat d'explicar: la forma consensuada com s'elabora, el canvi d'estructura material i competencial que es discutia, en cada Estatut.

En el tema de l'ensenyament per exemple, el que s'ha aconseguit al decidir-nos per una única xarxa amb dues llengües vehiculars com a llengües troncales ha estat enormement positiu. Disposar d'una xarxa educativa a Catalunya és una opció que des de 1714 mai s'havia plantejat. Tampoc a la Generalitat republicana. Però és que atesa la nova composició sociològica i demogràfica dels ciutadans de Catalunya en el moment en què comencen el seu camí cap a la democràcia, allò que cridaven en les manifestacions i que aquí s'ha recordat: «Ara més que mai, un sol poble» això ho estem aconseguint. Un primer decret d'introducció del català a l'escola que es va promulgar en el període provisional de la Generalitat fou essencial. D'aquí arrenca una concepció de govern —que reclamava en Lluís Armet— que practicava la Generalitat provisional que és l'antecedent principal del que després va ser la Llei de Normalització Lingüística del 83 aprovada per unanimitat al Parlament de Catalunya. Crec que recordant aquest exemple estaran d'acord amb mi que s'ha fet un camí positiu i modèlic del que permetia aquesta realitat política oberta que era i és l'Estatut de 1979.

L'altre exemple que volia adduir per subratllar el caràcter obert de l'Estatut l'han posat els dos companys que m'han precedit en l'ús de la paraula. Es tracta de la policia. Es va dir en el seu moment que havíem anat per sota del 32. A l'empara de l'Estatut de 1932 al president de la Generalitat se li quadrava la Guàrdia Civil, és cert. Ara bé per la via d'una policia de substitució dels Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat podem arribar —no hi

hem arribat encara— a una situació pràcticament igual a la que s'ha reclamat amb tota legitimitat.

L'última pregunta que em feia: Ha estat ben gestionat l'Estatut? M'agradaria dir moltes coses, però com tots han fet molt prudentment, no és avui el moment del debat polític entre partits o entre visions de dretes i esquerres, de com s'ha administrat l'autonomia, de com s'han gestionat les competències transferides; si es podia haver aconseguit amb més o menys rapidesa omplir el cistell de les competències amb una política d'intentar obtenir les transferències previstes a l'Estatut amb l'única força d'un govern monocolor o, potser millor, haver-ho intentat des d'una articulació unitària de totes les forces polítiques de Catalunya per reclamar les repetides competències. Un model com el que havia estat el model d'elaboració tant de la Constitució com de l'Estatut, com de les primeres comissions mixtes. És a dir, la idea que allò que es necessita per omplir el cistell de les competències de Catalunya, i aquí també incloc el tema fiscal, és un acord bàsic i unànim, si és possible, de les forces polítiques de Catalunya dialogant aleshores amb el govern de l'Estat, o ben al contrari si això es fa sols des de la majoria política absoluta, legítima per descomptat, d'una sola força política. No es pot dir que aquesta segona opció hagi anat del tot malament, perquè tots hem reconegut que l'Estatut està gairebé ple de competències, però també és cert que després de tants anys de presumir que nosaltres sols (CiU) ja ens ho farem, ara sembla que per completar i encaixar definitivament Catalunya i Espanya s'ha girat la truita 180 graus. Ara se'ns diu i repeteix que o ens arromanguem tots o no aconseguirem ni més poder polític, ni més autonomia financera. Crec que, si sempre haguéssim estat tots arromangats, el cistell s'hauria omplert abans, de forma mes satisfactòria.

PERE PORTABELLA: Dos incisos només: Sobre el que parlava Lluís Armet del tema del procés de descentralització, és cert que avui, per exemple, de les relacions que hi ha amb l'Administració pública, el 60 % queda per a l'Estat, 25 % per a les autonomies i un 15 % per a les locals. Recordem que les xifres ideals eren 50, 25 i 25. S'ha de matisar molt, però això significa un procés de descentralització. Després, voldria aclarir que mai en tot cas ningú no reivindicava mecànicament la restitució del 32 per quedar-se amb això, sinó per obrir el camí d'un altre Estatut adaptat al que era la Catalunya actual. Dit això, passem al torn de paraules.

COL·LOQUI

MARTA ROVIRA: Hi ha un tema que no ha sortit gaire. La relació entre els partits polítics i la figura de Josep Tarradellas. Hi ha dues interpretacions que es poden fer: la que heu fet, que Tarradellas va tornar i va possibilitar el retorn de la Generalitat i un treball conjunt amb els partits polítics, i l'altra, el perill que Tarradellas fos l'assegurança que agafava el govern de Madrid perquè els partits d'esquerra de Catalunya no tiressin endavant polítiques que no els interessessin. Fins a quin punt creuen que Tarradellas va ser un contrapoder per a aquest conjunt de partits que guanyaven les eleccions en aquell moment?

LLUÍS ARMET: Si responc és perquè el nostre partit va guanyar les eleccions del 77. En el míting de la Monumental es va comprometre, amb la presència de Felipe González, que en aquell moment apareixia com un líder jove, nou i vibrant, al retorn del president de la Generalitat a l'exili. Aquest va ser el nostre compromís polític fet a la Monumental i com a tal, evidentment, això es va convertir després en un posicionament, tot i que vam tenir dificultats i hi va haver friccions.

Aquí es poden fer dues interpretacions: una que diu, els socialistes van ser tan rucs que enlloc de tenir el president de la Generalitat provisional i començar a marcar les pautes que us haguessin donat, a partir del resultat electoral, una presència positiva; us hauria resultat més fàcil guanyar les eleccions del 1980, tesi número u. Tesi número dos: aquest era un tema de fons, sentit, una mica romàntic, sens dubte, patriòtic, i que alguna gent crèiem que tenia un sentit polític i no era exclouent que havent fet això també la cosa hagués anat bé. És evident que el govern d'UCD va jugar amb intel·ligència aquest procés i va preferir trobar una solució, però també és cert que l'actuació del president Tarradellas, mentre va ser president, va tenir una independència política notable. Feia que tots els acords de govern que es materialitzessin prèviament amb acords de cadascun dels partits polítics representats en el govern, la qual cosa feia que les decisions governamentals tinguessin un pes específic molt fort.

ANTONI SEGURA: Continuant amb el tema Tarradellas, una consideració simplement: la diferència del País Basc amb aquí. Penso que aquí és important com a símbol la recuperació d'una institució que ha mantingut la legalitat a l'exili des de la República. Efectivament, estic d'acord quan deies que va ser l'únic acte rupturista, que va empeltar amb el que era la legalitat republicana. Per a mi això és importantíssim, però també és veritat que no podem negar que Adolfo Suárez va ser molt intel·ligent utilitzant aquesta figura, o inten-

tant utilitzar-la ja aquí i al País Basc que és on justament els resultats de la UCD han anat pitjor. Davant d'una Assemblea de parlamentaris molt en contra —si no recordo malament, és la quarta força política a les eleccions del 77, no la tercera, i al País Basc amb uns resultats semblants—, aquest intent de recuperar les institucions republicanes li servia per no donar el poder polític en el procés de transició al ventall de forces polítiques que havia sortit. La resposta és diferent: al País Basc es diu que s'entenguí amb els parlamentaris que han sortit de les eleccions del 77, i aquí no.

LLUÍS ARMET: Una petita diferència entre el País Basc i Catalunya. Al País Basc hi havia govern a l'exili, que és una manera de fer el ridícul molt considerable tenir un govern a l'exili com podem suposar, perquè és un govern que no governa i que no sortia d'una representació d'un parlament viu i, per tant, era una situació molt difícil en aquest sentit. És una cosa que alguns sectors havien criticat aquí. Curiosament Tarradellas no va voler fer mai un govern, el que va voler i va fer és que el seu nomenament es fes a Mèxic, buscant una legitimitat que li donés la institució i ell ser-ne el dipositari. En última instància, Tarradellas no deixa de ser un personatge de la novel·lística més heroica, perquè un home que es posa a viure a França i sobre el qual els francesos feien broma dient «aquest senyor diu que és el president de no sé què» i acaba arribant a una ciutat com Barcelona aclamat com a president, no deixa de ser un fet insòlit. Aquesta és la diferència. Ell feia broma dient que el lendarri del País Basc és la Verge de la Begonya, això és una altra cosa. No sentia excessiva simpatia pels bascos i tenia la permanent preocupació que la política catalana no es contaminés de la basca. Els bascos només utilitzen els catalans quan els volen i més aviat utilitzen els castellans per fotre'ns. Això ho tenia molt clar. Tenia un coneixement sobre la situació.

PERE PORTABELLA: Jo voldria fer un incís. Tarradellas és un personatge molt especial. Una persona que durant trenta anys i escaig viu assumint personalment, en la seva soledat, que és el president de la Generalitat, sense que ningú al costat li donés la raó, tret de la seva dona, l'Antonieta, això condiciona i crea un estil. Era un personatge amb un sentit presidencialista molt accentuat. Però la meva impressió és que quan van guanyar aquí les esquerres a Catalunya, l'Assemblea de parlamentaris es va plantejar de seguida negociar amb el govern de Madrid, i és Suárez el que crida i col·loca entre el govern de Madrid i nosaltres el president Tarradellas. Sense fer valoracions, això són els fets, i a partir d'aquí, la situació agafa una línia diferent a la que hauria estat sense aquesta iniciativa del president Aldofo Suárez.

MACIÀ ALAVEDRA: En referència a la primera pregunta, que ha respost en Lluís Armet, i no he intervingut, perquè he estat totalment d'acord amb la seva resposta, i ara també estic d'acord amb el que han dit l'Armet i en Portabella, però sí que volia dir que crec sincerament, és la meua opinió personal, que la diferent evolució autonòmica de Catalunya i del País Basc té poc a veure amb la figura de Tarradellas, i té molt més a veure amb la situació del País Basc i concretament del terrorisme, i també amb una situació importantíssima, que sovint oblidem que són els furs, provinents de les guerres carlistes. Oblidem sovint que amb els furs, en l'època de Franco, Navarra i Àlava tenien ja una hisenda autònoma, i que Franco en entrar a Bilbao amb les seves tropes suprimeix els de Biscaia i de Guipúscoa. Això és un precedent històric, que Catalunya no tenia i que condiciona l'evolució de l'autonomia basca, diferent de la catalana, sobretot en el tema fiscal.

JORDI CARBONELL: Jo voldria dir que els van prendre unes capacitats, que procedien del segle passat, a nosaltres ja ens les havien preses el segle anterior, o sigui que de drets històrics si algú en té més, en tenim més nosaltres, que érem molt més desenvolupats, com a país que ho havíem estat durant segles. No he parlat de tal com veia l'evolució de la política aleshores, no he parlat de l'evolució posterior ni he fet un judici de les possibilitats d'avui. A mi el que em sorprèn és el que ha dit en Lluís: que l'Estat central avui no existeix. No hi estic gens d'acord, i em penso que si preguntéssim un per un a tots els presents això t'ho rebutjarien. Tu has dit Ramon que es conservava en el pacte l'essencial dels qui pactaven. Bé, d'això em queixo; es conservava l'essencial dels altres. Com es podia mantenir l'essencial de l'Espanya eterna, de l'Espanya que Franco representava, i l'essencial de la nova Catalunya, del nou país? Això em sembla que no és possible. El pacte sí que hi era, evidentment que hi va ser. Per a mi, no hi ha pacte sense tensió, la tensió és indispensable per al pacte, i els problemes de la transició són que no hi va haver prou tensió. Aquesta és la qüestió. Que ens diguin que ens van imposar unes coses que no volíem, em sembla molt bé; ens ho van imposar, tenien més força, no hi ha res a discutir. El que és inadmissible és que diguin que això va ser fet amb la nostra voluntat, i que avui ens vulguin continuar aplicant això amb la nostra voluntat. S'ha omplert l'Estatut, i avui veiem quina és la situació del país, parlo de l'espoliació econòmica i de les conseqüències enormes que ha tingut en l'economia catalana, les que continua tenint, i les que tindrà, i sobretot en l'economia de la gent de poca capacitat adquisitiva, de les classes populars. Això em sembla que és una cosa fonamental.

Es diferencia de l'any 32? I tant! La situació actual és diferent de l'any 32, a tot el món. L'any 32 no existia el Quebec, i la política del Quebec existeix i es manté, amb unes capacitats —aquelles sí que són polítiques— de decisió inter-

na: actualment, tenen la possibilitat d'assolir la independència per plebiscit, que nosaltres evidentment no tenim. I no cal dir que el 32, Estònia, Letònia i Lituània eren països independents i que avui ho tornen a ser, Eslovàquia s'ha constituït com a país independent, amb absoluta llibertat, Ucraïna..., en podríem fer la llista total.

Tot això queda tallat i impossibilitat dintre de l'Estatut actual i dintre de la Constitució espanyola, això és el que vull dir, és dolent en aquest sentit.

Jo no vull dir que avui no estiguem millor que aleshores. I tant que estem millor! Aleshores si s'hagués produït un acte com aquest, hauríem acabat tots a la presó. Això evidentment no es produeix avui. Hi ha una llibertat, hi ha unes capacitats autonòmiques, però d'això a allò que reivindicàvem tots en aquell moment, i que avui sembla que algú ja no reivindica, hi va tota una diferència.

PAU SOLÀ: La gent que va participar en la transició, com va pactar la transició?, quins elements teníeu davant en aquell moment que us feien pactar, que us va portar a això que dieu que no es podia anar més lluny, que les aigües van arribar fins aquí?, què teníeu davant?, com es pacta la monarquia? Són preguntes que de vegades em faig i avui que en tinc l'oportunitat m'agradaria que m'expliquéssiu la vostra vivència si més no vital.

RAMON ESPASA: És molt complicat, i no tindriem ara temps de dir-ho tot per descomptat, però jo el que volia dir amb la meua breu exposició del marc polític, i del símil de les aigües, és que el que no hi havia era una visió conspirativa de la història. Hi havia un inacabable seguit de reunions i reunions, de contraposició d'opinions, de participació de forces polítiques de gran pes, de gran entitat electoral, de personalitats independents, de petits partits extraparlamentaris, i això era com una olla bullint. En l'elaboració concreta de l'Estatut, primer a Sau, i després a la Comissió constitucional, el que jo volia significar és que la forma com s'ha d'arribar a acords permet a les dues parts mantenir bastant l'essencial del que tenen i defensen. En Carbonell diu que llavors és l'Espanya de sempre, però a mi em sembla que la Constitució del 78 no és l'Espanya de sempre i l'Estatut d'autonomia està ple de moltes coses concretes com sanitat, educació, etc., encara que poguéssiu estar molt més ple. El que vull dir és que no era un poder que retallava i un altre que demanava, sinó que era un construir entre tots la nova distribució del poder. Per això jo parlo del símil del nivell de les aigües, dels que van començar a redactar l'Estatut de Sau o la Constitució, ningú sabia com acabaria, si s'acabarien reconeixent o no les nacionalitats o les regions. Construïem dia a dia, molt participativament i molt consensuadament. Això és el que s'ha anomenat el model espanyol de transició, no hi havia una sortida prefixada, ni sabuda per ningú.

MACIÀ ALAVEDRA: Jo crec que amb aquest pacte, que evidentment té molts moments i molts esdeveniments, hi ha una negociació que em sembla important, i que és la de Suárez, que estava en el govern, amb el que em sembla que s'anomenava el Grup dels nou, que representaven l'oposició democràtica, i en la qual hi havia participació catalana també, participació de tot Espanya. Aleshores en aquesta negociació, Suárez el que diu és que hi haurà eleccions lliures i democràtiques, amb sufragi universal, amb garanties suficients i d'aquí sortirà un Parlament que farà una constitució nova per a l'Estat espanyol; l'oposició democràtica valora aquestes garanties i accepta, perquè el règim s'havia extingit per si mateix –amb una oposició important però s'havia anat extingint– i surt un senyor, que és Suárez, que proposa a l'oposició democràtica aquest pacte. Per això he dit que la transició és un pacte amb la gent com Suárez, que provenen del franquisme, i l'oposició democràtica que accepta i posa unes condicions, i aleshores es fan les eleccions del 15 de juny. A partir d'aquí ja els que fan la Constitució i l'Estatut són els que han estat elegits democràticament pel poble, i aquí juga la correlació de forces, és a dir, com es fa una constitució si la UCD diu: «Jo vull un article 2 que digui la unitat d'Espanya», i els catalans diuen: «Jo vull un títol 8è que reconegui el dret de Catalunya a l'autonomia»?

Tot això és una transacció contínua, i com deia abans en Lluís Armet amb un senyor que provenia de l'exili, Carrillo en aquest cas, i que representava el que representava, que accepta la monarquia, perquè creu que això garanteix en aquell moment la democràcia en tot l'Estat, i a partir d'aquell moment ja dins de les Corts Generals, Congrès de Diputats i Senat són els pactes continus i després l'Estatut segueix la mateixa via. A partir d'un cert moment la transició la fan ja els electes, és a dir, la gent que ja té el suport popular i juga el que sempre s'ha dit en política la correlació de forces. Això vol dir que tu, les teves idees no les pots imposar perquè els altres són més forts i aleshores intentes dir: «Jo t'acceptaré les teves si m'introdueixes això». Aquest és un joc constant de la política.

JORDI CARBONELL: Jo voldria respondre-us a la pregunta que heu fet abans. Què va passar amb el rei? Doncs, res, era indiscutible, perquè en el fons hi havia aquella cosa de què ja hem parlat abans: el soroll de sabres. Hi havia unes coses que no es podien discutir, i no és veritat que l'últim partit que va ser legalitzat hagués estat el PSUC, sinó que va ser ERC perquè es deia republicana.

LLUÍS ARMET: Costa molt pensar el que és haver viscut tota una vida sense llibertats, perquè la immensa majoria que esteu aquí heu viscut tota la vida amb llibertats. L'esquema mental és molt difícil: una vida basada en manca de llibertats, amb repressions, amb absència de tot tipus de posicionament i ales-

hores amb una tendència a la utopia com a compensació, i si evidentment eres d'un partit d'esquerres, havies de ser més revolucionari que ningú, perquè això és el que es portava en nuclis relativament petits i, per tant, allunyats de la realitat.

Es produeix un fenomen clau, que és que la gent que va viure en la dictadura, o els que van perdre la guerra i van estar quaranta anys a l'exili, volien les llibertats per damunt de tot i es va fer amb la màxima intel·ligència possible. Per això he dit abans, per exemple, que el Partit Comunista d'Espanya, que tenia un pes específic brutal a les fàbriques, es va embarcar a favor de la llibertat. I no es va començar a fer tot un procés obert, de difícil canalització política, sinó que el que era important era la legalització democràtica del Partit Comunista d'Espanya, que és el que va aconseguir Carrillo més tard que els altres, i per a això és va sacrificar. Ho dic perquè crec que Carrillo és un home que va entendre i a més ho va teoritzar, tot el que era aquest tipus de posicionaments, i qui diu ell diu moltíssima gent, aquí tothom va sacrificar coses, però no tantes coses.

Després hi havia els joves que volien tenir futur i aquests negociaven bé, perquè també volien fer-se agrair que ells havien portat la democràcia. La primera vegada que Adolfo Suárez va demanar de veure el primer secretari del Partit dels Socialistes de Catalunya, que era Joan Raventós, la frase que li va dir va ser: «Usted Joan, no debe entender que un chico de Cebreros, Ávila, vaya a traer la democracia a España, pero yo voy a traer la democracia a España», aquesta és la frase que li va dir.

PERE PORTABELLA: Jo només voldria dir que aquesta pregunta és molt oportuna, perquè és veritat que va haver-hi moviments de masses antifranquistes, però que eren molt relatives. L'Estat espanyol i Catalunya estaven plens de franquistes. Arriba un moment que sembla que no vam poder perquè nosaltres no sabíem de què anava tot i que teníem la força de tot el poble amb nosaltres. Per omissió, per acció, per silenci, digues-li com vulguis, estava ple de franquistes, i això vol dir una base social encara molt sòlida i que li donava força a la possibilitat de trencar qualsevol procés de transició cap a un Estat de dret. Aquesta és almenys la sensació que teníem realment, perquè entre altres coses érem allà. I dic això no per justificar-nos sinó perquè crec que és una realitat.

MACIÀ ALAVEDRA: No hi estic d'acord. El resultat de les eleccions no va ser aquest. Els franquistes van quedar com a força a Catalunya...

PERE PORTABELLA: Afortunadament aquesta part social dels franquistes, i molta gent, es va decantar perversament cap al sistema democràtic. Aquest és

el gran triomf de la transició, que no se'n parla, el fet de portar a les Corts espanyoles —en aquests cas va ser a les primeres eleccions—, gent dura del franquisme. He citat abans Fraga i molts altres que van acceptar el joc i hi van entrar. Aquesta és una de les coses i dels èxits del procés de la transició.

FRANCESC SÀNCHEZ: Jo volia dir que penso que una de les mancances més importants que hi va haver a l'Estatut —una mica ja ho ha dit en Jordi Carbonell—, és el reconeixement de l'autodeterminació, o sigui el dret a poder decidir el nostre esdevenir. Perquè jo plantejo: tant que es parla de democràcia, hi ha quelcom més democràtic que plantejar el dret a l'autodeterminació? El que no em serveix és la tesi típica que diu que amb cada elecció ens autodeterminem. Volia plantejar aquest tema.

RAMON ESPASA: És que tu ja no acceptes una part de la resposta. Perquè aquest exercici abstracte immediat i puntiforme del dret d'autodeterminació que reclames, qui te l'organitzaria i qui te'l garantiria? Qui decidiria quin territori s'autodetermina i quines persones hi tenen dret a participar en la dita autodeterminació? Per arribar a això necessites un sistema democràtic, i una majoria que vulgui arribar-hi. El tens aquest sistema democràtic? S'hi vol arribar? Sí, unes persones noblíssimes i respectabilíssimes hi volen arribar, moltes altres no, moltíssimes d'altres no, i són tan demòcrates con les que volen independitzar-se. O és que esperes una mena de bufec diví, que delimiti territori, dia, persones, paperetes, color i votació? No, això sols ho faran els mateixos que ho han de fer, són els catalans en tot cas, o tots els espanyols. Però sigui com sigui comencem només pels catalans. Hem de ser els sis milions de catalans els que ho vulguem. Em sembla que el panorama polític català ja deixa prou clar que hi ha unes persones que són d'independentistes però que hi ha la immensa majoria dels ciutadans de Catalunya que no són independentistes. És una dada democràtica, que permet dir que l'autodeterminació es fa cada dia també, perquè suposo que estaries d'acord amb mi que si ho haguéssim de fer ho hauríem de fer entre tots. No ens ho faria ningú des de fora, ens ho faríem nosaltres democràticament.

JORDI CARBONELL: Voldria contestar aquesta pregunta per dir que no és un acte puntual, el dret a l'autodeterminació és una cosa que no caduca, que no s'esgota amb un plebiscit. Al Quebec hem vist que hi ha hagut tres plebiscits, que no se n'han sortit, per la independència. Segon, l'autodeterminació no és sinònim d'independència. Hi podria haver una autodeterminació sense independència, l'autodeterminació sense independència fóra l'autonomia que nosaltres volguéssim, no la que els altres ens han acceptat, no la que els altres ens han concedit. Ara, aquest dret no és una cosa puntual, és una cosa conti-

nuada, i l'exercici del dret és una cosa molt diferent del dret, l'exercici sí que és un acte puntual que es pot anar repetint, i aleshores es pot organitzar, però ni que avui volguessis organitzar el dret a l'autodeterminació, si vols organitzar un exercici d'aquest dret, avui, aquí no pots, i si la gent ho votaria o no ho votaria, ja ho veuríem si fos possible fer-ho.

RAMON ESPASA: No pots, perquè el govern de Catalunya no vol, un govern democràtic, només volia assenyalar això.

UNA ESTUDIANT: Jo només volia dir al senyor Espasa que no confongui autodeterminació amb independència.

MARTA CABANES: Una cosa que mai he entès i que ara apuntava en Portabella, és com gent que eren de la secció més dura del franquisme actualment encara estan actius en la vida política, fins i tot en òrgans judicials. I això ara no ho lligo amb el fet d'una possible autodeterminació. El Quebec sí que és un país que pot arribar a fer un referèndum. No tinc l'experiència que tenen vostès, però en un país en el qual al govern, als òrgans judicials, i als òrgans de màxim poder encara hi ha gent que formava part d'un govern que firmava sentències de mort, per l'únic fet de no fer el que ells volien, suposo que això ja implica alguna cosa. I no entenc per què. Vostès van participar en el pacte –suposo que va ser un dels errors que hi va haver–, però penso que això ja comporta que ara no es pugui dir: «A veure, senyors, nosaltres volem una autodeterminació; ho volen vostès, doncs, votin a veure si surt o no surt.» A veure, pregunto com es va arribar a això.

PERE PORTABELLA: Una de les qüestions que tenen els trànsits, com és la transició que passa d'una legalitat a l'altra sense ruptura, és que l'Administració pública queda totalment intacta, o sigui els càrrecs en l'Administració pública, per una raó de continuïtat. Una altra cosa és que a mesura que guanyen uns partits determinats, hi hagi uns càrrecs polítics que es van substituint, però l'entramat, des de funcionaris fins a càrrecs que són per oposicions, han quedat durant anys i encara en queden aquí, i això és un del pesos i de les contradiccions. Només cal veure les sentències d'alguns dels jutges, en temes molt recents, que són realment d'una mentalitat reaccionària que no correspon en absolut, no ja a les lleis nostres, sinó a una mínima mentalitat i cultura democràtica que el país comença a tenir.

JORDI CARBONELL: La pregunta que tu fas es respon ella mateixa, saps ben bé que aquí no és possible allò que al Quebec, Estat democràtic, sí que és possible.

MACIÀ ALAVEDRA: Sent jo al Parlament de Catalunya, com a membre del meu partit i diputat, hi va haver una proposta, que no sé si la va presentar ERC, i vaig votar, com tot el meu partit, que sí al dret a l'autodeterminació o la voluntat que hi hagi dret a l'autodeterminació. Això no vol dir que el tema sigui senzill. Per què citem sempre el cas de Quebec? És que no en tenim cap més. Nosaltres estem en un entorn democràtic i si ara comencem a dubtar que França sigui un Estat democràtic, que Gran Bretanya sigui un Estat democràtic, que Itàlia ho sigui, que Alemanya ho sigui, vol dir que estem portant el tema per uns camins diferents. Cap d'aquestes constitucions reconeix el dret d'autodeterminació.

Dic això perquè no tractem aquest tema amb una certa frivolitat. Una cosa són les llibertats dels ciutadans, la implantació de la democràcia i una altra cosa és realment portar fins a les últimes conseqüències la transformació d'un Estat centralista, no ja amb unes autonomies polítiques sinó amb la possibilitat –que reconec que l'autodeterminació no és independència– que hi hagi la possibilitat d'una sèrie d'Estats independents. Això ho hem de reconèixer, ja que parlem de la transició, que en aquell moment la transició potser no s'ho va poder permetre, simplement. Abans hi ha hagut una pregunta que deia: «Vostès, per què van pactar coses tan estranyes?», que han contestat en Lluís Armet i en Portabella, i jo hi estic d'acord; en Carbonell té una opinió diferent, que jo respecto moltíssim. Una vegada la Simone Weil em va fer una pregunta que anava en un sentit diferent, deia: «Vostès, Espanya o l'Estat espanyol, que no tenen precisament un prestigi a Europa de saber resoldre els temes per la via pacífica, són un país amb una tradició d'enfrontaments i d'una certa violència, no oblidem la guerra civil, com és que han fet una transició tan ben feta que és l'admiració de tot Europa?» Aquesta transició que aquí critiquem ha estat un dels fets polítics més admirats a Europa i al món. Jo li vaig contestar el que aquí han contestat els meus companys. «Miri, per part de tots hi va haver una espècie de memòria col·lectiva, fins i tot dels que no la van viure perquè eren joves, del que va representar la guerra civil, i tothom va actuar amb una prudència enorme perquè no es reproduïssin fets d'enfrontament, i perquè fóssim capaços de resoldre els nostres conflictes per la via pacífica», que és el que estableix la democràcia. La democràcia estableix que hi podrà haver un canvi de govern, sense que hi hagi sang, simplement amb unes eleccions, i que el que perd accepti el resultat. Això és el que ha fet la transició. Ara, demanar a la transició d'anar més enllà amb temes que no té França, ni Itàlia, ni Gran Bretanya, és una mica fort. Que es plantegi ara, endavant, però no fem d'això una crítica a la transició, i ho dic havent votat aquest tema al Parlament de Catalunya.

MARTA CABANES: Respecte al que deia el senyor Macià Alavedra, gràcies a la transició que vam tenir, l'Estat que tenim ara no és tan perfecte. Acaba de dir que França, Alemanya, tots aquest països, pensen: Oh! Quina transició! Però podríem estar molt millor.

MACIÀ ALAVEDRA: Segur que podríem estar molt millor, amb això estic d'acord amb tu, s'hauria pogut fer millor.

PERE PORTABELLA: Hi ha una qüestió, que és paradoxal, i és que en el moment que estem parlant d'això, de l'estructuració, la dificultat de passar d'una dictadura a un Estat espanyol que inclogui les autonomies, en aquest moment, en la Unió Europea s'està produint una dificultat enorme dins dels Estats ben acabats, ben fets. Afortunadament, l'Estat espanyol mai va estar ben acabat, i aleshores hi ha unes cessions de sobirania i desestructuració i una aparició de les ciutats i una aparició de les regions que posa en conflicte la mateixa naturalesa dels Estats-nació heretats del segle passat. O sigui que a vosaltres els joves us espera un segle XXI divertidíssim, perquè heu de posar en qüestió tot això i imaginar sobretot noves fórmules i sortir una mica dels esquemes antics, superar-los i imaginar una situació diferent, que no és fàcil, però pot ser molt interessant. Gràcies per la vostra atenció.

20 ANYS D'AJUNTAMENTS DEMOCRÀTICS

Ponents:

ANTONI FARRÉS, MANEL MAS, JOSEP M. GUINART,
JOAN MIQUEL NADAL, JORDI VALLS

Moderador:

JOSEP M. BRICALL

JOSEP M. BRICALL: Els organitzadors d'aquestes jornades han considerat que era convenient dedicar una sessió al tema dels ajuntaments democràtics constituïts després de les corresponents eleccions, tancant un parèntesi absurd en el qual s'havia impedit aquest procediment. Aquelles eleccions van tenir la seva importància: recordo que en aquells anys, per problemes familiars vaig haver de visitar algunes ciutats del voltant de Barcelona, del que anomenem el seu cinturó industrial. El canvi que es va produir en un any i mig després de les eleccions va ser espectacular, i això era conseqüència de l'elecció dels ajuntaments a través del vot dels mateixos ciutadans. Aquest, segurament, ha estat un dels canvis més visibles d'aquells anys i que han tingut continuïtat. Penso que convé recordar-ho —per bé que calgui vèncer la por a repetir-se— i crec que convé que ho facin els seus protagonistes, els alcaldes, que donaran compte de les situacions, els problemes i les circumstàncies de la transició en els ajuntaments. S'ha previst una taula rodona on cada participant parlarà de la seva experiència personal. El senyor Antoni Farrés, que ha estat alcalde de Sabadell pràcticament des de la transició i que per tant és un dels que podrà referir-se ja als inicis, començarà el torn de les intervencions. El senyor Josep M. Guinart, alcalde de l'Escala i vicepresident de l'Associació Catalana de Municipis, ens parlarà de la seva experiència, igual que el senyor Manel Mas, alcalde de Mataró, el senyor Joan Miquel Nadal, alcalde de Taragona, i el senyor Jordi Valls, alcalde de Manresa. Tots ells han participat en

aquests vint anys en el regiment de la vida local i als organitzadors els va semblar que no era del tot descabdellat que jo fes de moderador. Per circumstàncies de la vida, sorprenents, em va tocar fer de conseller de Governació durant mig any i llavors em vaig ocupar de qüestions municipals. El nacionalisme català i la segona Generalitat nascuda el 1931 van tenir sempre una preocupació específica pel tema dels ajuntaments, i ben en particular els Congressos Municipals Catalans elaboraren un conjunt de propostes sobre les quals s'anà bastint una Llei municipal que s'anà aprovant per parts i que íntegrament no va poder ésser aprovada. I la idea que teníem els que en aquell moment ens va tocar d'exercir aquestes funcions era si era possible establir una organització dels ajuntaments que fes possible llur incorporació a la vida normal del govern de Catalunya; aquest sí més no era l'objectiu.

Té la paraula el senyor alcalde de Sabadell

ANTONI FARRÉS: Jo havia preparat una espècie de visió crítica de l'estat actual dels ajuntaments, però em sembla que no és ben bé això el que avui toca, i si de cas ja sortirà en el debat. Com es va produir aquella circumstància, parlant d'enunciats.

En primer lloc, amb un cert desfasament es van renovar o democratitzar els ajuntaments, perquè ja feia algun temps que s'havia produït el procés de transició a nivell de l'Administració central, i s'havia configurat l'estructura bàsica del que després havia de ser el que en diem estat de les autonomies. Per tant, hi havia una certa tensió i uns certs nervis perquè no es feia la renovació d'ajuntaments. En segon lloc, com a idees bàsiques: Qui va arribar als ajuntaments? Doncs gent normal i corrent. Gent procedent del món veïnal, gent procedent del món sindical i alguns professionals, economistes, advocats, etc., que tradicionalment havíem estat lligats a aquests moviments. I tercera idea: ningú ens havia explicat res, de fet ningú de nosaltres sabia ni què era un ajuntament ni com funcionava. Des de l'anècdota que comentàvem abans que pràcticament enlloc va haver-hi els alcaldes de les corporacions sortints, i que ens vam trobar allà de cop i volta, sinó que —i això penso que és un avantatge—, hi havia a Catalunya una certa tradició petita de pensament municipalista, principalment a través del CEUMT, de la revista que d'alguna manera va expressar en aquell moment algunes reflexions a nivell municipal, fins al punt que l'any 1981 o 82 la Federació de Municipis va editar un manual de govern local per saber el que havíem de fer. I vàrem arribar jo diria que amb una actitud responsable: és a dir, més que amb plantejaments estratègics de ciutat o models de ciutat, tots vàrem arribar amb llargues llistes de peticions sempre reivindicades i mai ateses. I per tant, el plantejament inicial dels ajuntaments no va ser tant intentar materialitzar uns models de ciutat que prèviament, i a nivell polític i popular, del que sigui, s'haguessin parlat, com intentar fer el

màxim de coses amb el mínim de temps i amb els recursos de què es disposava. Això va condicionar fins i tot les primeres organitzacions municipals, la manera amb què els electes ens vàrem organitzar; al llarg del temps es modifica el plantejament, en aquest moment hi ha una visió i uns plantejaments molt més estratègics i per tant l'organització interna dels electes està modificada, és a dir la primera va ser gairebé amb pinta: cadascú es cuidava d'una cosa, amb poca coordinació i poca coherència a vegades entre algunes activitats i, per tant, era difícil tirar endavant un model de ciutat, però en canvi donava resposta a una situació de ciutat que era palesa.

Quina novetat vàrem introduir els nous ajuntaments? Doncs que, amb l'excepció del ministeri d'Afers Exteriors, crec que vàrem reproduir amb rigidories quasi tot el que és l'àmbit de l'actuació política. I per tant, per primera vegada, s'introdueixen polítiques de joventut, de tercera edat, de medi ambient —no, de medi ambient encara no, va ser posteriorment—, i per tant es va intentar d'alguna manera que els ajuntaments fossin una cosa diferent del que havien estat abans; quan eren unes organitzacions més pensades per donar una sèrie d'autoritzacions o llicències o fer una sèrie de controls administratius, per fer bé o malament —la ciutadania ja hi seria per judicar-ho—, una política local que de bon tros excedia no solament les competències que hi havia en aquell moment sinó les que després la llei de règim local, tant de l'Estat espanyol com la de Catalunya, havien de fixar com a competències mínimes i que en tot cas deixa una porta oberta a una cosa molt complicada que són les competències compartides, però que d'alguna manera dóna possibilitat que els ajuntaments poguessin fer aquesta funció. I deixeu-me acabar dient, per introduir ja un element de polèmica, que políticament penso que els ajuntaments hem estat la gran víctima de la creació de l'Estat de les autonomies. És a dir, la prioritat política d'aquests anys ha estat construir l'estat de les autonomies, i amb allò que dos es barallaven i el tercer va rebre, doncs qui ha rebut han estat els ajuntaments, des del punt de vista de la participació, dels recursos, en el conjunt de recursos públics consolidats a l'Estat i també des del punt de vista del pes o la consideració política que tenen els ajuntaments en l'actual organització política que tenim al nostre país.

JOSEP M. BRICALL: Moltes gràcies, senyor alcalde. Voldria insistir en un dels aspectes dels quals ha parlat el senyor alcalde, i és el que fa referència al fet que les eleccions municipals es van ajornar i no es van realitzar fins molt després d'haver-se fet les eleccions a les Corts. Aquesta era una qüestió de la qual se'n va parlar molt perquè tothom recordava el que havia passat amb les primeres eleccions municipals, que s'havien produït després de la primera dictadura del segle, la del General Primo de Rivera, i que van donar pas a proclamar la República. Aquell record era prou fort perquè alguns s'adonessin que

els era millor començar per dalt, i en tot cas es veuria més endavant què és el que es podria fer. No correspon ara entrar en aquest tema però sí que convé recordar-lo, perquè les eleccions municipals es van fer ja molt entrada la democràcia en el govern espanyol i restablert el govern de la Generalitat.

Té la paraula ara Josep M. Guinart, alcalde de l'Escala i vicepresident de l'Associació Catalana de Municipis.

JOSEP M. GUINART: En primer lloc vull agrair als organitzadors, la Universitat de Barcelona, la possibilitat d'estar entre grans alcaldes de grans ciutats. A més d'un li deu sorprendre que hi hagi aquí un alcalde de l'Escala, ja que molts deuen conèixer el meu poble i deuen saber que és una població molt més petita que la de la resta d'alcaldes d'aquesta mesa. Però bé, és també una realitat del país, i jo haig d'agrair que un alcalde petit hi puguí ser present i pugui parlar també del que han estat aquests vint anys d'ajuntaments democràtics. Seria absurd que els meus companys de taula presentessin la seva ciutat població, i jo tampoc ho faré extensament de l'Escala, perquè no es tracta de fer promoció turística, ni molt menys –encara que és un poble turístic–, però sí parlaré d'aquests vint anys de democràcia. Vull dir-vos, però dos trets d'aquest municipi, que és un més de tants altres que tenen unes característiques similars. L'Escala és un municipi turístic que passa d'una població censada a l'hivern de 6.000 habitants, a una població a l'estiu de cap a 100.000 habitants.

Això passa en altres municipis de la costa catalana, i provoca evidentment unes dificultats, unes tensions a nivell de gestió, d'infraestructures, i finances prou importants que fa que la gestió d'un municipi d'aquesta mena sigui prou complexa i que l'acció política que s'hagi de desenvolupar sigui complicada. Jo, a diferència de molts companys de la taula no puc parlar d'aquests vint anys des de l'experiència pròpia, sinó que sóc alcalde de l'Escala des fa tot just tres anys, però sí que em puc considerar hereu d'aquests altres 16 anys d'ajuntaments democràtics que m'han precedit, i evidentment he gaudit de les excel·lències d'aquest sistema democràtic per poder governar un municipi a diferència del que havia experimentat com a ciutadà en la situació anterior, i evidentment també puc parlar per l'Associació Catalana de Municipis de tants i tants municipis petits que són partícips també d'aquesta condició d'ajuntaments democràtics.

Bé, el balanç d'aquests vint anys, perquè és bo per als alcaldes fer de tant en tant una repassada del que ha estat la seva tasca i també la dels alcaldes anteriors en relació amb èpoques passades, ha de ser inequívocament i indiscutiblement positiu. Tot és millorable, no ho discutirem, però penso que els actius que hem anat acumulant pel que fa a feina, a dotació d'infraestructures, en prestacions de serveis ha estat realment espectacular i revolucionària en rela-

ció amb el que era la tònica del servei i les estructures del règim anterior, i per tant no podem fer més que felicitar-nos tots plegats de veure aquests vint anys, que sembla que es volen celebrar d'una manera especial -no sé si fent referència a la cançó d'en Serrat-, però en tot cas a Catalunya els vint anys són una data significativa.

Penso que realment durant aquest temps s'ha estat treballant sincerament i amb disciplina, s'han ordenat i reordenat els municipis no solament des del punt de vista urbanístic sinó també des d'altres punts de vista; i podeu pensar que en un municipi turístic com és l'Escala, el punt de vista urbanístic és prou important, i penso que també s'ha fet des de la participació dels ciutadans, una participació que no vol dir només exercir el vot cada quatre anys sinó del que significa la feina de control i de fiscalització que es realitza a través dels grups de control que pot haver-hi a l'oposició en els governs municipals. Penso que també a través de l'actuació conjunta de la unitat d'actuació de totes les forces polítiques en molts casos, o si més no encara que sigui des del govern i l'oposició i juntament amb els ciutadans s'ha pogut avançar de forma rotunda i contundent en la política municipal. Les fórmules han estat diferents, segurament ja podríem elaborar una casuística de les diverses formes de govern municipal: alguns s'han mantingut en un mateix color polític en aquests vint anys, i això segur que ha donat els seus resultats i es pot valorar des d'aquest punt de vista. I en altres llocs deu haver-hi hagut una certa alternança, parlo del meu cas, i aquesta alternança ha volgut dir també anar dinamitzant l'acció política municipal a través del canvi d'idees, el sumar a l'acció anterior i aportar noves idees des d'altres punts de vista.

El paper que aquests vint anys han significat també des del punt de vista de reequilibri territorial és indiscutible, i els municipis petits també hem aparegut en el mapa de forma important, cosa que fins aleshores potser no es produïa tan fàcilment. Penso que no ens hem de quedar en el cofoisme, ni en la satisfacció per la feina feta sinó pensar en la feina que queda per fer. Penso que el futur en l'acció municipal ha de passar per incrementar encara més la participació, cosa que es pot anar fent amb iniciatives, algunes de les quals hem posat en pràctica a l'Escala com el síndic de greuges municipal o els consells municipals o altres experiències que pot haver-hi en altres llocs, com poden ser els jurats municipals o els NIPS (nuclis d'intervenció popular) que penso que en definitiva seran tema de debat i de valoració quan d'aquí a vint anys celebrem que fa vint anys vam celebrar que teníem ajuntaments democràtics.

JOSEP M. BRICALL: Moltes gràcies, senyor alcalde. Voldria remarcar un aspecte que ha assenyalat l'alcalde, i és el fet que hi ha hagut en molts ajuntaments un canvi de partits en el seu govern, i això és un aspecte a tenir en compte: la possibilitat que els equips puguin ser canviats i puguin ser renovats.

Aquest és un aspecte, no és certament l'únic, d'existència d'una vida democràtica normal. On s'hi produeix, sol donar-se una opinió pública activa i crítica —crítica no constructiva sinó destructiva, perquè la crítica quan és constructiva no és crítica—. Per tant vull expressar que hi ha una sensibilitat que permet d'alguna forma vincular els problemes quotidians amb les capacitats presumibles d'un grup o d'uns grups que pugui enfrontar-los i resoldre'ls. Aquest contacte amb l'opinió, lluny a la vida nacional o a l'Estat, en canvi a la vida municipal suposo que els alcaldes els senten ben a la vora. Jo recordo que quan vaig fer un treball a Andorra, ja fa anys, molts anys, un dels síndics em deia que tenia un problema perquè quan sortia de casa per anar a la Casa de la Vall, trigava més de mitja hora trobant la gent que li preguntava com estava el seu problema. Per tant, als ajuntaments això és una cosa immediata.

A continuació parlarà Manuel Mas, alcalde de Mataró i president de la Federació de Municipis de Catalunya.

MANEL MAS: En aquest acte sobre els ajuntaments democràtics tenia un esquema preparat que el canviaré. En lloc de començar pel començament ho faré per la meitat i després faré enrere perquè se m'entengui millor quina és la situació: on som ara? quins són els temps que vivim i quins eren els temps que vivim fa vint anys?, quins són els reptes ara i quins són els reptes que teníem fa vint anys?

On som ara? En temps econòmic, en el començament del que se'n diu societat de la informació. On érem fa vint anys? Érem a les acaballes de la societat industrial. Això us pot sorprendre, especialment als joves que sentiu parlar de bits, de noves tecnologies, d'Internet; però fa vint anys, si llegíssi els diaris, sentiríeu a parlar de Sagunto, Altos Hornos de Vizcaya, La Naval, que ara us deu sonar a xinès però en aquell moment era el més important: sindicalistes agressius i fets en dures lluites de granota blava, i que ara ja no existeixen, ocupaven les pàgines dels diaris, eren les acaballes de la societat industrial. Ara ja no parlem ni de grans fàbriques, ni de grans indústries, ara parlem de tota una altra cosa: el que s'ha derivat de la societat de la informació, per tant, en 20 anys, el temps econòmic ha canviat substancialment.

Pel que fa al temps sociopolític: on som ara i on érem fa vint anys? Ara som en una democràcia consolidada i avançada, en una societat bàsicament urbana. Però, on érem fa vint anys? Doncs a les acaballes d'una dictadura on les primeres eleccions democràtiques van ser el juny de 1977, alguns de nosaltres vam proclamar que el referèndum que havia de dur-nos a aquestes eleccions no hi havíem d'anar i fins i tot dèiem que hi ens hi abstindríem, després hi vam participar. Les segones van ser després de la Constitució del 1978, a començaments del 1979, i aleshores van haver-hi les primeres eleccions democràtiques als ajuntaments. Estàvem al final de la dictadura, ara estem en una situa-

ció completament diferent. Ara queda molt clar que estem en una societat urbana, aleshores ja es començava a albirar que seríem aviat en una societat urbana, però veníem d'uns anys de transvasament brutal de gent del camp a les ciutats. Ara ningú sap què és això del camp; és allò que fan els nens d'avui que dibuixen els pollastres només a l'ast, mentre que jo sóc dels que en diu Serrat: «de comuna i galliner a la galeria», que molta gent ja no deu saber de què va.

Quins són els reptes de la societat actual, i quins eren els d'aquell moment? Només els enumero perquè en cinc minuts no em dona temps: sostenibilitat, multiculturalitat, noves estructures socials, avenços tecnològics, coneixements en l'adaptació contínua, d'inadequació de l'administració pública, de relacions interadministratives, i desvertebració social. Renoi quina colla de temes us acabo de dir! Escolteu, en el 79, quan vam entrar en els ajuntaments democràtics eren només dos, curts, rasos i senzills: refer les institucions perquè la gent que havia aguantat a la cadira fins a l'abril del 79, quan vam entrar nosaltres, no representaven ningú. Aquest és un tema que no sé si els politòlegs han estudiat, però es donaria el cas de fer-ho, ja que pràcticament no va haver-hi continuïtat entre els que hi havia fins a l'any 79 i els que vam entrar després, o potser sí en algun petit lloc, però per exemple a les grans ciutats no va haver-hi ningú que continués perquè els que hi havia al 79 ja no representaven absolutament res, no van poder organitzar ni apuntar-se a cap partit polític i presentar-se. Per tant quan vam entrar nosaltres vam pactar que no hi haguessin els anteriors i, com deia Antoni Farrés, no sabíem de què anava i vam entrar-hi caçant mosques, començant a partir de zero perquè no hi va haver continuïtat entre els uns i els altres. El segon repte de l'any 79 era construir les poblacions. Ara us pot semblar sorprenent però l'any 79 no hi havia administració pública, no als ajuntaments, sinó a l'Estat. És a dir, ara els ajuntaments estem molt contents perquè tenim molts diners per fer coses, però en termes relatius respecte al conjunt de diners de l'Administració pública estem allà mateix, estem al 13 %. Si ara estem contents perquè tenim un grapat de diners i continuem representant en termes de participació a la despesa pública el mateix, imagineu-vos l'any 79 què represent els pocs diners que teníem i què representava l'altra Administració: no hi havia Administració pública. Hi ha una cosa que val a dir, en termes d'administracions municipals, i és que la decadència de la dictadura havia afegit molt el món local. La despesa real per habitant, de l'any 1970 al 1979 baixa en picat, i no la vam poder refer fins al 1982; és a dir, que aquest és un tema a tenir present per tenir clar el repte. L'any 1977 els reptes eren molt senzills, eren refer les institucions i construir les poblacions, i que l'any 1999, com us he dit, els temes són molt més complicats i difícils de fer: aquest és el panorama, em sembla a mi, d'explicar el 99 i el 79.

JOSEP M. BRICALL: Gràcies. El senyor alcalde de Mataró és economista, i crec que s'ha notat ben clarament quan ha plantejat el canvi que s'ha operat durant aquests anys. Hi ha un aspecte que voldria portar aquí, i és que fa un moment he presentat Josep M. Guinart com a alcalde de l'Escala de Mataró i president de la Federació de Municipis de Catalunya i vicepresiden de l'Associació Catalana de Municipis, i Manel Mas com a alcalde. Això vol dir que aquí hi ha dues associacions que representen els ajuntaments a Catalunya. Només vull dir que quan vaig ser conseller de Governació vaig intentar que sorgís la Federació Catalana de Municipis com a institució única de tots els municipis de Catalunya. I sobre tot això hi ha una història llarga que vaig explicar en un document que em van demanar fa temps, perquè la preocupació que tenia el president Tarradellas i jo mateix en aquell moment era que naixés una sola associació representant la veu de tots els ajuntaments de tot Catalunya, i sobre això hi havia un projecte que vam fer un conjunt de persones, concretament un primer esborrany d'estatuts redactats a iniciativa meua pel professor Argullol, que era membre de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat. De tota manera aquest és un aspecte del qual en tot cas, i si us sembla, en podem parlar després; perquè a Catalunya tot el que sigui dividir va en detriment de la seva entitat nacional. De tota manera, com vostès saben, a la vida els desitjos mai es compleixen en un cent per cent; per tant, és normal. De totes maneres els meus s'han complert en aquest punt en una proporció tan petita, que penso que la Providència hauria d'haver estat en algun moment més generosa.

A continuació intervindrà Joan Miquel Nadal, alcalde de Tarragona.

JOAN MIQUEL NADAL: Mirin, la veritat és que quan un ve en una reunió com aquesta i amb un plantejament com el que fan els companys, voldria explicar moltes coses del que ha estat la seva experiència sobre la transició. Però jo crec que la transició serà la que determinaran vostès amb els seus estudis a mesura que vagin prosperant en l'anàlisi de les coses que vagin trobant i que el que puguem dir nosaltres formarà part una mica del que serà el conjunt del seu estudi però no gaire més. Jo crec més en els papers i en les anàlisis dels papers des de la seva perspectiva històrica que del que els petits protagonistes de la història puguem explicar. Jo recordo que vaig acabar la universitat que encara no havia fet 21 anys. Era una època on tot anava molt de pressa. Recordo que als 21 anys em vaig casar, que sense adonar-me'n vaig guanyar unes oposicions a Ginebra, a les Nacions Unides, i que als 28 anys i escaig vaig ser regidor de l'Ajuntament de Tarragona i que als 38 o 39 ja era alcalde. M'ha fet la sensació que ha anat tot molt de pressa. Si els dic la veritat, ha anat tant i tant de pressa, que l'única conclusió a la qual he arribat com a persona és que no hi ha ningú que no sigui substituïble, jo crec que tots ho som. Jo recordo com, en aquella època, els regidors electes de l'abril del 79 ens vam trobar uns

ajuntaments on no hi havia ningú; això sí, hi havia un secretari de l'ajuntament i un interventor que ens van explicar per on havíem d'anar i com havíem de fer les coses i que immediatament vam substituir els personatges de l'època. Però, de la mateixa manera, en aquells anys, i el doctor Bricall n'és fidel testimoni, també el president Tarradellas va substituir el president de la Diputació de Barcelona mitjançant uns pactes pràcticament de dies, i un president de la Diputació absolutament franquista va ser substituït per un president de la Diputació i un president de la Generalitat alhora absolutament republicà, en dies, en poc temps. Les mateixes Corts espanyoles, de l'època franquista, es van fer públicament un harakiri i van ser substituïdes per unes Corts democràtiques, els ajuntaments igual; i amb un procés així de simple, encara que sigui complicat, es van substituir uns personatges d'una època per uns altres que som nosaltres. Això és el que jo recordo, de pressa, de pressa totes les coses; i recordo determinats aspectes d'il·lusió, molts d'il·lusió, d'intentar substituir el que era un urbanisme de créixer per un urbanisme de configurar; el que era una ciutat que no ofería serveis per una ciutat que tractés d'oferir serveis. Un canvi d'idees, probablement, el que vostès farien amb nosaltres. Però també recordo qüestions irreal: quan els socialistes ens van proposar que votéssim el referèndum de l'OTAN i poc temps després la història feia que els socialistes defenguessin l'entrada d'Espanya a l'OTAN; i no estic criticant ni una cosa ni l'altra, estic simplement donant exemples. Com aquells ajuntaments que parlaven de temes que després no es transformarien, en aquella època es va votar que sí a l'avortament, per exemple, i després han hagut de passar molts anys perquè l'avortament arribés amb unes condicions especials. Totes aquestes coses em fan veure tot aquest passat com una mena de "de pressa, de pressa", substituïnt el feixisme per la democràcia, intentant transformar una realitat que existia per una de més moderna i eficaç, intentar arribar més al ciutadà. Jo crec que ha estat una bona època, la veritat, jo no me'n peneixo de res; jo crec que ha valgut la pena i que ha estat interessant. I des del punt de vista de l'alcaldia, que fa deu anys que sóc alcalde, me n'adono que tots, tots i de tots els colors, hem tingut com a funció important el servir els nostres ciutadans. Millor que ho feien els d'abans? Jo no sóc capaç de jutjar, jo crec que els d'abans ho feien a la seva manera, estaven equivocats perquè no representaven el poble; però representaven a la seva manera el que volien, tot i que alguns eren molt bèsties per cert. Però la substitució va ser per unes persones que estaven més pròximes al ciutadà, i crec que això ha estat bo; el que passa és que tots nosaltres al llarg de la història d'aquests vint anys, hem passat de la il·lusió a la realitat, del desig de fer moltes coses a començar a comptar el que tens a caixa. I totes aquestes coses són aquelles sensacions a les quals et porta la vida, i que són un final. La vida la comences amb una il·lusió fonamental, unes ganes de treballar, de viure, d'imaginar, de sen-

tir, també unes ganes d'enamorar-te i et porta a una crua realitat de quan tens entre 48 i 50 anys; i totes aquestes coses els passarà a vostès. Però el que vull dir, que és molt important, és que allarguin al màxim possible la il·lusió de transformar les coses, i és el que molt sovint no podem fer des de la responsabilitat política, saben? Hi ha vegades que la responsabilitat política ens fa frenar i ens fa adonar-nos que hi ha arguments que són per treballar endavant i de pressa, d'altres que et fan asserenar. En tot cas, la realitat de la transició és el poc que nosaltres puguem dir ara i el molt que vostès puguin estudiar.

JOSEP M. BRICALL: Moltes gràcies, alcalde. El que passa és que els historiadors quan estudien un període s'enamoren d'ell. Aquí tenim historiadors que potser han pasat per moltes experiències, i jo he passat per una etapa de treballs d'història. I haig de dir que de nit somiava amb el president Companys; i és clar, quan es somia amb una persona, acabes apassionant-hi pel que ha fet, no es pot evitar. Suposo que quan lluites per alguna cosa que et fa suar acabes enamorant-t'hi. Quan sento a dir: «la història ja el jutjarà», jo sempre penso que sí però el jutjarà bé perquè, és clar, l'historiador s'enamorarà i el jutjarà bé. Això, una mica passa quan l'historiador acaba dient: «Sí, era d'allò, però no us creieu, va fer coses interessants», i aleshores explica perquè va fer coses interessants, perquè resulta que si no hi hagués hagut res d'interessant, quin desastre el que hagués acabat d'explicar d'aquella persona i per tant de l'elecció com a historiador! De totes maneres, com que el treball intenta ser coherent, acaba fent coherent la realitat, i quan la realitat és coherent és bella. Això ja ho havia dit Leibniz, i no cal insistir-hi. De tota manera, això és una pura disgressió per dir-vos que estigueu tranquils que s'enamoraran de vosaltres.

Vull afegir que aquells van ser uns anys on les coses van passar molt de pressa, això és veritat. Durant aquest temps, ara ens n'adonem, se'ns farà difícil de situar els fets en els llocs. I en un país en el qual durant 800 anys o menys les coses sempre s'han conservat igual, aquells anys, com a mínim, van ser refrescants. És a dir, cada dia pasava una cosa diferent. I això no deixa de ser interessant i estimulants. Ara, quan personalment m'avorreixo d'una forma absolutament còsmica, aquesta situació es fa enyorar. Ara, quan estàveu dient aquestes velocitats en què es produïen els fets pensava: que divertit era posar la ràdio, no?, o la televisió —en blanc i negre tanmateix—. La televisió enguany podria servir per a televisió de l'any que ve, amb les mateixes persones, les mateixes inauguracions i els mateixos llocs, i a més a més es fa això. De manera que, com veieu, l'espectacle era molt més distret. I no és que siguem tan optimistes quan les coses van tan ràpides, però sí, com a mínim era distret. Moltes gràcies, i finalment per cloure aquestes intervencions parlarà el senyor Jordi Valls, alcalde de Manresa.

JORDI VALLS: Jo d'entrada voldria dir que estic plenament d'acord amb tot el que s'ha dit fins ara. El que passa és que el títol és «20 anys d'ajuntaments democràtics, i abans quan n'estàvem parlant al despatx del rectorat, parlàvem de la transició. I jo voldria dir que, contràriament a totes les persones que avui són a la taula, no sóc una persona que hagués lluitat durant la transició, no sóc una persona que tingués lluita democràtica a l'any 1979 ni a l'any 1975. Jo a l'any 75 tenia 15 anys, i el que m'importava era una pilota de bàsquet o de futbol; i a l'any 79 tenia 18 anys aproximadament. Amb la qual cosa jo sóc i em sento com una persona integrant dels 20 anys d'ajuntaments democràtics però sense haver participat en l'any 1979, sense haver participat en aquesta transició. Hi ha generacions a la vida que tenen una certa enveja, i la meua en té. Té enveja quan em parlen de la transició, perquè la vaig viure de petit i no era prou gran com per assabentar-me'n, tinc enveja de la gent gran que em parlen del Maig del 68, tinc enveja de les èpoques romàntiques en què les coses van de pressa i les idees per damunt de la realitat. Però malgrat això, crec que han estat vint anys realment molt interessants.

El meu pas com a regidor es va produir l'any 1987, és a dir que tenia 26 anys. I realment em va costar molt perquè l'any 87 la il·lusió que hi havia el 79 ja començava a desaparèixer. L'any 1987 començava a haver-hi un cert desencant de la política i començava a néixer la imatge, que crec que hem de trencar radicalment, que fa creure que la política és igual a perversió, quasi fins a arribar a aquests punts. Permeteu-me, a més, que sigui dur des d'aquesta posició. La meua intervenció la volia emmarcar en tres paraules: legitimitat, passió i ciutadà. L'any 79 hi havia una gran passió per la política i la democràcia, després de 40 anys en què els ciutadans eren únicament súbdits i que l'única cosa que havien de fer era obeir, i que l'autoritat municipal venia donada per decret, i que no hi havia cap tipus de participació; en el moment que s'obren les fronteres i tenen la possibilitat de votar tots i cadascun dels regidors que van als ajuntaments, van anar amb una legitimitat a l'esquena que difícilment tornarà a venir. Quaranta anys de silenci provoquen grans il·lusions, però les il·lusions provoquen també que tard o d'hora hi hagi decepcions, hi hagi una certa recol·locació de les imatges i les realitats, i que es vagi equilibrant la il·lusió i la realitat buscant un punt de transformació de les ciutats i evidentment de la qualitat de vida dels ciutadans.

Jo crec que aquí s'ha passat d'una situació, l'any 79, en què amb aquesta gran legitimitat i aquesta clara voluntat dels governants de transformar la seva ciutat els ciutadans donaven aquesta legitimitat i delegació de poder als seus representants, ha passat, deia, a una posició que s'ha anat configurant cada cop més en els anys 80 i en la qual els responsables polítics cada vegada volien demanar més, plantejaven possibilitats de transformar més les ciutats

—ho plantejo tant des del punt de vista de ciutats com de governants en termes generals— i els ciutadans cada cop delegaven més el poder únicament i exclusivament en les eleccions i delegaven la responsabilitat. Hem passat doncs d'una situació en què el ciutadà era un ciutadà súbdit, temerós de l'autoritat, a una situació en què el ciutadà s'ha convertit en un ciutadà client, conscient dels seus drets i conscient que els seus drets tenen una contraprestació a nivell de contribució, és a dir, d'impostos. La cultura del ciutadà client i la cultura de la delegació de poders ha generat d'alguna forma una certa barreja explosiva que és la realitat de les democràcies podríem dir-ne absolutament modernes o amb més solera de la que podem tenir nosaltres. I ha generat una espiral de demandes i una espiral de decepcions quan de cop i volta les administracions hem vist que no arribem a tot arreu.

Crec que hem de participar ara en una nova transformació que és la del ciutadà en paraules majúscules, el ciutadà que té dret i deures, que assumeix la delegació de poder però que en això no hi delega responsabilitat. Hi delega únicament poder i legitimitació a unes persones perquè puguin transformar directament les ciutats. Però si no assumim la responsabilitat que tenim com a ciutadans, difícilment podrem avançar.

I dic això perquè dins d'aquest àmbit de transició que estem plantejant jo sóc una persona que hi vaig entrar l'any 1987, a meitat d'aquests vint anys i no hi veig la passió. És a dir que veig que la passió va ser-hi, i veig que va transformar i ha transformat el que tenim ara com a ciutats, però veig que cap al final d'aquests vint anys no hi ha passió, encara que sí que hi hagi legitimitació. I de vegades ens sentim, els responsables de govern, que continuem amb ganes de transformar les ciutats però sense trobar encara els canals de participació que pot haver-hi; perquè hi ha una paraula que em temo que ens afecta bastant a tots i que és l'individualisme. I la delegació de poder, en el fons, no deixa de ser un cert individualisme. Moltes gràcies.

JOSEP M. BRICALL: Moltes gràcies, alcalde. De totes maneres, el cost d'haver tingut il·lusions aquells anys va ser molt fort. Penso que hi ha una cosa que no vam poder viure perquè la dictadura ens ho impedí, i és el gran moment de l'Europa occidental que fou el període que va de l'any 1947-48 a l'any 1965, aproximadament, quan ens vam arribar a creure que podríem ésser fins i tot gairebé immortals! També l'Església catòlica va fer un concili optimista. Tot això ens va ser escamotejat. Certament ens produïa una gran satisfacció sortir fora i travessar els Pirineus, però el cost era també molt elevat quan tornaves a la frontera a Portbou i et queia l'ànima als peus, suposant que els peus els tinguessis en una terra una mica normal.

Bé, ara els assistents tenen la paraula.

COL-LOQUI

ANTONI SEGURA, professor d'Història Contemporània de la UB: Primer de tot voldria agrair als alcaldes i a l'exconseller de governació la seva presència aquí de part del Centre d'Estudis Històrics Internacionals. Ja sabeu que aquest acte està dins del cicle de memòria de la transició a Espanya i Catalunya, i que avui tenim l'oportunitat de tocar un dels temes que com s'ha dit a la taula, efectivament, està gairebé oblidat quan es parla de la transició. Se'n parla molt, del que va passar a nivell d'Estat o de Catalunya però no es parla d'una cosa tan propera al ciutadà i tan important com és el canvi en els ajuntaments de les poblacions. I jo sí que vaig viure aquella passió, primer a Barcelona i després en un municipi que està aquí representat, Mataró, durant molts anys, quan era el moment d'un associacionisme fort que per exemple és un dels temes que podria ser un punt de reflexió: què ha passat amb aquesta presència ciutadana que hi havia en aquells moments per demanar escoles, guarderies, la situació als barris, infraestructures. És a dir, en aquells moments heretàvem encara la gestió o mala gestió d'uns determinats ajuntaments, i hi havia unes ganes de menjar-se el món, és a dir: anem a trencar amb aquesta mala gestió, per primera vegada tenim els nostres ajuntaments, els ajuntaments que hem votat. I sóc conscient que a vegades vam ser, i parlo com a ciutadà, fins i tot potser massa exigents en alguns moments, per les presses de tenir tots aquells serveis que ens havien estat negats i que en alguns casos d'alguns barris de Barcelona o d'altres ciutats de Catalunya érem conscients que eren el fruit d'una mala gestió o bé de l'especulació dels antics equips municipals de la dictadura. Tot això s'ha anat esvaint, és veritat que de tota aquella passió de tot aquell moviment ciutadà d'associació de veïns, de barris, d'associacions diverses en queda alguna cosa però cada cop menys. Jo no sé si aquest podria ser un punt de reflexió de què és el que ha canviat en aquests anys. Jo n'afegiria dos: un ha estat constatat a la taula quan s'ha dit que la transició a nivell local possiblement encara està per fer, tota o en bona part. Ara estem en el 13 %, ho han dit l'alcalde Farrés i l'alcalde Mas i en alguns treballs que hem fet nosaltres també ho hem resseguit; i realment el que sorprèn és que hi ha hagut descentralització de l'Estat i traspàs del pressupost de l'Estat als ens autonòmics, però els ens locals pràcticament no han variat. I jo crec que això demana un crit d'alerta, perquè no hi ha transició complerta si aquesta no arriba justament al nivell més proper dels ciutadans que són les entitats locals. I sembla, i ho dic com una reflexió personal que pot provocar polèmica, com si hi hagués una certa por de pèrdua de poder, por de transmetre poder real als ajuntaments, perquè si no es transmeten pressupostos es poden transmetre competències però la gestió continuarà estant condicionada pel pressupost que es rep. I ho dic perquè no importa al nivell que ho plantejem,

perquè hem tingut experiències de govern a nivell de l'Estat i de la Generalitat que pràcticament cobreixen tot el ventall polític, i els ajuntaments segueixen estant al 13 %. Per tant hi ha una reflexió més de fons, que és pensar si fa por el perdre el control que dona distribuir més pressupost. I finalment, gairebé no com a reflexió sinó com a comentari per a la gent jove que ens està escoltant i que potser no el coneix, voldria comentar que un altre dels problemes a què ens vam haver d'enfrontar en aquelles primeres eleccions és aquelles candidatures d'independents que van proliferar en aquell moment i que no eren més que tapats de l'antic règim, sobretot en aquelles localitats petites, on va ser un fenomen força freqüent. Això avui en dia és inexistent o si de cas n'apareix algun de tant en tant en alguna banda, o en situacions molt concretes, però que aleshores va ser un fenomen generalitzat en algunes comarques, és a dir com els antics dirigents dels alcaldes dels consistoris de la dictadura, en alguns casos, es van perpetuar sota unes sigles que de vegades pretenien emmascarar postures progressistes quan realment, a mi em consta, en algun municipi concret que jo coneixia prou bé del Berguedà o del Ripollès, etc., hi havia pràcticament una continuïtat en forma d'unes suposades candidatures independents. Doncs bé, jo penso que aquest és un fenomen que potser valdria la pena explicar-lo una mica millor de cara als estudiants que potser el coneixen menys.

ANTONI FARRÉS: Al marge d'estar d'acord en algunes coses... el tema de la passió. Per a molts que hem passat determinades edats, ja ens agradaria recuperar-la..., bé en tot cas aquest és un altre tema. Per a mi el problema dels ajuntaments en aquests moments no és solament el tema econòmic; per a mi és, parlant en plata: dels ajuntaments qui se'n fia, políticament parlant? Ningú. És molt fàcil controlar un grup de diputats, a més amb un sistema de llistes tancades i bloquejades, i a més amb la disciplina de vot i tot això... és molt fàcil. Però dels ajuntaments no n'hem de parlar com si fossin una cosa uniforme sinó que són una galàxia: va de Gisclareny, que té una densitat de menys d'un habitant per km², a Badia que en té una de 28.000 per km², i des de Tremp que té més de 300 km de terme municipals, fins a Badia o Caldetes que no arriben a 1 km². Per tant, és difícil parlar-ne com d'una cosa uniforme, jo en dic la galàxia municipal. Ara, dit això, per a mi un dels balanços crítics que jo faig és: quin és el paper i el pes polític dels ajuntaments? Escolteu, la UCD no va ser el mes d'abril però sí el maig o juny, el primer que van dir va ser: uí, que deixin de ser delegats governatius, i no és que ho reclami, eh? I quan llegeixes la Constitució diu: «l'ajuntament té autonomia», i després «sí, però no política, administrativa». Vols dir? Els alcaldes, som molt alcaldes i alcaldesses, però no hem aconseguit ser el representant ordinari de la Generalitat en el nostre terme municipal. Fins i tot m'atreviria a dir que encara no hem pogut ser Generalitat, perquè si sortim al carrer i pre-

guntem a algú que és la Generalitat, i li fem dir cent coses no dirà els ajuntaments. Dirà: Pujol, el Consell Executiu, ni tampoc ens dirà el Parlament. Però això que diu que la Generalitat s'organitza territorialment en municipis i comarques..., no hi ha ningú que se li acudeixi o entengui que quan Pujol demana més cèntims per a la Generalitat, seran més cèntims per als ajuntaments.

Per tant el problema és: què carai hi pintem?, i, a part dels veïns, quin és el nostre rol des del punt de vista de l'entramat institucional? Això jo penso, personalment, que està per aclarir. A més, com que tenim la doble militància, o la doble dependència, d'Estat i Generalitat, aquí el «festival» és de molta consideració. Per tant, sí que és un problema de diners, però no solament d'això, sinó que són, primer: quin és el paper polític dels ajuntaments?, i segona, com ens ho fem, 946 ajuntaments, davant d'una certa vocació que té el govern de Catalunya, deixeu-me que ho digui, de fer més que de govern, d'ajuntament de Catalunya; o si més no els seus consellers. Perquè la Generalitat té una obsessió legítima que diu que han de tenir uns mecanismes per tenir relació directa amb el ciutadà, i això t'ho formulen així, obertament. I em sembla molt bé, però és clar: no dupliquem coses.

Per tant, a mi em sembla que el que ens passa és que, a part que hauríem de tenir un país més fàcil de llegir des del punt de vista d'organització políticoadministrativa, més senzill, hauríem de saber quin és el paper, el pes polític dels ajuntaments. Fins ara no hem pogut anar mai al Constitucional, ara tampoc però com a mínim tindrem teòricament un mecanisme per anar-hi, encara que serà molt difícil... podrem anar-hi cada mort de papa. Això demostra que hem anat així..., que hem estat cadascun al seu poble, primer agafant un camió carregat d'arbres, d'acord amb les associacions de veïns, i uns fan els sots i els regidors descarregant els arbres –la passió d'aquell moment–, en canvi ara podem contractar estudis cromàtics on ens diguin quin serà l'aspecte dels arbres que s'han de plantar en cadascuna de les estacions; i, tot i que potser serà més científic, és clar que no estem parlant només d'empreses de servei, sinó que estem parlant d'una peça important en l'autogovern de Catalunya. Jo, al cap de vint anys, marxaré ara sense saber encara quin és el paper polític que s'esperava dels ajuntaments. I no va en pla de *boutade*, no.

MANEL MAS: Vull dir tres coses de les que ha plantejat el senyor Segura: l'associacionisme que hi havia i el que hi ha ara. Jo el lligo amb el que he dit: no hi havia administració, per tant qui tenia necessitats reclamava, s'organitzava. I com que a dalt no hi havia ningú, creixen com bolets associacions de veïns, sindicats, associacions de pares. Em sembla que la primera cosa que vaig fer l'any 1979, quan vaig ser elegit regidor, va ser posar-me darrere d'una pancarta que deia «Volem escoles». Suposo que a la gent jove d'avui els

sorprendria molt veure l'alcalde de Barcelona, darrere una pancarta via Laietana avall, reclamant no sé... Ho dic perquè veieu com estaven les coses aleshores. En el tema de les escoles la demografia ens ha ajudat i, el fet que aquí la gent no ha fet més criatures ens ha permès recuperar el temps perdut, però no hi havia escoles. El tema de l'aigua, per exemple. Bé, jo conec associacions de veïns que van fer el seu patrimoni físic amb una petita quantitat que posaven al rebut de l'aigua —ara que hi ha tant de merder amb les associacions de veïns i el rebut de l'aigua—, doncs jo en conec, d'associacions de veïns que tenen un patrimoni considerable fet a través dels que van portar l'aigua al seu barri perquè no n'hi havia. En el moment que hi ha una administració que té una companyia pública o privada que dona l'aigua i que la dona bé, aquella gent s'han trobat sense feina i ara no saben què fer.

El tema de la urbanització: asfaltat de carrers, enllumenat, clavegueres. Tot això motivava la gent a sortir per problemes molt concrets que no tenia resolts: és clar quan no hi ha clavegueres, no hi ha llum al vespre... Jo recordo que, en un barri de Mataró, es baixava per un rial que no es va urbanitzar fins que no hi va haver un crim passional amb un amant desesperat que, a les fosques i amagat darrere d'unes canyes, va matar una noia a cops de ganivet, i se'n va parlar i vam sortir a *El Caso*, aleshores van dir: potser que ho arreglem. Al cap de vint anys, les escoles, l'aigua, les urbanitzacions hi estan. Aleshores, la idea d'agrupar la gent per reivindicar coses concretes és totalment diferent. Ara hi ha administració. Lamento discrepar dels meus companys, jo encara tinc molta il·lusió perquè tinc moltes coses a fer. I cada dia m'hi poso amb il·lusió, i suposo que aquesta meva il·lusió que també tenen altres companys encara que no ho diguin, desmotiva molta gent que surt al carrer a protestar i et troben i tu els dius: «Té raó, demà ho faré», aleshores se'n van a casa. Bé, primera cosa: el fet que abans no hi havia administració i ara n'hi ha fa aquest canvi.

Segona cosa, el tema en què s'ha estès l'alcalde Farrés: el del paper dels ajuntaments. Bé, jo crec que hem perdut: així de clar. És a dir, no és que jo no sàpiga quin paper ens vol donar la societat, jo crec que la societat ja ens ha definit molt clarament el paper. Com va dir el que va ser alcalde de Múrcia, «mitad monjes, mitad sargento de semana». I si no va ser ell devia ser un altre.

Bé el fet és que hi ha la societat, i què és la societat? La societat són les seves organitzacions, els partits polítics, la universitat, els mitjans de comunicació, els ciutadans, que han dit que els ajuntaments han d'obrir el llum cada vespre, han d'escombrar els carrers, han de retirar les escombraries, han de regular el trànsit. Però, per moltes paraules que jo he sentit en els partits polítics i per molts llibres que s'hagin publicat aquests anys, i per molt que els periodistes de tant en tant ens dediquin alguna columna, ningú té clar que els ajuntaments podem fer moltes més coses; o més ben dit, tots tenen clar que ja està bé el que fem, perquè hi ha un desig de poder en els altres nivells de

l'Administració perquè, sobretot, ningú els tregui el que ells fan. Ja sabeu que hi ha polítics que compten la seva importància pel nombre de funcionaris que tenen per sota i els números del seu pressupost, i no per la importància del que fan. Jo sempre he explicat que l'any 79, quan encara no hi havia autonomies, al començament del curs escolar va sortir el subsecretari del Ministeri d'Educació i Ciència a la televisió i va dir: «Hoy han empezado en toda España 136.427 maestros». Jo em vaig quedar atònit, perquè vaig pensar que aquest home no ho sabia i que li havien passat en un paper, perquè l'any 79 no hi havia ni Internet, ni fax; doncs bé, l'han substituït per un conseller que està a la via Augusta i que diu: «Avui el curs escolar ha començat amb 36.427 mestres», perquè ja és el 16 % o el 18 %. Nosaltres a Mataró sí que sabem si han començat els 400 que tenim, i l'alcalde de l'Escala que en té molts menys segur que sap si el mestre hi ha anat o no. Quan nosaltres diem això que ja està clar, que l'educació no és un tema discutit i que la primària podria quedar, per exemple, en mans dels ajuntaments, aleshores el conseller de torn i el ministre de torn haurien de pensar, i potser això és molt difícil per a aquesta gent. Ara dir que n'hi ha tants, i que els governen, i que no sé què potser és més fàcil que pensar si el que fa tota aquesta colla de mestres i tot el que fa el nostre sistema educatiu en aquest moment és essencial.

Nosaltres hem dit: els ajuntaments haurien de ser els que executessin aquestes polítiques, i els de més amunt ser un cervell que pensés i debatés i digués com haurien d'anar les coses, i després fer executar el que han dit a aquest altre. Però no, ells continuen executant i no debaten res, i per a nosaltres, a mi em sembla, ha quedat clar que no volen deixar-nos que fem més coses.

Per últim, d'alguna manera deies que el 79 no va entrar gent nova i que aquesta afirmació meva està pensada per a ajuntaments mitjans i grans i que probablement hi ha un tema que els historiadors potser algun dia hi entraran que és: existeix avui en dia caciquisme a Catalunya?, i, llevat de l'àrea de l'entorn de Barcelona i la franja litoral molt més oberta, hi ha bosses? Perdoneu-me, però jo com a president de la Federació de Municipis, que m'haig de fer amb alcaldes de tota mena, amunt i avall, m'he trobat amb coses realment esgarrifoses, encara avui en dia, de determinades contrades de Catalunya i en municipis petits. Però aquest és un altre tema també susceptible d'estudi.

JOSEP M. GUINART: Si em permeteu, per contestar també l'última intervenció i per fer la part alíquota de la resposta que ens hem fet entre tots de tocar cadascun un tema. En relació amb aquesta experiència en tant que municipi petit, i pel fet que les primeres eleccions van estar moltes d'elles fornides de llistes independents, com és el cas de l'Escala i d'altres. Però també s'ha de dir que va haver-hi bastants llistes independents que moltes vegades eren la successió descarada del antics governants, però que moltes d'elles van acabar

com el rosari de l'aurora. Van tenir molts problemes interns, va haver-hi molts trànsfuges i canvis de llistes, i moltes ja no van repetir i no es van tornar a presentar en eleccions successives. No obstant això vull dir que, avui en dia, en municipis petits continua havent-hi llistes independents però no tant com a conseqüència de l'antic règim sinó per escissions dels partits grans, alimentats una mica pel fet que tot sovint el partit petit o a vegades coalicions acaben tenint un paper important, de xarnera i que en pobles petits no és tan complicat aconseguir vots fidels de familiars, amics i uns quants més per entrar a l'Ajuntament per tenir un o dos regidors i que això et permeti, quan no hi ha majories absolutes, tenir un poder decisiu en la política municipal; cosa que ens podria fer pensar si la llei electoral és la més adequada o hauríem de pensar en llistes obertes, o segones voltes o altres fórmules que retallessin aquest comportament polític dels grups a nivell municipal.

JOAN MIQUEL NADAL: Seré molt breu. Com que jo en el fons sóc bastant càustic i autocrític amb les coses, i amb mi mateix, jo me'n recordo que al començament, quan anàvem a inaugurar una cosa, als alcaldes i regidors ens feia vergonya i redactàvem una nota de premsa que deia: «Tal dia quedarà inaugurat tal cosa a tal plaça»; perquè crèiem que això de la «inaugurativitis» era una cosa que feien els del Franco, i ara en canvi tots tenim «inaugurativitis» aguda. Per tant, jo crec que en el fons els cicles són complexos però es produeixen.

L'especulació, per exemple, no és pròpia de la democràcia ni de la no democràcia. Des del meu punt de vista crec que l'especulació és el producte d'una sèrie de conjuncions econòmiques europees, mundials i del mateix país: l'especulació urbanística dels 60, la dels 80 i la dels 95 en amunt. El paper nostre com a alcaldes, sí en tenim. Però de vegades estem més amoïnats per quin ha de ser el nostre paper dins de la situació política que no pas dins de la nostra feina. El paper del finançament dels ajuntaments: jo coincideixo molt amb el que han dit els meus companys, no és un problema de diners, és un problema de competències. És a dir, nosaltres estem assumint més competències de les que tenim perquè som primera línia d'infanteria i com que el problema ens arriba immediatament assumim un problema, que probablement no ens toca, per solucionar-lo i després tenim problemes. Deixin-me acabar amb una anècdota: jo vaig anar un dia a València i em van dir una frase en castellà que era: «Cuerpo a tierra que vienen los nuestros». Jo he sentit els socialistes explicar-me, amb en Serra al Congrés de Saragossa, que havien treballat molt per les autonomies perquè s'haurà de consolidar l'aspecte autonòmic del país i que ara treballarien per als ajuntaments. Després vaig sentir en Rajoy parlar al Congrés de la Corunya tres quartes parts del mateix, i res. I el meu partit a la Generalitat diu el mateix, i quan arriba l'hora de la veritat la feinada que hi

ha per col·locar una esmena de dos mil milions. Per tant, més o menys tothom predica que salvarà els ajuntaments i al final els ajuntaments se salven per ells mateixos. I una precisió històrica, això de «mitad monje, mitad soldado y total y apasionadamente cristiano» ho va dir José Antonio Primo de Rivera i estava col·locat en una pedra que hi havia a Josep Tarradellas als anys 60, el que no sé és si l'alcalde de Múrcia ho va dir després. Potser és que era falangista, aquest alcalde...

JOSEP M. BRICALL: Deixeu-me dir un parell de coses, si puc, sobre això dels ajuntaments i el govern de la Generalitat, perquè jo vaig ser a la Generalitat presidida per Tarradellas. Sóc professor universitari, i tinc el mal costum de tractar de situar les coses abans de parlar-ne.

Crec que en aquell moment –i no ho dic per mi sinó que ho dic pel president– hi havia algunes idees en relació amb el tema municipal que jo voldria precisar amb una certa contundència, perquè em sembla que convé de manifestar-ho. Primera idea, l'alcalde és el representant de la Generalitat en el lloc, i en conseqüència la Generalitat ha d'actuar en el lloc a través del seu alcalde; i aquesta idea no la teníem únicament d'una manera teòrica, sinó que vam intentar de portar-ho a la pràctica. Quan vaig ésser conseller de Governació, el director general dels ajuntaments va ésser Romà Planas que es va aproximar i parlar amb gairebé tots els alcaldes per crear una certa confiança. En paral·lel ens proposàvem de buidar els governs civils. En aquest sentit, el doctor Sureda i la comisió de traspassos i el Departament de Governació vàrem tractar de reduir l'estructura que tutelava els ajuntaments. Un exemple: els traspassos inicials varen afectar aviat algun tipus de dependència del govern civil i el nomenament com a director general de la Funció Pública de qui en aquell moment s'ocupava dels ajuntaments al Govern Civil de Barcelona. Però, a més, aquesta idea de desmuntar el tutelatge dels governs civils justificava per una altra banda la supressió dels governs civils. Recordo que un dia vam anar a veure el senyor Martín Villa, llavors ministre, el doctor Sureda i jo. El senyor Martín Villa –que jo no sé encara per quin motiu era llavors considerat com a molt autonomista– ens va dir: «Es que yo no puedo suprimir un gobernador civil, porque si quiero cualquier día ponerme de acuerdo para cualquier cosa que pase en Mollerussa, ¿cómo puedo hacerlo sinó con el gobernador civil de Lérida?» I jo li vaig contestar: «Ah, lo tiene muy fácil. Con el alcalde de Mollerussa», «y si no hace lo que debe», «Ah, pues póngalo en manos de los jueces». Per a mi aquest és l'exemple que es produeix en la vida administrativa anglesa, i no penso que els britànics siguin un exemple de barbàrie administrativa. Es formulava el conjunt d'això en dues idees que sovint em repetien el president i el doctor Sureda. Primer que el problema dels ajuntaments consistia a tallar tot tipus

de relació directa amb el govern de Madrid, és a dir, que el poder municipal legislatiu i administratiu radicava en el Parlament i en el Govern de Catalunya. Si es mira la llei electoral i local llavors vigent es veurà que hi ha una transitòria que més o menys expressa l'excepció de Catalunya pel que fa a les competències locals de la Generalitat de Catalunya, cosa que implica tant a diputacions com a ajuntaments. Penso que els llençols que es van perdre en la redacció de l'Estatut van ser de grandària immensa. És a dir, la incapacitat dels polítics que van discutir l'Estatut com corresponia en aquells moments va ser total. Vull dir que el Reial Decret del restabliment de la Generalitat contemplava un panorama dintre del sistema institucional espanyol molt diferent del que en aquell moment tan estúpidament van fer els que van discutir l'Estatut; no entenc com aquest país no els ha apartat ja. Quan es parla de reformar l'Estatut, ja començo a tremolar.

Vull posar un exemple d'aquest Estatut, molt concret. El conseller Reventós em va trucar un vespre a casa, que ja tenien l'Estatut acabat, i volia parlar amb el president. Vaig preguntar-li: «Com està el tema de la divisió territorial?», i diu «Ho podem fer tot». I va dir: «Deixem les províncies, però podem fer el mateix». Vaig pensar llavors: «Ah, com el Banesto». Reprenc el fil del que volia dir. La primera idea era que calia bandejar el tutelatge tradicional sobre la vida local, doncs. La segona idea era que el tema important no era suprimir les diputacions sinó posar-les sota el Departament de Governació de la Generalitat. Per això es preparà un projecte per portar al Consell Executiu de la Generalitat, el va presentar el conseller Ortínez i s'havia discutit abans amb el doctor Sureda i amb el senyor Juli Molinario, advocat de l'Estat que era secretari de la Comissió Jurídica Assessora. I en aquell projecte es preveia convertir les Diputacions en organisme representatiu d'ajuntaments i instrument delegat de la Generalitat en el seu territori. Això que en aquells moments es podia fer va ser subestimat pel Consell Executiu perquè ens van dir que es podia aconseguir un Estatut que superés el problema. Dic això per explicar que hi havia una certa idea del que es volia fer, que ara es pot dir si estava equivocada o no, però per la qual la vida municipal passar al primer terme.

Voldria a més tocar el tema de les dues associacions municipals catalanes. El conseller Pujol és responsable que a Catalunya hi hagi dues associacions de municipis; una nota seva que em trameté ho explica. Abans de decidir una cosa penso que s'ha de pensar molt, perquè després és molt difícil de poder-la rectificar.

Finalment vull referir-me que tots teníem en aquells moments la visió que els ajuntaments havien de ser el planter d'on havien de sortir els polítics del futur. La vida anglesa es basa fonamentalment en els diputats i els diputats britànics es caracteritzen per guanyar-se a pols la seva circums-

cripció; i com que es guanyen a pòls la seva circumscripció, quan el líder del partit pot fer-los perdre les eleccions, fan fora el líder del partit com van fer amb Mrs. Thatcher. Per això, la proximitat dels electors fa que la vida municipal pugui actuar com un planter de política, que dissortadament no s'ha aprofitat.

Perdó perquè em sembla que m'he allargat una mica massa.

ANDREU MAYAYO, professor de la UB i alcalde de Montblanc: Volia fer dos elogis i una pregunta a qui la vulgui respondre. Els dos elogis van, un, perquè no es repeteix prou la idea que els alcaldes en aquests vint anys han fet país i han fet Catalunya. I no tan sols perquè des dels primers mesos de Constitució es demana l'Estatut, encara que sigui aquest *denostat* estatut, com diu el doctor Bricall, sinó perquè han fet país perquè han cohesionat territorialment i socialment. I perquè han fet pedagogia del que significa IRPF, IBI i impostos de l'aigua. Jo en tinc uns que cada any, després de vacances, em vénen a veure a l'alcaldia i em diuen el que paguen d'IBI, aigua, i tot això, al seu poble, Almedralejo; i ells són els catalans perquè paguen IBI, IAE i tot això, m'explico? Per tant jo crec que aquesta gran tasca que han fet els ajuntaments, no tan sols de suportar els cursets de català per a adults i tot això, sinó que jo crec que han fet país i han fet Catalunya, en aquests vint anys, i es bo de subratllar-ho.

Segon elogi: cap a les persones. S'ha de fer un elogi a les persones que hi han estat aquests vint anys, i no tan per la il·lusió com per l'honestedat. Jo crec que s'ha de dir això. Hi han passat desenes de milers de persones que d'una manera honesta i generosa han intentat gestionar el millor possible aquests ajuntaments. I si no diem això crec que no ajudem la gent a entusiasmar-se per apuntar-se a això dels ajuntaments. I que, compte, com diu un senyor vell del meu poble, per anar a l'ajuntament sempre hi haurà gent: sempre n'hi haurà de disposats a remenar les cireres. I jo penso que és bo que fem un elogi perquè no tots són alcaldes de ciutats que es puguin permetre la professionalització de la política, i que aquí en molts ajuntaments —la immensa majoria d'ajuntaments de Catalunya— la gent hi està *gratia et amore*, i que els plens en lloc de fer-los a les deu del matí es fan a les deu del vespre; i que et truquen, no tant quan surts de casa, sinó a casa mateix i per solucionar la claveguera.

Per tant, o fem un elogi també no en el sentit polític que deia el doctor Bricall que segurament és el planter dels futurs polítics que esperem que governin altres instàncies de l'Administració d'aquest país, sinó per la seva contribució generosa en uns moments que, de la seva vida laboral, no es poden despistar més de dos o tres anys perquè sinó no saben com tornar; i, per tant, repeteixo l'elogi a les persones. I la pregunta és que, com deia en Toni Farrés, en la galàxia municipal crec que tenim unes lleis excessivament rígides per

poder regular uns ajuntaments molt diferenciats a nivell de població, de recursos, de tot. És a dir, fins i tot el sistema electoral, menys per als de menys de 250 habitants, és el mateix, que és una estupidesa; però també per tot l'altre: amb uns municipis de Catalunya tan diversos de tot tenim gairebé la mateixa regulació legal. I aquí, o variem això o no ens en sortirem.

En uns moments en què la societat catalana ha canviat tantíssim, per no allargar-me, doncs... el que explicava l'alcalde de l'Escala, que aquí encara estem fent el padró com Cèsar August, l'emperador. Això no pot ser. A tot arreu els municipis de la costa són el que són, i tripliquen població. I la gent avui viu en un lloc, treballa en un altre i va a prendre copes en un altre; és a dir que és molt complicat quan fem dependre del nombre d'habitants coses tan elementals com els recursos a la participació de l'Estat. Per tant, o aquí fem tres o quatre censos i diem a veure quants som; quan a Catalunya hi ha 9 milions d'habitacions per dormir, és a dir un 50 % més dels habitants que som, doncs això vol dir que hem de fer les coses d'una altra manera. És a dir, si volem solucionar tots aquells problemes que deia l'alcalde Manuel Mas de repte de futur, la concepció dels ajuntaments —a part que alguns se'ns han quedat petits perquè ja no tens cap capacitat de creixement— a nivell legal hem de dir coses diferents de tots els ajuntaments i hem de tractar-los diferents, o bé els ajuntaments han de complir altres papers. I no entro en el gran problema d'aquests vint anys que és molt llarg, si voleu entrar-hi vosaltres entreu-hi, que és la llei d'ordenació territorial de Catalunya, aquest és al gran drama d'aquest país i que patim tots plegats. O se soluciona això o no ens en sortirem de millorar el servei als nostres ciutadans. I perdoneu, una precisió històrica: això que diu que els alcaldes independents del 1979 són els exalcaldes franquistes, no, no. Recordeu-vos-en tots, aquí per presentar-te a alcalde el 79 havies de dimitir prèviament, el desembre del 1978 si no recordo malament, i aleshores t'hi havies de presentar. La gent que volia continuar només ho feia, si no tenia ningú al darrere com deia l'alcalde Mas, si fitxava per la UCD o Convergència o algun altre, i dic Convergència per l'alcalde del meu poble, en Gomis. És a dir, aquesta gent se n'anava en aquests partits i bàsicament la UCD, i els independents són els que fan aquelles candidatures que vénen de l'Assemblea de Catalunya o d'un procés unitari i són candidatures majoritàriament progressistes. Hi ha de tot, però jo, la sensació que tinc, és que va ser la UCD qui va passar el raspall. Però recordeu això: que s'havia de dimitir abans, com a alcalde, per poder-s'hi presentar.

LLUÍS BALLBÉ, secretari de la Federació Catalana de Municipis: Dintre de les precisions, voldria parlar de la meua experiència i memòria. Jo vaig començar a treballar l'any 1974 a l'Ajuntament de Barcelona, amb 18 anys. Començaves a treballar a les 7 del matí però et deien que no vinguessis fins a les

9, i havies de sortir a les 9 però a la 1 ja et deixaven marxar. I per tant, la reforma administrativa ens va costar molt, als que creïem en la democràcia, perquè els nostres mateixos companys hi creguessin, perquè deien que perdrien aquella ganga, etc. La precisió era una mica que la tradició catalana autèntica no és la de tenir cap model d'administració basada en el funcionariat, sinó que la tradició com es veu en els diaris de l'època —fa poc ho van fer en un consell nacional, a Guardiola de Berguedà, i ens van donar un diari molt interessant de llegir, on es parlava de les eleccions municipals de finals de segle passat on hi havia una batalla campal entre el que deia la gent del poble de Guardiola i el que deia el Ministerio de la Gobernación a Madrid, que eren resultats electorals absolutament diferents—. Què vol dir això? Doncs que en aquests vint anys d'ajuntaments (la Llei municipal del 1934) el representant ordinari de la Generalitat era l'alcalde. En canvi ara la Llei municipal de 1987 no diu en absolut això, cosa que ha creat un sistema administratiu basat en el sistema de les diputacions de l'antiga època, no en la Llei de les Diputacions de la Llei de bases sinó les de l'antiga època, de quan es controlava el territori a base d'organismes no elegits directament pel ciutadà; i això és un aspecte molt important. S'ha constituït un sistema de control del territori a base d'organismes no escollits directament pel ciutadà, aquest és un primer aspecte. I el segon aspecte: que moltes vegades les lleis no serveixen de gaire, el més important de les lleis ve en les de pressupostos. I aquí sí que hi ha un element clau que pot determinar molt si hem canviat o no el model de l'administració local, que no ha canviat. És a dir, a Espanya tenim 150 municipis més que a l'any 1979, però el mapa és de 8.080, i França en té 36.000, però en canvi el que ens diu molt de la diferència d'un mapa a l'altre és: l'administració estatal o autonòmica afavoreix polítiques comunes o afavoreix les polítiques de divisió. I aquí sí que podem veure que, en pressupostos públics, què posa Espanya i què posa Catalunya, perquè els alcaldes es puguin mancomunar a un servei d'ensenyament o a un servei d'assistència social, o de l'aigua i tal. A Espanya, en aquests moments, el seu pressupost per a mancomunitats no arriba a 100 milions de pessetes, a Catalunya no hi ha pressupost per a mancomunitats de serveis cosa que vol dir que a Espanya, actualment, amb 8.000 municipis, hi ha només 700 mancomunitats de serveis; a Catalunya n'hi ha 40; a França, de 36.000 municipis, hi ha 18.000 mancomunitats de serveis: i això vol dir que els municipis associen i mancomunen moltes coses i poden prestar molts serveis. I això és una política de canvi que s'ha de produir: en lloc de penalitzar que siguis més gran o més petit, premia els que tinguin polítiques comunes de transport, recollida d'escombraries. És a dir, pressupostàriament canvia el model i obra perquè s'activin moltes polítiques de mancomunació. A Suïssa, el model per a 3.000 municipis, si es mira cada any es veu que els mestres són escollits per referèndum, però dins del municipi, no dels municipis que s'han

associat a aquella escola: la primària pot estar en el municipi més petit, la secundària en un poble més mitjà, la biblioteca és compartida; és a dir, una política més comunal i no una política individual. La política individual, si al damunt va acompanyada d'una política de control de territori a base d'instruments locals no elegits, el resultat és que el model de servei es fa molt més difícil.

JOAN MIQUEL NADAL: L'alcalde de Montblanc (Andreu Mayayo) deia, davant d'aquests reptes, què hem de fer? És clar això és tota una altra conferència, que la tinc feta, sobre la necessitat d'una nova governabilitat amb les eines –que serien les entitats administratives que han de donar resposta a tots aquests problemes–, amb els mitjans que haurien de tenir aquestes eines –que serien les lleis administratives–, i jo crec que els procediments han de ser molt més el diàleg, el debat, trobar interlocutors certs i la recerca amb temps de posicions consensuades per tal de fer-hi front. Però això, evidentment, és tota una altra conferència.

ESTUDIANT: Jo voldria fer una precisió. Em primer lloc, a Anglaterra l'alcalde no hi pinta res, el canvien cada any, i el que mana és un gerent nomenat a dit dintre de l'alcaldia, i per tant, existeix una democràcia municipal nul·la. A França, l'alcalde té molt de poder en la mesura que no existeixen comunitats autònomes, i evidentment té poder. I quan parlem de les mancomunitats a França o a Suïssa s'han d'entendre des del punt de vista que no existeix una divisió territorial de comunitats autonòmiques, i això és de lògica aclaparadora. És a dir, a França, Suïssa i Anglaterra, com que no existeix comunitat autònoma s'han de mancomunar els ajuntaments. Ara, em veig obligat a fer una matisació i correcció, *des de l'alumnat que sóc jo*, al doctor Bricall: els que van fer l'Estatut no eren uns estúpids, eren unes persones que van creure en unes decisions històriques, i jo demano al doctor Bricall que els estudiï una mica que potser li passarà allò que deia ell abans, que se n'enamora una mica i els tracta millor, perquè és una llàstima...

JOSEP M. BRICALL: Jo no he dit que fossin estúpids els redactors de l'Estatut, jo he dit que l'Estatut es va discutir estúpidament, que és ben diferent...

UN ESTUDIANT: Voldria demanar si tot es procés aquest per es qual ets ajuntaments són sa víctima de s'estat d'autonomies o de sa transició, quina arrel històrica trobau que pot tenir?, si pot ser que fos es cas que ses eleccions municipals fossin ses darreres i per tant no es pogués incidir més en ets procés que va dur a s'elaboració de sa Constitució i s'Estatut a la vegada. I després quines són ses vies per tal que això se modifiqui? Si des dets ajuntaments, en-

cara que sembla que esteu tan d'acord, hi ha dues organitzacions, o des dels partits de s'àmbit de Generalitat o d'aquelles institucions locals que no vol donar ets poder en ets ajuntaments. I això, si abans es deia que hi havia caciquisme en els ajuntaments, jo penso que deu ser una manera de caciquisme d'alguna institució general no donar poder a aquell que en teoria l'hauria d'exercir més directament en el ciutadà.

ANTONI FARRÉS: A veure, em sembla que he estat el que ha començat a introduir aquest aspecte de... Jo fins i tot podria estar d'acord que, en l'etapa històrica que hem viscut, la prioritat política fos la construcció d'això que n'hem dit l'estat de les autonomies, és evident. Personalment, hi estic d'acord: s'havia de trobar una resposta –i ara no judico si la solució és bona o dolenta– a com s'articulava això que se'n deia Estat espanyol. I jo fins i tot entendria que en una fase més constituent, més d'articular l'Estat espanyol, doncs el procés de descentralització de la despesa, fonamentalment, fos a nivell de les comunitats autònomes. La meva crítica és que 20 anys després continuem estant igual o pitjor.

Jo precisament del que em queixava i em queixo és de la falta de perspectiva. Potser històricament havia de ser així, doncs potser sí, no ho sé; el que sé és que avui no es justifica de cap manera. En tot cas, a nivell de principis –que tots ens fumem uns rotllos impressionants–, de l'aplicació del principi de subsidiarietat, i no perquè ho diem ara aquí sinó perquè ho diu la Carta Europea d'Autonomia local, que Espanya l'ha subscrit sense reserves; perquè quan interessa per altres coses la Unió Europea, bé s'invoca l'aplicació del principi de subsidiarietat... Doncs aquí no hi ha voluntat; aquí s'ha pensat, o aquesta és la meva anàlisi: en aquest moment per articular Catalunya es necessita un govern fort, i un govern fort no hi serà si hi ha uns ajuntaments forts. I la meva anàlisi, encara que sigui molt d'anar per casa, és que s'ha preferit uns ajuntaments dèbils políticament parlant –home, si som capaços d'asfaltar tres carrers per dia en lloc de tres per setmana, millor que millor, que així resol-drem problemes–, i se'ns veu des d'aquest punt de vista, com a perllongacions de coses o com empreses de serveis. Però no hi ha hagut una voluntat clara, per a mi, que hi hagi uns ajuntaments forts, perquè es veu com si fos una alternativa al govern de la Generalitat. I el problema és precisament, almenys la meva anàlisi, que no obtindrem una Generalitat forta –entesa no amb la visió reduccionista que hi ha ara– si no tenim un govern fort però també uns ajuntaments forts, que ajudin a sostenir el conjunt del territori.

Aleshores, a mi em fa l'efecte que no hi ha una voluntat de descentralització cap als ajuntaments perquè això és llegit com una pèrdua de poder polític. Escolteu, hi ha directors generals, que en principi no els ha elegit ningú sinó que els han designat, que la seva vocació de capità general està fora de tota discussió. Aleshores, és clar, a mi em fa l'efecte que tot això ho hem de revisar.

Per què les subvencions condicionades? Que ens donin uns recursos. Cada ajuntament té el seu sistema de prioritats, que l'exerceixi; si s'equivoca, els ciutadans ja li passaran factura, o li diran que no hi estaran d'acord o en triaran uns altres. Jo penso que, com deia abans, hi ha una gran desconfiança política perquè és molt més difícil controlar 946 ajuntaments perquè siguem bons nois o bones noies, que controlar grups parlamentaris o pactes en col·lectius més reduïts. Hi ha por; i hi ha unes ganes, almenys des de la lectura que en faig jo, d'intentar no solament controlar això sinó que els recursos dels municipis i les competències dels municipis, d'una manera periòdica, segons el meu punt de vista, són objecte d'atacs per intentar captar o condicionar part d'aquests recursos i laminar competències. I aquí podríem parlar de la lleis concretes: la llei d'Impacte Ambiental, o els temes d'urbanisme. Per exemple, l'Ajuntament de Barcelona té menys competències en matèria urbanística que Sòria –Sòria sí, que és capital de província–. Doncs dubto que l'Ajuntament de Sòria, que no en tinc el gust, tingui equips d'urbanisme com pot tenir l'Ajuntament de Barcelona. I per què passa això? I si em permeteu vull acabar amb una anècdota que us ben asseguro que és real, i que és un bon reflex i que té bastants anys. Vaig anar en una inauguració d'una cosa, que no era municipal, i jo era allà i s'hi va presentar una senyora d'un alt funcionari de la Generalitat, de primera línia. Es va fer l'acte i tot això, i ella va ser l'última de parlar i va dir que en nom del seu marit quedaven inaugurades aquelles jornades. Això ho he viscut jo, i més enllà de l'anècdota, això implica una posició del paper dels polítics als ajuntaments, de com es valoren. Jo hi insisteixo: no sé quina por hi ha, però en tot cas no està justificada, al contrari, potser és que ara ens hem tornat de massa ordre, no?

JORDI VALLS: Jo lligava una mica la pregunta amb dues coses que s'han dit, tant el plantejament que feia Antoni Farrés com el que ha dit abans en Manel Mas. En Manel Mas deia que l'any 79 les coses eren més clares, s'havia de fer una nova governabilitat i els problemes que hi havia als barris eren molt clars: asfaltat, col·lectors, etc. Possiblement l'any 79, políticament les coses també eren bastant més clares; principalment el crit polític més gran era recuperar l'autogovern, la Generalitat, el que Antoni Farrés estava plantejant. El problema és que ara les qüestions són més complexes, requereixen més proximitat en tots els aspectes; qui té més clar el problema de les multiculturalitats que es produeixen no serà el govern de la Generalitat ni el de l'Estat, sinó que serà les ciutats i a més a més perquè ens afecten els nostres barris antics; qui té el problema de trànsit o de mobilitat no és el govern de la Generalitat sinó les nostres ciutats; qui té un problema des del punt de vista industrial o comercial o de transformació de les nostres ciutats és l'ajuntament i l'alcalde i no el director general d'Urbanisme d'aquest país.

Sembla fins a cert punt paradoxal el que deia l'alcalde Farrés, però és cert: l'Ajuntament de Barcelona té menys competències urbanístiques que el de Sòria, i el de Manresa també. Hi ha una persona en aquest país que davant d'un plànol té la capacitat de dir-li a una ciutat governada legítimament per unes eleccions democràtiques que la decisió que ha pres és incorrecta, i a més a més hem de passar per l'adreçador, jo crec que això també s'ha de dir. Bé, doncs la complexitat que ens ve, al segle XXI, serà bastant pitjor que la d'aquest final del XIX, i implica potenciar els ajuntaments des del punta de vista econòmic, generar una nova governabilitat com plantejava en Manel Mas, i un tercer punt que jo considero que en aquesta taula continua passant molt de puntetes, i que és el tema dels moviments socials: és a dir, això ho fem amb la gent o no ho fem.

És a dir, al 79 va haver-hi un eslògan que em sembla molt encertat: Entra amb nosaltres a l'ajuntament; i crec que aquest eslògan hauria de ser potenciat en aquest moment. La gent no vol entrar als ajuntaments, diguem-ho ben clar. Jo crec que han estat 20 anys bons, on hem fet una gran transformació, però: per què hi ha aquest rebuig a la política? Jo crec que ens ho hem de preguntar ara, també. I el lloc on es pot començar a transformar d'una forma radical, i el lloc on encara els polítics continuen encara estan més ben vistos és als ajuntaments. I en aquests vint anys han passat també moltes coses: ¿què ha passat amb els moviments socials de la ciutat, on les associacions de veïns durant aquests vint anys, que eren molt potents al 79 i que jo crec que ara no tenen aquesta potència?, què ha passat també amb un moviment potentíssim de vocació de l'escola pública que en aquests moments no hi és?, i amb la transformació de l'escola pública de ser un lloc d'integració i no de coneixement? Crec que amb tots els peus, el de donar més poder als ajuntaments i el de la proximitat dels ajuntaments, i el de la complexitat dels nous problemes, si no hi impliquem els moviments socials –que també demanen una valoració de com han anat aquests vint anys– les transformacions que ens vénen a sobre són duríssimes, i ens trobarem amb coses que veiem per la televisió i que de la mateixa manera que les veiem ens escandalitzem i també les oblidem i que són les batusses que es produeixen a certs barris de París, de Marsella o de Perpinyà. Això passa a les ciutats; i això que està passant allà tard o d'hora passarà aquí, i a mi això és el que en realitat em preocupa d'aquesta situació. Perquè qui rebran més directament les conseqüències seran les ciutats, i és un tema de poder, no de diners, sinó de solucionar els problemes.

I per acabar: Manel, jo tinc il·lusió, si no no estaria a l'Ajuntament i no em tornaria a presentar. Però jo crec que els vint anys han de servir per analitzar el 79 i per analitzar també el XXI. I en aquests vint anys, que han estat eufòrics, també hem de dir que és com la locomotora que anava amb gasolina de

plom i que cada vegada va més amb dièsel; i, o bé tornem a posar gasolina de plom a tot arreu, als moviments socials, no als ajuntaments sinó a les ciutats, que és una cosa molt més complexa, o el que veiem a París, a Perpinyà, a Marsella o a Tolosa, que està aquí mateix, ho veurem aquí; i això és el que em sembla que ens hauria de fer pensar una miqueta.

JOSEP M. BRICALL: Alguna paraula més? Bé, doncs per anar acabant voldria només insistir en alguna de les coses que s'han dit en aquesta taula, no pas com a conclusions sinó com a reflexions. Una constatació és que en aquests moments els ajuntaments i els òrgans centrals de la Generalitat tenen una relació complexa. I que per altra part, després d'una primera fase on els ajuntaments van començar a fer unes activitats que corresponien claríssimament a un forat que s'havia d'omplir, ara, en la fase actual les coses són d'alguna forma menys clares. Penso que, en les qüestions que s'han plantejat, hi ha tres aspectes.

Un primer aspecte parla de l'estructura general de l'Estat. Jo crec que des del moment que es fan les comunitats autònomes a tot Espanya i s'organitzen les autonomies, es tracta de resoldre sobretot el problema de Catalunya, no pas el del País Basc, perquè els polítics en aquell moment sabien perfectament que el problema del País Basc passava per un altre lloc. Per tant, es resolva el problema de Catalunya generalitzant el tema autonòmic. Però la generalització del tema autonòmic, en aquell moment –i aquí va la meua crítica– no fou capaç d'acceptar que en el cas de Catalunya l'autonomia havia de representar un aspecte molt diferent del que es representava en altres llocs, perquè aquí l'autonomia tenia uns aspectes polítics i nacionals que no es donaven en altres indrets; i, en particular, que aquí, a Catalunya, l'ordenació de la vida municipal constituïa un ingredient important de la pròpia personalitat de Catalunya, és a dir, la capacitat de Catalunya per ordenar la vida municipal i local. Aquest és l'aspecte que escapa principalment de les normes fonamentals de Catalunya; i això, jo crec, institucionalment situa tot el tema municipal a Catalunya d'una forma poc clara. Aquest és un primer aspecte que convé de tenir en compte. Potser de la mateixa manera que s'ha pensat que el del finançament era un tema clau, tan important com ell crec que és el tema de l'organització de la vida local en el conjunt de Catalunya, des del punt de vista legislatiu exclusiu de Catalunya.

El segon aspecte fa referència al tema de les actituds. En moltes ocasions s'ha expressat l'existència d'un cert recel entre el rol que fan els ajuntaments i el que fa la Generalitat. Aquesta actitud, que jo crec que és una qüestió que es produeix a tot Espanya d'alguna forma després de la dictadura, em sembla que neix del fet que els governs autònoms intenten més aviat controlar que no pas introduir en la pràctica de la comunitat que

estan governant unes ètiques pràctiques, pròpies d'un país modern. Quan l'alcalde de Montblanc s'ha referit al tema de fer el país, a mi aquesta expressió em fa una mica de pànic perquè no sé si vol dir que acabaran fent-nos ballar sardanes a tothom, i a mi no m'interessa gens ballar sardanes, ni en sé ni m'interessa. Però, en canvi, la referència concreta del fer país jo la veig en pagar els impostos correctament i adoptar una certa capacitat de pensar que la solidaritat no és només una paraula sinó que vol dir entregar una part dels guanys que un obté a la vida col·lectiva per fer obres comunes. Aquest és un aspecte de certa importància, perquè en últim terme Estats Units és un país únic malgrat que hi ha tants Estats, i no és en aquest moment el cas de Rússia. Perquè el ciutadà dels Estats Units sap molt bé la fórmula a través de la qual s'incorpora a la vida col·lectiva. I això em penso que és un element important, i per tant això de fer país per a mi és construir les estructures d'Estat. Per tant, segon aspecte, la característica d'un país no és tan controlar sinó crear estructures d'Estat.

El tercer i últim aspecte toca un punt al qual s'hi ha referit l'alcalde de Manresa i al qual li concedeixo una certa importància: entre el rol de la ciutat l'any 1970 i escaig, hi ha un canvi qualitatiu. I és un canvi qualitatiu perquè la ciutat actualment no té el mateix paper: primer, perquè en el passat la ciutat era una unitat administrativa i en aquest moment és una unitat sobretot econòmica, on el desenvolupament econòmic està basat en els serveis industrialitzats; i això té una expressió urbana claríssima, i el conjunt d'economies d'escala que es produeixen en la vida local són fonamentals. I això que en el passat era un aspecte més del desenvolupament de qualsevol país. Per tant, les ciutats no juguen únicament un paper purament administratiu, sinó que estan jugant un paper fonamentalment econòmic, d'organitzador de la vida econòmica.

I això m'obliga a precisar una mica més: fonamentalment el rol econòmic de la ciutat consisteix a oposar-se a la penetració excessiva dels mecanismes del mercat. Perquè el funcionament del mercat, quan s'introdueix a la vida col·lectiva, té un caràcter netament dissolvent, i això passa també a la universitat. Si la universitat no és governada amb un conjunt d'idees bàsiques, la introducció del mercat és tan forta en la nostra societat que al final tothom tirarà pel seu costat i es vincularà cap enfora d'una altra manera, i amb això es perdran aspectes de tipus col·lectius propis de la universitat. I això esdevé igualment a la ciutat. Per exemple: la destrucció operada en moltes ciutats com a conseqüència justament d'aquesta penetració del mercat sense que la societat hagi vist quin paper li corresponia, crec que està provocant molts dels problemes que estàvem plantejant. El punt central és com és que la ciutat juga aquest paper ordenador dels serveis i al mateix temps juga aquest conjunt d'elements que determinen la vida de les ciutats. Em sembla que això

planteja uns quants problemes ja avui i crec que els plantejarà encara més demà, tot obligant-nos a reestructuracions locals evidents.

Aquestes qüestions, sens dubte, expliquen l'interès que hauríem de tenir tots de cara al futur en els temes de caràcter municipal, que avui han estat exposades, amb molta competència, pels alcaldes que ens han acompanyat en aquesta taula i als quals vull agrair en nom dels organitzadors la seva dedicació d'aquesta estona a dir-nos què és el que fan i com veuen els problemes. Moltes gràcies.

JOSEP BENET

Moderador:

AGUSTÍ COLOMINES

AGUSTÍ COLOMINES: Aquesta tarda em toca presentar-vos molt breument el Sr. Josep Benet. Per a mi és un honor ser aquí assegut al seu costat pels anys que fa que ens coneixem, en els quals fins i tot hem treballat plegats.

En Josep Benet el podríem qualificar com un mite de la resistència antifranquista en aquest país, però no només això —que sens dubte forma part de la seva vida—, sinó que a més és un personatge clau de la transició política que ha viscut Catalunya i de la construcció, per tant, del nou model democràtic i estatutari en què vivim. A més d'això, la seva tasca intel·lectual és igualment important com a autor de llibres que han estat cabdals i que han marcat una fita en la historiografia del país, i que, alhora, han obert camps en la investigació, fonamentalment, de l'anàlisi del franquisme, de la seva naturalesa i de la naturalesa de la repressió exercida sobre el president Lluís Companys i sobre, per exemple, Carrasco i Formiguera i altres personatges de la vida republicana.

Als últims anys el Sr. Benet ha esmerçat una part dels seus esforços, sobretot, a promoure estudis històrics de tota mena per mitjà del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, actualment adscrit al Museu d'Història de Catalunya.

Penso que sense més preàmbuls avui hem d'escoltar i agrair la presència i la participació en aquest cicle del Sr. Josep Benet. Moltes gràcies.

JOSEP BENET: Permeteu-me que doni les gràcies a l'amic Colomines, amb el qual vam col·laborar en aquest camp no solament de la història, sinó també en el de l'acció. És a dir que amb ell he tingut la satisfacció d'actuar, per un costat, com a historiador, i, per l'altre costat, també com a membre de, si en voleu dir així, la resistència o l'acció antifranquista.

El tema que em vau encomanar els organitzadors d'aquest cicle sobre la memòria de la transició a Espanya i a Catalunya no és fàcil de desenvolupar en el temps de què dispo. Suposo que això ho dirà tothom que ve per aquí, però en el meu cas considero tenir una raó més que els altres, perquè em trobo en una situació especial. D'una banda, he de tenir i heu de tenir present que en aquest període de la transició m'hi vaig trobar com un actor –més o menys important, però com un actor al capdavant– i que en alguns moments vaig haver de prendre decisions les quals sí que eren importants. A més a més, crec que tinc una altra característica que no deu reunir ningú més en aquesta llista de participants: sobretot des que estic jubilat, tot i que aquesta labor ja venia d'abans, em vaig convertir en un historiador especialitzat precisament en la història contemporània de Catalunya i en el període franquista i postfranquista.

Això fa que en certs moments hagi de destriar el que és un testimoni personal propi, allò que jo vaig viure i allò que he conegut, d'allò que en són les meves anàlisis des de la perspectiva d'un historiador. De vegades és difícil integrar aquesta doble personalitat i mantenir una certa serenitat i objectivitat. Si mai us interessa aquest tema un dia podeu llegir els textos que hi va dedicar Pierre Vilar. Ell es preguntava si ell mateix, que havia estat partidari de la República i que havia estat al seu costat durant la guerra civil, podia escriure'n una història «objectiva», entre cometes, o si més no serena, o almenys parlar-ne, ja que ell hi havia participat no com actor, però sí que com a col·laborador: ell deia que sí que és possible fer-ho. Jo ho he intentat fer i aquesta tarda ho intentaré de nou.

L'únic problema que ens trobem en parlar de la transició és que fa vint anys que tot això va succeir, la qual cosa significa que en aquells moments molts de vosaltres éreu unes criatures. És clar, això ja ens crea un problema: fa vint anys és història o no és història? Podem tractar-ho, doncs, com a història o no? Ja trobem un primer problema. Per a alguns, gairebé és història, si bé és tracta d'una història, fixe'u-vos-hi, que incideix molt sobre el present. En efecte, quan es parla de la transició en molts aspectes s'està parlant del present. O bé es parla de la transició en funció del present. O bé per utilitzar la transició com una eina per atacar o per defensar el present.

D'això ens en va donar un exemple no fa gaire temps, prop d'un any, un seguit de sèries televisives –de TVE– que es van dur a terme entorn de la transició i que potser vau veure algun de vosaltres: òbviament eren sèries ab-

solament polititzades amb vista al nostre present, a avui mateix, no tenien gairebé res a veure amb la història. S'hi presentava la transició tal com voldrien que fos coneguda ara per les noves generacions la gent que en aquest moment té el poder polític i, per tant, que té el poder en l'emissora pública que va emetre aquesta sèrie. Si us en recordeu, pel que s'explicava semblava que era una transició que s'havia pactat, que s'havia preparat, tenia un to —els qui feu història us en podreu adonar— de l'època del final del segle XIX, d'aquelles trobades entre el Sagasta i el Cánovas per muntar un règim que va perdurar al llarg de molts anys. A la transició tot es feia per dalt, tot ho feien franquistes, començant pel cap del govern Adolfo Suárez, en Martín Villa, etc. Però a la sèrie no s'hi deia que aquesta gent eren franquistes i s'hi presentava un personatge que acabava de venir, Juan Carlos I, de manera que feia la impressió que la persona que havia fet la sèrie no coneixia la realitat o bé perquè no la va viure o bé perquè no en tenia els coneixements històrics imprescindibles. La gran majoria del públic s'adonava, llavors, que tot estava previst: era com una mena de ballet, es feien unes coses, en passaven d'altres, i al cap i a la fi tot estava previst. De tant en tant sortia una cosa més o menys popular, o un basc o un català que apareixia per allà, però com unes coses totalment al marge. És a dir, no existia el País Basc, no existia Catalunya, no existia l'Assemblea de Catalunya, no existia pràcticament res de tot això. La transició era simplificada i utilitzada com a arma per justificar la política actual.

Això ens porta que quan toquem aquest tema no hem d'oblidar mai que, evidentment, es tracta d'un tema històric, però que alhora té una transcendència molt actual i que no es pot tractar com qui estudia un aspecte de la història de cent anys enrere. Per tant, cal veure tot el que s'exposa sobre la transició a partir de qui ho diu, com ho diu i per què ho diu. Davant d'aquesta qüestió s'ha de ser molt crític: cal tenir una opinió molt crítica sobre el que es diu per no caure en simplificacions ni en maniqueïsmes.

Dit això, tornem a la transició. La transició és un període d'una gran complexitat, i això ho hem de tenir present. En segon terme, és un període en què no hi ha previst res, no hi ha cap pla per tirar endavant (en contra del que es deia en aquestes sèries televisives); tot es va resolent a mesura que es pot, forçant entre els uns i els altres, en un pols de vegades de forces i de vegades de debilitats, com anirem veient. Una de les coses que era curiosa en aquesta sèrie televisiva és que la transició arribava de sobte un dia, perquè es moria el general Franco. Així de cop i volta, és clar, com que ja estava tot previst! Com que ja hi havia el rei que ho havia estudiat tot! Com que ja hi havia el Suárez que ho havia resolt tot! Tots els que venien del Movimiento semblava que fossin demòcrates de tota la vida, oblidant que feia mig any o un any que encara es manifestaven, per exemple aquí a la plaça de la Universitat, alçant el braç. Ara bé, tot això en aquella sèrie quedava diluït completament.

I hi havia un aspecte dels que quedava diluït que era importantíssim: la transició ve en un país que ha viscut una guerra civil, marcat encara per una guerra civil, i a més a més en un país que ha sofert durant si fa no fa 36 anys una dictadura duríssima, que comença en una dictadura feixistoide de tipus totalitari i que acaba en una dictadura de tipus més personal, però dictadura al capdavant. Això gairebé no existia. Al país encara s'hi trobava, al cap de tants anys de dictadura, la divisió entre vençuts i vencedors. Una característica del règim del general Franco és aquesta: fins a l'últim dia ell va mantenir el país des de la divisió entre els vençuts i els vencedors. Uns havien estat jutjats, o eren a l'exili –sobre ells pesava el delictes continuats que tanta por feia a molts republicans d'haver perdut–, n'hi havia que havien estat afusellats... Hi havia hagut una guerra civil amb una postguerra, un dels objectius de la qual era –d'acord amb el pensament del general Franco– la liquidació de quadres. És a dir, no s'entén el franquisme, durant la guerra ja i després de la guerra, sense entendre el seu objectiu de liquidar els quadres de l'adversari.

Això cal tenir-ho molt en compte perquè se n'ha de parlar d'aquestes coses dures, duríssimes, de la guerra civil. Així com a la banda republicana hi va haver grans disbarats, enormes disbarats, assassinats, molts milers d'assassinats, això va ser fruit de la situació caòtica que es va produir i que en general, i sobretot a Catalunya, els que van salvar més la vida és la gent que tenia un cert nom, tant al món de les finances com de la política, etc., doncs per contra, a la zona franquista, la repressió des del principi de la guerra s'encamina a liquidar els quadres de l'adversari. Cal tenir en compte això per entendre la transició: el franquisme ha anat a liquidar els quadres de l'adversari, els afusellaments tenen lloc des del primer dia: vegeu els anuncis públics a l'agost del 1936: «*Han sido asesinados*» el governador civil, el president de la Diputació, el cap de coronels, el cap de la UGT, etc.: quadres. Al costat republicà els qui eren assassinats eren, diguem-ho així, de segona o tercera fila en aquest sentit. Franco va insistir molt en això: les normes que hi havia als consells de guerra sumaríssims d'urgència eren que es liquidessin els quadres. En conseqüència la zona republicana, un cop acabada la guerra i al llarg de la repressió de la postguerra, es troba que ha patit una immensa liquidació de quadres. Una part per la repressió, pels afusellaments o pels molts anys de presó de les condemnes, que obligaven a «tallar» molta gent, i una altra part, evidentment, per tota aquella gent que havia anat a l'exili.

Així doncs trobem, insistim-hi, una zona republicana que ha estat vençuda i que està mancada de quadres, i l'any 1975, quan mor el general Franco, aquestes zones que havien estat a les mans dels militars sublevats des dels primers temps estaven especialment mancades de quadres. D'altra banda, el 1975 trobem un règim que, tot i haver desaparegut el general Franco, manté les seves estructures. Però també és cert que les persones que ocupen llocs de

domini d'aquest règim són persones que no han fet la guerra civil. No tots, però la gran majoria d'ells han nascut políticament dins del franquisme, dins del franquisme hi han anat fent la seva carrera, i quan mor el general Franco s'adonen que allò s'ha acabat, que el franquisme sense Franco és impossible, que així no hi haurà manera de viure a Europa i que l'home que en certa manera l'hauria pogut substituir, l'almirall Carrero Blanco, havia estat víctima com sabeu d'un atemptat d'ETA.

Al sector franquista, doncs, trobem aquest panorama. Hi havia Martín Villa, l'home que des d'estudiant sempre havia anat d'uniforme i amb cotxe oficial, i que havia recorregut tot l'escalafó que es podia recórrer fins a arribar a ministre; hi havia així mateix Adolfo Suárez, que era secretari general del Movimiento —no pas un qualsevol—, en definitiva hi havia aquest grup de gent que representen la gent jove del Movimiento, que saben que hi haurà un canvi i que cal que hi hagi una gent que sigui del costat europeu, en què hi hagi unes persones convertides en «demòcrates» que puguin continuar manant. I ho aconsegueixen. Ho aconsegueixen en part a les primeres eleccions democràtiques.

Què hi ha a l'altre costat? Bé. Hi ha un popurrí més o menys franquista, això que se'n diu franquisme sociològic, que el que vol és que no torni de cap manera la guerra civil, el fantasma de la qual encara pesa en molta gent.

I a la banda del que en podríem dir l'oposició, aquí sí que hauríem de dividir l'oposició en segons on, i no com a la sèrie televisiva esmentada, en què es mencionava l'oposició molt de passada i sense distincions, ja que per entendre la transició cal diferenciar. No podem parlar de la transició en general a l'Estat espanyol com una sola cosa, de cap manera, perquè no ens entendríem. Hi ha hagut persones que han viscut aquella època... jo, per exemple, com a representant de l'Assemblea de Catalunya, vaig haver de córrer per aquests mons de Déu, a Canàries, a Galícia, etc., intentant posar-hi en marxa moviments semblants als de l'Assemblea de Catalunya, o associacions de veïns, etc., perquè maduessin, ja que fora de Catalunya i el País Basc, i una mica Madrid i una mica el País Valencià, tot plegat era poc, molt poca cosa, pràcticament l'oposició antifranquista era molt minoritària, i no ens hem d'enganyar: era així i és lògic que fos així, perquè hi havia hagut una liquidació de quadres que no s'havien pogut refer. Per tant, quan analitzem la situació a la mort del general Franco i l'inici de la transició hem de tenir molt present això.

Així, veiem un sector falangista, un sector del Movimiento, que vol «salvar-se», que vol «situar-se» cara al que veu a venir, una democràcia en què vol participar d'una manera o d'una altra.

Al costat d'aquests, hi ha un altre sector de procedència franquista, molt minoritari ja, encara dur, molt dur, que el que voldria és mantenir el règim franquista. Però aquest sector, després de la mort de Carrero Blanco, no té

cap personalitat prou important que tingui força davant del públic, de la població. És un sector important dins de l'exèrcit, important dins de la policia, però que no té cap personalitat que pugui arrossegar una part remarcable del poble. I en aquest sector ens hi trobem, a més a més, tot el que en diem els «poders fàctics», i això ho hem de tenir present per no equivocar-nos a l'hora d'explicar coses de la transició: l'exèrcit és el mateix, llevat d'unes dotzenes, a tot estirar un o dos centenars d'oficials joves, la resta han viscut i s'han format dintre del franquisme, són autènticament franquistes, no veuen cap solució fora del general Franco, però saben que no poden canviar, i una gran part d'aquest exèrcit sap que no pot canviar perquè té una por enorme al canvi a causa del gran enginy que ha tingut Franco de convertir l'exèrcit, ja des de la guerra civil, en l'estri més important de la repressió dels vençuts. Molts oficials, quan eren joves, durant la guerra i després durant la postguerra, van formar part dels consells de guerra que van condemnar a mort i van fer executar milers de ciutadans de la banda republicana. Aquest exèrcit té por de qual-sevol canvi. I hem de tenir-ho present perquè després aquest exèrcit ens el tornarem a trobar. Ja hi ha uns sectors, és cert, que estan disposats a acceptar un règim democràtic, tanmateix encara hi ha uns certs sectors que són franquistes i neofranquistes.

La policia, la Brigada político-social, que des del 1939 ha estat duent a terme la repressió sobre milers de persones, continua sent la mateixa. Quan als anys 1976 i 1977 anem pels carrers de Barcelona encara veiem els mateixos membres de la Brigada social que han estat perseguint la gent fins aleshores. La policia i l'Administració en general és la mateixa. Als jutjats hi ha la mateixa gent, amb noms ben coneguts, i el Tribunal de Orden Público, un cop mort Franco, encara existeix. I alguns d'aquests personatges veurem com després se saben adaptar al nou règim.

Per tant, els grups antifranquistes es troben davant de tota aquesta situació. A Catalunya, arran de molts i molts anys de treball, a partir de l'organització de certs partits polítics, a partir de l'Assemblea de Catalunya i de les noves fórmules sindicals que han sorgit, s'ha aconseguit vertebrar un moviment popular capaç d'organitzar manifestacions importants abans i després de la mort del general Franco, capaç de mantenir la Universitat per un costat com a institució i, al mateix temps, en el món del treball, amb un sindicalisme nou, capaç de mostrar-hi tota la seva presència. Això és important. A Catalunya, després de la mort de Franco, amb l'Assemblea de Catalunya i les associacions de veïns, s'aconseguia mobilitzar milers i milers de persones (recordem els dos primers diumenges de febrer del 1976 després de la mort de Franco). A Catalunya hi havia una organització que s'escampava per una bona part del país i que tenia una relació amb pràcticament la resta de l'Estat espanyol. És fonamental dir que hi havia una certa unitat, que havia aconse-

guit crear l'Assemblea de Catalunya, entre les forces d'esquerra i centreesquerra i progressistes, que en alguns moments arribava fins i tot a les forces de centredreta: en són una mostra les manifestacions de Sant Boi de l'11 de setembre del 1976.

Al País Basc hi havia una altra fórmula important, distinta però de la catalana, perquè allà, malgrat que hi havia una certa unitat —penseu que en aquella època el Partit Socialista del País Basc era el Partit Socialista d'Euskadi, i el Partit Socialista d'Euskadi, que venia de l'exili i que formava part del govern basc a l'exili, era el Partit Socialista d'Euskadi però entenent Euskadi pel País Basc actual més Navarra, la qual cosa avui dia s'oblida, però era així—, tenia molt poca força el moviment antifranquista.

Què succeeix aleshores? Hi ha el que alguns n'han dit un «joc de debilitats», un joc de forces en què s'arriba a trobar una fórmula de sortida, el que se n'ha dit la reforma o la ruptura pactada. Aquí rau la clau d'aquesta època: això ens va preocupar molt i a l'Assemblea de Catalunya ens va costar molt poder entendre què havíem de fer. Hi va haver grans discussions: havíem de demanar la ruptura, lluitar per la ruptura, predicar la ruptura, perquè si no demanàvem molt la veritat és que ens quedaríem amb molt poc, perquè la maniobra era molt clara: en una gran part de l'Estat espanyol els que havien de guanyar les eleccions del 1977 eren aquests sectors del franquisme sociològic, que es manifestà mitjançant UCD. Nosaltres ho sabíem, que això passaria, però hi va haver un moment en què les forces més importants de l'Assemblea van veure que anar endavant i predicar la ruptura, cosa que es podia fer, també demanava que es pensés que no hi havia possibilitats d'aconseguir-ho. Efectivament, si Catalunya intentava anar cap a la ruptura, aquest trencament implicava la possibilitat que aquí es produís un 6 d'octubre, que tots sabeu que és el període en què Catalunya i Astúries, el 1934, es van sublevar.

Recordem per als qui no hi éreu que al moment en què Franco es mor, en aquells dies s'avisava la gent que teníem més responsabilitat a l'Assemblea de Catalunya i les organitzacions que, sobretot, alerta, molt de compte de llençar-nos al carrer i anar a ocupar la Generalitat i l'Ajuntament. Alerta perquè hi havia alguns sectors que ho predicaven i ho volien fer, i era bonic de fer-ho i ho podien fer perfectament, però se'ns va avisar que anéssim amb compte perquè això podia motivar que els sectors més reaccionaris i franquistes de l'exèrcit ho prenguessin com una provocació i intentessin prendre el poder.

Nosaltres sabíem que potser al País Basc ens seguirien si fèiem això, però a tot arreu no succeiria això, començant per Madrid. Ens hauríem trobat com al 6 d'octubre, i això a la llarga podria perjudicar els interessos del poble català. I durant temps tots vam fer accions fins que vam veure que per aquest camí l'aventurisme podia provocar molta violència. Algunes de les persones que teníem responsabilitat llavors havíem viscut la guerra civil, havíem com-

batut a la guerra civil, i teníem una gran responsabilitat d'evitar tot allò que pogués provocar una altra vegada un enfrontament violent entre els uns i els altres. Calia arribar a una fórmula de convivència pacífica, fent sacrificis els uns i els altres.

Ara bé, renunciant-hi a tot? De cap manera. L'Assemblea de Catalunya propugnava aquella trilogia «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia». Calia recuperar les llibertats democràtiques sense disgustos, anar cap a una Constitució en què les llibertats democràtiques fossin plenament reconegudes. Calia arribar a l'amnistia, l'amnistia total, perquè encara hi havia molta gent que aquesta amnistia els podia representar un retorn a la comunitat, aquí i a l'exili. Calia una amnistia per a la nostra gent que era a les presons, per a la nostra gent vigilada, per a molta gent que era a l'exili i que hi havia anat després dels anys cinquanta i seixanta. Ho necessitàvem per a molta gent. Però també era difícil de demanar-ho en certs moments perquè una amnistia general volia dir també una amnistia per als altres, per als franquistes, la qual cosa s'oblida. Ara quan es parla del Pinochet de vegades ens referim aquí: «què vam fer?». Doncs bé, una amnistia general per a tots vam fer, inclosos aquells que estaven detenint feia molt poc la nostra gent. L'amnistia era per a tothom, calia posar fi a aquell enfrontament d'una guerra civil. No es podia construir res sobre un poble dividit encara pels efectes de la guerra civil. L'amnistia havia de ser general per a la nostra gent, però també per als altres, i a l'hora d'explicar-ho als nostres companys això no era fàcil: «amnistia per als membres de la Brigada Social?, amnistia per als militars?». Sí, amnistia per a ells, també per a ells.

Recordo que un dia, venint del Jutjat de Guàrdia amb advocats joves que avui ja són grans, molt coneguts, anava amb en Solé-Barberà, al seu cotxe, i ens plantejàvem aquests problemes, encara faltaven quatre anys perquè en Franco desaparegués, i ell va dir que quan parlàvem d'amnistia havia de ser per a tots. I llavors un dels advocats joves va dir, «això serà una mica de maniobra, de manipulació que haurem de fer». I en Solé-Barberà, que era un home que havia patit, que havia estat condemnat a mort, que havia lluitat al front, i que havia exercit un gran paper a la clandestinitat, amb un gran coratge, va dir: «Nois, us equivoqueu, quan nosaltres parlem d'amnistia parlem d'amnistia per a tots, perquè els qui vam lluitar i els qui hem patit més som els primers que no volem que les noves generacions continuïn marcades pel que va succeir.» Amnistia general, per tant.

Ara bé, amnistia general no volia dir, i aquesta és una de les qüestions de què hauríem de tractar ara aquí, no volia dir l'abandó de tot allò que calia tenir en compte. I un dels retrets que es pot fer a la transició és que va ser tot improvisat, que no hi va haver, per exemple, tota una política pensada per indemnitzar o tenir en compte fins on es podia totes les víctimes del franquisme.

Aquest és un dels punts pels quals es pot acusar la transició de no haver-ho fet. Per què? Perquè va ser molt improvisada i perquè va ser portada per gent que no havien patit de debò els anys més durs del franquisme. Si us hi fixeu, l'edat de la gent era dels anys cinquanta o seixanta, que entraven a actuar als anys seixanta, molt pocs havien viscut els anys de la guerra, i els quaranta i cinquanta. Aquesta gent, quan van tenir l'oportunitat de disposar de poder, van oblidar els problemes que representava per exemple un exili. Ja sabíem que de l'exili tornaria molt poca gent. Però calia donar una sortida a aquest conflicte, fer un gest perquè els qui volguessin tornar poguessin fer-ho, donar-los facilitats –com va fer França amb els *pied noirs*– tot i saber que la gran majoria, al cap de trenta i quaranta anys, no tornarien, que a tot estirar tornarien per veure els familiars i tornar-se'n, perquè viure aquí era molt difícil.

Però és que no es va fer gairebé res. Alguna cosa es va fer, alguna petita reparació, com ara el problema dels mutilats de guerra i les vídues de guerra. Durant tota l'època franquista els mutilats i les vídues republicans van ser ignorats completament, mentre que els qui procedien del sector franquista tenien unes indemnitzacions econòmiques més o menys importants, prou suficients. Els altres no. Vosaltres, per la vostra edat, no ho vaureu, però en certs pobles veies mutilats de guerra republicans demanant almoïna perquè no tenien cap altre sistema de viure, i que vivien per l'ajut d'algunes persones o d'altres familiars. I les vídues de guerra, no cal dir-ho, patien això mateix.

Això es va aconseguir. I en això l'Entesa dels Catalans va exercir un paper important al Senat que em va provocar una certa emoció, una certa satisfacció que compensa tantes i tantes hores dures i amargues que es viuen al món polític: el dia que vam aconseguir que tot el Senat, fins i tot la gent d'Alianza Popular, aprovés la moció no de llei presentada per l'Entesa dels Catalans demanant que es resolgués aquest problema. I aquest problema es va resoldre. Va ser molt bonic com tot el Senat, franquistes i no franquistes, van posar-se dempeus per votar sobre una cosa que era injust que existís.

Dels aspectes que no van funcionar en el camp de les reparacions n'hi ha l'exemple dels partits polítics, del retorn de materials i locals, la qual cosa encara s'està discutint avui dia: el retorn dels béns als partits i els sindicats. Això significa que tot plegat va ser molt improvisat. Hi havia molta gent que va participar en aquest procés que ja no ho vivien com una cosa pròpia, sinó com una cosa burocràtica diguem-ne, era gent de generacions posteriors a la guerra. Podríem dir això també respecte a altres qüestions, com ara el genocidi cultural sobre Catalunya, que es va resoldre en la mesura en que és van suprimir totes o, més ben dit, una part de les prohibicions sobre Catalunya. Però no hi va haver, durant la transició, un programa, una acció pedagògica perquè tot el poble espanyol entenguessin què havia passat i què calia fer.

Avui, el 1999, per la Televisió Espanyola encara no s'ha fet un programa

que expliqués una cosa tan simple com el fet que parlar la llengua en una botiga o a un funcionari estigués prohibit. No es podia enganxar ni un cartell, ni un rètol, ni un text al carrer, que fos en llengua catalana. Tot això no s'ha explicat mai. Crec que els polítics catalans d'aquí van equivocar-se: calia exigir una raó pedagògica des dels mitjans de comunicació. És clar, però, que també hem de reconèixer que des dels nostres mitjans de comunicació, especialment des de la televisió autonòmica, no s'ha fet gaire cosa –de fet no s'ha fet res–, en aquest terreny. La qüestió és que en aquell moment no es va fer.

Què es podia fer aleshores? Es va intentar arribar a una fórmula de consens en què, evidentment, hi ha una part de ruptura. Hi ha una Constitució, i en principi s'havien d'elegir unes Corts que no fossin constitucionals, sinó simplement cara a anar unificant el nou règim, i en canvi aquestes Corts trenquen, esdevenen constitucionals i defensen una Constitució. Una Constitució que, amb tots els defectes que vulgueu, és en molts aspectes tant o més avançada que la del temps de la República. Una Constitució que a més a més es planteja la qüestió de les «autonomies». Avui és molt fàcil parlar de l'Estatut, i veritablement cal parlar-ne i discutir, etc., però si ens situem al 1977 veiem que era molt difícil aconseguir el que vam aconseguir. Penseu que tots els sectors franquistes venien d'una educació completament antiestatutària, començant per personatges com Martín Villa o Adolfo Suárez, era gent formada en la doctrina del Movimiento. Des de la perspectiva d'aquesta educació tots els mals d'Espanya provenien de l'aprovació dels estatuts del poble basc i del poble català. La guerra, i això s'havia dit i repetit una vegada i una altra a l'escola franquista, s'havia dut a terme per posar fi a aquests estatuts d'autonomia. I nosaltres intentàvem resoldre tota aquesta problemàtica a partir d'un estatut d'autonomia que fos al màxim d'ampli possible. En una bona part es va aconseguir, ja que en certs aspectes l'Estatut és millor que el del 1932: respecte a la cultura i la llengua, per exemple, és millor que el de la república.

Penso que l'Estatut es va aconseguir perquè durant nombrosos anys a Catalunya s'havia treballat molt. L'Assemblea de Catalunya havia donat un gran prestigi a Catalunya. Avui és difícil de recordar el prestigi de Catalunya als cercles intel·lectuals i polítics de l'oposició de Madrid i d'altres pobles de l'Estat espanyol als anys seixanta, en què a Catalunya hi ha una gran creativitat i una gran relació de l'Assemblea de Catalunya amb altres organismes culturals i polítics d'altres zones de l'Estat espanyol, arran de la qual expliquem el que volem, l'autonomia, i arran de la qual els anem explicant què és això de les nacionalitats.

Avui hi ha persones que volen revisar la Constitució que se sorprenen de trobar-hi aquest terme, «nacionalitats». Bé, jo crec que avui, amb les Corts actuals, no s'aconseguiria aquest article, i ho dic sincerament. S'aconseguí introduir-hi la paraula “nacionalitats” perquè hi havia una sèrie de pactes entre

els uns i els altres, en bona part gràcies a l'acció de l'Assemblea de Catalunya i, també, com a resultat de les eleccions del 15 de juny del 1977, les primeres que es realitzen i que cal tenir-ne en compte el seu pes a l'hora de parlar de les possibilitats d'una nova Constitució i d'un Estatut diferent, més ampli, etc. Llevat de Catalunya, en què van guanyar els partits d'esquerra i progressistes, i nacionalistes, i al País Basc, excepte en aquests dos llocs qui guanya és la UCD: l'intent franquista per continuar manant. I ho aconsegueixen. Llavors es crea una situació difícil, que a Catalunya no és fàcil d'aprofitar: succeeix allò que se'n va dir: «Catalunya esdevé la taca roja del continent europeu». En aquell moment cal anar a Madrid i aconseguir la Constitució i un bon Estatut. Aleshores tindrà molta importància el que ha representat l'Assemblea de Catalunya i tots els partits que han estat actuant a la clandestinitat. Aquesta força i el prestigi de Catalunya en aquell moment són fonamentals.

En aquest context una de les eines més destacades és el que va representar l'Entesa dels Catalans. Poc abans de les eleccions sorgeix aquesta idea que els historiadors podem discutir si va ser Antoni Gutiérrez, si va ser Joan Reventós, o tots dos, o bé va ser una d'aquestes idees com tantes altres que neixen i no saps on ha nascut i que algú comença per dir «a les eleccions s'ha d'anar amb l'Entesa, l'Entesa de tothom dels catalans», i s'hi arriba de manera que vuit dies abans de les eleccions l'Entesa abraça des del PSUC fins a la Unió Democràtica de Catalunya, passant també pel partit de Jordi Pujol.

I això cal tenir-ho en compte al moment de llençar l'Assemblea, tot i que són els que tenen més vots i més possibilitats de mobilització. Diuen: «No: hem d'arribar al màxim possible, que fora només quedin UCD i Alianza Popular, perquè aquests no sabem si acceptaran les reivindicacions nacionals catalanes; ara, tots els altres poden anar amb l'Entesa.» I així va ser.

Me'n recordo encara de l'últim míting amb dotzenes de milers de persones el 13 de juny, en una nit de juny amb un fred horrorós que feia, en què tots els nostres cantants que ens venien a ajudar, Raimon, Serrat, etc., deien, «una cançó i prou, eh?, ràpid!», i explicàvem que l'Entesa era això: tothom, tots els qui volem i acceptem l'Estatut per a Catalunya i que l'havíem reivindicat.

Dissortadament, aleshores uns sectors s'havien fet enrere perquè –això ho he escrit en llibres– entre la nostra gent n'hi ha que no volen anar amb els comunistes perquè diuen que perdran vots. I això cal explicar-ho, hauríem de viatjar cap enrere i tornariem a tocar un altre problema molt important: quan arriba aquest moment Catalunya ha superat l'enorme divisió que hi va haver a la guerra civil entre franquistes i no franquistes, però també dins de la banda republicana, entre els uns i els altres hi va haver una mena de guerra civil que es va haver de superar, i en això va ser extraordinàriament important la tasca de l'Assemblea de Catalunya per aconseguir-ho, i per aconseguir que tothom

tingués una idea que en aquella població que s'havia anat creant a Catalunya als anys cinquanta i seixanta amb la immigració absolutament controlada, tan trista en certs aspectes, que de tota aquella població se'n fes, en paraules de Maragall, no de Pasqual, sinó del poeta Joan Maragall, «un sol poble». Això ho reclamava l'Entesa dels Catalans, i uns dies abans que s'acabés el termini per presentar les candidatures vam haver d'anar a la Junta Electoral i em van demanar que substituís a corre-cuita, a última hora, la candidatura de Miquel Coll i Alentorn, que no s'hi presentava, i així jo vaig ser-ne candidat per Barcelona.

La força de l'Entesa dels Catalans va ser molt més important del que ens podríem imaginar. Va guanyar tots els vots, va guanyar tots els llocs per majoria al Senat—sabeu que dels quatre senadors per circumscripció tres quedaven per a majories i un per a minories, i que els tres de cada circumscripció electoral els va guanyar l'Entesa per moltíssims vots—, amb una certa sorpresa per a nosaltres mateixos i sense tenir gaires mitjans, la qual cosa és interessant de veure. A l'hora de la veritat, a l'Entesa només hi va haver un partit que hi aportés uns quants diners, perquè s'havien de fer i enganxar cartells, etc. Hi havia despeses tot i que teníem una cosa fonamental: l'entusiasme de milers de militants de tot Catalunya, però s'havien de pagar certes despeses, i només un sol partit, el Partit Socialista Unificat de Catalunya, el PSUC, va avançar diners. La resta van dir que ja ho farien, però va arribar el 15 de juny i cap d'ells no havia avançat res. Estàvem carregats de deutes i sort n'hi va haver del PSUC.

A la nit en què vam guanyar hi va haver una alegria immensa, perquè a causa dels percentatges de vots obtinguts a partir dels quals t'atorguen els ajuts econòmics, doncs havíem guanyat 70 o 80 milions de pessetes. Llavors tot era una gran exaltació i tothom va voler cobrar de seguida. Els socialistes deien «és que nosaltres som dos»—encara no s'havien unificat com a Socialistes de Catalunya—, «som PSC i PSOE, volem dues parts», en fi...

Què va succeir amb l'Entesa dels Catalans? Va arribar al Senat i va provocar una gran impressió entorn de la solidesa de les reivindicacions catalanes. A més els partits van començar a lluitar al Congrés, als plens, per aconseguir una Constitució democràtica i autonòmica, però el que va ser cabdal és que gairebé tots els catalans anessin al Senat units en un sol grup parlamentari. Això va fer un efecte molt important, en primer terme perquè aquest grup parlamentari havia guanyat les eleccions. I aquí cal tenir en compte que l'Entesa va ser, primer, una coalició electoral que va guanyar les eleccions el 15 de juny, i que després, un cop al Senat, l'Entesa va esdevenir la Minoria Catalana al Senat, formada pels 12 senadors elegits per l'Entesa de Catalunya i, a més, per aquells que s'havien presentat per altres candidatures, per aquells que no havien volgut venir i que van venir, és a dir, pels representants de

Convergència Democràtica de Catalunya per Lleida i per Girona; també en Lluís Maria Xirinachs, que s'havia presentat sol i que va obtenir un meritori mig milió de vots, va entrar a l'Entesa.

No n'hi va haver prou amb això: vam anar més enllà. Dels quatre senadors reials, tres van entrar a l'Entesa. Vegeu l'efecte que això va fer, sobretot en el món intel·lectual de Madrid, i que l'alcalde de Barcelona nomenat a dit per Martín Villa fos també d'Entesa. I que fos d'Entesa un home com Martí de Riquer, amb tot el seu prestigi intel·lectual i amb tota la seva història durant la guerra. O que hi hagués una persona de la importància, des del punt de vista intel·lectual, de Maurici Serrahima. D'aquests quatre senadors, tres van entrar, llevat d'un que va dir que no gosava fer-ho, perquè si fos així, i ens ho va dir, «què en dirien els del Foment del Treball si jo entro a l'Entesa?»: l'havia nomenat el rei a dit com a representant dels sectors empresarials, era Ribera Rovira. Però llevat d'ell i d'un senador d'UCD votat per Tarragona, tota la resta va ser per a l'Entesa. Això va tenir una importància fonamental a l'hora de discutir els temes de la Constitució.

El primer punt clar que vam haver de mantenir va ser la nostra independència: l'Entesa era un organisme independent. Certament la majoria dels nostres senadors eren socialistes, però també és cert que havien estat elegits sota la llista d'Entesa, un món molt divers que representava gairebé la majoria del poble català, no solament a nivell polític, sinó també respecte als orígens de la seva població, que en aquest sentit s'estava convertint en un poble. Per això algun cop quan algun senador de Cadis o d'altres llocs pretenien parlar en nom de la gent andalusa que havia vingut a Catalunya, sortia la nostra gent d'Entesa, sortia la nostra gent, en Paco Candel o qui fos, i els deia, «excuseu-me, senyor, però m'han votat a mi, no a vostè; vostè ocupi's dels seus electors, que nosaltres ens ocupem dels nostres».

L'Entesa va lluitar en pocs fronts, però en fronts importants. Penseu que al Senat no podíem corregir tota la Constitució que venia del Congrés, havíem de limitar-nos, per exemple, a l'aspecte del Senat. Nosaltres vam plantejar, en tots els articles de la Constitució que es van votar respecte al Senat, que el Senat era un organisme del tot inútil, una despesa caríssima per als contribuents i que la primera cosa que calia fer així que es reformés la Constitució era reformar el Senat. Vam dir-ho fa vint anys, i tothom ho diu ara.

Una altra qüestió que vam combatre molt i en què vam votar en contra de la Constitució va ser la prohibició que es federessin les comunitats autònomes confrontants, en aquest cas Catalunya, les illes Balears i el País Valencià. Hi vam votar en contra, tot i reconèixer que això ja hi era a la Constitució de la república, si bé nosaltres creïem que això representava un dels aspectes sobre els quals teníem dret a dissentir.

Un altre aspecte va ser el problema de la pena de mort. Del Congrés havia arribat la proposta que l'aplicació de la pena de mort se suprimia, exceptuant-hi el que en deia el Codi de Justícia militar. Nosaltres vam fer una esmena per afegir-hi, a les excepcions assenyalades al Codi de Justícia militar, «en temps de guerra», perquè si no semblaria l'època en què s'assassinava els oficials perquè no fugissin, però la qüestió és que no es podia anar més enllà. I vam tenir una sort molt important, va ser una font important del nostre prestigi malgrat que érem pocs senadors, ja que no arribàvem a vint, que van votar aquesta esmena tots els militars que hi havia al Senat.

Penso que l'Entesa va actuar, dintre del marge de les seves possibilitats, molt positivament. Aquest era el reflex d'Entesa com a grup parlamentari. Després hi havia, a Barcelona, el Secretariat de l'Entesa, que continuava actuant en el camp de la propaganda, les reunions públiques, els mítings, però com a grup d'acció, amb una acció diferent: hi havia dues o tres expressions distintes de l'Entesa.

Van arribar les eleccions del 1979 i vam intentar fer una altra Entesa, però no va ser possible, les coses s'havien anat complicant i l'Entesa que es va presentà només va treure un senador per Barcelona. Pràcticament aquí es va acabar l'actuació conjunta dels grups d'esquerra i progressistes. I així es va arribar a les eleccions catalanes del 1980, en què es va donar la sorpresa: els qui obtenien les majories fins aleshores a Catalunya ja no van obtenir-hi la majoria, davant dels qui representaven una força emergent, la que encarnava Jordi Pujol.

I aleshores es va cometre un error històric dels que pesen durant anys en la vida d'un poble: el partit que estava en minoria més nombrosa no va exigir, com alguns vam predicar fins a cansar-nos-en, que es creés un govern de concentració, d'unitat, a Catalunya. Així es va cometre un gran error: tot plegat volia dir que es deixava a les mans d'un partit, que no era ni majoritari, una cosa única al llarg de molts anys a la història: tota la infraestructura, tota la burocràcia, tota l'administració autònoma de Catalunya es deixava a les seves mans sense gairebé cap mena de control. Quan es diu que Convergència té molts vots, que té molts funcionaris, jo dic que si no en té més és perquè no va voler. En aquell moment calia que a l'Administració de Catalunya hi hagués gent amb una certa generositat, com nosaltres ho havíem fet a l'Entesa, doncs no es va fer. Des d'un sector de l'esquerra es va cometre aquest gran error.

Acabaré referint-me molt breument al moment en què la transició acaba. Se n'ha discutit molt: n'hi ha que diuen que encara dura, o bé que ara tot just en comença la segona. Quan s'acaba? Jo crec que queda molt clar que la transició finalitza el 1982, quan hi ha l'alternança pacífica d'UCD al PSOE, perquè la democràcia implica moltes coses, però bàsicament implica l'alternança al poder sense violència. Aquesta va ser la gran conquesta de la democràcia an-

glesa, en què per canviar els governs no calia tallar el coll de l'antic governant, sinó que n'hi havia prou de votar (bé, de vegades també els podien posar a la presó). El 1982 s'ha produït ja el canvi dels ajuntaments democràtics, un fet importantíssim; les segones eleccions al Congrés del 1979 s'havien celebrat; s'havien aprovat els estatuts del País Basc i de Catalunya i la seva posada en marxa amb les eleccions del 1980 al Parlament de Catalunya; i, molt especialment, el 23-F, una data clau que si algú hagués hagut d'ordenar com a historiador els «intrínquilis» de l'Estat espanyol i digués com ha d'acabar això perquè les coses vagin bé, doncs hauria programat aquell autèntic espectacle, esperpèntic, que va ser el 23 de febrer del 1981. Un espectacle esperpèntic gràcies, naturalment, als mitjans de comunicació actuals. Si el 19 de juliol del 1936 haguessin existit les televisions, que diferents que haurien sigut les coses! Allà, el 23-F, es va veure com totes les possibilitats d'aquella retòrica patriòtera de militars i *pronunciamientos* que provenia del segle XIX, com tot allò quedava ridiculitzat per les càmeres de televisió.

A partir d'aleshores som en un règim democràtic que s'ha d'anar modificant i en el qual s'ha d'anar avançant, criticable tot el que vulgüeu i amb tots els defectes que hi ha, començant per l'Administració de Justícia, que no es va modificar com calia llavors i que encara s'ha de fer, i que ja podem fer-ho dintre d'un estat on funciona la democràcia, que bé o malament però funciona. I permeteu-me acabar una intervenció que potser ha estat una mica més llarga del que volia. Gràcies.

COL·LOQUI

ANTONI SEGURA: Sr. Benet, penso que hi ha un moment clau al final de la seva exposició, en què es refereix a aquest error del 1980 que acaba trencant la política unitària que s'havia efectuat fins aleshores arran d'una negativa, i crec que val la pena explicitar-ho, del partit principal de l'oposició, el que fins llavors havia estat més votat a les eleccions del 1977 i del 1979, el qual va pensar que un govern en minoria de Convergència Democràtica fracassaria. I justament va succeir tot el contrari. Convergència va governar amb el suport parlamentari d'UCD i d'Esquerra Republicana, sense que participessin al govern els primers i amb una participació més activa d'aquests. Aquest va ser el gran error del Partit Socialista el 1980: aquesta negativa. I d'altra banda el fet de trencar tota la política d'unitat iniciada el 1971 amb l'Assemblea de Catalunya, que va continuar l'Entesa i que va existir quasi aquests nou anys i que es trenca després de les eleccions del març del 1980.

JOSEP BENET: No conec la història de tots els països, però dels que conec, i en conec bastants, d'aquestes crisis que hi ha, de transicions o acabaments d'una guerra civil, no hi ha situacions d'aquestes en què un partit no vol ser en la construcció d'un nou estat. Normalment no li deixen ser, ja que hi ha un partit hegemònic que diu: «no, això ho faré jo», per les raons que sigui. Ara, que es digui que no, això és, realment, un dels errors més greus que es poden cometre. Els que ho van dir aquell dia mateix, i jo ho vaig dir al Palau de la Generalitat, «escolteu, això és un error enorme», em van contestar una cosa que és comprensible, perquè vint anys enrere els polítics aquests eren més joves, no tenien experiència, no havien viscut la guerra civil, doncs em van dir que no hi participarien, «nosaltres ens posarem els primers a l'oposició». Bé, hi ha una paraula que ho explica: a l'oposició no t'hi poses, a l'oposició t'hi posen, t'hi trobes. I va ser gravíssim quan ni tan sols es va intentar, quan fins i tot es tenia por d'aquesta imatge del Front Popular, de fet a l'Ajuntament de Barcelona s'havia treballat molt així, però hi havia aquesta imatge de «la taca roja d'Europa» i la socialdemocràcia alemanya, la gent del PSOE, sobretot la gent anticomunista del PSOE, van exercir una pressió molt forta, important, que fan que es digui «situem-nos a l'oposició». I hi havia un equip preparat per participar-hi, fins i tot a través de figures més o menys acostades, del que en diríem companys de viatge, persones del món intel·lectual i professional, cosa que no hauria exigint la presència de militants coneguts, que hauria pogut representar un sacrifici. Després del 1979 el grup socialista català perd el grup parlamentari propi a Madrid, cosa que també va tenir uns efectes molt forts.

Es van cometre grans errors d'aquest tipus des de l'esquerra, molt especialment els socialistes. No tenien una experiència política forta, pràcticament cap d'ells tenia experiència política d'abans de la guerra civil. Alguns de la que en van tenir, per exemple en Paco Ramos, cap del meu cos de l'exèrcit, 60ª divisió, amb ell de vegades en parlàvem: «Si fossis més jove potser això ho podríem resoldre, però és que aquests nens, aquests nois no en tenen ni idea.» I, en efecte, això va provocar per exemple la pèrdua del grup socialista a les Corts, cosa que encara pesa en la política catalana i en la política espanyola. Per què? Bé, això seria molt llarg d'explicar.

Quan nosaltres vam arribar a Madrid amb l'Entesa, quan vam dur la documentació oficial de cada senador, se'm va acostar un amic de feia molts anys, igual que pràcticament molts dirigents polítics socialistes, començant per Felipe González, el qual havia estat a casa meva, no pas a casa dels del PSC, era a casa meva perquè durant el franquisme estaven renyits, no fem bromes, eh?: ell havia estat a casa meva acompanyat d'un amic meu de feia molts anys, Enrique Múgica. Doncs bé, quan vam arribar a Madrid se'm va acostar un amic meu, company advocat amb el qual havíem col·laborat força, que era Gregorio Peces Barba, i em diu: «*Oye Josep, tenemos que reunirnos por-*

que esto de la Entesa, a ver cómo funcionareis dentro de nuestro grupo, ya que la mayoría son socialistas, vamos a hablar claro...". Li vaig dir que nosaltres formariem un grup propi, que havíem estat votats per fer-ho, "les coses molt importants les consultarem amb vosaltres, i compteu que al 80% o el 85% de les coses votarem junts, i d'altres no". L'Entesa mantenia unitat de vot en coses essencials com l'Estatut d'Autonomia, etc., en altres aspectes de la Constitució, per exemple, hi havia llibertat de vot. Li vaig dir que la majoria de cops votariem junts, però en altres casos no, i que amb els nostres senadors no tindrien una majoria, si bé podíem afermar les coses que presentessin en un sentit progressista. L'Entesa va ser un grup parlamentari que va treballar. Paco Candel té un llibre, *Un charnego en el Senado*, on diu: "*A los otros se les oía, a Benet y la Entesa se les escuchaba*".

Va ser un error molt fort que encara continua. I, és clar, tot aquell funcionariat que es va col·locar, nou, continuen fent de funcionaris. Cal pensar en la inexperiència de molts polítics de l'època, perquè eren joves, no havien viscut ni abans ni durant ni després de la guerra. Només havien viscut la política d'una part de la clandestinitat, que és molt diferent.

ANDREU MAYAYO: Sobre aquesta mateixa pregunta i la resposta d'en Josep Benet, la tesi que sempre ha mantingut Joan Reventós *a posteriori*, i que fa poques setmanes va recordar Lluís Armet, era que la negativa a participar en un govern de coalició amb Convergència i Unió la motivava el desig de preservar la cohesió social del país, de no fracturar sobretot per raons d'origen la gent d'aquest país. Aquesta és l'explicació que jo he sentit a Joan Reventós i que Lluís Armet va dir fa unes setmanes: que una participació d'aquestes hauria donat ales a aquell nou partit que s'havia presentat a les eleccions al Parlament i que va obtenir dos diputats —el Partit Socialista d'Andalusia—, i que per tant es podia abonar la política d'un partit lerrouxisista. La meua pregunta, doncs, és què en pensa d'aquesta tesi de Reventós i Armet i, enllaçant-ho i reculant un pèl enrere, per què es va trencar l'Entesa a les eleccions del 1979?

JOSEP BENET: Avui dia veig que està costant, però que dins del Partit Socialista ja es parla del gran error comès. Està costant. Una cosa no l'han dit: això no es va preveure. Quan som al despatx de Presidència de la Generalitat amb el president Tarradellas i tots els caps dels grups que s'havien presentat a les eleccions i érem allà, va arribar la notícia que guanyava Convergència i en aquell moment tots vam pensar que guanyaven ells. Tot el menjar que hi havia allà per celebrar-ho es va acabar. Joan Reventós no va consultar ningú ni va parlar amb ningú: ho puc dir perquè jo era allà. I davant dels periodistes va dir que farien dels primers de l'oposició, una cosa

d'un aventurisme extraordinari en un polític, perquè no volia dir res. Després ho va haver de vestir.

Vosaltres creieu, sabent el que era la gent del PSOE en aquell moment, que si a tres d'ells els feien consellers farien un altre partit? Home, havien estat al Consell del president Tarradellas i no havia passat res. S'anava a fer una cosa semblant al govern de concentració d'unitat, digueu-ne com vulgueu, que havia presidit Josep Tarradellas, en què havien estat els socialistes i els comunistes. El que es deia era de fer un govern d'unitat, i van dir que no, i més encara: quan jo vaig ser al Parlament al moment en què es va fer l'elecció com a president de Jordi Pujol, en nom del meu grup i com a independent en el PSUC, vaig estar parlant i defensant que encara hi havia l'ocasió de participar al govern, se'm va dir per part dels socialistes que no, i se'm va aixecar un home que havia de ser conseller, Macià Alavedra, i em va dir: «Senyor Benet, deixi de parlar d'aquest tema, perquè nosaltres no hem dit pas que no, són ells que diuen que no, ara no ens faci quedar malament, són ells, els socialistes, que diuen que no volen venir, per tant digui-ho a ells, no ens ho prediqui a nosaltres».

Érem en un grau bastant malament, eh? Va ser una reacció infantil davant d'una ensorrada que tampoc no ho era tant. Ho tenien tot preparat per celebrar-ho i no van guanyar.

Respecte al trencament de l'Entesa és la mateixa cosa. Els socialistes es creuen totpoderosos i quan se'ls torna a proposar de fer l'Entesa al Senat només, amb llibertat de vot d'uns i altres i reproduint més o menys el que hi havia, i si no podia ser amb Convergència doncs agrupant les forces més progressistes, amb Esquerra Republicana, doncs diuen que no. Tot i que hi ha un sector, Obiols i alguns altres, que estan disposats a anar-hi. Però aleshores juga fort el PSOE, amb una gran pressió dels que tenen la bossa, la socialdemocràcia alemanya, que és ferotgement anticomunista i premien, igual que el PSOE de Madrid. La socialdemocràcia alemanya perquè, a més del seu anticomunisme, no volen tenir un grup que s'escapi del seu control, ni amb el qual el PSOE hagi de dialogar, com era l'Entesa al Senat. Volien un grup al Senat purament socialista per menjar-se'l a les properes eleccions, que desapareixeria sense la força de l'Entesa d'estar junts. Deien: «Si els socialistes catalans han de tenir un grup, per què no l'han de tenir Andalusia, Extremadura?». Penseu que érem a l'època del «*café para todos*». És clar, en aquest sentit no hi va haver manera de fer-ho. Es va acabar.

Llavors es va plantejar el problema de les eleccions a la Presidència de la Generalitat el 1980. Unes eleccions que es van perdre però en què —hi ha articles meus que ho expliquen— es va intentar tornar a crear o una Entesa de les esquerres o, si podia ser, una mica més enllà. I alguns van proposar que es busqués una persona que tingués la confiança de tots i que el votés tothom, i

que el president de la Generalitat fos el president de tots, votat per tots els grups possibles, i que fos conseller en cap qui obtingués més vots i que aquest governés. Jo tenia molt interès que el president de la Generalitat fos una persona una mica per sobre dels partits, es tracta d'un aspecte sobre el qual havia reflexionat molt abans de la guerra i, especialment, durant la guerra i la postguerra. Si s'hagués fet així en alguns moments certes coses no haurien passat. Jo creia que això era possible. Llavors es va dir que no, i vam tornar al mateix. En vam escriure, en vam parlar i... no va haver-hi manera. Hi va haver propostes d'algun sector, com ara el més tarradellista, de presentar Josep Tarradellas com a president de la Generalitat a votació, la qual cosa era completament absurda perquè mai no hauria acceptat anar a unes eleccions.

I parlant d'això també he de dir una cosa, i és que avui dia tothom parla del mateix, però tothom calla que a la Constitució hi ha un article que diu que el president de cada comunitat autònoma haurà de ser elegit pels diputats de cada comunitat. Aquest és un article que, juntament amb el que fa referència al rei Juan Carlos, són els dos únics articles de la Constitució que estan dedicats al rei Juan Carlos i a la seva família: un explica que seran reis i com funciona això de ser rei, i l'altre, dedicat als presidents de les comunitats autònomes.

Alguns d'aquests que ara fan tanta propaganda i celebracions, centenaris i tot això, imposaren aquest text a la Constitució, el qual impossibilitava que Josep Tarradellas pogués ser president si no anava a les eleccions: estava pensat totalment per a ell. I l'Entesa dels Catalans, és a dir, jo personalment, intento canviar-lo perquè trobo absurd que a la Constitució nosaltres mateixos ens posem limitacions: si ha de ser així doncs que sigui així, però que ho indiqui el nostre propi Estatut. Han de ser els estatuts de cada comunitat autònoma els que imposin limitacions. Quan jo hi presento una esmena se m'avisava que l'he de retirar, a continuació la presenta Pere Portabella i se l'avisava, des del Partit Socialista, que aquesta esmena l'hem de retirar. I com que nosaltres tenim una mena de veto dels partits, que quan ens diuen «això no pot ser, l'heu de retirar», l'Entesa dels Catalans retira aquesta esmena que demanava de suprimir aquesta limitació per absurda.

Quan toquem els temes de la transició, i aquí tornem al començament, veiem que són temes molt vius, no és història passada, sinó que són coses que incideixen a l'actualitat. Per això quan es discuteixen s'ha d'anar molt amb compte a consultar documents, a saber exactament què va passar, perquè encara s'aprofiten molts textos d'aleshores per a la lluita política actual.

SERGIO PATÓN: Abans ha parlat una mica de la imatge que s'havia donat de la transició com si tot hagués estat una mica pactat i fet una mica entre el rei i Adolfo Suárez. I s'ha referit també a les lluites populars i a la força de

les associacions de veïns. M'agradaria que parlés de com estaven organitzades aquestes associacions i del tipus de lluita que es duïa a terme, i també m'agradaria saber què el va portar, a vostè, a reiniciar la seva lluita antifranquista.

JOSEP BENET: No anirem a sopar avui, perquè són molts anys! Quan un arriba a aquesta edat no és que siguis més savi ni més bo ni res, però és que han passat els anys i quan arribo en aquesta casa recordo que l'any 1949 aquí vam organitzar els primers moviments clandestins dels estudiants. Han passat molts anys. Si haguéssim d'explicar una mica la meua posició política en aquest sentit, perquè alguns poden dir: «Què passa?» És el primer, sóc qui encapçala la candidatura del PSUC l'any 1980 a les eleccions al Parlament de Catalunya. Em presento com a candidat pel PSUC a la Presidència de la Generalitat, em sembla que és l'any 1983, i tenim un debat amb Jordi Pujol, que per altra banda és una persona que ens havia ajudat molt en moltes coses quan era més jove, fins i tot des d'un punt de vista polític, intel·lectual. Per cert, he dit candidat a la Presidència de la Generalitat, però avui dia tothom diu que ho és. El Sr. Maragall diu que és candidat a la Presidència de la Generalitat: no, el Sr. Maragall, com tots els altres, és i són candidats a diputats al Parlament de Catalunya. Hem de parlar amb propietat. Candidats a la Presidència de la Generalitat només n'hi ha hagut un en aquests vint anys: va ser el meu cas. Em vaig presentar al Parlament com a candidat enfront de Jordi Pujol per a la Presidència de la Generalitat. I una de les coses que caldria meditar, vosaltres que trebal·leu en aquests temes d'història i política constitucional, és per què durant vint anys no hi ha hagut un altre cas de presentar una moció de censura al President Pujol. És incompreensible. Perdreu? Sabem que es perdrà pels vots, però també sabia Felipe González que es perdria la que va presentar i va fer-ho. Una moció de censura no es presenta exclusivament quan tens els vots per guanyar-la, perquè aleshores ja no cal: l'altre se'n va, dimiteix. És un d'aquests casos de la política catalana ben absurds.

Mira, jo vaig estar als primers anys de la postguerra treballant al Front Universitari de Catalunya sobretot i en els grups nacionals de resistència, que eren interclassistes, com ho eren els joves universitaris d'aquella època, en què tots els universitaris érem aquí, excepte els metges. Imagineu-vos com era aquella universitat, tots tancats en aquesta casa. A partir dels anys 1949, 1950 i 1951 vaig estar un període a Unió Democràtica de Catalunya, i després vaig deixar Unió Democràtica perquè vaig veure que no ens entenem, per un problema diguem-ne no d'ideologia, ja que aleshores pesava poc la ideologia, sinó d'actuació. Jo creia que en aquell moment s'havia de treballar conjuntament amb tots aquells que treballaven al camp antifranquista, fossin qui fossin, tant si eren del sud com si no, m'era igual: tots havíem de treballar ple-

gats. Llavors vaig quedar com a independent i continuo sent independent, amb els avantatges que això implica en la política i en l'aspecte social, docent i tot, car tens una gran llibertat d'expressió, malgrat que de vegades també és molt dur.

Respecte a les associacions de veïns: el problema que hi havia a Catalunya després del 1939 va ser anar reconstruint el país. Fins al 1945, en acabar la guerra mundial, hi havia allò de dir: «Quan s'acabi la guerra mundial hi haurà un canvi, Franco no podrà durar, ja que és un dictador que fa costat als nazis i els feixistes, i si aquests perden canviarà tot». Va passar el 1947 i no havia canviat, s'havia consolidat. Es va plantejar un problema, calia refer el país, i això no comportava efectuar accions armades com als anys 1945 i 1946, que alguns havien pensat que es podien fer sobretot d'acord amb els aliats, per al cas que haguessin atacat a través d'Espanya la França ocupada. Però en veure que la guerra s'acabava i que Franco continuava van creure que s'havia de refer el país. Això significava treballar, moltes vegades d'una manera molt poc gloriosa, molt silenciosa, clandestinament: des d'actuacions en el camp excursionista, en el camp folklòric, en el camp del treball, creant nous sindicats i substituint sindicats que havien mort a conseqüència de la guerra i de la repressió grandíssima que hi va haver. Gairebé fins als anys cinquanta no hi ha moviment sindical a Catalunya. S'havia perdut tot, no parlarem ara d'aquestes coses, però penseu que la repressió havia estat duríssima, comptem dotzenes de milers d'afusellats, amb dies en què s'afusellaven quaranta persones a Barcelona i quaranta més a Girona, i un dia a Girona van haver-n'hi més de seixanta... tot això era la postguerra. Això significa que en aquell moment calia anar refent el país.

Era absurd aleshores parlar dels grans principis, de les Constitucions, de l'Administració de Justícia, de tot això: era molt lluny. Ara bé: incidir sobre el govern municipal, això sí que es podia fer. I això va permetre que en llocs com Barcelona les associacions de veïns arribessin a organitzar milers de persones. La primera gran manifestació de l'1 de febrer després de la mort de Franco la van organitzar oficialment ells, i van mobilitzar dotzenes de milers de persones al centre de Barcelona. Això va generar altres efectes: provocar un interès per la qüestió municipal, pel govern municipal. Per a alguns va ser un primer aprenentatge, perquè el 1979 arribaren les primeres eleccions municipals i ja sabien bastant de què anava això dels governs municipals, n'havien après.

Perquè un dels grans problemes quan es passa de la clandestinitat a governar és que et trobes que no saps com es fa. Després de les primeres eleccions del 1979 me'n va venir un del Baix Llobregat, a mi, i em va dir: «Ostres, és que no sé com es fa!»: portava dos mesos per resoldre un afer i no sabia res de papers ni de pressupostos per plantar uns arbres que s'havia compromès a plantar.

L'important és que l'experiència associativa va guiar molta gent perquè tingués la sensació de com s'havia d'actuar als governs municipals. El 1970 o 1971 vaig anar a Galícia enviat per l'Assemblea de Catalunya, amb un altre company, i vam estar allà parlant amb els amics gallecs, que estaven amb molta por, amb una oposició franquista molt prima, i vam estar parlant-los –va ser un dels temes més destacats de què vam tractar– de com organitzar allà les associacions de veïns. Ells n'havien sentit a parlar, alguns havien vingut a Barcelona i havien comprovat com era de positiu per a l'interès de la societat i per preparar gent cara a recuperar els municipis. Va ser molt i molt important.

AGUSTÍ COLOMINES: Reiterem un cop més el nostre agraïment a Josep Benet per la seva presència aquí. Ha estat una magnífica lliçó d'història i esperem que n'haureu pres bona nota.

ELS AGENTS SOCIALS

Ponents:

EMILI CORTAVITARTE (CGT), LUIS FUERTES (UGT),
JOSÉ LUIS LÓPEZ BULLA (CCOO),
ALFRED MOLINAS (Foment del Treball),
i JOSEP RIERA (Unió de Pagesos)

Moderador:

JOSEP M. PUIG SALELLAS

JOSEP M. PUIG SALELLAS: Jo no faré res més que presentar els assistents, no sense posar de manifest, però, la importància d'aquest debat. Alguns dels assistents han estat particularment protagonistes del tema que ens ocupa i, per tant, això ha de donar al debat tot el seu interès. Ens manca el senyor Negre; per tant hi haurà un cert desequilibri a favor del sector sindical, però suposo que no s'abusarà —si se'm permet el mot— d'aquesta circumstància i faran que el senyor Alfred Molinas estigui amb una situació d'una certa comoditat. Tenim amb nosaltres el senyor Emili Cortavitarre, en representació de la Confederació General de Treballadors. Ha estat secretari general d'aquest sindicat, durant tres mandats fins l'any passat i ha estat fins i tot membre del Comitè Nacional de la CNT entre el 77 i el 79. En segon terme, hi ha el senyor Luis Fuertes d'UGT; ha estat secretari general del sindicat de Catalunya. I el senyor José Luis López Bulla, que suposo que no necessita presentació; ha estat durant molt de temps secretari general de Comissions Obreres, i em fa l'efecte que ell i el senyor Alfred Molinas tenen una bona part de responsabilitats en el millor sentit de la paraula, en aquest clima de concòrdia que s'ha establert des de fa temps en les relacions entre els empresaris i els treballadors, sempre dins de la relativitat en què aquestes circumstàncies es poden donar. Quant al senyor Alfredo Molinas no el presentaré, perquè jo esdevindria parcial, per tal com ell i jo ens coneixem des de fa molt temps, des que estudiàvem als Escolapis. Vam fer també la carrera d'advocat junts i, com vostès saben, ha estat president durant molts anys del Foment del Treball Nacional. Final-

ment, tenim aquí el senyor Josep Riera, coordinador general de la Unió de Pagesos, també sobradament conegut per tots vostès.

Jo només faré una petita observació final: em resulta particularment satisfactori coordinar o moderar aquest debat. Ara deixaré de ser president del Consell Social d'aquesta Universitat de Barcelona, però voldria deixar constància de la magnífica col·laboració que els representants sindicals han fet als Consells Socials, almenys en aquesta casa. En la Llei de Consells Socials, fins i tot la nova, aprovada recentment pel Parlament de Catalunya, es dóna dos representants als sindicats, als Consells Socials. Jo realment puc constatar, que la col·laboració tant dels representants de Comissions Obreres com de la UGT ha estat de primer ordre i, en conseqüència, crec que val la pena que sigui ressaltada.

EMILI CORTAVITARTE: Una petita introducció per dir que considero que hi ha una excessiva tendència a analitzar la transició des d'un punt de vista estrictament polític i de conformació política, d'alguna manera de justificació de l'actual *status quo*, i des del meu punt de vista la transició va ser alguna cosa més, o força coses més, i, per tant, en les seves vessants socials, sindicals, econòmiques, culturals i per què no vivencials. Jo agraeixo la invitació a estar avui present, en un doble sentit, primer, perquè penso que d'alguna manera el Centre d'Estudis Històrics Internacionals recull aquesta sensibilitat de què parlo i, en segon lloc, perquè em permet parlar de la CNT, per tant, d'una organització que crec que va tenir un destacat paper en el procés de transició.

Per parlar del paper de la CNT a la transició, d'alguna manera m'hauré de remuntar al procés mateix de la construcció o de la reconstrucció de la CNT, perquè tots dos són processos paral·lels, és a dir, que d'alguna manera el mateix procés de reconstrucció de la nova CNT està absolutament lligat al mateix moment de la transició. Fent un resum molt succint i molt ràpid de moltes etapes històriques —suposo que coneixeu la desfeta del 39—, la CNT manté una forta activitat en la clandestinitat, fins ben avançats els anys quaranta, però cap a mitjans dels anys cinquanta, ens trobem amb el següent panorama: dues faccions a l'exili enfrontades entre si i molts petits nuclis en el que en aquella època s'anomenava l'interior, és a dir, Catalunya i Espanya, amb relativa poca força. Per tant, el procés de reconstrucció no es fa fonamentalment a partir d'aquesta gent, sinó que el procés de reconstrucció es fa a partir de nous grups sorgits als anys seixanta, cap a finals dels anys seixanta fonamentalment i que són grups que treballen en el camp sindical, que treballen en el camp veïnal, o grups d'estudiants, que tenen una sèrie de qüestions comunes, quatre qüestions comunes:

1. La defensa de la seva autonomia, davant de qualsevol partit polític, o de qualsevol altra organització.
2. L'antiautoritarisme de les seves maneres d'organitzar-se i de funcionar.
3. Un clar compromís antifranquista.
4. Una consciència clara que el que volien era una transformació social.

Junt amb això hi ha un plantejament d'admiració pel que es considera la tasca constructiva de la CNT, fonamentalment per les col·lectivitzacions, que nosaltres entenem, en aquella època, que és com un model per a l'autogestió, però al mateix temps una profunda desconfiança respecte de la visió de l'anàlisi que en aquell moment està fent l'exili oficial, el que es diu secretariat intercontinental de la CNT, o la CNT de Tolouse, que dèiem nosaltres en el nostre argot, una profunda desconfiança que l'anàlisi que s'estigui fent des de l'exili sigui l'anàlisi correcta sobre quina és la realitat en aquell moment a Catalunya i, segon, una desconfiança també forta, pel que nosaltres entenem que és una visió excessivament patrimonialista del que és la CNT.

No obstant això, sobre la base d'aquests grups i evidentment convidant la gent de l'exili i la que mantenia el nom i les sigles de la CNT a l'interior, es convoca l'anomenada Assemblea de Sants del 29 de febrer de 1976, amb una crida genèrica a tots els grups llibertaris que estiguin a favor de la construcció de la CNT. D'aquesta assemblea surt el compromís de reconstrucció de la nova CNT—hi ha un moment en l'assemblea que deixa clar que es construeix la nova CNT, que no és la reconstrucció de la vella CNT—, i es crea una mena de comitè tècnic, que es dedicarà a tot el procés de reconstrucció. En tot cas, dir-vos que a la salutació que es fa, o al document base d'aquesta assemblea, hi ha tot un embrió, un projecte del que vol ser aquesta organització. Resumint i utilitzant algunes de les paraules, al marge de la reivindicació històrica de la CNT, la qual es considera una mica rimbonbantment «conjunció del sentiment d'emancipació de la classe obrera», hi ha la intenció de crear un sindicat, amb aspiracions de transformar la societat i es diu textualment «no un mer sindicat reivindicatiu», s'estableix un ampli compromís amb amplis sectors de treballadors, i es refermen els principis del sindicalisme revolucionari, és a dir, els principis de l'acció directa, del federalisme, de l'autogestió, però això sí—almenys es diu en aquell moment—, sense exclusions de cap tipus de treballador o treballadora o sense exclusivismes.

El paper que jo crec que aconsegueix la CNT en la transició és més o menys el paper de qualsevol sindicat quant a les lluites, o quant als treballs i la vessant aquella que sorgeix des del primer moment de dir—i no és només el Barça— que és més que un sindicat. Respecte als vessants estrictament sindicals i en les qüestions que són més importants, jo diria en primer lloc que la CNT té un plantejament des del primer moment de no-utilització del sindicat franquista,

del sindicat vertical, i la majoria dels seus components no han participat en les eleccions sindicals —una mena de rentat de cara que es fa l'any 75—, i no es participa tampoc, o no es dóna suport al que alguns ministres del tardofranquisme intenten anomenar la formació d'una única unió democràtica representativa dels treballadors i, posteriorment, també en aquest sentit del que serà, el que jo anomeno la llibertat sindical, la CNT s'oposa a la proposta de crear una central única de treballadors a l'Estat espanyol, en un model en part imitació del que acabava de passar a Portugal i també en part imitació dels Estats de l'anomenat socialisme real, que a nosaltres tampoc ens agradava.

Un altre punt en el qual m'agradaria insistir és el nostre paper davant dels pactes socials i davant del pacte de la Moncloa. El pacte de la Moncloa del 77-78 és el primer pacte social d'una llarga cursa que hi ha hagut posteriorment i he de dir que nosaltres vam valorar en aquell moment el pacte com un procés negatiu per als treballadors, com un pacte que a més a més es feia en instàncies fonamentalment polítiques fruit del consens polític però que afectava sobretot en un moment de crisi i recessió econòmica els treballadors i treballadores i considero que, de les nostres tasques en aquells moments, va ser una de les fonamentals.

I un últim aspecte sobre la qüestió sindical va ser el model de representació sindical que es va establir en aquella època, el model d'eleccions a comitès d'empresa, que devia, en primer lloc, la nostra oposició o crítica a aquell tipus de model, perquè nosaltres proveníem de la tradició en la qual el fonamental eren les seccions sindicals, però l'adequació per part del sector renovador al qual jo pertanyia de l'acceptació de les eleccions sindicals, sempre que en determinades empreses s'anés molt més enllà de la llei, i és continués mantenint un sistema de representativitat molt més ampli, molt més unitari dels treballadors. I moltes coses més però he de respectar el límit de temps.

LUIS FUERTES: En primer lugar agradezco la oportunidad que supone el poder compartir experiencias y análisis sobre la transición. Me corresponde contribuir al logro de los objetivos de estas conferencias desde el punto de vista de lo que en aquellos momentos representaba, aportando algunas claves y elementos que sirvan para ilustrar sobre el papel de los agentes sociales durante la transición.

En este sentido, un elemento clave que explica el comportamiento de los agentes sociales durante la transición, en especial el de los sindicatos —por lo que a mí respecta he de resaltar en particular el de la UGT de Cataluña—, es el hecho de que el objetivo central era el de procurar la consolidación del sistema democrático y de libertades recientemente conquistado. Existía el deseo y la voluntad de que no se repitiera la historia, de que la libertad y la democracia no fuesen de nuevo un paréntesis, una excepción. Había que

asentar las libertades y la democracia de forma definitiva e irrevisable en Cataluña y en España, antes que nada y por encima de todo.

Este objetivo, este gran deseo, este gran reto, condicionaba, de forma consciente, la acción sindical. A mi entender considero que nuestra actividad sindical fue mediatizada de manera determinante por esta circunstancia, y en gran medida entiendo que el modelo sindical que hoy tenemos es fruto de esa realidad, de ese apostar prioritario por la consolidación de la democracia.

Hay un segundo aspecto que hay que tener presente, el hecho de que en poco tiempo se pasa de ser una organización sindical fundamentalmente de resistencia, en clandestinidad, de práctica sindical basada en el enfrentamiento y la lucha frontal, a una acción sindical de negociación, pacto y propuesta, de participación en el diseño de un nuevo marco de relaciones laborales. Este cambio y reciclaje hay que realizarlo en un corto período de tiempo, en meses.

Y, todo esto se hace contando con muy escasos o nulos recursos, con poca experiencia y dirigentes muy jóvenes, que han de aprender sobre la marcha, en la medida que se asumen responsabilidades, en la medida que las nuevas circunstancias te exigen respuestas y alternativas día a día —éste era el cuadro específico de la UGT de Cataluña—.

Estos hechos se dan además en un contexto de crisis económica. Todos sabréis acerca de la crisis que en España brota con fuerza a partir del año 76, coincidiendo el logro de la democracia con la crisis económica. Fue una época de recesión económica, de altas tasas de inflación, en la que se disparó el desempleo, de cierres de empresas y de reconversión de sectores industriales importantes.

En síntesis, la transición de la dictadura a las libertades se da en un contexto añadido de crisis económica, en la que los sindicatos se ven en la necesidad, de la noche a la mañana, de cambiar la acción sindical basada en la resistencia y el enfrentamiento radical contra la dictadura, ejercida en la clandestinidad, por un sindicalismo de negociación y propuesta, a la vez que colaboran conscientemente en la consolidación del sistema democrático al mismo tiempo que se autoorganizan y estructuran como auténticas organizaciones de masas.

Por lo que respecta a UGT de Cataluña, brevemente y esquemáticamente unos datos básicos sobre su historia. Como ya sabréis la UGT se fundó en Mataró en agosto de 1888. Más del 60 % de los delegados procedían de Cataluña. Sin embargo, a partir del tercer congreso que se celebró en Málaga, el segundo se celebró en Vilanova i la Geltrú, la dirección ugetista fijó su sede en Madrid. Desde ese momento la UGT se estancó en Cataluña. Como ya conocéis, la CNT fue la gran central sindical con más arraigo en Cataluña. A

partir de los sesenta CCOO es central sindical hegemónica. UGT poco a poco va consiguiendo también su propio espacio.

El primer hecho que he de resaltar y que está relacionado con el resurgir de la UGT en Cataluña y/o con la reconstrucción de la UGT de Cataluña, coincidiendo con los inicios de la transición democrática, es la memoria histórica del movimiento obrero reforzado con el fenómeno de la emigración de las décadas de los sesenta y setenta de todas las partes de España a Cataluña.

Son numerosos los trabajadores y trabajadoras entre los emigrados y también los de origen catalán que conocen la UGT, la mayoría de ellos por referencias directas de algún familiar. En los inicios de la transición son muchos los trabajadores que se incorporan formalmente a la UGT de Cataluña por esta razón, gentes que se sienten ugetistas, incluso en muchos casos ya autoorganizados bajo denominaciones y formas diversas.

Un hecho más específico pero determinante en la reorganización y crecimiento de la UGT fue la huelga de los trabajadores de la empresa Hispano Olivetti en 1974. Es una huelga larga, en contra del «sindicato vertical», en la que prácticamente todos los trabajadores participan espontáneamente, reuniéndose en asambleas continuas para tomar decisiones, cuyo hecho desencadenante fue la petición de dimisión de los «jurados y enlaces de empresa», órgano de empresa del «vertical», exigiendo el reconocimiento del Comité de Empresa, elegido en su lugar democráticamente por la mayoría de los trabajadores en diferentes asambleas correspondientes a las distintas secciones de producción y administración de la empresa.

Ésta es la primera huelga que se realiza exclusivamente con el fin de exigir el reconocimiento expreso de un Comité de Empresa, es también el primer Comité de Empresa cuyos representantes son elegidos libre y autónomamente por el conjunto de los trabajadores. Esto ocurre en noviembre de 1974, ello supone un enfrentamiento frontal contra el «sindicato vertical» y el sistema político que lo crea y ampara. Aparecen los comités de empresa como alternativa democrática.

Esos eran los planteamientos de la UGT de Catalunya en esos momentos, no creía, no estaba de acuerdo con la posible reforma del «sindicalismo verticalista». La huelga y lucha de Hispano Olivetti contra el verticalismo fue uno de los primeros pasos para el posterior reconocimiento y aceptación de los comités de empresa, y específicamente supuso un vigoroso impulso de la UGT de Cataluña.

Para la UGT de Cataluña, la denominada «Asamblea de Terrassa», celebrada en junio de 1976, evidenció el importante y destacado arraigo de la UGT de Cataluña en el moderno tejido industrial catalán así como el expansivo sector de servicios. En año y medio, a partir de esa fecha, se inscribieron más de medio millón de trabajadores y trabajadoras en la UGT

de Cataluña constituyéndose de 170 uniones de sindicatos de ámbito local, centenares de sindicatos de industria y/o servicios, así como las respectivas uniones comarcales y federaciones de industria.

Por último he de hacer referencia a la política sindical ugetista antes y durante la transición.

– La UGT propugnaba la abstención y el boicot a las elecciones de jurados y enlaces del «sindicato vertical», sostenía que participar añadía confusión entre los trabajadores, fortalecía el sistema dictatorial y daba argumentos a los representantes franquistas en los foros internacionales; mantenía la tesis de que era inviable y contradictorio cualquier intento de reforma democrática de las estructuras del «vertical» y por ende su continuidad era incompatible con el sistema democrático y de libertades.

– Como alternativa proponía la materialización de la plena libertad sindical, condicionamientos, entendida como el reconocimiento del derecho individual de cada trabajador a afiliarse o no, del derecho a la libertad de crear libremente sindicatos y del derecho a la libertad de acción sindical: derecho de huelga y derecho a la negociación colectiva.

– Por consiguiente, para la UGT, desde la lógica de la libertad como premisa, era obvia la necesidad del reconocimiento previo de la pluralidad sindical como paso previo a cualquier tipo o grado de unidad sindical y, consecuentemente, el alejamiento de cualquier intento unitarista y menos si éste venía desde la organicidad de la ex CNS. Sólo desde y en la libertad tendría sentido democrático plantearse un nivel de unidad orgánico determinado y sólo era viable en aquellos momentos la unidad de acción en torno a objetivos específicos comunes debidamente acordados.

– La UGT desde el inicio de la transición apostó por los comités de empresa y el reconocimiento de las secciones sindicales, por la unidad sindical puntual en torno a acciones determinadas y previamente acordadas.

– Asimismo apostó por un modelo sindical en términos globales, durante el período de la transición, basado prioritariamente en la búsqueda del pacto y la negociación. Mientras se negociaban expedientes de regulación de empleo en las empresas y sectores industriales afectados por la crisis, se negociaron diferentes pactos globales o también llamados acuerdos marco. Entre ellos y el primero se llevó a cabo exclusivamente entre la Confederación Española de Organizaciones Empresariales (CEOE) y la UGT sobre una buena parte del articulado del borrador/proyecto del Estatuto de los Trabajadores, previamente al debate y aprobación por las Cortes. Posteriormente se celebraron los acuerdos marco: Acuerdo Marco Internacional (AMI), Acuerdo Marco de Empleo (ANE), entre otros. En la mayoría de ellos sólo participó en representación de los trabajadores la

UGT. Con ellos se configuró el marco de relaciones laborales actualmente vigente en España.

JOSÉ LUIS LÓPEZ BULLA: Yo también me quiero sumar al agradecimiento que han hecho mis dos compañeros, y desearía iniciar la conversación con dos cuestiones previas: una, cuando yo hablo de *transición* he acotado un período que es objetivo y objetivable, esto es, la muerte de Franco y la aprobación de la Constitución; otra, no soy historiador, por lo tanto no voy a historiar el período. Me limitaré, por tanto, a explicar mis puntos de vista de lo que significó, en aquella época, la asunción de una serie de responsabilidades, que ya iremos viendo. Así pues, haré un relato de como viví aquellas épocas apasionantes.

En aquel entonces –julio de 1972– yo asumí la dirección de CCOO de Cataluña por una serie de carambolas históricas, tales como la famosa detención de Marcelino Camacho y sus compañeros, que fue conocida como el proceso 1001. De aquellas detenciones nos escapamos mi maestro Cipriano García, Armando Varo y un servidor. A Cipriano le tocó la responsabilidad de dirigir CCOO de España y a mí me pusieron al frente de la organización catalana.

A nosotros –a Comisiones Obreras, quiero decir– se nos acumularon un gran lote de enormes responsabilidades. Más o menos fueron las siguientes. La lucha por la *ruptura sindical* y las libertades, lo que conllevaba la legislación de las organizaciones sindicales. Nosotros buscábamos la realización del *Congreso Sindical Constituyente*, partiendo de un procedimiento democrático, ampliamente discutido en todos los centros de trabajo que combinara la voluntad de los asalariados y las negociaciones con el resto de organizaciones sindicales. Estábamos pugnando por la *amnistía laboral* con el objeto de que todos los despedidos y represaliados volvieran a sus centros de trabajo en el nuevo marco democrático. Nos planteamos estructurar la mayor *densidad afiliativa* posible. También nos metimos manos a la obra de la construcción de la *arquitectura sindical*, diseñando nuestros organismos propios y la puesta en marcha de los *comités de empresa*. Lógicamente diseñamos la *negociación colectiva* con los nuevos sujetos que surgían a la luz pública y todo el *entramado institucional*, tales como los elementos de control de la Seguridad Social y –tras el decaimiento de la legislación franquista– situar las bases del nuevo *Derecho laboral*. Y, rematando la faena, nos pusimos a reclamar la devolución del *patrimonio sindical*. Todo ello lo hicimos en paralelo. Ya ha dicho Luis Fuertes que nosotros –los que acometimos tal empeño– éramos unos jóvenes bisoños y sin experiencia sindical madura. Por eso, cuando me preguntan que cuándo ingresé en Comisiones, afirmo que en realidad yo ingresé directamente en la dirección. La noche larga del franquismo lo devastó casi todo,

no quedando prácticamente nadie con experiencia de dirección sindical. Digamos que la persona más vieja era Marcelino Camacho que, durante la guerra civil, tenía muy pocos años. Nosotros aprendimos a dirigir, dirigiendo; así lo hicimos acertando y equivocándonos a mansalva. Nosotros aprendimos a dirigir, dirigiendo.

Quiero recordar que los sindicatos tardaron más tiempo en legalizarse que los partidos. Concretamente fueron legalizados un par de días antes que el Primero de Mayo de 1977. Bajo mi punto de vista, esto es una anomalía, porque históricamente se legalizaron antes las organizaciones sindicales que los partidos. Esto se debe a algo que ha sido apuntado antes por Luis Fuertes, esto es, los intentos de UCD de fomentar un movimiento de sindicatos gremiales, para que el conflicto social fuera cooptado, al margen de los sindicatos de clase.

Quisiera referirme, brevemente, a la coyuntura económica. En el año 77 la inflación se dispara al 26 por ciento, (atención: hoy nos encontramos con inflaciones que oscilan del 1,8 al 2 por ciento). Las perspectivas para 1978 eran de una inflación del 35 por ciento, que felizmente no se cumplieron. La tasa de actividad estaba alrededor del 50 por ciento, además de la devaluación de la peseta en un 20 por ciento en julio de aquel mismo año. Esto explica algo que es necesario apuntar, a saber: la concertación política que significaron los Pactos de la Moncloa; a ellos me referiré dentro de un momento.

Comisiones fracasó en la consecución de la unidad sindical orgánica; no hubo una central unitaria de trabajadores. No obstante sí hubo *ruptura sindical*. Pienso, al respecto, que los historiadores no han prestado a ese fenómeno la debida atención. Esto es, no hubo ruptura política, hubo un deslizamiento del tardofranquismo hacia la democracia; pero no hubo ruptura política como había diseñado la parte más activa de la oposición. Repito: en el hecho sindical hubo ruptura. En suma, los dirigentes verticalistas de la vieja organización sindical española fueron barridos y ninguno de ellos ostentó —como es natural— responsabilidad alguna en ninguno de los sindicatos democráticos que emergieron. Es más, nosotros rechazamos los intentos que desde las filas de los neoverticalistas —Socías Humbert, Torres Cáceres, hombres de Martín Villa— nos propusieron tratos y negociaciones para evitar la ruptura sindical en una operación cocinada desde los altos despachos de Adolfo Suárez.

Se pusieron en marcha los mecanismos para la amnistía laboral. Recuerdo precisamente que el primer acuerdo al que llegamos el Foment del Treball de Cataluña con las organizaciones sindicales fue con Comisiones; se trataba de requerir ante los poderes públicos la promulgación de la amnistía laboral. Alfred Molinas y un servidor firmamos un interesante documento. Todo aquel movimiento acabó posteriormente en la Ley de la amnistía laboral.

Pusimos en marcha la arquitectura contractual, los organismos y todo el entramado institucional. Acabo mi exposición con el tan famoso como recurrente asunto de los Pactos de la Moncloa. Desde mi punto de vista fueron imprescindibles dada la situación económica que he descrito anteriormente. Estos acuerdos fueron una responsabilidad sólo (y desgraciadamente) de los partidos políticos. Digo desgraciadamente porque, en mi opinión, el gobierno Suárez tuvo la miopía de no llamar a esta concertación a las organizaciones sindicales y a las empresariales. De ello, si se quiere, podemos hablar en el coloquio.

Una última cuestión: creo que existe una densidad muy grande en toda la historiografía acerca de lo que significó el papel de los partidos políticos, pero siempre se ha olvidado la tarea de los de abajo. Es más, tales relatos históricos tienen, con excesiva frecuencia, la tendencia a exaltar la ingeniería política, el diseño de capa y espada, acerca de quiénes y cómo trajeron las libertades democráticas a nuestro país. Que si Suárez por aquí, que si Tarradellas por allá, que si el rey y otros etcéteras... Es, pues, urgente escribir de verdad —sin ningún tipo de autocensuras— quiénes fueron los auténticos protagonistas de aquel gran movimiento. Y, por poco que se escarbe, irán saliendo los movimientos sociales como punta de lanza de las transformaciones democráticas en nuestro país.

ALFRED MOLINAS: Jo em rejoveneixo amb tota la gent que tinc al davant, recordant quan jo estudiava aquí als anys quaranta, fa una miqueta d'estones, estudiàvem junts i també ens ho passàvem bé junts.

Com que ha fallat el president de la Cambra de Comerç, jo assumeixo una mica el que ell hauria d'haver dit, m'ho invento, no sé el que hauria d'haver dit, però sí històricament. Abans els comentava a Fuertes i a López Bulla, que en el sector empresarial, estàvem a l'última part de l'època franquista, agrupats a la Cambra de Comerç de Barcelona, Cambra de Comerç, Indústria i Navegació, jo era navegant i per això m'hi vaig incorporar amb les veles desplegadas. Aleshores el president era Andreu Ribera Rovira, i l'any 70 ens va cridar a dos incordis, a dos que sempre dèiem coses i burxàvem i demanàvem i fèiem, en Josep M. Pujol Xicoi i a mi, i ens va dir: «Mireu, hauríem de preparar el canvi de règim», i ens vam quedar astorats, i diu: «Sí, perquè s'hauria de formar una patronal com les que hi ha a Europa, i les cambres no ho podran ser, per tant us encarrego que mireu quin és el camí que s'ha de seguir». Ens hi vam abocar, vam veure llavors que ens havíem de ficar en el sindicat vertical, com hi havia alguns dels vostres vigilant i mirant també, per veure quina era l'estructura d'això que volien que forméssim, una patronal, i que tindria una relació determinada. Vam descobrir que la història feia que tinguéssim grans facilitats, els gremis a Catalunya en aquest moment tenen 900 anys d'an-

tiguitat, i durant el sindicat vertical els gremis tenien fons i vida pròpia parel·lelament i a banda del sindicat vertical. Vam dir: el sentit associatiu ja existeix, vam mirar què passava a fora, vam elaborar un programa, i per això quan va morir Franco teníem un programa per executar i portar endavant. En una de les reunions que teníem de treball, un va dir: «Quan morí Franco farem...» i un altre va dir: «I si no es mor, què farem?» Ens vam quedar una mica preocupats.

Realment, el plantejament va ser agrupar el que ja existia, els gremis, i entrar ràpidament en relació amb els sindicats històrics, amb CCOO i UGT, amb els quals ja havíem tingut algunes relacions personals. Això ens va permetre fer uns enfocaments i unes anàlisis molt realistes, veient on hi havia els problemes. En Lluís Fuertes ha parlat de la recessió econòmica, en aquella època van morir moltes empreses, per cinquanta causes, però la recessió econòmica, els problemes, l'aïllament, l'obertura que havia començat amb el pla d'estabilització i Ullastres estava parat i vam xocar amb els polítics. Això ho ha esmentat en López Bulla, ells van fer un lliscament suau, m'ha agradat molt la frase, nosaltres vam haver d'organitzar-nos com si fóssim una organització sindical, i fer actes nombrosos amb milers d'empresaris convocats, i fent-los venir amb autocar, i el que sigui, vam omplir el Palau Blaugrana, vam organitzar mulladers a Saragossa i vàrem acabar a Madrid, perquè no ens volia rebre com a organització empresarial el president del govern senyor Suárez. Amb aquella demostració de força i d'empenta, vàrem obrir les portes de la Moncloa, a pesar que no vam estar presents ni sindicats ni nosaltres en els pactes de la Moncloa, va ser un acord polític i res més.

La nostra visió de la transició, jo l'acoto perfectament com en López Bulla, de la mort de Franco a la Constitució, i aleshores amb alguns temes vam tenir enfrontaments seriosos, amb altres vam tenir col·laboració, però vam començar a forjar una visió conjunta, del fet que els que componen l'empresa, empresaris, directors, treballadors de tot tipus, van a la mateixa barca, i que si remàvem junts, recuperariem moltes coses uns i altres, i havíem d'entendre que amb representativitat d'uns i altres, cada organització tenia el paper, s'havia de desenvolupar, i que els enfrontaments i xocs que tinguéssim, sempre els havíem de posar a un nivell d'entesa. L'avantatge dels catalans és que som pactistes, en agrada arribar a acords si podem, batallem, discutim, fem el que sigui, però sempre creiem que algun acord és molt millor que una batussa a garrotades, com dibuixava en Goya, o que anar als tribunals que mai saps com en sortiràs i de quina manera.

Aquest va ser una mica l'enfocament d'aquell moment. Jo us vull dir i recordeu això per quan us feu grans, que un gran gerontòleg francès, en una entrevista que li van fer amb una ràdio, li van dir: «Professor, quan comença la

vellesa?», i ell va dir: «Físicament és molt difícil de dir, depèn de l'alimentació, del treball, del lloc, etc., ara mentalment comença quan et pesa més el passat que el futur». Sortosament en la transició tots els estaments socials d'un tipus i d'un altre vam saber mirar endavant sense deixar-nos ancorar ni amb velles glòries ni amb altres situacions, sinó volent col·laborar a fer un enfocament de futur que servís per a tots, i que poguéssim arribar com en aquests moments a discutir tranquil·lament la transició.

JOSEP RIERA: De vegades existeix la creença en el món urbà que històricament els pagesos hem estat sempre un món a part, aïllat, controlat, domesticat, i que els nivells d'organització mai han estat importants. S'oblida que la primera revolta important pagesa a Europa va ser a Catalunya, fa més de cinc-cents anys, és a dir seixanta anys abans del descobriment d'Amèrica, la revolta dels remences, que per cert no va acabar malament del tot ateses les circumstàncies. Que al segle passat es va començar a fer en moltes comarques, precisament allunyades de Barcelona, les quals avui els economistes consideren deprimides, una lluita molt forta per poder aconseguir organitzar legalment —estic parlant de 150 anys enrere—, per passar de pagesos a ciutadans, per tenir la categoria social que evidentment en aquells moments amb un pes important del caciquisme, amb el tema de la tinença de la terra sense resoldre, amb unes condicions de vida que en moltes comarques era de supervivència, d'autoconsum i poca cosa més, doncs eren més que precàries. En el marc de la Catalunya moderna, aquesta lluita té un moment positiu d'inflexió a partir del 1906 en què finalment al cap de cinquanta, seixanta anys de repressió del moviment pagès, aconseguen una llei estatal, la Llei de Sindicats Agrícoles que autoritza finalment que els pagesos es puguin organitzar lliurement en sindicats, que fan la funció reivindicativa i econòmica. A partir d'aleshores el creixement és incessant, fins a arribar al desplegament màxim als anys de la república, en què nosaltres a vegades quan parlem, afirmem que la pagesia de Catalunya en aquells anys era la més ben organitzada d'Europa i probablement sigui cert això, amb l'excepció de Dinamarca, que havia tingut la població pagesa i pescadora escolaritzada, absolutament escolaritzada el 1815, per tant i evidentment ens anaven al davant.

Teníem en aquells moments potser un 30 % de població activa pagesa, per tant, el pes de la pagesia a Catalunya, el pes social, però també el pes polític, en un etapa democràtica curta, però que el vot era important, va ser molt determinant. Amb la guerra es destarota tot i el franquisme aconseguen en el sector agrari un muntatge eficient, el sindicat vertical al camp està separat de la CNS, són les «hermandades de ganadores y labradoras», que aquí mai el pagès català va anomenar la *hermandad*, i molt menys la *germandat*, no es va traduir mai, el pagès seguia dient com els nostres pares i avis ja en deien el

sindicat. Vol dir que ja el tenien el sindicat, era l'estructura antiga, ara simplement manipulada, dominada, però encara entenien que era el seu sindicat tant a les comarques de la Catalunya nova com a la vella, i per tant doncs, això serveix d'instrument de control, igual que en el sector industrial o de serveis per als empresaris i treballadors, exactament igual, però lògicament amb unes peculiaritats diferents. Al sector agrari hi ha més aïllament, és més fàcil el control dels pagesos, el caciquisme surt potenciat després de la guerra, lògicament, perquè tots aquest cacics solen jugar al bàndol franquista, i sinó després se n'aprofiten, tant se val, per mantenir si més no els seus privilegis i els seus interessos. Vol dir que totes aquelles lluites reivindicatives dels anys d'abans de la guerra, sobretot els curts anys de democràcia amb la república, queden definitivament aparcades durant els anys llargs de la dictadura. Torno a dir que va ser un sistema eficient, el sindicat vertical al camp va ser un sistema eficient de control, i era molt difícil endegar moviments reivindicatius en uns anys en què ja començaven grans canvis, els anys seixanta, la mecanització, la tecnologia aplicada al sector agrari, l'abandonament de pagesos. Als anys seixanta comença aquell 30 % que llavors deuria ser un 25, comença a baixar en picat, es modernitzen les explotacions, però a canvi d'un abandonament brutal de pagesos, sortosament en aquella època trobar feina a la indústria, trobar feina als serveis era relativament fàcil cap al final del franquisme, amb una estructura que funciona. A nivell de poble, el sindicat, la *hermandad* que el pagès segueix anomenant sindicat, acostuma a haver-hi al davant pagesos normals com tots els altres, que no viuen del sindicat perquè no poden tampoc ni que volguessin, a nivell provincial és la COSA, la Càmera Oficial Sindical Agrària, i evidentment ja hi ha professionals, hi ha més gent vinculada al règim, es filtra més el personal que sigui més addicte, al capdamunt hi ha la famosa *hermandad nacional*, amb aquell personatge d'en Diego Delatorre, que hi va ser molts anys i panys, etc., que aquests ja eren franquistes evidentment, i allà era el cim de la piràmide, el control màxim fet des de dalt, control que els darrers anys era ja actuar també una mica com a *lobby* representatiu dels grans interessos dels terratinents de per allà baix, davant el Ministeri d'Agricultura en una època que ja era important, doncs, copiar una mica els francesos, en el que es començava a anomenar mesures de política agrària. Penseu que encara ens faltaven quinze anys per incorporar-nos a la Unió Europea.

Per tant, arribem al final del franquisme, es funda la Unió de Pagesos, la passada tardor celebrarem els 25 anys, i s'intenta simplement amb una conjunció de personatges, que anaven des d'històrics que encara havien viscut i patit la guerra i la postguerra, estudiants d'agricultura del carrer Urgell i pagesos joves, sortits de diferents moviments, que havien estat la seva escola de formació, i es funda amb aquesta conjunció de persones la Unió de Pagesos.

L'intent era de recuperar el sindicalisme històric, un sindicat unitari democràtic i independent, que fos realment un instrument de defensa dels interessos socials trencant el corporativisme del sindicat vertical.

Aleshores era clar que en aquest procés de transició, per nosaltres era fonamental que existís la ruptura, i en els pactes de la Moncloa es va precisament decidir, es va consensuar, es va pactar entre tots els que hi participaven que hi hauria continuisme, que al sector agrari no hi hauria ruptura, i el continuisme no va ser impedir-nos que ens organitzéssim sinó mantenir el sindicat vertical canviant el nom, va passar a anomenar-se cambres agràries, però van mantenir els funcionaris, els pressupostos, els serveis i, per tant, les competències. I això, va ser un entrebanc permanent i constant durant tots aquells anys de la transició. Per això ens vam entossudir a dir que calia que hi hagués ruptura, que la contraposició al sector agrari era massa forta i massa important, i aquesta contraposició d'interessos s'estava accentuant precisament a partir de la tecnificació, de la mecanització de l'agricultura, del productivisme i que per tant aquest entrebanc, aquest destorb havia de desaparèixer, que no hi havia fórmules mixtes que permetessin que ens integréssim en aquest muntatge, i finalment al cap de molts anys, quinze o setze, finalment una llei del penúltim ministre socialista de l'Estat, Pedro Solbes, va acabar per llei amb aquest muntatge. I això va donar pas al que després han estat les eleccions sindicals i la consolidació del nostre model sindical unitari independent i democràtic, gràcies precisament a haver estat tossuts i combatius amb el tema de la ruptura també al sector agrari.

COL·LOQUI

ESTUDIANT: Esta pregunta va para Emili Cortavitante. De hecho son dos preguntas pero bastante breves. La primera es: Ha hecho referencia a los pactos de la Moncloa; la versión oficial me la conozco ya bastante bien, me gustaría oír la versión alternativa de oposición frente a esos pactos. La otra es cómo afectó lo que sería el tema del caso Escala a lo que sería un crecimiento de la CNT y cómo influyó, porque según tengo entendido había ciertos intereses por detrás de cara a afectar y atacar lo que era la CNT.

EMILI CORTAVITARTE: Hi ha coses que s'han dit a la taula sobre les quals jo no tinc res a dir. Evidentment, la inflació era aquella, la recessió era aquella, etc., però sí que en aquells moments hi va haver dues qüestions del pacte de la Moncloa que vam trobar força negatives. Una era aquest pacte de tipus

polític, que implicava i repercutia fonamentalment sobre les classes populars i sobre les seves condicions de treball —no oblidem que al marge de les qüestions externes de la recessió econòmica en aquells moments, aquí s'estava produint una resituació de les empreses i, per tant, del capitalisme a l'Estat espanyol, que tenia a partir d'aquell moment altres camps comercials, altres camps de relació, etc.—; nosaltres sempre vam considerar que era absolutament negatiu que això repercutís fonamentalment sobre les classes populars i de fet va repercutir en qüestions salarials, en condicions de treball, etc. La segona qüestió que ens preocupava en el tema dels pactes de la Moncloa era d'alguna manera el canvi del model sindical o de les relacions entre els sindicats. Partíem d'una situació de l'etapa franquista, que necessàriament havia de variar, però partíem d'una situació en la qual la unitat d'acció era una qüestió bastant imposada pels mateixos treballadors en les empreses, al marge que després CCOO, USOC, SOC, o UGT o nosaltres tinguéssim les nostres diferents postures, però d'alguna manera aquells organismes ens obligaven a buscar camins d'unitat d'acció, que jo tinc la impressió que a partir dels pactes de la Moncloa es van trencar bastant. Crec que va repercutir fonamentalment sobre una part de la unitat d'acció que s'havia mantingut fins aquells moments. No vull dir que a partir d'aquell moment no hi hagués unitat d'acció sindical, però sí que no es donava en aquella situació.

Respecte a la relació amb el cas Escala és bastant extensa. No volia fer una intervenció sobre la crisi de la CNT, però sí que hi ha una dada que portava escrita i abans no he tingut temps de dir, i és realment significativa: el mateix dia que es produeix el cas Escala, la CNT està fent un manifestació al Paral·lel amb 10.000 persones en contra del pacte de la Moncloa. Vint anys després seria ingenu pensar que aquelles dues coses van succeir el mateix dia per casualitat.

XAVIER MARTÍ: Voldria fer dues preguntes al senyor Cortavitarte. La primera és com valora vostè el procés de transformació social, des de la transició, perquè em sembla que aquest era un dels punts fonamentals del seu ideari. I fent extensiva la pregunta a la resta de contertulis, com valoren el fenomen del sindicalisme tradicional, en una societat postindustrial on el sector terciari és cada cop més important. La segona pregunta també per al senyor Cortavitarte, i ara me'n vaig al procés de la guerra civil, amb la perspectiva històrica que dona el temps, com valora ara el conflicte que hi va haver entre la CNT i la FAI, amb el govern republicà i que d'alguna manera va poder marcar la tendència de la pèrdua, bé, la victòria dels nacionals. Gràcies.

EMILI CORTAVITARTE: Abans he fet referència al fet que un dels objectius de la Confederació en aquell moment de la reconstrucció de la confederació era la transformació social, i he fet aquesta referència i després no he tingut més temps però he intentat llençar dues idees per deixar clar que allò no va ser, i sembla que tots el que estem aquí coincidim, una arquitectura de tipus polític, i que tampoc evidentment el procés de la transició va ser un procés d'absolut consens, com no ho és l'actualitat, és a dir que arriba un moment quan parlem del procés de transició que sembla que tots ens vam posar d'acord i l'important era passar allò. No, dintre del moviment antifrancistes hi havia moviments o persones o grups, que volien anar més enllà de només arribar a la societat democràtica, o que com a mínim volien democratitzar-la en el sentit que ells entenien que era aprofundir aquesta democràcia. He plantejat aquesta qüestió no perquè la CNT en aquell moment arribés a cap transformació social, que evidentment no hi ha arribat, però sí que la qüestió dels sindicats en aquells moments, i no només el nostre, en general, la majoria dels sindicats d'esquerra s'estaven plantejant altres coses, que no només defensar el treballadors des del punt de vista estrictament reivindicatiu.

Per anar ràpid, respecte de la qüestió històrica 36, 39, i prèviament FAI i CNT, jo m'he de confessar un absolut trentista en l'històric, renovador en el període de transició, i això explicat d'alguna manera significa que jo no crec que cap organisme hagi de controlar els sindicats, que els sindicats han de tenir una absoluta autonomia en les seves decisions i m'és igual que la organització que tracti de controlar-los es digui anarquista, m'és absolutament igual. Crec que el paper en molts moments de la FAI en aquella etapa va ser des del meu punt de vista fortament negatiu quant a intent de control de l'organització.

JOSÉ LUIS LÓPEZ BULLA: La pregunta es bastante amplia y genérica. Por economía de tiempo contestaré de forma condensada. No creo que estemos en una economía postindustrial. Eso puede chocar, pero me parece que existe una cierta ligereza en determinados investigadores sociales por el manoseo que hacen en torno a lo postindustrial. Digamos que es una nueva retórica.

Ahora bien, es claro que el peso de la industria no es lo que era. Pero, ¿qué quiere decir exactamente eso de postindustrial? El asunto no es irrelevante, pues depende de la manera que se caracterice una situación, la acción reivindicativa y contractual puede ser una u otra.

Pienso que la principal tarea estratégica que deberían proponerse los sindicatos es la salida gradual del taylorismo. Pero antes debo aclarar que considero el taylorismo como algo más que una organización del trabajo, pues se expande por toda la sociedad y afecta (e infecta) a la cultura, a la sociedad, a las relaciones interpersonales; también a la política. Sin este

objetivo —que no es tarea fácil, desde luego— no es posible plantearse nuevas relaciones de poder, la humanización del trabajo, y el establecimiento de nuevos vínculos tanto con las políticas de pleno empleo en un mejor Estado de bienestar como con las de medio ambiente.

ALFRED MOLINAS: Jo estic totalment d'acord amb el que ha dit el senyor López Bulla.

JOSÉ LUIS LÓPEZ BULLA: Hombre, ¿qué van a pensar?

ALFRED MOLINAS: O los sindicatos hacen un reenfoque real o nos encontraremos en un callejón sin salida; cuidado, nosotros estamos intentando hacerlo también en las empresas, también es fundamental. La visión de las nuevas tecnologías de la variación, la necesidad de una formación en la gente que vamos a necesitar adecuada a nuestras previsiones a cinco y a siete años, no lo que se necesitaba en el pasado, sino en el futuro, es fundamental, y para esto la visión sindical en su aspecto de defensa de los trabajadores y de los que piden trabajo y lo tienen que obtener, es fundamental para que nos entendamos.

JOSÉ LUIS LÓPEZ BULLA: Celebro la lucidez de Alfred Molinas. Quiero recordarles algo que es más que una anécdota. Cuando en Italia la Alfa Romeo tuvo aquellos problemas tan dramáticos, la *Confederazione generale italiana del lavoro* —mis amistades italianas— los trabajadores se plantearon, tras quedarse casi-casi sin empresario, dos asuntos de gran envergadura: organizar la producción de otra manera y buscar un socio adecuado. Lo primero lo hicieron de maravilla: estructuraron lo que los suecos llamaban islas de producción y se dieron a sí mismos una amplia participación en el diseño de la organización del trabajo. La factoría cambió de la noche a la mañana: el trabajo se humanizó, la eficiencia y la productividad aumentaron y la empresa fue reflatándose. Como era de esperar, el gobierno italiano presionó para que la Fiat, la gran madrastra de Italia, se hiciera con la Alfa Romeo. Pues bien, lo primero que hizo Giovanni Agnelli fue exclamar lo siguiente: «Torniamo indietro». Esto es, desarticuló la nueva organización de la producción y volvió a la misma manera de producir que había originado la crisis de la empresa. A cambio, aumentó los salarios. Según Agnelli era preferible volver al pasado que había creado la crisis antes de que existiera participación activa e inteligente de los trabajadores de la empresa.

JOSÉ MANUEL RÚA: La pregunta es para el señor López Bulla: escapándose un poco de los límites cronológicos de la transición, entendida como desde la muerte de Franco hasta la proclamación de la Constitución, me gustaría si

podria recordarnos aquí la historia de una noche, el 23-F, y si, como yo tengo entendido la historia es que CCOO, usted mismo, le propone al presidente de la Generalitat Jordi Pujol que miembros de CCOO protegerían la Generalitat de Cataluña, y Pujol se negó y a pesar de eso la gente de Comisiones rodeó y protegió la Generalitat de Cataluña esa noche. Si no es así cómo fue exactamente, muchas gracias.

JOSÉ LUIS LÓPEZ BULLA: Pues menos mal que estamos aquí ante estudiantes y estudiosos de la Historia, porque apenas si me reconozco en las fuentes que te han explicado el asunto. En principio quisiera recomendaros un libro: *El 23-F*, que es un trabajo de investigación periodística excelente. Y ahora les explico lo que yo viví personalmente aquella noche en relación a tu pregunta.

Nada más enterarme del ataque de Tejero al Parlamento, me fui corriendo al Palau de la Generalitat. Por cierto, lo vi sin protección. Acudí al despacho del conseller Joan Rigol, y me puse –en nombre de Comisiones Obreras de Cataluña– a su disposición. Le hice ver la desprotección del Palau y le planteé que podía ser custodiado por grupos de afiliados del sindicato. Rigol me dio las gracias y me dijo que no hacía falta. Con Jordi Pujol las cosas tuvieron otro tono. A eso de media noche me llamó para pedirme que desconvocara el paro general que habíamos convocado. Yo me negué a ello y la discusión subió tanto de tono que aquello parecía una refriega tabernaria. Testigo de aquello fue el president del Parlament, Heribert Barrera.

ANTONI SEGURA: He apuntat una sèrie de reflexions, que no sé exactament per a qui van, però en tot cas les faig a tots i després ja ho veurem. Bé, una sí que sé per a qui va, per tu Pep, molt clara. Jo no sé fins a quin punt de les seves exposicions es desprendria que a diferència una mica del que havia passat a la Segona República, i no sé si aquesta és una experiència que possiblement prové del darrers anys del franquisme, quan la protopatronal, si se'm permet l'expressió, i els sindicats llavors clandestins tenen una certa experiència que per tirar això endavant de tant en tant cal parlar-ne, i cal arribar a acords i establir acords. Però potser un dels valors de la transició seria que es passa d'una política d'enfrontament, que és la que havia caracteritzat la història d'aquest país fins a la Segona República, a una política que sense que desapareguin les vagues, que és una eina de lluita efectivament legítima, però sí a una política molt més d'entesa entre el sector empresarial i el que són els sindicats. Una mena d'estat del benestar, diguem-ne, a nivell d'organitzacions o accions socials, perquè en definitiva la gran síntesi europea a diferència d'altres capitalismes és l'estat del benestar, que per a mi es la síntesi del diàleg moltes vegades entre patronals i sindicats. Això simplement m'ha sorgit arran de les seves intervencions.

Una altra pregunta que no sé qui la pot contestar, que és que penso que comparant la transició espanyola amb altres situacions sindicals europees, o amb la situació sindical d'altres països europeus, hi ha una mena d'assignatura pendent que no sé molt bé com ens l'hauríem d'explicar, que és el dèficit de militància, el baix nivell de militància que es dona, malgrat que estic d'acord amb el plantejament que s'ha fet a nivell sindical sí que es dona la ruptura, i malgrat tota aquesta intensitat diguem-ne mediàtica i política que tenen els sindicats, hi ha una assignatura que sembla que no hem acabat d'aprovar. Efectivament quan ho comparem, el nivell, el percentatge de militància és molt baix.

Després n'hi ha una altra per a en Pep Riera, amb el qual ens coneixem poc però jo el conec des de fa molt de temps, no tot eren professors de l'escola de perits agrònoms, sinó que alguns que ens dedicàvem a la història agrària, també vam estar en aquesta història. Penso que hi ha un tema estrany, és a dir, s'ha parlat de la ruptura sindical, però en canvi les cambres agràries les anem arrossegant fins aquesta dècada. Com explicar aquest retard amb la ruptura amb el que és un dels sindicats, que almenys històricament té més tradició al país, i més tradició de lluita, i en canvi no hi ha manera de desempallegar-se de les cambres agràries fins a l'extrem que fins i tot la mateixa Conselleria les acaba utilitzant. Recordo una picabaralla molt forta, en un determinat moment entre la Unió de Pagesos, justament i la Conselleria pel paper i pel protagonisme que dona encara a les eleccions a les cambres agràries.

JOSEP RIERA: La diferència és que les quatre cambres d'ara, les provincials, són només per fer eleccions, ja no tenen pràcticament ni funcionaris en la mesura que es van jubilar, ja no n'hi posen d'altres, no tenen pressupostos, no tenen funcions, i per tant no destorben. El millor en la llei del ministre Solbes hauria estat fer-ho desaparèixer tot i buscar un altre marc per fer les eleccions, o no fer-ne. A Itàlia no en fan d'eleccions sindicals, mesuren la representativitat a partir de l'afiliació. Jo penso que aquí sempre hi ha hagut la intenció en certa manera sense dir-ho des de la transició, de mantenir un cert corporativisme, és allò de dir: en el fons vosaltres el pagesos sou empresaris, per tant, el vostre lloc és amb una patronal, i això és un disbarat, amb independència que utilitzem la paraula sindicat molt abans que els sindicats obrers, tres-cents anys abans, perquè es va encunyar aquí a Catalunya a la guerra dels remences. A banda d'això, en el sector agrari hi ha una contraposició d'interessos que es manté, potser al segle passat era més entre els sense terra o els pagesos autònoms propietaris, però avui el conflicte d'interessos es veu en totes les grans crisis, sobretot la del sector del porc, que encara és notícia, i que es veu clarament que hi ha dos models, un d'una agricultura i una ramaderia amb pagesos, autònoms, però que tenen la doble funció d'empresaris i treballadors, a efecte fiscal evidentment, de cara a hisenda som empresaris, però si no penquem allò no

funciona, les explotacions son bàsicament familiars. Aquí no hi ha les condicions naturals per a grans explotacions com a Califòrnia, tenim el que tenim, tenim molta muntanya, poca pluja, quan plou, plou massa, com diu en Raimon, i el clima és dolentíssim. Per tant aquí hem d'aprofitar els pocs recursos que tenim, i l'explotació més adaptada en aquest país i d'altres, i en bona part a Europa també, és el que s'anomena l'explotació familiar, l'explotació del treball de la família en el fons i això és molt difícil de canviar. Per tant, dir-nos que hem de fer o no de sindicat, que hem de fer d'empresaris i que hem de constituir una patronal, és oblidar aquestes contradiccions existents en el sector agrari, que es van aguditzant, i nosaltres evidentment com a sindicat pagès volem defensar els interessos dels pagesos, que som empresaris, però som treballadors directes, els francesos ho tenen molt clar, cultivadors directes de la terra, i a França hi ha molt més bones explotacions que aquí, perquè tenen molt millors condicions naturals que aquí, però mira tenim el que tenim. Per tant, en el fons, segueix sent la lluita entre la concepció social i la corporativa, i no ens en desempalleguem. Políticament, no interessa.

LUIS FUERTES: El hecho de la guerra civil estaba sin duda muy presente en el inconsciente colectivo y en el consciente de las personas que teníamos responsabilidades políticas, sindicales o sociales y estábamos comprometidos con las libertades y la democracia. Estaba claro que no se quería la reiteración de la historia, que había que cerrar el paso al inmovilismo y sentar las bases duraderas del sistema democrático de una vez y para siempre. Esto influyó de forma determinante marcando el rumbo de la transición, y desde luego condicionó el quehacer sindical de esa etapa. Además, la sensación de aparente equilibrio entre las fuerzas políticas rupturistas y reformistas, unido al temor y riesgo de desaprovechar la ocasión, dio paso al consenso, la negociación y pacto entre las distintas opciones políticas.

Y, si en el ámbito sindical fue posible la ruptura democrática con las antiguas estructuras, fue debido a que los franquistas reformistas e inmovilistas carecían de la capacidad —no solamente no tenían la razón— y la fuerza suficientes para mantener las estructuras franquistas e imponer determinadas reformas, a pesar de todos los intentos y esfuerzos desplegados en ese sentido por su parte.

Recuerdo las grandes movilizaciones de los trabajadores en esos momentos, como fueron, por ejemplo, la huelga general del sector de Artes Gráficas en toda Cataluña o las manifestaciones multitudinarias fueron consecuencia, no sólo de las reivindicaciones puntuales del momento sino principalmente de la «explosión espontánea» producto de un profundo descontento y malestar acumulados a lo largo de años de represión y asfixia, y de los deseos de vivir en libertad y de lograr derechos sindicales/laborales básicos hasta entonces negados. Hubo que pedir prudencia y paciencia para

poder seguir avanzando y así vencer los riesgos latentes de retroceso. Se era muy consciente de que la democracia había sido históricamente la excepción y existía la firme voluntad y propósito de que por fin fuéramos capaces de vivir en libertad y democracia.

En cuanto a la pregunta sobre la situación actual de afiliación sindical, he de decir que no tengo respuestas claras. Desde el año 82 no tengo responsabilidades sindicales. Soy un afiliado que paga la cuota y participo exclusivamente en el centro donde trabajo.

Este es un tema que se viene planteando de lejos y para el cual no se vislumbran soluciones en el corto plazo. Si bien hubo una afiliación masiva a las centrales sindicales en los inicios de la transición (en lo que refiere a la UGT de Cataluña he dado a conocer anteriormente los datos correspondientes a ese período) en gran parte se perdió posteriormente.

El crecimiento tan masivo habido en tan corto plazo de tiempo evidenció, entre otros factores, la necesidad de contar con muchos más dirigentes experimentados y asentados en el medio sindical de los que se disponía, producto obvio de décadas de clandestinidad, para ser capaces de canalizar oportunamente las aspiraciones de los trabajadores y trabajadoras recientemente afiliados, de organizar eficazmente el funcionamiento de las nuevas estructuras y administrar los recursos escasos, de elaborar y promover las respuestas sindicales adecuadas a cada situación de conflicto; en concreto me estoy refiriendo a la «nueva» UGT de Cataluña.

Además, considero que determinados elementos del modelo sindical que pusimos en marcha no motivan a la afiliación de un amplio sector de trabajadores, en particular a aquellos que se plantean la afiliación a un sindicato desde una visión exclusivamente personal e individualista y en términos estrictamente comerciales. Para muchos el hecho de que afiliados y no afiliados disfruten de las mismas ventajas y mejoras socioeconómicas y laborales, independientemente de que estas sean logradas por los sindicatos, hace que un buen número de trabajadores «no vean la necesidad de afiliarse». Evidentemente este es únicamente un elemento y el problema es bastante más complejo.

Pienso que no existe aún una cultura democrática de avanzada, que hay una carencia de cultura asociativa, lo que influye negativamente en la afiliación sindical. Al mismo tiempo considero que en estos tiempos de cambios tan rápidos en todos los órdenes y tanto calado no es fácil dar respuestas sindicales eficaces y acertadas.

En cuanto a la actitud de la juventud ante los sindicatos creo que uno de los inconvenientes que existen es una cierta «incomunicación o desencuentro» entre sindicalistas con responsabilidad y la juventud y el verdadero papel de los sindicatos en la sociedad; desde fuera se les percibe en buena medida como una prolongación de la Administración, como meros inter-

mediarios entre los trabajadores y los empresarios y/o el poder político. Esto es lo que particularmente constato en los ambientes de esta Universidad, en la que he estudiado Relaciones Laborales, más que la falta de interés de los jóvenes por los temas sindicales.

EMILI CORTAVITARTE: Comencem per l'últim tema, suposo que si tinguéssim solucions tots els sindicats que estem aquí representats tindríem més afiliació. A mi se m'acuden una sèrie d'elements. El primer és el pas històric de la sindicació obligada a la sindicació lliure. Quan nosaltres fem la proposta de la ruptura sindical ens estem arriscant. Evidentment hi ha un altre model, que és com ha dit López Bulla, que van oferir, no només a ells, els amics d'en Martín Villa i era agafar tota l'estructura, l'obligatorietat de la sindicació i a partir d'aquí tirar endavant amb un determinat model sindical. Vam optar per no fer-ho. Va haver un moment d'important flux afiliatiu, no només a la UGT, també a la CNT i també a Comissions, etc., un moment afiliatiu, que jo diria que es rebaixa a partir de finals dels setanta, principis dels vuitanta, fins a situar-se més o menys en una sèrie de cotes estables, que van pujant i baixant, en funció de determinats elements. Personalment penso, estic d'acord amb el Fuentes amb l'última part, coincideixo amb ell –i crec que això ens ha passat a tots–, en què els moments de pujades d'afiliació s'han produït en les vagues generals, i han tornat a baixar en altres determinats moments, és a dir que qüestions directament lligades amb l'activitat reivindicativa tenen una relació directa, no absoluta. Coincideixo també en què el model de negociació i de relacions laborals, del qual ens hem dotat i que és el que tenim, i evidentment no estic plantejant aquí momentàniament cap altra cosa, perquè seria en aquests moments un disbarat, comporta això, comporta el que ell ha dit, jo tampoc tinc una alternativa a aquest tema, i no sé què passaria amb la cultura sindical d'aquest país si ara ens comencéssim a plantejar que negociem únicament per a la nostra afiliació, és un tema de fons, però és evident que en una empresa determinada, en la qual es negocia un conveni, el resultat final del conveni és igual per a tothom, estigui afiliat o no estigui afiliat.

Crec que hi ha un problema nou, o relativament nou, que també ha estat una mica intuït abans, i és el model neoliberal o com li devien dir, la individualització de les relacions laborals que s'està produint a partir de tota la mecànica neoliberal dintre de les empreses, taylorista dintre de les empreses, i a partir de la muntanya de contractació diversa a què estem sotmesos i a la de contractació en precari. La individualització de les relacions laborals fa que els sindicats no siguin necessaris per a determinades capes que són les més altes i les més baixes dintre del camp sindical, és a dir, aquells que tenen una determinada feina tècnica, etc., tenen una manera determinada de negociar directament amb les direccions de recursos humans, aquells que tenen un contracte

precari, se situen directament sota la mà dels emmpresaris, o normalment no es taquen amb aquestes coses, ho fan els directors de recursos humans, i el fet d'acudir a un sindicat és motiu de no-renovació de contracte per exemple, o és un dels possibles motius, com pot ser-ho presentar-se a les eleccions per un sindicat, cosa que ens veiem tots bastant obligats de vegades. Llavors jo crec que la nova situació és també una situació que no potencia la sindicació, però tampoc voldria acabar això sense plantejar que evidentment ens hem de fer una autocrítica i alguna culpa tindrem els sindicalistes en actiu, els d'abans i els que hi haurà *a posteriori*, en el fet que l'índex d'afiliació aquí no sigui superior. Dono una sèrie de qüestions que em semblen clares del per què no, però la resposta és complicada.

JOSÉ LUIS LÓPEZ BULLA: Lamento no coincidir con Luis y Emili. Yo tengo otra interpretación ahora que a quien fastidia es a un servidor. Es claro que el déficit de afiliación sindical es un hecho inobjetable, y en eso el profesor Segura tiene razón. Lo que sí coincido con Luis y Emili es que se trata de un «problema de modelo». Pero no en la dirección que ellos apuntan. La situación es la siguiente. En nuestro país existe una «anomalía»: de un lado, los comités de empresa (que no son sujetos sindicales) tienen el poder de negociación en la empresa, mientras que, de otro lado, el sindicato no tiene capacidad de negociar en el centro de trabajo, aunque tiene el monopolio, por vía legislativa, de la contractualidad fuera de la empresa. Pero, comoquiera que la gente se afilia, de manera natural, en el centro de trabajo, ¿para qué afiliarse a un sindicato, si quien solventa la papeleta es el comité de empresa?

Cuando Luis y Emili afirman que hay que discriminar positivamente a los afiliados sobre los no afiliados, yo digo que me parece bien. Pero recuerdo lo que he dicho anteriormente. Que los sindicatos tienen el monopolio de la negociación colectiva en los ramos de la producción y los servicios, aunque no negocien en el centro de trabajo. Entonces, para que tengan más razón los compañeros Fuertes y Cortavirtarte, la gran operación debería ser que el sindicalismo renunciara al monopolio de la negociación sectorial. Sé perfectamente que esto son palabras mayores, pero no podemos hacernos trampas en el solitario. Ahora bien, debo reconocer que la interferencia (por llamarla de alguna manera) de los comités de empresa en relación al hecho afiliativo (de lo que un servidor es bastante responsable, por cierto) es, por otra parte, un elemento de densidad participativa. Digo esto porque la gente en las elecciones a los comités de empresas (que llamamos de manera impropia elecciones sindicales) se caracterizan porque los índices de participación rondan, por lo general, el ochenta por ciento. Lo uno por lo otro. Sin embargo, cada vez me oriento más a que el sindicato tenga poder contractual en el centro de trabajo por razones que, ahora, serían muy largas de explicar.

HERIBERT BARRERA

Moderador:
JOAN OLIVER

JOAN OLIVER: L'any 34, Heribert Barrera entra a la Universitat de Barcelona com a estudiant. Aleshores es vincula a la FNEC, Federació Nacional d'Ensenyants de Catalunya, després s'incorpora a les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya, i lluita durant la guerra civil.

La seva formació universitària, de científic i també de polític, es fa a l'exili a França. Torna a Catalunya, participa en la reorganització clandestina d'Esquerra Republicana de Catalunya i, finalment, a l'època de la transició, acaba sent un dels màxims dirigents d'aquest partit polític i, concretament, arriba a la seva secretaria general l'any 1976. El 1980 és elegit diputat al Parlament de Catalunya, i aleshores és quan també serà anomenat president del Parlament, és a dir, a la primera legislatura, després de la recuperació de la democràcia i de la recuperació de les institucions catalanes. També entre 1991 i 1993, va ser parlamentari europeu, i finalment el 1995 es retira de la seva activitat política activa, la política pròpiament activa. Ha estat, doncs, màxim dirigent i molt actiu en un partit, Esquerra Republicana de Catalunya.

Abans de cedir-li la paraula, voldria fer ni que sigui un petit apunt sobre aquest partit polític. Penso que és un partit polític important en la història contemporània de Catalunya a partir del març de 1931, que és quan es funda, fruit de la unió de diversos grups polítics anteriors. És un partit modern i socialment avançat en aquells moments. Per exemple, entre els seus principis polítics hi ha el reconeixement de la personalitat nacional de Catalunya, dels drets de l'home i del ciutadà, està a favor d'una federació amb els altres

pobles ibèrics, fins i tot es planteja la socialització de la riquesa, i en el seu programa social trobem temes com la llibertat sindical, el dret de vaga, la defensa dels salaris mínims, lluitar per la jornada màxima de vuit hores, vacances, assegurança, retir obrer, etcètera, en un moment en què això encara pràcticament no existia, o si de cas existia a molts pocs llocs i, per tant, era una reivindicació avançada. Això fa que durant el temps de la república, aquest partit es converteixi en el partit directiu i també hegemònic de la política de Catalunya, de tal manera que els presidents de la Generalitat d'aquell moment, tant Francesc Macià com Lluís Companys seran presidents com a militants d'Esquerra Republicana de Catalunya. A partir de 1939, amb la derrota de la República, els dirigents i les persones actives en el camp republicà s'exilien i Esquerra Republicana de Catalunya com a partit i el seus dirigents i el president de la Generalitat, Lluís Companys, també se'n van a l'exili. A l'exili, Esquerra Republicana de Catalunya manté les institucions de la Generalitat i del Parlament i continua detenint la presidència de la Generalitat. Després de l'execució de Lluís Companys, Josep Irla ocuparà interinament la presidència de la Generalitat i, a partir de 1954, serà Josep Tarradellas el que donarà continuïtat a aquesta presidència de la Generalitat, fins al seu retorn a Catalunya. A l'interior també va continuar, encara que amb poca incidència, però sí que penso que s'ha de ressaltar la presència clandestina al Principat des de 1944 d'Esquerra Republicana de Catalunya. Participa en les coalicions creades en acabar la Segona Guerra Mundial, per exemple, el Comitè de Coordinació, el Consell Nacional de la Democràcia, etc. Als anys cinquanta hi ha una reorganització en la clandestinitat en la qual participa Heribert Barrera i, finalment, ja de cara a la transició trobem la reorganització definitiva d'aquest partit. Participarà en l'Assemblea de Catalunya, en el Consell de Forces Polítiques també de Catalunya i en els anys de la transició, després d'alguns intents d'entesa amb els socialdemòcrates de Josep Pallach, es configura ja a partir de 1976, sota la direcció d'Heribert Barrera, com una alternativa de centreesquerra, una alternativa republicana i federalista. El tema republicà li va portar dificultats a l'hora de poder inscriure's al registre de partits, ja que, en la transició després de Franco, s'institueix la monarquia, i un partit republicà dintre d'una monarquia és una cosa difícil d'acceptar. Per això va tenir certes dificultats Esquerra Republicana de Catalunya per presentar-se a les primeres eleccions democràtiques com a partit republicà. Sigui com sigui, obté una representació parlamentària el 1977, després el 1979 també, i així es configura un partit amb un cert radicalisme nacional, el qual ha anat evolucionant fins ara i el paper del nacionalisme d'Esquerra Republicana de Catalunya, que ha estat un fet important en l'evolució posterior del partit.

En tot cas, quan hi ha les eleccions al primer Parlament català el 1980,

Esquerra Republicana obté 14 escons i això fa que col·labori estretament amb CiU i possibilita el fet que Heribert Barrera sigui el president del Parlament de Catalunya.

HERIBERT BARRERA: Moltes gràcies al doctor Oliver per aquestes paraules, que en efecte els permetran situar-se sobre la meva persona, i sobre el partit del qual he format part tota la vida. Voldria també agrair al Centre d'Estudis Històrics Internacionals, i als directores d'aquest curs, els doctors Aracil i Segura, l'oportunitat que m'han donat convidant-me a participar en aquest curs sobre la transició.

Suposo que la seva intenció no ha estat pas que jo repassi els descabdellament dels fets, i que en doni la interpretació canònica, diríem ara políticament correcta –ja que això no tindria gaire interès per a vostès, perquè n'hi ha una amplíssima bibliografia–, sinó més aviat que parli de la meva experiència personal, tal com vaig veure els fets a mesura que es produïren, i quins van ser aleshores i quins són ara transcorreguts més de vint anys, els meus sentiments envers el que va passar. Això no obstant, evidentment m'hauré de referir forçosament als fets bàsics, per marcar la meva exposició. Intentaré, no cal dir-ho, ser tant objectiu com pugui, però naturalment, no pretenc que la meva visió dels fets sigui absolutament exacta, ni que sigui la bona, ni que sigui sempre la més plausible. Els exposaré la meva veritat honradament, ja que no vinc a fer propaganda de cap mena. Però ben segur que en cada cosa puc equivocar-me en tot o en part, per mil motius, per partit pres inconscient, per insuficiència d'informació, o perquè la memòria em traeixi. Durant aquest curs vostès han escoltat i escoltaran encara altres veus, la seva feina, doncs, serà de reflexionar sobre les discrepàncies, que suposo que observaran, i a veure si de tot plegat els en surt un model coherent del que va passar i de per què va passar. Possiblement, no els serà fàcil de treure'n l'entrellat. La realitat és complexa, i en història, tot el que va més enllà de la simple enumeració de fets contrastats, està subjecte sempre a interpretacions diferents, i aquestes interpretacions, a més, varien amb el temps, perquè cada època veu el passat a la seva manera, sota la influència de les idees i dels valors que són vigents en el moment que s'escriu la història.

Què va ser la transició? Òbviament el pas d'un règim dictatorial, que havia deixat de ser totalitari, però que fins al final va ser fortament repressiu, a un règim democràtic de democràcia imperfecta, però indiscutiblement democràtic. En general, es considera que la transició comença amb la mort de Franco, el 20 de novembre de 1975, i que s'allarga gairebé set anys, fins a la victòria electoral del PSOE el 28 d'octubre del 82. En un procés d'aquesta mena, assenyalar començament i final és sempre poc o molt arbitrari, però posats a acotar el temps aquestes dues fites em semblen perfectament raona-

bles. Ara bé, com que el meu temps aquest vespre és limitat, jo no aniré més enllà, si és que hi arribo, de 1980.

Què va significar la transició? Per a mi la transició va significar bàsicament, l'acceptació definitiva de la derrota per part dels vençuts de la guerra civil, és a dir, l'acceptació de la monarquia que Franco havia instaurat, la renúncia a demanar responsabilitats pels crims del franquisme, quan els crims atribuïbles a la República havien estat sobradament jutjats i penats, i més encara que això, va significar la renúncia a la memòria. A partir del moment en què la transició es configura, tots els implicats amb el franquisme queden definitivament quitis, i denunciar el passat del rei, dels dignataris franquistes reciclats, o de manera general de tots els col·laboradors actius del règim de Franco, serà considerat inoportú, de malt gust, i, sobretot, desestabilitzador. En la nova democràcia, s'admetrà que tothom hi arriba impol·lut, net de culpes, sense passat, i és per això per exemple, que els vells veiem com un fet insòlit que, precisament en el país de Franco, un dictador, cruel i sanguinari com pocs, on continua sent honorat i conserva monuments i, si no m'equívoco, carrers amb el seu nom, aquest país sigui el qui demana responsabilitats a Pinochet, i per més sarcasme, a través d'un jutge, el senyor Garzón, que l'acusa de tortures, quan ell mateix va avalar la tortura d'un grapat de joves independentistes catalans.

Els que vam perdre la guerra el 1939, havíem estat derrotats i obligats a fugir, però creïem còndidament que havíem perdut l'última batalla, però no definitivament la guerra, vèiem la Segona Guerra Mundial inevitable, confiàvem en la victòria de les democràcies, o almenys la vèiem possible i creïem que la caiguda de Hitler i Mussolini seria inevitablement la caiguda de Franco.

Les nostres esperances resultaren fallides. A finals dels anys quaranta, és a dir, fa cinquanta anys, va quedar definitivament clar que els triomfadors de la Segona Guerra Mundial acceptaven perfectament que a Espanya continués indefinidament la dictadura. Però, així i tot, els que havíem lluitat contra Franco i, en general, tots el que estàvem en contra seu, tampoc no ens consideràvem del tot derrotats. Pensàvem que tal com s'anaven descabdellant les coses al món, el règim de Franco havia forçosament de deixar pas algun dia a una nova democràcia, on desaparegués la distinció entre vencedors i vençuts. La revenja no la vèiem possible, ni de cap manera desitjable, però sí que confiàvem que hi hauria un nou començament, on es faria *tabula rasa* del passat, i començaríem tots iguals en una situació neutra, que no fos ni franquista ni republicana. Desgraciadament no va ser així; el punt de partida de la nova democràcia, a l'hora de fixar-ne les normes que l'havien de determinar fortament i d'engegar la cursa pel poder, els vençuts de la guerra sortírem amb un fort handicap, i això no s'ha acabat, no solament continua tenint conseqüèn-

cies polítiques importants que no sabem fins quan duraran, sinó que almenys en el terreny dels símbols encara continua ben viu.

Encara que sigui una digressió, voldria sobre aquest punt donar dos botons de mostra, un atribuïble a Madrid; i un altre, responsabilitat exclusiva de Barcelona. El BOE del 13 de març d'enguany (1999), fa doncs poc més d'un mes, publicava el Reial Decret de Creació del archivo general de la guerra civil española". Malgrat totes les febles protestes nostres de temps enrere, queda confirmat, doncs, que els papers de la Generalitat republicana, que els ocupants de 1939 s'emportaren de Barcelona, continuaran a Salamanca, ara amb més suport legal que mai, perquè el que continua comptant és el "derecho de conquista" que en relació precisament amb aquests papers, va invocar no fa gaire aquell exfalangista ara ja difunt, d'indiscutible talent literari, que es deia Gonzalo Torrente Ballester. Del segon botó de mostra, en són responsables els ajuntaments barcelonins democràtics, amb majoria d'esquerres, que tenim des de 1979. Comparin aquí a Barcelona la via urbana que porta el nom de Lluís Companys, afusellat perquè era president de Catalunya, i la que porta el nom de Joan de Borbó, que al començament de la guerra civil va creuar la frontera per oferir-se a lluitar al costat de Franco i es va fer retratar amb l'uniforme dels requetés de l'època. I fent abstracció de l'estètica comparin també l'emplaçament, la visibilitat i la "prestancia", que diuen ells, entre cometes, doncs, dels monuments a Lluís Companys i a Francesc Cambó, encara que vull que quedi clar que no regatejo pas el dret de Francesc Cambó a tenir un monument a Barcelona.

Com va ser que, en el procés de transició, les coses anessin tal com van anar? Com va ser que la transició la dissenyessin i la portessin a bon terme els franquistes, fent assumir a tothom l'herència del franquisme i assegurant una plena continuïtat amb la legalitat franquista? Com va ser que la monarquia instaurada per Franco i per la persona per ell designada com a rei s'acceptés sense consulta popular directa i prèvia? Com va ser que Catalunya no recuperés tota l'autonomia que per força de les armes va perdre al 1939, i que no rebés cap mena de reparació per la persecució cultural i lingüística, que havia sofert?

Aclarir tot això, les causes i els mecanismes, queda fora de les meves possibilitats de temps aquest vespre. Intentaré, doncs, cenyir-me a algunes qüestions que em semblen més significatives o que vaig viure més de prop.

Què s'enfrontava a l'inici de la transició? La qüestió és important i val la pena potser d'estendre-s'hi un mica. El que estava en joc en començar la transició era què es podia salvar del franquisme. Els franquistes més durs volien salvar-ho tot o gairebé tot. L'oposició volia en principi que no en quedés res; entremig els franquistes lúcids, els oberturistes, és a dir, els que van guanyar, s'adonaren que per salvar l'essencial calia saber tirar el llast a temps, estar

disposats a cedir el que calgués per salvar la monarquia que, amb raó, consideraven el més bàsic del llegat de Franco. Van veure clar que la monarquia només podia salvar-se si s'acceptava la democràcia i que el que calia era arribar a la democràcia, sense que la institució monàrquica fos posada mai en qüestió, és a dir, calia arribar a la democràcia sense arribar a la continuïtat legal del franquisme, anant de la llei a la llei a través de la llei, com em sembla que va dir Torcuato Fernández Miranda, i fent com si en fos el mateix rei el promotor, s'ha dit que ell va ser el motor d'aquest canvi. Per reeixir calia, doncs, neutralitzar els franquistes durs, després trobar una via jurídicament plausible i finalment engalipar l'oposició fent-li creure que, només si s'acceptava aquest joc, la democràcia seria possible.

El cervell d'aquesta operació del salvament dels mobles del franquisme va ser Torcuato Fernández Miranda, un antic preceptor del rei, que havia estat vicepresident del govern amb l'almirall Carrero Blanco, i que exercia sobre el rei una influència suficient perquè aquest es deixés guiar per ell en les complicades maniobres que calgué executar. Fernández Miranda fou, doncs, el primer home clau de la transició i podríem dir que el pare de la transició, el que la dissenyà i n'executà directament la primera, i potser la més difícil, fase, que consistí a arribar ell mateix fins a la presidència de les Corts franquistes i, per tant, del Consejo del Reino, i a partir d'aquí portar Adolfo Suárez a la presidència del govern.

No m'estendré sobre com això es va fer, ni explicaré tampoc, encara que té un cert interès, com Manuel Fraga i José María de Areilza, que semblava que havien de tenir un gran paper, quedaren, de fet, fora de joc. Tot això ho explica molt bé Victoria Prego, en el seu llibre *Así se hizo la transición*, i almenys en les grans línies suposo que el que diu és exacte. Remarcaré només que tot va anar d'un pèl, segurament tot hauria fallat, si Franco hagués pogut ser mantingut amb vida tan sols una setmana més. El pes de la segona part, és a dir, de la manipulació de l'oposició va recaure sobre Adolfo Suárez, un home aleshores poc conegut, que havia anat escalant a poc a poc les jerarquies del franquisme, que havia estat successivament governador civil, director general de Radio Televisión, vicesecretari del Movimiento Nacional, quan Fernando Herrero Tejedor era ministre secretari, i que finalment havia accedit a aquest mateix ministeri en el govern que Carlos Arias Navarro va formar al desembre de 1975, immediatament després de la mort de Franco.

Adolfo Suárez demostrà una gran habilitat, complí mestrívola amb la seva missió i, si cronològicament fou el segon home clau de la transició, per ordre de visibilitat i segurament d'importància, li correspon probablement el primer lloc. Per comprendre com Suárez va aconseguir seduir i manipular l'oposició, és indispensable de tenir una idea de com l'oposició, heterogènia, dividida, i sense nord, estava realment constituïda. Als rengles de l'oposició hi

havia gairebé de tot, pel que fa a les persones, hi havia des d'un exministre de Franco, com Joaquín Ruiz Jiménez, fins als joves que es reclamaven de Mao. Pel que fa les ideologies, amb excepció de l'extrema dreta, hi havia tota la gamma possible, carlins, monàrquics, demòcratacristians de tot pelatge, liberals, socials demòcrates, republicans, socialistes, comunistes de diverses obediències, nacionalistes catalans, bascos, i gallecs, etcètera. Ningú no podia saber la força que realment tenia cadascú, i els fets han demostrat que algunes suposicions que llavors es consideraven evidents, sobre qui tenia més força, que consideraven preponderants els demòcrates i els comunistes, eren totalment errònies.

Algunes organitzacions provenien, almenys formalment, de les que havien existit durant la Segona República, que han tingut un paper actiu durant la guerra civil, altres eren totalment de nova formació.

L'oposició mai no va estar totalment unida, com a organismes unitaris. Al juliol de 1974, es va crear a París la Junta Democràtica, al voltant del Partit Comunista i del Partit Socialista Popular d'Enrique Tierno Galván, amb alguns independents de dreta. Un any més tard, al juny de 1975, també a París, es creà la Plataforma de Convergència Democràtica, al voltant del PSOE. Els dos organismes s'ajuntaren formant la Coordinadora Democràtica, anomenada popularment la Platajunta al març de 1976, però fins mig any més tard no hi entraren alguns dels partits de les nacionalitats perifèriques. En fi, al desembre de 1976, es donà a conèixer l'esmentada comissió negociadora de l'oposició democràtica, l'anomenada Comissió dels 9, que primer era Comissió dels 10, perquè hi havia també un representant sindical, que formaven Felipe González pel PSOE, Tierno Galván pel PSP, Fernández Ordóñez com a socialdemòcrata, Simón Sánchez Montero en nom del Partit Comunista de Espanya i del PSUC, Joaquín Satrustegui en nom dels liberals, Anton Canyelles en nom dels demòcratacristians, Jordi Pujol en nom de Convergència Democràtica, Julio Jáuregui en nom del Partit Nacionalista Basc, i Valentín Paz Andrade com a galleguista.

A Catalunya les organitzacions unitàries eren molt antigues i s'havien succeït pràcticament sense interrupció des de 1945, encara que en composicions diverses. Van des de l'aliança dels partits republicans catalans, constituïda el 1945, que ràpidament es transformà en el Consell Nacional de la Democràcia Catalana, que presidí un escriptor eminent, Josep Pous i Pagès, fins al Consell de Forces Polítiques de Catalunya, constituït al desembre de 1975, i que, per tant, va ser el que va intervenir en el moment de la transició. Entremig hi va haver l'anomenat Comitè Ametlla, presidit per Claudi Ametlla, actiu sobretot entre 1958 i 1968, i la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya, constituïda al desembre de 1969, on per primera vegada en un organisme unitari català, es donà entrada als comunistes del PSUC. Hi

hagué també l'Assemblea de Catalunya, impulsada per la coordinadora que es constituí formalment al novembre de 1971, i agrupà gran nombre de grups i de persones que no militaven en els partits polítics de la clandestinitat. L'Assemblea començà a perdre pes en constituir-se el Consell de Forces Polítiques, i sobretot després de les eleccions del juny de 1977, i de fet quedà dissolta al novembre d'aquell any encara que algunes organitzacions sense representació parlamentària intentessin fer-la sobreviure un temps més.

Aquest resum de les organitzacions, molt esquemàtic, de l'oposició, quedaria incomplet si no esmentés encara les institucions republicanes a l'exili, que reivindicaven la legitimitat jurídica de la República, i es mantenien vives des de 1939, encara que en letàrgia des de començaments dels anys cinquanta, per bé que fins a finals de 1976 eren formalment reconegudes com el govern d'Espanya pel govern de Mèxic. Ni el president ni el govern de la República, ni el president ni el govern basc a l'exili jugaren cap paper pràcticament durant la transició. Sí que tingué, en canvi, un paper important el president de la Generalitat a l'exili Josep Tarradellas.

Però seguim amb el mecanisme legal de la transició: el 15 de juliol de 1976, quan el govern Suárez encara no havia publicat la seva declaració programàtica, el ple de les Corts aprovà la reforma del Codi Penal —de les Corts franquistes s'entén—, i Adolfo Suárez emprengué sense dilacions l'execució de l'esquema dissenyat per Fernández Miranda, encara que prescindint cada vegada més de la seva tutela. El 30 de juliol, el govern aprovà un Decret Llei d'Amnistia, i al més d'agost Fernández Miranda elaborà l'esborrany d'una llei de reforma política. L'esborrany modificat per una comissió del govern esdevingué el projecte de llei per a la reforma política, el qual prèvia acceptació verbal de la cúpula militar va ser aprovat pel govern el 10 de setembre. Va ser aleshores quan alarmat pel ritme de les reformes, el general De Santiago, vicepresident del govern, va dimitir el 22 de setembre i va ser substituït pel general Gutiérrez Mellado. El projecte de llei per a la reforma política va ser enviat per a la consulta preceptiva però no vinculant al Consejo Nacional del Movimiento. Seguidament va ser enviat a les Corts, on per decisió del seu president —que recordem era Fernández Miranda— va ser tramitat pel procediment d'urgència, cosa que dificultà enormement la possibilitat d'esmenar-lo. El projecte va ser debatut del 16 al 18 de novembre; el govern acceptà una esmena del grup d'Alianza Popular, organització que havia estat fundada per Manuel Fraga al setembre de 1976, i que disposava de 183 procuradores, i Suárez s'assegurà que el text final era acceptable per l'oposició antifranquista. En la votació nominal final calia el vot positiu dels dos terços dels *procuradores*; aquest quòrum s'obtingué fàcilment, de 497 presents, 425 votaren a favor, 59 en contra i 13 s'abstingueren. Aquesta votació és segurament un dels fets més importants, per no dir el més important de la transició, i

va ser, com va dir Santiago Carrillo, un fet sense precedents, car una ampla majoria de la classe política franquista decidí la seva autoanul·lació. El vot positiu de la majoria d'indecisos s'obtingué mitjançant tota mena de pactes, de recompenses i de pressions i demostrà una vegada més l'habilitat de Suárez i de Fernández Miranda. Però, en opinió meua, es digui el que es vulgui, estic convençut que la majoria dels *procuradores*, haurien votat altrament si no haguessin vist per experiència pròpia que la situació del país i la mateixa dinàmica de l'oposició farien en poc temps totalment insostenible la supervivència del franquisme.

La llei per a la reforma política estableix que les reformes constitucionals s'havien de sancionar per referèndum, el govern convocà, doncs, referèndums sobre la mateixa llei, el dia 15 de desembre de 1976. Tota l'oposició, que era tolerada però no legalitzada, es pronuncià per l'abstenció, però de fet no va fer campanya, tot va quedar limitat a algunes pintades i algunes declaracions de la premsa a favor d'aquesta abstenció. Una campanya de debò, d'altra banda hauria estat difícil, perquè les llibertats ciutadanes legalment no existien, i l'oposició no tenia accés a la televisió, el mitjà més poderós de propaganda. Com sigui el resultat del referèndum fou un triomf per al govern Suárez, la participació va ser del 77'4 % i dels votants el 94'2 % van votar sí. Només això és significatiu. Al País Basc l'abstenció fou important i assolí més del 46 %.

L'aprovació de la llei per a la reforma política va permetre a Suárez convocar eleccions tal com la llei preveia, la data triada va ser el 15 de juny de 1977, i en aquells sis mesos que van del 15 de desembre al 15 de juny, el govern va anar negociant totes les mesures amb la Comissió dels 9, de què he fet esment abans, va suprimir el Tribunal d'Ordre Públic, el 30 de desembre, substituint-lo però per l'Audiència Nacional, que encara dura.

Va ampliar l'amnistia al mes de març, va suprimir la Secretaria General del Movimiento i va abolir la censura el primer d'abril. I en fi, la mesura més important, va legalitzar el Partit Comunista.

Ja al desembre de 1975, el rei, a través del seu amic, que després ha anat sortint en afers molt diversos, per mitjà del seu amic Manuel Prado y Colón de Carvajal, i per l'intermediari del dictador de Romania, Ceausescu, el rei va enviar un missatge a Santiago Carrillo, dient-li que volia restablir la democràcia i que es comprometia a demanar la legalització del Partit Comunista, però que per a això necessitava dos o tres anys de temps, mentrestant demanava a Carrillo paciència i moderació. Poc després, a primers de febrer de l'any 76, Carrillo, disfressat amb una perruca, s'instal·là a Madrid, i el 23 de juliol d'aquell any, el Partit Comunista d'Espanya presentà en públic a cara descoberta la totalitat del seu Comitè Central, i va fer públic, el mateix Carrillo, que Carrillo era a Madrid. El dia 10 de desembre, Carrillo s'atreví encara a

fer una conferència de premsa a Madrid. Tot això esdevenia ja una comèdia, una burla per al govern, i el govern, encara que li dolia, va decidir detenir-lo. Carrillo va ser detingut el 22 de desembre, però vuit dies més tard el dia 30 era posat en llibertat, amb un procés pendent, però amb tots els drets igual que qualsevol ciutadà. El dia 11 de febrer de 1977, el Partit Comunista d'Espanya presentà la demanda de legalització, d'acord amb la Llei d'Associacions Polítiques. Permetin-me aquí un petit parèntesi: hi havia una llei d'associacions polítiques, que havia estat promulgada ja en vida de Franco i que havia permès crear una mena d'organismes anomenats així, associacions polítiques, que es deien que formaven part també del movimiento. Només es van acollir en aquest dret els mateixos franquistes. Però el 8 de febrer de 1977, el govern Suárez va modificar aquesta llei, va suprimir, en certa manera només, la participació del govern, per decidir qui podia ser legalitzat o no, i va deixar-ho en mans del Tribunal Suprem, i aleshores van començar les demandes de legalització de totes les organitzacions polítiques fins aleshores clandestines. Aquestes demandes van ser aprovades en tots els casos pràcticament, amb una excepció fonamental, els partits republicans, és a dir, Esquerra Republicana de Catalunya i els republicans espanyols de l'Acción Republicana Española, etcètera, i també algun partit de l'extrema esquerra comunista. En fi, el 27 de febrer, en secret i als afores de Madrid, Adolfo Suárez i Santiago Carrillo s'entrevistaren per primera vegada, i el 9 d'abril, dissabte de Pasqua, el ministre de Governació va acordar la legalització del Partit Comunista d'Espanya. Els ministres de l'exèrcit, de la marina i de l'aire van protestar, però només el ministre de Marina, l'almirall Pita de Veiga, va prendre la decisió de dimidir. Suárez va aconseguir substituir-lo, i quan el Consell Superior de l'exèrcit es va reunir el 12 d'abril, encara que va manifestar la repulsa a aquesta legalització, va dir en un comunicat, que admetia «disciplinadamente el hecho consumado». En contrapartida d'això, el 14 d'abril Carrillo va fer acordar al Comitè Central del Partit Comunista Espanyol l'abandó de la bandera republicana, l'adopció pel Partit Comunista de la bandera «roja y gualda». La renúncia dels comunistes a qualsevol vel·leïtat republicana quedà, doncs, confirmada.

I per què l'oposició acceptà la reforma? Per què l'oposició que anà entrevistant-se amb el govern ja en època d'Arias Navarro i sobretot amb el govern Suárez, va acceptar que les coses anaven d'aquesta manera i va renunciar, per exemple, a la defensa de la república? Jo crec que hi ha diverses raons que serien segurament llargues d'analitzar: primerament, el pas dels anys, els que l'any 36 tenien trenta anys, al 76 ja en tenien setanta; les generacions que no havien fet la guerra tenien un pes preponderant i havien desplaçat els vells —recordem per exemple el congrés de Suresnes del PSOE el 1974 en què la direcció a l'exili de Rodolfo Llopió és desplaçada per Felipe González—; els joves

no se sentien lligats per la guerra civil, i de fet als anys 75, 76, 77, tenir anys era un handicap molt fort. Hi havia també, en la gent gran sobretot, el cansament de molts anys de lluita, allò que deien els francesos en una certa època "els herois estaven cansats, el franquisme havia durat massa". Hi havia la pressa dels que s'havien fet grans, madurs o vells en l'oposició, i volien també tenir la seva part d'honors i càrrecs, o volien defensar interessos econòmics que els semblaven importants, fins i tot des d'un punt de vista polític, per exemple a Banca Catalana. Hi havia, en fi, el fantasma dels poders fàctics, de les forces armades, i la por del sistema repressiu, la policia i els tribunals. He dit el fantasma dels poders fàctics, efectivament, en aquella època se'n va parlar molt i va semblar que realment moltes coses depenien del fet que els militars ho acceptessin, però he volgut referir-me anteriorment primer a la dimissió del general De Santiago, vicepresident del primer govern Suárez, després a la dimissió de l'almirall Pita da Veiga, ministre de Marina amb Suárez; bé, dimiteixen, però no passa res. Jo sempre he cregut que aquest fantasma dels poders fàctics era un pretext molt útil en mans dels franquistes oberturistes per cedir el mínim del que estaven disposats a cedir, és a dir, per poder dir "això és impossible, heu de tenir paciència, heu d'acceptar, etcètera". Tots aquests factors van jugar segurament en l'acceptació de la reforma de Suárez, però n'hi va haver dos de més importants encara: un més o menys ja l'he explicat, l'actitud sorprenent de Santiago Carrillo. Carrillo és segurament el tercer home clau de la reforma política de la transició, i encara continua dient que la transició va ser un èxit. Evidentment, va ser un èxit però per als franquistes, el que jo no entenc és que consideri que va ser un èxit per a ell. La seva personalitat és curiosa, i no hi entraré pas aquí, segurament en la seva manera de portar les coses va influir el seu passat, el paper que havia tingut en la guerra civil, la seva edat, la crisi de la Unió Soviètica, el seu intent de construir aquella entelèquia intel·lectual que varen anomenar l'eurocomunisme, etc.; i, en fi, va haver-hi també un altre factor molt important, més important que els que he anomenat, excepte el de Carrillo, que va ser el dels socialdemòcrates alemanys, que amb els seus diners i amb la seva tutela, van fer possible el triomf de Felipe González a Suresnes i el triomf del PSOE més tard en les eleccions de 1977 i després les de 1982. Però, evidentment, van exigir en contrapartida que la transició espanyola no anés massa lluny, no es desviés, no hi hagués perill que pogués entrar en contradicció amb els interessos de l'Aliança Atlàntica i els problemes de la guerra freda.

En acceptar, doncs, l'oposició la reforma de Suárez, tal com he indicat, va quedar cancel·lat el passat, va quedar oblidat, com deia al començament, tot el que podia semblar un record del franquisme, de la guerra, etc. Aquesta acceptació jo crec que va ser un error fonamental per part de les forces d'oposició; en realitat, l'oposició tenia ganes que es restablís la democràcia, però qui esta-

va més interessat en què és trobés una via per arribar-hi eren precisament aquests franquistes oberturistes dels quals he parlat. Això era en primer lloc essencial per mantenir la monarquia, que com he dit era el seu objectiu de base. Es diu a vegades que la monarquia és la garantia de la democràcia, sembla que és Gregorio Morán qui ha dit molt bé que és al revés: és la democràcia la garantia del manteniment de la monarquia, sense democràcia la monarquia no hauria durat, i si realment l'oposició democràtica no hagués volgut de cap manera acceptar aquesta reforma del franquisme, al meu parer, no havia de fer pràcticament res, només calia tenir paciència i esperar. Repeteixo, els més interessats que les coses canviessin eren els franquistes als quals interessava per damunt de tot que mai és pogués produir una situació en què se'ls demanés responsabilitats del que havia passat en el país, i que posés en qüestió la institució que ells creien, repeteixo, el llegat bàsic de Franco. Per tant, segurament, si simplement s'hagués donat temps al temps, Suárez i els seus haurien anat fent concessió darrere concessió, però per a això calia, evidentment, si Suárez organitzava eleccions, que els grans partits de l'oposició —els que com es deia aleshores estaven homologats a Europa— no es presentessin a les eleccions. Calia que si Suárez organitzava eleccions no s'hi presentessin, ni els socialistes reconeguts per la Internacional Socialista, ni els comunistes, ni els democratacristians, almenys els reconeguts també per la Internacional Democratacristiana. En aquestes condicions qualsevol simulacre d'eleccions que hagués organitzat Suárez sense ells hauria quedat automàticament devaluada davant de l'opinió internacional i el problema hauria subsistit, i hauria calgut que els franquistes fessin més concessions, perquè, en realitat, què és el que hauria estat lògic d'obtenir? Simplement el que va passar a Itàlia a la caiguda de Mussolini: que es constituís un govern provisional, on almenys fossin presents les forces de l'oposició. El govern Suárez que va fer les eleccions al juny del 1977 estava format exclusivament per gent franquista o lligada al franquisme; no hi havia ni un sol ministre que provengués de l'oposició. Calia, a més, que aquest govern hagués, amb temps suficient, restaurat totes les llibertats ciutadanes. Fixin-se que, com he dit, la censura no va ser abolida fins al primer d'abril de 1977, i les eleccions van tenir lloc el 15 de juny, i que la legalització dels partits, és a dir, la seva activitat pública no va tenir lloc fins a partir del 8 de febrer. Normalment, si les coses haguessin anat com a Itàlia, abans de procedir a fer eleccions, s'hauria fet un referèndum amb una pregunta concreta sobre la forma de govern, és a dir, monarquia o república, i finalment aleshores, un cop això decidit, s'haurien convocat les eleccions.

El no fer tot això què va significar? Doncs, que la nova democràcia va conservar aspectes essencials del franquisme: la monarquia, evidentment, però no solament això, la influència molt important del gran capital industrial i bancari sobre el poder; el paper de les forces armades que en la Consti-

tució que les Corts elegides al juny del 77 van aprovar, es diu a l'article 8, que són garants de la sobirania i independència d'Espanya, i que són defensores de la seva integritat territorial. I aquestes forces armades d'acord amb la Constitució vigent no depenen del ministre de Defensa, sinó que estan directament sota el comandament suprem del rei, article 62, apartat A de la Constitució. En fi, la política exterior de la nova democràcia va quedar encarrilada de manera idèntica que la política del franquisme, és a dir, bases americanes, sollicitud d'ingrés a l'OTAN, etcètera, etcètera.

Que la manera de com es va produir la transició ha tingut i té una gran influència, ja ho he dit al començament. Però, en fi, voldria remarcar que la democràcia, encara que formalment es respecti en el sentit que es facin eleccions periòdiques i que hi hagi possibilitat de canvis de govern, el resultat d'aquestes eleccions ve condicionat sempre per qui deté el poder, el sistema de partits i la llei electoral, els mitjans d'informació, en fi, tota una sèrie de condicions que, és cert, poden evolucionar, però que en aquell moment van ser determinants. La nova democràcia va néixer sobre el substrat franquista; si les coses s'haguessin fet com a Itàlia, segurament el resultat de les eleccions de 1977 hauria pogut ser diferent. En aquelles eleccions del juny de 1977, sobre 350 diputats, el partit constituït cuita-corrents, amb tota una sèrie de sectors del franquisme i amb algun antifranquista barrejat, el partit constituït per Adolfo Suárez amb el nom d'Unión del Centro Democrático va obtenir gairebé la majoria absoluta, 166 escons, és a dir, que n'hi faltaven deu per a la majoria absoluta.

L'elaboració de la Constitució va ser feta també, no solament amb el condicionament que representava la composició de les Corts elegides, sinó també amb la pressió d'aquest fantasma a què em referia abans dels poder fàctics, de les forces armades. Voldria recordar una anècdota, perquè en tinc el record personal, que en el primer esborrany de la Constitució en el qual s'examinava la Comissió Constitucional, l'article 2 tenia una redacció molt diferent de la redacció actual. El matí en què s'havia de discutir això vénen els d'UCD i diuen que les forces armades exigeixen un nou text, i és així com s'adopta aquesta fórmula prou coneguda, la Constitució es fonamenta en la indissoluble unitat de la nació espanyola, pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols. Això es va repetir en diverses qüestions en altres moments, però, en fi, el moment essencial va ser segurament aquest.

L'acceptació per part de l'oposició de l'esquema de transició del franquisme va tenir doncs com he dit i continua tenint conseqüències importants per a la democràcia espanyola, però ha tingut moltes més conseqüències a Catalunya. Perquè la democràcia és regenerable, si no és prou perfecta pot millorar, però en canvi la identitat d'un poble si es perd, és molt difícil de recuperar-la. Catalunya va perdre en aquells anys una ocasió històrica de fer un pas endavant sig-

nificatiu, per exemple, de trobar vies per superar el desequilibri que havia significat la immigració brutal que va propiciar el franquisme i, desgraciadament, les forces dominants a Catalunya es van prestar a jugar aquest joc de la transició, per diverses vies. Crec que un punt fonamental i important va ser la ruptura de la unitat de les forces polítiques catalanes. El Consell de Forces Polítiques, que com he dit abans s'havia constituït el 1975, havia mantingut com a pedra angular de seva actuació que Catalunya havia de negociar amb l'oposició espanyola, és a dir, l'oposició de fora de Catalunya, com un tot, que cap partit havia de negociar separatament, i durant un temps això es va mantenir, almenys formalment, però un bon dia en una sessió del Consell, jo hi era present, en lloc de venir Miquel Roca en nom de Convergència Democràtica ve el senyor Trias de Bes i ens diu que Miquel Roca ha anat a Madrid per entrevistar-se amb l'oposició, suposo que en aquell moment era ja la Platajunta, és a dir, la unitat de les forces polítiques catalanes es va rompre a través de la negociació separada, i com he dit abans una prova d'això és la presència de Jordi Pujol al Comitè dels 9. Un altre factor va ser els recels que despertava el president de la Generalitat a l'exili Josep Tarradellas. Tarradellas també negociava amb Suárez a través de Manuel Ortínez, de Carles Sentís, etcètera, i ell entenia que només ell podia representar globalment Catalunya, i que era, per tant, el qui podia obtenir millors resultats d'aquesta negociació. Això evidentment era quelcom de discutible, però un dels punts bàsics també per fer que Catalunya perdés una ocasió històrica única va ser l'esforç per part d'algunes forces polítiques de desautoritzar Tarradellas, la presència de Jordi Pujol en la Comissió dels 9 va ser durament criticada per Tarradellas, i els que vulguin informar-se una mica més en detall amb això els suggereixo de consultar el llibre de memòries de Manuel Ibáñez Escofet, que em sembla que té per títol *La memòria és un gran cementiri* on s'explica detalladament una reunió entre Tarradellas i Pujol de la qual Ibáñez Escofet va ser testimoni.

Finalment, Jordi Pujol va sotmetre's al desig de Tarradellas i es va retirar de la Comissió dels 9, però segurament era ja tard.

Catalunya va fer un altre cop un error, jo crec, o diversos errors en la discussió de la Constitució. Evidentment, no podem oblidar que les eleccions del 77 van donar majoria a partits que no eren de disciplina catalana, però per la mateixa composició de les Corts elegides aleshores, on com he dit a UCD li faltaven deu escons per a la majoria absoluta i el Pacte Democràtic de Jordi Pujol, Verde Aldea, Trias Fargas, etcètera, tenia 11 diputats, hi havia unes possibilitats d'acció que segurament no es van aprofitar prou. Van fallar, crec, les relacions amb el Partit Nacionalista Basc, que no van ser prou bones, i segurament va tenir un efecte, en opinió meva nefast, la designació de Miquel Roca com a ponent en la ponència constitucional, en lloc, per exemple, d'algú com Trias Fargas, que joestic segur que hauria actuat de manera molt dife-

rent. Hi va haver-hi, quedant-nos encara en el període de la transició, errors també en la discussió de l'Estatut. Ja s'ha dit moltes vegades que la fórmula del finançament, que s'ha demostrat tant dolenta i que finalment CiU s'ha decidit a denunciar aquests darrers temps, hauria pogut ser una altra en aquell moment. Jo com que també era diputat en les segones Corts, vaig ser-ne també testimoni, en les reunions dels representants també de l'assemblea de parlamentaris catalans, i en la Comissió Constitucional. Com sigui, no vam tenir sort, les coses van produir-se de tal manera que, repeteixo, Catalunya va perdre una ocasió històrica i, en principi, la democràcia va quedar extraordinàriament condicionada per aquests errors de l'oposició.

Bé, veig que s'ha anat fent tard, i jo hauria volgut parlar una mica més de l'acció de Josep Tarradellas, sobretot en el període anterior a les eleccions del juny del 77 i en els mesos que van seguir immediatament, és a dir, tot el que va passar des del seu viatge a Madrid fins al seu retorn a Barcelona, però potser tampoc és indispensable perquè aquesta és segurament una de les qüestions que tothom coneix molt bé.

Acabo, doncs: en conclusió, al meu entendre, la transició va ser des del punt de vista dels antifranquistes molt poc satisfactòria. Torcuato Fernández Miranda, Adolfo Suárez, el rei, tots van maniobrar molt bé, van trobar els procediments més adequats, perquè successivament s'anessin fent renunciïes, s'anés cedint, s'anessin acceptant els plantejaments que ells imposaven. Evidentment, és cert, que per aquesta via es va arribar en una situació, un règim plenament democràtic, no vull pas negar-ho. Per tant, això fins a un cert punt, des del punt de vista espanyol aquesta dimissió dels antifranquistes no va tenir conseqüències especialment greus, però des del punt de vista català, crec que, com he dit, va ser molt més lamentable. Segurament no ens n'hem aixecat encara i tot i que és impossible saber el que hauria passat si les coses haguessin anat d'una altra manera, jo personalment estic convençut que les circumstàncies d'aquell moment haurien permès obtenir una autonomia molt més sòlida que no pas la que tenim actualment. Aleshores tot era làbil, tot era possible, no hi havia el clima advers a Catalunya que hi ha actualment, i la idea que Catalunya necessitava una reparació per tots els mals que li havia infligit el franquisme era acceptada. Ara han passat tants anys que el franquisme ja queda molt lluny, i la persecució lingüística, per exemple, de vegades fins i tot molts pretenen que no es va produir mai.

El tema és tan vast que segurament necessitaria més temps per poder fer una exposició una mica més estructurada. Com vostès han vist, mentre he pogut anar llegint unes notes, he anat mantenint el fil de l'exposició, després potser m'he dispersat una mica. En tot cas, com que els que segueixen el curs ja tenen a hores d'ara informació suficient, espero que aquesta dispersió no els haurà privat de poder-me seguir.

COL·LOQUI

ROGER TORRENTS: Un altre ponent ens va dir, referent al que vostè ha dit abans sobre la justificació de la democràcia o de la monarquia, o sigui les dues visions diferents, justificant el fet que Espanya fos monàrquica, que en el cop d'estat d'en Tejero va sortir el rei i ens va salvar a tots. Gràcies a això, gràcies al rei, continuem tenint democràcia. Com ho veu això, com ho discutiria?

HERIBERT BARRERA: La qüestió del 23 de febrer és una qüestió complicada; jo la vaig viure no ja a Madrid com el 1980, com a diputat a Madrid, sinó com a president del Parlament a Barcelona. La manera com van anar les coses aquella nit no s'ha aclarit encara del tot, però, en fi, sembla clar que hi havia una conspiració, que encapçalava el general Armada i que el coronel Tejero va esgarriar. El rei va tardar moltes hores a pronunciar-se i el seu paper no crec que quedi clar del tot, però a mi el que sí que em sembla clar és que, si el 23-F, el cop militar no va triomfar, és perquè per als militars més lúcids, més clarividents, era molt evident que un cop d'estat militar hauria estat quelcom molt efímer i que amb ell se n'hauria anat enlaire inevitablement la mateixa monarquia. És a dir, hi havia l'exemple de Grècia; es van adonar que podien triomfar de moment, però el nou règim militar no podria pas durar com el de Franco, i que aleshores realment les coses canviarien de debò. Per tant, repetixo, per a mi, bàsicament, no és que el rei salvés la democràcia, sinó que el rei i els seus fidels es van adonar que el manteniment de la democràcia era consubstancial al manteniment de la monarquia en visió dinàstica de continuïtat temporal i que, per tant, havien d'estar en contra de qualsevol aventura.

CARLES BONET: Abans ha esmentat vostè que les coses haurien canviat molt substancialment si Franco hagués durat una setmana més, podria explicar una mica més això?

HERIBERT BARRERA: Sí, el punt essencial per portar a bon terme l'esquema de transició que havia dissenyat Torcuato Fernández Miranda era que Fernández Miranda pogués ser president de les Corts, que significava al mateix temps ser president del Consejo del Reino. En efecte, qualsevol sortida del franquisme mantenint la legalitat franquista necessitava un vot de reforma per part de les Corts, i el president del govern havia de ser triat entre una terna presentada pel Consejo del Reino al rei i, per tant, era indispensable que una persona que estigués en la línia de l'esquema Fernández Miranda fos el cap del govern i figurés a la terna. Aleshores, el que era president de les Corts, en Rodríguez de Valcárcel, havia estat nomenat per cinc anys i el seu

mandat acabava vuit dies més tard, exactament el 27 de novembre, és a dir, vuit dies més tard de la mort de Franco.

Si Franco hagués viscut en el moment de l'acabament del mandat del president de les Corts, llavors Rodríguez de Valcárcel, semblava gairebé impossible que el rei fes altra cosa que reiterar-lo en la confiança del seu càrrec, és a dir, que Rodríguez de Valcárcel continués com a president de les Corts. I si hagués estat president de les Corts, evidentment, tots el canvis que va fer en Fernández Miranda de la terna, on hi havia el nom de Suárez per a president del govern, fins als canvis de reglament per poder facilitar el tràmit de la llei de la reforma política, fins al tràmit d'urgència per a aquesta llei, etcètera, etcètera, totes aquestes coses haurien estat impossibles. Per tant, només que Franco hagués viscut vuit dies més, Rodríguez de Valcárcel hauria continuat sent el president de les Corts i l'esquema elaborat per Torcuato Fernández Miranda no hauria estat viable. Potser n'hauria trobat un altre, però de moment aquell no hauria estat possible.

CARLES SENTÍS

Moderador:
ANTONI SEGURA

ANTONI SEGURA: Reprenem avui el cicle sobre la memòria de la transició a Espanya i Catalunya, amb la participació del senyor Carles Sentís, del qual crec que no calen gaires presentacions: és un dels mestres del periodisme del país. Recordava amb ell fa un moment que és segurament el primer que va practicar això que avui se'n diu el periodisme d'investigació o de recerca, amb un tema relacionat amb la immigració murciana a Catalunya ja fa uns quants anys, i que avui és aquí, no tant en la seva condició de periodista, sinó en la seva condició de polític, perquè un temps es va dedicar a la política i va tenir l'oportunitat de representar el que llavors era el centre polític en el ventall català, en les primeres eleccions del procés de transició a la democràcia.

CARLES SENTÍS: Penso que l'aportació que puc fer és d'experiències personals, perquè de dades i informació general de la transició, se n'han publicat llibres, i encara està vigent la memòria col·lectiva.

Per tant, si alguna cosa modestament puc aportar en aquesta taula són les meves visions personals, impressions podríem dir-ne, i la primera és d'aquest mateix matí. He esmorzat, amb uns altres catorze o quinze periodistes, amb Mario Soares, a l'hotel Ritz.* Com sabeu aquests dies s'està celebrant una set-

* Mario Soares, fundador de Partit Socialista Portuguès (1972), ministre d'afers estrangers als primers governs provincials després de la revolució, primer ministre entre 1976-1978 i 1983-1985 i president de la República de 1986-1996 (nota del editors).

mana portuguesa, i ahir vàrem dinar, amb Pinto Balsemao, que va ser president del govern en un moment determinat, i és un home bastant lligat amb el nostre país; a banda que parla bé l'idioma i que ha vingut moltes vegades, està casat amb una senyora els pares de la qual són del Baix Empordà. Ella va néixer a Lisboa però la seva família és de Palafrugell. Pinto Balsemao és el propietari d'un diari, *l'Expresso*, que té una gran importància al seu país.

Aquest matí era el torn de Mario Soares. Li hem preguntat pels vint-i-cinc anys de la revolució dels clavells, com és natural, i ell ens ha vingut a dir que s'havien de commemorar dues coses: la revolució del clavells, que evidentment va trencar amb la dictadura, però també una data posterior: l'establiment de la democràcia pròpiament dita a Portugal, perquè la revolució, com sabeu, va ser un aixecament militar i com a tal no va tenir un aire de transició, sinó que va produir un govern d'uns militars junt amb el Partit Comunista. Va ser un intent real durant uns mesos d'una mena de castrisme a Europa. Aquest Finisterre que és Portugal es va convertir en una Cuba europea. Això va durar bastants mesos, bastant temps; i amb molta confusió.

Aleshores l'economia de Portugal era tant dolenta, que es va establir una situació gairebé caòtica. El mèrit és haver-ne sortit. Es pot dir que hi va haver un xoc, però sempre sense violència. Els portuguesos són gent no violenta. Ja sabeu per exemple que a les corrides de braus, el brau està *embolado*: a la punta de les banyes li posen una bola, perquè no pugui matar, i aquí, en canvi, si algú toca les puntes, perquè no siguin tan afilades, se'n pot anar a la presó. De manera que la violència d'Espanya és una cosa i la de Portugal, una altra.

El fet és que durant aquesta *revoluçao*, doncs, no hi va haver víctimes; van sortir les metralladores i els tancs pels carrers, però no hi va haver cap mort.

Hi vaig anar dues vegades. La segona durant les eleccions, però primer en els dies que van seguir al 25 d'abril. Encara vaig veure arribar a una conferència de premsa a Otero de Carvalho, un dels capitans del cop, en un helicòpter. És a dir, que hi va haver un muntatge militar, però no hi va haver trets, o a penes. Crec que hi va haver un mort, però no pas a Lisboa mateix.

Bé, ho dic tot això no pas perquè vulgui parlar d'un altre tema, sinó perquè enllaça amb el d'avui. A Portugal, on els socialistes i els comunistes es van enfrontar i els socialistes van guanyar la partida, van convocar unes eleccions, i després d'elles la cosa es va normalitzar. Avui Portugal –això sí que ho vull subratllar– està en una situació en tot ordre magnífica. Són uns grans treballadors i una gent molt organitzada, s'ha col·locat dintre de l'euro, tot i que la gent es pensava que no hi entraria. Tenen una bona estabilitat econòmica i política. Algú pensa que Soares pot ser el president del Parlament europeu futur.

Dic tot això perquè els fets de Portugal del 25 d'abril van animar molta gent d'aquí a l'oposició, però al mateix temps van reforçar el règim de Franco

durant un temps, perquè van desembocar cap a un govern comunista, van tancar els bancs, la gent no podia treure els diners, o havia de justificar perquè els treia, els estrangers que tenien un compte allà no el podien moure, etcètera, etcètera. Aleshores hi va haver un moment en què es va dir: «Veieu què passa si cau en Franco?». Però en Franco es va morir. Si els fets de Portugal van ser l'any 74, el 75 va ser l'any de la mort d'en Franco. De manera que els efectes de la *revolucao* de Lisboa van tenir uns efectes només momentanis. Perquè mort en Franco, tot havia de canviar. Hi havia molts activistes que esperaven aquesta mort d'en Franco. En lloc d'anar al carrer van dir: «No val la pena, aquest home està a les acaballes, esperem uns mesos, un any o dos».

L'exemple de Portugal no va tenir efecte aquí, o només per a una cosa: assumir la idea que no s'havien de treure les tropes al carrer, que no hi havia d'haver una ruptura violenta, que s'havia d'anar a la democràcia per una transició. Com es va fer. Era molt difícil aleshores pensar que es podia fer així; ara que s'ha fet sembla senzill; però era molt difícil. La prova és que no s'ha fet enlloc més. Hi hagut situacions semblants però no iguals, ni molt menys. Per exemple, Portugal va passar per uns anys de fallida econòmica, en canvi Espanya no. Tot va circular com si anés rodat, com si portés lubricant, com si portés les rodes greixades. I això és una cosa que va sortir una mica per voluntat de tots. Jo crec que el mèrit no és de cap persona en particular, sinó una mica de tots plegats: dels que van intervenir en política sobretot. El Partit Comunista no va voler la ruptura que es va produir a Portugal, i va jugar per la democràcia; això va ser molt important.

Però tampoc hi va haver dretes; les dretes, després de la mort d'en Franco, es van quedar vigilant. Estaven en part al govern, Arias Navarro, que va ser el que va donar la notícia de la mort d'en Franco. Després van formar un govern ja bastant diferent en tots els ordres. Per exemple, de ministre d'Informació —encara existia aquest Ministeri, que havia estat molt sever, perquè era el que havia tingut la censura de premsa, etc.— van nomenar a Adolfo Martín Gamero, que era un diplomàtic, procedent de la Escuela Libre de Enseñanza, que era ja, abans de la guerra, un viver de gent liberal, d'esquerra i republicana. El seu subsecretari es diu —perquè aquest encara és viu, el pobre Martín Gamero va morir—, Ignacio Aguirre Borrell —és català per part de mare—, també diplomàtic. El Ministeri d'Informació va anar a parar als diplomàtics, i els diplomàtics per ofici, per formació i per estructura són una gent dialogable, acostumats a portar les coses pel camí dels acords, de les negociacions, al cap i a la fi del diàleg.

A Catalunya, una mica abans es va produir un fet important a l'associació de la premsa. Avui hi ha un col·legi, Col·legi de Periodistes de Catalunya, però aleshores hi havia l'Associació de Periodistes de Barcelona. Una altra a Girona, Tarragona i Lleida. Per tant, hi havia, com a la resta d'Espanya encara ara,

unes associacions que no tenien l'entitat d'un col·legi institucional. En vida de Franco es va produir un moviment polític dintre de l'associació; com sabeu per manca de partits polítics, i per manca de Parlament, la política es feia en altres llocs com els diaris. Per això es deia que la premsa era el parlament de paper, i el parlament del paper. Això, en l'Associació de la Premsa es traduí en un posicionament polític dels periodistes. Hi va haver un grup més o menys clandestí de periodistes anomenats democràtics que funcionaven a banda de l'associació, que encara estava presidida per una persona oficialista, editor del *Full del Dilluns*, que era una mena de butlletí. Tot plegat va fer que sorgís un moviment que va trobar la manera de fer caure aquella junta i que en sortís una altra, de gent d'uns i altres sectors, la primera que hi va haver a Espanya. Irrepetible, perquè no n'hi va haver cap més abans de la transició política, de manera que es pot dir que va ser una transició *avant la lettre*. D'aquesta junta jo en vaig ser president. No cal dir noms i partits, però es va produir aquest fenomen.

Aquesta situació va sorprendre alguna gent de Madrid i l'al·ludit ministre o bé el seu subsecretari ho van saber, i en el moment de constituir el seu ministeri de govern primer de la monarquia, em van cridar per ser director general, no de premsa, que era un nom que portava mals records, sinó de coordinació informativa, tot i que en realitat era una direcció general de premsa; hi havia la direcció de ràdio i televisió, la de premsa i una altra de turisme. Tot això queia dins del ministeri, que es deia d'Informació i Turisme. Així és com vaig tenir l'ocasió de participar en la transició des d'un primeríssim moment, perquè aquest ministeri ja va haver de fer la labor de no recordar-se'n que hi hagués reglaments ni normes de cap mena. Això vol dir que es va establir la llibertat de premsa automàtica, total. No solament això, sinó que es va crear *El País* i *l'Avui*. Aquest últim diari hauria sortit potser més tard, però en Josep M. Cadena, que és un historiador, i una persona molt propera a totes les coses de la premsa, diu que va sortir cinc o sis mesos abans, gràcies al fet que jo vaig punxar el ministre.

La meva feina principal va ser acompanyar el rei, que va visitar les aleshores encara dites regions d'Espanya. Aquestes visites van començar per Catalunya, que no és un detall superflu, i vàrem anar a Andalusia, Galícia, etc. i a Amèrica, primer a Santo Domingo, i després als Estats Units: Washington, Nova York, etc.

Com a director general, vaig estar-hi onze mesos, i per què onze mesos? Perquè va canviar el govern, i aquest Ministeri d'Informació el va ocupar Adolfo Suárez, i Martín Gamero va tornar a anar d'ambaixador a algun lloc i poc després va morir.

Quan va entrar Suárez com a ministre, em va dir que em quedés, jo vaig dir que havia anat cridat per un amic meu, el diplomàtic al·ludit i no tenia vo-

cació de continuar. Potser això els va fer veure que no era un home que anés darrere de càrrecs. Era un periodista i com a tal m'havien demanat que fes de director general. La meva missió ja feta era la de reconvertir el que havia estat la Direcció General de Premsa per un telefonar i demanar com a favor el que abans eren obligacions. Coneixia gairebé tots els directors dels diaris d'Espanya, perquè havia estat director i president de l'agència EFE, i l'agència EFE ven el seu producte a tots els diaris. És un subministrador de materials. No podrien sortir els diaris si no hi hagués l'agència EFE o una altra com la France Press. Donen el ciment i els maons perquè els altres aixequin el muro. El cas és que això feia que jo hagués estat en contacte amb els diaris i la premsa en general. Aleshores vivia més a Madrid, i abans més a l'estranger que no pas a Espanya. Vaig estar deu anys seguits a París, dos anys als Estats Units, etcètera.

Quan el Consell del Regne va donar una terna al rei perquè designés el nou president del govern, el que havia de convocar eleccions, davant de la sorpresa de quasi tothom, en lloc d'Areilza, que era el que anava de favorit o en Fraga que també era una persona possible, el rei va escollir Suárez. Va ser una sorpresa bastant gran, però no tant quan se saben les coses des de dintre. El cas és que Suárez es va anar preparant i va fer una mena de partit polític. La UCD va tenir el defecte de ser una improvisació i no un arrelat partit polític. Els partits polítics neixen de les bases. S'estructuren i un dia arriben al poder. Va succeir al revés: des del poder es feia un partit polític, una cosa bastant artificial. Es recorre a persones, i per això dintre de la UCD n'hi havia de molt notables. Els diputats foren notaris, advocats, metges i gent assenyalada. Precisament escollida així perquè no hi havia partit, i es van escollir les persones amb pinces.

Per què em van cridar a mi? Potser perquè en Suárez havia vist que jo no era un home que m'agafava als càrrecs. Un dia em va telefonar Leopoldo Calvo Sotelo i em va dir: «Escolta, et donem cinc hores perquè diguis si vols ser cap de llista de la UCD per Barcelona». La UCD es va fer més o menys així a tot Espanya i aleshores aquí, a Barcelona, hi havia els partits clàssics, per exemple el Partit Comunista; partits socialistes n'hi havia dos, que després es van unir, etcètera; hi havia la Unió Democràtica de Catalunya, que ja existia d'abans de la guerra; és el partit més antic que hi ha avui. Quan no estaven autoritzats encara els partits hi havia intents de fer associacions polítiques o clubs. N'hi havia un que es deia Club Catalònia —com d'altres, anomenats per exemple Centre Català—. El Club Catalònia volia ser una reminiscència del que havia estat la Lliga en els seus bons moments. Així les coses la UCD, des de Madrid, volia empalmar amb algun grup català, però no veia amb qui ni com. Finalment va decidir fer una candidatura amb noms i cognoms. De la mateixa manera que em van demanar a mi per encapçalar la llista ho van fer

amb Jiménez de Parga i altres com Espinet, que va morir al cap de pocs mesos, Capdevila, i Ramírez de Heredia, que és avui eurodiputat i cap de la primera associació gitana d'Espanya i potser de tot Europa. Gent escollida per diferents raons, que tenien un altre ofici, ja que no existien precedents polítics. Després alguns d'aquests van romandre en la política, i altres com jo mateix, quan va arribar el moment vàrem tornar a casa.

Quant a la gènesi de la meva incorporació política, va sorgir, quan després de l'al·ludida crida em vaig reunir amb els del Club Catalònia, i els vaig dir: «No han escollit el Club Catalonia, m'han telefonat a mi, què faig?», i ells em van dir: «Home! si no han escollit el Club Cantalònia, no està clar que hi puguis anar tu». Després això es va posar a debat i la majoria va dir que sí, per descomptat, i sobretot si era el primer de la llista. Aquesta és l'explicació de com vaig anar a parar a la política ben bé, com veieu, d'una manera inesperada, sense fer cap pas personal.

Els treballs van venir després. No teníem cap quadre, haver-lo de constituir, i haver d'organitzar un partit, i anar immediatament a les eleccions, amb una campanya electoral difícil. Nosaltres no teníem les credencials d'altres partits, que venien amb l'empenta del marxisme i de posicions republicanes. No érem la dreta; hi havia en López Rodó, candidat del partit que va ser Alianza Popular. Era a la nostra dreta, i això ens ajudava a col·locar-nos al centre.

Però érem, de veritat, el centre. La prova és que el govern de la UCD, per exemple, a banda de posar en marxa les autonomies, fet enorme i significatiu, amb el ministre Ordóñez es va implantar el divorci a Espanya. I el mateix Ordóñez, ja no com a ministre no de Justícia sinó d'Hisenda, va estructurar els impostos, potser no tan forts com ara, però ja poca diferència. La dreta havia d'estar-hi en contra. Encara que només fos per aquestes dues mostres, es demostra el centrisme abans remarcat.

La UCD es va trencar. Com que estava integrat per persones individualment escollides, n'hi havia que tiraven més cap a la dreta i altres, més cap a l'esquerra. Això era molt difícil de mantenir. L'estructura interna se'n ressentia. Hi havia algú que venia de la política, com Martín Villa que havia estat en càrrecs polítics abans, però la major part venien de l'estricta món professional, i d'això en va patir l'estructura del partit. Però no com a exercici del poder, car va ser un centrisme real i molt difícil de reproduir, perquè un altre partit avui tindrà uns programes que no serien ben bé centristes.

S'havia d'aguantar, a més, l'exèrcit que encara era dintre del govern. No certament després de les eleccions, però sí abans. Hi havia un almirall i dos generals d'agafa't fort i, per tant, s'havia d'anar fent estires i arronses. Però es va aconseguir anar a les eleccions, que varen ser molt sinceres. La gent va votar sense cap temença ni preocupació. Ja hi havia una Espanya diferent a la d'en Franco. No solament les esquerres pròpiament dites, sinó la burgesia en

general, que mai havia estat dictatorial —abans de la guerra per exemple no ho era pas—, recordava les seves posicions liberals i democràtiques. De partidaris de la dictadura n'hi havia molt pocs, sobretot a Catalunya.

Les eleccions del 77 van constituir un èxit total. Tots acceptaven la democràcia i no n'hi havia cap que s'orientés cap a fórmules de violència, accions directes o no parlamentàries. Va ser un moment dolç per dir-ho així. Es va poder fer la Constitució, i molt aviat, es van preparar ja les lleis d'organismes constitucionals. La Constitució va ser el màxim assoliment d'aquella legislatura. Una constitució que encara és avui vigent i que em penso que ho serà bastant de temps encara, perquè si com totes els seus defectes, aquesta té també algunes grans qualitats. Hi ha l'obertura envers les autonomies; en realitat, n'hi havia una que demanada amb gran força política, la de Catalunya; hi havia també el País Basc, que la demanava amb la força també dels seus diputats.

Es pensava primerament que les autonomies serien com en el temps de la República, és a dir, les que avui en diuen històriques, que són Catalunya, País Basc i Galícia. La guerra civil va esclatar quan Galícia estava constituint la seva; no va tenir temps ni de posar-se en funcions. Les altres regions en el 1978 també la van voler. Hi va haver per part d'Andalusia una pressió tremenda, de la qual la UCD es va ressentir moltíssim. Es van fer unes autonomies de diferent grau però Andalusia no ho va acceptar de cap manera. Els socialistes d'això, en van prendre bon partit. El «café para todos» no va ser un previ invent de Suárez, sinó la conseqüència de la pressió exercida per l'oposició que va obrir la carrera. Perquè es donessin les autonomies de Catalunya i el País Basc es va haver d'acceptar que es donessin en altres llocs que ho demanaven. Va ser una cosa que va sorgir gairebé per ella mateixa, com quan es produeix una gran pressió.

Dic això, perquè jo noestic gens convençut que sigués bona cosa que hi hagués tantes autonomies, de llocs que ni la volien realment, no en sentien la necessitat. No hi havia cap motiu, perquè si no hi ha una raó històrica i cultural i idiomàtica, sobretot, no hi ha suficient base. Com en el temps de la República, només n'hi havia tres que responien a això, a una cultura, a un llenguatge i a una diversitat, i no hi havia cap diversitat entre Castella i Lleó, o bé la mateixa Andalusia. Escriptors i poetes ben importants de la llengua castellana moderna són andalusos; García Lorca és andalús, però és un poeta castellà.

Tot aquest tràmit va estar ple de dificultats. També l'Estatut va constituir un treball difícil. A les Corts va passar perquè es vivia un moment molt especial, perquè sinó potser no hauria passat tal com és. Ja als temps de la República, l'Estatut d'aleshores va topar amb unes dificultats molt grans, malgrat que el presentaven diputats republicans, i d'esquerra, però com és ara sabut, les esquerres a Espanya no ho són perquè anessin a favor de l'autonomia.

A la UCD, i torno ara a l'experiència personal, vàrem tenir moltes dificultats. Però al mateix 77 es va produir un fet: vàrem portar en Tarradellas. En les campanyes electorals d'abans del 77, els eslògans que es cridaven als nostres carrers eren: amnistia, estatut d'autonomia i president Tarradellas per a la Generalitat. Doncs, restauració de la Generalitat. Nosaltres ho teníem també al programa, com quasi tots els partits amb representació parlamentària, però només ho podia realitzar aquell que tingués vinculació amb el poder. Portar en Tarradellas volia dir instal·lar-lo a la plaça de Sant Jaume. Portar en Tarradellas volia dir portar doncs la Generalitat de Catalunya, car ell no volia venir de cap altra manera. De feia temps ho sabia jo, perquè era amic d'en Tarradellas d'abans de la guerra, i ens tutejàvem. La gent es quedava molt estranyada perquè tothom li deia de vostè menys jo i algun altre. Hauria de recordar que el 6 d'octubre vaig estar dins de la Generalitat tota la nit, i després, quinze dies al vaixell Ciudad de Cádiz, perquè era secretari d'un conseller de la Generalitat, que era l'únic que no era d'ERC, sinó d'Acció Catalana: Martí Esteve, conseller de Finances. La tarda del 6 d'octubre passant pel meu despatx em va dir: «Què fas aquí encara? Vés-te'n cap a casa, que això acabarà malament». Llavors jo vaig pensar, «aquest home em tracta com si jo fos una criatura». Certament, era molt jove, estudiant encara, i vaig pensar «m'haig de quedar per dignitat», encara que ja veia que s'anava a cometre un error monumental. Això ho podia veure qualsevol. Així doncs vaig estar un temps agafat amb tot el Govern de la Generalitat i el seu entorn. El vaixell estava atracat al moll d'Espanya. Va haver-hi temps a bord per lligar coneixences i amistats. Després a en Tarradellas, el vaig anar veient a França, mantenint una bona amistat personal. Què és el que va dir ell –ara salto d'una cosa a l'altra, però sempre per anar seguint un fil–, quan va entrar a la Moncloa amb mi? El van portar de viatge amb un secret molt considerable però a la sortida, sí que hi havia premsa, perquè els del cabinet d'en Suárez des de la Moncloa van avisar els periodistes, perquè ja era un fet consumat, i es va voler que se sabés. Als periodistes, a la pregunta, «i llavors, en Sentís, què és?» Perquè no fos cas que el portés la UCD, Tarradellas, que volia venir per ell mateix, va dir que jo era un amic seu. No volia deure la tornada a cap partit polític, no ser esclau, o estar lligat, o ser deutor d'un grup polític. Ell volia venir com a president de la Generalitat que ja era. Volia que se li reconegués el que ja era fora, per tant considerava que només era una qüestió geogràfica. ¡Quina qüestió geogràfica! Adolfo Suárez li deia: «Usted dice que no me pide nada»,

* El primer viatge de Josep Tarradellas a Madrid va tenir lloc al 27 de juny de 1977. Segons Manuel Ortíz (Una vida entre burgesos. Memòries, Barcelona, Edicions 62, 1993: 152 i ss), l'empresari basc Luís Olarra va prestar l'avió en què viatjaren de París a Madrid Josep Tarradellas, Carles Sentís i el mateix Manuel Ortíz (nota dels editors).

«jo no li demano res, jo ja sóc president de la Generalitat», «pero me lo pide todo porque quiere ir a Barcelona». Perquè jo ja li dic, afirmava Suárez que «Vagi a Barcelona, hi pot anar i vostè serà president, no hi ha dubte que vostè sortirà a les eleccions al Parlament de Catalunya, el faran president». I Tarradellas deia: «No, no, jo ja ho sóc ara president».

Bé, doncs, amb aquesta petita qüestió que sembla que no és res, ell s'hi jugava tornar a París, fins al punt que, quan va sortir de la entrevista que van tenir ells dos va dir als periodistes que tot havia anat molt bé però ja en el cotxe de la policia que ens havia recollit a l'aeroport, a la meua pregunta: «Doncs així ha anat molt bé?», va respondre: «Molt malament, molt malament, demà passat ens en tornem a París. Tot el que li he dit sí ell m'ha dit no, i el que ell m'ha dit sí jo li he dit no». En Tarradellas es va jugar a cara i creu, només per aguantar aquest punt, els anys d'exili. Potser sí que després hauria vingut, com altres, i hauria anat a les eleccions i hauria estat elegit. Però entre altres raons, hi havia una qüestió d'edat. Era difícil que en Tarradellas tornés a fer política començant de nou. Repeteixo: el seu valor extraordinari va ser aguantar tot el temps la seva condició de president com a l'exili. Això volia dir que va saltar sobre la guerra, perquè l'argument que hi va haver en la transició per part de Suárez i el seu govern va ser de dir: «Nosaltres no trenquem res, evolucionem, anem canviant les lleis, perquè que no hi hagi ruptura».

Tanmateix, n'hi va haver una de ruptura, que va ser la de la Generalitat de Catalunya perquè la Generalitat fou l'única institució que es va reconèixer del temps de la República. Però de ruptura al mateix temps, va ser en una persona que va donar el to perquè no hi hagués violència, perquè si en Tarradellas en lloc de venir d'aquesta manera, hagués dit hem de fer una ruptura i hem d'anar a la imposició per la força de la Generalitat deixant de banda el règim de Madrid o la monarquia o això i allò, aleshores s'hauria produït el capgirament que certament alguns volien. Tanmateix, ell va donar el to justament perquè fos un operació política evolucionada i transicionada i més o menys presa amb consens.

En la seva entrevista amb el rei, a la qual vaig ser-hi present, va dir: «Jo sóc republicà, però abans de tot jo vull la Generalitat, aquesta és la meua tasca, jo no m'he integrat al govern de la República a l'exili. Em van dir que entrés al govern de la República i no ho vaig voler. Per damunt de tot, la Generalitat, pactant amb qui hi hagi a Madrid. Volia l'autonomia i de nou la personalitat del govern de la Generalitat —que ell volia més ampli, del que en realitat ha estat—. «Nosaltres ens cenyim al que volem per a Catalunya i no fem qüestió, per tant, sobre el que hi hagi o mani a Madrid». Precisament el 6 d'octubre es va cometre l'error de lligar-se amb una situació política espanyola, en Companys va sortir al balcó i va proclamar la República catalana, amb relació als pobles d'Espanya, lligant amb la rebelió que hi havia a Astúries, i

contra el govern feixista, que no ho era, de Gil Robles. No estava tan sols Gil Robles dintre el govern, però sí que tenia la majoria parlamentària. En Gil Robles no era un feixista, ni ho va ser, com es va demostrar després durant la guerra i sobretot en la postguerra. Es va quedar a l'exili, no va col·laborar gens amb Franco, va ser-hi absolutament contrari, va posar-se en la línia de la restauració monàrquica. Es va presentar després a les eleccions del 77, i no va sortir, perquè l'havien oblidat, molta gent el va oblidar.

Així doncs, la posició d'en Tarradellas era molt important perquè va donar aquest to i no solament a Catalunya. De fet Catalunya va difondre la idea o pràctica del diàleg de la democràcia a la resta d'Espanya. Catalunya no mana, però justament quan passen coses a Espanya importants, surten d'aquí o per alguna cosa que ha passat aquí. Exemple, la dictadura de Primo de Rivera, ja que surt del capità general de Catalunya, i surt perquè troba un terreny adobat, perquè hi havia aquí unes lluites de pistolers pels carrers. És a dir, que és Catalunya on es produeix una alteració d'ordre públic i com a conseqüència d'això hi ha un pretext per a un cop d'estat. És aquí on també sorgí la República, on es va proclamar. Lluís Companys la va proclamar a l'ajuntament, i cuita-corrents Macià va anar al balcó del davant i va proclamar també la República catalana, però amb unes hores de retard. Va ser en Companys el que va anar primer a l'Ajuntament de Barcelona, abans que a Madrid hores després en Miguel Maura anés a la Direcció General de Seguretat, un punt neuràlgic del poder, a la Puerta del Sol.

Tot això ho dic perquè voldria deixar clar que en la transició a Catalunya va jugar un paper molt transcendent en Tarradellas i tots nosaltres –i quan dic tots nosaltres no vull dir jo–. L'atzar va fer que jugués aquest paper, perquè Suárez no ho va fer ràpidament això d'enllaçar amb Tarradellas. Era una operació molt difícil, havia portat Carrillo, que havia estat una operació complicadíssima, que l'exèrcit d'aleshores li va tenir en compte. Estava així l'exèrcit, penseu que el 23-F va ser un efecte posterior i fallit d'un moviment anterior que s'havia anat concentrant, i a deshores, malament i d'una manera grotesca va sortir el 23-F. Però hi havia dintre de l'exèrcit uns grups que no estaven disposats a donar pas a tot això, i que estaven pensant saltar un dia, i d'aquesta pressió en va ser víctima Suárez. En la seva segona conversa amb Tarradellas li va dir: «No busquemos dificultades mayores, porque en otro departamento de la misma Moncloa está una representación del Estado Mayor, que me viene a preguntar qué hace usted en Madrid.»

Tot va sorgir, amb grans dificultats, i Suárez es jugava a cada moment el que després va passar: la seva caiguda. Podia haver passat abans. Per tots aquests plantejaments ell tenia els seus dubtes, però després quan es va decidir, em va cridar a Madrid i em va preguntar quin grau d'amistat tenia amb Tarradellas. Li vaig explicar i després va dir: «Jo no estic disposat a anar a la

frontera a veure'l, de manera que ell ha de venir». Sí, sí, ell vindrà; a París em va dir que es veuria amb qui manés a Madrid, democràticament i que per tant tingués la condició per poder negociar la restauració de la Generalitat. És a dir que aquesta democràcia que tenim avui no va sorgir com el sol cada matí a l'horitzó, sinó que va ser treballada i viscuda per una gent de bona voluntat. La part substancial d'aquesta transició es va acabar quan van guanyar els socialistes.

La UCD va esclatar pels motius que he dit abans –sembla que ho hagi dit amb un cert desordre, però no, ja veieu que no, que dic les coses per anar apuntant cada moment i il·lustrar-ho–, va tenir aquesta dificultat, en l'organització i en els seus votants, que en un moment determinat alguns van tirar més cap a la dreta i d'altres més cap a l'esquerra.

Hi havia una crisi general. Va destacar sobretot l'empenta del Partit Socialista, a tot arreu i també aquí a Catalunya, i també a llocs on no es sospitava, com és a Andalusia. Una força històrica, probablement perquè li tocava guanyar. Durant aquelles eleccions que van perdre, ja ho reconeixia: he estat sempre periodista, encara que llavors no exercís i el periodista té l'obligació de veure les coses objectivament; després a l'hora d'escriure-les les pot sotmetre al seu judici, però a l'hora d'observar-les, ho ha de fer molt objectivament. Després ja en una altra posició d'opinió pot atacar-les o defensar-les, però no pas quan les estudia. És a dir, si un corresponal –cosa que he fet tants anys–, és a França o els Estats Units, no pot estar a favor d'un o de l'altre i així potser ho pot veure més clarament que els mateixos del país. Crec que al Partit Socialista li tocava guanyar, que a les esquerres els tocava guanyar i manar perquè s'havien passat massa anys sense fer-ho. Van manar, doncs, bastants anys, i ara hem anat a altres alternatives. Així es va constatar que la democràcia és estable. Es va estabilitzar en el moment en què van guanyar els socialistes. Aleshores es va veure que la dreta no s'aixecava, i de fer-ho hauria caigut en el ridícul. Això també va afirmar la monarquia. El rei també va regnar amb els socialistes. Trobo que va ser una victòria absolutament deguda, i una onada que ens havia d'engolir als centristes. Crec que la transició va acabar quan nosaltres vam perdre, i llavors jo me'n vaig anar cap a casa.

He fet una explicació de les meves impressions, però lligades amb uns fets molt viscuts de primera mà, i com he dit abans la millor aportació que podia fer era aquesta, perquè explicar que tal dia va passar això i allò és inútil perquè ja ho sabem tots.

COL·LOQUI

PABLO ROMERO (estudiant d'Història a la Universitat): Volia preguntar-li una cosa: al principi quan ha parlat d'abans que passés la transició, és a dir, els últims anys de la dictadura, deia que no hi havia llibertat d'expressió, però que si n'hi havia una mica era en el periodisme, que els diaris eren una mica el Parlament, el que no hi havia de llibertat era als diaris. A veure si podia concretar una mica més, perquè no s'acaba d'entendre gaire que si no hi havia llibertat, es pogués exercir als diaris, havent-hi la censura i el fet que la premsa sigui una mica un aparador.

CARLES SENTÍS: En realitat, hi va haver fases, hi va haver un temps que hi havia la censura total, però després va sortir el que se'n diu la llei Fraga, que ara sembla naturalment una altra mena de censura, però quan es va produir va constituir un canvi molt gran. Perquè amb la llei Fraga et podien posar una sanció, després d'haver publicat algun text, però és que abans de la llei Fraga no ho podies tan sols publicar, perquè s'havien d'ensenyar les proves d'impremta a uns senyors que deien això sí, això no. Per tant, això ja va ser un canvi, i ja en aquesta època hom arriscava, com alguns diaris van fer i alguns periodistes també. Podien posar una multa o fins i tot obrir un procés, etc., però es podien dir coses.

De tota manera, sempre es podien dir coses, per exemple, si un correspon-sal és a Anglaterra, o França, i aleshores fa un elogi de la posició democràtica o d'esquerres, o de dretes d'un partit polític, i diu: «Això és el que ha fet que França se'n surti de la postguerra», el lector trasllada aquesta situació a casa seva. I després també parlant d'uns i no parlar d'altres. Justament d'això de vegades els periodistes n'han abusat, perquè en aquella època es va fer política i molts periodistes que estaven en diaris ja eren comunistes, socialistes de la CNT o el que sigui, Comissions Obreres que després se'n va dir. De manera que es podia traslluir ja una manera de dir les coses o d'escriure-les, si se'n sap o almenys insinuades. Per tant, com més es van anar obrint els mitjans de comunicació i després ja oberts del tot, no hi havia en un interregne altra política que la que feien els diaris i per això es parlava de «parlament de paper».

ANTONI SEGURA: Voldria fer una reflexió de cara als alumnes que possible-ment algun dia vulguin emprendre una tesi utilitzant com a fons els diaris de l'època, el que segurament tindran és una dificultat que en l'època no hi havia, que és aquest saber llegir entre línies i aquests sobreentesos que s'utilitzaven en determinades revistes o en determinats diaris de l'època, i és clar que avui, llegits ara, doncs, si un no és capaç d'inserir-se en el context d'aquell moment pot no entendre res.

El mateix succeïa amb determinades obres de teatre que parlaven de coses en principi totalment banals i tenien un gran èxit de públic. Determinades obres de

teatre, ambientades en períodes i moments, totalment diferents dels que es vivien aquí, això que tan bé deia el senyor Sentís, a l'hora de parlar d'un determinat govern anglès o francès, tenien una lectura política. És a dir una obra com *Marat Sade*, o *Primera Història d'Esther* podien arribar a ser un debat polític a l'Espanya o a la Catalunya dels finals del franquisme o fins i tot altre tipus d'obres que justament passaven la censura perquè el context no tenia res a veure amb el d'aquí. Però el públic d'aquí sí que la llegia i la veia amb ulls i amb el context d'aquí.

Això segurament serà difícil d'interpretar sobretot si no s'ha viscut de primera mà.

JOAN SEBASTIÀ: Em dedico al cinema. El Partit Comunista era conscient del harakiri que feia renunciant a la ruptura? Aquesta seria una pregunta. I l'altra qüestió seria, l'actitud de les potències estrangeres durant la transició va ser neutral?, perquè si estaven d'acord amb Franco fins llavors, com actuaven en veure els esdeveniments que estaven passant a la península?

CARLES SENTÍS: En primer terme jo no diria que les potències estrangeres estiguessin tant a favor de Franco. El que passa és que quan van intentar algunes intervenir més o menys a través de l'ONU per fer caure el règim van veure que, al revés, el podien enfortir. A més, després de la guerra mundial es va produir la cortina de ferro, es va produir l'enfrontament dels soviètics amb els aliats que fins aleshores havien estat junts.

Em trobava justament a Nova York a l'ONU quan això es va produir; aleshores de seguida va haver-hi un tancament, no donar facilitats a l'exèrcit roig per ocupar, a Europa, més països. En determinats països primer figurava que hi havia democràcia, i aleshores el Partit Comunista s'introduïa dins del poder, com a Praga, per exemple, a Txecoslovàquia, o a Polònia, etc. Aleshores s'hi abocava l'ajuda russa que col·laborava amb els comunistes del país. Seguidament queien sota l'òrbita soviètica i es convertien en satèl·lits. Tot això es produïa ràpidament, perquè els americans van desmobilitzar i marxar d'Europa. Fins es van vendre bastant armament, vaixells, i fins uniformes.

Anglaterra va quedar apallissada i no va voler ni sentir parlar d'anar a l'Índia o a qualsevol lloc, el poble acceptava liquidar l'Imperi, no volien defensar res, estaven esclafats. Però la Unió Soviètica no, aquests van veure que era el seu moment, i quan això es va evidenciar, les potències aliades que havien fet un manifest i dit tripartit –Anglaterra, França i els Estats Units–, adreçat al poble espanyol perquè es tragués la dictadura del damunt, van fer marxa enrere. El poble espanyol, per la seva part, no hi podia fer res, encara estava convalescent de la guerra civil.

Els tres països esmentats no havien d'instigar quelcom que no podien donar suport, o no volien donar suport. En efecte, en el moment d'aquesta ruptura i co-

mençament de la guerra freda –llavors aquest terme no existia–, Churchill primer i els Estats Units després van creure en el perill que Espanya caigués sota un domini comunista, i es van dir: “Franco ja està bé, que es quedi i que ens vigili això mentrestant, i així no hi haurà comunistes”. O sigui que van acceptar en Franco com un arranjament operatiu dintre del panorama del mapa estratègic europeu, i el van deixar, però no és que fossin “franquistes”. Certament tampoc van ajudar gaire ni a la monarquia, ni a la restauració, de la democràcia, la veritat sigui dita, això s’ho van haver de fer els espanyols. Per a les eleccions de 77 sí que hi va haver algunes ajudes monetàries, d’alguns partits europeus, en pro de les campanyes electorals, però això van ser quatre cireres. Alguns van deixar Espanya com un cas perdut. Quan es va produir el 23-F, també alguns es van creure que la cosa prosperaria, que aniria endavant –les primeres hores, és clar, perquè va durar una nit–, però durant aquella nit, la matinada i el dia següent es van pensar que el cop podia prosperar o que es repetiria, que hi hauria més tard un altre intent. Es creien que a Espanya només hi podia haver una dictadura o una situació de confusió o de desordre i una dictadura altra vegada.

Tenien els al·ludits aquesta idea, com començant el segle passat durant tongades va ser així. No obstant això, hi va haver quasi 75 anys de governs bastant democràtics. Sagasta i Cánovas es van alternar. Era un règim una mica dirigit i caciquista, però liberal i, en aquell temps, democràtic. Però d’aquests setanta anys a l’estranger no se’n recordaven; únicament tenien present que Espanya era el país dels cops d’estat militars i, per això, es van abstenir.

Quan després del 23-F, nomenat ambaixador el ministre d’Afers Estrangers de Suárez, em van enviar a França, Bèlgica i Holanda (no vaig anar a més llocs perquè no hi va haver més temps), a parlar amb els directors dels diaris i personalitats influents de la vida pública per dir que allò no es repetiria. Em preguntaven per què no es repetiria. Els vaig dir perquè ja havia passat. Certes coses que succeeixen ja no poden succeir més. «No es poden tornar a repetir!» No, perquè ho han fet massa malament, han fet el ridícul, hi ha una frase francesa que ho diu: «n’y a que le ridicule qui tue», només el ridícul mata, i el Tejero va fer el ridícul. Uns em creien i d’altres no tant, però ara estic molt satisfet de pensar que vaig anunciar-los el que va succeir al nostre país. La democràcia espanyola està avui tant instal·lada com qualsevol altra d’Europa.

Però per contestar a la seva pregunta: ajuda zero, i ajuda a Franco, ajuda passiva, però va existir. No oblidin una carta d’en Roosevelt –que era del Partit Demòcrata i figurava més o menys a l’esquerra als Estats Units, si és que hi ha esquerra–, que va enviar a Franco; comença dient: «My dear General, les tropes passaran per l’estret de Gibraltar, i això i allò, no és res contra vostè, nosaltres anem a fer la nostra guerra contra Hitler...». Aquesta carta comprometia la política nord-americana, i s’abstenia, per tant, del que pogués passar a la península Ibèrica.

ÀNGELS SOLÀ: (Professora d'Història). A mi m'agradaria conèixer l'opinió del senyor Sentís sobre el paper del senyor Ortínez en el retorn del president Tarradellas.

CARLES SENTÍS: L'Ortínez va intentar un any abans que l'intent Tarradellas fos realitat. Tarradellas va entrar en contacte amb un coronel que es deia Casinello, que va anar a St. Martin le Bean per fer un informe. Però justament d'aquest informe hi va haver filtracions, i llavors Suárez es va tancar en banda, i va dir: «Si aquesta qüestió es converteix en un combat obert no vull anar a esbrinar res més». Ja hi ha l'informe que va fer en Casinello, que era del CSID. Això ara ha sortit i en parlen els diaris —que és el contrari del que ha de ser, perquè al servei d'informació hi ha hagut gent que ha fet traïdories, que s'ha passat a l'enemic, però el que no s'ha fet mai és anar als diaris, cosa que ha succeït aquí—. Per tant, era un informe, però només això.

Ortínez me'n va parlar a Calella de Palafrugell —teníem les cases molt a prop i la vídua encara l'hi té—, jo sabia doncs que hi havia hagut això. Quan vaig parlar amb Suárez i vam determinar l'operació, jo vaig avisar després a Ortínez; li vaig dir: «Això ara està en marxa, i ho vaig a fer», i em va dir: «Espera't, que jo vinc», i va venir a Barcelona de Madrid i em va dir: «Jo me'n vaig a París, perquè no hi hagi allà una filtració, a vigilar-ho des d'allà», i se'n va anar cap a París. Abans que em preguntés, «com penses fer el viatge?» jo vaig dir «amb avió», i ell em va dir «és un perill perquè el reconeixeran» —no l'hauria reconegut ningú, en Tarradellas llavors—, però va dir: «Jo tinc la manera de trobar un avió», i llavors va anar a trobar Olarra que tenia un avió particular molt bo. El tenia a Saragossa, des d'allí em va venir a buscar aquí a Barcelona, i així vaig anar cap a París on hi havia en Tarradellas i Ortínez a l'aeroport de Villecoublai, un aeroport semiprivat. Des d'allí mateix vaig avisar Martín Villa que arribàvem. De manera que vam fer el viatge junts, i quan vam arribar jo vaig anar sol acompanyant Tarradellas a la Moncloa. Tenia personalment encarregada aquesta missió, però em vaig fer ajudar per ell.

En el seu llibre explica que ja ho havia intentat. Algú ha establert una continuació de la seva gestió amb la meva, però no tenia res a veure, al contrari. Jo li vaig parlar de la meva gestió. Era natural que fos així, com era el diputat, i l'encarregat per Suárez, no ell. A més, m'ho va encarregar a mi sol: «tráelo tu, con Martín Villa» que era ministre de l'Interior i així es va fer.

Ortínez va col·laborar en aquest sentit d'una manera molt positiva. A Madrid, Tarradellas, una vegada feta l'entrevista a la Moncloa, volia anar a l'hotel Palace, però Ortínez va dir: «No, que a l'hotel hi haurà periodistes, vine a casa meva», i Tarradellas va anar a casa seva. És a dir, que va col·laborar d'una manera molt activa en aquest sentit, però no en el fons de la qüestió.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ

Moderador:

CARLES SANTACANA

CARLES SANTACANA: Antoni Gutiérrez Díaz és una persona que se'm fa una mica difícil de presentar perquè és molt conegut, perquè és una persona que va tenir un paper importantíssim en aquest període, per això ens interessa molt que avui ens expliqui les seves reflexions, però a més a més, com que es manté a primera línia de la política activa encara fa més fàcil que tothom el tingui ben present. Hi hagut altres convidats que en aquest moment no estan tan actius en la política i que potser han caigut més en l'oblit que d'altres persones. Antoni Gutiérrez Díaz és en aquest cicle precisament perquè va ser en aquest període clau de la transició una de les figures més rellevants del Partit Socialista Unificat de Catalunya, el PSUC, en concret secretari general penso que entre el 77 i el 81, i posteriorment entre el 82 i el 86. I, per tant, és una persona clau en el procés des de la representativitat d'un dels partits polítics més importants, ja en l'etapa electoral, però a més a més en aquella etapa anterior on és més difícil de valorar la representativitat de cada grup polític, ja que correntment s'ha concedit al partit que representava el senyor Gutiérrez Díaz una representativitat cabdal ja en el període anterior, sobretot en els últims anys del franquisme i en els de la primera transició on encara no hi havia hagut eleccions. Fenòmens tan importants com el de l'Assemblea de Catalunya, de la primera fase de la transició, tots els temes al voltant de la legalització del PSUC, del PC, etc., són temes que evidentment formen part de qüestions en què ell hi va participar i va intervenir-hi directament. Per això ens ha semblat que la seva aportació és molt important per entendre la manera com

es va viure tot aquest període des del principal partit de l'oposició antifranquista. I sense més preàmbuls, i seguint la tònica de les altres sessions anteriors, ell farà una intervenció en la qual després es podrà preguntar, consultar, comentar, el que sembli convenient.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Parlar del període de la transició és una cosa que m'agrada especialment, perquè des de la modèstia de la meua significació la vaig poder viure des de les entranyes; i, aleshores, per no allargar-me i entrar en una intervenció descriptiva, he decidit intentar ajustar-me, inicialment, a les quatre preguntes que se m'han formulat i a partir d'aquí obrir un diàleg amb totes vosaltres i tots vosaltres, perquè ja sabeu que la memòria és molt punyetera i molt selectiva i generalment sol recordar allò que l'interessa, que li ha estat més grat. I és bo que els altres l'escorcollin i l'ajudin a buscar reflexions, dades, elements que diríem que ha segrestat en la seva memòria. Jo inicialment vaig a intentar amb la major sobrietat possible ajustar-me a aquestes quatre preguntes. La primera diu: «Quins creus que van ser els moments més delicats de la transició democràtica a Espanya i a Catalunya?» Jo en vull destacar un a Espanya i un a Catalunya. A Espanya, jo crec que el moment més delicat va ser la legalització del Partit Comunista d'Espanya, fins i tot la legalització del Partit Comunista d'Espanya assenyalava una mica la frontera entre la culminació, entre cometes sempre, del procés democràtic, o la no culminació del procés democràtic. Cal dir que —després m'hi referiré, quan se'ns preguntin si considerem si va ser positiva o no—, en aquesta dinàmica que va enfrontar diversos projectes, es va intentar una vegada i una altra que els comunistes cedíssim al que se'n podia dir l'evolució en esglaons; i que un primer esglaó seria anar cap a unes eleccions sense la presència descarada del Partit Comunista d'Espanya, i després en un esglaó més llunyà el Partit Comunista d'Espanya ja s'hi podria incorporar. Aquesta va ser una formulació de la qual, jo mateix, en vaig ser dipositari diverses vegades, però sobretot també qui en aquell moment era la persona amb més capacitat de decisió individual, col·lectiva, en la direcció del Partit Comunista d'Espanya i el PSUC, que era Santiago Carrillo. I aquí sí que ens vam mantenir amb una total fermesa, i vam dir que nosaltres ni per activa ni per passiva accediríem a acceptar una democratització que emmascarés la veritat, que la democràcia era una democràcia per a tots els ciutadans i ciutadanes i, per tant, per a tots els partits polítics. Aleshores, la veritat és que una vegada i una altra ens parlaven de grans dificultats.

Els que no heu viscut aquest període penseu que tot això succeïa amb una policia que era la mateixa que ens havia empresonat, amb un exèrcit que era el mateix que ens havia jutjat, perquè ens jutjaven... Imagineu-vos —és clar, això pertany al passat— que ens feien un consell de guerra per les nostres activitats

polítiques, i fins i tot havien afusellat, o aplicat garrot vil, com havia estat en alguns casos. Aleshores hi havia la mateixa policia, el mateix exèrcit i, tot i que hi havia algun element de mobilització democràtica organitzada, però que era mínim, i que estava sobretot entre els capitans, no més enllà; però també era la judicatura d'uns jutges que ens havien jutjat quan es va passar de la jurisdicció militar a la jurisdicció civil; la veritat és que el nombre de jutges, fiscals i secretaris de jutjat que tenien un compromís democràtic era més gran. Doncs amb tot aquest instrument s'havia de passar del règim dictatorial a la democràcia, i això ens ho deien una vegada i una altra: «Adoneu-vos que, és clar, els que volem que això evolucioni bé ens trobem limitats pel que se'n diuen els poders fàctics...»; però nosaltres aquí no vam cedir, en cap moment. Aquí s'ha recordat que en aquell moment, en la clandestinitat, quan es deia «el Partit», es deia un nom i no feien falta cognoms; el partit era el PSUC (el Partit Socialista Unificat de Catalunya) aquí a Catalunya, i el Partit Comunista d'Espanya a nivell de tot l'Estat; i representava una força organitzada important per una gran influència social. Ara, a vegades, us trobareu que apareixen personatges de la vida política de la dreta a qui els retreuen, entre la seva història, que eren militants del PSUC..., no en vull treure un que aquest dies surt molt als mitjans de comunicació, però és que era molt general. Fins i tot, en broma, deien que un dia la societat catalana es dividiria en militants del PSUC i exmilitants del PSUC, perquè us adoneu de la influència que tenia.

Nosaltres la vam utilitzar com una autoritat política. Jo recordo, per dir-vos qüestions anecdòtiques, una conversa amb Calvo Sotelo a la qual em va acompanyar Trias Fargas, en la qual Calvo Sotelo em volia convèncer de totes totes que acceptéssim aquesta idea de l'evolució en esglaons. Aleshores la fermesa que nosaltres vam mantenir en aquest aspecte és la que va portar a haver d'acceptar amb totes les conseqüències, fins i tot la dimissió d'un dels ministres, la legalització del Partit Comunista d'Espanya; i quan se'm formula aquesta pregunta des del punt de vista de la política espanyola jo dic que el que em sembla més important globalment va ser la legalització del Partit Comunista d'Espanya, que té lloc durant una Setmana Santa. Me'n recordo també perfectament perquè jo vaig anar a la Rambla i em vaig enfilar a la font que hi ha a Canaletes i des d'allà vaig fer un míting als militants del PSUC que havien anat a commemorar-ho a la Rambla, com si fos un triomf del Barça.

Ara, des del punt de vista de Catalunya, hi ha un altre element que sí que vull subratllar perquè em sembla d'una profunditat política important i que permet fins i tot diferenciar el període de transició espanyol i el període de transició català. I és que a mi em sembla que l'esdeveniment més important és el retorn del president Tarradellas; les dues coses tenen un nexa comú que és que tenen elements rupturistes, elements que molt gràficament trenquen amb el període anterior, però així com en el cas del Partit Comunista

d'Espanya i després del PSUC, que va ser legalitzat posteriorment, el trencament és polític, en el cas del retorn de Tarradellas és institucional: es tracta de recuperar una institució de l'època republicana i no nominalment, sinó en la persona que tenia legalment els drets democràtics sorgits del Parlament de Catalunya, per tant això va ser una cosa importantíssima.

Aquí també va haver-hi un període intermedi interessant que algun dia vosaltres, que sou historiadors i futurs historiadors, haureu d'investigar perquè en aquest període també va haver-hi cants de sirena: és a dir, se'ns va voler prometre que aquí també hi podria haver una evolució, que podríem acceptar una espècie de «diputació espanyola» que fos un pas intermedi perquè no escandalitzés les forces fàctiques. He de dir-vos que algunes personalitats del món de la política catalana que avui dia tenen relleu, van estar inclinades a acceptar aquesta qüestió; aquí també va haver-hi una certa fermesa per part de diverses forces entre les quals hi havia el PSUC, i és això el que va portar a prendre la decisió del retorn del president Tarradellas.

La situació durant el període de transició entre el conjunt d'Espanya i Catalunya tenia un element diferencial; i és que a Catalunya s'havia produït un grau d'organització social importantíssim. Això que segurament molts de vosaltres coneixeu com l'Assemblea de Catalunya va ser un fet d'un compromís social extraordinari; jo, que el vaig viure molt de prop i tothom sap que alguna cosa tinc a veure en la seva creació i impulsió, veia com aquesta idea de mobilitzar la societat en el seu conjunt amb la idea general de «llibertat, amnistia, estatut d'autonomia i solidaritat amb els altres pobles d'Espanya» era quelcom que s'estenia com una taca d'oli. Per exemple, me n'anava a Vic i immediatament hi trobava un punt de referència, i es creava allà un nucli de l'Assemblea de Catalunya i una qüestió de compromís; això és el que va portar que una famosa detenció que va haver-hi de la l'Assemblea de Catalunya, la dels 113, que ens van detenir a Santa Maria Mitjancera de totes les Gràcies, fins i tot els que no érem creients anàvem a la invocació de Santa Maria Mitjancera, doncs quan estàvem detinguts es va fer famosa una expressió que jo vaig dir: «No us preocupeu que els tenim acorralats» i érem a la via Laietana, però és que era molt conscient que l'Assemblea de Catalunya no érem aquells 113, sinó que s'havia produït un ampli moviment social que tenia una capacitat d'influir realment en els esdeveniments.

Aleshores, davant d'aquesta situació i el fet que algunes de les forces polítiques entre les quals hi havia la que jo representava, vam dir no a solucions intermèdies, i que volíem el retorn de les institucions de la Generalitat republicana, portessin Suárez i aquí cal donar-li valors personals a Suárez, com he dit abans a Carrillo a dir: «Bé, anem a veure si som nosaltres els que podem prendre la iniciativa i així frenem aquest moviment». I es va produir, efectivament, la vinguda de Tarradellas, que era un intent de frenar les coses però que

per a nosaltres era una victòria; i així es va donar aquest esdeveniment que és per a mi la segona qüestió que he volgut destacar quan s'ha m'ha preguntat quins creia que van ser els moments polítics més delicats de la transició. Un i altre perquè els dos van tenir un sotrac molt fort en les forces conservadores, molt fort; la legalització del Partit Comunista d'Espanya va posar en tensió, fins i tot va haver-hi la dimissió d'un almirall en el govern, i la vinguda del president Tarradellas va esfereir també el capità general de Catalunya davant d'aquest fet; per tant aquests van ser dos fets importants.

Després aquí diu: «Quin creu que van ser els moments polítics més delicats de la transició per a la seva organització?» Aquí jo ja ho he contestat, és clar. La meua organització estava tan lligada al meu procés que s'identifiquen les dues coses; jo crec que per a nosaltres, efectivament, el protagonisme que vàrem adquirir durant aquest període —i puc parlar sense petulància perquè no és el mateix protagonisme que tenim avui, per tant que ningú es cregui que estic reivindicant protagonismes actuals, doncs aquell protagonisme era tan gran que va coincidir que la nostra concepció del que era arribar a una situació democràtica acceptable representava la legalització del Partit Comunista d'Espanya, i el que representava una situació nacional catalana acceptable era el retorn de Tarradellas. Per tant aconseguir això i les reaccions que es van produir és el que m'identifica en aquests dos punts.

I aleshores diu: «Quina valoració personal i política faríeu d'aquell procés gairebé 25 anys després del seu inici?» Doncs positiva. Nosaltres, que preteníem encapçalar el moviment antifranquista, maldàvem per aconseguir allò que en diem la ruptura democràtica i en cap cas creïem que l'actual rei Joan Carles pogués ser la frontissa que portés la democràcia. És a dir, nosaltres estàvem a favor d'una unitat de totes les forces democràtiques, sense excepcions, però no per la transició, sinó per la ruptura; i en aquesta ruptura fins i tot acceptàvem que la frontissa pogués ser una gran personalitat política de la dreta, Areilza per exemple, que pogués ser el rei, Don Joan en aquell moment, però no acceptàvem que Joan Carles, amb la investidura que tenia de Franco, pogués ser aquesta figura. I a més a més dèiem que calia no que hi hagués un govern sorgit del mateix «movimiento» sinó que hi hagués una ruptura, i tinguéssim un govern provisional. Això valia per a Espanya i per a Catalunya: a Catalunya es va produir, però a Espanya no.

Què va succeir? Doncs que dinàmiques diferents es varen confrontar en l'àmbit de la realitat concreta, i el resultat no va ser ni el que pretenia Suárez, ni el que pretenien algunes forces de l'oposició, ni el que preteníem nosaltres, i es va donar la transició; i hem d'acceptar, almenys jo ho accepto així, que aquesta transició va ser positiva, va ser positiva entre altres coses perquè va decantar absolutament el perill d'una confrontació violenta. Nosaltres vivíem encara, fa 25 anys, sota el pes de la memòria històrica del que havia estat la

guerra civil; ara a alguns de nosaltres, per joves que siguem, se'ns posa la pell de gallina quan sentim això dels bombardejos a l'antiga Iugoslàvia perquè hem viscut els bombardejos aquí, que ara semblen bombardejos de joguina; ara fa poc hem sofert la pèrdua de José Agustín Goytisolo, doncs la seva mare va morir en un bombardeig al carrer de Balmes amb Gran Via, molt a prop d'aquí.* Aleshores, efectivament, la brutalitat de la confrontació fratricida que va representar tot allò marcava la nostra societat. Nosaltres, els comunistes, ja cap als anys 50 vàrem deixar de parlar de canviar la truita i vàrem parlar de la reconciliació nacional i la necessitat, efectivament, d'una ruptura democràtica però en la qual hi estiguéssim tots els que volíem la democràcia, oblidant les confrontacions del que havia estat la guerra civil. Llavors, en certa forma, la transició ho va fer així, i la transició malgrat fer-se com he dit abans amb els mateixos militars, amb el mateixos policies, el que vam haver d'empassar, veient aquests policies i amb el mateixos jutges i amb dirigents franquistes que jo encara m'he trobat al Parlament europeu asseguts en un escó del costat i tenint-lo de company europeu de l'oposició: un diputat del Grup Popular que havia estat ministre mentre jo estava a la presó, això expressa que vàrem superar una determinada situació.

Aleshores jo crec que ningú va preveure que les coses anirien com van anar, que cadascú tenia el seu propi projecte: el nostre era rupturista, per als sectors evolucionistes provinents del règim era una evolució controlada, i vàrem aconseguir una transició pacífica que ens ha situat en una societat avui plenament democràtica i que inicialment, a Catalunya, aconseguíssim la recuperació del nostre Estatut d'Autonomia en un termes molt semblants, superiors però molt semblants, al que havia estat l'Estatut de l'època de la República.

A continuació diu: «Més enllà de les diferents descripcions polítiques, quin valors ètics, morals i polítics destacaria d'aquell període?». Jo no m'atreveixo tant amb els criteris morals però sí amb els polítics, i crec que l'element que va articular aquell procés i que ens ha marcat molt posteriorment va ser el consens, la recerca del consens. És a dir, vàrem saber durant un llarg període, que dissortadament ara s'ha trencat, diferenciar entre el que eren interessos legítims de propostes de partits d'allò que era el patrimoni comú de crear una convivència, i aquest patrimoni ens va portar a practicar això que en diem el consens. Jo crec que la gran escola del consens a Catalunya va ser l'Assemblea de Catalunya.

Mireu amb quina senzillesa emmarcàvem totes les forces, llibertat, am-

* Es refereix al bombardeig efectuat per l'aviació italiana el 17 de març de 1937. Sobre les 14h 15m una bomba caigué sobre un camió que transportava trilita a la cruïlla Balmes-Corts Catalanes lent destrossat; víctimes en una àrea molt considerable. Una d'aquestes víctimes fou Jília Gay, la mare dels germans Goytisolo (vegeu Joan Villarroya i Font, *Els bombardeigs de Barcelona durant la guerra civil (1936-1939)*, segona edició. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1999: 90-103 (nota dels editors).

nistia, estatut d'autonomia i solidaritat amb els altres pobles d'Espanya: aquest era el programa, dins d'aquest programa vàrem trobar una unitat, un consens, en el qual es podien moure totes les forces polítiques i socials, i fins i tot a partir d'això podíem projectar la seva acció específica en el si de la societat i anar cap a les opcions electorals que després es van donar. Però el valor que jo destacaria durant aquest període és el consens, un valor que per desgràcia després he vist desaparèixer en aquests 25 anys a nivell de Catalunya, on en alguns casos s'ha intentat patrimonialitzar el que és l'interès comú de la societat catalana, i impregnar-la tant dels interessos de partit, d'arribar a desvirtuar-la en els seus continguts reals, però en aquell moment jo crec que aquesta va ser, permeteu-me, ho he dir amb tota sinceritat, una de les grans virtuts polítiques, i aquí sí que dic ètiques, de l'esquerra. Perquè en el moment de la transició, les forces organitzades i amb capacitat d'influència social més importants a Catalunya són les forces d'esquerra. Socialistes i comunistes érem la majoria, érem la força amb una capacitat d'influència més gran. I no vàrem utilitzar aquesta força per aniquilar els altres, sinó per incorporar-los en aquest procés comú del consens per delimitar efectivament i pràcticament el camp d'actuació de Catalunya.

Aquestes són, doncs, les reflexions inicials que jo volia fer sobre aquest període apassionant, important i, des del meu punt de vista, inoblidable que va ser la transició; entenc que, sobretot a Catalunya, els protagonistes fonamentals varen ser les forces polítiques i socials d'esquerra, i que les forces polítiques i socials d'esquerra varen demostrar en aquell període el que és el consens nacional català i el que és el catalanisme popular, no el nacionalisme conservador, excoient, restrictiu i moltes vegades insolidari amb la resta d'Espanya. Perquè, quan us he parlat dels quatre punts de l'Assemblea de Catalunya, mai me'he oblidat de dir el quart, que generalment s'oblida, generalment com que el crit del carrer era «Llibertat, amnistia, estatut d'autonomia», ens creiem que eren tres els punts, i eren quatre: llibertat, amnistia, estatut d'autonomia i solidaritat amb els altres pobles d'Espanya. I una solidaritat que no era sols verbal, sinó que va ser pràctica, perquè l'Assemblea de Catalunya va recórrer Espanya de nord a sud i d'est a oest, impulsant tot el moviment democràtic i autonòmic en el conjunt d'Espanya.

En fi, no em vull allargar més; volia ser fins i tot més breu, però, com no se us pot escapar, l'ocasió té la seva passió i no és estrany que un es deixi portar per aquesta passió, però crec que el més important és que pregunteu, fins i tot que contrasteu les vostres pròpies opinions, i que traguem entre tots el fruit millor possible del coneixement d'aquest període tant important per a Catalunya i Espanya com va ser la transició.

COL·LOQUI

CARLES SANTACANA: Molt bé, doncs la concissió de Antoni Gutiérrez en contestar aquestes qüestions, tan generals, en què ha expressat tant la vivència com l'opinió, facilita ara aprofitar el testimoni històric que tenim aquí perquè es puguin plantejar preguntes o opinions respecte d'aquestes qüestions.

ESTUDIANT: Quería preguntarle cómo valora el hecho de que su gestión del PSUC durante la transición fuese rechazada en el año 81 en el quinto congreso.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Sí, és una pregunta que si jo no sóc capaç d'intentar contestar-la, no sé pas qui... Home, potser Andreu Mayayo, que no va estar lluny dels esdeveniments. Jo crec que la crisi del 5è congrés del PSUC no està tan lligada a la transició; és un esdeveniment posterior que té a veure amb una concepció que estava present a la transició i que era l'eurocomunisme. És a dir, a Catalunya, Gregori López Raimundo i jo, que la vam encapçalar; a Espanya, Santiago Carrillo; a Itàlia, sobretot Enrico Berlinguer; molt difícilment quantificables, els francesos. És després, sobretot, de la derrota de la democràcia a Xile, l'assassinat de Allende a Xile, que formulem la reflexió que en el context de l'Europa occidental les llibertats democràtiques no són un instrument, sinó que són un element essencial de la nostra societat; que no és un element accessori, sinó que és un element fonamental. Això vol dir que les transformacions revolucionàries que nosaltres plantejem no es poden fer a base de minories clarividents i radicalitzades, sinó que ha de ser la revolució de la majoria; i per tant anar cap al socialisme amb llibertat i democràcia, com havien formulat amb anterioritat, però aleshores ho fem d'una forma articulada. Immediatament, t'estic donant opinions personals i compromeses i si em demanessis després si en tinc una prova fins a les últimes conseqüències et diria que encara no, que espero que en el futur hi sigui, davant d'això va reaccionar sobretot el Partit Comunista de la Unió Soviètica que va veure en l'eurocomunisme un perill. Perquè, és clar, a la Unió Soviètica no hi havia llibertats democràtiques, si resultava que partits comunistes tan importants a l'Europa occidental no deien que volien les llibertats democràtiques com un instrument per aconseguir la revolució sinó que consideraven que el socialisme sols podia tenir lloc en una societat democràtica, els estaven posant en qüestió, i estaven reclamant en certa forma llibertats democràtiques per a la Unió Soviètica. I la Unió Soviètica es va mobilitzar i va aconseguir que una part no menyspreable de militants del PSUC, a partir de la seva creença total que la Unió Soviètica era el punt de referència, com per a alguns catòlics apostòlics i romans pot ser Roma, doncs va promoure una línia de confrontació interna contra l'eurocomunisme.

A més a més, és clar, hi havia la meua explicació, i torno a repetir que és la meua personal, el PSUC era el més eurocomunista de tots. Més eurocomunista que el Partit Comunista d'Espanya, que tenia un llast més ortodox. Però a més a més van considerar que era més atacable que no el Partit Comunista italià, i aleshores es va desenfrenar una lluita contra l'eurocomunisme en el seu interior; una lluita que va tenir influències de la Unió Soviètica, però que la Unió Soviètica no hauria pogut guanyar-la, si no hagués estat que hi va haver un percentatge molt important que en un moment determinat va fer una petita majoria, però va fer una majoria i va aconseguir trencar el PSUC en el 5è congrés. Però aquí jo crec que no era tant la transició, com una situació que nosaltres diríem que estava molt lligada a la visió del valor que havíem donat durant la transició a les llibertats democràtiques, però que ja es col·locava en un altre context: el de la lluita interna, dins de la cultura comunista, entre el que podríem dir-ne l'ortodòxia i l'eurocomunisme.

ÒSCAR DE LA TORRE: Jo volia fer una pregunta o posar en relleu l'expressió reconciliació nacional. Quan la gent parla de les teòriques transicions cap a la democràcia sempre surt aquesta expressió de reconciliació nacional; el que passa és que jo li preguntaria al senyor Gutiérrez, si està d'acord amb mi que a la pràctica la reconciliació nacional va ser reconèixer la legalitat del franquisme, és a dir: no tornar tot allò que s'havia robat ni expropiat, ni compensar les famílies tocades pel terrorisme franquista i permetre que les eleccions es fessin amb presos polítics a les presons. Aquesta és la pregunta.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Mira, Òscar, la política de reconciliació nacional és molt anterior a la transició, cal situar-la als anys 50. Fins als anys 50, sobretot, diríem, fins al final de la guerra mundial, de l'última guerra europea, nosaltres sempre havíem encapçalat un moviment de confrontació amb el franquisme, i fins i tot havíem tingut l'esperança que, després de la victòria dels aliats davant del nazisme i el feixisme italià, tindríem força suficient perquè havíem lluitat, els nostres militants havien estat lluitant, contra el feixisme i el nazisme, i que tindríem la força de fer caure el feixisme a Espanya. Què va succeir? Que això no va passar així, va començar la guerra freda i el franquisme, per als aliats occidentals, es va convertir en un aliat més. Què va succeir? Que en el curs dels esdeveniments vàrem arribar a comprendre que no canviaríem la situació a través de la lluita armada, i vàrem desmuntar la lluita armada; però vàrem començar a percebre que les noves generacions, fills i filles dels que havien fet la guerra civil, no estaven pel franquisme i fins i tot hi havia sectors que havien estat compromesos amb el franquisme i després s'havien sentit traïts: havien estat en contra del desordre que podia ser l'anarcosindicalisme, etc., però després es van sentir traïts i desitjaven un can-

vi democràtic en el país. Aleshores és per això que nosaltres vam dir: cal que la divisió de la guerra civil no segueixi immobilitzant-nos, i cal anar cap a una reconciliació en la qual tots arribem a entendre que l'adversari és la dictadura, una dictadura que a més a més ha tret la monarquia, etc., etc., i així vam anar eixamplant el camp de l'oposició; i vam anar deixant la lluita armada conscients que per allà no avançava, i per aquí és on vam avançar.

Aleshores, tot i així, nosaltres sempre vàrem predicar i ho he dit abans que no estàvem a favor que el règim evolucionés, sinó que calia que trenquéssim el règim, des de la reconciliació, però trencant el règim. Vàrem anar avançant i en un moment determinat vàrem veure també que el tipus d'agrupament polític social que es feia no permetia la ruptura, aleshores és aquí que ens vam oposar a un evolucionisme que no portés a la democràcia, i és on nosaltres vàrem entrar en la dinàmica de la transició cap a la democràcia. Aleshores, efectivament, aquesta democràcia inicialment va tenir un preu: que hi havia els mateixos policies, els mateixos militars, els mateixos jutges; però qui va pagar el preu? El preu el van pagar ells perquè això vol dir que qui ha desaparegut no ha estat la democràcia, sinó han estat aquells policies, aquells militars, aquells jutges que s'havien resistit a la democràcia. Per tant, diríem, aquest va ser el tipus de batalla: si jo hagués cregut que era possible la ruptura democràtica, i «a galopar, a galopar, hasta enterrarlos en el mar», doncs ho hauria fet, però el realisme polític ens va portar a buscar una sortida en la qual ells no triomfessin, on ells perdessin el poder. I mira que aquesta transició, ens agradarà o no, jo no hi entro, però ha portat que hi hagués 13 o 14 anys de governs de la socialdemocràcia espanyola, no de la dreta, de la socialdemocràcia.

Per tant vull dir que el procés ens ha portat a una situació de democràcia consolidada i anàloga a qualsevol altre país de la Unió Europea. A mi m'hauria agradat la ruptura, no t'enganyo; però en política cal saber si és bo incidir en la realitat, què és possible i què no és possible.

ANDREU MAYAYO: Una pregunta breu: com s'explica que aquestes esquerres majoritàries, polítiques i socials de la transició no aconseguixin la victòria en les primeres eleccions del Parlament de Catalunya de l'any 80.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: L'Andreu podria contestar aquesta pregunta ell mateix. És una pregunta que hem pactat abans. La veritat és que a les primeres eleccions va guanyar l'esquerra. En les primeres eleccions generals, el nombre de diputats aconseguits pels socialistes i pel PSUC va ser majoritari i determinant en tots aquests esdeveniments de què he parlat abans, sense entrar amb detall, de fins a quin punt vam prendre la iniciativa i vam trencar la situació amb la vinguda del Tarradellas. Però també en les primeres eleccions

al Parlament de Catalunya, la suma dels vots dels diputats del Partit Socialista, del PSUC i d'ERC, feien majoria. Se'm pot preguntar que per què no vam fer majoria, però ho era.

En aquell moment s'esperava, i jo mateix ho esperava, que el primer partit en vots i en escons seria el Partit Socialista, i no va ser així, va ser CiU; però no amb majoria absoluta, la majoria absoluta la feia el conjunt de vots del PSC, del PSUC i d'ERC.

Jo crec que, per part del PSC i per part del PSUC, jo n'era el secretari general, no vam posar prou energia en aquesta qüestió, i ens vam creure que un govern minoritari es desgastaria i que ja guanyaríem en les properes eleccions. Jo crec que no vàrem fer la suficient pressió per aconseguir aquest govern de majoria, però començo per dir que hi ha la nostra responsabilitat. Ara, Esquerra Republicana què va fer: li va donar els vots a Jordi Pujol; és a dir, la majoria necessària no la va treure de la primera votació per al Parlament de Catalunya el Jordi Pujol, la va treure a la segona votació quan ERC, a la qual Convergència li havia donat els vots per tenir la Presidència del Parlament, es va decidir a votar Jordi Pujol, CiU, i aleshores va trencar la possibilitat de la majoria d'esquerres.

Doncs jo crec que va haver-hi una majoria d'esquerres i que aquesta majoria d'esquerres no la vam saber utilitzar com havia d'utilitzar-se a la primera legislatura, aquesta és la meva convicció. Aquí hi ha responsabilitats de tothom, jo assumeixo les meves, però crec que també hi ha la responsabilitat d'ERC, que va optar per donar els seus vots al centredreta català, CiU.

ANTONI SEGURA: No és una pregunta, evidentment, adreçada directament al representant del PSUC, però diguem-ne: no sent possible aquesta majoria d'esquerres, per les raons que siguin i que no vénen al cas i que hauria de ser ERC qui hauria de donar comptes, també és veritat que es va plantejar una altra opció que sembla ser que el PSC va rebutjar, i que això ha estat dit pels mateixos militants socialistes.

CiU va fer l'oferta de formar un cert govern d'unitat similar al que hi havia hagut durant la Generalitat provisional amb l'entrada del PSC al govern de la Generalitat. Com valoreu aquest rebuig gairebé vint anys després que es produís? Perquè, a veure, una mica la sensació que tenim alguns és que d'aquest rebuig ve després aquesta hegemonia que ha mantingut Convergència durant tant de temps. És a dir que, possiblement, amb un govern d'unitat, les coses haurien anat diferents i no necessàriament s'hauria produït aquesta decantació que es produeix després.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Reflexionar què hauria passat és una ucronia, i això els polítics no ho podem fer; els polítics hem de saber què ha passat i en tot cas què volem per al futur. Ara, si s'hagués donat aquest govern a Con-

vergència i socialistes no hagués estat el mateix, el govern d'unitat; al govern d'unitat hi érem tots: hi érem la UCD, que estava representada pel Carles Sentís, i en un període pel mateix Folch i en un altre període per Punset; hi havia el Partit Socialista amb Joan Raventós, Serra, en un altre període hi va ser Armet, i després hi havia el Triginer que provenia del PSOE; després Jordi Pujol, jo mateix, Ramon Espasa, i, diríem, amb la figura imponent en tots el sentits i equilibradora del president Tarradellas.

Era un govern d'unitat, un govern PSC-Convergència hauria estat una altra cosa, diferent al que va ser el govern d'unitat, i en realitat no sé fins a quin punt el PSC hauria perdut identitat, en aquesta dinàmica, davant de la capacitat absorbent que ha demostrat davant de tota la societat catalana el pujolisme; no sé què hauria passat. En tot cas jo, d'aquest període, la responsabilitat que assumeixo i el que recordo és que havent estat possible un govern d'esquerres no vàrem ser capaços de tirar-lo endavant, i això és el que va propiciar per a mi, després, perquè ho ha sabut fer, tot cal dir-ho, el període d'hegemonia de Jordi Pujol. Però no m'atreveixo ara a especular sobre què hauria succeït, el que dic és que no hagués sigut un govern d'unitat, i que ens hauria deixat a l'oposició, amb tot el que això pogués representar en aquell moment a la força tan important que era el PSUC; perquè encara no s'havia produït el 5è congrés que m'han recordat tan malèvolament, no s'havia produït, encara. Aleshores érem una força determinant, jo crec que als companys socialistes no va deixar de pesar-los el fet de deixar-nos l'àmbit de l'oposició plenament a nosaltres; però estic fent especulacions, és clar, i això no sé fins a quin punt és legítim; jo crec que també va tenir el seu pes el fet que un partit que havia aconseguit entre el 18 % i el 20 % com passava amb el PSUC es quedés sol, propietari de l'oposició i ells prenguessin un compromís amb el centredreta català. Aparentment, sobre la taula, això podia representar que serien l'oposició i es col·locaven subalterns de la política de Convergència.

CARLES SANTACANA: Volia aprofitar per plantejar dues qüestions: la primera tornant al moment aquest de les grans decisions entre el 1975 i el 1977, el període en què com que no hi va haver eleccions és difícil contrastar quina és la força de cadascú, i que el joc de les pressions entre govern i oposició m'imagino que devia ser en alguns moments molt difícils de poder valorar fins a on s'estirava la corda o no.

Aquí ha sortit, en altres sessions d'aquest cicle i abans ha estat formulat d'una altra manera, la idea aquesta del pes que tenien en les decisions que es prenen en aquell moment la memòria històrica de la guerra civil. Jo en diria obertament la por; que em sembla que es manifestava en sectors importants, però que en canvi és difícil de quantificar i de valorar. Jo voldria saber: vosaltres, quan preneu aquestes decisions importants al voltant de la legalització,

al voltant de ruptura-reforma, fins on es participava o no, ¿fins a quin punt el factor aquest, la força d'un sector militant que podia ser molt decidit, encara que minoritari més o menys, i la por com a element potser més generalitzat a la societat, fins a quin punt aquest element el valoràveu?

I la segona pregunta és al voltant d'una qüestió que em sembla que tothom reconeix com un element molt important de l'aportació del PSUC al procés de la transició, no només de la transició, però que en aquell moment es reflecteix molt clarament, que és el fet que en la reivindicació de l'autonomia de Catalunya, etc., hi hagués una feina de pedagogia amb els sectors de la gran onada emigratòria dels 60 i 70, atès que la composició social de Catalunya dels anys 30 i del anys 60 no tenia res a veure.

Aquest element després és un element que en moltes ocasions s'ha trobat a faltar. La meua pregunta seria: ¿fins a quin punt s'ha magnificat o fins a quin punt creus que realment va ser una feina molt important la que va fer el PSUC en aquell moment?, i si aquella feina s'ha perdut o ha tingut, una plasmació *a posteriori*, o si fins i tot en les fases posteriors ja, més clarament electorals a partir del 77, 79, el PSUC va continuar fent-ho o ho va deixar de fer.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: En primer lloc jo em resisteixo a utilitzar la paraula por. Jo crec que era un rebuig a la violència; la por fa que la gent s'encongeixi: jo no veia la gent encongada, el que veia era la gent que volia canviar les coses però no volia tornar a la violència. Jo crec que era un rebuig a la violència però no por, perquè he vist gent molt valenta i gent... Home, abans l'Oscar parlava de la reconciliació nacional, és clar... Jo he viscut la tarda del 22 d'abril de 1963, quan em vaig acomiadar de Julián Grimau al pati de Carabanchel, quan se l'emportaven per tancar-lo en cel·les des de les quals a la matinada següent el treien per afusellar-lo, i no hi havia cap signe de por. Però una de les coses que em va dir i que a mi m'han marcat sempre era: «Si per alguna cosa ha de servir la meua mort, que sigui per fer avançar la política de reconciliació nacional». És a dir, no hi havia por, però sí que hi havia rebuig a la violència, iestic dient una cosa que fins i tot recordant-lo encara em frapa; penseu que quan vaig arribar al penal de Burgos hi havia, sols a Burgos, 500 presos polítics —després n'hi havia més a Càceres—; i no, no, no era por, era la concepció que havíem de rebutjar la violència i que aquest camí no ens portava enlloc, i que el camí era superar amb paciència, però a partir d'aconseguir majories, la dictadura.

Al període aquest tan viu, tan creatiu del començament dels anys 70 quan fa esclat l'Assemblea de Catalunya, una de les coses importants, jo crec que és un gran mèrit del PSUC, és que a ningú se li demanava que mesurés la seva força sinó que sabent-se fort, al PSUC tothom sentia que el PSUC era més que un club, ja que acollia tothom i mai protagonitzava esdeveniments i buscava

sempre el consens. I jo crec que aquest va ser un element cabdal perquè triomfés l'Assemblea de Catalunya: buscar uns punts en què ens poguéssim trobar tots i després no menystenir cap força, ni menysprear ningú. I aleshores en potència tots érem forts.

Aleshores, això ho haureu de fer els historiadors i els sociòlegs; la tasca d'integració en la concepció del catalanisme popular que va fer el PSUC va ser fonamental per evitar qualsevol ruptura per motius de llengua o de procedència en la societat catalana. Una de les preocupacions que nosaltres vam tenir sempre era que la nostra influència s'irradiava molt en les classes populars; era que quan venia algun immigrant i era militant del Partit Comunista d'Espanya, quan arribava aquí era del PSUC, però arribava ja sabent que al PSUC hauria de defensar els interessos nacionals de Catalunya. I home, s'ha dit moltes vegades, però és clar això està en negre sobre blanc, que en moltes manifestacions de l'Onze de setembre, els cognoms no eren precisament de nissaga catalana, sinó que eren cognoms de procedència castellana, de gent que parlava el castellà.

El PSUC va ser una gran escola d'integració nacional catalana però solidària, encara que això s'ha perdut. Jo recordo que quan a Andalusia es va fer el referèndum per accedir a l'Estatut per la via dels 151, vaig anar a un acte de masses; i quan vaig intervenir el crits de PSUC, PSUC, PSUC, eren més grans que els crits del Partit Comunista d'Andalusia. Vull dir que aquell missatge de solidaritat que s'ha perdut amb la resta del pobles d'Espanya, jo crec que va ser una obra molt important del PSUC, que molta gent ha reconegut, i que jo des de dins és una de les coses que em sento satisfet, per una banda, i en tristit pel que hem perdut.

ESTUDIANT: La meua pregunta va en la direcció que ha fet el company Òscar i era també sobre la reconciliació i el perdó. Però de vegades per poder perdonar s'han de reconèixer els errors, i suposo que des de la dreta o des del franquisme o com es vulgui veure, mai s'ha demanat perdó. I tu has dit abans que aquests militars que hi havia abans, aquesta policia, aquests jutges, ara estan i abans ho has reconegut tu mateix asseguts al Parlament europeu al teu costat, i que sí continuen i fins i tot a vegades donen lliçons de democràcia. I després el que també controla molt un país és l'economia, i que l'economia sí que està feta continuant els mateixos que van fer les seves fortunes i els seus guanys, aprofitant-se de tota la situació, i després de tota aquesta dissertació el que volia preguntar és que ¿quina legitimitat pot tenir l'Estat espanyol per jutjar Pinochet i no haver jutjat mai ni haver fet una mena de passar comptes? I vull dir passar comptes sense fer reconeixement de culpes.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Aquesta és una qüestió força opinable, que jo crec que és un dels interrogants que hi ha sobre la transició, que jo no solucio-

naré. Efectivament la transició va representar per uns i per altres doncs acceptar un cert silenci sobre responsabilitats que havien existit. Jo acabo de parlar ara de Julián Grimau, però podríem haver parlat doncs de gent que hem tingut aquí al costat mateix assassinats pel franquisme, però va haver-hi aquest sobreentès de no demanar comptes. Aquesta és una qüestió que, vista en perspectiva, pot semblar una gran mancança, però és fruit de la correlació de forces que hi havia en aquell moment i dels objectius que es perseguïen; i aquesta és una servitud que hem pagat. Per què? Home, del que es tractava no era tant de la revenja sinó de la consecució de la democràcia. Per exemple, nosaltres que no hem sigut mai monàrquics, quan ens vam adonar que la monarquia podia ser la frontissa que ens portés les llibertats democràtiques immediatament vam fer una formulació que a mi em va semblar políticament molt encertada i intel·ligent: el problema no és monarquia o república, el problema és democràcia o dictadura, per tant el que volem és la democràcia.

L'objectiu en aquell moment, amb la correlació de forces que hi havia, era aconseguir la democràcia; i clar la gent a qui no els hem demanat comptes, el que sí que podem dir és que aquesta gent, és clar, haurà d'acceptar allò que per a ells era inacceptable, han hagut d'acceptar la democràcia. Ara, de la mateixa forma que ens podem preguntar per què no vam fer un govern d'esquerres després de les primeres eleccions de Catalunya, un es pot preguntar per què no vam anar més enllà en la petició de responsabilitats; però jo, des de la meva experiència personal, et dic que la correlació de forces que hi havia, jo crec que no ho permetia. I que al final el que hem aconseguit efectivament és que, almenys, aquesta gent es comportin com a demòcrates i haver sortit d'aquella situació sense violència. Segurament demanar comptes com tu dius ens hauria portat a una confrontació davant de la qual, en el conjunt d'Espanya, més que a Catalunya... perquè la mobilització social era molt important a Catalunya, en el conjunt d'Espanya no sé si hagués estat possible. Però reconec que és una qüestió opinable. Per tant, no contraposo la meva opinió a la teva perquè considero que aquest és un dels grans interrogants del període de la transició. Jo he dit abans que la considero positiva, perquè pels resultats a mig i a llarg termini, els considero positius; però també he dit al començament que la transició no va ser el que nosaltres volíem, que era la ruptura democràtica, sinó que va ser una transició a la democràcia; i que aquí ningú va guanyar. Generalment, quan hi ha confrontació, ningú no guanya si no elimina l'altre. El que va haver-hi van ser uns certs compromisos i aquests compromisos tenien com a objectiu fonamental la recuperació de les llibertats democràtiques i nacionals. Però torno a dir-te, Sergi, que aquí accepto plenament que hi ha un interrogant i que cadascú té la possibilitat d'opinar sobre el resultat en la vessant que tu acabes de dir.

ANTONI SEGURA: Continuant una mica amb la línia aquesta de la darrera intervenció, jo estic d'acord que la correlació de forces evidentment no permetia, i segurament no hauria estat bé, passar comptes. El que passa és que a vegades un també, almenys els historiadors, tenim la sensació que se'ns en va anar la mà a tots plegats; és a dir que del no passar comptes gairebé s'ha arribat al silenci, i el silenci a mi m'ha impressionat quan ha recordat aquests darrers moments Julián Grimau, perquè realment del silenci estem passant a l'oblit i l'oblit ens desarma una mica. Paul Eluard ho deia molt millor que jo referint-se a la resistència francesa: «Quan deixem d'escoltar l'eco de la seva veu nosaltres comencem a estar en perill». I de vegades aquesta sensació, ja sé que és opinable i que és personal, l'he tingut. És a dir, aquestes veus se'ns van perdent perquè diguem-ne que s'ha anat molt més enllà de no passar comptes, i jo penso que és legítim que la gent evolucioni, i que fins i tot els que ahir estaven en un cantó avui puguin estar al Parlament europeu i segurament amb evolucions sinceres i profundes en aquest sentit. Però d'això a haver passat gairebé un vel sobre determinats moments del franquisme, penso que no és saludable per al nostre futur.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Jo puc estar com pots imaginar-te al 100% d'acord amb tu i ser molt sensible a la intervenció anterior. Però jo crec que clarificar tot això i posar negre sobre blanc, més que els polítics que van prendre un compromís en aquest període, li correspondrà a les generacions futures examinar això des d'un punt de vista de clarificació històrica i de rigor polític. Però el que crec que no ens correspon als polítics que vàrem acceptar empènyer una determinada dinàmica perquè enteníem que era l'únic camí per aconseguir la democràcia, que ara 25 anys després demanéssim comptes. Hem tingut un compromís, i aquest compromís amb tot el que té de positiu i de negatiu. Ara, no se m'escapa que potser d'aquí a 10 o 25 anys més feu un altre curs, un altre seminari com aquest, i el rigor posi sobre la taula coses que en aquest moment fins i tot seria indecent que jo les tragués.

Però, efectivament, nosaltres, jo crec que per responsabilitat política, no les hem reclamat. Fins al punt que, fixeuvos, els presos polítics encara en la seva totalitat no han estat indemnitzats. Diríem: «Ah! Vaig a ser reivindicatiu», doncs no han sigut indemnitzats pels anys que hem passat de presó, per posar les coses a un nivell ja molt més immediat. Sens dubte, jo crec que dintre d'uns anys es pot fer una tesi doctoral sobre aquesta qüestió i segurament jo hi estaré absolutament d'acord. Perquè crec que correspon més al rigor dels historiadors que al compromís dels polítics; i jo he parlat de Julián Grimau perquè vull dir que és una des les coses que m'ha tocat a la meua vida, però podria haver parlat de Puig Antich o de Txiqui per parlar també de la gent de qui un dia o altre haurem de dir clarament què va passar. En tot cas,

m'agradaria que acceptéssiu que jo he estat modestament un protagonista de la transició; i per tant he acceptat tots aquests compromisos amb totes les seves servituds, i en els aspectes que puguin ser menys clars i més negatius doncs tinc segurament responsabilitats i, aleshores, cadascú intenta minimitzar-les al màxim. Però vosaltres, que no heu tingut aquestes responsabilitats i no heu hagut de treballar el fang com l'hem hagut de treballar molts de nosaltres segurament podreu aportar transparència, rigor, claredat i allò que en diuen donar al Cèsar el que és del Cèsar i, si existeix, a Déu el que és de Déu.

ESTUDIANT: M'agradaria comentar-li una cosa: si considera que estem en una democràcia tan fantàstica i tan meravellosa, perquè no expliquen vostès que són els responsables de la transició, els protagonistes, què és el que va passar realment, i deixen de dir-nos que va ser fantàstic, i que la transició va ser el millor que ens podia haver passat i tot el que ens estan dient. Perquè Carles Sentís ens va dir en l'última sessió que el CDS havia deixat guanyar als socialistes les eleccions, vostè ens està dient que van incorporar totes les forces de dreta al moviment democràtic. Vostès són els protagonistes, ens han de dir la veritat.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Escolta'm, jo tinc prou pecats perquè tu me'n posis més. Com que això està gravat no trobaràs ni una sola vegada que jo hagi dit que estem en una democràcia meravellosa. Jo he dit que globalment considerada la transició la considero positiva, amb les seves ombres i les seves claredats, globalment considerada; però mai meravellosa. I he dit efectivament que hem aconseguit una democràcia plena, però una democràcia no satisfactòria des del punt de vista dels continguts socials, ¿per què estic jo a la lluita política? perquè m'agrada? Sí, m'agrada, però hi estic amb uns objectius, per construir una Europa social; i per tant estem lluny d'haver aconseguit, dins d'aquesta democràcia però dins de la democràcia i entenent que la democràcia no és sols un instrument sinó una forma de convivència, d'aconseguir consolidar aquesta forma de convivència.

No he dit en cap cas que fos meravellosa. I on no m'he sabut explicar ben bé és en l'Assemblea de Catalunya: no és que nosaltres diguéssim a la dreta que vingués, no, no. A l'Assemblea de Catalunya hi érem els antifranquistes, i ens posaven a la presó i ens detenien. El que jo he volgut dir de l'Assemblea de Catalunya és que a ningú li mesuràvem la força que tenia, venia una persona i deia: «Nosaltres representem el partit x», doncs no li demanàvem quants militants tenien, s'hi integraven, ens donaven l'opinió, l'escoltàvem i era un més. Però a l'Assemblea de Catalunya no hi va haver mai ningú absolutament de dretes, ni tan sols en l'últim moment. La generositat no va ser amb la dreta, va ser amb aquells que tenien una voluntat de mobilització social a favor de les

llibertats democràtiques i nacionals de Catalunya, i una disponibilitat de confrontar-se amb el franquisme encara que això ens costés la presó. Jo vaig estar acompanyant-ne 113 a la Model, eh, Meritxell?

JOSÉ MANUEL RUA: Què opina vostè del fet que la transició espanyola hagi estat exportada a països com l'Amèrica llatina i, una mica en la línia de les últimes preguntes, plantejada com un model a seguir, i que en canvi es parli molt poc d'altres transicions d'Europa com va ser la portuguesa de fa 25 anys.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Jo no he estat mai partidari d'exportar la transició espanyola. Jo crec que la transició espanyola és un fet molt singular i que no es pot comparar a cap altra, i que va tenir una peculiaritat molt especial. D'altra banda la Revolució dels Clavells fins i tot va tenir una repercussió molt positiva per a nosaltres. Jo no he anat mai a predicar la transició fora de Catalunya o fora d'Espanya, sempre he parlat a casa nostra; i si algú m'ho hagués demanat, o hagués sigut en un àmbit universitari com aquí, ho hauria fet però mai com una exportació d'un fet molt singular que no és exportable en cap sentit. Hem començat per parlar que, vosaltres no, però alguns de nosaltres sí havíem viscut una guerra civil que a l'engròs va costar un milió de morts, i que va representar violències fratricides extraordinàries. I això ho he dit abans, aquesta violència marcava en forma de por o en forma de consciència històrica, i després s'havia produït un procés d'evolució, el mateix en clau d'Espanya, dins d'Europa. La voluntat d'incorporació d'Espanya a la Unió Europea, el canvi a Portugal, van condicionar extraordinàriament tot el procés espanyol, que és un element d'una extraordinària singularitat. I jo també crec que va ser molt important la Revolució dels Clavells per a ells mateixos —jo conec bastant bé Portugal—, però també per a nosaltres perquè dins de l'àmbit de la bassa de pedra, nosaltres vam quedar entre la democràcia aconseguida a Portugal i la democràcia existent en el conjunt d'Europa; i va ser un element que jo crec que ens va afavorir en tot el procés de crear un estat de consciència que era necessari un canvi.

MARC MANZANO: Tinc una pregunta respecte a les eleccions municipals que hi va haver després de la transició. És a dir, durant aquelles eleccions molts municipis van passar a tenir un govern del PSUC, ¿per què es va frenar el moviment veïnal quan es va arribar en aquest lloc?, és a dir: quan més raó hi ha per reclamar es para, simplement.

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Jo crec que en la voluntat del PSUC, això t'ho puc assegurar, no hi va ser mai frenar cap moviment veïnal. El que succeeix

és que els moviments veïnals havien cobert una doble funció: una la de les reivindicacions específiques com hauríem de tenir ara, l'altra la de, no havent-hi llibertats democràtiques, ser un instrument de lluita a favor de les llibertats democràtiques. Quan vam aconseguir les llibertats democràtiques, va quedar de les dues funcions només una, perquè les llibertats democràtiques varen quedar incorporades en els ajuntaments democràtics. Però, en general, nosaltres hem intentat estar molt lligats al moviment veïnal. Em ve a la memòria un exemple de com hem estat lligats al moviment veïnal: hi ha un poble que està a 100 o 125 km d'aquí, Montblanc, on l'alcalde, que és un militant de soca-rel del PSUC, va donar un exemple de com nosaltres estem lligats al moviment veïnal: fins i tot la candidatura a les eleccions municipals no la va fer el partit, sinó que la van fer els veïns; així que aquest ha estat el nostre esperit.* Ara, jo tambéestic d'acord amb tu que, al marge de la nostra voluntat i això és el que detecta la teva pregunta, i és preocupant, hi ha hagut un cert fre en el moviment veïnal. Aquesta és una qüestió preocupant que demostra una disminució de la participació i que a vegades no hem trobat els instruments necessaris, com va passar a Montblanc, que van trobar un instrument en el qual va participar pràcticament tota la ciutadania, per determinar quina era la candidatura, candidatura que després va guanyar òbviament per majoria absoluta. Però et vull dir que en nosaltres hi ha estat aquesta preocupació; però jo, Marc, també coincideixo amb tu que hi hagut un fre en el moviment veïnal, i que potser nosaltres no l'hem atès suficientment i no sempre hem tingut la capacitat creativa que vam tenir a Montblanc.

ÒSCAR DE LA TORRE: Vostè ha dit que potser hi ha hagut un fre determinat en el moviment veïnal, que no se saben trobar les respostes. Bé, jo he estat uns quants anys a l'associació de veïns i sí que li puc dir que conec unes quantes respostes, concretament a la zona de Nou Barris, a Barcelona. El govern que vostè ha dit socialdemòcrata, el govern del PSOE, que durant tants anys ha governat, també ha governat a Barcelona; i nosaltres hem tingut un teòric regidor de districte d'esquerres que durant dotze anys –bé, no sé quants en porta aquí a Barcelona, potser en porta alguns més–; i la persona és igual: ara tenim un regidor, abans en teníem un altre però aquest teòric regidor i aquest partit d'esquerres durant tots els anys que porten a Barcelona s'han dedicat a dinamitar el moviment veïnal, a intentar carregar-se totes les entitats que es movien, a destrossar el teixit social, a actuacions que dividien els veïns i coses d'aquestes. Jo crec que en el cas de Barcelona, per exemple, està ben clar.

* Es refereix a les eleccions municipals de 1995, en què el candidat d'IC, Andreu Mayayo, va organitzar unes primàries, obertes a simpatitzants d'altres forces polítiques, i confeccionà la llista segons els resultats d'aquestes primàries. Va treure majoria absoluta (nota dels editors).

ANTONI GUTIÉRREZ DÍAZ: Bé, jo no sé què té a veure amb la transició, això; però en tot cas jo podria treure aquí la frase bíblica de «és que tal vegada sóc jo el guarda del meu germà?» En tot cas, pensa que jo, responsabilitats directes en aquest partit al qual tu has fet referència, no les tinc; però és clar això són responsabilitats molt concretes de les quals caldria investigar per què, com i de quina manera es produeixen. Però, efectivament, jo ho he dit abans: una de les qüestions que avui en dia ens hem de preguntar i ens hem de preocupar és per què aquestes organitzacions socials no tenen la vitalitat que tenien. ¿Pot ser que a vegades sigui perquè no hem sabut connectar o fins i tot hem actuat frenant els processos dinàmics de les organitzacions socials...? Jo crec que és una pregunta molt legítima i on es consideri que hi hagi responsabilitats d'un regidor de districte o de qui sigui, cal investigar aquestes responsabilitats individualitzades. Pel que fa a la qüestió de principi, jo vaig més enllà quan dic amb insistència que la Unió Europea té una crisi de creixement; i que aquesta crisi és fruit que els governs dels Estats han esgotat el seu impuls propulsor, i que la recuperació d'un nou impuls sols pot venir de la societat, i per tant el que hauríem de fer és dinamitzar i ser molt sensibles a tota aquesta mobilització social. L'experiència que tu em dius de Nou Barris, oi?, jo també considero que és negativa si és que ha frenat la dinàmica de la participació social, perquè, si no, ens institucionalitzem, i això porta sempre els polítics a perdre força, vitalitat i capacitat creativa.

JOAN REVENTÓS

Moderador:

MIQUEL MARTÍNEZ

MIQUEL MARTÍNEZ: Crec que encara que totes les sessions siguin importants en un curs, i per aquest curs han passat persones molt estimades i que han fet aportacions molt valuoses, avui tenim una especial satisfacció a la Universitat de Barcelona de poder tenir Joan Reventós amb nosaltres i que ens pugui dedicar un temps per dir el que ell pensa i el que ell ha reflexionat i viscut al llarg d'uns anys llargs, de servei a Catalunya, a la política i, en general, a totes les persones que formem la societat.

La tradició política d'en Joan Reventós és llarga, jo faré una descripció breu a partir d'unes notes que podríem dir que perfilen una mica la seva trajectòria, no tant perquè facin referència als seus mèrits, com habitualment es fa en un currículum quan es vol presentar una persona, ja que penso que en aquest cas els mèrits formen part de la persona de la trajectòria personal, perquè —ara penso en les persones que no van poder viure, perquè no havien nascut, molts anys del moment de la transició—, va haver-hi moments importants en els quals els fets de vegades eren suficientment significatius per identificar els estils i les maneres de fer i de pensar i de servir de les persones.

En el cas de Joan Reventós, va ser professor de la nostra universitat, professor d'Història del Dret, i després també en la Facultat d'Econòmiques, d'Història Econòmica Mundial. L'any 58 va ser detingut i acusat de propaganda clandestina, d'associació il·legal i, per tant, va ser expulsat de la universitat; va estar a la Model, a Carabanchel, després va passar a un règim de presó atenuada, durant un llarg temps, quasi quinze anys, fins i tot va estar sense docu-

mentació, sense passaport per poder sortir del país; per tant va ser una persona que va lluitar a uns nivells molt directes i molt en primera persona i va patir situacions realment d'injustícia, de manca de drets humans i de llibertat, com caracteritzava el sistema que hi havia en aquell moment en el nostre país.

El que també és cert és que la seva participació des del punt de vista ja no sols personal i d'implicació política, també ha estat la del polític que es troba en els llocs i els moments més importants. Va contribuir a la fundació de Convergència Socialista de Catalunya l'any 74, el que va ser després el principi del Partit dels Socialistes de Catalunya; l'any 77 va presentar-se i va sortir elegit diputat al Congrés com a cap de llista per Barcelona, pels socialistes catalans; després va ser nomenat conseller polític en el primer govern de la Generalitat al desembre del 77. Ha estat també primer secretari del Partit dels Socialistes, reelegit diputat a les eleccions generals l'any 79, candidat socialista a la presidència de la Generalitat de Catalunya, ambaixador a París durant anys, president dels partits socialistes, senador per Barcelona, diputat al Parlament de Catalunya en diferents legislatures, president del Parlament en aquest moment, i president d'una Comissió al Senat important, que és potser la que ha impulsat amb més força, i amb més intensitat el fet del reconeixement de l'ús i del dret a l'ús de la llengua catalana a la Cambra alta.

Aquesta és una descripció molt poc centrada en el punt de vista de les aportacions acadèmiques. Penso que les aportacions de la persona, torno a insistir, van amb la persona, i que en aquest cas el que volem és agrair-li el temps, el forat que ha pogut fer per poder estar amb nosaltres, i sobretot com a universitat expressar-hi un petit sentiment o un gran sentiment en paraules discretes de reconeixement pel servei fet i d'agraïment per la dedicació que durant molts anys ha tingut amb tot el que ha estat la construcció d'aquest país i també la construcció de la democràcia. Per tant era imprescindible la presència de Joan Reventós en aquest curs i torno a insistir en nom del rector i en nom de la universitat que li agraim la seva presència aquí, gràcies.

JOAN REVENTÓS: Abans de començar la meva exposició, crec que és de justícia felicitar el Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona, i particularment els doctors Rafael Aracil i Antoni Segura, per l'organització d'aquest curs de memòria de la transició; ja sé que Aracil està al llit del dolor en aquest moment.

També vull agrair-los l'amabilitat que han tingut de convidar-me a dir la meva, cosa que intentaré fer adaptant-me a les seves necessitats. Per això em limitaré a exposar breument les meves reflexions sobre cinc o sis qüestions que considero especialment representatives de l'acció dels socialistes catalans durant la transició, en el benentès que les seves preguntes ajudaran a completar la meva exposició.

Però abans d'entrar en aquests temes concrets, crec que és obligat, o almenys jo sento l'obligació d'exposar-los el meu balanç de la transició, amb la perspectiva dels anys transcorreguts.

Els que d'una manera o altra ens sentim responsables del projecte polític que es va forjar durant la transició, reaccionem, jo no ho puc pas amagar, sovint amb incomoditat, quan sentim o llegim els qui amb més o menys agressivitat reclamen la jubilació de la transició, és a dir, la jubilació de les persones, de les idees i dels condicionaments que configuraren el que coneixem amb el nom de cultura de la transició.

Aquesta petició de liquidació de la transició, ve habitualment acompanyada de la reivindicació d'un nou projecte polític que superi les deficiències i les mancances del projecte col·lectiu iniciat amb la transició. El revisionisme polític sobre la transició es predica des de posicions ben diferents, fins i tot antagòniques i, per tant, amb arguments i intencions contradictòries. Per exemple: la dreta espanyola més conservadora vol passar pàgina d'un procés en el qual va ser marginal, i pressiona dins i fora del Partit Popular, per abandonar la cultura del pacte de la transició i imposar el seu model polític espanyol.

D'altra banda, sectors de l'esquerra espanyola i de l'esquerra catalana, que no van compartir plenament el projecte de la transició, creuen, en bona lògica, que els seus resultats han estat negatius, consideren que l'actual sistema democràtic té massa elements del continuisme del franquisme.

Podran comprendre fàcilment que per als que ens sentim responsables de la transició, no siguin acceptables alguns dels arguments revisionistes. Això no vol dir no reconèixer els dèficits del nostre sistema polític, deguts als pecats originals de fa vint anys, com tampoc no vol dir no acceptar la necessitat d'un discurs crític que esperoni a fugir de les certeses adquirides, i ens estimuli a participar del propòsit de renovació i d'impulsió de la nostra vida col·lectiva. Però, a mi, avui aquí em pertoca reivindicar el projecte i l'obra de la transició, això sí sense pretensions de donar lliçons a ningú, ni manifestar cap mena de superioritat moral o política.

Ara fa vint anys el catalanisme polític va ser capaç de definir un projecte comú, que tenia com a trets bàsics:

- L'establiment d'un sistema democràtic a Espanya, homologable amb l'Europa comunitària.
- La recuperació del nostre autogovern, i una concepció integradora i socialment avançada de Catalunya.
- L'elaboració d'una constitució que reconegués l'autonomia política de les nacionalitats històriques i la incorporació a la comunitat econòmica europea.

Era un projecte que apostava amb tots els matisos que es vulguí per la implicació catalana en el projecte democràtic espanyol, que feia seva l'equació de Manuel Azaña, que vinculava la llibertat de Catalunya a la democràcia espanyola. Un projecte que no era patrimoni de ningú en exclusiva, era un projecte transversal, assumit per la majoria de les forces catalanistes d'aleshores, posant de manifest el caràcter heterogeni del catalanisme. Un projecte forjat en l'experiència de la política unitària de la clandestinitat, i que expressava una mena d'ideologia amarga. Aquest projecte, en definitiva, va ser sancionat positivament pel cos electoral català en les primeres eleccions generals, les municipals i les autonòmiques. Aquell projecte s'ha desenvolupat programàticament els darrers vint anys, amb protagonismes polítics diferents, cadascú des de les responsabilitats que l'electorat li ha anat conferint en cada moment.

El final de la política unitària no va suposar la desaparició de la tradició unitària, aquesta s'ha mantingut com un substrat permanent en la vida política catalana. Malgrat les aparences, mai, ni en els moments d'enfrontament polític més sectari, no s'ha trencat un consens bàsic i implícit fonamentalment en el mínim comú denominador de la cultura política del catalanisme.

Passats vint anys, el balanç d'aquell projecte presenta els següents actius: les llibertats actuals i la democràcia estan assentades; Catalunya ha recuperat i ha desenvolupat les seves institucions d'autogovern, que funcionen amb normalitat des de fa divuit anys; l'Estat espanyol s'ha convertit en un Estat descentralitzat administrativament i políticament; Espanya forma part de la Unió Europea, i Catalunya malda per trobar una via pròpia d'expressió del seu europeisme; l'estat del benestar ha començat a esdevenir una realitat, i la societat catalana ha reafirmat la seva identitat i ha mantingut un alt nivell de convivència.

Penso que es pot afirmar que el projecte de la transició ha assolit els seus grans objectius bàsics i precisament per això, i no perquè hagi fracassat, es pot considerar acabat. Aquest balanç positiu crec que és compartit per la majoria dels nostres conciutadans, com si la democràcia, l'autonomia i l'estat del benestar, fossin el més natural del món.

Sóc molt conscient que les afirmacions positives i els elogis tenen mala premsa, però crec necessari jutjar la nostra història recent en comparació amb les altres temptatives històriques, per afirmar la nostra personalitat col·lectiva i per exercir el nostre deure a l'autogovern. Si ho fem així és evident que és la primera vegada que ens n'estem sortint des de fa més de dos-cents anys.

Un balanç globalment positiu ha de ser sempre més matisat i contradictori, si l'analitzem amb detall. Cal admetre que el projecte polític de la transició ha deixat, com no podia ser d'altra manera, alguns problemes oberts. N'hi ha un de cabdal, el de model d'Estat i la seva adequació al pluralisme nacional. L'estat de les autonomies igualitàries ha tocat sostre, era necessari per conso-

lidar la democràcia, però ha estat en alguns aspectes importants lesiu per a Catalunya. En aquest sentit, trobo del tot legítim el dubte, tal vegada exagerat al meu parer, sobre si la generació guanyada per a la causa de la democràcia i de la regeneració d'Espanya, és també una generació perduda per a la causa de la reconstrucció nacional de Catalunya.

Pel que fa al nivell constitucional del nostre autogovern, presenta un dèficit de vertebració de les institucions públiques catalanes, resultat de les interioritzacions d'un clima de desconfiança entre els poders públics catalans, la Generalitat i les corporacions locals de Catalunya que ens ha portat a una ineficient organització territorial.

Més important encara és el preocupant dèficit de legitimitació del nostre projecte col·lectiu, o si es vol de forma més suau, la insuficient integració d'una part de la ciutadania en la cultura política, que es vol comuna a tots. L'apropiació partidista i personalista del catalanisme hi té alguna cosa a veure, i ha portat a l'equívoc de confondre hegemonia política amb hegemonia cultural, de manera que la feblesa cultural del catalanisme queda simulada pel domini polític del pujolisme.

Vull fer constar que aquesta qüestió va lligada a un altre problema compartit amb la majoria de les societats del nostre entorn, com és el de la deriva cap a una democràcia de baixa intensitat, amb dificultats per mantenir una cultura cívica explícitament compartida i en conseqüència amb un dèficit de ciutadania. Fins aquí el meu balanç general de la transició.

Entraré ara en les aportacions dels socialistes catalans a la transició política, que és la segona part de la meva intervenció.

Voldria centrar-me en alguns dels aspectes més rellevants que l'aportació dels socialistes va fer al projecte de la transició. He triat sis temes concrets: la unitat socialista; la política de la unitat democràtica; el restabliment de la Generalitat i el retorn del president Tarradellas; la Constitució espanyola; l'Estatut d'autonomia de Catalunya, i les primeres eleccions al Parlament de Catalunya.

No s'espantin, no pretenc fer una narració detallada de tots i cada un d'ells. Estic convençut que molts de vostès estan més capacitats per fer-ho que jo. Tan sols em limitaré a apuntar alguns trets de cada tema i especialment aquells temes més controvertits i contradictoris.

La unitat socialista: La constitució del socialisme democràtic català com una força política significativa ha estat el resultat d'un llarg procés, un llarg procés que comença abans de la nostra guerra civil, que no reïx a aconseguir la unitat de tot el sistema polític democràtic. La intuïció fundacional de 1945, del Moviment Socialista de Catalunya, sempre va ser vertebrar un procés cap a la unitat dels socialistes catalans.

Tot i que en aquell moment la diferència de criteris que s'havia produït

l'any 1966 amb dos projectes competidors per al mateix espai polític, el que es va conèixer com el Partit Socialista de Catalunya-Congrés i el Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament, els dos, fills en els seus orígens del Moviment Socialista de Catalunya.

La lògica electoral va fer aparèixer la tercera força socialista amb presència, la Federació Catalana del PSOE i va accelerar el passos cap a la unitat amb el Pacte d'Abril i la Comissió d'Enllaç entre el PSC-Congrés i la Federació Catalana del PSOE. El Pacte d'Abril conjurava el perill de repetir el desencontre entre el socialisme català i el socialisme espanyol, que s'havia produït en els anys vint i els temps de la Segona República.

El resultat de les eleccions generals del 15 de juny, favorable a la coalició de Socialistes de Catalunya, va decantar el centre de gravetat de la unitat socialista cap als partits de la coalició arrossegant-hi el Partit dels Socialistes de Catalunya-Reagrupament. El Congrés d'Unitat Socialista de juliol del 78, entre el Partit Socialista de Catalunya-Congrés, el Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament i la Federació Catalana del PSOE culminà la unitat orgànica, però deixà oberts alguns interrogants sobre la coalició política del nou partit, que tenia per davant la delicada missió d'integrar cultures i tradicions polítiques, que en els intents anteriors d'unitat no havien reeixit. Crec que l'aportació més gran de la unitat socialista a la transició de Catalunya va ser evitar que s'instaurés un país amb una esquerra espanyolista, amb el risc del neolerrerouisme que això hauria pogut suposar. El preu pagat per aquest servei va ser la immaduresa del nou partit, que no va tenir temps suficient per cohesionar-se políticament de cara al moment decisiu de les primeres eleccions al Parlament de Catalunya.

Política d'unitat democràtica: En els darrers anys del franquisme els socialistes catalans, sobretot a l'interior de Catalunya, ens vam proposar una estratègia política unitària, que vàrem concretar en tres grans objectius: unitat socialista, unitat democràtica i unitat sindical. Del primer objectiu els n'acabo de parlar, per tant em centraré en els altres dos.

La unitat democràtica, és a dir llibertat per a tots sense excepcions, també amb els comunistes, fou part de la divergència de fons que tinguérem molts de nosaltres amb Josep Pallach. Val a dir que la tradició socialista a la qual pertanyo s'ha decidit per les seves arrels, per l'obsessió per la unitat de les forces democràtiques, no era altre el sentit del front de la llibertat que des del POUM va proposar Josep Rovira l'any 1941. Aquesta aposta per la unitat democràtica va ser un dels factors desencadenants de la crisi interior de l'MSC l'any 1966, entre el sector d'en Josep Pallach i el sector que representàvem Raimon Obiols i jo mateix. Això comportà una llarga experiència de col·laboració amb el Partit Socialista Unificat de Catalunya, de la qual sorgiren les successives instàncies polítiques unitàries, la Comissió Coordinadora de For-

ces Polítiques de Catalunya, l'Assemblea de Catalunya i el Consell del les Forces Polítiques de Catalunya, i evidentment les accions i decisions d'aquestes instàncies unitàries, des de les mobilitzacions de l'Assemblea de Catalunya i les manifestacions de febrer de 1976 a Barcelona i des de la campanya del «No a la llei de la reforma política» a la participació en les instàncies negociadores a l'oposició democràtica espanyola amb el govern Suárez.

Els grans esdeveniments de la transició van estar marcats per aquesta cultura unitària: les primeres eleccions democràtiques, el retorn del president Tarradellas, la negociació de la Constitució i de l'Estatut, fins que un cop assolits aquests objectius democràtics bàsics, va deixar de tenir sentit. Malgrat això a molts de nosaltres ens ha quedat com una mena de nostàlgia de la política unitària.

Pel que fa a l'objectiu de la unitat sindical no va reassolir-se per múltiples raons. La tradició anarcosindicalista majoritària a Catalunya va ser pràcticament anorreada per la repressió de la dictadura franquista. Amb el temps, tres tradicions van acabar de ser presents durant la transició, tres tradicions sindicals: la vella tradició socialista de la UGT, amb escassa incidència en aquell moment, la nova previsió de les Comissions Obreres, consolidada progressivament des dels anys seixanta i amb una clara influència comunista, i una nova tradició de sindicalisme d'arrels cristianes, com era la USO.

El fet és que els sindicalistes socialistes estaven dispersos entre totes aquestes tradicions, als quals calia afegir aquells que intentaven la resurrecció de l'anarcosocialisme amb un èxit ben descriptible. En la pràctica van acabar cristal·litzant dos grans blocs, d'acord amb l'evolució de les esquerres, un bloc d'orientació política comunista entorn a Comissions Obreres i un bloc d'orientació política socialista entorn a UGT i USO.

El retorn del president Tarradellas: Els socialistes catalans van tenir relacions estretes amb el president Tarradellas, relacions bilaterals iniciades l'any 50 i en certa manera enterbolides inicialment a l'exili, per les difícils relacions entre el president Tarradellas i Serra Moret, un dels líders socialistes a l'exili, normalitzades posteriorment. Més endavant, amb la creació dels organismes unitaris, l'Assemblea de Catalunya, la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques, que reivindicaven el restabliment de la Generalitat republicana, les relacions es van anar intensificant. Els socialistes vàrem tenir una relació íntima a través de la persona de Francesc Vila-Abadal, col·laborador del president en la seva etapa d'exili. No és d'estranyar, doncs, que en vista d'aquests antecedents, la coalició Socialistes de Catalunya en la campanya de les eleccions electorals de juny del 77, formulés una proposta precisa sobre el restabliment de la Generalitat i el retorn del president Tarradellas. Incorporàvem a la proposta que es designés com a conseller en cap el líder de la llist

ta més votada. Amb aquesta proposta el que volíem era lligar la legitimitat històrica amb la legitimitat democràtica sorgida de les urnes.

El resultat de les eleccions del 15 de juny del 77 va desencadenar amb el procés que va culminar amb el retorn del president Tarradellas i el restabliment de la Generalitat provisional.

El procés va ser una mena de partides simultànies, amb lògiques i plans diferents, els de l'Assemblea de Parlamentaris, per una banda, el del govern de Suárez, per una altra, Tarradellas que la va jugar amb serenitat de qui sabia que tenia una única oportunitat de fer realitat l'objectiu polític de la seva vida, retornar a Catalunya com a president de la Generalitat. Jo recordo molt bé, acabades de celebrar les eleccions del 15 de juny del 77, que vam anar a visitar tres companys al rei Joan Carles, i va ser el rei que adreçant-se particularment a mi em va parlar per primera vegada del president Tarradellas. El coneixia de l'etapa en què Joan Carles havia estat, de nen, exiliat a Lausana, on també vivia en aquell moment Tarradellas.

La convocatòria de l'Assemblea de Parlamentaris, les reunions al Palau del Parlament, els parlamentaris demanant que s'obris el Parlament de Catalunya on avui torna a haver-hi el Parlament, va ser una iniciativa nostra dels socialistes, que vàrem negociar amb el que llavors era alcalde, el senyor Socias, perquè s'obris el Parlament, i tots els preacords de l'Assemblea de Parlamentaris orientats a reclamar el retorn del president Tarradellas, i el procés va continuar.

De les gestions dels enviats pel govern de Suárez a Saint Martin-le Beau, jo haig de dir aquí que nosaltres n'érem puntualment informats pel mateix president. El viatge, que a molta gent va agafar per sorpresa, del president Tarradellas a Madrid, nosaltres el vàrem conèixer un dia abans que se celebrés.

Jo vaig ser el primer polític català que va visitar Tarradellas ja a Madrid, quan estava pendent de les entrevistes amb Suárez i amb el rei. Recordo molt bé una anècdota, que m'agradaria explicar que, tornant de l'entrevista amb Suárez, el president Tarradellas ens va dir a les persones que hi érem, Carles Sentís, Ortínez,* ell i jo: «això ha anat molt malament, però direm que ha anat molt bé», i realment va fer unes declaracions a la premsa adequant-se al que havia passat però girant-ho. La conversa ens va dir que havia anat molt malament, però ell els va dir que havia anat molt bé, i això va agafar molt a contrapunt el president Suárez. Tarradellas va tornar de Madrid a París i es va iniciar un compàs d'espera llarg, en el qual a poc a poc el retorn del president Tarradellas es va assumir per part del govern i va culminar en la tornada.

* Manuel Ortínez (*Una vida entre burgesos. Memòries*. Edicions 62, Barcelona, 1993: 155.) aplica aquesta anècdota a l'entrevista amb el president Suárez (nota dels editors).

Hi ha una segona participació important dels socialistes en la constitució del primer govern d'unitat del president Tarradellas, en el qual els socialistes vam tenir quatre consellers. Érem la força més important en aquell moment a Catalunya i el president Tarradellas això ho va respectar clarament; hi havia dos representants de Convergència, hi havia dos representants de la UCD, partit d'en Suárez, dos representants del Partit Socialista Unificat de Catalunya i un representant d'Esquerra Republicana. Aquí sí que haig de fer una crítica, que ja he fet alguna altra vegada del president Tarradellas: Esquerra Republicana de Catalunya era el seu vell partit d'abans i durant la guerra civil i va nomenar un conseller d'Esquerra quan només havia tret un diputat i cap, en canvi, a un partit que ja llavors anava separat de Convergència, que era Unió Democràtica que havia tret dos diputats. Però les relacions del president Tarradellas amb Unió Democràtica de Catalunya des dels anys de la guerra no eren gaire felices.

La Constitució: La Constitució és de les coses que costa més d'explicar en el procés de la transició com els partits i les organitzacions polítiques catalanes, que érem absolutament rupturistes, vàrem acceptar la via de la reforma. El camí de la reforma és llarg. Jo recordo perfectament que nosaltres en el referèndum de la llei de reforma vam aconseguir que ens fos deixat el Teatre Romea, on vaig fer tres intervencions, una darrere l'altra, amb públics diferents cada vegada —els serveis d'ordre del partit treien la gent del teatre i entraven la que volia escoltar el que estàvem dient nosaltres, que era votar «no» al projecte de la reforma política—. El resultat del referèndum ens va fer posar molt alerta a tots els partits polítics democràtics que érem rupturistes, que no creïem en la possibilitat de la reforma.

Com vam caminar cap a la reforma? Vam caminar cap a la reforma a través d'un procés que passa essencialment per un compromís del president Suárez de convocar i celebrar unes eleccions democràtiques amb llibertat per part de tots els partits polítics, cosa que va fer, llevat d'Esquerra Republicana de Catalunya, que no va poder presentar-se amb aquest nom el 15 de juny del 77. Aquest procés fou explicat directament per Suárez a Felipe González i, per tant, per als socialistes el projecte comptava amb un cert aval subtil del rei, de les converses que es mantenien amb el rei.

A partir d'aquí s'inicia el procés constitucional, es celebren les eleccions, es constitueix el primer Congrés de Diputats elegit democràticament, i el primer Senat, i es comença a celebrar el debat de la Constitució. Sobre aquest debat de la Constitució penso que està mal concretat, està mal dit, està mal historiat, i aquí hi ha historiadors que ho saben molt bé. Vull fer solament un apunt que és que els debats interns en el si de la Comissió Socialista, que anava preparant les posicions dels socialistes amb els quatre ponents que anaven elaborant la Constitució —algú de vosaltres ha estat per aquí, com en Jordi

Solé Tura—. Nosaltres teníem una comissió de socialistes que presidia Gregorio Peces Barba, amb Eduard Martín, Alfonso Guerra, i com a socialistes catalans a més de Eduard hi havia en José Antonio González Casanovas i jo mateix. I aquí vàrem tenir un problema seriós d'incomprensió dels nostres companys socialistes de la resta del país del qual sortiran després moltes conseqüències.

Nosaltres portàvem en el nostre cistell, a la nostra motxilla, la tradició més vella de l'autonomisme català, que és la tradició de les tres llistes: les llistes que són competència exclusiva de l'Estat, les llistes que són competència exclusiva de la comunitat autònoma i les llistes que són compartides, que és un concepte clar.

No vam aconseguir que la resta dels socialistes espanyols acceptessin el que era la tradició més vella de l'autonomisme en tota la pell de brau, perquè van caure en una trampa molt subtil, de la qual em penso que l'inventor, no li vull donar tota la paternitat, però l'inventor va ser Miquel Roca, que el que volia era arribar a un acord, com més de pressa millor, respecte al text constitucional. Vostès recordaran que en el títol vuitè de la Constitució espanyola hi ha una frase que es repeteix constantment, que diu «sin perjuicio de», ho dic en castellà perquè és així. Diu que aquestes competències són competència de la comunitat autònoma sense perjudici d'aquelles que tingui l'Estat, o diu que aquestes competències són de l'Estat sense perjudici d'aquelles altres que tingui la comunitat autònoma, cosa que durant anys ha estat una de les fonts de conflicte més serioses davant del Tribunal Constitucional, perquè el text constitucional diu això.

Nosaltres ens en vàrem sortir, ens en vàrem sortir perquè jo vaig insistir-hi amb molta força, però Gregorio estava molt enlluernat per Miquel Roca, Jordi Solé no s'hi va ficar massa en el tema, també volia acabar de pressa, tenir un text constitucional parat era massa important, i tampoc nosaltres vàrem poder arribar a les últimes conseqüències d'aquesta qüestió.

L'Estatut d'autonomia: Com que érem la força més votada del 15 de juny del 77, els parlamentaris elegits per a les Corts Generals, per al Congrés dels Diputats i per al Senat van formar una comissió que es va reunir a Sau, per elaborar l'Estatut; tot això és ben conegut.

Hi ha tota una història de text, d'acords i desacords, hi va haver un procés de retards successius. Semblava que el projecte de l'Estatut que ja teníem elaborat els parlamentaris catalans s'havia de portar a Madrid. Hi va haver una sèrie de retards, que després amb posterioritat van ser ben explicats, i és que va haver-hi una voluntat clara del govern de Madrid, perquè passés davant l'Estatut d'autonomia del País Basc. Van considerar que estratègicament i políticament, era millor afrontar i resoldre el problema de l'Estatut d'autonomia del País Basc, per la situació de tensió que hi havia allà. I jo penso que el

president Tarradellas, que era un home amb molt de sentit comú i amb molt de seny, va acceptar-ho, tot i que en aquell moment va incórrer en la ira d'alguns de nosaltres perquè ens pensàvem que era el mateix president Tarradellas qui ho endarreriria. Però el Parlament estava convençut que era millor que els bascos passessin davant i ventilessin el seu problema abans que nosaltres.

La negociació de l'Estatut va ser molt complicada, amb un procés paral·lel que s'ha explicat poc. Es va negociar en dues instàncies: un grup al Palau de las Semillas, que és al costat de la Moncloa, en el qual hi havia, si no m'equivoco, Gregorio López Raimundo, Ramon Trias, Jordi Pujol, jo mateix, Anton Canyelles, i un altre grup que eren els diputats membres de la Comissió Constitucional, que no eren a las Semillas. I eren un vasos comunicants, en els quals el joc de negociació es feia molt més al Palau de las Semillas, i el que s'acordava a les Semillas es traslladaven als companys de tots el partits polítics catalans en el Congrés de Diputats, dins de la Comissió Constitucional, per anar elaborant l'Estatut.

De tot el meu record, en la negociació per a l'Estatut, el punt més conflictiu va ser el següent: en un moment determinat es va plantejar com s'elegirien els diputats del Parlament de Catalunya. I el govern de Suárez va dir que amb el mateix model que s'havia aprovat per als bascos, que era tants caps tants barrets. Tants diputats aleshores a la província de Biscaia, com a la província de Guipúscoa, com a la província d'Àlaba, em sembla que són 25 a cada província. Aquí jo haig de dir la veritat, m'hi vaig plantar, m'hi vaig plantar en sec, per aquí nosaltres els socialistes catalans no entrem, si vostès creuen que la província de Lleida, la província de Girona i la província de Tarragona, han de tenir els mateixos diputats que la província de Barcelona, jo m'aixeco i me'n vaig, perquè això no és democràcia. I haig de dir en honor a la veritat, que el primer que em va fer costat en l'acte va ser Jordi Pujol, va dir: «Joan tens raó, això no ho podem acceptar de cap manera».

El problema de resoldre com s'elegeixen els parlamentaris al Parlament de Catalunya és molt complicat, la prova és que encara avui no tenim una llei electoral catalana, no hem estat capaços de fer-la, no hem arribat a tenir un consens per fer-la. Allà va néixer una situació que és la que tenim, que les altres tres províncies elegeixin el nombre de diputats, i que el nombre de diputats que elegeix Barcelona, que és molt gran, no sigui proporcional al pes del valor del vot dels ciutadans de la circumscripció de Barcelona; el seu pes és molt més petit que el del vot dels ciutadans de les províncies de Lleida, Tarragona i Girona. Aquest és un tema que un dia o altre haurem de corregir.

La situació més crítica en l'evolució de l'Estatut va ser aquesta, però al final vam arribar en aquesta situació de consens, que des d'aleshores hem anat

aplicant, perquè, ho repeteixo, no hi ha hagut manera de fer una llei electoral catalana encara.

L'última aportació: Les eleccions al Parlament de Catalunya de l'any 1980. Els vull dir una cosa que saben també els historiadors, que per a mi no va ser cap sorpresa el resultat advers per a nosaltres. Sabia d'entrada que tindríem moltes dificultats i el desenvolupament de la campanya ho va confirmar. M'explicaré perquè veïa aquesta situació molt clarament.

La unitat que havien fet els socialistes no havia passat encara més enllà del nivell orgànic, érem molt lluny d'assolir un projecte polític català comú, tots el socialistes ja ficats en la mateixa organització. Persistien cultures i tradicions polítiques diferents dintre nostre i això creava tensions constants. En realitat això el que expressava era la realitat catalana d'aquell moment, de fa vint anys, que es va expressar electoralment, amb el que els experts han definit i els historiadors ja coneixeu molt bé, el que se'n diu el vot diferencial, que hi ha una participació molt més gran a les eleccions generals que a les eleccions autonòmiques.

Em penso que nosaltres els socialistes, ja unificats, ja tots en una sola organització vam mostrar una immaduresa política a l'hora de decidir la política que volíem fer. Vam optar, per majoria del partit acabat de crear, per fer un front d'esquerres, i això ens va deixar sense marge de maniobra, l'endemà mateix de les eleccions, per acceptar la proposta que Pujol ja elegit president ens va fer de governar junts. He dit moltes vegades que aquell acord inicial va ser bastant inevitable, repeteixo, per la manca de maduresa del partit, perquè encara la cosa era molt recent. Algú diu que jo amb això sóc massa taxatiu, però jo ho vaig veure molt clarament i, com dic, no va ser cap sorpresa. Hi ha aquella vella frase del president Tarradellas que no sé ni si la va dir mai, que deia que en aquelles eleccions hi havia un home que no dormia per por de no guanyar, que era l'actual president Pujol, i hi havia un altre home, que no dormia per por de guanyar, que era jo. Bé, jo tenia l'absoluta voluntat d'esperit de servei al meu poble i si hagués guanyat hauria assumit la nostra responsabilitat, però tenia molt clar que les coses no anirien així.

Sigui com sigui, el que jo sí crec és que la derrota dels socialistes catalans a les eleccions al primer Parlament de Catalunya restablert l'any 80 i la victòria socialista a tot Espanya l'any 82, van marcar decididament el PSC, el meu partit, perquè tot i la temença a la disgregació i que la unitat acabada de fer se'ns podria tornar a trencar ens en vam sortir, i avui tenim el partit que tenim, amb els defectes, les virtuts, les qualitats, les tensions internes pròpies d'un partit democràtic, però és un partit que continua el seu camí i que té un avantatge sobre molts altres partits de Catalunya, que canviem de líders, canviem de dirigents, però el partit continua avançant, perquè és el que ha de ser un partit transcendent els seus dirigents i els seus homes.

COL·LOQUI

CARLES BONET: Voldria comentar moltes coses, però crec que és la missió d'aquesta xerrada més que res que el senyor Reventós ens expliqui coses i no voldria entrar en controvèrsia. Per tant, l'únic que m'agradaria que ens pogués explicar una mica més és la qüestió de com és que no es van poder fer aquestes tres llistes, com és que no es va seguir la línia típica del federalisme català, podríem dir, de repartir exactament les competències que corresponen a l'Estat, les que corresponen a la Generalitat, les compartides i afegint-hi a això, doncs, un finançament diguéssim *ad hoc*. Vostè ha parlat que Gregorio Peces Barba estava enlluernat per Miquel Roca, i m'agradaria que expliqués una mica més això si pot ser.

JOAN REVENTÓS: Jo el que puc és donar-li el testimoni que Gregorio es va enlluernar amb en Miquel. El que ell ens deia era que de les tres llistes els únics que n'hi parlàvem érem els socialistes catalans, que quan anava a la comissió, hi havia Jordi Solé Tura, hi havia Miquel Roca dels catalans, hi havia a més «el zorro plateado»,* la gent de la UCD, i ningú li parlava de les tres llistes, que només érem nosaltres els que en parlaven. Jo deia: «Però, Gregorio, aquesta és la tradició catalana més vella i la més clara de tot l'autonomisme català, les tres llistes, la dels uns, la dels altres i les compartides», i ell deia: «Però és que només me'n parlevosaltres, ¿cómo voy a meter yo esto en el dialogo si ni Jordi, ni Miguel, me hablan de ello i los de la UCD menos!», i aquí es va acabar, tot i que nosaltres vam insistir una vegada, una altra vegada i una altra vegada, i no ens en vam sortir, i així va sortir el «sin perjuicio de».

CARLES BONET: Sí, però vostè també s'ha referit al fet que hi havia una incomprensió per part del PSOE, d'això de les tres llistes.

JOAN REVENTÓS: Jo aquest diàleg, amb Jordi Solé, no l'he tingut mai, el vaig tenir internament amb els socialistes. El que Gregorio reflectia, que era el que els arribava a ell i Alfonso Guerra a la comissió que dialogava de veritat, era que ningú més els en parlava. Dedueixo que ni en Jordi n'hi va parlar, ni en Miquel n'hi va parlar.

La fórmula «sin perjuicio de» jo tinc la impressió que és una invenció creada per sortir de l'impàs, per part del Miquel, que és un excel·lent advocat, com se sap i és públic i notori, perquè és una fórmula hàbil, però que és una font de conflictes, ha estat una font de conflicte i que un dia o altre si reformen

* Es refereix al diputat d'UCD José Pedro Pérez Llorca, canòs i astut. Posteriorment seria ministre d'Affers Exteriors (nota dels editors).

la Constitució, jo crec que hauríem de tornar a la vella tesi nostra. Clarament: separar unes coses de les altres, i les que són compartides regular-les com a compartides, però les altres no.

CARLES BONET: Hi ha la sentència del Tribunal Constitucional que diu que no hi ha competències exclusives, totes són concurrents, és possible que a partir d'aquí....

JOAN REVENTÓS: Neix d'aquí, totes són concurrents, neix d'això. És possible que hi hagi una argumentació en contra del que jo dic. Jo explico el que vaig patir i el que vaig sofrir perquè no avançava aquest projecte. Aquí hi ha una altra explicació possible, que no acceptaven –no en Jordi, ni en Miquel–, sinó els altres, no acceptaven avançar més enllà del que era un consens amb la gent de la UCD, que tots sabem que venien de la tradició franquista, i tot i així acceptaven molt. És possible que fos això. El que va ser president de la Comissió Constitucional, que era un valencià que es deia Attard, ens ho va dir molt clar, no el colleu més que trencaríem el consens.

Tot i que Attard era un home que era més aviat favorable a racionalitzar més la cosa, també va estar determinat per això. Pérez Llorca era el «zorro plateado», l'home que portava en nom de la UCD i Suárez la negociació amb la resta.

MIQUEL SALUDES: Estic molt agraït als que van contribuir a una transició, més que a una ruptura, ja que aquesta reforma crec que ha donat resultat. Ara, per consolidar aquesta transició, jo hi trobo a faltar algun petit record, i potser fins i tot un petit homenatge a molta gent, i no vull personalitzar, que van resultar perjudicats, durant una època, durant la guerra. Si amb un pacte entre cavallers s'hagués oblidat tot després, em semblaria que estaria molt bé, però ara jo em trobo que vaig a conferències, vaig a l'exposició «Barcelona any zero», i tots santifiquen una part de la societat i ignoren l'altra, ignorada, completament ignorada. Els agraïm a vostès que ens hagin portat fins aquí, però per un altre cantó ens sentim menyspreats, perquè un familiar més o menys proper, o amic, o el que sigui, va ser perjudicat, assassinat. Sembla com si hi hagués dues classes d'assassinats: uns de bons i uns altres de dolents. A on ens posen als que estem d'acord amb això però que ens dol que no se'n recordi ningú?

JOAN REVENTÓS: A veure, els castellans tenen una frase, que explica molt el que sento després de les seves paraules, «que cada palo aguante su vela». Jo en la meva família, entre els meus amics, entre el pares dels meus amics, entre els germans grans dels meus amics, tinc molta gent com la que vostè descriu, però molta. Jo sóc parent bastant proper de l'últim president del Barcelona

durant la República, que era Josep Sunyol, que va ser afusellat al Guadarrama, per equivocar-se de trinxera i entrar en una de les tropes de Franco. Tinc amics pertot arreu que van patir la guerra tremendament, i també tinc amics a l'altre cantó, que també la van patir. Aquesta sensació que diu vostè, aquest menyspreu que sento, jo no el veig. He tractat de contribuir en la mesura de les meves forces, sempre per evitar-ho. Superem l'esperit de la guerra civil i tractem d'agermanar tot el que sigui susceptible d'agermanar. Com? De moltes maneres. Per exemple, jo he contribuït a la restitució del patrimoni de les cooperatives incautades pel general Franco, quan va entrar a Catalunya. La llei del retorn del patrimoni cooperatiu incautat la vaig plantejar jo a les Corts Generals del Congrés de Diputats, que era tot patrimoni absolutament espoliat i en alguns casos venut, mal venut i destruït. Tot el procés de reconeixement de pensions a soldats republicans, hi ha dos o tres noms entre els diputats socialistes, que s'hi van dedicar exclusivament. Assenyalant aquest cas vull retre homenatge a Juli Busquets, militar de la Unió Militar Democràtica, diputat socialista, que va ajudar centenars i milers de soldats republicans, a aconseguir unes pensions, molt febles, però unes pensions, en definitiva. Bé, amb aquest esperit és amb el que hem treballat nosaltres, i jo la sensació que algú de nosaltres pugui haver menystingut gent con vostè descriu, no la tinc en absolut, Estic absolutament convençut —quan va començar la guerra, tenia nou anys i quan va acabar tenia onze anys—, que si en lloc de tenir nou i onze anys n'hagués tingut divuit, sé amb qui hauria lluitat i on hauria lluitat, ho tinc claríssim, encara avui. Ara, l'esforç de superar la guerra civil, l'esforç d'aconseguir que mai més es pugui tornar a produir una guerra civil entre nosaltres, em penso que és un dels grans missatges que neix també durant la transició i que s'aplica durant la transició.

JOAN SEBASTIÀ: Voldria plantejar dues qüestions: la primera, quins són els elements que van tenir més pes a la balança per decantar-la cap a la reforma i no cap a la ruptura, perquè en aquest moment, per exemple, n'hi ha molts que s'alegren del possible judici que es pugui fer a Pinochet, que en el fons és una ruptura al seu país. Per què no es va fer una ruptura? L'altra qüestió és: vista en perspectiva, l'aliança del PSC amb el PSOE, va ser positiva per al Partit dels Socialistes?

JOAN REVENTÓS: Primera pregunta, per què reforma i no ruptura? Perquè vam tocar de peus a terra. Li ho diré ben senzillament. En el moment que hi ha les Cortes del Reino, el Movimiento Nacional aprova la llei de ruptura i Suárez la sotmet a referèndum, al país. Jo ja he explicat que tots vam fer campanya en contra, demanant a la gent que anés a votar que no, o que s'abstingués d'anar a votar, i l'èxit va ser perfectament descriptible. Vam fer

molts actes, vam enganxar molts rètols, hi havia gent que ja estava implicada, que ja estava incorporada a activitats polítiques més obertes, però massivament, el país va anar a votar per la reforma. Toquem de peus a terra! Franco es va morir al llit, i els successors de Franco obrien un camí i una escaleta, que llavors no ens creïem ningú. Per què ens ho vam començar a creure?, perquè el senyor Suárez ens va començar a dir, i ens ho va dir personalment, que ell convocaria unes eleccions democràtiques, i podríem aparèixer tots els partits, i fer campanya electoral, i presentar els nostres candidats a les eleccions. I no ens ho creïem. Però va començar la normalització dels partits polítics, i va arribar que fins i tot es va normalitzar el Partit Comunista. En aquell moment era claríssim, que la via de la reforma obria una escaleta i la possibilitat de passar d'una situació de dictadura a una situació de democràcia, i per això a poc a poc ens vam anar inclinant cap a la reforma. No va ser fàcil, ep!, perquè molta gent tenia molts dubtes, i la sensació que els poders fàctics hi intervindrien, que el camí de la ruptura ens portaria a una nova guerra civil, et feia meditar molt. Tampoc no teníem la força per fer-la. També, si vols, hi ha una influència dels nostres amics d'Europa. Tots, la Internacional Socialista, els partits socialistes europeus, els partits comunistes, els partits democratacristians, tots ens aconsellaven assumir la reforma, tots ens ho van aconsellar. Proposta de Suárez i compliments successius fins a la convocatòria d'eleccions. Vam acceptar la reforma i vam anar a les eleccions. No sé si li ho explico, és molt sintètic, però això que li explico és exactament el que va passar.

Jo penso que l'acord amb el PSOE va ser positiu, el que passa és que als socialistes catalans ens ha tocat en molts moments empassar-nos alguna granota i algun gripau, de coses que no ens agradaven que ha fet el PSOE. Això també és cert, jo no me n'he amagat mai de dir-ho, i no ho dic ara aquí en una aula universitària, sinó que ho he dit a qui ho havia de dir, i algunes vegades amb una certa virulència. Hi ha coses que ha fet el PSOE, quan era al govern, o abans d'arribar al govern que no m'agradaven i les hem dites amb tota claredat. Va haver-hi un moment que vam estar a punt de provocar el trencament, en el moment de la LOAPA. I el responsable que no és trenqués el PSC agermanat amb el PSOE i absorbit al PSOE català, vaig ser jo, perquè vaig pensar que, malgrat tot, era millor empassar-se la granota i el gripau de la LOAPA, que trencar el que havia costat tant d'aconseguir, que era la unitat de tot el socialisme a Catalunya. I aquesta responsabilitat l'he assumida sempre davant del partit. Recordo que en el Consell Nacional del Partit a Figueres, jo vaig assumir la responsabilitat i el partit sencer va donar-hi la seva conformitat. Tot i que vaig explicar-ho clarament, amb les mateixes paraules que ho dic ara, que allò era una granota i un gripau sencers que ens havíem d'empassar, i que ha molestat molt haver-s'ho d'empassar. És una de les vegades que hem

tingut una de les situacions més difícils i més dures de les relacions. També haig de dir una altra cosa, en el que és la política catalana, la direcció del PSOE no hi ha intervingut mai. En tot el que és la formulació dels nostres programes, l'elaboració dels nostres candidats, els nostres projectes a Catalunya, el PSOE, la direcció federal del PSOE no hi ha intervingut mai, ni hi ha interferit mai. Possiblement perquè saben que si algú tenia intenció d'interferir-hi es trobaria amb un problema que no se'n sortiria, això és el que he viscut.

ANDREU MAYAYO: Amb tota la cordialitat i lligant amb aquest darrer aspecte, com s'explica aleshores el trencament de l'Entesa? És a dir, si és veritat que no s'accepta cap tipus de posició que vingui del PSOE, com s'explica, primer, el trencament de la coalició l'Entesa dels Catalans a les eleccions del març del 79, i per tant el que en derivarà després, una posició diferenciada també a les eleccions al Parlament de Catalunya.

JOAN REVENTÓS: La ruptura de l'Entesa no és una imposició com algunes vegades algú ha explicat, una imposició del PSOE sobre nosaltres, no! Jo li seré també molt sincer. Hi havia una insatisfacció profunda dels senadors socialistes membres de l'Entesa dels Catalans, per la direcció que tenia en el Senat, l'Entesa, que estava marcada en exclusiva per dues persones, cap de les dues socialista, quan nosaltres ja portàvem el màxim de vots, i aquest procés va anar generant un descontentament permanent i constant, i persones que eren al començament molt favorables a l'Entesa, més un home com Cirici Pellicer, que va ser el que es va inventar la nomenclatura, el nom d'Entesa dels Catalans, van començar a dir: «Companys, això no va bé, perquè aquí no manem nosaltres, sinó que manen uns altres senyors, i en això no hi podem estar d'acord». Hi ha tot un procés intern, dels senadors socialistes al Senat, descontents, no vull citar els noms ara, però sap perfectament a qui em refereixo, que creen una atmosfera de dir prou, prou, prou, no podem anar barrejats, perquè ens instrumentalitzen a nosaltres, amb les seves habilitats, amb la seva preparació, amb la seva eficàcia, però no estem d'acord amb el que estan fent. I no és per tant una imposició de fora, sinó que neix de dintre del mateix Senat, dels senadors socialistes en el Senat, que estan discrepant amb les decisions que prenen dues persones en concret. Això ho explicaré millor a les meves memòries.

MIQUEL SALUDES: Em demano si es pot parlar una mica de les perspectives del futur del Partit Socialista, ara que està en aquest moment difícil, i jo francament tinc encara una bona opinió de Josep Borrell, no sé si es pot recuperar això.

JOAN REVENTÓS: Jo no he vingut a parlar del futur, no em feu preguntes per al futur, perquè avui com allò que diu en Pujol, avui no toca, avui parlem de la transició.

ANTONI SEGURA: A mi m'agradaria insistir una mica més en el fet aquest del rebuig de formar part del govern de l'any 80, que evidentment suposava el trencament d'un front d'esquerres, que s'havia establert prèviament, etc., però en fi, que ens en digués una mica més.

JOAN REVENTÓS: També li ho diré amb molta franquesa, perquè estic en una edat de la meva vida, que la meva força en tot cas rau en la franquesa, a dir les coses tal com les feia i com les penso avui. Li diré que més aviat era partidari d'acceptar la proposta de Pujol, de formar part del govern, jo personalment; i era secretari general del partit, però vaig tenir molt clar que si forçàvem la marxa de la decisió dintre del partit i acceptàvem la proposta de Jordi Pujol, se'ns trencava el partit. Això sí que ho vaig tenir molt clar. Era evident. I no es trencava en funció dels excol·lectius que anaven avançant cap al procés d'unitat que va ser llarg, del 78 al 80, és a dir, un any i mig, no, no és que la Federació Catalana o l'exPSC-Congrés o l'exPSC-Reagrupament es trenquessin per les antigues diferències, sinó que es trencava d'una manera molt estranya, o molt complicada d'entendre i explicar, i vaig parlar-ne naturalment amb companys, tan responsables com jo, del partit. A més, portàvem el peu forçat perquè havíem aprovat d'anar a les eleccions proposant un front d'esquerres. La situació no era fàcil de resoldre, i vam acabar no acceptant la proposta del president Pujol, no la vam acceptar, jo vaig ser l'encarregat de dir-li-ho. Haig de dir-li que hi ha un segon moment en què nosaltres fem un suggeriment al president Pujol, en un altre moment de la història, però ja no forma part de la transició, en el sentit que estem disposats a incorporar-nos al govern, i ell també va dir que no. Però això també ho explicaré a les meves memòries; ja no forma part de la transició.

Però la realitat és que si el Consell Nacional del Partit hagués adoptat la decisió de trencar, malgrat el compromís electoral d'un front d'esquerres o un govern d'esquerres, amb l'acord de programa i incorporar-lo a la proposta de Pujol, el partit se'ns trencava, segur, perquè va haver-hi molta gent que ens ho va estar dient, no, no, no, que no es trenqués una cosa que havia costat tant i que històricament havia estat tan difícil d'assolir, que era la unitat de tot el socialisme democràtic a Catalunya, per incorporar-nos al govern Pujol. La decisió va ser negativa.

Ara faig una pregunta jo a tots vosaltres que sou tan joves: us interessa tot el que jo estic dient? De veritat, a part del valor acadèmic, d'inscriure's al curs i obtenir uns resultats, us interessa tot això o no? Com que és una pre-

gunta que faig al col·lectiu, no contesta ningú, però potser hi ha algú que digui no li interessa gens això. Jo tinc molts fills de la vostra edat, i algun de vegades m'ho diu: «Pare, això són històries de la guerra de Cuba».

MARTA CABANES: El fet de venir a aquest curs vol dir que a mi personalment m'interessa, i em fa gràcia veure com tothom diu que no va haver-hi ruptura, sinó que es van haver d'acceptar moltes coses, per poder fer la transició. Sóc bastant crítica amb la transició que vam tenir, perquè tenim l'Estat que tenim gràcies a la transició que vam tenir. També entenc que es van arribar a pactar i acceptar certes coses, i m'agrada escoltar la gent que en aquell temps ho va viure i va participar. Tots ens han dit més o menys el mateix, quan tothom parla si va haver-hi ruptura, perquè van considerar que era millor acceptar certes coses. Però a mi que continuï havent-hi gent amb càrrecs dins el poder judicial, gent que formava part d'un govern franquista, que mataba gent, no em sembla bé. És una cosa que ja en una altra conferència, amb en Macià Alavedra i en Portabella, em van respondre com van poder.

No sé si vostè té una millor resposta, per dir-me per què gent que encara està activa políticament i en el poder judicial, eren gent que eren polítics i membres d'òrgans franquistes.

JOAN REVENTÓS: Sí, en part comparteixo el que diu, les biografies de la gent són les que són. Penso que l'interessant d'una biografia és que expliqui la totalitat d'una persona, en aquest moment no et suggeriré un nom. Hi ha biografies de gent que estan avui encara democràticament amb un poder i que tenen una història, un passat, molt vinculat a la dictadura franquista. Això és un dels preus d'haver assumit la reforma, i de no haver fet la ruptura.

MARTA CABANES: És un preu molt car!

JOAN REVENTÓS: És molt car i no tan car. Miri, penso en una persona que jo conec bastant, i un dia explicaré les actituds que va tenir quan vam defensar l'Estatut d'autonomia, que era Manuel Fraga. Fraga és evident que va firmar «enterados de muerte», sent ministre de Franco, però avui és una de les persones que més ha fet perquè el gallec sigui l'idioma de veritat de la comunitat gallega, és el Fraga president de Galícia, i que consti que quan Fraga parla gallec, encara el parla molt malament, però els butlletins, els diaris de sessions del Parlament gallec, tot el *Butlletí oficial* de Galícia, tot és en gallec, ja, i això ho ha fet Fraga.

Hem pagat un preu molt car, perquè va firmar «enterados», probablement sí, però és el preu de no haver fet la ruptura i haver fet la reforma. Joestic convençut d'una altra cosa i li vull aclarir, si ens haguéssim entestat a fer la

ruptura, no ens n'hauríem sortit, perquè la ruptura a última hora ens hauria portat a un camí de violència, això és el que crec, que no els hauríem convençut de fer una ruptura.

MIQUEL SALUDES: Ha parlat de personalitats del franquisme. Aquesta noia que ha preguntat això és molt jove. Efectivament, una dictadura no és un bon caldo per als polítics. Però cap classe de dictadura.

Hi ha hagut gent que ha passat del franquisme i gent que ha vingut d'altres dictadures i potser per això anem bé, perquè ho acceptem. Com ha dit el senyor Reventós, hi ha uns senyors per als quals el seu bon nom, el seu orgull, és haver estat enemics d'un dictador, quan per altre cantó, han estat molt amics d'altres dictadors. Hi ha un senyor aquí a Espanya que té un regal d'un d'aquests dictadors europeus, i té un cotxe molt car, caríssim, d'aquest dictador. Aquí a Espanya hi ha gent provinent de tot arreu, i és molt bo que hi sigui i que ens puguem parlar i tractar amb respecte, encara que hi hagi discrepàncies.

JORDI PUJOL

Moderadors:

RAFAEL ARACIL I ANTONI SEGURA

RAFAEL ARACIL: Avui culminem el cicle «La memòria de la transició a Espanya i Catalunya» de cara als polítics que varen viure aquesta transició, l'últim d'ells és el senyor president de la Generalitat.

Jo agraeixo a tots els assistents, especialment als alumnes que han vingut a totes aquestes sessions. Això, a més de ser un curs de lliure elecció, és també una part de la commemoració del cinquantenari de la fundació del Centre d'Estudis Històrics Internacionals creat per Jaume Vicenç Vives el 1949. Amb aquest curs hem volgut contribuir a acostar-vos la memòria de la nostra història més recent, que no es pot oblidar. Gràcies, per suposat, a la Universitat de Barcelona que en tot moment ens ha ajudat, des del mateix rector passant pels vicerectors corresponents, fins al Gabinet del Rectorat; gràcies també a la Generalitat de Catalunya.

ANTONI SEGURA: Jo no faré una presentació del president, perquè em sembla que seria absurd, però sí que explicaré una anècdota molt personal, perquè quan un és nano –nano vull dir de cinc, sis anys–, doncs difícilment és conscient del món que t'envolta i de la realitat política d'aquest món. Jo no sé si se m'ho prendrà malament, però jo, la primera cosa que vaig veure que no acabava d'encaixar –jo sóc de Ciutat Vella, vaig néixer a Ciutat Vella–, és una pinta-da amb guix, que posava «Llibertat Jordi Pujol». Vull dir amb això que, realment, estem davant d'una persona que ha fet història d'aquest país, i que per tant pensem que era la millor cloenda d'aquest cicle sobre la transició i cedei-

xo la paraula, això sí, donant-li un cop més l'agraïment. Gràcies per ser avui entre nosaltres.

JORDI PUJOL: Senyores, senyors: Em complau molt poder-los parlar d'aquest tema tot i que no sé si ho podré fer tan breument com caldria ni si donaré satisfacció al que vostès esperen de mi.

La transició ha estat molt llarga i hi ha moltes coses a dir-ne. Com que no sé què els pot interessar més, imagino que on veritablement els podré donar respostes i idees més escaients és amb les preguntes que vostès em vulguin fer i no tant en el que jo els expliqui.

En tot cas, per centrar una mica els temes, si més no des de la meua perspectiva i d'una manera una mica cronològica, començaré per dir que, com vostès saben, el règim anterior –Franco va morir el 1975– havia pres una sèrie de mesures per fer possible allò del «atado y bien atado» que no era altra cosa que la continuïtat del règim en alguna cosa que s'hi assemblés.

Jo, amb tota sinceritat, pel poc que sé de Franco, he de dir que jo no sé si ell es creia que allò pogués tenir continuïtat, perquè, en el fons del fons, era un home bastant escèptic. Però, de tota manera, van prendre una sèrie de mesures que, en tot cas, els havien de permetre que el pas cap a una altra situació fos al més favorable possible a la gent i als interessos que havien estat protagonitzant la dictadura.

L'«atado y bien atado» no va reeixir per diversos motius. Un d'ells, potser, per la mort de Carrero Blanco, que va deixar la nau sense timoner per dur a terme aquella transició amb consistència i lideratge, encara que Carrero Blanco tampoc no tenia la grapa que calia per liderar-ho. Però segons com es mirassin les coses, tampoc semblava que Franco la tingués, punt que no era del tot cert perquè ell havia estat un líder a les guerres del Marroc, i per tant, un militar que liderava. Però, en altres moments de la seva vida semblava que no ho era.

Ei cas és que aquella mort, indubtablement, va evitar que aquí es pogués intentar el que per exemple a Portugal va ser l'intent de Caetano, i que va anar malament. Va anar molt malament; primer, perquè no va resoldre res i es va iniciar un període en el qual es va anar allargant l'agonia d'un règim, d'una situació, i aquell mal ambient. En el cas portuguès s'hi havia d'afegir una guerra colonial que Espanya no tenia i que, evidentment, era un gran handicap per a Portugal.

Però, de tota manera, en aquell moment tampoc no es veia tan clar que les coses havien d'anar tan bé com van anar perquè, de fet, i ara ho podem veure amb més perspectiva, la transició política va anar molt bé. I ningú no ho veia. Recordo un article de Duverger que deia: «Els precedents de la història, tots els precedents de la història d'Espanya en situacions com aquesta ens fan dubtar i no ens permeten ser optimistes».

L'any 1974, vaig dir al meu pare, —i a ell no li va sorprendre perquè d'una manera o altra sempre havia tingut alguna activitat política, per la qual fins i tot havia anat a la presó— que jo deixaria la feina que estava fent: «Escolta, jo vull fer una altra cosa». Ell em va dir: «Ja hi comptava, ja ho suposava que faries això. Per altra banda crec que és el que has de fer. Però et vull advertir que, fins avui, tots els intents de fer una política democràtica i catalanista com la que tu vols fer han acabat malament, o sia que pensa que això pot acabar com el rosari de l'aurora, i quines hauran de ser les mesures que hauràs de prendre personalment». Els ho explico només perquè compreguin l'estat d'esperit en aquells moments. Però segurament tota la gent que pensava això, des de Duverger fins al meu pare, no havien calibrat algunes coses que eren importants i que llavors eren trumfos positius. Ara parlo d'Espanya en general i després ens dedicarem a Catalunya. Durant aquells anys s'havia fet una gran transformació de la societat espanyola. La societat espanyola de l'any 1975 no era la del 1935 ni la de 1955. Hi havia hagut un gran creixement econòmic sobretot a partir dels anys 60 i, entre d'altres coses, havia comportat l'aparició d'una classe mitjana a Espanya. Per a Catalunya no hauria estat cap novetat però per a Espanya, sí; i, a més, molt important.

D'altra banda, Espanya havia fet un procés d'obertura internacional, políticament fallida perquè el règim franquista no era acceptat. Però sí des del punt de vista turístic, i per l'interès de la gent d'aquí pel que passava a Europa. Fins i tot, des del punt de vista polític el règim espanyol havia aconseguit un tractat bilateral molt favorable amb el Mercat Comú. Que no sé si fou mèrit dels negociadors espanyols, començant per Ullastres i per Sardà —encara que Sardà no hi va intervenir directament— o si va ser simplement que els països que avui conformen la Unió Europea, pensant que algun dia Espanya s'hi havia d'incorporar, van donar-li certes facilitats.

Era diferent de l'any 1935, però també el context europeu era molt distint. L'escandalós fracàs de la República fou fruit que el context internacional d'aleshores era molt dolent; grans enfrontaments ideològics; feixisme, comunisme, nazisme; i grans tensions socials. Sempre he de fer recordar que l'any 1934 els tancs van patricular per Ginebra, per la ciutat de Ginebra; i per Àmsterdam. Que l'any 1934 hi varen haver dues guerres civils, afortunadament curtes per a ells. I així en general. El nazisme a Alemanya i importants brots feixistes a França. I una radicalització molt forta dels comunistes a Alemanya mateix. En canvi, el 1975 la cosa era absolutament distinta; aquella Europa havia canviat.

El creixement econòmic, l'aixecament del nivell de vida, una industrialització important, l'aparició de classes mitjanes, tot plegat havia canviat Espanya. És molt difícil la democràcia en un país sense classe mitjana, però aquí ja n'hi havia aleshores per primera vegada. El règim havia anat evolu-

cionant d'alguna manera per dins, gràcies a aquella evolució social i econòmica, i moltes coses ja havien canviat. Però el que no havia canviat era la cúpula militar, ni la cúpula financera, ni la cúpula política, ni, fins i tot, la cúpula eclesiàstica. Però, segons com es miri, també poc o molt havia canviat.

Evidentment, s'havia d'instaurar totalment l'economia de mercat. Es feien comparances entre el moment que es van implantar els règims comunistes en els països de l'Europa de l'Est i l'Espanya d'aquell moment; però s'oblidava sempre una cosa important: la destrucció de la classe mitjana en els països comunistes i que allà no hi havia una economia de mercat. I no és tan fàcil inventar-se una economia de mercat.

D'altra banda, a Catalunya hi havia hagut una important mobilització social i cultural. Cultural no només en el sentit estricte de la paraula, sinó també en el sentit de les idees, dels valors, de l'evolució de les idees. A cavall, en bona part, que ja teníem de feia cent o cinquanta anys una societat civil important que va actuar en moltes coses; des de la gent que feia escoles –molts d'ells moguts per la voluntat de servir Catalunya i que intentaven que hi hagués escoles més catalanes– fins a grups d'estudis de tota mena que, òbviament, es movien en unes línies polítiques i socials que anaven del centre cap a l'esquerra... Tot això va ser molt important.

Naturalment, fora de Catalunya també hi va haver una mobilització remarcable. Si no vaig equivocat, potser l'aportació més important –aquí em podria equivocar perquè en aquell moment jo era a la presó– va ser, primer a Astúries, i després aquí, amb la creació de les comissions sindicals obreres. Poso aquest exemple per dir que també hi va haver moviments importants fora de Catalunya.

Per a Catalunya això va tenir una especial consistència perquè es basava en una societat civil molt més compacta i molt més sensibilitzada des del punt de vista social i amb una relació molt més intensa amb Europa i més sensibilitzada pel fet nacional. El fet nacional català jugava evidentment en el camp dels nacionalistes o simplement dels simpatitzants amb el que podríem dir nacionalisme.

Però, poc o molt, jugava en tot el conjunt de la societat. És allò del Barça, que és més que un club. És evident que els que ho inventen, que no sé qui han estat perquè n'hi ha molts que se'n declaren inventors –i potser no ho va inventar ningú– ho aconsegueixen. Ho és i a més, la gent ho va entendre. I aquí el futbol es va convertir en un fet polític i patriòtic. Bé, els he posat aquest exemple perquè és molt actual, però això i tantes d'altres coses van fer que a Catalunya hi hagués una mobilització social i cultural molt important i amb molta obertura exterior per una circumstància que podria semblar casual perquè anava molt lligada en el temps amb l'existència de Carlos Barral, i que potser tampoc no va ser casual pel fet que aquí es descobrí després que des

del punt de vista editorial hi havia d'haver un gran moviment de la literatura llatinoamericana amb tot el que això significava des del punt de vista literari però també polític.

En aquell moment polític les coses no estaven aquí gaire estructurades. De fet, hi havia un partit important en aquell moment, el PSUC, el Partit Socialista Unificat de Catalunya, o sia el Partit Comunista Català. Tant és així que hi havia moments en els quals –us parlo des de la perspectiva d'un home que no tenia en aquell moment una afiliació política directa– senties que la gent deia «el partit» quan es referien o volien dir el PSUC. Va jugar un paper molt important en aquell moment i, en determinats aspectes jo diria que molt positiu, perquè va recollir molta gent que no ho era, de comunista.

Un dia parlant amb una amiga li vaig dir: «És clar, tu eres del PSUC, eres comunista». «Jo no ho he estat mai de comunista; en un moment determinat em vaig sentir primer antifranquista, segon catalanista, i tercer progressista. I així vaig anar a parar al PSUC, fins que això ja no va tenir gaire sentit i ho vaig deixar córrer». Però en aquell moment la política va estar molt centrada en la Universitat, i en general a tot el país, pel PSUC. La qual cosa era bona i era dolenta.

Era bona perquè el PSUC va fer un servei important i era dolenta perquè un país, en la nostra Europa occidental i en la nostra societat, no podia anar endavant amb l'hegemonia d'un partit comunista. Però això no li treu el mèrit d'una pila d'aportacions, importants i positives, que en aquell moment va fer el PSUC, i que si volen podem comentar.

Naturalment, al costat d'això hi havia altres coses, com la radicalització. A vegades, per a una sèrie de gent –gent jove, del món universitari i del món intel·lectual–, el PSUC era de dretes, i van sorgir, per tant, una sèrie de grups i grupets situats molt més a l'esquerra. I era lògic que fos així, perquè en situacions d'aquestes la radicalització sol ser una norma. Sempre que es passa d'una dictadura a una democràcia hi ha en algun moment una radicalització i fragmentació, perquè, fins que no hi ha eleccions, no se sap qui és qui. Mentre no hi ha eleccions tots valen igual. «Jo sóc del partit ABC», «I què representa vostè?», «Doncs miri, en porto deu». En porto deu. I l'altre és del partit MNO. «Quants en porta?», «En porto deu». En porto deu. Però a l'hora d'anar a les eleccions el més fàcil és que la majoria d'aquest partits desapareguin. Però bé, fins aleshores comptaven.

Els que tenien més dificultat en tot això eren els partits de centre, perquè potser posats a prendre una actitud antifranquista, amb els riscos que comportava, era més fàcil que ho fessin gent que intel·lectualment estaven més inclinats cap a posicions radicals. I, a més, perquè costava més d'elaborar una alternativa política de centre.

Jo, personalment, penso que no costava tant. I la prova és que Con-

vergència Democràtica la va elaborar. Convergència Democràtica va elaborar una alternativa política, des del primer moment, de centre. De centre en dos sentits: en el sentit polític de la paraula i en cert sentit sociològic, entenent per sociològic perquè va intentar col·locar-se, des del primer moment, en aquell punt on confluïen, a parer nostre, el màxim possible d'interessos, però també d'il·lusions, i de sentiments col·lectius de la població catalana; on hi havia més gent que es podia trobar, i que, per tant, podia ocupar una posició central no només en l'horitzó polític, sinó també en la geografia social del nostre país. Això era possible però difícil i potser s'hi van posar una mica més tard del compte, i tot això lligat amb les circumstàncies sentimentals pròpies d'aquests moments de canvi, feien la seva vida més difícil.

De tota manera, he de dir que, a Catalunya, i en el moment decisiu a tot Espanya, hi va haver una moderació important. Un dels elements de moderació a Catalunya, en certs aspectes, i a Espanya, va ser el propi Partit Comunista que va saber frenar tota la radicalització de grups i grupets i grupuscles —que en conjunt feien molt de soroll— de l'extrema esquerra.

Va donar coherència al que eren les propostes polítiques de canvi. Va apadrinar —no sé si és la paraula exacta— però, si més no, va donar cobertura i temps que hi pogués haver una oferta socialista, que encara no hi era. El socialisme que avui en diem democràtic —el PSUC sempre ha estat un partit democràtic— o més exactament la socialdemocràcia —encara que en aquella època aquesta qualificació era pecat, i dir a algú que era un socialdemòcrata era un insult—, feia que no hi hagués una oferta clara de socialdemocràcia a Espanya. La socialdemocràcia estava molt diluïda, mol confusa i molt acomplexada perquè ningú no gosava dir-se socialdemòcrata i ningú no gosava dir que el socialisme a l'Europa occidental havia de ser democràtic. Per això no s'acabava de definir l'oferta socialista.

En aquella època dir que s'estava a favor d'una democràcia occidental, encara que fos socialista —com els socialdemòcrates alemanys, o els socialdemòcrates suecs—, suposava ser titllat absolutament de dretes, i criticat en nom d'allò que se'n deia «la democràcia formal», que volia dir que la democràcia consisteix a fer eleccions, que hi hagi partits, que hi hagi parlaments, però que no era suficient perquè això no acabava de donar resposta a les necessitats de formulació i d'expressió i de participació de la gent. Hi havia d'haver, segons molts, una democràcia molt més assembleària.

Per tant, quan jo, personalment, intentava trencar l'hegemonia intel·lectual existent i que dominava part d'aquest sector de l'esquerra, vaig pensar que era convenient dificultar la crítica dels models socialdemòcrates. Perquè alguns eren criticats sense cap mena de pietat. Per exemple, els socialistes francesos, els laboristes anglesos de l'època, Callaghan, la socialdemocràcia alemanya des de l'any 1959 quan va fer la renúncia del marxisme i,

per tant, havia esdevingut, de cara a aquests cercles més d'esquerra, molt suspecta.

Seguien tenint prestigi els suecs. I potser és per això que deien que jo m'havia presentat inicialment com un socialdemòcrata suec. No és ben bé veritat. El que passa és que jo havia utilitzat la socialdemocràcia sueca polèmicament i dialècticament perquè pel seu neutralisme no era criticada. Per una sèrie de raons una mica lligades amb les consignes internacionals que els interessava –gràcies a aquell neutralisme– no hi havia la consigna de criticar els suecs. La consigna era de criticar els socialistes francesos, alemanys o holandesos, però no els suecs. Aleshores jo els deia: «Escoltin, doncs, aquests que no critiquen, què són?» Va coincidir que per primer cop des del 1932, l'any 1976 els socialdemòcrates suecs van perdre les eleccions. Havien governat ininterrompudament quaranta-quatre anys. Ja veuen, doncs, que això que jo he governat dinou anys no és res. El 1976, per primera vegada en quaranta-quatre anys, perden les eleccions. I puja un govern de partits de centre i de dreta. Però és igual. El sistema que havien creat, que era un bon sistema, es basava en la democràcia formal i en l'economia de mercat. I es basava en un grau de nacionalització més baix que el que tenia, per exemple, Itàlia. La influència del govern a Suècia era molt forta, però la nacionalització era més baixa que no pas a Itàlia.

Bé, doncs vaig utilitzar això: «Escoltin, això va a missa?» «Sí, això va a missa...» Ningú no gosava criticar els suecs. «Bé, mirin, això és el que jo defenso –deia–.» I a partir d'aquell moment alguns van dir que jo era un socialdemòcrata, cosa que jo òbviament no he estat, encara que sí que em sentia molt proper a moltes de les coses que passaven a Suècia. Tant és així que, com a anècdota, l'any 1975, em vaig posar en contacte amb l'Institut Suec i vaig demanar per poder fer una estada a Suècia. El meu interès era fruit de la reflexió: «Això d'aquí s'acaba i haurem de fer alguna cosa, que no sé exactament què pot ser però que em sembla que, en alguns aspectes, podem fer el que han fet ells. Potser no anirem tan lluny però vull veure com funciona».

Hí vaig estar deu o dotze dies amb la meva dona a la qual vaig dir: «Saps què? Ja he acabat la feina, ja sé tot el que havia de saber sobre Suècia, tot el que podia saber en deu o dotze dies, és clar, i ens n'anirem a fer un viatge de turisme a Finlàndia». Vam comprar els bitllets, però el dia abans em telefonen i em diuen: «Escolta, Jordi, Franco està malalt» Dic: «Però ja va estar malalt l'estiu passat.» «No, no. Però aquesta vegada està malalt de debò. Es morirà. Potser demà o demà passat...» Aleshores vaig dir a la meva dona: «Cap a casa, cap a casa». Aleshores –sense fer-hi broma perquè sobre això no es fa broma– Franco va trigar vint dies a morir-se perquè sembla que va tenir un agonia molt llarga.

Però bé, els explico només aquesta anècdota perquè vegin això que deia

respecte al model suec, perquè era una de les poques coses que podíem utilitzar en un moment que hi havia una molt forta hegemonia intel·lectual de l'esquerra, situada en un terreny òbviament avui inimaginable i molt radical. Malgrat que, repeteixo, en això, el PSUC va exercir una certa funció moderadora. El PSUC sempre va tenir un avantatge: la seva autoritat moral. És a dir, havia estat lluitant sempre, eren més, i feien més feina. Quan s'havia de fer un acte, per cada un que n'hi portaven els altres ells en portaven quinze o vint. I havien tingut molta més gent a la presó. Jo vaig estar dos anys a la presó, a Saragossa, i veia passar la gent que portaven a Burgos. El meu destí era fer de metge, i ells sabien que jo hi era. Tots tenien un mal de cap o altre i demanaven que hi anés el metge. Aleshores hi anava i els portava una aspirina o el que calgués. Sempre vaig veure passar comunistes. No vaig veure passar mai ningú que no fos comunista, llevat d'un anarquista, però ningú més. Tots els que passaven, de Barcelona cap a Burgos, eren comunistes. I els pocs presos polítics que vaig trobar a la presó de Saragossa van ser quatre comunistes i un vell anarquista encara de quan la guerra. Per tant, això els donava una força moral molt gran i, per tant, van poder plantar cara a segons quines febrades de l'època de Lenin, aportant moderació.

Aquesta moderació també la va aplicar el Partit Comunista Espanyol, a més dels nacionalistes catalans dels quals parlaré després. El Partit Comunista Espanyol va acotar un canvi per l'esquerra. Va dir, «A partir d'aquí no es pot passar». Hi va haver una molt important complicitat de Suárez, de qui per molt que es digui de com va actuar de bé es quedarà curt. Ho va fer molt bé, tot i que potser no era un home que servís per després de la transició com ho prova que després les coses li van anar prou malament.

Però en aquell moment, realment va ajudar molt, amb molta clari-vidència, amb molta habilitat, amb molta intel·ligència i amb molt coneixement dels mecanismes. Ell era un home del règim i, per tant, sabia quins cargols s'havien de desfer perquè, de mica en mica, la maquinària es pogués anar desfent. I va ser molt valent. La mateixa legalització del Partit Comunista era un acte de valentia perquè va costar que fos acceptada. I a ell li va costar molt car perquè determinades enemistats que ha tingut i que després li van fer perdre el càrrec li van venir d'aquí.

El dimecres sant de 1977 va dir a Martín Villa, el ministre de l'Interior: «Escolta, tothom se'n va de vacances, ministres inclosos –això m'ho van explicar tant l'un com l'altre–. Escolta, que se'n vagin. Com més gent se'n vagi millor. Tu et quedes, i el dissabte sant, quan tothom sigui fora, nosaltres legalitzarem el Partit Comunista». I el van legalitzar el dissabte sant. Ara us pot semblar, perquè sou joves, que remarcar tant aquest punt no té gaire sentit, però és que en aquelles circumstàncies es necessitava molt coratge polític per fer-ho. I com va anar

m'ho van explicar Suárez i Martín Villa per separat, de manera que la versió d'ambdós era coincident.

Ara bé, els comunistes, i sobretot Carrillo, van correspondre amb la moderació. Probablement això ja no ho sé amb tant detall, però sé prou per imaginar que hi havia una certa conxorxa entre Suárez i els comunistes, evidentment. I ho dic en sentit positiu.

Un dia hi hagué un míting del Partit Comunista a Vallecas, que com sabeu era una de les fortaleses del Partit Comunista, i Carrillo ordenà que a l'estrada d'oradors —com nosaltres hi posem una bandera catalana— s'hi posés la bandera espanyola. Llavors encara no hi havia Constitució i aquella bandera era la monàrquica, la que havia defensat l'antic règim, Franco. La bandera republicana, que era la que sempre havien utilitzat els comunistes era, igual que la bandera monàrquica, una de les dues possibles banderes espanyoles, però va fer posar la monàrquica, perquè ell havia arribat a una conclusió.

Encara que els comunistes sempre havien estat republicans i sempre havien organitzat tota aquella història d'acudits sobre Juan Carlos, a qui presentaven com a babau i curt de gambals, i que sempre havien parlat que s'havia d'anar en contra del que ells en deien el rupturisme «juancarlista». Jo personalment, que vaig creure sempre que la transició i la reforma democràtica passaria pel restabliment de la monarquia —o almenys ho creia en aquell moment, i potser no tant abans—, havia estat molt atacat per això i no es podia dir perquè et titllaven de «juancarlista» —un insult gairebé tan important com el de socialdemòcrata—. Però Carrillo va dir amb això: «Nosaltres podem arribar fins aquí. A partir d'aquí els tancs sortiran sols al carrer i per tant nosaltres, fins aquí».

I això ho diu, i imposa un criteri que segurament els socialistes no podien perquè els faltava la força moral. I també els faltava convicció i prestigi, almenys davant de l'esquerra. Jo crec que nosaltres, els nacionalistes catalans, en part per convicció i en part per feblesa, perquè el nacionalisme català polític, no dic el nacionalisme català o el catalanisme, que aquest encara que difús ja era important en el PSUC —que no els agradava que els diguessin nacionalistes però que era defensar el que defensàvem nosaltres— érem bastant febles. La prova és que a les eleccions del 1977 Convergència Democràtica, que hi va anar amb el Reagrupament, vam quedar els quarts. Primer, els socialistes, segon, la UCD, tercer, el PSUC i quart, nosaltres.

O sigui, que és possible que, en part per la nostra feblesa, no vam començar a superar la situació fins l'any 1980 quan ja els plantejaments polítics centristes van tornar a tenir vigència. Però en aquell moment nosaltres teníem aquesta feblesa. Però això, i possiblement per una prudència i pel sentit del risc que hi havia i que compartíem Tarradellas, Convergència, i

una mica tot el país –i que sempre m’he preguntat si no va ser un error–, vàrem ser moderats en el que en podríem dir no solament la reivindicació nacionalista, sinó en l’expressió d’aquesta reivindicació nacionalista. Ho dic perquè naturalment d’aquí, en part, en surt que el nostre Estatut d’autonomia és, des de molts punts de vista, un Estatut limitat. L’hem anat millorant una mica i encara l’intentarem millorar més en la propera legislatura amb «la proposta de pacte fiscal» i amb la «proposta de pacte per a la millora d’autogovern», però, com us podeu imaginar, això costa cada cop més.

Naturalment, aquell era un moment de canvi en el qual tot es movia i tot es bellugava i permetia tornar a posar les peces que havien sortit de lloc. En canvi, ara, les peces estan posades i per tant treure’n una i posar-la i moure-ho una mica costa molt. Es pot fer i s’ha aconseguit en finançament, en policia, en llengua, en segons quines competències, etc., però costa més. Bé, això és un tema actual, en el qual no hi entrarem ara. De vegades em pregunto si aquella gran prudència que vam tenir, i que va ser molt útil de cara a la consolidació política ens va perjudicar, perquè en aquell moment hauríem hagut de ser més agosarats.

Recordo molt bé que una vegada, Joaquín Garrigues, molt amic meu d’abans i el que més coneixia de la UCD, em va cridar i em va dir: «Oye, Jordi» –em deia Jordi– si vosotros os echáis al monte, esto se va al carajo». Què vol dir: «Os echáis al monte»? «Quan dic «os echáis al monte» no vull dir que comenceu amb violència perquè a mi em sembla que no està en el vostre temperament i us conec molt, sinó que simplement «si radicalitzeu la vostra postura i us negueu a participar en la redacció de la Constitució, etc., això no s’aguanta, perquè això està agafat per un fil». Això que encara no hi havia hagut el 23-F i moltes altres coses. Li vaig dir: «Home, escolta una cosa, esteu aguantant situacions molt difícils en el País Basc...». «Sí, sí, ja ho sé, però mira, no t’enganyis –em digué–, és igual, passi el que passi en el País Basc, si a Catalunya hi ha un mort, un sol mort, això no s’aguanta» «Nosaltres noensem anar per aquí.» «No, ja ho sé que no. Però simplement, si us radicalitzeu, no s’aguantarà.»

Un altre, en aquells temps, Gutiérrez Mellado, quan van començar amb els primers decrets, en la preautonomia, havent-hi Tarradellas i esseent conseller d’Ensenyament i de Cultura –val a dir que sense competències– Pere Pi i Sunyer, vam començar a introduir alguna cosa en el camp de l’ensenyament en català, evidentment havent-la pactat, concretament jo hi vaig participar en aquesta negociació, amb Madrid, em crida i em diu: «Escolti, Pujol, fins on pot arribar això?, perquè miri, aquest tema lingüístic... Escolti, és que miri, oblidí’s del tema basc. El tema català, segons com vagi, realment això es trenca».

Bé, jo no sé, ara poso testimonis meus. Altres en devien tenir d’altres i, en

tot cas, el clima que hi havia aquí, a Catalunya, era de demanar però amb una certa moderació i amb un inconvenient: la forta immigració que hi havia hagut a Catalunya. I en això va contribuir a facilitar les coses l'acció del PSUC, quan no era fàcil si a casa nostra hi havia hagut anys amb cent mil immigrants, que podien posar en perill la nostra cohesió. No teníem instruments polítics per encarrilar-los i s'hi van sumar els disbarats urbanístics d'aquell temps. Bé, es tractava de veure si a Catalunya hi havia d'haver dues comunitats o havíem d'intentar fer-ne un sol poble. Almenys els nacionalistes no radicalitzats enteníem que havia de ser un sol poble, amb les concessions que calgués, però que l'important era la cohesió d'un país. I aquí realment —els nacionalistes la vam tenir molt positiva, i vam ser els primers a plantejar algunes idees que s'havien expressat ja abans de la guerra, com allò de «és català qui treballa a Catalunya i en vol ser»— qui va tenir una actitud molt positiva va ser el PSUC que, a més, va jugar decididament aquesta carta. En les manifestacions dels anys 76 i 77, sempre duien davant de la manifestació una banderola —un gran llençol— que deia «Catalunya, un sol poble».

I aquest va ser un gran objectiu que també explica certes actituds que en lloc d'aconseguir molt en segons què, ens permetés que en allò que aconseguíssim s'hi pogués aixoplugar tothom. No volíem donar només satisfacció a un sector del país, sinó que hi pogués entrar tothom o gairebé tothom. Per això encara hi ha fragilitats internes del país, però el balanç és bo. Fins al punt que avui Catalunya és presentada pels estudiosos com un exemple molt especialment reeixit d'un poble que, tenint tots els números per quedar absolutament fracturat, no hi ha quedat.

L'altre dia parlava amb uns letons. Letònia és un país independent, molt bé. Però clar, Letònia té un 45 o 50 % de russos. I, és clar, aquesta gent, que són independents, no estan segurs —però crec que se'n sortiran— de poder mantenir la cohesió del poble letó i de poder aconseguir una recuperació plena de la llengua letona, que durant cinquanta anys va ser perseguida i va ser posada en risc també per una molt gran immigració russa, naturalment russòfona. Bé, doncs, per a aquest i per a d'altres, nosaltres som un exemple dels més reeixits. No solament quant a conservació d'identitat sinó quant a conservació de cohesió social.

Fa pocs dies, va venir Felipe González i va parlar a Tribuna Barcelona, i va dir una cosa que naturalment a mi em va omplir de satisfacció i que jo repetixo molt sovint. Va dir: «Vosaltres, els catalans, Catalunya, sou un exemple de convivència a Espanya. Hi ha més bon nivell de convivència a Catalunya que a molts indrets d'Espanya. I vosaltres, com a fet diferencial, no heu d'utilitzar només la llengua i la cultura, que ho són, sinó, a més, aquest fet de convivència. I heu de projectar aquest exemple a la resta de l'Estat». Això ho deia Felipe González fa quinze dies, aquí. Naturalment, i aquí ve la part inte-

ressada meva, però justificada, si això es produeix després de dinou anys de govern nacionalista que ha estat titllat i és titllat constantment d'exclusivista, de tancat, i de no sé què, en això hi té mèrit tota la societat catalana, però òbviament el govern també. Un govern nacionalista de dinou anys i al cap d'aquests dinou anys vénen i em diuen: «Sou un exemple de convivència».

Bé, queden moltíssimes coses; que si Tarradellas, que com es va valorar l'Estatut d'autonomia, que si la Constitució, que si el «café para todos», etc., però no seguiré. M'estimo més que vosaltres em feu preguntes.

COL·LOQUI

TONI ESTEBAN (estudiant): Quería hacer una pregunta. Ha hecho un comentario que se ha contradicho con toda su intervención en general: y es que ha dicho que un país no puede funcionar con un partido comunista hegemónico. Y es curioso; es un comentario que más que un comentario en cierta manera me ha parecido un insulto, con perdón de la expresión, y es curioso porque se ha pasado toda su intervención hablando de que si los comunistas tal..., se movilizaban, hacían lo otro, lo otro. A ver, realmente si un país no puede funcionar con un partido comunista hegemónico y era la única gente que se movía, entonces se ha contradicho y no me parece un comentario acertado. Y otra pregunta que quería hacerle: toda la clase política actual de este país, de muy amplias tendencias, se esconde, y usted lo ha dicho, detrás de esa etiqueta que es el centro, y tengo muchas ganas de preguntar de una vez por todas a un político ¿qué es el centro? Y no me vale la respuesta de que es lo que hay en medio de la derecha y la izquierda, porque eso es falso, no sé..., quisiera algo mínimamente coherente. Eso es todo.

AGUSTÍ COLOMINES: Li voldria preguntar, per què m'ha semblat que no hi ha fet referència, ¿fins a quin punt les organitzacions unitàries, l'oposició unitària a Catalunya, realment també era un fet diferencial en relació amb el conjunt d'Espanya?, tant la Coordinadora de Forces Polítiques, com després el Consell, l'Assemblea de Catalunya, la Taula Rodona, etc. És a dir, tota una sèrie d'organitzacions unitàries en les quals incidia també la societat civil i que, no és que diluís, sinó simplement afavoria aquest sentiment d'unitat i de no hegemonia tant aclaparadora dels comunistes, malgrat que en molts casos estiguessin darrere d'algunes organitzacions.

ANNA IBÁÑEZ: Dues preguntes: una respecte al tema de l'autonomia universitària que està recollit a la Constitució: ¿Quin creu que és el paper que

tenen els partits polítics per defensar aquesta autonomia? I en referència a aquesta pregunta, la segona. ¿Què opina sobre la creixent influència, per no dir domini, de les empreses en les universitats públiques? I em refereixo a l'informe sobre el govern de la universitat pública que està entrant a debat actualment.

ANTONI SEGURA: Abans de passar al torn de respostes, jo pregaria, de totes maneres, que ens centréssim una mica en el període que estem considerant, perquè em sembla que aquesta segona qüestió s'escapa totalment a l'anàlisi de la transició, que és el que pretenem en aquest cicle.

CARME CASAS: El senyor Pujol s'ha referit d'una manera molt emfàtica a l'acció i a la importància del PSUC a la transició a Catalunya; i ha parlat també de la legalització del Partit Comunista, en època de Suárez. Bé, això sembla com si s'hagués produït com un miracle; a mi em sembla que s'ha saltat coses importants: no va ser un miracle, el senyor Carrillo vivia a París, allà hi havia un senyor que es deia Calvo Serer, i les negociacions, els diàlegs i tot això no van anar a través dels catalanistes, Calvo Serer i Carrillo, sinó que van anar, precisament, jo crec que per via bastant monàrquica, no per la que es referia el senyor Pujol, sinó exactament la de Joan de Borbó, i Areilza i tots aquests, que són els que realment anaven a veure Carrillo a París, a través del senyor Calvo Serer. Aleshores, ¿quin paper tenia el catalanisme en aquest procés que va culminar amb la legalització del Partit Comunista a Espanya i que també va tenir molt a veure amb el retorn del president Tarradellas a Espanya?, perquè van ser una mica els mateixos interlocutors.

JORDI PUJOL: Primera pregunta: més elogi del que he fet al PSUC, no se'n pot fer, saben? Algú que no em conegués podria pensar que jo hi militava... Més elogi del que era el Partit Comunista, del PSUC concretament, i després d'una manera més subsidiària del mateix Carrillo és difícil fer-lo. Ara el que passa és que, finalment, quan es tractava no de mobilitzar la gent, que això el Partit Comunista ho va fer millor que els altres partits, no de sensibilitzar, no de tenir unes idees clares, que les tenien més clares, almenys fins a un cert moment, sobre com havia d'anar la transició en alguns aspectes, —si més no en alguns aspectes, perquè en algun moment segurament havia tingut plantejaments més radicals—; a partir del moment que això ja no va ser necessari, objectivament, per dir-ho així, el PSUC va deixar de ser necessari; podríem dir, en un cert sentit, que havia fet el seu servei. Jo quan dic que no podia ser és perquè aleshores un Partit Comunista, malgrat que el PSUC italianejava molt, anava molt per la línia italiana del Berlinguer, no deixava de ser encara realment un partit comunista en el sentit més ple de la paraula; iniciant camins que avui, per exemple, poden haver portat al que és D'Alema a Itàlia, però era molt lluny encara d'allò,

han passat molts anys. Aquest partit comunista no encaixava amb dues coses: una amb la societat espanyola, ni amb la catalana; perquè la societat espanyola i la catalana eren societats situades més aviat en el centre esquerra, sociològicament em sembla, però no evidentment en el que podia ser un esquema comunista. I després no encaixava gens amb el que era Europa en aquell moment, i això també era molt important; per tant no tenia viabilitat, allò a la llarga no tenia viabilitat. Va fer un gran servei, però no tenia viabilitat. Home, potser n'hauria pogut tenir si hagués aconseguit el que de fet, en un moment determinat, va intentar el Partit Comunista –que el Partit Comunista considerava que tenia armes intel·lectuals i morals per intentar-ho, que era suplantar el Partit Socialista–. Per què a Itàlia això ha estat possible? Perquè a Itàlia el Partit Comunista ha estat sempre molt més important i molt més poderós que el Partit Socialista, i finalment per tant l'esquerra del país, poc o molt, a partir del moment que el Partit Comunista ha fet la seva evolució, s'ha reconegut en el nou partit comunista, que ja no és comunista, el que se'n deia el PDS. Bé, però, aquí, això, en aquell moment no es donava; potser s'hauria donat al cap de deu anys si el PSUC hagués aguantat i el PCE hagués aguantat, però justament la demostració clara que no responien al que podia ser, no ja un moment de xoc i un moment de canvi, sinó un moment de velocitat de creuer és que el PSUC es va desfer. No el va desfer ningú, el PSUC es va desfer ell quan van entrar en un marc, en una situació i un context que eren diferents.

El centre..., home, el centre en aquell moment –i encara ara en bona part, però almenys en aquell moment– representava allò que vostè em dirà «No em digui això», bé deixi-m'ho dir, de tota manera, que rebutjava tant la dreta com l'esquerra; ara li diré d'una manera que segur que vostè pot acceptar més: el centre defensava d'una manera clara l'economia de mercat, cosa que l'esquerra, almenys conceptualment en un moment determinat i de «boquilla», no defensava ben bé; defensava això que se'n diu la democràcia formal i defensava la integració a Europa, defensava la integració a l'Aliança Atlàntica, i defensava allò que se'n diu la societat civil. Vostè em dirà: això ho defensa tothom ara, ara sí però aleshores no; i la dreta tampoc no ho defensava, tingui present que la dreta espanyola era antieuropeista, que era molt més dirigista del que semblava perquè era una dreta que no era el resultat d'una burgesia, la dreta tradicional espanyola, ara ha canviat, però aleshores no era el resultat de la burgesia, sinó que era el resultat d'uns determinats sectors socials que no eren pròpiament resultat de la revolució industrial, sinó que eren el món agrari, el món eclesiàstic, que era el món de grans funcionaris de l'Estat, que era l'alta finança, que eren grans indústries més o menys produïdes per l'Estat, però allò que se'n diu una classe mitjana viva, no ho havia estat; i, per tant, no havia pogut produir, com havia produït, en la majoria de països d'Europa, una dre-

ta un partit conservador modern. I, per tant aquests també estaven en una posició diguem-ne de rebuig d'Europa, és clar no fa més de 30 anys, no més de 26 o 27, que una bona part d'aquesta dreta veia amb un gran recel tot el que fos la integració a Europa, una part no, ja havia evolucionat, que era la part d'Ullastres. Bé, per tant, això és el que defensaven en aquell moment això que jo en deia una política de centre, que ara pot semblar evident, molt clara, em diran que forma part del discurs únic, alguns de vostès potser, però en aquell moment, no.

Bé, vostè te raó, jo no ho he precisat perquè volia dir massa coses, però quan jo parlava de la mobilització social i cultural que hi havia a Catalunya molt important, realment dintre d'aquesta gran mobilització que vostè deia..., perdoni, que jo deia, s'hi ha de ficar això que vostè en deia la política unitària, o sigui el Consell de Forces Polítiques de Catalunya, l'Assemblea de Catalunya, i tota una altra sèrie d'organismes algun d'ells més sectorials, que van actuar en aquesta línia. Crec que, evidentment, vostè diu això, podria ser que això mitigués o matisés o esmorteís aquest caràcter hegemònic que políticament havia tingut en un moment el PSUC, sí i no perquè de tota forma hi havia molta gent i molts grups i molts grupets. Bé, i si ara repasséssim la llista dels partits polítics i els personatges que els dirigien en aquell moment, doncs veuríem que n'hi havia molts, la gran majoria dels quals han desaparegut, però realment el fil conductor, el fil roig de tot això el duia el PSUC, i abans ho he dit amb un to més aviat positiu, perquè sempre convé que hi hagi algú que condueixi les coses, en bona part era el PSUC, no dic només el PSUC, entenguin, però en bona part era el PSUC.

Aleshores, l'autonomia universitària, jo també agrairia que em fessin preguntes relacionades amb el tema, però de tota manera no tinc inconvenient a respondre-li. L'autonomia universitària l'hem defensada tots els partits, i està plasmada i ben plasmada a la llei, amb unes lleis en les quals aquesta autonomia universitària és molt, molt forta, i a més a més amb un sistema de representació interna molt de base per dir-ho així. Pel que fa al tema de les empreses, aquesta autonomia és tan important que, naturalment, la resposta que vostè em pregunta respecte a la introducció d'algunes empreses privades, li he de dir que ho demani al senyor rector, o que ho demanin al claustre, perquè si vostès –les universitats vull dir– tenen tanta autonomia i tanta llibertat és perquè l'exerceixin, i, per tant, vostès diran si volen que segons quins serveis de llibreria o segons quins serveis de bar –ho dic perquè m'imagino que ha referit la seva pregunta a alguna protesta o alguna queixa que m'ha arribat d'alguna universitat, que per cert no és la de vostès, respecte com han distribuït tota una sèrie de serveis o com els han assignat–, però escoltin, quan hi ha autonomia universitària és per exercir-la, i els que no estem dintre de la universitat, el que hem de fer és respectar-la, crec que l'hem respectada molt,

l'autonomia universitària; l'hem respectada tant que, de fet, en aquests moments, des del món universitari, se'ns demana al govern de la Generalitat que no la respectem tant, perquè a vegades ha resultat que el desenvolupament d'alguns ensenyaments, per exemple, s'ha fet d'una manera una mica anàrquica, caòtica, trepitjant-se els uns als altres. I de vegades se'ns reclama un pèl més de dirigisme, que no hem volgut aplicar; hem arribat a aplicar, això sí, una política de mirar, de fer entendre a la gent en el consell universitari, per exemple, que caldria no fer segons què, però així, a fons, no hem mirat d'alterar gens ni mica el que és aquesta situació d'autonomia universitària.

I pel que fa al que vostè em demanava, no sé si he entès bé la pregunta; per tant, si no li contesto vostè m'ho diu, jo en cap moment he dit que nosaltres haguéssim intervingut en la legalització del Partit Comunista; vull dir, el Partit Comunista va intentar de tenir una sèrie de contactes amb el govern de Suárez, i el govern de Suárez amb el Partit Comunista, i efectivament, nosaltres no hi vam intervenir absolutament per res. Vostè em parlava si hi havia intervingut Areilza. És possible..., jo coneixia molt Areilza, però aquest és un tema que no l'havíem comentat mai, i en tot cas ell no m'ho havia dit, i jo no l'hi havia preguntat; per tant no li sé dir, però és molt possible que alguns dels contactes s'haguessin produït a través de persones d'aquestes característiques, no m'estranyaria que fos així, però, a més, no li sé dir com va anar l'intrínquilis d'aquesta negociació, això de com es va establir allò que abans, carinyosament, n'he dit la conxorxa entre Suárez i Martín Villa, doncs jo no ho sé. Segurament hi ha altres persones. Per començar en Carrillo, que va venir el 16 de febrer, i aquesta pregunta li devien fer, i ell els ho devia contestar, i segur que el que va contestar ell, jo un dia també li preguntaré, perquè no ho sé prou bé, vostès ho deuen saber millor que jo, que eren aquí.

ANDREU MAYAYO: A mi m'agradaria preguntar sobre Convergència Democràtica de Catalunya i Convergència i Unió. Vull dir, en la formació del 74, ¿com es forma Convergència Democràtica?, que, tant de bo, un partit centrista que demana la socialització i nacionalització de la banca el 74..., Déu-n'hi-do; i per tant l'absorció en aquells moments d'Unió Democràtica, però tot just mesos després en sortirà Unió Democràtica. Per tant, si això és un error històric o no és un error històric, el de no poder mantenir Unió Democràtica dins de Convergència Democràtica com després del 77 es podrà fer la fusió-absorció de l'Esquerra Democràtica de Ramon Trias Fargas. Volia, en tot cas, preguntar sobre Convergència Democràtica i les seves relacions amb Unió, que òbviament ha estat un èxit electoral l'any 80, en les primeres eleccions al Parlament —aquí va la pregunta de l'èxit— d'una formació política que era absolutament minoritària en el panorama català des del punt de vista

electoral; en el punt de vista municipal també era minoritària; des del punt de vista sindical gairebé inexistent i, per tant, ¿en què es basa l'èxit de la coalició CiU a les eleccions del març del 80 al Parlament?

TONI ESTEBAN: Bueno, pues tengo dos preguntas muy generales que abarcan mucho, y que son de mi interés. Primero ha comentado que un motivo de la fundación de Convergència fue defender una catalanidad, un nacionalismo, y mi pregunta era si la cota que tenían pensada de autogobierno cuando se fundó el partido es la misma que hay ahora o ha aumentado. Y a mi me gustaría saber qué encaje quiere Convergència de Catalunya actualmente dentro de España, o si no lo quiere; porque a mí me resulta un poquitín chocante, no, contradictorio, que mientras usted ha dicho muchas veces por televisión que siempre quiere una especie de unión, aunque no sé como —y espero que usted me lo diga— con España, veo como las juventudes de su partido van con pegatinas con: «Libertat per a la nació catalana», o cosas así, que quieren la independencia claramente. Mi pregunta es esa, yo a veces pienso si no será que los jóvenes se atreven a decir lo que los mayores por experiencia y por palos de la vida no dicen.

Y también otra cosa; ha comentado el problema de la inmigración, como ya veis yo me estoy expresando en castellano y es porque formo parte de esos catalanes que somos castellanohablantes, y mi pregunta es: es cierto que la lengua catalana durante la dictadura y mucho antes ha padecido una persecución política bestial, yo veo con buenos ojos y creo que todos los catalanes queremos que se potencie, que se cuide, porque además, el catalán solamente se habla aquí, entonces mi pregunta es, en un futuro, en una futura Cataluña, ¿qué papel tendríamos la población castellanohablante, una vez que el catalán ya esté normalizado? También le quiero preguntar si no vio algo contradictorio que desde el punto de vista democrático se haya criticado la persecución con multas y sanciones de la lengua catalana en la época de la dictadura y anterior, y ahora con la nueva ley del catalán, yo no pueda poner «pastelería fulanita», y tenga que ponerlo también en catalán.

JORDI PUJOL: Pot repetir?, és que no ho he sentit, les últimes tres paraules no l'he sentit.

TONI ESTEBAN: Que si no ve algo contradictorio que se haya criticado, con razón, que se haya perseguido y multado la gente que utilizaba el catalán, y ahora con esa nueva ley de normalización lingüística..., yo solamente hay una cosa que me ha traumatizado, que fue hace tiempo cuando salió la ley de los rótulos de los negocios.

JORDI PUJOL: Hi deu haver unes paraules que no m'entren, torni-ho a dir.

TONI ESTEBAN: Me preocupa una situació que se esta dando ahora, que con la nueva ley de la normalización lingüística haya sanciones, por ejemplo cuando un negocio ponga un rótulo solamente en castellano, y no lo ponga también en catalán. Yo le pregunto que si en la transición y antes había defendido el derecho de la lengua catalana a existir, si no lo ve una contradicción, solamente era eso; y también decir, qué papel jugaríamos los castellanohablantes en la Cataluña del futuro, y sobre todo el encaje de Cataluña en un futuro dentro de España, si sería independiente y no tendría ningún enlace y sobretodo el cambio que ha habido desde la transición hasta ahora, si habría algún cambio. Gracias.

ANTONI SEGURA: Abans de passar-li la paraula al president, ell és lliure de contestar el que vulgui; però jo insisteixo que estem parlant de la Catalunya del passat, perquè estem parlant de la transició, no tant de la del futur. I en tot cas, qualsevol comparació –i això sí que penso que ho haig de dir– entre la persecució del català i la situació actual en sembla si més no perversa.

JORDI PUJOL: Jo contesto les seves preguntes, però efectivament, a partir d'ara..., escolti: els periodistes ja me les fan aquestes preguntes sap?, per tant no cal que vingui a la Universitat a parlar de la transició, perquè me les facin. Jo li contestaré, les que m'ha fet, però ho dic per als que vinguin després. Parlem, és a dir: suposo que vostès m'han fet venir per parlar de la transició, o no era això? Però bé, que quedi clar que li contestaré les seves preguntes, però no qualsevol altra pregunta que em facin sobre coses que no estan relacionades amb el tema.

Convergència, com tothom en aquell moment, va fer la seves concessions a l'esperit de l'època. En aquella època es deien unes coses tremendes; jo recordo que el debat últim a les eleccions al Parlament de Catalunya, l'any 80, aquell debat en què hi eren tots els candidats a la presidència de la Generalitat Raventós, Canyelles, Benet, jo mateix, etc., en Barrera i, és clar, jo li vaig dir a Raventós: «El seu programa diu que l'economia ha de ser autogestionada, tota ha de ser autogestionada?» «Les indústries químiques de Tarragona han de ser autogestionades?» A partir d'aquell moment es podria començar a pensar que nosaltres guanyaríem les eleccions, perquè havia canviat; ja no es podia dir qualsevol cosa, és a dir que sortís algú i digués que Iberia ha de ser autogestionada l'any 80, era..., és a dir és haver canviat de xip a temps. Bé i nosaltres, l'any 74, quan ens vam formar com a partit –o potser a l'any 77, no ho sé, és igual, és molt possible, jo no me'n recordo ja–, és molt possible que hi haguessin algunes afirmacions d'aquest tipus. Jo recordo quan vaig haver de fer una conferència l'any 76 sobre el model d'empresa, vaig haver de fer uns

equilibris tremends, i únicament la referència als suecs, per això la utilitzava tant, em permetia de tant en tant d'una manera vergonyant, tímida i posant-me vermell que valia la pena que existissin empreses privades, segur que hi va haver alguna concessió d'aquestes que diu vostè.

L'any 80 es considerava Convergència Democràtica i també Unió Democràtica que eren dos partits condemnats. Suárez va fer un discurs dient: «Ara jo, anant bé, Convergència Democràtica tindrà l'1 % o el 2 % dels vots»; i jo recordo un dinar que varen fer el conseller del Consell Executiu de la Generalitat en aquella època, en el qual, a Tiana, poc abans del mes de gener de l'any 79—és a dir abans de les eleccions... és clar l'aliança amb Unió Democràtica es fa a finals del 78, dos mesos abans de les eleccions o un mes i mig abans de les segones eleccions generals espanyoles— i tots els consellers van fer el seu pronòstic, i també el mateix president Tarradellas, i a nosaltres tots ens en donaven 0, 1, 2, un desastre; i Unió Democràtica molt pitjor, perquè nosaltres encara ens havíem mig defensat a les eleccions del 77, però Unió Democràtica no, i aleshores ens vam fusionar; naturalment amb voluntat, almenys de part nostra, de poder arribar un dia a fer un partit únic, en el sentit d'unificar, d'unificar-los, com s'han unificat l'Esquerra Democràtica amb el Centre Català, etc. Bé això després no ha estat possible i jo personalment sempre he cregut que hauria anat bé que poguéssim haver arribat a aquesta fusió, i no ho he ocultat: el que passa és que ara tampoc no hi vull insistir gaire, perquè provoca segons com reaccions i polèmiques. Avui les coses són com són, i el que sí s'ha de dir és que aquesta ha estat una coalició que fa 21 anys que dura, i naturalment ha tingut un avantatge, que no nego, que és que durant aquests 21 anys, n'hi ha hagut 19 que ha estat al govern de la Generalitat, i això segurament hi deu haver ajudat, però de tota manera, jo tinc la confiança, l'esperança, que això segueixi anant bé, malgrat que de tant en tant, doncs hi pugui haver problemes entre nosaltres. Bé, si em diu: «A vostè li hauria agradat que hi hagués hagut fusió?», home, sí que m'hauria agradat, no ho he amagat mai, però bé les coses són com són. No m'havia preguntat res més oi?, oh sí?

ANDREU MAYAYO: Per què van guanyar l'any 80?

JORDI PUJOL: Nosaltres, home, ho devíem fer bé. No, jo crec que van passar, algunes coses..., a veure si ho sabré explicar, no m'ho he preguntat mai del tot per què vam guanyar l'any 80. Però, vejam: primer havia passat el moment de la flamarada; escolti, és que l'any 77 i l'any 79, i encara, encara Déu-n'hi-do a l'any 80 a les eleccions autonòmiques, molta gent de Sant Gervasi va votar el PSUC, i de Sarrià; molta gent que són molt més de dretes que jo, escoltin, els conec, sé com viuen, escolti, de dreta, dreta, dreta, però van votar el PSUC. I qui no va votar el PSUC evidentment va votar el PSC, però això de votar

Convergència Democràtica resultava mentalment difícil en aquell moment, i això va passar perquè, per altra banda, si algú tenia ganes de protegir-se davant del PSUC i el PSC, preferia votar UCD, que ofería més garanties de força en tots els sentits, fins i tot més garanties en el sentit que no volia nacionalitzar la banca, per dir-ho així. Això havia passat, oi?, els partits d'esquerra no van canviar el xip; és a dir, Raventós va defensar l'autogestió d'Iberia fins dos dies abans de les eleccions del 20 de març del 80: és evident que la gent ja sabia que això no podia funcionar així, jo ho sabia, la gent ja ho havia sabut aleshores. Jo crec que nosaltres, aleshores, a més a més, vàrem poder treure profit d'una cosa que fins aquell moment no havia funcionat, i és que a mi em sembla que havíem encertat de definir una mica això que en deïem el centre del país, entenent per centre del país, no tant el centre polític, que potser també, que em sembla que sí existeix —o almenys existia en aquell moment—, en el qual els extrems estaven molt més radicalitzats, sinó sobretot aquest centre sociològic, el centre de la gent que al final ens pregunta: escolta, tu, de què es tracta?, hem de fer funcionar el país, hem de fer anar bé el país, escolta, quins són els que tenen aquest plantejament i que només parlen d'això, aquests?, doncs vingà va, aquests. I jo suposo que vam interpretar bé aquest sentiment de la gent, i em sembla que d'una certa manera l'hem seguit interpretant durant molts anys, perquè si no, no s'entendria que haguéssim mantingut les votacions que hem tingut; si hem tingut les votacions que hem tingut és per alguna cosa, alguna concordança hi ha hagut, alguna entre el que nosaltres hem dit i uns sectors que no són majoritaris en el sentit absolut de la paraula, però que són molt extensos al país, i prou diversos. És a dir, que segur que nosaltres tenim més votants en algunes comarques que d'altres, segur que nosaltres tenim més votants d'aquest color que de l'altre, segur que tenim més votants de gent que va o no va a missa, oi que sí, segur!, segur que tenim més votants de gent catalanoparlants que castellanoparlants segur, però tenim votants, pocs o molts, de tots aquests, perquè si no fos així, no guanyaríem; no guanyaríem, en algun moment, amb un 46 % dels vots, no guanyaríem. I per tant vol dir que a tota aquesta gent —que és molt diversa i aquesta és la força, el mèrit i el perill de Convergència primer i de Convergència i Unió, després— mantenir tot això tampoc és fàcil; i tothom mira d'estirar-te, tothom considera que li has pres alguna cosa que era seva: la dreta, l'esquerra, els molt nacionalistes, els poc nacionalistes, el que van a missa, els que no hi van. Bé, jo suposo que, en fi, que vam trobar una fórmula adequada al que eren les necessitats i les expectatives de la gent.

Nosaltres, Convergència Democràtica, no hem estat mai secessionistes. Que a Convergència Democràtica hi ha gent separatista, qui és que m'ha fet aquesta pregunta, vostè?, segur, i a molts altres partits que no són Convergència Democràtica, també: jo conec gent socialista que és separatista, és

clar, i és del PSC, potser n'hi ha més a Convergència, no ho sé. Però el partit, i per altra banda, no solament el partit, si no diria que el partit, seguit de la seva direcció i la seva doctrina i els seus objectius oficials, si no també, per una part molt important de la seva militància, i no cal dir una part molt, molt important del seu electorat, no ho és; i per tant això és l'únic que li puc dir, oi? A veure: és que al partit socialista no hi ha gent que són republicans? És a dir, els estatuts del Partit Socialista encara són republicans, encara propugnen la república; ara, ningú se'n recorda i no cal que ho canviïn, és igual. ¿Que no hi ha molts socialistes que de tu a tu et diuen: jo sóc republicà. Ara, això vol dir que el Partit Socialista propugna la república?, no! I, bé, com aquest exemple li puc dir: ¿és que no hi ha al Partit Popular, poca o molta gent nostàlgica del franquisme? Algú deu tenir nostàlgia franquista, ¿es pot dir que el Partit Popular és un partit franquista?: no. És a dir: el que hi ha a cada partit, doncs miri, cadascú s'ho sap més o menys o no, ni tan sols ho arribem a saber els que el dirigim de vegades; més o menys ho sabem i, evidentment, no hi ha una cosa uniforme, ni tothom respon exactament a les consignes que es donen des de dalt. Però la gent hi és perquè, finalment, o bé es va cap a una gran fragmentació de partits i tothom defensa la seva idea pura i dura, o bé es fan uns grans partits on el que domina és el que es defineix com a doctrina del partit, i en el cas de Convergència la cosa és clara, i a més a més està clara no pels discursos sinó per l'acció política de molts i molts anys a Catalunya i a Madrid. Perquè, és clar, nosaltres tan separatistes, tan separatistes, tan separatistes... Espanya no tindria ni govern, ni pressupostos, d'ençà de fa una pila d'anys, sense l'actuació de Convergència: no en tindria, aquest any no en tindria, és així.

I no un any, ni dos, ni tres, entenguem-nos; és a dir, ja des de l'any 77 quan Trias Fargas i jo vam anar a veure Fuentes Quintana, vicepresident econòmic del govern, i li vam dir: «Escoltí, l'economia espanyola va molt malament», i ell ens diu: «Doncs, sí senyor, va molt malament», i «A quina estem d'inflació?», diu: «Oficialment el 22, però realment al 26, i a més d'aquí a quatre dies entrarem en una inflació sud-americana», «I hi ha manera de salvar-ho, això?», li preguntem Trias Fargas i jo, que feia de segon perquè Trias Fargas és el que en sabia, i diu: «Sí, miri pam, pam, pam..., jo vull fer això», aleshores Trias Fargas i jo diem: «Escoltí, senyor Fuentes Quintana, nosaltres tenim 11 diputats –que són justos els que necessitava UCD per tirar endavant la seva política (perquè no va obtenir la majoria, tampoc–. Per a tot el que fa referència a política econòmica vostè pot comptar sempre i en tot moment d'acord amb el programa que vostè acaba d'exposar amb els onze diputats de Convergència» (aleshores no estàvem a CiU, érem Convergència sols ja, i no en teníem 11 sinó vuit perquè se'n van retirar tres, perquè el Reagrupament ens va deixar), però aquests vuit diputats, que eren justíssims, justíssims, justíssims, el que necessitava per a

la majoria, aquests vuit diputats... nosaltres ja ni aixecarem el dit, en política econòmica, en altres coses no.

Bé, ho vam fer el 77, ho vam fer l'endemà del 23 de febrer, ho vam fer el mes de juny del 93, quan Felipe González es va quedar sense majoria, el mes de març del 96, ho estem fent en aquest moment, o sigui que aquesta ha estat la nostra política. Ara: nosaltres som nacionalistes, creiem que Catalunya és una nació dintre del conjunt de l'Estat, volem que aquest fet nacional de Catalunya sigui més reconegut, perquè —ara vaig al que vostè em preguntava— jo penso, jo francament desitjava que Catalunya tingués una autonomia més àmplia de la que té, més completa, en la qual volia, per exemple i per començar —per dir una cosa, no m'hi estendré—, que les competències exclusives fossin realment exclusives, que vol dir que l'última paraula la té el govern de la Generalitat, cosa que ara no passa, perquè amb tot aquest «tinglado» de les competències, de les lleis de base, etc. resulta que les competències exclusives han deixat de ser exclusives. Quan nosaltres diem amb una frase que ha causat una mica d'«escalpore» que dirien els italians, d'estupefacció, que en aquestes competències l'Estat som nosaltres, volem dir que l'última decisió ha de ser nostra, no del govern central altra vegada, a través de la recuperació que fa de lleis de base, però bé... aleshores, amb això no sé si he contestat la seva pregunta, suposo que sí.

Miri, els castellanoparlants a Catalunya..., fa 150 anys evidentment o 100, de fet, el castellà no era parlat com a llengua normal, no existia. És a dir, hi havia gent i molta gent, que si vostè vol parlava el castellà, no tanta, però la que hi havia o bé eren funcionaris, o bé eren aquests elements de la nostra burgesia que com en tants països es passaven al castellà en aquests casos per raons econòmiques, o per raons d'ignorància d'un cert elitisme, o el que sigui. Però bé, la realitat d'avui, que és la que compta no la de 100 anys, és que a Catalunya hi ha dues llengües, i aquestes dues llengües han de ser assumides per Catalunya i pel govern de Catalunya, i per tant la posició dels castellanoparlants —bé, jo suposo que vostè ara no troba especials dificultats per viure a Catalunya, no en troba cap; en trobaria, sap?, si no sabés castellà, a vostè li seria difícil viure a Catalunya; però no sabent català, suposant que no el sàpiga, que poc o molt ja veig que el sap, doncs no sabent català vostè podria viure tranquil·lament. Sabent català i castellà es viu millor, aleshores pot anar a qualsevol teatre, algun dia espero que podrà anar a qualsevol cine, sense necessitat de veure si ho fan en català o castellà, té més facilitat per trobar feines, perquè, és clar, hi ha feines on s'ha de saber català, vostè suposo que admet que la meva secretària ha de saber català i castellà, suposo que ho admet; per tant, ja està, ja té un lloc de treball que si no sap català no el té a l'abast. Vostè suposo que admet que el locutor de TV3 ha de saber català, i ha de saber castellà, però ha de saber català; per tant aquest és

un lloc que qui diu: «Jo no en vull saber de català», «Molt bé, doncs aquest lloc de treball segur que no és per a vostè». I com això en molts altres llocs, a partir del moment en què la llengua és oficial i per tant té dret al reconeixement de llengua oficial, en moltes coses, òbviament a totes les oficials, però també a d'altres coses que en les quals, aquí i en qualsevol país del món, es pot demanar la presència del català, també en sectors més privats, el coneixement del català esdevé necessari. Que naturalment per a les generacions joves, de menys de 35 anys, no és cap mena de problema això, el que és molt important és que ens entestem a voler que la gent gran l'apregui de grat o per força: la gent gran que faci el que vulgui. Però bé, la situació del castellanoparlant serà tranquil·la. Sap quina és la novel·la que convindria molt que un bon novel·lista fes ara, a Catalunya? Ara li diré, jo no la faré evidentment, és la novel·la per dir noms, és la novel·la de la persona... És a dir, hi va haver un moment que alguns novel·listes catalans, Narcís Oller per exemple, va fer la novel·la del que en podríem dir l'home que havia prosperat econòmicament sortint d'una posició senzilla; molt bé, avui el temin aquest home, i algun d'ells pot ser que es digui Puig i Pericàs, o Puig i Serra, o Pujol i Soley, posem per cas. Però hi ha una pila que és diuen González Martínez, i no és que es diguin González Martínez com molta gent que es diu González Martínez i que són més catalans que jo per integració d'ençà fa 20, 30, 50, 60 o 100 anys, no. És clar, tots tenim a la nostra família... La meua dona, per exemple, té un 25 % d'aragonesa, però no vull dir això, no; em refereixo a gent d'aquests dels anys 60. Jo avui he anat a una ràdio i m'he trobat amb una sèrie de gent empresària que tots ells, potser tots no, però ben bé el 50 % eren gent que van arribar als anys 60 amb una mà al davant i una altra al darrere, i que avui són gent important en el seu món, a la seva ciutat, en els seus negocis.

La situació del castellanoparlant, afortunadament, i així ha de ser sempre, és bona. O sigui que, quant al futur, estigui tranquil. Comprangui una cosa: amb això del català ha d'entendre que per a Catalunya la conservació de la llengua catalana és bàsica perquè, malgrat tot això que acabo de dir de la llengua pròpia de Catalunya, una de les dues, importantíssima, en certs aspectes més poderosa que el català, i en tot cas més poderosa perquè té al darrere 350 milions de persones, però la llengua pròpia, la que dona personalitat pròpia i diferencial a Catalunya és el català. I això, afortunadament, jo sempre ho agraeixo a molts castellanoparlants que ho han entès molt bé: han entès que la desaparició del català significaria la desaparició o almenys un perill de desaparició molt important del caràcter propi de Catalunya com a entitat diferencial, cosa que molts castellanoparlants tampoc no volen, perquè estan prou integrats a Catalunya i la valoren prou per no voler-ho. Aleshores, en aquest plantejament vostè ha d'entendre el següent: si no vigilem, malgrat els canvis

positius que hi ha hagut, perquè, es clar, per a moltes coses la llengua castellana és obligatòria, que per a d'altres ho sigui el català no és cap escàndol. Però fixi's bé: el que no podem admetre és que hi hagi una llengua que constitucionalment sigui obligatòria, que és el castellà, i que n'hi hagi una altra que ve obligada a seduir però que no té la força de, perdoni la paraula, d'imposició, que és la que té el castellà; el castellà pot ser imposat en qualsevol inferioritat, que òbviament no podem acceptar; les dues han de ser així. Si ens diuen «no, no, el castellà té normatives» diem: «Home, hi ha d'haver quotes de cançons en català a les ràdios», i pot donar-se el cas que hi hagi alguna ràdio que digui: «M'ho poso al clatell, i a veure que em diuen» —que això també passa—, doncs: «Sembla mentida!, quotes, quotes!», i sento molt dir que hi ha molts catalans —i alguns que no haurien de dir-ho— que també diuen «Quotes, quotes!». Però en la legislació espanyola hi ha obligatorietat de quotes en castellà, i resulta que no en podem posar en una llengua tan amenaçada com la nostra? Escolti, també li vull dir una altra cosa: els francesos i molts països, però el francesos, per exemple, tenen aquesta mateixa obligació, i a més la volen accentuar perquè estan molt espantats pel predomini, per exemple, en el camp de l'audiovisual i de les indústries fotogràfiques dels Estats Units. Per tant, els francesos volen protegir mitjançant una sèrie de mesures, per exemple, perquè sigui més present a Internet francès. Ara bé, si nosaltres volem imposar unes determinades condicions per a segons quines activitats, resulta que som els únics que hem d'anar amb un lliri a la mà dient: «Per favor, per favor, per favor; la llengua de Ramon Llull... A veure si parlen una miqueta en català.» Home, això no se'ns pot demanar perquè, a més, per altra banda, encara que tampoc no cal que sempre tirem mà de la història, sí que durant 250 anys llargs el català ha estat perseguit pel que ha estat la tradició política espanyola amb ànim de destrucció; i això ha deixat els seus efectes i també ha tingut les seves conseqüències prou negatives.

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ DURANT LA TRANSICIÓ

Ponents:

ENRIC FRIGOLA, JOSEP M. HUERTAS,
MONTSERRAT MINOBIS, AGUSTÍ PONS

Moderador:

JOSEP M. SOLÉ I SABATÉ

JOSEP M. SOLÉ I SABATÉ: La veritat és que parlar d'aquest tema té unes quantes dificultats, té uns quants encerts i té uns quants reptes. La primera dificultat és que moltes persones, i això passa tant entre periodistes com entre historiadors, estan confonent la transició a Espanya amb la transició a Catalunya, i no és igual; i, lògicament, amb els pocs llibres en què s'ha estudiat això, fonamentalment el de Jaume Lorés a Catalunya i el de Gregorio Morán a Espanya, podeu veure que hi ha hagut ritmes diferents.

Un altre tema important és que no tothom coincideix en l'apreciació de quan s'acaba aquesta transició de 20 o 25 anys. A més a més, i potser aquest és l'element més important, els mitjans de comunicació en aquesta transició van tenir un paper molt destacat en què es va veure que era difícil ser objectius en ells mateixos mentre no hi hagués uns estudis, i la veritat és que se'n fan molt pocs, d'estudis. Jo només volia fer una reflexió –sobretot perquè cadascuna de les persones que hi ha aquí ha de parlar uns minuts, i s'ha de mirar que hi hagi possibilitats de discussió– que serveixi una mica d'incitació a l'exposició de les persones aquí presents. No sé si estaran d'acord amb el següent o no: que l'època de la transició és una època en què el periodisme està ple d'ideologia, està molt ideologitzat, moltíssim, i els periodistes, en certa forma, a causa de la seva ideologia comencen a perdre la seva independència, o millor dit la seva llibertat mítica. Lògicament, parlo d'uns paràmetres molt generals que m'agradaria que ells precisessin més.

Un altre element que també s'hauria de dir és que, en definitiva, tot això

suposa el triomf de l'empresa; fenomen, circumstància i element que aleshores no es tenia gaire en compte. Fa un moment, abans d'entrar, comentàvem amb els que són aquí a la taula amb mi que potser vam fer volar molts coloms. Afortunadament creïem en la utopia de moltes coses, i no totes es van fer, és clar.

Normalment, les redaccions arrosseguen la propietat dels diaris cap a una actitud determinada. Podríem dir que hi ha dos casos molt singulars que m'agradaria que tractéssim perquè algun arriba fins al present. Un és el del grup PRISA, és a dir el grup d'*El País*. La redacció del grup PRISA està plena d'una ideologia que es manifesta democràtica, espanyola, moderna i independent, es manifesta així, i ven un producte determinat amb una ideologia determinada i qualla en molts sectors. Repeteixo la definició: és un diari democràtic, espanyol, modern i independent. Això no ho amagava; després, per altres circumstàncies, va anar canviant. Darrere hi havia tota una sèrie de persones que venien del franquisme i algunes hi havien estat molt compromeses, però s'adonen que aquesta etapa s'ha acabat.

Hi ha un altre exemple, el d'un diari molt singular en el seu origen: l'*Avui*, que en un moment determinat tenia totes les possibilitats del món, totes. Era un diari de propietat col·lectiva: el poble de Catalunya; era un diari, com algú va definir inicialment, gairebé de propietat múltiple col·lectivitzada, que després d'unes determinades eleccions va agafar un caire més ideologitzat i més proper a CiU, justament pel resultat d'aquelles eleccions al Parlament de Catalunya.

Segur que no estaríem d'acord pel que fa al paper de la ràdio. La ràdio hi té un paper molt subsidiari, en això sí que coincideixo totalment amb Enric Frigola; tot i que suposo que Montserrat Minobis no hi estarà d'acord. Jo crec que la ràdio té un paper molt subsidiari, la ràdio no és creïble; està molt sotmesa perquè la ràdio és un fenomen de masses que arriba a tothom.

I després hi ha la televisió, que és tot un altre món, tota una altra història. Abans del franquisme no hi ha història de la televisió, perquè la televisió neix durant el període franquista. Hi ha persones que opinen, i jo entre elles, que el trencament amb la televisió es produeix amb TV3 i Canal33. En l'àmbit estatal, el cas d'Euskal Telebista seria diferent, perquè al darrere hi ha ETA. A Catalunya, és el cas de TV3 i Canal33 perquè creen una televisió que funciona de forma al·legal, crea un disseny nou i una forma de fer nova, i, des del poder establert que és l'Estat, fins i tot arriba a enviar-hi la Guàrdia Civil, que hi va anar perquè actuava de forma al·legal.

Tot això són elements amb els quals podríem començar. El més probable, però, és que les persones que hi ha aquí, des de l'Enric Frigola, que és el primer que parlarà per ordre alfabètic, fins a l'Agustí Pons, cadascú procedent d'un mitjà determinat, tinguin altres idees.

ENRIC FRIGOLA: Bona tarda. L'oportunitat que he tingut de venir aquí aquesta tarda ha significat que durant aquests últims caps de setmana he estat refrescant la memòria i mirant llibres, retalls de diaris, records personals; i són tantes i tantes les coses que es podrien dir de la transició que pregaria al moderador que, si em passo dels deu minuts que se'ns han assignat, sense cap problema em talli.

Jo fa 38 anys que em dedico als mitjans de comunicació audiovisuals. He treballat a la premsa, però poc; de fet no em puc considerar un home de premsa, i això fa que segurament tingui més llibertat per dir el que diré ara. Jo crec que, quant a mitjans de comunicació en la transició democràtica, el gran paper el va tenir la premsa, essencialment. Efectivament, la premsa estava carregada d'ideologia en aquell moment, cosa que no tenia ni la ràdio ni la televisió, que era estatal. En l'inici de la transició, que jo crec que va començar uns quants anys abans de la mort de Franco, la televisió, l'única televisió que hi havia a Espanya i a Catalunya, era TVE i era estatal. La programació que es feia aquí a Catalunya ocupava molt poques hores del conjunt de les hores que emetia el primer canal o el segon canal més tard. Jo crec que la ràdio, llevat d'alguna excepció, va jugar sobretot al començament de la transició un paper poc important. La ràdio d'aquella època era pur entreteniment; repeteixo que hi ha excepcions –no sé si la Montserrat hi estarà d'acord o no–, però jo treballava a la ràdio en aquella època, n'escoltava molta, sabia el que es feia a la ràdio i crec que d'excepcions en trobaria molt poques, i aquestes sobretot a partir dels anys 70.

L'any 1977, líders de vuit importants partits polítics van proposar la creació d'abast estatal d'un comitè mixt que tingués cura del control democràtic de la gestió de la ràdio i la televisió, però bàsicament de la televisió. Al llarg d'aquella campanya electoral havia quedat demostrada la importància d'aquest mitjà; fins aleshores, ningú no s'havia adonat de la importància que tenia la televisió, importància que li continuen donant els partits polítics en aquests moments –tot i que no sé si en té tanta–. Això passava a l'àmbit estatal, però també a Catalunya. Com a curiositat, he portat aquí algunes definicions del que havia de ser la televisió pública, segons alguns polítics d'aquell moment –parlem de l'any 77–. El senador electe per Barcelona Josep Benet creia que la televisió a Catalunya havia de dependre del govern de la Generalitat –en aquell moment no existia una televisió autònoma– i insistia en la necessitat de formar comissions mixtes per tal de poder tractar aquesta temàtica al Parlament. Miquel Roca, que en aquella època era diputat pel Pacte Democràtic i secretari general adjunt de Convergència, es manifestava en el sentit que «a curt termini –deia– necessitem un canal català que subministri programes de 6 a 7 del vespre fins a les 10, no en hores com ara en què ningú no veu la televisió; una televisió controlada públicament pels partits polítics de

forma que es pugui garantir la plena independència informativa». Per al PSUC, els objectius eren una televisió democràtica i una televisió catalana al servei de les necessitats col·lectives per a la normalització lingüística i la recuperació cultural de Catalunya. Una televisió amb caràcter de monopoli, deia el PSUC, però sotmesa al control parlamentari a través d'una instància composta per representants de les institucions culturals de sectors de ciutadans, d'organitzacions de masses, d'usuaris de la televisió i, naturalment, per parlamentaris. Pel que fa a la ràdio, el PSUC demanava també que fos monopolista i que les emissores privades que «almenys per ara no es poden suprimir», fossin també sotmeses al control públic.

És a dir, que ja hi havia preocupació per mirar d'aconseguir una televisió diferent de la que en aquell moment hi havia. Des del meu punt de vista va ser molt important el Congrés de Cultura Catalana per moltes coses, però també per la televisió; perquè l'àmbit de mitjans de comunicació del Congrés de Cultura Catalana va definir el model de televisió que es volia, que més o menys és el que he anat dient, amb l'única i curiosa diferència que el Congrés de Cultura Catalana admetia en aquell moment que la televisió pública catalana podia ser, fins i tot, bilingüe. És una cosa que m'ha sorprès molt en repassar les dades de l'època: més que bilingüe, es deia, una televisió catalana però amb programes en castellà; perquè la teoria de la gent que va elaborar la ponència era: ja que tindrem una televisió d'abast estatal, d'expressió castellana, no hem de deixar el patrimoni del castellà només a la televisió estatal. De manera que admetia que la televisió que havia de venir tingués algunes hores en castellà.

Abans de començar, li he preguntat al moderador quan pensava ell que acabava la transició, i ell diu que amb el cop d'Estat; i jo no hi estic pas d'acord. Em sembla, doncs, que ens hauríem de posar d'acord sobre quan comença la transició i quan acaba.

Penso que amb el cop d'Estat es va acabar una transició i en va començar una altra, entre d'altres coses perquè una des les fites més importants de la televisió és el naixement i la creació de TV3, i TV3 no neix fins l'any 1983, i el cop d'Estat va ser l'any 1981. TV3 neix l'any 83 després de molts problemes del govern català amb el govern de Madrid. Jo penso que, si haguéssim de destacar una sola notícia pel que fa a la televisió en l'època de la transició, aquesta seria la més important. Ara bé, quan neix, TV3 es troba un país que ja havia abandonat una mica la ideologia, com deia el moderador. L'any 83, des de la premsa, ja no s'expressava tanta ideologia com uns anys abans. TV3 ha estat una televisió que ha ajudat a la normalització lingüística, però pel que fa als continguts no ha estat mai una televisió gaire militant ni reivindicativa de les llibertats, de l'Estatut d'autonomia, etc., cosa que sí que havia fet la franja de programació en català de TVE.

Jo penso que mai com en aquests anys de la transició, i pel que fa a la tele-

visió, havien anat tan íntimament lligats anhel de democràcia i llengua, anhel de llibertats per al país i llengua. Per què? Doncs perquè l'única televisió que hi havia, que era TVE, feia programes en castellà des de Madrid. En aquests programes, naturalment, no hi havia el més mínim intent, mai, de recollir els anhels del poble català i, en canvi, això sí que hi era en alguns programes que es feien en el que aleshores s'anomenava circuit català de TVE. Curiosament, en aquella època, aquest circuit arribava a Mallorca. A València no hi va arribar mai, però a Mallorca sí; durant molts anys, la televisió en català que es feia des de Miramar es veia fins a Mallorca; i eren importants programes com «Giravolt», un programa emblemàtic de la transició.

Jo crec que, en aquest esforç de síntesi que ens obliguen a fer aquesta tarda, si haguéssim de triar un sol programa que des de la televisió va ajudar molt a la transició va ser «Giravolt», que durant molts anys va dirigir Antoni Serra; tot i que va tenir diversos directors, crec que ell va ser el que va durar més anys i el que realment li va donar aquest caire inconformista, aquest caire que anava una mica contracorrent de la resta de la programació que es podia veure a la mateixa cadena en altres hores. Si bé és cert que «Giravolt» s'emetia a la tarda en hores de poca audiència, en aquella època —estem parlant d'una època en què no hi havia televisions privades, no hi havia cap mena de competència—, tot i que l'horari era dolent, hi havia molta gent que el veia. Jo crec que «Giravolt» ha estat uns dels programes emblemàtics de la transició. En podríem esmentar d'altres, com ara «Personatges» que feia Montserrat Roig, i un altre que va arribar una mica més tard però que va contribuir molt a difondre gent de la vida política, cultural i artística catalana va ser el programa de Puyal «Vostè pregunta», que va ser el primer programa en què la gent podia participar en directe a través del telèfon.

El Parlament de Catalunya aprova la creació de TV3 el 30 de maig del 1983 però, de fet, no es va legalitzar fins al febrer de l'any 84. Va ser un període molt complicat, de relacions difícils amb Madrid. TV3 va tenir moltes dificultats per usar la xarxa tècnica, l'única que hi havia en aquell moment, i això va fer decidir els responsables de TV3 a crear la seva pròpia xarxa d'emissió, ara traspasada a la Generalitat, perquè d'aquesta manera no havia de dependre de Madrid i no tenia els problemes que tenia cada vegada que volia connectar amb l'estranger o amb un altre punt del món que no fos Catalunya.

Jo penso que, en el moment que neix TV3, comença la marxa enrere de Sant Cugat, de TVE a Catalunya. Fins aquell moment, hi havia hagut durant molts anys una sèrie de reivindicacions per tal de convertir el centre de producció de Sant Cugat en aquella època, o Miramar vaja, en el centre autònom de televisió; però, en néixer TV3, tot això va anar en orris. I per acabar vull citar una frase d'Enric Sopena en un llibre que és diu *Conflictes de la televisió a Catalunya*, del periodista Xavier Giró, que crec que defineix força bé el

que va passar amb TVE i amb les idees que hi havia respecte a TVE a Catalunya en néixer TV3. Jo estic totalment d'acord amb el que diu Enric Sopena: quan TV3 va ser una realitat, va impactar d'una manera bastant negativa en la gent que treballàvem a TVE a Catalunya, perquè vam veure que el vell somni de Sant Cugat l'havia fet una institució nova com era TV3. Jo vaig tenir sempre clar que, sense necessitat de traspassar a la Generalitat, l'Estat podia i havia de fer seva la televisió autonòmica a Catalunya, i arreu, i que per això podia utilitzar perfectament el segon canal. I vaig creure sempre que, amb independència que la Generalitat creés o no el seu propi canal autonòmic, TVE podia fer, a través de la seva segona cadena, una programació estable autonòmica. Quan va aparèixer TV3, vam veure que tot això era un somni que se n'anava en orris, que TVE havia de buscar un altre model que encara a hores d'ara no s'ha trobat.

JOSEP M. HUERTAS: Segons Montserrat Nebot, periodista experta en la transició a Catalunya, la data de l'assassinat de Carrero Blanco n'és el començament i l'any 80 el final. Jo comprenc que es refereixi a l'any 80, perquè l'ensorrament del grup Mundo, que publicava quatre diaris, va ser un cop important tant per la desaparició de quatre mitjans de comunicació com perquè 555 persones –un número ben curiós– es van quedar sense feina i no totes eren periodistes: hi havia administratius, treballadors. Dificilment, després d'això, el periodisme podia ser ja el mateix.

Els diaris que sortien en el moment de la mort de Franco, l'any 1975, eren nou diaris d'informació general dels quals, una dècada després, només en quedava un; és a dir, que hi va haver una gran transformació. Naturalment després en van sortir de nous.

Els experts van dir que no es van saber adaptar, se n'han dit moltes coses; això es podria estudiar i cada diari és un cas. Ara, des de llavors, s'han produït dos o tres fenòmens importants: un, naturalment, és el canvi de situació política; un altre és que ens pensàvem que la gent llegiria més i resulta que la gent va llegir el mateix, més o menys –hi ha estadístiques per a tots els gustos, però les variants són molt poques–. No es produeix una variant ascendent fins a la guerra del Golf. És curiós però els OJD, que per a mi són l'element més fiable, donen aquesta data. L'any 85 n'hi havia tres de nous, de diaris: n'havia quedat un d'antic, que era *La Vanguardia*, havien aparegut l'*Avui*, *El Periódico*, i el fenomen del diari *El País*, que aquí tenia a més una implantació important.

Com eren aquells diaris? Aquells diaris eren, tot i que tinguessin aquesta empremta d'assemblar-se molt –perquè sota una dictadura és fàcil que tinguin un tret comú, tenien també el seu propi perfil: això és probablement al que ens referim quan diem que la transició ja havia començat abans, quan

cadascú anava treballant ja uns terrenys, molts d'ells el municipal, perquè és on realment hi havia possibilitats d'escriure amb una certa llibertat. Un cas curiós i tràgic prova, també, com la dictadura els feia assemblar-se. L'octubre de 1971, un obrer de la SEAT que es deia Antonio Ruiz Villalba va ser mort a trets per la policia. Si vostès agafen el diaris de l'època veuran que totes les notícies que van sortir sobre aquest cas eren idèntiques, de la primera ratlla a l'última; els títols van variant, no gaire, però la notícia és exacta. Anys després, quan es complien deu anys de la tràgica mort d'aquest treballador, vaig fer una col·laboració a *El Noticiero*—jo aleshores no treballava a cap diari perquè m'havia quedat sense feina—i la persona a qui li vaig explicar la idea va dir que estaria bé, que seria original, i ho vaig publicar: vaig muntar les notícies, les vaig posar totes juntes i vaig fer una anàlisi explicant una mica el perquè. Els explico ara l'anècdota perquè vegim els límits de tot això: quan passava una cosa seriosa—la mort d'aquest treballador, l'execució de Puig Antich—funcionava una censura que consistia en un telèfon. El telèfon era d'Informació i Turisme, del governador civil... podien variar el personatge, però la conseqüència era idèntica: «No publiquen nada, que les vamos a enviar una nota». La nota és la que havies de posar obligatòriament i el director, tot i que teòricament hi havia una nova llei de premsa sobre la qual podia encarregar coses que no havien de passar obligatòriament per la censura, en aquests casos es plegava a la pressió que havia creat aquella notícia especial que normalment era conflictiva per al govern franquista. Per tant, teníem aquest taló d'Aquil·les: és a dir, els periodistes ens bellugàvem com si fóssim uns adolescents, entre la repressió i el desig.

Hi ha un altre cas, ja de l'època autèntica de transició, que sempre m'ha semblat molt interessant. Em refereixo al que es va anomenar «les terceres vies a Europa». Era un cicle molt intel·ligentment muntat el 1975, any de la mort de Franco, pel que en podríem dir l'oposició clandestina, en què els líders polítics eren presentats a través d'unes conferències, sense dir que eren el líder de tal o tal partit. Era una mena de convenció en què ells es presentaven i explicaven el seu programa, però allà no deia Jordi Pujol de Convergència Democràtica, ni Solé Barberà del PSUC, per esmentar dos dels que hi van intervenir, i això va tenir un èxit tremend. Jo, me'n recordo que vaig anar a cobrir l'acte de cloenda al Col·legi d'Advocats, amb Lluís Bassets, que avui és el director d'*El País*, i vàrem fer fins i tot un aplaudímetre del que s'havia d'aplaudir. El menys aplaudit va ser Josep Pallach, probablement perquè no va tenir una intervenció gaire afortunada, va ser una mica «mitinero», i no era el lloc. Un militant seu ens va protestar pel que va trobar una informació esbiaixada. Nosaltres ens havíem limitat a cronometrar.

Tot plegat, allò era una mena de lectura entre línies, còmplice, entre els periodistes d'aleshores. Com eren els periodistes? En aquella època no hi ha-

vía tants periodistes com ara, que en som 4.000, sinó que érem, com a màxim, uns 400 els afiliats a l'Associació de la Premsa, potser n'hi havia 100 més que voltaven pels mitjans però no hi havia la quantitat que hi ha ara. I hi havia un fenomen important que és que la quarta part d'aquests professionals estaven agrupats clandestinament en el Grup Democràtic de Periodistes. A part de la importància que podia tenir el Grup Democràtic, el que sí que era important era la complicitat d'aquests 125 o 130 periodistes que realment sabien que tenien la possibilitat, si tenien un problema, de comptar amb el suport dels companys o de parlar de determinades qüestions d'aquesta vida que anava molt de pressa, sobretot a les acaballes del franquisme.

De periodistes n'hi havia de dos tipus: periodistes molt grans, diguem-ne d'una certa edat, i periodistes molt joves, perquè hi havia hagut un gran lapse de temps en què el periodisme no havia, com a forma de guanyar-se la vida, interessat. Hi va haver una mena de desert entre aquests joves i aquests veterans; no havia estat una professió estimada que començava a ser en aquell moment. En una mena de tesina que vaig fer vaig explicar que els primers professionals que es guanyen la vida fent només de professionals, sense tenir una segona feina, són els de la meva generació. Abans tothom treballava, a més a més, a l'Ajuntament o la Diputació o en un banc, però no es dedicaven de ple al periodisme. Això donava un determinat perfil de professional.

Els directors es trobaven davant el compromís lògic amb aquesta llei de premsa, i feien de més i de menys. Hi havia uns directors més interessants que altres i això també es reflecteix en el fet que alguns mitjans eren més interessants que d'altres, sobretot si els contemplem ara amb el distanciament que dóna el temps.

Els nous diaris... Recordaré tota la vida que, per diverses raons personals, el dia que va sortir el diari *Avui* l'abril del 1976 —jo havia passat una llarga temporada retirat de la circulació per motius que no fan ara al cas— vaig anar aquella nit a la redacció del nou periòdic. Doncs bé, Toni Cruz, que era un dels membres de La Trinca, se'm va acostar amb la companya que tenia aleshores i un diari perquè l'hi firmés: «Escolta... jo no treballo a l'*Avui*!, «És igual, tu firma aquí». I vaig pensar en aquella frase, que se m'ha quedat, té raó: era igual; perquè era el diari, com molt bé Josep Maria Solé i Sabaté, de tots. Tant hi feia que hi treballéssis o no: tots els sentíem nostre, o molts el sentíem nostre. Hi havia una necessitat d'aquest nou diari perquè era en català, perquè era nascut des de baix, com després va haver-hi la necessitat d'un diari popular com *El Periódico*, o d'aquest diari «español, independiente y demócrata», que va ser *El País*, perquè permetia expressar unes idees diferents.

Probablement alguns diaris no es van saber acostar a aquestes realitats noves que sortien i després ho van pagar desapareixent, i va ser molt dolorós

perquè la mort d'un mitjà de comunicació sempre és dolorosa i també perquè molta gent es va quedar sense feina, i no tothom es va poder reciclar.

Jo crec sincerament que el 15 de juny de 1977, dia de les primeres eleccions democràtiques, va començar la crisi d'una professió que havia donat molta canxa a poder expressar tot el que sentia, que s'havia abocat, que probablement estava massa ideologitzada, que havia de ser més professional, però que no podia evitar formar part d'un nou món, d'un nou país, no ho podia fer o senzillament no ho volia fer. Hi havia periodistes que no vam voler renunciar en aquells moments a sentir-nos ciutadans.

Tele/Exprés, que era el diari on jo treballava, va titular l'endemà de les primeres eleccions democràtiques: «Cataluña amaneció socialista», o «se despertó socialista», no li donin importància al verb. Això era exacte relativament: com vostès saben, sí que havien guanyat les forces d'esquerra aquí, a Barcelona, però evidentment Catalunya no era independent i no es va despertar gens socialista, però hi havia tota aquesta mena de neguit: no podies o no volies deixar de tenir-lo, com he dit abans. Crec que aleshores els empresaris —això m'ha agradat molt com ho ha tocat en Josep M. Solé Sabaté al començament— sí que se n'adonen i diuen «A veure, nosaltres paguem, i aquí tots aquests diaris estan encantats de la vida que aquí a Catalunya no hagi guanyat la UCD».

La primera crisi es produeix al *Diario de Barcelona*, que tenia un empresari, Josep Santacreu, que era d'Alianza Popular. Aquest senyor, que venia cotxes, però que a més a més s'havia dedicat a comprar un diari, en un moment donat es devia dir: «Home, m'agradaria que *Diario de Barcelona* defensés Alianza Popular, però la redacció no està per la feina». Per tant aquest senyor va decidir donar un cop a la taula, va destituir el director Tristán La Rosa i es va trobar una redacció que va fer pinya amb el director i va publicar un diari que un dia, si els historiadors en tenen ganes, que se'l mirin, que és el del 14 d'octubre de 1975, amb uns editorials a cada secció que són anticapitalistes, proassemblearis, en defensa que el diari és dels lectors i dels periodistes. En definitiva, una quantitat d'utopia tan gran que, naturalment, era una provocació; aquests periodistes van ser acomiadats i el desembre els van pagar una mena de clàusula de consciència, tot i que realment la clàusula de consciència no existia, i amb aquests diners van intentar fer un diari que havia de dir-se *El Temps*, i que no va sortir mai.

Per acabar, aquest inici de crisi es va consumir l'any 1979 amb la desaparició dels dos diaris del Movimiento, *Solidaridad Nacional* i *La Prensa* i l'any 80 amb la mort dels diaris del grup *Mundo Mundo Diario, Tele/Exprés, Catalunya Exprés, i 4-2-4*, i l'any 1985, que per mi ja no és exactament un any de la transició, amb la desaparició de dos diaris veterans *El Correo Catalán* i *El Noticiero*. Així es tanca tot un cicle i, a partir d'aquí, la professió serà una altra

cosa. Però com deia Rudyard Kipling, això seria una altra història, i els deu minuts ja han passat fa temps.

JOSEP M. SOLÉ I SABATÉ: Com poden veure pel que han dit Enric Frigola i Josep Maria Huertas, hi ha una sèrie de preguntes que es faran en el seu moment, però vagin apuntant els que hi pensin participar. Pensin que aquí enmig hi ha un consell de guerra cap a la persona que tinc a la dreta. I pensin que la proposta de TVE a un canal de Catalunya, i dir que «això s'ho facin els catalans», té una lectura política d'una persona molt important encara avui en dia a Catalunya en molts mitjans de comunicació, i que aquí d'innocent no hi ha ningú. Això seria bo que ho tinguéssim en compte perquè sembla que estem parlant de fa 20 anys i no és ben bé així: parlem de gent que continua remenant les cireres ara. Això seria bo que la gent jove ho tinguéssiu en compte perquè sembla que aquí no passi res, i a la Montserrat Minobis, que parlarà ara, ja sabeu que li n'acaba de passar una.

MONTSERRAT MINOBIS: Justament, Josep Maria Solé i Sabaté m'ha tret una mica de la boca això del consell de guerra. Josep Maria Huertas és excessivament modest i humil, i no explica mai el que li va passar just en el moment en què començava aquesta transició. Un fet que va patir en la seva carn: just quan semblava que les coses canviaven va haver d'ingressar a la presó, i alguns de vostès sí que ho deuen recordar perquè ho van viure tan bé com nosaltres. Sobretot la gent que treballava als mitjans de comunicació deuen recordar el crit de «llibertat d'expressió» a favor de Josep Maria Huertas fins que va sortir al carrer, sortosament per a tots nosaltres i, evidentment, per a ell mateix abans que per a ningú.

Hi havia una qüestió que vull plantejar, perquè a mi m'agrada molt ficar el dit a l'ull: s'ha acabat realment la transició?

La matinada del 20 de novembre del 1975, les emissores de ràdio i la televisió oficial i única van llegir escaridament la notícia de la mort del general Franco entre documentals feixucs i música clàssica. La informació va ser estrictament oficial i plena d'aflicció. Els presentadors de televisió espanyola lluïen corbates negres, i la direcció de Ràdio Nacional d'Espanya a Barcelona exigí l'endemà que els seus treballadors també se'n possessin. La mort del general Franco va ser la penúltima gran notícia que va poder donar sense gaire competència la premsa diària, que hi va dedicar grans tirades extraordinàries. L'última serien els resultats de les primeres eleccions democràtiques del 15 de juny de 1977. Fins quatre mesos després d'aquesta data, per un decret d'octubre de 1977 del primer govern de la UCD, no s'autoritzaria la ràdio a informar lliurement segons una llibertat d'expressió que no seria reconeguda formalment fins a l'aprovació de la Constitució el 6 de desembre de 1978. Encara

que la televisió trigués un temps a posar-se del tot al dia, l'any 1979 hi començà a haver notícies a totes hores. Fins a la tardor del 1977, Radio Nacional de España havia estat l'única autoritzada a donar informació nacional i internacional, i totes les altres emissores estaven obligades a connectar-hi cada dia a les 14.00 hores i a les 10 de la nit per a l'emissió del «Diario Hablado», més conegut com «el parte», en record de la ràdio de la guerra civil. Aquella tardor, quan Adolfo Suárez ja governava com a líder de la UCD i guanyador de les primeres eleccions i es posaven les bases de l'esperit constitucional, la llibertat i el periodisme tornaren a la ràdio, i la ràdio nasqué a una segona vida.

Jo crec que això reflecteix molt bé una situació que va viure la ràdio durant una bona època de la seva història, i ho he recollit del llibre que va escriure Jaume Guillamet, *Prensa, franquisme i autonomia. Crònica catalana de mig segle llarg 1939-1995*,* que us recomano que llegiu per poder-vos posar al dia de totes aquestes qüestions que avui estem tractant.

Jo crec que aquest paràgraf explica millor que ningú el que va representar per als mitjans de comunicació la mort del dictador i l'inici de la transició democràtica que va possibilitar un canvi enorme en la dinàmica informativa del país i del conjunt de l'Estat, i molt especialment pel que va significar, com ja us he dit, del trencament del monopoli informatiu de RNE, del món de la ràdio perquè, com molt bé assenyala Jaume Guillamet en el seu llibre, estàvem obligats a connectar per donar el «Diario hablado» o el «parte», com és deia en els primers anys de la dictadura, i això era de «obligado cumplimiento»; és a dir, totes les emissores de ràdio havien de passar per aquesta norma estricta. L'inici de la transició, doncs, va representar la posada en marxa de nous models, de nous esquemes radiofònics, ja que la possibilitat de poder incorporar la informació de qualsevol característica dins l'àmbit radiofònic permetia una nova dimensió en el conjunt de la programació, si bé, i no cal oblidar-ho, en els últims anys del franquisme algunes emissores de ràdio, fins i tot la mateixa RNE —una mica el que va passar paral·lelament a TVE de Sant Cugat— havien obert a Barcelona una dinàmica informativa certament agosarada, amb programes fins i tot en llengua catalana.

No cal ni dir que en altres emissores d'àmbit local això també passava. N'esmentaré la que conec més perquè hi vaig estar relacionada professionalment: Ràdio Popular de Figueres, dependent del bisbat, és a dir de la COPE; però no la COPE d'ara, que no té res a veure amb aquella on jo vaig començar a treballar, perquè, en aquells moments, als anys 60, solament hi havia a tot l'Estat espanyol dues emissores de la COPE, i una d'elles era la de Figueres.

Aleshores, evidentment, el bisbe de Girona era qui després va ser el car-

* Flor del Vent edicions, Barcelona, 1996 (nota dels editors).

denal arquebisbe de Barcelona, Narcís Jubany, i aquelles emissores, doncs, conreaven un tipus d'informació local o comarcal que, malgrat la censura de l'època, censura que, evidentment, les emissores que depenien de l'Església no havien de passar perquè ja se suposava que hi havia aquell famós *nihil obstat*, que significava que tot el que es deia en boca de l'Església anava a missa i, per tant, no era necessari cap altre tipus de censura, i a més les lleis establertes entre el Concordat i l'Església ja et permetia oferir una programació més oberta, més plural i més d'acord amb el tarannà del país. Puc dir que fins i tot en un 90 % de la seva programació s'utilitzava la llengua catalana; però hi insisteixo: cada matí i cada vespre estava obligada a connectar amb les notícies de RNE, tant per les que es referien a l'àmbit estatal com per les que feien referència estrictament a l'àmbit internacional. Jo recordo que el dia que van assassinar en Kennedy, treballava a Ràdio Popular de Figueres i estava sola en aquell moment —llavors fèiem ja això que ara està tan de moda, que és l'autocontrol—, i em va trucar una persona i em va dir: “Escolta, acabo de sentir que han assassinat el president Kennedy”. I, ostres!, no en podia dir res; no podia dir-ho, això; però, com que una és agosarada, em vaig llançar pel pendent i ho vaig dir. No em va passar res, sortosament; devia ser per això que era de l'Església.

Això passava una mica abans de la mort del dictador, estic parlant dels anys 60, encara no havíem ni arribat a les portes dels 70. La meva vivència personal i professional d'aquells canvis es dona des de dues òptiques diferents: d'una banda, de la que està marcada pels dies immediatament posteriors a la mort del dictador, i a l'emissora de Radio España, la usurpadora de Ràdio Associació, on vaig coincidir justament amb Enric Frigola. Naturalment amb la proclama de dol oficial i l'obligatorietat de connexió amb RNE s'accentua encara més aquesta tendència resclosa, tancada, de la ràdio. I les empreses no s'arrisquen a fer res, ja que fins l'any 1977, com he dit, la llibertat d'informació no arribarà a les emissores de ràdio. En aquell any, aquesta és una altra referència personal i professional, jo ja en feia un que treballava a RNE de Catalunya, Ràdio Peninsular en principi, i pocs mesos després va començar a emetre Radio 4, la primera emissora que podia emetre en català després de la guerra civil, al marge, insisteixo, del que en podíem dir emissores d'àmbit reduït.

Però, entre la mort del dictador i l'any 1977, és a dir, en aquest any de parèntesi que hi va haver en què hi havia una semiobertura —però no declarada encara del tot—, les coses no van succeir tan ràpidament com nosaltres ens pensàvem. Amb l'Enric vam fer un intent d'un informatiu diari en català. Ell ho deu recordar millor que jo perquè té més bona memòria. Allò va durar escadusserament...

ENRIC FRIGOLA: Un parell d'anys, aquí a Catalunya.

MONTSERRAT MINOBIS: Tant? Em pensava que havia durat menys. Això va angoixar en un moment determinat la mateixa empresa, i el va suprimir rapidíssimament. Jo crec que va durar el que va durar el famós esperit de febrer aquell, d'Arias Navarro, més o menys. En aquells anys, cal dir que la ràdio tenia uns trets característics o diferencials respecte de la premsa escrita. La ràdio es tenia, bàsicament, com un mitjà d'entreteniment. Pel mateix fet que no podia donar cap tipus d'informació si no era la de RNE, els i les professionals del mitjà no eren o no érem considerats periodistes en l'estricta terme de la paraula, ja que la nostra era una escola radiofònica, diguem-ne, més autodidacta, diferent, etc. Les coses, però, sortosament, han canviat tant en un sentit com en l'altre, perquè si alguna cosa important devem a la transició democràtica, pel que fa a la ràdio, és que va permetre que la ràdio, com a mitjà de comunicació, canviés radicalment. La ràdio va esdevenir el mitjà més ràpid i pròxim al ciutadà o ciutadana. A través dels seus programes de tot caire es va convertir en una eina de reivindicació per a molts col·lectius i en una veu ciutadana molt important que, a través del mitjà ràdio, era escoltada i tinguda en compte per les administracions, les de la transició primer i després per les elegides democràticament. Va ser el mitjà més eficaç de coneixement dels partits polítics i dels homes i dones que van lluitar per les llibertats i la democràcia, i alhora una part important en la divulgació de tot allò que significava l'accés a la democràcia.

No crec equivocar-me gaire si dic que la ràdio, en especial, i la resta de mitjans de comunicació, i gosaria, si em permeteu, fer un èmfasi especial en Ràdio 4, van ser determinants en el procés de la transició cap a la democràcia; i els esdeveniments posteriors, com ara el cop d'Estat del 23 F, ho van posar en evidència. La ràdio va ser, en el cas concret del nostre país, un testimoni excepcional i un notari rigorós de tots els fets que ens van permetre: primer, una manifestació, com deueu recordar, en reivindicació de la llibertat, l'amnistia i l'estatut d'autonomia; el retorn del president Tarradellas i el referèndum del mateix estatut d'autonomia, com a fets determinants d'un procés de recuperació d'identitat col·lectiva i de llibertats perdudes, arrabassades pel franquisme. Després, posteriorment, l'Enric ha posat èmfasi en la creació i el naixement de TV3; jo també hauria de posar l'èmfasi en la creació de la xarxa de la corporació catalana de ràdio, on aleshores aquesta ràdio nascuda, diguem-ne, de la voluntat del poble, perquè sorgeix a través del Parlament de Catalunya, és la que agafa la torxa i el relleu d'aquesta transició democràtica que va viure Ràdio 4.

AGUSTÍ PONS: Jo portava escrits sis punts, a tall de suggeriments o reflexions per si després hi ha col·loqui, i malgrat que potser repetiré algunes co-

ses que ja s'han dit, em sembla més coherent explicar el que jo ja portava i, en tot cas, les coincidències serviran per a això: per demostrar que, en algunes coses, coincidim.

En el periodisme dels últims temps del franquisme, als diaris, que és el que jo conec, la premsa escrita i, concretament, al diari en què jo vaig treballar des de l'any 1964, fins al 76, que va ser *El Noticiero*—al 76 vaig passar a treballar al diari *Avui*—, per tant concretament en aquest diari, encara que pot ser extrapolable als altres, hi havia una minoria de periodistes franquistes per convicció o per comoditat; una majoria d'acomodats que no volien soroll, que tenien por, que havien començat a guanyar diners, i una minoria compromesa en l'evolució democràtica del país. Aquesta minoria compromesa és el Grup de Periodistes Democràtics, al qual ja ha fet referència Josep Maria Huertas. Jo no he llegit el treball, inèdit encara, de Montserrat Nebot, però el Grup Democràtic de Periodistes neix de la Caputxinada; la Caputxinada, si no m'equivoco, va ser l'any 1966; i el grup neix aproximadament l'any 67, i jo m'atreiria a dir que és aquí on es produeix un trencament clandestí, una incipient coordinació dels encara escassos periodistes diguem-ne democràtics que hi havia als diaris. Després van arribar a ser un 25 %, però d'entrada van ser una dotzena de periodistes.

Segon punt. Ja passats uns anys de la transició, el 1974, 75, i 76, els líders polítics renovadors o rupturistes, digueu-ne com vulgueu, els que van protagonitzar les conferències sobre les terceres vies a ESADE, així que es va produir l'enfonsament del franquisme, o si més no l'enfonsament de l'estructura política del franquisme, van ocupar llocs de comandament a Espanya i sobretot a Catalunya; perquè estem parlant de les terceres vies que es van celebrar a Barcelona, a ESADE, i els que van participar-hi són els que han governat durant tots aquests anys el país, tant el govern de la Generalitat com el Parlament, con els ajuntaments, etc.

És a dir, el grup de polítics que hi havia al voltant del nucli de l'Assemblea de Catalunya i d'aquestes opcions que participen a les conferències d'ESADE són els que realment després van constituir l'alternativa democràtica. En canvi, i ho poso només sobre la taula, perquè no tinc resposta, el Grup Democràtic de Periodistes no va arribar a ser mai una alternativa; és a dir, el Grup Democràtic no va actuar, un cop havien caigut les estructures polítiques i jurídiques franquistes, com un grup de pressió coherent, com el grup que reemplaçava la vella classe dirigent periodística, no ha estat així. Cadascun dels membres del grup han tingut una sort diversa. Al marge dels llocs de comandament individuals que els membres més destacats d'aquest grup han ocupat aquests últims anys, el cert és que no existeix un paral·lelisme entre el pes dels dirigents de l'Assemblea de Catalunya que són, hi insisteixo, els que han portat la Catalunya política d'aquests últims anys, i el Grup de Periodistes Democràtics la influència del qual s'ha diluït.

Tercer punt, un fenomen poc estudiat: el pas del periodisme a la política de bona part dels corresponsals locals o comarcals més brillants d'aquell moment. Penso en Francesc Baltasar, alcalde de Sant Feliu de Llobregat, en Dolors Calvet, que era corresposnal del Baix Llobregat i de l'Hospitalet; penso en Josep López de Lerma, que era el corresposnal de Sant Feliu de Guíxols i ha estat diputat de Convergència i vicepresident al Congrés dels Diputats; penso en Joan Domènech Moné, que era corresposnal de Lloret i que va ser alcalde de Lloret. Simplement ho apunto.

Quart punt: Quina va ser la relació entre periodisme i política? La transició comença d'una manera i acaba d'una altra. Fins que no es produeix el triomf dels polítics que primer eren a la clandestinitat més pura i dura; després van sortint, a poc a poc i es donen a conèixer a ESADE, i finalment en les primeres eleccions acaben copant i ocupant els llocs de representació democràtica més importants, fins que no passa això, els periodistes actuen de companys de viatge; i moltes vegades, fins i tot, a l'avançada del mateixos partits, sobretot en l'inici d'aquests polítics, a l'inici del període, des de l'esclatxa que va suposar la informació local, que és on va començar la crítica a les institucions franquistes.

Cinquè punt: Per què el Grup de Periodistes Democràtics, com a grup, no ocupa a partir de la transició els llocs de comandament de la professió? Potser perquè aquest Grup de Periodistes expressa molt clarament les contradiccions que ja han estat assenyalades en les quals es movia el periodisme d'aquell moment. Durant uns anys semblava que les empreses periodístiques no existissin, entre d'altres motius perquè les empreses estaven desconcertades. Moltes empreses periodístiques estaven molt vinculades a l'oligarquia franquista; d'altres estaven simplement descol·locades i no sabien com havien d'actuar. Perquè, per molt estrany que pugui semblar, hi havia alguns empresaris que deien que el franquisme s'acabava, ni que fos per raons biològiques, però hi havia altres empreses o altres empresaris o directors amb molta influència dintre de les empreses, que no es volien plantejar el que passaria després de Franco perquè els feia por, perquè els feia mandra, perquè no estaven mentalment preparats per saber què passaria. Per tant, en aquest moment, la pressió de les forces polítiques i socials democràtiques que a Barcelona anava creixent amb força i els llocs estratègics que els periodistes democràtics anaven ocupant a les redaccions, va fer que, en un moment donat, semblés que no hi havia empreses i es pogués arribar a extrems com el del *Diario de Barcelona*.

La classe periodística va haver d'anar aterrant de la mateixa manera que els polítics ho van haver de fer: des de les utopies que predicaven, fins al camp de la realitat quotidiana. Aquest aterratge es produeix des que se surt de la clandestinitat fins a les primeres eleccions municipals, on els ajuntaments de-

mocràtics ja no han de fer la revolució, ja no es tracta tant d'un programa d'ideals, tot i que la ideologia està darrere de cada partit dels ajuntaments, sinó que la missió dels primers ajuntaments democràtics és transformar físicament la realitat més propera que tenen, des del punt de vista material. Això, com dic, és també el símbol de l'aterratge que han de fer els periodistes. Sense aquesta convicció utòpica que ens movia a tots plegats possiblement no ens haguéssim compromès d'aquella manera perquè, tot i que els esperits més lúcids, veient que allò s'acabava, jo us puc dir perquè ho vaig viure a les redaccions, o si més no en algunes, que el franquisme semblava etern, i la fi del franquisme i apostar en aquells moments per voler canviar les estructures era una aposta que molts consideraven subversiva i altres simplement ingènua o una pèrdua de temps.

Per tant, per alimentar tota aquesta oposició, una oposició que no pretenia fer una guerra de guerrilles sinó compaginar aquesta oposició al sistema amb guanyar-se la vida d'una forma decent a través de l'exercici de la professió, calia tenir uns punts de vista, un rerefons molt idealista. I la transició, és clar, acaba en el periodisme quan la llibertat d'expressió deixa de ser un objecte platònic situat més enllà de la realitat i queda emmarcada en els mateixos límits, les mateixes circumstàncies i en el mateix capteniment que la resta de l'activitat de la societat democràtica; és a dir, en el marc d'una empresa. I jo volia acabar la meva reflexió dient que els periodistes que vam començar a treballar a meitats dels 60, com va ser el meu cas i el de tots els companys que avui m'acompanyen, hem hagut d'aprendre que el periodisme no és una illa lliure de pressions on es pugui portar a terme una activitat no sotmesa als mateixos mecanismes que qualsevol altra activitat; i que no hi haurà un dia, com ens semblava, en què accedirem a la total llibertat d'expressió, a la manera com els nostres avis es plantejaven fer la revolució: la revolució no se sabia ben bé què era, però el dia que hi hagués la revolució els de dalt anirien a baix i els de baix a dalt, i per art de màgia tot quedaria solucionat. Nosaltres, els periodistes, hem hagut d'aprendre que la llibertat d'expressió és la que exercitem cada dia en un marc laboral i polític concret, i la gràcia i la desgràcia, el *quid* de la qüestió del nostre ofici és no deixar de lluitar per la llibertat d'expressió; però saber-ho fer en aquest marc, que per altra banda tampoc és un marc tan abominable, si tenim en compte que no hem de demanar al periodisme un marc diferent, aïllat del de la resta de la societat.

I per acabar—tot i que no sé si això s'escau en l'objectiu d'aquesta trobada, però com que m'havia sortit una frase una mica rodona la diré— voldria dir que els únics periodistes de debò són els que perduren, els que s'adapten sense quedar engolits, perquè només poden explicar coses els que hi són, els que treballen dia a dia en un mitjà de comunicació, encara que per ser-hi i per poder informar hagin d'adequar-se a situacions èticament ambigües i política-

ment perilloses. Això explica que jo hagi vist al llarg de tots els anys que porto a la professió, companys meus molt ben dotats, molt ben preparats, molt íntegres que han deixat la professió. Però el periodisme consisteix justament a saber emmotllar-se en els canviants mecanismes i en les canviants situacions de cada moment, sense perdre mai el mínim de dignitat que es necessita. I sense perdre mai el nord de la professió i de l'ofici, que és intentar informar de la manera més honesta possible i de la manera més lliure possible.

COL·LOQUI

JOSEP M. SOLÉ I SABATÉ: La veritat és que, amb aquest final m'has descol·locat una mica la pregunta. Jo recordo que, quan va entrar l'exèrcit franquista a la ciutat de Barcelona i a tot Catalunya, el primer que van fer va ser anar a ocupar les redaccions del diaris i les ràdios perquè sabien que era una arma de primer ordre. Hi ha una anècdota sobre Josep Pla que s'ha d'explicar perquè, si no, es perdrà per a la història; i això no vol dir que un no pugui ser molt planià com a lector, com jo. Doncs Pla, quan anava pels passadissos de *La Vanguardia*—encara hi ha testimonis que ho poden explicar— hi havia un conserge, una persona de tota la vida, que li deia a l'entrar: «Bona tarda, senyor Pla», i ell contestava: «Buenas tardes». Això és així, i ho deia perquè em sorprèn una mica que, després del que heu dit, tenint en compte això i des del Parlament de Catalunya, que tenia unes necessitats de crear una ràdio nacional i un referent nacional, per no supeditar-los, m'agradaria preguntar-vos com és que no ha aparegut una premsa nacional. Que contesti qui s'hi atreveixi.

MONTSERRAT MINOBIS: Jo no goso contestar, però per què no apareix? Jo crec que perquè s'ha perdut la identitat nacional. Penso que molta gent ha perdut la identitat nacional al llarg d'aquests anys. Des de la manifestació famosa de l'any 1977, en què tots reivindicaven llibertat, amnistia i estatut d'autonomia, han passat moltes coses; i d'algunes d'aquestes coses en som directament culpables el món polític en línies generals. És molt personal i molt subjectiva aquesta opinió que us dono, però jo crec que, darrere de tot això, hem deixat part de la consciència nacional que podríem tenir anys enrera i que ara, segurament, no tenim tant.

AGUSTÍ PONS: Jo, com que estava el 23 d'abril entre els que crèiem que allò de l'«Avui» anava de bo, tot i que jo hi anava amb excedència d'*El Noticiero* perquè no me n'acabava de fiar—després va resultar més fiable *l'Avui* que *El*

Noticiero—; el que puc explicar és que, vist en perspectiva, aquell diari, perquè era un diari de tots, un diari singular, un diari sense empresa, per totes aquestes raons que el feien tan amable, era un diari destinat a no arribar mai a ser aquest diari nacional de referència que tots voldríem i que va ser una de les raons per les quals jo, modestament, aleshores vaig deixar tranquil *El Noticiero* per anar-me'n a aquesta nova aventura. Gaziell té un text dels últims anys, un del últims textos que va escriure, en què diu més o menys que el dia que Catalunya recuperi les seves llibertats i les seves institucions, els capdavanters, els líders polítics, no s'haurien de deixar endur pels focs d'artifici de les eleccions que puguin guanyar o de l'alegria popular que hi pugui haver, sinó que haurien de mirar més enllà de tota aquesta bromera. Haurien de mirar de tenir dues coses molt importants, sense les quals la llibertat d'un poble no és possible, i aquestes dues coses són una premsa i una banca.

Jo estic segur que aquesta frase l'ha llegit —i goso dir que em consta— alguna de les persones que en aquests moments són importants en aquest país. El que passa és que, després, això no ha estat ben bé així, possiblement per algunes de les causes diguem-ne ideològiques que planteja Montserrat Minobis, però també per unes raons molt més concretes. Les empreses financeres que podrien ajudar a muntar un diari català i en català, nacional, doncs han fet una aposta que no és aquesta; han apostat per un altre tipus de premsa, que és la premsa que ells consideraven més interessant per als seus interessos.

ENRIC FRIGOLA: A mi em sembla que no hi ha tradició, gairebé enlloc, d'una premsa nacional. Aquí n'hi havia durant el franquisme: hi havia la premsa del Movimiento, i va ser desmantellada. Semblava que no tenia bona premsa, no tenia bona fama i que ningú no veia que hi pogués haver un premsa nacional; en canvi, sí que era considerat, i és considerat encara, molt normal que hi hagi una ràdio o una televisió nacionals. De tota manera, ara diré una cosa, tot i que no tinc les dades a la mà: tinc la sensació que *l'Avui* va ser un intent d'esdevenir aquesta premsa nacional, però des del sector privat. *L'Avui* crec que ha costat molts diners al contribuent. Des d'aquest punt de vista el podríem comparar a la ràdio i a la televisió nacionals, que també han costat i costen molts diners, des del punt de vista d'una perspectiva de l'empresa privada. I una altra cosa que aquí no s'ha esmentat: a mi em fa l'efecte que, quant a premsa, la primera publicació que hi va haver autènticament democràtica aquí, a Catalunya, i que cap de vosaltres ha dit, va ser *Serra d'Or*, la primera revista que va donar la ploma i va deixar fer comentaris a gent que fins aquell moment no apareixen als mitjans de comunicació. Amb això vull subratllar una cosa que ja ha apuntat Montserrat Minobis, i és la importància que va tenir en aquell moment de la transició, abans, durant i després de la mort de Franco, un sector de l'església de Catalunya que va permetre l'aparició no

tant sols de *Serra d'Or*, sinó de revistes comarcals bastant valentes i, sobretot, d'aquestes dues o tres ràdios que hi havia, a Lleida –aquí, a Barcelona, no n'hi va haver mai cap–, a Reus i a Figueres on, a l'empara d'un cert sector de l'Església, prou progressista, es va poder fer una ràdio bastant insòlita.

JAUME ESTALELLA: Josep Maria Solé i Sabaté, em permet que li llegeixi unes frases que van ser editades fa pocs dies? «La transició de l'esquerra va mirar endavant el futur i no va preguntar pel passat de ningú»; o sigui que, en si, tot el que s'ha dit aquí de certa manera –no haig d'enganyar–, m'ha dit molt poca cosa, perquè tothom ara parla de la democràcia, però pel contrari jo em veuré obligat a votar aquells senyors que em diuen que haig de votar, o l'un o l'altre. Jo tenia 16 anys el 1931 i al carrer, que es va guanyar aquelles eleccions tan grans, estava ple de retalls de diari de senyors que es presentaven per un partit o per altre; vol dir, això, que jo podia escollir aquella o l'altre persona, avui no. Generalment, en aquest casos no hi ha una pregunta concisa que abarqui tot el que s'ha pogut dir aquí, però ja acabo. Ara, de la transició o potser fins i tot d'acabada la guerra fins avui, ens manen els mateixos, i això és una gran tristesa; i aquells senyors que seran votats novament eren a la presó, a l'estranger o estaven al convent, francament et quedes decepcionat. Estic apenat, perquè visc una època en què jo que vaig fer la guerra vençut, humiliat, no he tret cap profit de res, no vinc aquí a demanar res, però com jo n'hi ha mils. Un moro que sigui viu de quan va venir aquí a fer la guerra encara cobra de l'Estat.

JOSEP M. SOLÉ I SABATÉ: Seria bo que la gent jove que no ho coneix tingués consciència que moltes d'aquestes persones van viure i han deixat uns quants anys de la seva vida en la lluita contra el franquisme, i després com que tot ha estat mantega i la cosa més absolutament suau del món, és lògica aquesta actitud. Però entengui vostè també que ara estem parlant de la transició, i que hi ha gent jove i que és bo que ho aprofundim, encara que a vostè li sembla que s'hagi aprofundit poc. Pensi que en aquests moments, a 200 metres d'aquí, el que estava dient Enric Frigola s'està negociant, perquè està apareixent tot un *pool* de comunicació amb ràdio i televisió a 200 metres d'aquí, al carrer Pelai, del diari degà de Catalunya; i que s'està negociant aquests dies i que això s'està movent.

JOSEP MARIA MINOBES: Quan s'ha parlat de la ràdio i de la transició, i si no estic equivocat perquè la meva memòria no és gaire bona, em sembla recordar que a principis dels anys 70, a Ràdio Barcelona ja hi va haver una obertura bastant important. Recordo concretament el programa que feia, em sembla, en Castelló Rovira al migdia, que ja tractava de temes polítics; és a dir, em sembla que la ràdio tampoc no estava tant al marge de tot això, tampoc no era només un entreteniment: eren programes d'entreteniment, potser, però que estaven molt polititzats.

Per altra banda, s'ha parlat aquí que el diari *Avui* podia ser el diari de Catalunya i no ho ha sigut. Bé, és molt difícil saber exactament el que passa a la interioritat d'aquestes empreses, però em sembla a mi que el problema de l'*Avui* com el d'un altre diari —penso concretament en *El Correo Catalán*— la seva davallada va ser conseqüència de l'«aparròquiament» del diari per part d'alguna tendència política massa concreta, que arribat un moment se li ha vist tant el llautó que a molta gent li ha semblat que es decantava massa cap una determinada tendència i n'ha prescindit. Perquè estava d'una manera massa descarada decantada cap a una doctrina política determinada. Gràcies.

MONTSERRAT MINOBIS: Pel que fa a la ràdio, sí que és veritat que Ràdio Barcelona també va contribuir a aquest nou estat de coses dins del panorama radiofònic en català; si bé és veritat que el primer programa que es va fer en català realment i amb certa notorietat i popularitat va ser «Radioscope», de Salvador Escamilla; després, amb posterioritat sí que va haver-hi el programa del Castelló Rovira, que ja tenia més contingut polític, però s'hi va incorporar també una mica més tard.

ENRIC FRIGOLA: En general la cadena SER, tant des de Madrid com des d'aquí, crec que va ser la ràdio que més va entendre els nous temps que s'acostaven, fins i tot durant l'època franquista. Hi ha un programa emblemàtic que encara es fa, que és «La hora 25» i que es feia des de Madrid, però en el qual Ràdio Barcelona tenia una participació molt important en aquests primers anys, i que es va avançar molt al que després seria la llibertat total d'informar a la ràdio. És a dir, que fins i tot en els moments en què Ràdio Barcelona i la SER en general havien de connectar amb Ràdio Nacional, crec que a l'any 62 o 63 —quan ja havia nascut «La hora 25», i després hi va haver «En directo» del Castelló Rovira, i «Radioscope», jo crec que en general va ser l'emissora que més va contribuir amb continguts concrets al canvi democràtic.

MARTA CABANES (estudiant de la Universitat de Barcelona): És una pregunta per al senyor Agustí Pons. Durant el seu parlament ha fet referència a ESADE, diverses vegades, jo no sé si ho he sentit bé. Vull preguntar a quin ESADE es refereix, quan parlava dels polítics que estaven dins de l'Assemblea de Catalunya.

AGUSTI PONS: Sí, a ESADE, a l'any 75. En Josep Maria Huertas ho ha dit i jo ho tenia també apuntat. L'any 75 a ESADE, com que els partits polítics no estaven autoritzats, cinc o sis líders d'aquests partits polítics van fer un cicle

de conferències a ESADE, on van exposar els seus programes polítics, sense dir que eren polítics. Hi havia Jordi Pujol, Raventós, Pallach, Solé Barberà, Anton Canyelles d'Unió Democràtica, i Trias Fargas*. La importància d'aquestes conferències és que per primer cop des de l'any 39 sortien uns polítics que més o menys eren coneguts en el reduït cercle de l'oposició; i sortien en públic a explicar un programa polític sense que fossin detinguts, però sense dir tampoc que representaven els partits polítics. Aquells sis ponents d'ESADE són les persones que, excepte Pallach que va morir de seguida, han ocupat llocs de rellevància, i encara els ocupen; i no només ells sinó tota la gent que portaven darrere. Jo he fet la comparació entre aquest grup d'ESADE, que són els capdavanters de l'Assemblea de Catalunya, i els capdavanters del Grup de Periodistes Democràtics.

SERGIO PATÓN: Han parlat diversos cops referint-se al fet que els periodistes abans estaven més ideologitzats que ara. No sé què volen dir realment: que abans els periodistes eren més crítics que ara?, o què volen dir realment?, perquè ideologia sempre en té, una persona, i més quan escriu i informa. També en el mateix sentit volia dir que si estem parlant d'una transició que ve de la dictadura a la democràcia, és a dir, si hem de fer una democràcia i aprofundir en la democràcia i totes aquestes coses, aleshores si es mira la informació com una cosa només d'una empresa és una mica trist, perquè la informació és una cosa fonamental per a la democràcia, i si només es veia això com una mena d'empresa... I després tampoc he entès gaire què es volia dir amb això d'una «premsa nacional»; em sembla que cadascú ha entès una cosa diferent, no sé si amb aquesta pregunta de la premsa nacional volia dir una premsa escrita en català, una premsa escrita en català i nacionalista i de propietat, per així dir-ho, no estatal sinó de l'autonomia. No ha quedat gaire clar, això, perquè *El Periódico*, no sé si seria premsa nacional, perquè està per tot Catalunya i té una àmplia tirada...

JOSEP M. HUERTAS: Jo em limitaré a contestar la primera part de la pregunta, perquè com que hem condensat molt, a vegades això és perillós. Ens hem referit al fet que hi havia un corrent ideològic molt fort que evidentment era plural: vull dir que cada periodista tenia la seva ideologia. Perquè la ideologia havia estat tant de temps impossible d'expressar —si no fos que es fes en un cercle clandestí— que si tenies unes idees polítiques diferents als que go-

* La primavera de 1975, l'ICES de Barcelona organitzà un cicle de conferències amb el títol genèric de *les terceres vies a Europa*, en que varen intervenir Antoni Cañellas (democratacristià), Ramon Trias Fargas (liberal), Jordi Pujol (nacionalista), Joan Raventós (socialista), Josep Solé Barberà (comunista) i Josep Pallach (socialdemòcrata). Les sessions tingueren lloc a ESADE, excepte l'última que reuní tots els conferenciants en el Col·legi d'Advocats (nota dels editors).

vernaven o unes idees que no necessàriament eren polítiques sinó que podien ser sindicals –tot i que si tampoc coincidien amb el sindicat que hi havia també eren perilloses–, per força va ser lògic que els periodistes tinguessin ganes de expressar-les. I no és que no es poguessin expressar, ni molts menys, ni que fos il·lícit, sinó que es va donar el cas de periodistes que eren militants en un partit, un sindicat o el que fos; i si no militaven era igual, perquè la seva ideologia era ben evident. És a dir, que no era necessari que militessin perquè es veia clarament què pensaven i la seva manera d'actuar. Aleshores això va ser molt generalitzat.

Contra aquesta actitud que probablement formava part d'una manera de ser en un moment concret, podríem situar entre el 1975 i el 80, el sorgiment d'un corrent professional de gent que es volia allunyar de tanta ideologia, i que volia fer la seva tasca professional d'una manera freda, distanciada, sense que això volgués dir que no tinguessin idees pròpies, ja que eren ciutadans.

Aleshores, això traslladat i presentat ara, veiem que evidentment tothom té unes idees, i tothom les expressa, però que no hi ha aquesta febre que hi havia d'expressar-les. Era molt difícil de saber on començava la ideologia personal i la ideologia professional –ja sé que la persona és una–, és difícil d'expressar en poques paraules. Hi havia un diari concretament que em sembla que és molt representatiu d'aquesta qüestió que vull dir: el *Mundo Diario*.

Mundo Diario era un diari on l'opinió i la informació es barrejaven constantment i amb casos que avui ens semblarien aberrants –i jo no he volgut jutjar mai *Mundo Diario* amb els ulls d'ara–; però és que fins i tot aleshores xocava, perquè era un diari molt fruit d'una època on es barrejava tot. Això és al que ens referim quan parlem d'uns diaris excessivament ideologitzats, i que probablement van influir en moltes de les conseqüències que van venir després.

Ara, si tu et refereixes al moment actual, ho dic per no defugir el tema que dius, és clar jo crec que es viu uns temps massa grisos i plans, i que s'ha de combatre a vegades aquesta grisor i aquesta tendència a acomodar-nos, i intentar evidentment defensar determinades qüestions i mullar-te, però això no és únicament un problema dels periodistes, sinó un problema de la societat que s'ha europeïtzat i aburgestat, perquè probablement no tenia una altra alternativa.

AGUSTÍ PONS: Respecte a això del periodisme nacional, només et diré el que jo entenc per premsa nacional, tot i que això no s'inclogui mai als llibres de text perquè es dona per suposat. Premsa nacional per a mi és *Le Monde* o *El País*, perquè és un exemple de la premsa que necessita un Estat de la mateixa manera com també necessita una banca central, un exèrcit i, si tu vols, a nivell cultural un diari i un premi Nobel. Doncs bé, *Le Monde* surt l'any 1945 i és un

diari independent i que quan convé critica el govern, però que en les grans qüestions d'Estat està d'acord amb l'Estat que es crea a França, després de la segona guerra mundial, i que per al seu finançament té uns fons i un finançament que no són tant el que se'n diu fons de rèptils, que són partides pressupostàries de governs d'aquí i d'allà, sinó línies de crèdits de bancs oficials o paraoficials, i que en la seva sortida aglutina un sector important del món intel·lectual, del món de les finances, del món de la política. Això és exactament el que passa amb el diari *El País*: és la primera vegada en tota la història, moderna i contemporània d'Espanya, on es crea un grup potent d'ideologia cultural al voltant d'un diari d'una editorial, que és Santillana i Alfaguara, d'un ministeri quan surt el ministeri que és el de Cultura i també el d'Educació, i que no és que es reuneixin en una taula i decideixin una estratègia comuna, però sí que hi ha un denominador comú, i uns accionistes comuns, i uns contactes comuns, que generacionalment estan d'acord. Això és el que fa possible que es pugui parlar d'un diari nacional, que no té perquè ser un diari que doni suport al govern cegament. Aquí, per exemple, per entendre l'Espanya moderna que surt del franquisme cal llegir el diari *El País* amb tots els seus pros i contres, i per entendre la França que surt de la segona guerra mundial, cal entendre *Le Monde*. Això és el que no s'aconsegueix aquí a Catalunya per raons que ara seria molt llarg d'explicar però que probablement es deu, a part de la malaptesa dels gestors i de tot el que vulgueu, perquè tampoc el fet que no ens trobem en una situació de tenir un Estat darrere, ni uns bancs que facin descomptes, ni una classe política financera que estigui per aquesta tasca, sinó que segurament aquests grups que podien ajudar la premsa a fer una premsa nacional catalana, no la volen en llengua catalana...

JOAN OLIVER (Universitat de Barcelona): Voldria portar al debat una pregunta que és típica en l'àmbit polític: hi ha hagut ruptura o transició entre els mitjans de comunicació? Aparentment, sembla que hi ha hagut un trencament, perquè la immensa majoria de la premsa ha desaparegut i n'ha aparegut una de nova, excepte un diari que és *La Vanguardia*. La continuïtat de *La Vanguardia* vindria donada potser perquè era més empresa que els altres mitjans de comunicació?

JOSEP M. HUERTAS: Bé, la paraula «ruptura» sempre em fa l'efecte que ens retrotraïem als anys 70, per tant jo crec que a la premsa no hi havia ruptura senzillament perquè a la societat no va haver-hi ruptura; i la premsa sempre és el reflex de la societat, sempre. Ara, la segona pregunta, que em sembla més interessant que aquesta tan capciosa, diré que és veritat: *La Vanguardia* estava més preparat, era un diari més sòlid, tot i que va tenir la seva crisi i va anar perdent lectors i no sabia com rellançar-se, el que passa és que com que en te-

nia tants per perdre s'ho podia permetre, per dir-ho clarament. *El Correo Catalán* i *El Noticiero Universal* no tenien aquest coixí i no va poder ser, hi ha moltes causes diferents i entrar en el cas de cada diari seria molt complicat. I si els examinem tots n'hi havia dos del Movimiento, aquests dos era lògic que desapareguessin, n'hi havia quatre d'un grup absolutament de peus de fang que era el grup Mundo que tampoc no tenien gaires possibilitats; el *Diario de Barcelona* va anar caient en picat i va acabar autogestionat, encara que després hi va haver una resurrecció que jo crec que no tenia res a veure amb la transició i de la qual no en parlo tot i que la conec força bé; i el diari *Avui* és un diari que va ser molt atípic en el seu primer moment i que un dia caldrà estudiar, com deia Manuel Tuñón de Lara, que ja han passat 20 anys de la seva sortida. Crec que algú hauria d'emprendre aquesta tasca, la d'estudiar els seus primers tres anys, tot i que jo personalment penso que haurien de ser els primers quatre. És veritat que *La Vanguardia* va aguantar perquè era més forta, i Agustí Pons ha citat dos exemples molt ben triats de països amb premsa nacional que tenen el seu diari. Doncs bé, totes les ciutats de vegades el tenen, i el diari de la ciutat de Barcelona era en aquell moment *La Vanguardia*; la desaparició hauria estat com si hagués desaparegut La Caixa, el Barça, la catedral..., era impensable.

AGUSTÍ PONS: Si em permetes, vull afegir una cosa molt breu. Justament *La Vanguardia* no ha desaparegut perquè ha aconseguit ser necessari per a un grup de gent que volia expressar a través de *La Vanguardia* les seves opinions. I, per tant, al marge que com a empresa era més fàcil que tirés endavant perquè tenia una bona estructura, també hi ha hagut un grup d'aquesta gent que potser hauria pogut fer una altra mena d'aposta, que va apostar, ha apostat i segueix apostant, justament per un diari en castellà, perquè considera que per als seus interessos empresarials, financers, socials, polítics i mediàtics, interessa justament aquesta oportunitat. I que no s'entengui això com una crítica sinó com una anàlisi i una constatació; tant de bo l'*Avui* hagués pogut ser necessari a alguna d'aquestes forces, poques, que hi ha a Catalunya amb capacitat de fer-se'l seu i fer-ne el seu portaveu.

ENRIC FRIGOLA: Tal com ha dit en Josep Maria Huertas, haver de sintetitzar tant fa que et deixis al tinter si més no un pensament que jo almenys considerava important com a mínim per treure'l avui, i que és el següent: si considerem que la transició comença amb la mort de Franco, portem 25 anys de llibertats o 25 anys de democràcia, i pel que fa a la ràdio i la televisió, Catalunya no ha aconseguit tenir ara per ara una ràdio privada i una potent ràdio pública.

APÈNDIX

ANDREU MAYAYO

CARLES SANTACANA

L'elaboració d'aquest apèndix obeeix a dues raons fonamentals: la utilitat de disposar d'una sèrie d'elements que ajudin a comprendre millor les intervencions del llibre i donar una informació més completa per als estudiants i els joves que no van viure de forma directa la Transició. En aquest sentit, hem privilegiat les referències i les dades de tipus polític amb una especial atenció a Catalunya. Així mateix, ens ha semblat oportú començar per un glossari explicatiu de les sigles d'organitzacions polítiques, sindicals, d'organismes i institucions, així com de conceptes i dades clau que, amb el pas del temps, poden ser objecte d'ignorància o confusió.

Un dels fets més destacats, transcendentals i, ben segur, rupturistes d'aquest procés polític ha estat la creació i el desenvolupament de l'Estat de les Autonomies. Calia, doncs, confeccionar un quadre explicatiu del procés autonòmic des de la concessió de les preautonomies fins a l'aprovació dels respectius estatuts. L'any 1981 només gaudien d'Estatut Catalunya, el País Basc, Galícia, Andalusia i Astúries. El primer trimestre de 1982 s'aproven 12 estatuts d'autonomia. L'any 1995 es completaria el mapa autonòmic amb els estatuts de les ciutats de Ceuta i Melilla. D'altra banda, volíem explicar el més clar possible la formació dels espais electorals del nou sistema democràtic tot subratllant els casos dels partits nacionalistes i regionalistes. Per aquest motiu, en el quadre específic de les coalicions i partits nacionalistes i regionalistes es contempla, al costat del percentatge estatal, el percentatge obtingut a les circumscripcions presentades.

El Reial Decret 20/77, de 18 de març de 1977, establí les regles del joc electoral i, malgrat el seu caràcter provisional, s'han mantingut fins avui. El sistema electoral pactat entre el govern Suárez i l'oposició democràtica, bàsicament el PSOE, dibuixava un sistema parlamentari bipolar amb la presència reduïda dels extrems polítics i la garantia de representativitat dels partits nacionalistes o regionalistes (aquells que només es presentaven a unes determinades circumscripcions i no al conjunt de l'Estat). Els quadres de resultats electorals van precedits de la distribució d'escons al Congrés i al Senat referits a 1977 i que, amb el pas del temps, ha sofert petites modificacions, motivades per variacions poblacionals. El criteri al Congrés dels Diputats era garantir dos diputats per província més un per cada 144.500 habitants o fracció superior a 70.000. D'aquesta manera es privilegiava la representació de les províncies menys poblades: mentre a Barcelona hi havia un diputat per cada 129.878 habitants a Sòria es reduïa la xifra a 37.962 habitants; o bé, mentre a Catalunya li correspon un diputat per cada 120.000 habitants a Castella-Lleó la proporció és de 74.000 habitants per diputat. El sistema electoral proporcional, ratificat posteriorment per la Constitució, quedava aigualit amb el criteri de repartiment dels escons a través de la fórmula anomenada "llei d'Hondt", la qual premia les forces majoritàries penalitzant ostensiblement les forces minoritàries, fins al punt que, pràcticament, només en les circumscripcions de més de 10 diputats, les minoritàries, tenen opcions reals d'aconseguir representació parlamentària. Paral·lelament, amb la finalitat de consolidar els partits polítics, s'estableix el sistema de llistes tancades i bloquejades, és a dir, els electors només poden votar una candidatura sense poder alterar l'ordre dels candidats, pel qual s'adjudicaran els escons en funció dels vots obtinguts. Aquest sistema electoral proporcional, corregit per la llei d'Hondt, s'aplicarà també a les eleccions municipals i a les autonòmiques. En el cas de les municipals, i d'alguns parlaments autonòmics, s'eleva l'exigència del 3 al 5 per cent dels votants perquè les candidatures puguin accedir al repartiment de regidors i diputats.

El Senat, concebut com a cambra territorial, pren les províncies com a base de la representativitat territorial, tret dels casos de les illes Balears i Canàries i les ciutats de Ceuta i Melilla. La Llei electoral atorga a cada província el mateix nombre de senadors, quatre, amb la qual cosa Catalunya amb el 16 % de la població només elegix el 7,7 % del total de senadors. A diferència del Congrés, al Senat els electors han de votar directament els candidats fins a un màxim de tres, amb el criteri corrector d'un sistema majoritari de donar representativitat als candidats de la segona força més votada. Aquest fet estimularà les coalicions electorals entre diferents partits.

El resultat de les eleccions del 15 de juny de 1977 fou decisiu per obrir un període constituent i restablir la Generalitat de Catalunya. Així mateix, perfi-

larà els espais electorals i el sistema de partits clarificant l'anomenada "sopa de lletres", en referència a la gran quantitat de partits i coalicions electorals presentades. En total es presentaren 4.537 i 937 candidats per cobrir els 350 escons del Congrés dels Diputats i els 207 del Senat, respectivament. A Catalunya es presentaren dinou candidatures tot i que només set, les que a la fi obtingueren representació, ho feren a les quatre circumscripcions. Convé recordar que no tots els partits polítics havien estat legalitzats, sobretot els republicans i els d'extrema-esquerra, la qual cosa motivà la creació de diferents coalicions electorals, algunes tan peculiars com la formada pels liberals d'ERC i els marxistes-leninistes del PTE. La transcendència, doncs, d'aquestes eleccions justifica el criteri de confeccionar un quadre el més complet possible d'aquesta consulta electoral més enllà de les candidatures que obtingueren representació parlamentària. No ha estat fàcil. La mateixa Junta Electoral Central reconeix que les dades són incompletes ja que no pogué escrutar, per manca d'actes electorals, els sufragis d'uns 400.000 electors, el 2,5 % del total del cens electoral. De fet, el darrer escó de la circumscripció de Madrid, que disputaven el PCE i AP, no es resolgué fins al cap d'un mes, quan ja s'havia constituït la cambra legislativa. Fins i tot l'Equip de Sociologia Electoral de la UAB, que elaborà meritòriament els resultats de Catalunya en quatre grossos volums, adverteix de petits errors en determinades actes o de la confusió entre vots blancs i nuls. En aquest sentit, en aquestes eleccions els percentatges són referits al total de vots a candidatures, mentre que a la resta de processos electorals es refereixen als votants, és a dir, tenint en compte els vots en blanc i exclouent els nuls, el que s'anomena vots vàlids. Finalment, cal apuntar els errors, duplicitats i absències dels censos electorals, fins a la seva depuració l'any 1982. Això explica per què a les eleccions de 1982 hi ha menys electors que el 1979. Cal parar molta atenció a les dades confeccionades d'aquesta primera consulta electoral perquè sovint s'ofereix uns resultats diferents pel que fa a la distribució d'escons (no cal dir en el nombre de vots) fins i tot en llibres especialitzats.

La importància de les eleccions del 15 de juny de 1977 també ha motivat la inclusió de les dades referides al Senat, en el cas d'Espanya els senadors obtinguts per les diferents candidatures (algunes de les quals de difícil adscripció) i en el cas de Catalunya el nombre de vots obtinguts pels senadors elegits. L'excepcionalitat d'aquestes eleccions es palesa un cop més en la potestat del Rei de nomenar directament 41 senadors. Ens ha semblat d'interès reproduir-ne la relació completa, si més no per indicar la via a través de la qual diversos membres del govern i de l'antic règim aconseguiren un escó parlamentari. L'explicació obeeix a la inelegibilitat establerta per l'article quart de l'esmentat Reial Decret de les jerarquies polítiques, administratives i sindicals del règim franquista, ministres inclosos. Tanmateix, la candidatura del

president del govern Adolfo Suárez, com a cap de llista de la UCD per Madrid, fou justificada pel fet que la llei parlava de membres del govern i podia interpretar-se que el president n'estava exclòs.

El PSUC i la coalició electoral "Socialistes de Catalunya", formada pel PSC-C i la F.C. del PSOE, eren candidatures jurídicament diferenciades del PCE i del PSOE i com a tals apareixen en els resultats de 1977. Tanmateix, en els quadres electorals posteriors s'han sumat per tal de facilitar la lectura dels espais electorals. D'altra banda, les seves dades ja apareixen en el quadre específic de Catalunya. Tot amb tot, convé subratllar que el PSC (PSC-PSOE) fou el tercer partit d'Espanya a les eleccions de 1982, després del PSOE i de la coalició nucleada per AP. En el quadre electoral de 1977 també s'ha incorporat el percentatge d'escons de cada candidatura amb la finalitat d'explicitar el factor correctiu de la llei d'Hondt. D'aquesta manera, la UCD amb un terç dels vots aconseguí gairebé la meitat dels escons al Congrés dels Diputats.

Les eleccions generals de 1979, 1982 i 1986, pel que fa al Congrés dels Diputats, les hem resumit en un sol quadre especificant el nombre d'electors, votants, els vots nuls i en blanc, i oferint només els resultats de les candidatures que obtenen representació parlamentària, indicant el nombre de vots, el percentatge sobre els votants i els escons. Respecte a les eleccions municipals, en el cas de Catalunya hem afegit al nombre de vots, el percentatge i el nombre de regidors, el percentatge sobre el total de regidors i el nombre d'alcaldes. Així podem observar com CiU, amb una quarta part dels vots obté la meitat de les alcaldies i el PSC amb el quaranta per cent dels vots només té el setze per cent d'alcaldes. En altres paraules, el PSC i el PSUC consolidaran el seu poder municipal a les ciutats i CIU, bàsicament, als pobles petits.

En els quadres dels diferents referèndums només hem fet una excepció amb el de l'OTAN i hi hem afegit el resultat per comunitats autònomes amb l'objectiu de visualitzar millor el rebuig a la integració manifestat a Catalunya, el País Basc, Navarra i Canàries. En atenció al desenvolupament del mapa autonòmic i, molt especialment, dels diferents sistemes de partits establerts en les diverses comunitats autònomes hem incorporat el resultat dels referèndums i dels processos electorals autonòmics de les anomenades nacionalitats històriques més Andalusia. Finalment, les dades electorals polítiques les hem volgut acompanyar d'un quadre resum dels atemptats amb víctimes mortals d'ETA, GRAPO i de l'extrema-dreta. Un factor, el de la tensió provocada pel terrorisme, que planejarà sobre la vida política en aquest període de la Transició.

En atenció també a la taula rodona sobre sindicalisme incorporada en aquest curs sobre la "Memòria de la Transició", hem confeccionat els quadres amb referència a les eleccions sindicals. D'una banda, hem volgut donar un cop d'ull a l'espectre sindical ampli i plural dels inicis de la Transició, amb la

inclusió de les dades de centrals sindicals com USO, CSUT i SU a més a més dels sindicats nacionalistes; i de l'altra, oferir el mapa sindical de les dues centrals sindicals majoritàries, CCOO i UGT, per comunitats autònomes. Així mateix, per comprendre millor el marc en què es desenvolupen les relacions laborals i la lluita sindical, afegim un petit quadre resum de les principals magnituds econòmiques del període.

Sense voler entrar en una discussió sobre l'acotació cronològica de la Transició –tot i que segons el nostre parer, la dada clau d'inici a Catalunya és la formació de l'Assemblea de Catalunya– hem elaborat una cronologia des del 1970 fins al 1986. Una etapa que aniria des del procés de Burgos fins a la integració d'Espanya a la Unió Europea. El criteri d'elaboració ha estat el de contextualitzar el procés espanyol en l'àmbit internacional i subratllar alhora les especificitats del procés a Catalunya.

Finalment, en les referències bibliogràfiques hem donat preferència a les obres que s'adeien més amb el contingut del llibre prioritzant el discurs polític i, molt especialment, obrint un apartat propi, les memòries i biografies dels dirigents polítics i les dedicades a les organitzacions polítiques i sindicals. En aquest sentit, hem bandejat, volgutament, els estudis econòmics, socials i culturals.

Esperem, doncs, haver complert els criteris d'utilitat i d'informació que facilitin la comprensió de les diverses intervencions aplegades en aquest llibre.

ANDREU MAYAYO/ CARLES SANTACANA

Centre d'Estudis Històrics Internacionals

Pavelló de la República

Desembre de 1999

GLOSSARI

- AAA:** Alianza Apostólica Anticomunista (coneguda també com la triple A).
- AC:** Acción Comunista. A les eleccions de 1977 es presentà dins la coalició electoral Frente Unido de los Trabajadores (FUT).
- ACD:** Associació Catalana de la Dona. Primer i més important grup feminista de Catalunya, que va sorgir el 1975. Es presentà a les eleccions de 1977 dins la candidatura Esquerra de Catalunya.
- ADC:** Acció Democràtica de Catalunya. Partit liberal, fundat per Josep M. Figueras, que més tard es fusionà amb la Lliga Liberal Catalana, formant així la Lliga de Catalunya-Partit Liberal Català.
- AIC:** Agrupaciones Independientes Canarias. Coalició electoral formada l'any 1986 i integrada, principalment, per l'Agrupación Tinerfeña de Independientes i l'Agrupación Palmera de Independientes.
- AIT:** Associació Internacional dels Treballadors. Fundada a Londres l'any 1864.
- Amnistia:** Extinció de la pena imposada i de tots els seus efectes. Els efectes de l'amnistia comprenen tots els aspectes que provocaren la imposició de la pena i restitueix a l'amnistiats tots els seus drets. Després de diverses amnisties decretades pel govern Suárez, les Corts aprovaren, el 15 d'octubre de 1977, la definitiva Llei d'amnistia.
- AN:** Alianza Nacional del 18 de julio. Candidatura formada per Fuerza Nueva, Falange Española de las JONS (de Fernández Cuesta) i la Confederación de Ex combatientes.
- AO:** Acció Obrera. Grup obrer d'obediència cristiana que dirigia Josep Castaño i que es va integrar a CDC.
- AP:** Alianza Popular. Federació de partits franquistes constituïda l'octubre de 1976 sota el lideratge de Manuel Fraga.

- AR:** Acción Regional. Partit fundat per Laureano López Rodó que s'integrà a la federació d'Alianza Popular. A Catalunya prengué el nom d'Acció Regional Catalana.
- ASD:** Alianza Socialista Democrática. Coalició electoral, el 1977, nucleada pel PSOE-H.
- ASO:** Alianza Sindical Obrera. Unió formada per UGT, CNT, SOC.
- Assemblea de Catalunya:** Organització unitària catalana, constituïda el 7 de novembre de 1971, sota quatre punts: Amnistia, Llibertat, Estatut d'Autonomia i coordinació amb les plataformes democràtiques de la resta d'Espanya. Es dissolgué després de les eleccions del 15 de juny de 1997.
- Assemblea de Parlamentaris:** Constituïda, el 27 de juny de 1977, per tots els diputats i senadors elegits i designats pel Rei. Fou presidida per Josep Andreu i Abelló.
- Assemblea Democràtica:** Nom que prengueren la majoria d'organismes territorials i sectorials integrats a l'Assemblea de Catalunya.
- AST:** Acción Sindical de Trabajadores (després ORT).
- BCT:** Bloc Català de Treballadors. Federació, constituïda el gener de 1979, pel Moviment d'Unificació Marxista dels Països Catalans i el Partit del Treball de Catalunya.
- BEAN:** Bloc d'Esquerres d'Alliberament Nacional. Formació política integrada pel nacionalisme independentista que es presentà sense èxit a les eleccions generals de 1979 i a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya (1980).
- BNG:** Bloque Nacionalista Galego. Creat l'any 1982 a partir de la Unión do Pobo Galego, el Partido Socialista Galego i diversos col·lectius nacionalistes.
- BPL:** Bloc Popular de Lleida. Grup polític d'acció comarcal a les terres de Lleida que dirigia Joaquim Arana i que, l'any 1974, s'integrà al Reagrupament Socialista i Democràtic.
- BR:** Bandera Roja. Nom que en principi va tenir l'escissió que, a la darreria de 1968, es va produir al PSUC. A partir de 1970 es va dir Organització Comunista-Bandera Roja i el 1973 s'estén a tot l'Estat i pren el nom d'OCE-BR. L'any 1974 la majoria dels seus membres ingressaren al PSUC. Els seus dirigents més destacats foren Jordi Solé Tura, Jordi Borja i Alfons Comín.
- CANC:** Comitè Antinuclear de Catalunya.
- CC:** Centre Català. Partit polític format l'any 1976 per un grup d'empresaris i dirigents del Cercle d'Economia i la Cambra de Comerç. Els principals dirigents eren Carles Güell de Sentmenat i Joaquim Molins. Posteriorment s'anomenaria Unió del Centre de Catalunya.
- CC-UCD:** Centristes de Catalunya-Unión del Centro Democrático. Coali-

ció electoral a les eleccions generals i municipals de 1979 formada per la UCD, Unió del Centre de Catalunya i els partidaris de Cañellas de la Unió Democràtica de Centre Ampli. A la darrerria de 1979 esdevingué en partit encara que amb l'absència de la majoria de dirigents de la Unió del Centre de Catalunya. L'any 1984 es va dissoldre.

- CCA:** Col·lectiu Comunista d'Alliberament. Grup comunista que sorgí de l'escissió del Partit Socialista d'Alliberament Nacional.
- CCC:** Congrés de Cultura Catalana. Moviment cultural dinamitzador promogut pel Col·legi d'Advocats de Barcelona l'any 1975. Dividit en vint-i-cinc àmbits, es desenvolupà durant els anys 1976-1977.
- CCOO:** Comisiones Obreras. Moviment sociopolític format entre 1962 i 1965 transformat l'any 1976 en una Confederació Sindical. A Catalunya està representada per la Comissió Obrera Nacional de Catalunya (CONC).
- CD:** Coalición Democrática. Coalició electoral liderada per Manuel Fraga i amb la qual es presentà a les eleccions de 1979.
- CDC:** Convergència Democràtica de Catalunya. Partit fundat a Montserrat l'any 1974 sota el lideratge de Jordi Pujol.
- CDS:** Centro Democrático y Social. Partit fundat l'any 1982 per l'expresident del govern Adolfo Suárez.
- CEDADE:** Círculo Español de Amigos de Europa. Grup d'ultradreta creat als anys seixanta per Jorge Mota.
- CEOE:** Confederación Española de Organizaciones Empresariales. Patronal creada l'any 1977 i dirigida per Carlos Ferrer Salat.
- CESID:** Centro Superior de Información para la Defensa.
- CGT:** Confederación General del Trabajo. Central sindical creada a partir d'una escissió de la CNT al Congrés de València i que acceptà participar a les eleccions sindicals.
- Club Àgora:** Entitat profraguista a Barcelona fundada el març de 1975 per Manuel Milián i Josep M. Santacreu. D'aquí es va promoure Reforma Democràtica de Catalunya, el partit liderat per Manuel Fraga.
- CNC:** Confederación Nacional de ex Combatientes. Grup ultradretà format per antics combatents de la guerra civil liderat per José Antonio Girón de Velasco.
- CNS:** Central Nacional Sindicalista. Sindicat vertical oficial durant el règim franquista.
- CNT:** Confederación Nacional del Trabajo. Central sindical anarcosindicalista fundada l'any 1911. Durant la Transició no acceptà el "parlamentarisme sindical" establert amb les eleccions sindicals.
- COAG:** Coordinadora de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos. Coordinadora sindical, creada l'any 1976, que agrupa les diferents

"uniones" sorgides arreu de l'Estat espanyol. Té un caràcter unitari, democràtic, independent i progressista.

COC: Círculos Obreros Comunistas (després OIC).

Comissió dels Nou: Comissió creada el gener de 1977, després del referèndum de la Llei de reforma política, formada per representants de l'oposició democràtica encarregada de negociar amb el president Suárez el procés democràtic. La seva composició era: Francisco Fernández Ordóñez (Federación Social Demócrata), Anton Cañellas (Equipo Demócrata Cristiano del Estado Español), Joaquín Satrústegui (liberals), Felipe González y Tierno Galván (socialistes), Santiago Carrillo (comunistes), Jordi Pujol (Catalunya), Julio Jáuregui (País Basc) i Valentín Paz Andrade (Galícia).

Comissió Negociadora de Parlamentaris: Grup que negocià amb Tarradellas el restabliment de la Generalitat. Formada per Joan Reventós (PSC), Josep M. Triginer (PSOE), Antoni Gutiérrez Díaz (PSUC), Jordi Pujol (CDC), Carles Sentís (UCD) i Josep Benet (Entesa dels Catalans).

Concordia Catalana: Partit neofranquista fundat per Juan Antonio Samaranch.

Consejo General de Cataluña: Organisme creat, el març de 1977, pel president Suárez amb la voluntat d'aplegar els diferents parlamentaris sorgits de les eleccions generals.

Consell de Forces Polítiques de Catalunya: Organisme unitari dels partits antifranquistes creat el desembre de 1975.

Coordinación Democrática: Organisme comú, creat el març de 1976, de les dues principals organitzacions unitàries antifranquistes: Junta Democrática i Plataforma de Convergencia Democrática, conegut popularment com "Platajunta". D'aquí sorgirà la Comissió dels Nou que negociarà les noves regles del joc amb el president del govern Adolfo Suárez.

COS: Coordinadora de Organizaciones Sindicales. Integrada per CCOO, UGT i USO. Creada a la darrera de 1976.

CP: Coalición Popular. Plataforma electoral sorgida l'any 1982 que tenia com a precedent Coalición Democrática i que era integrada per AP, PDP, UL, UPN, PAR i UV. Es dissolgué el 1989, quan AP esdevingué Partido Popular.

CPS: Cristians Pel Socialisme. Fundat a Xile l'any 1973 integrat per cristians militants a diferents partits d'esquerres. El dirigent més conegut era Alfons Comín i el coordinador a nivell espanyol el jesuïta Joan García Nieto.

CSC: Convergència Socialista de Catalunya. Fundada l'any 1974 estava formada bàsicament per militants procedents del Moviment Socialista de Catalunya, liderat per Joan Reventós.

- CSUT:** Confederación de Sindicatos Unitarios de Trabajadores. Vinculada al PTE.
- CT:** Candidatura de los Trabajadores. Denominació electoral de l'ORT el 1977.
- CUPS:** Candidatura d'Unitat Popular pel Socialisme. Agrupació electoral promoguda pel MC a les eleccions de 1977.
- Democràcia i Catalunya:** Nom de la coalició electoral que es presentà pel Senat l'any 1977 formada pel Centre Català, Unió Democràtica de Catalunya, Convergència Democràtica de Catalunya, Esquerra Democràtica de Catalunya, Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament, Front Nacional de Catalunya i independents.
- EA:** Eusko Alkartasuna. Formació política basca escindida del PNB l'any 1986 i liderada per l'exlehendakari Carlos Garaikoetxea.
- EC:** Estat Català. Partit fundat per Francesc Macià. Pregoner de la independència.
- EDC:** Esquerra Democràtica de Catalunya. Partit nacionalista i liberal fundat l'any 1975. Liderat per Ramon Trias Fargas i Macià Alavedra.
- EDCEE:** Equipo Demócrata Cristiano del Estado Español. Organisme creat l'any 1973 i que agrupava tots els partits democratacristians de l'Estat, com el PNB i UDC. El seu secretari general era Anton Cañellas.
- EE:** Euskadiko Ezkerra (Esquerra d'Euskadi). Coalició d'esquerra nacionalista presentada el 1977 i integrada per EIA, EMK i independents, l'any 1979 s'hi integraria el PTE. A les eleccions de 1977 aconseguí un diputat, Francisco Letamendía, que vota no a la Constitució. Amb la formació d'Herri Batasuna, moderà el seu discurs polític i confluirà amb el gruix de l'EPK (Partit Comunista d'Euskadi).
- EEC:** Entesa de l'Esquerra Catalana. Coalició electoral integrada pel BEAN, NE i renovadors d'ERC que es presentà, sense èxit, a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1984.
- ELA-STV:** Eusko Langille Alkartasuna-Solidaridad de Trabajadores Vascos. Central sindical nacionalista, majoritària al País Basc.
- Entesa dels Catalans:** Candidatura unitària per al Senat arreu de Catalunya a les eleccions de 1977, formada pel PSC-C, F.C. del PSOE, PSUC, ERC, EC i independents de l'Assemblea de Catalunya.
- ERC:** Esquerra Republicana de Catalunya. Partit fundat l'any 1931 sota el lideratge de Macià i Companys. No fou legalitzat fins l'agost de 1977. Dirigit aleshores per Heribert Barrera.
- Esquerra de Catalunya (Front Electoral Democràtic):** Coalició electoral al Congrés dels Diputats en les eleccions de 1977, integrada per ERC, PTE, EC, CSUT i l'Associació Catalana de la Dona.
- Estatut de Núria:** Projecte d'Estatut redactat pels parlamentaris catalans

el 1931 i que fou la base de l'Estatut de 1932 aprovat per les Corts republicanes.

ETA: Euskadi Ta Askatasuna (Euskadi i Llibertat). Organització armada independentista i socialista basca, nascuda l'any 1959 i que efectuà el seu primer atemptat mortal el 1968.

Eurocomunisme: Doctrina política avalada pel Partit Comunista Italià basada en la crítica al model social i polític soviètic i l'afermament dels valors democràtics, defensada a Espanya per Santiago Carrillo (PCE) i Antoni Gutiérrez Díaz (PSUC).

FAC: Front d'Alliberament Català. Organització independentista catalana que preconitzava la lluita armada.

FAGC: Front d'Alliberament Gai de Catalunya. Organització d'homosexuals creada el novembre de 1976 per reivindicar el reconeixement social i polític de la seva condició sexual.

FAI: Federación Anarquista Ibérica. Federació anarquista fundada a València el 1927.

FAVB: Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona. Entitat que agrupa i coordina totes les associacions de veïns de Barcelona.

FC-PSOE: Federació Catalana del PSOE. També coneguda com a Federació Socialista de Catalunya.

FDC: Federación Demócrata Cristiana. Coalició electoral, presentada a les eleccions de 1977 i integrada per ID de Ruiz-Giménez i el partit liderat per Gil Robles. Fou una de les grans perdedores en no obtenir representació parlamentària al Congrés dels Diputats.

FDI: Frente Democrático de Izquierdas. Denominació electoral del PTE el 1977.

FEA: Falange Española Auténtica (hedillista).

FLP: Frente de Liberación Popular. A Catalunya prengué el nom de FOC.

FN: Fuerza Nueva. Organització d'extrema dreta liderada per Blas Piñar.

FNC: Front Nacional de Catalunya. Moviment unitari de nacionalistes de diversa procedència política creat l'any 1939 a l'exili i que, l'any 1946, es refundà com a partit polític. Després de diverses aliances electorals fou dissolt l'any 1982.

FOC: Front Obrer de Catalunya. Organització de resistència antifrancquista nascuda l'any 1961 a partir de l'Associació Democràtica Popular de Catalunya i vinculada a escala estatal amb el Frente de Liberación Popular ("Felipe"). L'any 1969 es dissolgué i la majoria dels seus membres –Pasqual Maragall, Isidre Molas– ingressaren al Moviment Socialista de Catalunya.

Foment del Treball: Patronal catalana adherida a la CEOE.

- FPD:** Federación Popular Democrática. Partit creat l'any 1977 per José M. Gil Robles y Gil Delgado.
- FPS:** Federación de Partidos Socialistas. Integrada, el 1976, pel Partit Socialista de Catalunya-Congrés, Convergencia Socialista de Madrid, Partit Socialista del País Valencià, Partit Socialista de Mallorca, Partido Socialista de Andalucía, Partido Socialista de Aragón, Partido Socialista de Galicia. El seu secretari era Enrique Barón.
- FRAP:** Frente Revolucionario Antifascista y Patriótico. Grup armat del Partido Comunista de España-Marxista-Leninista
- FUT:** Frente por la Unidad de los Trabajadores. Agrupació electoral integrada per LCR, AC i OIC el 1977.
- GRAPO:** Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre. Organització d'extrema esquerra considerada el braç armat del Partido Comunista de España-Reconstituido.
- GRC:** Guerrilleros de Cristo Rey. Grup terrorista d'extrema dreta fundat l'any 1968 per Mariano Sánchez Covisa
- HB:** Herri Batasuna (Unitat Popular). Coalició electoral formada a les eleccions de 1979 integrada per diferents organitzacions polítiques i sindicals d'extrema esquerra. Serà coneguda com el braç polític de l'organització armada ETA.
- HOAC:** Hermandad de Obreros de Acción Católica. Organització a l'empara de l'Església que tingué influència en els anys seixanta i de la qual sorgiren molts dels quadres sindicals democràtics. La seva branca juvenil era la Joventut Obrera Catòlica (JOC).
- ID:** Izquierda Democrática. Partit democratacristià liderat per Joaquín Ruiz-Giménez.
- INTG:** Intersindical Nacional de Trabajadores Galegos.
- IU:** Izquierda Unida. Plataforma electoral impulsada pel PCE a les eleccions de 1986. Posteriorment es transformarà en una federació de partits.
- JCC:** Joventut Comunista de Catalunya. Organització juvenil del PSUC.
- JDE:** Junta Democrática de España. Organisme creat, l'estiu de 1974 a París, a instàncies del PCE i que aplegà diferents organitzacions i personalitats antifranquistes.
- JGR:** Joven Guardia Roja. Organització juvenil del PTE.
- Justícia i Pau:** Institució creada l'any 1968 vinculada a l'Església catòlica.
- Lerrouxisme:** Doctrina política basada en el foment de l'anticatalanisme entre els treballadors i sectors populars, sobretot immigrants, amb la finalitat de dividir Catalunya en dues comunitats lingüístiques i que pren el nom del dirigent republicà radical Alejandro Lerroux, de gran predicament a la Barcelona de començament del segle xx.

- Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia:** Eslògan promogut per l'Assemblea de Catalunya a partir dels seus punts fundacionals.
- Lliga de Catalunya:** Partit Liberal català. Fundat el 1976, després de la fusió d'Acció Democràtica i la Lliga Liberal Catalana. Reivindicava l'herència política de la Lliga Catalana de Cambó.
- LC:** Lliga Comunista. Grup trotskista que es formà, el desembre de 1976, a partir d'una escissió de l'LCR.
- LCR:** Lliga Comunista Revolucionària. Partit trotskista nascut el 1971 i que l'any 1973 es va fusionar amb ETA VI Assemblea. És el principal representant a l'Estat espanyol de la IV Internacional.
- LLC:** Lliga Liberal Catalana. Partit polític fundat per Octavi Saltor, que va desaparèixer per donar vida a la Lliga de Catalunya.
- LOC:** Lliga Obrera Comunista. Organització trotskista vinculada al grup anglès Work Revolutionary Party, del qual ha estat dirigent destacada l'actriu Vanessa Redgrave.
- LSR:** Lliga Socialista Revolucionària. Organització de caràcter trotskista que, posteriorment, prendria el nom de Partit Socialista dels Treballadors.
- Marxa de la Llibertat:** Recorregut per tot Catalunya, l'estiu de 1976, per reivindicar les llibertats del poble català. Organitzada per Pax Christi, rebé el suport de tots els partits democràtics.
- MCE:** Movimiento Comunista de España. Organització política basada en els principis del marxisme-leninisme i del pensament maoista que sorgí a Euskadi d'una escissió d'ETA. L'any 1976 prendrà el nom de Moviment Comunista de Catalunya.
- MIL:** Movimiento Ibérico de Liberación. Grup anarquista català del qual formava part Salvador Puig Antich.
- MPAIAC:** Movimiento para la Autodeterminación y la Independencia del Archipiélago Canario. Organització creada l'any 1975 per Antonio Cubillo amb una orientació anticolonialista i marxista-leninista.
- MUC:** Mesa para la Unidad de los Comunistas. Plataforma electoral liderada per Santiago Carrillo l'any 1986.
- MUM:** Moviment d'Unificació Marxista dels Països Catalans. Grup que es constituí el 8 de maig de 1977 de la fusió del Col·lectiu Combat i el Col·lectiu Comunista d'Alliberament.
- MSC:** Moviment Socialista de Catalunya (conegut també com els "músics"). Organització socialista fundada l'any 1945 a Tolosa de Llenguadoc. En formaren part Joan Reventós i Josep Pallach. L'any 1974 fou el nucli de Convergència Socialista de Catalunya.
- NE:** Nacionalistes d'Esquerra. Coalició electoral que es presentà sense aconseguir cap escó a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya.

Posteriorment es convertiria en partit polític i adoptaria el nom d'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra.

OCE(BR): Organización Comunista de España (Bandera Roja).

OIC: Organización de la Izquierda Comunista. Grup d'extrema esquerra marxista-revolucionària creada l'any 1974 de la fusió dels Núcleos Obreros de Euskadi i els Círculos Obreros Comunistas de Catalunya. A la darrereria dels anys setanta s'integraria dins el Moviment Comunista.

OLLA: Organització de Lluita Armada. Grup de tendència anarquista i nacionalista format per militats del PSAN.

OMLE: Organización Marxista Leninista de España (després PCE [r]).

OPI: Oposición de Izquierda. Va néixer l'any 1973 en desacord amb el VIIIè Congrés del PCE. Després canviaria successivament de nom: PCT, PCEU, PCPE.

Organisme consultiu de la presidència de la Generalitat: Creat el 13 de febrer de 1977 a Sant Cebrià (Catalunya Nord) i ratificat el 23 de febrer a Perpinyà.

ORT: Organización Revolucionaria de Trabajadores. Partit marxista-leninista-maoista fundat l'any 1970.

OTAN: Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord. Coneguda també per les sigles en anglès: NATO. Aliança militar creada l'any 1949 sota l'hegemonia dels Estats Units d'Amèrica.

Pacte d'abril: Acord electoral entre el PSC-C i la F.C. del PSOE pel qual es formà la candidatura Socialistes de Catalunya per al Congrés dels Diputats de 1977.

Pacte Català: Conegut també com a Pacte de Dretes o Pacte d'Hostalric. Constituït per Reforma Democràtica de Catalunya, Unió Catalana, Partit Social Regionalista i Partit Democràtic Català. Partits d'origen franquista contraris al restabliment de la Generalitat i de l'Estatut de 1932. L'abril de 1977 confluí amb AP-Convivència Catalana.

Pacte Democràtic per Catalunya: Coalició electoral al Congrés dels Diputats presentada el 1977 i formada per CDC, EDC, PSC-R, FNC i independents.

Pax Christi: Entitat pacifista i cristiana organitzadora de la Marxa de la Llibertat.

PC: Partit conservador. Partit de vida efímera fundat per Juan Antonio Samaranch i Marcel·lí Moreta i que s'integrà dins de Concòrdia Catalana.

PCC: Partit Carlí de Catalunya. Partit monàrquic partidari de Carlos Hugo i del socialisme autogestionari. Membre de l'Assemblea de Catalunya i del Consell de Forces Polítiques, no es presentà a les eleccions de 1977.

PCC: Partit dels Comunistes de Catalunya. Fundat el 1982 d'una escissió

del PSUC. Impulsà a nivell de l'Estat la creació del Partido Comunista de los Pueblos de España.

PCD: Plataforma de Coordinación Democrática. Constituïda a l'inici de 1975 per diferents organitzacions antifranquistes, fonamentalment el PSOE i la Democràcia Cristiana.

PCE: Partido Comunista de España. Fundat el 1921 d'una escissió del PSOE. El principal partit en la lluita antifranquista a Espanya, promogué la Junta Democrática (1974) i la seva legalització, l'abril de 1977, significà un dels moments de ruptura amb el franquisme més importants. Liderat per Santiago Carrillo, fins a la derrota electoral del 1982.

PCE(i): Partido Comunista de España (internacional). Sorgit l'any 1967 d'una escissió del PSUC estengué la seva actuació política, definida marxista-leninista-estalinista-maoista, a tot l'Estat. L'any 1975 adoptaria el nom de Partido del Trabajo de España (PTE).

PCE (m-l): Partido Comunista de España (marxista-leninista). Braç polític del FRAP.

PCE (r): Partido Comunista de España (reconstituido). Braç polític del GRAPO.

PCOE: Partido Comunista Obrero de España. Creat l'any 1970 a partir d'una escissió del PCE encapçalada per Enrique Lister. L'any 1986 tornà a integrar-se al PCE després de la sortida de Santiago Carrillo.

PCPE: Partido Comunista de los Pueblos de España. Dirigit pel català i ex-diputat del PSUC Joan Ramos.

PDP: Partido Demócrata Popular. Partit d'orientació democratacristiana, liderat per Óscar Alzaga, i sorgit de la desfeta d'UCD, que es coalitzà amb AP. El 1986 se separà d'AP i inicià una davallada. La majoria dels seus militants s'incorporarien, posteriorment, al Partit Popular.

PENS: Partido Español Nacional Socialista. Grup d'ultradreta fundat el 1970, de caràcter clandestí i conegut pels seus actes terroristes a Barcelona.

PG: Partido Galeguista. Partit nacionalista gallec fundat el 1931. L'any 1984 la majoria dels seus membres entraren a Coalición Galega.

PNB-EAJ: Partido Nacionalista Vasco (Eusko Alderdi Jeltzalea). Partit fundat per Sabino Arana el 1894, socialment conservador i adscrit al corrent ideològic democratacristià. Liderat en aquests darrers anys per Xabier Arzallus.

PORE: Partido Obrero Revolucionario de España. Partit d'extrema esquerra creat l'any 1971, de caràcter trotskista.

POSI: Partido Obrero Socialista Internacionalista.

PPC: Partit Popular de Catalunya. Partit dirigit per Joan Colomines que s'integraria l'any 1976 al PSC-C. Posteriorment, Joan Colomines ingressaria a CDC, amb el qual seria elegit diputat al Parlament de Catalunya.

- PPC:** Partit Popular de Catalunya. Sucursal catalana del partit creat a nivell de l'Estat per José María Areilza i Pío Cabanillas. El seu secretari era Antoni de Senillosa, que fou diputat a Corts l'any 1979 per Coalición Democrática.
- PRD:** Partido Reformista Democrático. Partit polític creat l'any 1984 per iniciativa de Miquel Roca i Antonio Garrigues Walker. Tenia una estructura federal, amb un comitè d'enllaç amb CDC, i s'adheria a la Internacional Liberal.
- Preautonomia:** Institució creada pel Govern Central prèvia als Estatuts de les diferents Comunitats Autònomes.
- PSA:** Partido Socialista de Andalucía. Partit liderat per Alejandro Rojas Marcos i integrat a la Federació de Partits Socialistes. L'any 1980 es presentà a les eleccions al Parlament de Catalunya i va obtenir dos diputats. Posteriorment, l'any 1984, canvià el nom per Partido Andalucista.
- PSAN:** Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans. Sorgit l'any 1968 d'una escissió de FNC, d'ideologia comunista, marxista-leninista, i independentista dels Països Catalans. Dirigit per Josep Guia, Joan Armet i Jordi Moners. La majoria donarien vida, l'any 1980, a l'organització Nacionalistes d'Esquerra.
- PSAN-P:** Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans-Provisional. Sorgit l'any 1974 del PSAN amb un contingut molt més radical i defensor de la lluita armada. L'any 1979 es transformà en Independentistes dels Països Catalans i, el 1984, impulsaria el Moviment de Defensa de la Terra.
- PSC-C:** Partit Socialista de Catalunya-Congrés. Partit que va néixer de la unió de CSC, el PPC i diversos grups socialistes i independents el 1976. Liderat per Joan Reventós.
- PSC-R:** Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament. Conversió en partit del RSDC l'any 1976, ara però sense ERC, de caràcter socialdemòcrata. Després de la mort de Pallach, el gener de 1977, Josep Verde i Aldea el substituïria en el lideratge del partit.
- PSC (PSC-PSOE):** Partit dels Socialistes de Catalunya. Fundat el juliol de 1978 pel PSC-C, la F.C. del PSOE i el gruix del PSC-R. Liderat per Joan Reventós i Raimon Obiols.
- PSG:** Partido Socialista Galego. Partit fundat el 1964 per Xosé Manuel Beiras amb influència en cercles universitaris de Santiago de Compostel·la. Formarà part de la Federació de Partits Socialistes. L'any 1982 s'integrarà al BNG.
- PSM:** Partit Socialista de Mallorca. Sorgit el 1977 del Partit Socialista de les Illes. Dirigit per l'historiador Sebastià Serra. A diferència del PSC-C i del PSPV no confluí amb el PSOE. L'any 1984 passà a denominar-se

- PSM-Esquerra Nacionalista i està confederat amb el Partit Socialista de Menorca.
- PSOE:** Partido Socialista Obrero Español. Fundat per Pablo Iglesias el 1879 i membre de la Internacional Socialista. L'any 1974 passà a ser dirigit per Felipe González.
- PSOE-Histórico:** Creat l'any 1972 per l'antic secretari general del PSOE, Rodolfo Llopis.
- PST:** Partido Socialista de los Trabajadores.
- PTE:** Partido de los Trabajadores de España. Fusió entre el PTE i l'ORT.
- PSP:** Partido Socialista Popular. Partit fundat l'any 1974 pel professor Enrique Tierno Galván. Després dels magres resultats electorals obtinguts a les eleccions del 1977 s'integraria dins del PSOE.
- PSUC:** Partit Socialista Unificat de Catalunya. Fundat el 1936 i agermanat amb el PCE, fou el principal partit en la lluita antifrancquista a Catalunya. L'any 1977 el partit era dirigit per Gregorio López Raimundo i Antoni Gutiérrez Díaz.
- PT-UC:** Partido de los Trabajadores-Unidad Comunista. Partit creat per Santiago Carrillo i que, després del fracàs electoral de 1986, s'integrà al PSOE.
- PTE:** Partido del Trabajo de España (abans PCE (i)). Fundat l'any 1975, a Catalunya formà part de la coalició electoral Esquerra de Catalunya a les eleccions de 1977. El seu dirigent més conegut era Josep Antoni Sánchez Carreté tot i que Manuel Gràcia ocupa el segon lloc de la candidatura encapçalada per Heribert Barrera.
- RD:** Reforma Democrática. Partit liderat per Manuel Fraga, presentat a Barcelona el març de 1976 i que s'integraria a la federació d'Alianza Popular.
- Reforma:** Concepte polític que fa referència a la Transició democràtica a partir de la legalitat franquista.
- Régimen Especial para Catalunya:** Primer dels intents de l'Administració central per tal d'aconseguir fer-se seva la possible "autonomia" de Catalunya, redactant-ne un nou règim de descentralització administrativa. Estava formada per una comissió presidida per Federico Mayor Zaragoza i que incloïa els presidents de les quatre diputacions catalanes.
- RSC:** Reforma Social de Catalunya. Partit de tendència socialdemòcrata que era sucursal a Catalunya de Reforma Social Española, liderada per Manuel Cantarero del Castillo.
- RSDC:** Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya. Grup polític liderat per Josep Pallach que integrava l'ERC d'Heribert Barrera, el

Bloc Popular de Lleida de Joaquim Arana i d'altres grups socialdemòcrates.

Ruptura: Concepte polític que fa referència a la Transició democràtica a partir del trencament de la legalitat franquista.

SC: Solidaritat Catalana. Coalició electoral abonada per AP a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya. El seu líder era Luis Echevarría Puig i no obtingué representació.

Sindicato Vertical: Sindicat oficial i únic durant el règim franquista que enquadrava jeràrquicament tant els empresaris com els tècnics i obrers.

SDC: Socialistes Democràtics Catalans. Grups de socialistes d'inspiració cristiana que van entrar a formar part del Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya. Destaquen, entre d'altres, Josep Verde i Aldea i Joaquim Ferrer.

SEFES: Societat d'Estudis Financers, Econòmics i Socials, SA. Associació patronal del Baix Llobregat.

SLMM: Sindicato Libre de la Marina Mercante. Central sindical democràtica a nivell d'Estat espanyol que inclou els obrers i mariners de la marina mercant.

SOC: Sindicato de Obreros del Campo. Central sindical de caràcter anarcosindicalista arrelada entre els jornalers andalusos. El seu dirigent més emblemàtic és Manuel Gordillo, alcalde de Marinaleda. A mitjan anys vuitanta participarà en la creació de Convocatoria por Andalucía i confluirà electoralment amb Izquierda Unida.

SOC: Sindicato de Obreros Canarios. Central sindical majoritària entre els sindicats nacionalistes canaris.

Socialistes de Catalunya: Candidatura electoral per al Congrés dels Diputats formada pel PSC-C i la F.C. del PSOE a les eleccions generals de 1977.

STAC: Sindicat de Treballadors de l'Administració Pública. Sindicat unitari, democràtic, independent i de classe.

SU: Sindicato Unitario. Central sindical vinculada a l'ORT.

UC: Unión Canaria. Partit liderat per Lorenzo Olarte integrat a la UCD.

UCD: Unión del Centro Democrático. Coalició electoral creada el maig de 1977 sota el lideratge del president del govern Adolfo Suárez. L'any 1978 es constituïria en partit polític i, després del fracàs electoral de l'octubre de 1982, es dissoldria.

UCDCC: Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya. Coalició electoral per al Congrés dels Diputats formada pel Centre Català i la UDC a les eleccions de 1977.

UCE: Unificación Comunista de España.

UDC: Unió Democràtica de Catalunya. Partit democratacristià fundat el

1931. Nacionalista, antifranquista i democràtic. L'any 1977 era liderat per Anton Cañellas.
- UDCA:** Unió Democràtica de Centre Ampli. Partit polític creat, l'any 1978, per Anton Cañellas, expulsat d'Unió Democràtica, com a pas previ de la seva integració a Centristes de Catalunya-UCD.
- UDPE:** Unión del Pueblo Español. Partit sorgit al caliu de la Llei d'associacions de 1976 i que, en primera instància, fou presidit per Adolfo Suárez. Posteriorment, sota el lideratge de Cruz Martínez Esteruelas s'integrà a la federació d'Alianza Popular.
- UEC:** Unió de l'Esquerra Catalana. Coalició electoral integrada pel PSUC i ENE que es presentà a les eleccions generals de 1986.
- UGT:** Unión General de Trabajadores. Sindicat de classe, vinculat al PSOE, fundat a Barcelona el 1888.
- UMD:** Unión Militar Democrática. Fundada l'any 1974 per un grup d'oficials de l'exèrcit que reivindicava la democratització de l'exèrcit en una perspectiva favorable al canvi democràtic de l'Estat espanyol. Els seus capdavaners foren detinguts, empresonats i expulsats de l'exèrcit. Es dissolgué el juny de 1977.
- UL:** Unión Liberal. Partit polític liderat per José Antonio Segurado, dirigent de la CEOE, que es coalitzà amb AP.
- UN:** Unión Nacional. Coalició electoral formada per l'extrema dreta liderada per Blas Piñar a les eleccions de 1979.
- UP:** Unió de Pagesos. Sindicat unitari, democràtic, nacional, independent i progressista fundat el 1974. Protagonista de les grans tractorades de 1977 i 1978.
- UPC:** Unión del Pueblo Canario. Coalició electoral presentada a les eleccions generals de 1979 i formada pel Partido Socialista de Canarias (vinculat a l'FPS), el Partido de Unificación Comunista de Canarias, les cèl·lules dissidents del PCE liderades per Fernando Sagaseta, el Partido Comunista Canario (provisional) –després anomenat Partido de la Revolución Canaria–, la Unidad Socialista Canaria, en la seva doble versió grancanària i tinerfenya, el Movimiento por la Autonomía de los Trabajadores i la Federación Autónoma de Sindicatos Obreros Unitarios.
- UPG:** Unión do Pobo Galego. Partit polític d'extrema esquerra i nacionalista fundat el 1964. Pal de paller del futur Bloque Nacionalista Galego.
- UPN:** Unión del Pueblo Navarro. Partit foralista, format el 1979, coalitzat amb AP l'any 1982 i, posteriorment, representant electoral del PP a la Comunitat Autònoma de Navarra.
- US:** Unidad Socialista. Coalició electoral, presentada l'any 1977, nucleada pel PSP amb els diferents partits socialistes d'àmbit regional.
- USO:** Unión Sindical Obrera. Sindicat de classe, fundat el 1960, format

principalment per treballadors procedents de les organitzacions catòliques HOAC i JOC. Fins al 1967 participà en el moviment unitari sindical de CCOO.

- USTEC:** Unió Sindical dels Treballadors de l'Ensenyament de Catalunya. Sindicat unitari, democràtic, independent i de classe.
- UV:** Unió Valenciana. Partit polític fundat al començament dels anys vuitanta pel darrer alcalde franquista de València, Miguel Ramón Izquierdo. L'any 1992 Vicente González Lizondo en prendria el relleu al lideratge del partit. Es caracteritza pel seu anticatalanisme i les seves posicions socials conservadores properes al Partido Popular.
- 20-N:** 20 de novembre de 1975. Mort del general Franco. Motiu de concentració dels nostàlgics del franquisme i de grups d'extrema dreta, alguns dels quals prendran el nom d'aquesta data.
- 15-J:** 15 de juny de 1977. Celebració de les primeres eleccions generals.
- 23-F:** 23 de febrer de 1981. Data del cop d'Estat militar protagonitzat pel general Armada i el tinent coronel Tejero.

FORMACIÓ DELS ESPAIS ELECTORALS

Formació dels espais electorals (1977)

Extrema dreta

- Alianza Nacional del 18 de julio (AN):
  - Fuerza Nueva (Blas Piñar)
  - Falange Española de las JONS (Fernández Cuesta)
  - Confederación Nacional de Ex-combatientes (excombatents franquistes de la guerra civil)
- Asociación Nacional para el Estudio de los Problemas Actuales (ANEPA)
- Círculos José Antonio
- Falange Española Auténtica

Dreta

- Federación de Alianza Popular (AP)
  - Reforma Democrática (Manuel Fraga)
  - Acción Democrática Española (Silva Muñoz)
  - Acción Regional (López Rodó)
  - Democracia Social (Licinio de la Fuente)
  - Unión del Pueblo Español (Martínez Esteruelas)
  - Unión Nacional Española (Fernández de la Mora)
  - Unión Social Popular (Thomas de Carranza)
- Reforma Social Española (Cantarero del Castillo)

Centredreta

- Unión del Centro Democrático (UCD)
  - Partido Demócrata Cristiano (Fernando Álvarez de Miranda)

- Partido Demócrata Popular (Ignacio Camuñas)
- Partido Popular (Pío Cabanillas)
- Partido Social Demócrata (Francisco Fernández Ordóñez)
- Partido Socialdemócrata Independiente (González Casado)
- Federación de Partidos Demócratas Liberales (Joaquín Garrigues Walker)
- Federación Socialdemócrata (José Ramón Lasuen)
- Acción Regional Extremeña (Enrique Sánchez de León)
- Partido Gallego Independiente (José Luís Meilán)
- Partido Social Liberal Andaluz (Manuel Clavero)
- Unión Canaria (Lorenzo Olarte)
- Unión Democrática Murciana (Antonio Pérez Crespo)
- Federación de la Democracia Cristiana (FDC)
  - Federación Popular Democrática (Gil Robles)
  - Izquierda Democrática (Ruiz Giménez)
- Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya (UCDCC)
  - Unió Democràtica de Catalunya (Anton Cañellas)
  - Centre Català (Carles Güell)
- Partido Nacionalista Vasco (PNV-EAJ)

Centreesquerra

- Pacte Democràtic de Catalunya (PDC)
  - Convergència Democràtica de Catalunya (Jordi Pujol)
  - Esquerra Democràtica de Catalunya (Trias Fargas)
  - Front Nacional de Catalunya (Cornudella)
  - Partit Socialista de Catalunya-Reagrupament (Verde Aldea)
  - Partido Socialista de Andalucía (Acosta Sánchez)
- Alianza Socialista Democrática (ASD)
  - Partido Socialista Democrático Español (García López)
  - Partido Socialista Obrero Español- Histórico (Rodolfo Llopis)

Esquerra

- Partido Socialista Obrero Español (PSOE/ Felipe González)
- Socialistes de Catalunya
  - Partit Socialista de Catalunya- Congrés (Reventós)
  - Federació Catalana del PSOE (Triginer)
- Partido Socialista Popular (PSP)-Unidad Socialista
  - Partido Socialista Popular (Tierno Galván)
  - Partido Socialista de Andalucía (Rojas Marcos)
  - Convergencia Socialista de Madrid (Enrique Barón)

- Partit Socialista del País Valencià (Alfons Cucó)
- Partido Socialista Galego (Beiras)
- Partit Socialista de Mallorca (Sebastià Serra)
- Partido Socialista de Aragón (Gastón)
- Partido Comunista de España (PCE/ Carrillo)
- Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC/López Raimundo)
- Esquerra de Catalunya- Front Electoral Democràtic
  - Esquerra Republicana de Catalunya (Barrera)
  - Partit del Treball (Sánchez Carreté)

Extrema esquerra

- Euskadiko Ezkerra- Izquierda de Euskadi (EE): Movimiento Comunista (EMK), EIA
- Frente Democrático de Izquierdas (FDI): Partido del Trabajo de España (PTE)
- Agrupación de Trabajadores: Organización Comunista de España (ORT)
- Frente Unido de los Trabajadores (FUT): Liga Comunista Revolucionaria (LCR) Organización de la Izquierda Comunista (OIC), Acción Comunista (AC)
- Candidatura de Unidad Popular (CUP): Movimiento Comunista (MC)

Formació dels espais electorals (1979)

Extrema dreta

- Unión Nacional (Blas Piñar)

Dreta

- Coalición Democrática
  - Alianza Popular (Fraga)

Centredreta

- Unión del Centro Democrático (Suárez)

Nacionalistes i regionalistes

- Convergència i Unió

- Convergència Democràtica de Catalunya (Roca)
- Unió Democràtica de Catalunya (Cuatrecasas)
- Esquerra Republicana de Catalunya (Pi Sunyer)
- Partit Nacionalista Basc (Marcos Vizcaya)
- Euskadiko Ezkerra (Bandrés)
- Herri Batasuna (Idígoras)
- Partido Socialista de Andalucía (Rojas Marcos)
- Unión del Pueblo Canario (Sagasetta)
- Partido Aragonés Regionalista (Hipólito de las Rocas)
- Unión del Pueblo Navarro

Esquerra

- PSOE-PSC (Felipe González)
- PCE-PSUC (Carrillo)

Formació dels espais electorals (1982)

Dreta

- Coalició Electoral: AP-PDP-UL + (PAR-UV-UPN)
  - Alianza Popular (Fraga)
  - Partido Demócrata Popular (Alzaga)
  - Unión Liberal (Segurado)

Centredreta

- Unión del Centro Democrático (Lavilla)

Nacionalistes

- Convergència i Unió
  - Convergència Democràtica de Catalunya (Roca)
  - Unió Democràtica de Catalunya (Duran Lleida)
- Esquerra Republicana de Catalunya (Vicens)
- Partit Nacionalista Basc (Aguirre)
- Euskadiko Ezkerra (Bandrés)
- Herri Batasuna (Idígoras)
- Partido Socialista de Andalucía- Partido Andaluz

Centre-esquerra

- Centro Democrático y Social (Suárez)

Esquerra

- PSOE-PSC (Felipe González)
- PCE-PSUC (Carrillo)
- PCC (Ramos)

Formació dels espais electorals (1986)

Dreta

- Partido Popular (Fraga)

Centredreta

- Partido Reformista Democrático (Sainz Rodríguez/ Garrigues)

Nacionalistes i regionalistes

- Convergència i Unió (Roca/Cuatrecasas)
- Esquerra Republicana de Catalunya (Vicens)
- Partit Nacionalista Basc (Olaberri)
- Euskadiko Ezkerra (Bandrés)
- Herri Batasuna (Idígoras)
- Agrupaciones Independientes Canarias (Hermoso Rojas)
- Partido Aragonés Regionalista (Hipólito de las Rocas)
- Coalición Galega (Bernárdez Álvarez)
- Unió Valenciana (Ramon Izquierdo)

Centreesquerra

- Centro Democrático y Social (Suárez)

Esquerra

- PSOE-PSC (Felipe González)
- Izquierda Unida-Unió de l'Esquerra Catalana (Gerardo Iglesias)
- MUC (Carrillo)
- PCC (Ramos)

**Formació dels espais electorals.
Partits i coalicions estatals (1977-1986)(*)**

	1977	1979		1982		1986
Extrema dreta	0,81	UN 2,07		0,5		
			SE(1)	0,01		
AP	8,05	CD 5,8	AP-PDP-UL (PAR-UPN-UV)	26,4	PP	26
			PDP			
UCD	34,5	34,3		6,47	PRD	0,96(2)
			CDS	2,87		9,2
			PAD			
PSOE-PSC	29,2	30		48,4		44
PSP-US	4,4					
			Renovadors PCE		MUC(3)	1,12
PCE-PSUC	9,2	10,6		4,04	IU-UEC	4,6
			PCC			0,29
Extre. esquerra	2,5	1,8				

* Les dades són referides al percentatge sobre els votants

1. Solidaridad Española, candidatura formada al voltant del colpista empresonat Antonio Tejero i que només aplegà 25.022 vots a tota Espanya.

2. Amb 193.694 vots no obtingué cap escó tret de l'aconseguit per Coalició Galega, amb la qual estava federada, així com els de CiU.

3. Mesa para la Unidad de los Comunistas liderada per Santiago Carrillo sumà 225.571 vots però no obtingué cap escó.

**Formació dels espais electorals. Nacionalistes i regionalistes
(1977-1986)(*)**

	1977		1979		1982		1986			
PDC	2,85	16,8	CIU	2,7	16	3,69	22,1	5,05	31,7	
EC-FED	0,79	4,5	ERC	0,69	4,1	0,66	4	0,41	2,6	
PNB(1)	1,62	29,34		1,54	27,63	1,89	31,88	1,54	27,97	
EE	0,34	6,08		0,48	8,04	0,48	7,73	0,53	9,12	
			HB	0,96	15,02	1,01	14,78	1,07	17,78	
US-PSA	0,75	4,7	PSA	1,82	11,1	0,4	2,2	PA	0,47	2,7
			UPC	0,33	10,7	0,1	3,5	AIC	0,33	10
			PAR	0,21	6	(AP)			0,36	10,8
			UPN	0,16	10,9	(AP)				(AP)
								CG	0,44	6,1
						UV	(AP)	UV	0,3	5,3

* Les dades són percentatges referits als votants. A la columna de l'esquerra en relació al total estatal i a la columna de la dreta en relació al total de la comunitat autònoma en que es presenten.

1. Després de les eleccions de 1986 patiria una greu escissió liderada per lehendakari Carlos Garaikoetxea, que fundaria Eusko Alkartasuna.

Formació dels espais electorals a Catalunya (1979)

Dreta

- Coalición Democrática

Centredreta

- Centristes de Catalunya-UCD
  - Unión de Centro Democrático
  - Unió Democràtica de Centre Ampli
  - Unió del Centre de Catalunya
- Convergència i Unió:
  - Convergència Democràtica de Catalunya
  - Unió Democràtica de Catalunya

Centreesquerra

- Esquerra Republicana de Catalunya

Esquerra

- Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-C/F.C. PSOE/ PSC-R)
- Partit Socialista Unificat de Catalunya

Formació dels espais electorals a Catalunya (1982)

Dreta

- Coalición Popular:
  - Alianza Popular
  - Partido Demócrata Popular
  - Unión Liberal

Centredreta catalanista

- Convergència i Unió

Centreesquerra catalanista

- Esquerra Republicana de Catalunya

Esquerra

- Partit dels Socialistes de Catalunya
- Partit Socialista Unificat de Catalunya

Formació dels espais electorals a Catalunya (1986)

Dreta

- Coalición Popular

Centredreta catalanista

- Convergència i Unió

Centreesquerra

- Centro Democrático y Social

Centreesquerra catalanista

- Esquerra Republicana de Catalunya

Esquerra

- Partit dels Socialistes de Catalunya
- Unió de l'Esquerra Catalana (UEC):
  - Partit Socialista Unificat de Catalunya
  - Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra
- Partit dels Comunistes de Catalunya

Formació dels espais electorals a Catalunya. Eleccions al Parlament (1980)

Dreta

- Solidaritat Catalana (Joan Echevarría)

Centredreta

- Centristes de Catalunya-UCD (Anton Cañellas)

Centredreta catalanista

- Convergència i Unió (Jordi Pujol)

Centreesquerra catalanista

- Esquerra Republicana de Catalunya (Heribert Barrera)

Esquerra

- Partit dels Socialistes de Catalunya (Joan Reventós)
- Partit Socialista Unificat de Catalunya (Josep Benet)
- Partido Socialista de Andalucía (José Acosta)

Formació dels espais electorals a Catalunya (1984)

Dreta

- Coalición Popular (Eduard Bueno)

Centredreta catalanista

- Convergència i Unió (Jordi Pujol)

Centreesquerra catalanista

- Esquerra Republicana de Catalunya (Heribert Barrera)

Esquerra

- Partit dels Socialistes de Catalunya (Raimon Obiols)
- Partit Socialista Unificat de Catalunya (Antoni Gutiérrez Díaz)
- Partit dels Comunistes de Catalunya (Joan Ramos)

Formació dels espais electorals a Catalunya (1977-1986)
Eleccions al Congrés de Diputats (1977, 1979, 1982, 1986)
i al Parlament de Catalunya (1980-1984)

	1977		1979		1980		1982		1984		1986
Extrema dreta	0,5		1,1		1,2		0,5		—		0,1
AP	3,5	CD	3,6	SC	2,4	CP	14,5	AP-PDP-UL	7,7		11,3
UCD	16,8		19,2		10,6		2,0		—		—
UCDCC	5,6		—		—		—		—		—
						CDS	2,0		—		4,1
PDC	16,8	CiU	16,1		27,7		22,2		+6,6		31,8
EC	4,5	ERC	4,1		8,9		4,0		4,4		2,6
SC	28,4	PSC	29,2		22,9		45,2		29,9		40,6
PSUC	18,2		17,1		18,7		4,6		5,6	UEC	3,9
						PCC	1,4		2,4		1,6
PSA	(dins PDC)		—		2,6		0,2		—		—
Ext. Esquerra	1,2		3,3		2,0		1,0		0,7		0,7
										MUC (Carrillo)	0,6
Independentistes	—		1,8		2,1		0,9		1,2		—
Ecologistes	—		—		—		—		—		1,3

Cronologia del procés de creació de l'Estat Autonòmic (1977-1986)

<i>Com. Autònomes</i>	1977	1978	1979
Catalunya	Generalitat prov. (29-VII) Retorn Tarradellas (25-X)		Referèndum Estatut (25-X)
País Basc	Consejo General Vasco (30-XII)		Referèndum Estatut (25-X)
Canàries		Règim preautonòmic (17-II)	
Múrcia		Règim preautonòmic (17-II)	
País Valencià		Règim preautonòmic (17-III)	
Aragó		Règim preautonòmic (17-III)	
Extremadura		Règim preautonòmic (13-VI)	
Castella-Leó		Règim preautonòmic (13-VI)	
Illes Balears		Règim preautonòmic (13-VI)	
Castella-La Manxa		Règim preautonòmic (31-X)	
Astúries		Consejo Regional Asturias (XI)	
Navarra		Creació Parlament Foral (26-I)	
Cantàbria			La Diputació de Santander aprova autonomia uni- provincial (22)
La Rioja			Logroño demana autono- mia uniprovincial (4-X)
Andalusia			
Galícia			
Madrid			

ATENCIÓ: per falta d'espai no s'han pogut incloure dues notícies:
24-II-1985. Eleccions al Parlament gallec, amb victòria de Coalición Popular.
22-VI-1986. Eleccions al Parlament andalús, amb victòria del PSOE.

1980	1981	1982	1983	1984
Eleccions, victòria de CiU (20-III)				Eleccions, victòria del CiU (29-IV)
Eleccions, victòria del PNB (9-III)				Eleccions, victòria del PNB (26-II)
				PNB destitueix Garaikoetxea (14-X)
	Aprovació Estatut (10-VIII)			
	Aprovació Estatut (9-VI)			
	Aprovació Estatut (I-VII)			
	Aprovació Estatut (10-VIII)			
	Aprovació Estatut (25-II)			
	Aprovació Estatut (25-II)			
	Aprovació Estatut (25-II)			
	Aprovació Estatut (10-VII)			
Aprovació Estatut (30-XII)				
	Llei de millora del règim foral (10-VIII)			
	Aprovació Estatut (30-XII)			
		Aprovació Estatut (9-VI)		
Referèndum Estatut, que no prospera (28-II)	Referèndum Estatut (20-X)	Eleccions, victòria del PSOE (28-X)		Dimissió Rafael Escuredo (16-III)
Referèndum Estatut (21-XII)	Eleccions, victòria d'AP (20-X)			
	Inici constitució autonomia Madrid (VI)		Aprovació Estatut (25-II)	

**Eleccions generals 15 de juny de 1977 distribució de vots (*)
i escons al Congrés de Diputats**

Cens 23.601.241

Votants 18.640.354 (79 %)

Blancs i nuls 362.269 (1,5 %)

<i>Candidatures</i>	<i>vots</i>	<i>(%)</i>	<i>escons</i>	<i>(%)</i>
Unión de Centro Democrático (UCD)	6.309.517	34,52	165	47,14
Partido Socialista Obrero Español (PSOE)	4.467.745	24,44	103	29,48
Alianza Popular (AP)	1.471.527	8,05	16	4,57
Partido Comunista de España (PCE)	1.150.774	6,30	12	3,43
Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE)	880.539	4,76	15	4,29
Partido Socialista Popular-Unidad Socialista	816.754	4,47	6	1,71
Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)	564.574	3,08	8	2,29
Pacte Democràtic per Catalunya (PDC)	522.060	2,85	11	3,14
Partido Nacionalista Vasco (PNB)	296.193	1,62	8	2,29
Coalició Electoral Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya (UCDCC)	172.791	0,95	2	0,57
Esquerra de Catalunya-Front Electoral Democràtic	141.159	0,79	1	0,29
Candidatura Independiente del Centro (CIC)(1)	67.017	0,37	2	0,57
Euskadiko Ezkerra-Izquierda de Euskadi (EE-IE)	61.417	0,34	1	0,29
Total candidatures amb representació	16.922.169	92,6	350	100
Federación Demócrata Cristiana (FDC)	250.902	1,37		
Alianza Socialista Democrática (PSOE-H)	134.747	0,73		
Frente Democrático de Izquierdas (PTE)	121.430	0,66		
Agrupación de Trabajadores (ORT)	80.121	0,43		
Alianza Nacional "18 de julio"	65.001	0,35		
Reforma Social Española	63.371	0,34		
Asociación Nacional para el estudio de los problemas actuales	44.855	0,24		
Falange Española Auténtica	40.978	0,22		
Frente Unido de los Trabajadores	37.992	0,2		
Círculos José Antonio	14.821	0,08		
Altres	501.698	2,74		
Total candidatures sense representació	1.355.916	7,4		
Total vots a candidatures	18.278.085	100	350	100

* Percentatge de vots sobre el total de vots a candidatures.

1. Els dos escons corresponen als independents centristes de Saragossa i Castelló de la Plana.

**Eleccions generals 15 de juny de 1977 Catalunya:
distribució de vots (*) i escons**

Cens	3.912.155				
Votants	3.101.132	79,3 %			
Blancs	42.109	1,3 %			
Nuls	3.946	0,2 %			
	<i>Candidatures</i>		<i>vots</i>	<i>(%)</i>	<i>escons</i>
				<i>(%)</i>	
Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE)	880.539	28,44	15	31,9	
Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)	564.574	18,2	8	17,2	
Pacte Democràtic per Catalunya (PDC)	522.060	16,8	11	23,4	
Unión de Centro Democrático (UCD)	521.419	16,8	9	19,1	
Coalición Electoral Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya (UCDCC)	174.077	5,6	2	4,2	
Esquerra de Catalunya-Front Electoral Democràtic	141.359	4,5	1	2,1	
Alianza Popular (AP)	108.677	3,5	1	2,1	
Vots candidatures amb representació	2.911.419	95,4	47	100	
Partido Socialista Popular-Unidad Socialista	43.029	1,31			
Frente Unido de los Trabajadores	16.211	0,53			
CUPS	12.111	0,4			
Reforma Social Española	9.175	0,3			
Alianza Nacional "18 de julio"	8.874	0,29			
Alianza Socialista Democrática (PSOE-H)	8.713	0,29			
Falange Española Auténtica	7.111	0,23			
Altres	39.025	1,17			
Total candidatures sense representació	142.268	4,6			
Total vots a candidatures	3.053.687	100			

* El percentatge dels vots és referit al total de votants.

Eleccions general 15 de juny de 1977
distribució de senadors per candidatures

UCD	105
PSOE	47
Entesa dels Catalans	12
Independents d'esquerra	11
Independents de centre	11
FDC	5
PSP	4
PNB	4
PCE	3
DiC	2
AP	2
EE	1
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>	
Designació reial	41

Senadors elegits a les circumscripcions catalanes

Barcelona

Benet Morell, Josep	Entesa dels Catalans	1.328.607
Candel Tortajada, Francisco	Entesa dels Catalans	1.263.669
Cirici Pellicer, Alexandre	Entesa dels Catalans	1.198.256
Xirinacs Damians, Lluís Maria	Agrupació d'electors	550.678

Girona

Sobrequés Callicó, Jaume	Entesa dels Catalans	108.568
Sunyer Aymerich, Salvador	Entesa dels Catalans	107.519
Portabella Rafols, Pere	Entesa dels Catalans	103.842
Ferrer i Gironés, Francesc	Democràcia i Catalunya	71.389

Lleida

Audet Puncernau, Rosend	Entesa dels Catalans	78.581
Ball Armengol, Josep	Entesa dels Catalans	71.081
Solé Sabarís, Felip	Entesa dels Catalans	64.535
Rubies Garrofé, Maria	Democràcia i Catalunya	55.010

Tarragona

Baixeras Sastres, Josep Antoni	Entesa dels Catalans	127.792
Martí Massagué, Carles	Entesa dels Catalans	123.377
Subirats Piñana, Josep	Entesa dels Catalans	120.779
Casals Parral, Emilio	UCD	70.222

Senadors de designació reial (1977)

Grup Parlamentari

Abril Martorell, Fernando	UCD
Angulo Montes, Luis de	UCD
Arespacochaga y Felipe, Juan de	Grup Mixt
Azcárate Flórez, Justino de	Agrupació Independent
Begué Cantón, Gloria	Agrupació Independent
Carvajal y Urquijo, Jaime	Agrupació Independent
Cela y Trulock, Camilo José de	Agrupació Independent
Díez-Alegría Gutiérrez, Luis	Independent
Escámez López, Alfonso	Independent
Fernández-Miranda y Hevia, Torcuato	UCD (1)
Fuentes Quintana, Enrique	Agrupació Independent
Gamboa Sánchez-Barcaíztegui, Marcial	Grup Mixt
García López, Ignacio	UCD
García Sabell, Domingo	Agrupació Independent
González González, Antonio	Agrupació Independent
Gutiérrez Rubio, Julio	Grup Mixt
Hernández Gil, Antonio	Grup Mixt
Landáburu González, María Belén	Grup Mixt
Lavilla Alsina, Landelino	UCD
Luca de Tena y Brunet, Guillermo	Independent
Marías Aguilera, Julián	Agrupació Independent
Martín Villa, Rodolfo	UCD
Olarra Ugartemendía, Luis	Independent
Ollero Gómez, Carlos	Agrupació independent
Oreja Aguirre, Marcelino	UCD
Ortega Spottorno, José	Agrupació Independent
Osorio García, Alfonso	Independent
Pedrol Rius, Antonio	Grup Mixt
Prado y Colón de Carvajal, Manuel de	Independent
Primo de Rivera y Urquijo, Miguel	Independent
Ribera Rovira, Andreu	Independent
Riquer Morera, Martí de	Agrupació Independent (2)
Salas Larrazábal, Ángel	Grup Mixt
Sampedro Sáez, José Luis	Agrupació Independent
Sánchez Agesta, Luis	Independent
Serna y Gutiérrez-Répide, Víctor de la	Agrupació Independent
Serrahima Bofill, Maurici	Entesa dels Catalans
Silva Melero, Valentín	Grup Mixt
Socias Humbert, Josep Maria	Entesa dels Catalans
Uría Epelde, Juan Ignacio	Senadors Vascos
Zelada de Andrés Moreno, Fermín	Independent

1. Incorporat al Grup Mixt el 30 de juliol de 1978.

2. Incorporat al Grup Entesa dels Catalans el 22 d'agost del 1978.

Eleccions generals. Espanya
Vots, percentatge(*) i escons: 1979, 1982, 1986

	<i>1-III-1979</i>		<i>28-X-1982</i>		<i>22-VI-1986</i>	
Cens	26.767.369		26.499.933		28.956.687	
Votants	18.299.640	68,4 %	21.155.948	80,8 %	20.492.052	70,77 %
Nuls i Blancs	330.226	1,8 %	506.201	2,39 %	434.312	2,1 %

	<i>1979</i>			<i>1982</i>			<i>1986</i>		
	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Esc.</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Esc.</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Esc.</i>
UCD	6.292.102	34,3	168	1.354.858	6,47	11	—	—	—
CDS	—	—	—	600.842	2,87	2	1.838.799	9,2	19
PSOE-PSC	5.477.037	30	121	10.127.392	48,4	202	8.901.718	44	184
PCE-PSUC	1.940.236	10,6	23	844.976	4,04	4	892.070	4,6	7
CD/AP-PDP/CP	1.070.721	5,8	9	5.543.107 ^(u)	26,4	107	5.247.677	26	105
CiU	483.446	2,7	8	772.673	3,69	12	1.014.634	5,05	18
UN	379.463	2,07	1	108.899	0,5	—	—	—	—
PSA-PA	328.119	1,82	5	84.474	0,4	—	94.126	0,47	—
PNB	275.292	1,54	7	395.656	1,89	8	309.610	1,54	6
HB	172.110	0,96	3	210.601	1,01	2	215.282	1,07	5
ERC	123.448	0,69	1	138.219	0,66	1	84.103	0,41	—
EE	85.677	0,48	1	100.326	0,48	1	107.053	0,53	2
UPC	58.953	0,33	1	—	—	—	—	—	—
PAR	38.042	0,21	1	—	—	—	73.004	0,36	1
UPN	28.248	0,16	1	—	—	—	—	—	—
CG	—	—	—	—	—	—	79.972	0,4	1
AIC	—	—	—	—	—	—	65.664	0,33	1
UV	—	—	—	—	—	—	64.403	0,32	1
Altres (1)	1.254.584	7	—	863.000	4,12	—	1.272.223 ^(s)	6,34	—

* Sobre el total de votants.

1. Total de les candidatures sense representació parlamentària.

2. Coalició electoral entre AP-PDP-UL més el PAR, UPN i UV. Se suma els vots i els escons de la coalició formada al País Basc entre AP i UCD, que obtingué 139.148 vots i dos escons. Un diputat centrista d'aquesta coalició formarà part del Grup Parlamentari de la UCD.

3. Destaquen el Partido Reformista Democrático (impulsat per CiU i Miquel Roca) amb 193.694 vots (0,96 %) i Unidad Comunista, liderada per Carrillo, amb 225.571 vots (1,12 %).

Eleccions generals. Catalunya
Vots, percentatge(*) i escons: 1979, 1982, 1986

	1-III-1979			28-X-1982			22-VI-1986		
Cens	4.393.499			4.316.738			4.635.610		
Votants	3.008.198	68,4 %		3.483.314	80,7 %		3.197.225	69 %	
Blancs i nuls	64.577	2,1 %		44.003	1,3 %		40.247	1,3 %	

	1979			1982			1986		
	Vots	%	Esc.	Vots	%	Esc.	Vots	%	Esc.
PSC-PSOE	877.226	29,2	17	1.575.260	45,1	25	1.299.868	40,7	21
PSUC/UEC(1)	513.575	17	8	158.536	4,6	1	123.833	3,9	1
CiU	484.154	16	8	772.673	22,1	12	1.014.634	31,7	18
CC-UCD	571.681	19	12	70.230	2	-	-	-	-
CDS	-	-	-	68.385	2	-	130.661	4,1	1
ERC	123.496	4,1	1	138.219	4	1	84.103	2,6	-
CD/AP-PDP/CP	107.812	3,6	1	503.413	14,5	8	361.426	11,3	6
Altres	265.677	8,8	-	152.595	4,4	-	142.453	4,4	-

* Sobre el total de votants.

1. UEC: Unió de l'Esquerra Catalana, coalició electoral del PSUC i l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra.

Espanya. Distribució de vots i regidors

	<i>3-IV-1979</i>		<i>8-V-1983</i>			
Cens	26.727.920			27.634.529		
Votants	16.740.436	62,63 %		18.702.509	69 %	
Abstenció	9.987.484	37,37 %		8.932.020	32,32 %	

	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>regidors</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>regidors.</i>
UCD	5.247.051	31,45	30.192	—	—	—
PSOE-PSC	4.671.971	28	12.211	7.988.974	42,7	23.780
PCE-PSUC	2.139.603	12,82	3.753	1.500.017	8,07	2.503
CD/AP/PDP	513.900	3,08	2.431	4.848.527	26,08	21.167
CIU	484.154	3	1.777	744.699	4,1	3.333
PNB	354.925	2,13	1.082	392.406	2,2	1.257
CDS	—	—	—	333.028	1,8	1.209
PDL	—	—	—	132.440	0,7	839
HB	146.195	0,87	256	136.470	0,82	327
PSA	249.508	1,5	260	110.780	0,6	144
PAR			275	87.592	0,5	1.110
ERC	102.203	0,61	156	84.389	0,5	205
EE	58.002	0,34	83	73.281	0,3	122
UPN				32.928	0,2	92
UPC			32			
Indep.			14.817	932.957	5	6.472
Altres			1.600	1.252.998	6,7	4.039

Catalunya. Distribució de vots, regidors i alcaldes

	<i>3-IV-1979</i>					<i>8-V-1983</i>				
	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Regidors</i>	<i>%</i>	<i>Alcald.</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Regidors</i>	<i>%</i>	<i>Alcald.</i>
PSC-PSOE	712.288	26,6	927	11,2	85	1.177.273	39,4	1740	20,9	151
PSUC	539.875	20,2	547	6,6	30	333.565	11,2	265	3,2	14
CiU	484.154	18,8	1.777	21,5	216	744.699	24,9	3333	40,1	438
CC-UCD	356.931	13,3	1.279	15,5	127	—	—	—	—	—
CDS						19.428	0,6	23	0,3	2
ERC	102.203	3,8	205	2,5	24	84.389	2,8	156	1,9	14
CD	35.422	1,3	18	0,2	1	275.078(4)	9,2	461	5,5	23
Altres(*)	77.159	2,9	29	0,4	—	86.632	2,9	68(5)	0,8	4(6)
(1)	111.748	4,2	712	8,6	78	53.771	1,8	636	7,6	85
(2)	122.390	4,6	1.466	17,7	178	89.619	3	845	10,2	103
(3)	77.163	2,9	1.302	15,8	193	56.759	1,9	786	9,5	101
Total	2.621.017	98,4	8.262	100	932	2.921.648	97,7	8.313	100	939
Blancs i nuls	39.646	1,5				65.681	2,3			

* Resultats obtinguts per candidatures de partits.

1. Agrupació d'independents conservadors.
2. Agrupació d'independents progressistes.
3. Agrupació d'independents no determinades.
4. AP-PDP-UL.
5. PCC-60/NE-8.
6. PCC (3) + NE (1).

REFERÈNDUMS

Referèndum per a la reforma política (15-XII-1976)

Espanya

Cens	22.644.290	
Votants	17.599.562	77,70 %
Abstenció	5.044.728	22,30 %
Nuls	52.823	0,3 %
Sí	16.573.180	94,45 %
No	450.102	2,55 %
Blanc	523.457	3 %

Catalunya

Cens	3.717.766	
Votants	2.749.673	74 %
Abstenció	968.093	26 %
Nuls	6.684	0,2 %
Sí	2.568.054	93,4 %
No	57.591	2,1 %
Blanc	117.344	4,3 %

Referèndum Constitucional (6-XII-1978)

Espanya

Cens electoral	26.632.180	
Votants	17.873.901	67,11 %
Abstenció	8.758.879	32,89 %(*)
Nuls	133.786	0,75 %
Sí	15.706.078	88,54 %
No	1.400.505	7,83 %
Blanc	632.902	3,55 %

(*) L'abstenció al País Basc fou del 55 %

Catalunya

Cens electoral	4.389.269	
Votants	2.987.711	68,1 %
Abstenció	1.401.558	31,9 %
Nuls	20.547	0,7 %
Sí	2.702.865	90,5 %
No	137.842	4,6 %
Blanc	126.457	4,2 %

Referèndum Estatuts d'Autonomia (*)

Catalunya (25-X-1979)

Cens electoral	4.421.965	
Votants	2.634.373	59,6 %
Abstenció	1.787.592	40,4 %
Nuls	12.548	0,5 %
Sí	2.322.355	88,1 %
No	205.175	7,8 %
Blanc	94.295	3,5 %

País Basc (25-X-1979)

Cens electoral	1.565.541	
Votants	921.436	58 %
Abstenció	644.105	42 %
Nuls	10.649	1,1 %
Sí	831.839	90,2 %
No	47.529	5,1 %
Blanc	31.419	3,4 %

Galícia (21-XII-1980)

Cens	2.173.399	
Votants	614.719	28,4 %
Abstenció	1.558.680	71,6 %
Nuls	42.735	2,74 %
Sí	450.556	73,35 %
No	121.448	19,7 %

Andalusia (28-II-1980)

Cens	4.543.836	
Votants	2.430.603	53,49 %
Abstenció	2.113.133	46,51 %
Nuls	17.963	0,74 %
Sí	2.172.577	89,38 %
No	170.190	7 %
Blanc	69.873	2,87 %

(*) La segona columna expressa el percentatge sobre els votants

Referèndum OTAN (12-III-1986)

Espanya

Cens	29.024.494	
Votants	17.246.880	59,4 %
Abstenció	11.777.614	40,5 %
Nuls	191.849	1,1 %
Sí	9.054.509	53 %
No	6.872.421	40,3 %
Blanc	1.127.673	6,6 %

Catalunya

	4.587.582	
	2.890.471	63 %
	1.697.111	37 %
	20.232	0,7 %
	1.260.094	43,6 %
	1.464.024	50,6 %
	146.122	5 %

Resultats per Comunitats Autònomes

	Part. %	SÍ		NO	
		Vots	%	Vots	%
Andalusia	62	1.870.320	63,15	859.868	30,52
Aragó	60,46	317.472	55,6	196.882	34,49
Astúries	57,23	271.122	53,4	193.076	39,85
Balears	52,06	151.553	55,63	96.892	35,42
Canàries	52,57	240.953	46,06	280.853	54,89
Cantabria	59,64	139.233	58,58	75.064	32,7
Castella-La Manxa	58,32	451.871	60,39	200.696	27,84
Castella i Lleó	57,07	627.728	53,71	384.969	33,53
Catalunya	62,95	1.260.094	43,6	1.464.023	50,64
Extremadura	63,62	304.847	59,87	157.189	31,06
Galícia	38,65	458.419	54,34	317.903	37,72
Madrid	61,08	1.140.538	51,96	821.700	39,43
Múrcia	61,59	254.213	57,37	153.055	35,04
Navarra	63,05	99.302	40,09	130.533	52,7
La Rioja	60,31	69.124	57,11	39.083	32,29
País Basc	65,73	335.726	31,3	697.097	65,16
País Valencià	66,5	1.026.211	55,83	660.270	36,08

**Eleccions als parlaments de les Comunitats Autònomes de Catalunya,
País Basc, Galícia i Andalusia**

CATALUNYA

20-III-1980

29-IV-1984

Cens	4.392.298		4.501.851	
Votants	2.726.706	62,1 %	2.892.987	64,3 %
Abstenció	31.581	1,2 %	29.289	1 %

	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Escons</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Escons</i>
CIU	754.788	27,7	43	1.946.917	46,5	72
PSC	608.791	22,3	33	866.425	29,9	41
PSUC	509.498	18,7	25	160.629	5,6	6
CC-UCD	287.616	10,5	18	—	—	—
ERC	242.293	8,9	14	126.971	4,4	5
PSA	72.101	2,6	2	—	—	—
SC/AP-PDP	64.170	2,3	—	221.605	7,7	11
Altres	157.322	5,9	—	141.151(1)	4,9	—

1. PCC: 70.130 vots (2,4 %). Entesa de l'Esquerra Catalana (NE i renovadors d'ERC): 36.395 vots (1,3 %).

ANDALUSIA

23-V-1982

22-VI-1986

Cens	4.322.168		4.824.849	
Votants	2.866.422	66,3 %	3.412.797	70,8 %
Nuls	48.728	1,7 %	50.824	1,5 %
Blancs	16.807	0,5 %	12.294	0,4 %

	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Escons</i>	<i>Vots</i>	<i>%</i>	<i>Escons</i>
PSOE	1.492.830	52,5	66	1.581.513	47	60
AP/CP	483.896	17	17	745.485	22,2	28
UCD	370.848	13	15	—	—	—
CDS	—	—	—	109.678	3,3	—
PCE/IU	243.724	8,6	7	598.889	17,8	19
PSA/PA	153.112	5,4	3	196.947	5,9	2
Altres	56.477	2	—	112.164	3,3	—
Vots a candidatures	2.800.877	100	108	3.398.891	100	109

PAÍS BASC

	1980			1982			1986		
Cens	1.554.527			1.584.540			1.660.143		
Votants	929.051	59,76 %		1.085.304	68,49 %		1.155.815	69,62 %	
Abstenció	625.476	40,24 %		499.236	31,51 %		504.328	30,38 %	
Nuls	9.206			6.247			6.737		
Blancs	3.570			5.029			5.003		
Vots Cand.	916.275			1.074.028			1.144.075		

	Vots	%	Esc.(*)	Vots	%	Esc.(**)	Vots	%	Esc.(**)
EAJ-PNB	349.102	38,1	25	451.178	42,01	32	271.208	23,71	17
EA	-	-	-	-	-	-	181.175	15,84	13
HB	151.636	16,55	11	157.389	14,65	11	199.900	17,47	13
PSE-PSOE	130.221	14,21	9	247.786	23,07	19	252.233	22,05	19
EE	89.953	9,82	6	85.671	7,98	6	124.423	10,88	9
UCD	78.095	8,52	6	-	-	-	-	-	-
CDS	-	-	-	-	-	-	40.445	3,54	2
AP/PDP	43.751	4,77	2	100.581	9,36	7	55.606	4,86	2
PCE-EPK	36.845	4,02	1	14.985	1,4	-	5.675	0,5	-

* El Parlament Basc tenia 60 escons (20 per província)

** El Parlament Basc tenia 75 escons (25 per província)

GALÍCIA (*)

	20-X-1981			24-XI-1985		
	Vots	%	Escons	Vots	%	Escons
AP/CP	301.039	30,5	26	516.218	41,7	34
UCD	274.191	27,8	24	-	-	-
Coalición Galega	-	-	-	63.425	5,03	11
CDS	-	-	-	41.411	3,30	-
PSOE	193.456	19,62	16	361.946	28,86	22
BNG	61.870	6,27	3	53.972	4,23	1
PSG-EG	33.497	3,4	1	71.599	5,71	3
Partido Galeguista (PG)	32.623	3,31	-	-	-	-
PCG-PCE	28.927	2,93	1	10.625	0,86	-
P.S. dos traballadores	18.249	1,85	-	-	-	-
Unión Socialista Gallega	12.709	1,29	-	-	-	-
Altres	29.674	3,12	-	129.370	10,31	-
Total	986.244	100	71	1.248.566	100	71

* La participació electoral l'any 1981 fou del 45,2 % i l'any 1985 del 56,35 %.

Atemptats amb víctimes mortals: 1973-1985 (*)

Any	ETA		GRAPO		E.x. dreta		Altres		Total	
1973	2	(6)					2	(2)	4	(8)
1974	6	(17)							6	(17)
1975	16	(16)	5	(5)			5	(5)	26	(26)
1976	11	(17)	1	(1)	3	(3)			15	(21)
1977	10	(12)	5	(7)	4	(8)	1	(1)	20	(28)
1978	58	(65)	6	(6)	1	(1)	6	(13)	71	(85)
1979	63	(78)	23	(31)	5	(6)	3	(3)	94	(118)
1980	72	(96)	4	(6)	13	(20)	2	(2)	91	(124)
1981	27	(30)	4	(5)	1	(1)	2	(2)	34	(38)
1982	31	(40)	2	(2)			2	(2)	35	(44)
1983	35	(40)	2	(2)			2	(2)	39	(44)
1984	26	(33)	4	(5)			3	(3)	33	(41)
1985	31	(57)					3	(21)	34	(58)

* Entre parèntesi nombre de morts.

Eleccions sindicals Participació i delegats per sindicats: 1978-1986

	1978		1980		1982		1986	
	Delegats %		Delegats %		Delegats %		Delegats %	
Elegibles	333.317	100	333.317	100	333.317	100	300.000	100
Elegits	193.112	58	164.617	49	140.770	42	162.800	49
CC.OO.	66.496	34,43	52.430	31,85	47.016	33,4	56.143	34,48
UGT	41.897	21,7	48.403	29,4	51.672	36,71	66.456	40,8
USO	13.329	3,97	28.998	8,7	6.527	4,63	6.145	3,77
CGT	-	-	-	-	-	-	1.030	0,63
CSUT(1)	5.583	2,89	989	0,6	-	-	-	-
SU(2)	3.096	1,6	1.136	0,69	308	0,18	-	-
ELA/STV(3)	1.877	0,97	3.831	2,32	4.387	3,11	5.190	3,18
INTG(4)	653	0,33	1.672	1	1.646	1,16	1.062	0,65
SOC(5)	621	0,32					539	0,33
No Afiliats	65.146	33	43.097	26	29.251	21	21.603	13

1. Central sindical vinculada al PTE.

2. Central sindical vinculada a l'ORT.

3. Sindicato de Trabajadores Vascos. Al País Basc obté els següents percentatges: 11,6, 25,6, 30,25 i 34,9. L'any 1986 el sindicat LAB, vinculat a HB, aconsegueix el 10,75 %.

4. Intersindical Galega. A Galícia obté els següents percentatges: 7,62, 17, 52, 18,94. L'any 1986 l'escissió de CXTG, que obté 1.072 delegats, li fa perdre el caràcter de central representativa, establert en el 15 %, tot i que sumats ambdues centrals sumen el 20 %.

5. Sindicato de Obreros Canarios. A la comunitat autònoma passa del 10,5 del 1978 al 7,45 % del 1986. L'any 1982 si tots els sindicats canaris haguessin anat junts, haurien pogut arribar al 15 %.

**Evolució de l'atur, inflació, salari mínim, renda per càpita,
turistes i creixement del PIB (1975-1985)**

<i>Any</i>	<i>Atur(%)</i>	<i>Inflació(%)</i>	<i>Salari Mínim(1)</i>	<i>Renta(2)</i>	<i>Turistes(3)</i>	<i>PIB(4)</i>
1975	4,2	14,1	8.400	152.564	30,1	0,5
1976	4,6	19,8	11.400	180.531	30	3,3
1977	5,3	26,4	15.000	226.098	34,2	2,8
1978	7	16,5	18.000	273.472	39,9	1,5
1979	8,6	15,5	20.660	316.064	38,9	0
1980	11,3	15,2	22.700	359.773	38	1,3
1981	14,4	14,4	25.620	392.528	40,1	-0,2
1982	16,2	14	28.440	448.367	42	1,6
1983	17,7	12,2	32.160	503.998	41,2	2,2
1984	20,6	11,3	34.740	565.756	42,9	1,5
1985	21	8	37.170	631.146	43,2	2,6

1. Salari mínim al mes en pts.
2. Renta per càpita a preus de mercat en pts.
3. En millions.
4. Percentatge de creixement anual.

Delegats sindicals de CC.OO i UGT per CC.AA. (1978-1986)

<i>C. Autònoma</i>	1978		1980		1982		1986	
	CCOO	UGT	CCOO	UGT	CCOO	UGT	CCOO	UGT
Andalusia	6.992	5.404	7.086	7.113	7.314	7.738	8.105	9.657
%	35	27	36	36	41	43	40,6	43
Aragó	2.125	1.354	1.684	1.580	1.389	1.729	1.602	2.225
%	30	19	30	28	30	38	32	44,6
Astúries	1.812	1.319	1.979	1.999	1.782	2.096	1.653	2.351
%	37	27	38	39	37	43	34,8	49,5
Balears	1.395	1.323	1.212	1.194	1.213	1.421	1.333	1.757
%	35	34	35	34	37	44	36,1	47,6
Canàries	1.098	1.753	1.233	2.292	1.318	2.410	1.571	3.665
%	18	29	19	35	24	44	25,9	50,7
Cantàbria	614	1.003	684	1.039	662	1.162	756	1.224
%	23	38	26	40	27	47	29,4	48,9
Castella-Lleó	2.151	2.447	2.133	2.920	2.464	3.476	3.272	4.190
%	24	27	25	34	29	41	33,3	42,6
Castella-La Manxa	1.750	1.295	1.731	1.675	1.702	1.917	1.999	2.404
%	37	27	34	33	37	42	38,8	46,6
Catalunya	19.019	7.791	11.255	8.223	9.014	7.349	11.797	10.599
%	42	17	36	26	39	31	41,2	37
Euskadi	2.634	2.722	2.627	2.867	2.484	3.123	2.494	2.823
%	16	17	17	19	17	21	16,8	19
Extremadura	417	499	421	792	557	1.299	828	1.792
%	22	26	19	36	25	54	26,7	57,9
Gàlcia	2.388	1.481	2.543	2.303	2.555	2.874	2.881	3.777
%	27	17	26	24	29	33	28,2	36,9
Madrid	12.693	5.562	7.208	5.210	6.693	5.429	7.729	6.620
%	39	17	32	23	38	31	40,7	34,8
Múrcia	980	1.074	1.206	1.540	1.126	1.848	1.817	2.307
%	26	29	29	37	29	47	36,1	45,8
Navarra	280	266	207	346	242	421	499	755
%	10	10	9	15	15	26	19,7	29,7
País Valencià	9.791	6.029	8.959	6.908	6.223	6.836	7.097	9.432
%	42	26	45	35	38	42	36,7	48,7
Rioja	357	440	262	404	257	502	361	592
%	21	25	19	30	20	40	23,7	38,9
Total	66.496	41.897	52.430	48.403	47.016	51.672	56.143	66.456
%	34,43	21,7	31,85	29,4	33,4	36,71	34,48	40,8

CRONOLOGIA

1970

Món

- 16-IVII: S'inicien a Viena les converses SALT entre els Estats Units i l'URSS per a la limitació d'armaments.
- 1-V: Tropes nord-americanes intervenen a Cambodja provocant un salt qualitatiu en el conflicte de l'antiga Indoxina.
- 15-V: El Comitè Olímpic Internacional expulsa Sud-àfrica per la seva política d'apartheid.
- 12-VIII: Acord de cooperació entre la República Federal d'Alemanya i l'URSS.
- 27/30-VIII: Setanta mil persones participen en el festival musical organitzat a l'Illa de Wight.
- 18-IX: L'exèrcit de Jordània s'enfronta als guerrillers palestins. El dia 29 es firmarà un acord entre el rei Hussein de Jordània i el dirigent palestí Arafat per posar fi al conflicte. D'aquest fet sorgirà, més tard, el grup terrorista palestí "Setembre Negre".
- 28-IX: Mor Gamal Abd al-Nasser, president d'Egipte. El substituirà M. Anwar al-Sadat.
- 24-X: Salvador Allende és investit president de Xile.
- 9-XI: Mor Charles de Gaulle, expresident de la República Francesa.

Espanya

- 24-I: Vaga a la mineria asturiana. El govern es veu obligat a importar carbó dels països de l'Est.

- 20-III: El Govern espanyol fixa el nou salari mínim en 120 pessetes.
- 19-V: Sentència del cas "Matesa". Juan Vila Reyes condemnat a tres anys de presó.
- 9-VI: Marxa "pro-bikini" a Saragossa. Dues-centes noies són expulsades de la piscina de la qual eren sòcies.
- 28-VI: Signatura d'un acord preferent entre la Comunitat Econòmica Europea i Espanya.
- 11-VII: Mort del capità general Agustín Muñoz Grandes, excap de la "División Azul".
- 20-VII: El COU substitueix el Curs Preuniversitari (PREU).
- 19-IX: Joseba Elósegui es cala foc a l'acte inaugural del Campionat del Món de Pilota Basca presidit per Franco a Donosti.
- 18-X: Visita del president dels Estats Units Richard Nixon.
- 28-X: Inici del consell de guerra a Burgos contra membres d'ETA. El Consell dictarà sis penes de mort i Franco les commutarà per cap d'any.

Catalunya

- 14-II: Primer viatge oficial del príncep Juan Carlos a Barcelona.
- 18-VI: Darrera visita oficial de Franco a Barcelona.
- 24-X: Manifestació de treballadors de SEAT.
- XII: Vagues a Harry Walker i La Maquinista.
- 12-XII: Tancada a Montserrat d'intel·lectuals contra el procés de Burgos.
- 22-XII: Manifestació franquista a Barcelona.

1971

Món

- 25-I: El cap de les forces armades, Idi Amin, assumeix el poder a Uganda després d'un cop d'estat.
- 2-III: Secessió de Bangla Desh del Pakistan.
- 23-III: Cent mil pagesos es manifesten a Brussel·les contra la política agrària de la CEE.
- 1-IV: Nixon indulta el tinent Calley, condemnat per la matança de civils de My Lay al Vietnam.
- 8-V: Onada d'atemptats antibritànics a Irlanda del Nord.
- 29-VI: Els tres cosmonautes soviètics de la Soyuz XI moren després de 24 dies de vol per l'espai.
- 26-X: L'Assemblea de l'ONU aprova l'admissió de la República Popular de Xina i l'exclusió de Taiwan. Xina passa a ocupar el lloc privilegiat al Consell de Seguretat amb dret a vet.
- 22-XII: L'austríac Kurt Waldheim és elegit secretari general de l'ONU.

Espanya

- 1-I: Eluterio Sánchez "El Lute" s'escapoleix de nou de la presó, aquest cop del Puerto de Santa María.
- 9-VIII: El govern espanyol sol·licita la seva adhesió a l'OTAN.
- 7-X: Nova matriculació de vehicles amb la incorporació de lletres al final.
- 11-XI: El ministre López Rodó fa públic el projecte del "III Plan de Desarrollo".
- 25-XI: El diari *Madrid* és clausurat per ordre governativa.
- 20-XII: Mor Camilo Alonso Vega, capità general i ministre de Governació durant molts anys.

Catalunya

- 15-II: Després de 62 dies de vaga, finalitza el conflicte a l'empresa Harry Walker de Barcelona.
- 18-III: Es retira la darrera línia de tramvies de Barcelona.
- 15-IV: Estrena al Teatre Capsa de l'obra "El retaule del flautista", de Jordi Teixidor.
- 23-V: La policia avorta la primera reunió de l'Assemblea de Catalunya.
- 18-X: Conflicte a SEAT. Mor el treballador Antonio Ruiz Villalba a mans de la policia.
- 24-X: Pau Casals estrena l'*Himne a la Pau* a l'ONU.
- 7-XI: Primera sessió plenària de l'Assemblea de Catalunya a l'església de Sant Agustí.
- 13-XI: Inauguració de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- 4-XII: Narcís Jubany és nomenat bisbe de Barcelona.

1972

Món

- 22-I: Gran Bretanya, Irlanda i Dinamarca ingressen a la CEE.
- 31-I: Tretze persones moren en una concentració organitzada pels catòlics d'Irlanda del Nord al disparar l'exèrcit britànic.
- 21-II: Visita de Richard Nixon a la República Popular de Xina. Entrevista amb Mao Zedong.
- 13/16-III: XIIIè Congrés del Partit Comunista Italià. Berlinguer és elegit secretari general.
- 9-V: Després dels bombardeigs intensius sobre el Vietnam del Nord, el president Nixon ordena el bloqueig dels ports.
- 12-V: Salvador Allende, president de Xile, signa el decret de nacionalització de la multinacional nord-americana ITT.
- 30-V: Richard Nixon visita oficialment l'URSS.
- 5-IX: Un escamot palestí de "Setembre Negre" assalta el quarter general dels atletes israelians amb el resultat d'onze atletes i cinc palestins morts.
- 7-XI: Richard Nixon aconsegueix la reelecció com a president dels Estats Units.

Espanya

- 20-I: ETA segresta l'industrial Lorenzo Zabala.
- 8-III: Boda entre S.A. Don Alfonso de Borbón i Carmen Martínez-Bordú, néta de Franco.
- 8-III: Vicent Enríque y Tarancón, arquebisbe de Madrid, és elegit nou president de la Conferencia Episcopal Española.
- 9-III: Vagues obreres a El Ferrol, la policia mata dos treballadors i provoca diversos ferits.
- 17-III: El Govern fixa el salari mínim en 156 pessetes.
- 25-III: Les Corts aproven el "III Plan de Desarrollo".
- 4-VII: Les Corts equiparen la majoria d'edat de les dones amb la dels homes, amb la qual cosa es passa dels 25 als 21 anys.
- IX: Vaga general a Vigo encapçalada pels treballadors de Citroën. Primeres vagues dels professors no numeraris (PNN) de la universitat.
- 10-XI: Després de quatre anys, la policia es retira de les facultats universitàries.

Catalunya

- 11-II: Entra en funcionament el primer reactor de la Central Nuclear de Vandellòs.
- 12-X: Concentració de 3.000 persones a Ripoll per celebrar el primer aniversari de l'Assemblea de Catalunya.
- XI: Xirínacs, detingut, comença una vaga de fam.

1973

Món

- 27-I: Estats Units i Vietnam del Nord acorden, a París, el cessament del foc.
- 8-V: Fi de la revolta dels indis nord-americans a Wounded Knee.
- 11-IX: Cop d'estat a Xile contra el govern constitucional de Salvador Allende.
- 25-IX: Perón és elegit president de l'Argentina.
- 29-IX: Mor el poeta i president del Partit Comunista Xilè Pablo Neruda.
- X: Guerra àrabo-israeliana (Iom Kipur).
- 27-IX: Cop d'estat militar a Grècia. Fedon Gizikis substitueix Papadópulos.
- 22-XII: L'Organització de Països Exportadors de Petrolí (OPEP) duplica el preu del barril de petroli.

Espanya

- 2-II: El consell de guerra per l'atemptat al consolat francès de Saragossa condemna cinc persones a trenta anys de presó.
- 10-III: Espanya inicia les seves relacions diplomàtiques amb la República Popular de Xina.

- 25-IV: Enderrocament de la seu del diari *Madrid*.
- 8-VI: Franco designa president del govern l'almirall Carrero Blanco.
- 14-IX: Manuel Fraga és nomenat ambaixador a la Gran Bretanya.
- 20-XII: Mort del president del govern, almirall Carrero Blanco, en un atemptat d'ETA. Inici del procés 1.001 contra la cúpula dirigent de CCOO.

Catalunya

- 3-IV: Mort de Manuel Fernández Márquez, treballador de la construcció en les obres de la Tèrmica del Besòs, en un enfrontament amb la policia.
- 1-V: L'Assemblea de Catalunya aplega 12.000 treballadors a Sant Cugat.
- 12-V: Enric Masó nou alcalde de Barcelona i Juan Antonio Samarach nou president de la Diputació.
- 4-VIII: Un escamot feixista assalta i saqueja els locals de Gran Enciclopèdia Catalana.
- 16-X: Eleccions municipals pel terç familiar. El règim anul·la el triomf de Rodríguez Ocaña, treballador de Nou Barris.
- 28-X: Detenció dels 113 membres de la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya a l'església de Santa Maria Mitjancera de Barcelona.

1974

Món

- 28-II: Triomf laborista a les eleccions de la Gran Bretanya.
- 2-IV: Mor Georges Pompidou, president de la República Francesa.
- 25-IV: Revolució dels clavells a Portugal.
- 6-V: Dimissió del canceller alemany Willy Brandt.
- 1-VII: Mor Perón, president de la República Argentina.
- 24-VII: Fi de la dictadura militar dels coronels a Grècia, Karamanlis primer ministre.
- 8-VIII: El president dels Estats Units, Richard Nixon, dimiteix per l'escàndol "Watergate". El substitueix el vicepresident Gerald Ford.
- 13-XI: Arafat demana l'autodeterminació palestina a l'Assemblea General de l'ONU.
- 17-XII: El general Pinochet es proclama president de Xile.

Espanya

- 2-I: Arias Navarro jura el càrrec de president del Govern.
- 3-I: Detingut per la policia francesa Pérez Revilla, cap militar d'ETA-V Assemblea.
- 9-I: Vaga de 3.000 treballadors de l'Empresa Astano de El Ferrol.
- 11-I: El preu de la gasolina s'apuja un 30 per 100.
- 12-II: Arias es compromet davant de les Corts a una Llei d'associacions. D'aquesta manera comença l'apertura franquista amb l'anomenat "Espíritu del 12 de febrero"

- 24-II: L'homilia d'Añoveros, bisbe de Bilbao, a favor del reconeixement de les particularitats del poble basc, provoca el seu arrest domiciliari.
- 29-II: El Govern fixa el salari mínim en 225 pessetes diàries.
- 9-VII: Franco és hospitalitzat a causa d'una flebitis. El príncep Juan Carlos, cap d'estat en funcions.
- 31-VII: Presentació pública, a París, de la Junta Democrática impulsada pel PCE.
- 2-VIII: Franco recupera els poders.
- 13-IX: Una bomba d'ETA esclata a la cafeteria Rolando de Madrid, al costat de la Direcció General de Seguretat, provocant la mort d'onze persones.
- 11-X: Felipe González és elegit primer secretari del PSOE al congrés celebrat a Suresnes.
- 29-X: Dimissió dels ministres Pfo Cabanillas i Antonio Barrera de Irimo.

Catalunya

- 2-III: Execució de Puig Antich i Heinz Chez.
- 8-VII: Vaga general al Baix Llobregat, que afectarà 85 empreses, en solidaritat amb la lluita dels treballadors d'Elsa i Solvay.
- VII: Ingress majoritari de Bandera Roja i Cristians pel Socialisme al PSUC.
- VII: Constitució de Convergència Socialista de Catalunya i el Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya.
- 8-IX: Detenció de 67 persones de la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya a Sabadell.
- 3-XI: Fundació del sindicat agrari Unió de Pagesos.
- 15-XI: Fundació de Convergència Democràtica de Catalunya a Montserrat.

1975

Món

- 11-II: Margaret Thatcher és elegida presidenta del Partit Conservador.
- 11-III: Fracassa l'intent de cop d'estat a Portugal protagonitzat per l'expresident Spínola.
- 18-III: La CEE crea l'ecu, moneda de comptabilitat comuna, i el Sistema Monetari Europeu.
- 25-III: És assassinat el rei d'Aràbia Saudita, Feisal.
- 17-IV: Tropes dels khmers roigs entren a Phnom Penh, la capital de Cambodja.
- 30-IV: Tropes del Vietcong ocupen Saigon i posen fi a la dictadura militar del Vietnam del Sud, recolzada pels Estats Units.
- 5-VI: Egipte torna a obrir el canal de Suez.
- 1-VIII: Estats Units, l'URSS i 33 països més signen l'Acta d'Hèlsinki, que protegeix els drets humans.
- 8-IX: Guerra civil al Líban.
- 2-X: Onada d'atemptats de l'IRA a Irlanda del Nord.
- 11-XI: Independència d'Angola.

Espanya

- 5-I: Es constitueix la primera associació política autoritzada a Espanya: Reforma Social Española, liderada per Cantarero del Castillo.
- 14-I: Presentació de la Plataforma de Convergència Democràtica, nucleada al voltant del PSOE.
- 21-I: Detenció de diversos capellans a Pamplona a causa de les homilies en contra de la repressió social i sindical.
- 24-II: Dimissió del ministre de Treball, Licinio de la Fuente, perquè no s'aprova la Llei de vaga.
- 21-III: El govern fixa el salari mínim en 280 pessetes diàries.
- 24-III: Adolfo Suárez és nomenat vicesecretari general del Movimiento amb el patrinatge d'Herrero Tejedor.
- 4-IV: Segrest governatiu de la revista satírica *La Codorniz*.
- 25-IV: Es decreta, per tres mesos, l'estat d'excepció a les províncies de Biscaia i Guipúscoa.
- 26-VI: Mor a Roma Josemaría Escrivá de Balaguer, fundador de l'Opus Dei. El substituirà Álvaro del Portillo.
- 29-VII: Detenció de nou oficials de l'exèrcit acusats de formar part de la Unión Militar Democrática.
- 3-IX: Després del segrest dels setmanaris *Destino*, *Posible*, *Doblón* i *Cambio 16*, *Triunfo* és suspès per quatre mesos.
- 27-IX: Afusellats a Madrid, Barcelona i Burgos els tres militants del FRAP (José Humberto Baena, Ramón García Sanz i José Luis Sánchez Bravo) i dos d'ETA (Àngel Otaegui i Juan Paredes "Txiki") condemnats a mort en diferents consells de guerra. Es desferma una campanya internacional contra el règim franquista.
- 1-X: La Comissió de la CEE suspèn les negociacions amb Espanya. Els primers atemptats del GRAPO causen la mort de quatre policies.
- 30-X: Segrest governatiu de les revistes *Por Favor* i *Destino*.
- 14-XI: Com a conseqüència de la "Marcha Verde", se signa a Madrid la Declaració Tripartida per la qual Espanya lliura el Sàhara al Marroc i Mauritània.
- 20-XI: Mort del general Franco.
- 22-XI: Joan Carles I és proclamat rei d'Espanya.
- 2-XII: El rei nomena Torcuato Fernández Miranda president de les Corts i del Consell del Regne.
- 12-XII: Arias Navarro presideix el primer govern de la monarquia.

Catalunya

- I: Vaga general a SEAT.
- 28-I: El Col·legi d'Advocats de Barcelona convoca el Congrés de Cultura Catalana.
- 4-III: Oposició de l'Ajuntament de Barcelona a subvencionar l'ensenyament del català.

- V: Cicle de conferències "Les Terceres Vies a Europa" al Col·legi d'Advocats de Barcelona.
- VI: Darreres eleccions sindicals convocades pel Sindicato Vertical en què triomfen les candidatures democràtiques impulsades per CCOO.
- 22-VII: El periodista Josep M. Huertas Claveria ingressa a la presó per un article publicat a *Tele/Expres*. El consell de guerra el condemnarà a dos anys de presó.
- VIII: 40.000 persones participen en les "Sis hores de Canet".
- IX: Joaquim Viola és designat alcalde de Barcelona.
- 23-XII: Constitució del Consell de Forces Polítiques de Catalunya, que aplegava les forces democràtiques i antifranquistes, amb un programa rupturista
- 25-XII: Xirinacs s'instal·la davant de la presó Model per demanar l'amnistia.

1976

Món

- 24-III: Cop d'estat militar a l'Argentina contra María Estela Martínez, tercera esposa de Perón. El balanç oficial de víctimes a la fi de l'any s'estima en 1.380.
- 25-IV: Victòria del socialista Mario Soares en les eleccions portugueses.
- 16-VI: Aldarulls a la ciutat sud-africana de Soweto que provoquen la mort de 23 persones i més de 200 ferits.
- 2-VII: Reunificació oficial de Vietnam del Nord i del Sud amb el nom de República Socialista de Vietnam.
- 9-IX: Mort de Mao Zedong.
- 21-IX: Assassinat a Washington d'Orlando Letelier, exministre d'Afers Exteriors del govern Allende.
- 2-XI: Jimmy Carter guanya pels Demòcrates les eleccions presidencials.
- 26-XI: Willy Brandt és elegit president de la Internacional Socialista.

Espanya

- 21-I: El Tribunal de Orden Público condemna a 36 anys de presó l'escriptor Eliseo Bayo.
- 28-II: L'Exèrcit espanyol abandona l'antiga colònia del Sàhara.
- 5-III: Cinquanta mil persones participen a Vitòria en els funerals pels tres treballadors morts a mans de les forces d'ordre públic.
- 9-III: Primer número del diari *El País*.
- 29-III: Neix Coordinación Democrática, l'organisme unitari antifranquista que aplega la Junta Democrática i la Plataforma de Convergència Democrática, conegut com la "Platajunta"
- 5-IV: Fuga de la presó de Segovia de 29 presoners polítics, majoritàriament d'ETA, alguns del FAC i dos del MICL. Un d'aquests darrers Oriol Solé Sugranyes, l'endemà seria mort per la Guàrdia Civil prop de la frontera francesa.

- 15/19-IV: Cloenda del XXXè Congrés de la UGT, autoritzat pel govern i on Nicolás Redondo és reelegit secretari general.
- 30-IV: S'estrena a Espanya, amb 36 anys d'endarreriment, la pel·lícula "El gran dictador".
- 9-V: Dos morts, cinc ferits i un centenar de lesionats és el balanç dels incidents provocats per l'extrema dreta a la concentració carlista de Montejurra.
- 6-VI: Cloenda del III Congrés del PSP amb l'elecció de Tierno Galván com a president, Raúl Morodo, secretari general, i Fernando Morán i José Bono, entre d'altres, vocals.
- 9-VI: Les Corts Orgàniques aproven la Llei d'Associacions Polítiques per 338 vots a favor, 91 en contra i 24 abstencions.
- 1-VII: El rei destitueix el president del govern Arias Navarro.
- 3-VII: El rei nomena Adolfo Suárez president del govern.
- 14-VII: Les Corts aproven la reforma del Codi Penal que despenalitzava la formació d'Associacions i Partits polítics.
- 10-VIII: Primera entrevista secreta entre Adolfo Suárez i Felipe González.
- 19-IX: Legalització de la ikurriña.
- 9-X: Fraga Iribarne funda Alianza Popular.
- 18-X: Surt al carrer el primer número de *Diario 16*. Els professors Aranguren i Tierno Galván reprenen les seves classes a les universitats de Madrid i Salamanca.
- 5/8-XII: Celebració del XXVIIè Congrés del PSOE a Madrid. Felipe González és reelegit secretari general davant la presència de Brandt, Olof Palme i François Mitterrand.
- 11-XII: Els GRAPO segresten Antonio María de Oriol y Urquijo, president del Consell d'Estat.
- 15-XII: Referèndum favorable a la Reforma Política.
- 22-XII: Detenció de Santiago Carrillo, secretari general del PCE, a Madrid.
- 30-XII: Supressió, després de tretze anys de vigència, del Tribunal de Orden Público (TOP). Dies més tard es crearà la Audiencia Nacional.

Catalunya

- I: Vaga general al Baix Llobregat en solidaritat amb els treballadors de Laforsa.
- 1 i 8-II: Manifestacions massives convocades per l'Assemblea de Catalunya a Barcelona amb el lema "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia".
- 11-II: Inici de la vaga de treballadors de l'Ajuntament de Barcelona.
- 15-II: Primer viatge oficial del rei Joan Carles I a Catalunya.
- 29-II: Reconstituïció de la CNT.
- 9-III: Vaga al sector tèxtil que afecta 60.000 treballadors.
- 23-IV: Publicació del primer número del diari *Avui*.
- 19-V: Reagrupament canvia el nom per Partit Socialista de Catalunya.
- 21-V: Primera reunió, a Barcelona, de Coordinación Democrática, organisme que aplegava l'oposició democràtica espanyola, amb el Consell i l'Assemblea de Catalunya.

- 29-V: Primer míting autoritzat del PSUC al Pavelló d'esports de Terrassa.
- 30-V: Cloenda de les Primeres Jornades Catalanes de la Dona celebrades al paranif de la Universitat de Barcelona.
- 22-VI: Gran miting socialista al Palau d'Esports de Barcelona amb el qual s'obria el procés constituent del PSC liderat per Joan Reventós.
- 11-IX: Diada Nacional, autoritzada, a Sant Boi de Llobregat.
- 12-IX: Cloenda a Poblet de la Marxa de la Llibertat.
- 30-X: Congrés Constituent del PSC (Congrés).
- 23-XI: Constitució de SEFES, patronal del Baix Llobregat.
- 28-XI: Celebració del I Congrés de la Unió de Pagesos a l'Espluga de Francolí.
- 13-XII: Comencen les emissions en català de Ràdio-4, integrada a Radio Nacional de España.

1977

Món

- 7-I: Es fa pública la "Carta 77" en favor dels drets humans i civils a Txecoslovàquia.
- 6-II: El general Alfredo Stroessner, president vitalici de l'Uruguai.
- 3-III: El coronel M. Gaddafi proclama la República Àrab Líbia Popular i Socialista.
- 20-III: Indira Gandhi deixa la presidència de l'Índia després de perdre les eleccions.
- 22-VII: Rehabilitació del dirigent xinès Deng Xiaoping.
- 18-X: Suïcidi sospitos a la presó de tres membres del grup alemany Baader-Meinhof. L'endemà el president dels empresaris alemanys, Hans Martin Schleyer, és assassinat pels seus segrestadors de la Fracció de l'Exèrcit Roig.
- 19-XI: El president gipci, M. Anwar al-Sadat, visita Israel.

Espanya

- 11-I: Inicí oficial de les converses entre el president Suárez i l'oposició democràtica, aplegada en l'anomenada "Comissió dels Nou".
- 23-I: L'extrema dreta assassina Arturo Ruiz en una manifestació proamnistia a Madrid.
- 24-I: La ultradreta assassina cinc persones en un despatx laboralista del carrer Atocha de Madrid. Mort de Mari Luz Nájera a causa d'un pot de fum de la policia. Els GRAPO segresten el president del Consell Suprem de Justícia Militar, tinent general Villaescusa.
- 28-I: Dos policies i un guàrdia civil assassinats pels GRAPO a Madrid.
- 11-II: La policia allibera Oriol i Villaescusa. Pocs dies després seran detinguts 38 membres del PCE(r)-GRAPO.
- III: Primera gran tractorada arreu d'Espanya convocada per la COAG.
- 2-III: Cimera eurocomunista a Madrid amb la presència de Berlinguer (PCI) i Marchais (PCF).

- 4-III: Primer congrés d'AP amb Manuel Fraga com a líder indiscutible.
- 1-IV: Desaparició de la Secretaria General del Movimiento.
- 9-IV: Legalització del PCE. Dos dies després dimiteix el ministre de Marina, Pita da Veiga
- 28-IV: Legalització de les centrals sindicals.
- 13-V: Retorn de l'exili de Dolores Ibárruri, "Pasionaria", presidenta del PCE.
- 14-V: Juan de Borbón renuncia als drets a la corona en benefici del seu fill Juan Carlos.
- 31-V: Dimissió de tots els seus càrrecs de Torcuato Fernández Miranda.
- 15-VI: Primeres eleccions generals amb el triomf de la UCD. El PSOE, segona força política.
- 4-VII: Adolfo Suárez forma el primer govern democràtic de la Transició.
- 12-VII: Devaluació d'un 20% de la pesseta amb l'objectiu d'estabilitzar l'economia.
- 22-VII: Obertura de les Corts amb la presidència d'edat encapçalada pels comunistes Dolores Ibárruri i Rafael Alberti.
- 28-VII: Espanya presenta la seva sol·licitud d'ingrés a la CEE.
- 4-VIII: UCD es constitueix formalment com a partit polític.
- 22-IX: Constitució de la CEOE amb Carles Ferrer Salat com a president.
- 14-X: Aprovació per les Corts de la Llei d'amnistia.
- 25-X: Signatura dels Pactes de la Moncloa pels grups parlamentaris.
- 17-XI: Felipe González rebutja a Washington la integració d'Espanya a l'OTAN.
- 21-XII: Supressió de la festa nacional del 18 de juliol.

Catalunya

- 12-I: Mor Josep Pallach. Josep Verde Aldea ocupa la Secretaria General del PSC (R).
- 16-I: L'Assemblea de Catalunya inicia la campanya "Volem l'Estatut".
- 12 i 13-II: Tarradellas forma l'Organisme Consultiu de la Presidència de la Generalitat amb la inhibició de CDC i el PSUC.
- 23-IV: Concentració a la plaça de Sant Jaume de Barcelona, convocada per l'Assemblea de Catalunya, en favor de l'Estatut.
- 3-V: Legalització del PSUC.
- 9-V: Mor l'empresari Josep M. Bultó després d'esclatar-li una bomba fixada al pit.
- 15-VI: Les eleccions donen la majoria als partits d'esquerra i a l'Entesa dels Catalans al Senat.
- 25-VI: Primera reunió de l'Assemblea de Parlamentaris.
- 27-VI: Entrevista Suárez-Tarradellas a Madrid.
- 11-IX: Manifestació multitudinària pels carrers de Barcelona per celebrar la Dia Nacional.
- 20-IX: Atemptat feixista contra la revista satírica *El Popus*.
- 29-IX: El Govern aprova el restabliment de la Generalitat de Catalunya.
- 23-X: Retorn de Tarradellas com a president de la Generalitat.
- 13-XI: Els partits parlamentaris deixen sense efecte l'Assemblea de Catalunya.
- 9-XII: Constitució del primer govern d'unitat de la Generalitat Provisional sota la presidència de Tarradellas

1978

Món

- 5-IV: "Eurovaga" convocada per la Confederació Europea de Sindicats.
- 27-IV: Cop d'estat militar a l'Afganistan instaurant un govern recolzat per l'URSS.
- 9-V: Després de 55 dies de segrest per part de les Brigades Roges, apareix el cadàver d'Aldo Moro, president de la Democràcia Cristiana italiana.
- 6-VIII: Mort del papa Pau VI.
- 8-VII: El socialista Sandro Pertini, president de la República d'Itàlia.
- 22-VII: Els sandinistes, dirigits pel comandante "Cero", assalten el Palau Nacional a Managua.
- 17-IX: Acords de Camp David (EEUU) entre Egipte i Israel.
- 28-IX: Mort del papa Joan Pau I.
- 22-X: L'arquebisbe polonès Karol Wojtila és el nou papa amb el nom de Joan Pau II.
- 11-XII: Dos milions de persones es manifesten a Teheran contra el xa i a favor del retorn de l'aiatol·là Jomeini, líder espiritual dels xiïtes.
- 16-XII: Xina i Estats Units estableixen relacions diplomàtiques.

Espanya

- 5-I: Entra en vigor la preautonomia al País Basc.
- 28-I: Incorporació efectiva d'Espanya al Consell d'Europa.
- 25-II: Crisi de govern amb la dimissió del vicepresident Fuentes Quintana.
- 11-III: Aprovades les preautonomies de Galícia, País Valencià, Aragó i Canàries. El govern sol·licita l'ingrés d'Espanya a l'OTAN.
- 17-III: Atemptat d'ETA contra la central nuclear de Lemoniz.
- 5-IV: Atemptat a Alger contra el líder independentista canari Antonio Cubillo.
- 14-IV: Celebració a Madrid del Primer Congrés Confederal de CCOO. Constitució de la Junta Preautonòmica de Canàries.
- 19-IV: Aprovada la preautonomia d'Andalusia.
- 29-IV: El PSOE absorbeix el Partit Socialista Popular de Tierno Galván.
- 29-V: Se supera oficialment la xifra d'un milió d'aturats.
- 1-VI: Aprovades les preautonomies d'Extremadura, Castella-Lleó i les Illes Balears.
- 19-X: Primer Congrés d'UCD amb la reelecció de Suárez com a president.
- 10-XI: El govern fixa la majoria d'edat i el dret de vot als 18 anys.
- 16-XI: Detinguts el tinent coronel Antonio Tejero i el capità de la policia Ricardo Sáenz de Ynestrillas, responsables de l'anomenada "Operación Galaxia", que maldava per un govern militar.
- 6-XII: La Constitució és aprovada en referèndum amb una elevada abstenció a Euskadi.
- 29-XII: El president Suárez dissol les Corts i convoca eleccions generals per al dia 1 de març i les municipals per al dia 3 d'abril.

Catalunya

- 15-I: Atemptat a la sala de festes "Scala" per membres vinculats a la CNT.
- 23-I: Constitució de la Comissió Mixta de Traspassos Estat-Generalitat.
- 25-I: Joaquim Viola i la seva esposa moren en un atemptat similar al de l'empresari Bultó.
- 17-II: L'Entesa dels Catalans endega la campanya "Guanyem la Constitució, guanyem l'Estatut".
- 6-III: Un consell de guerra condemna quatre membres del grup teatral Els Joglars a dos anys de presó.
- 23-IV: Concentració a la plaça de Sant Jaume en favor de la Constitució i l'Estatut.
- 1-V: Primer de Maig unitari amb la participació de quatre-cents mil treballadors i treballadores. CCOO, primera força en les eleccions sindicals.
- 15-VI: L'Assemblea de Parlamentaris decideix accelerar l'elaboració del Projecte d'Estatut amb la constitució de la Ponència redactora ("Comissió dels Vint").
- 15 i 16-VII: Congrés d'Unitat del PSC(PSC-PSOE).
- 19-XI: Formalització de la coalició electoral Convergència i Unió, formada per CDC i UDC.
- 29-XII: L'Assemblea de Parlamentaris aprova el Projecte d'Estatut amb el vistiplau del president Tarradellas.

1979

Món

- 7-I: És enderrocat el règim de Pol Pot a Cambodja.
- 16-I: Inici de la revolució islàmica a l'Iran.
- 13-III: Comença a funcionar el Sistema Monetari Europeu.
- 26-III: Tractat de pau de Camp David entre Israel i Egipte.
- 28-III: Greu accident a la central nuclear de Harrisburg, als Estats Units.
- 31-III: És proclama la República Islàmica a l'Iran.
- 11-IV: És enderrocat a Uganda Idi Amin Dada.
- 3-V: La conservadora Margaret Thatcher arriba al poder a la Gran Bretanya.
- 15-VI: Carter i Breznev signen el tractat SALT II.
- VI: S'elegeixen els primers diputats al Parlament europeu.
- 17-VII: Triomf de la revolució sandinista, que fa fora el dictador Anastasio Somoza.
- 3-VIII: A Guineia és enderrocat el dictador Macias. Obiang pren el poder.
- 27-VIII: Atemptat de l'IRA contra lord Mountbatten.
- 3-IX: VI Conferència de Països no Alineats, que marca la ruptura del moviment.
- 4-XI: Assalt de l'ambaixada dels Estats Units a Teheran, inici d'una greu crisi entre els dos països.
- 26-XII: L'URSS envaeix l'Afganistan.

Espanya

- 1-III: Eleccions legislatives, amb victòria d'UCD.
- 3-IV: Primeres eleccions municipals democràtiques.
- 6-IV: Constitució del tercer govern Suárez.
- 20-V: XXVIII Congrés del PSOE, amb la renúncia de Felipe González en protesta per la definició marxista del partit.
- 29-IX: Congrés extraordinari del PSOE, amb el retorn de Felipe González.
- 25-X: Referèndum de l'Estatut del País Basc.
- 8-XI: S'aprova la Llei Orgànica del Consell del Poder Judicial.
- 12-XII: ETA allibera Javier Rupérez, diputat d'UCD, que havia segrestat.
- 15-XII: Retorna de l'exili Jesús María Leizaola, president del govern basc a l'exili.
- 20-XII: S'aprova l'Estatut dels treballadors.

Catalunya

- 15-I: Es dissol l'Entesa dels Catalans.
- II: Apareix el diari gironí *Punt Diari*.
- 11-III: Manifestació de 15.000 persones a Barcelona contra l'energia nuclear.
- 3-IV: Primeres eleccions municipals democràtiques, amb àmplia victòria socialista. Narcís Serra, alcalde de Barcelona. PSC, PSUC, ERC i CiU formen els ajuntaments del "Pacte de Progrés".
- 22-IV: L'Assemblea de Parlamentaris elegeix 21 representants per pactar l'Estatut a les Corts.
- 23-IV: Manifestació a Barcelona a favor de l'Estatut "Ara i sense retallar", amb 250.000 participants.
- 20-VII: Llibertat provisional per al director teatral Albert Boadella.
- 13-VIII: La comissió mixta del Congrés dels Diputats i l'Assemblea de Parlamentaris pacten el Projecte d'Estatut.
- 11-IX: Diada nacional amb mobilitzacions per forçar l'aprovació de l'Estatut.
- 25-X: Referèndum de l'Estatut de Catalunya.
- XII: Manifest d'*Els Marges*, "Una nació sense estat, un poble sense llengua?". Entra en vigor l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.
- 22-XII: Congrés d'Unificació de Centristes de Catalunya-UCD.

1980

Món

- 20-I: Els EEUU exigeixen la suspensió dels Jocs Olímpics de Moscou, en protesta per la invasió de l'Afganistan.
- 24-III: És assassinat a El Salvador l'arquebisbe Óscar Arnulfo Romero.
- 4-V: Mor el cap d'estat iugoslau Josip Broz, Tito.

- 19-VII: Inici dels Jocs Olímpics a Moscou, boicotejats per 58 països.
- 2-VIII: Atemptat de l'extrema dreta a l'estació de Bolonya, amb 83 morts.
- VIII-IX: A Polònia es crea el sindicat Solidaritat.
- 22-IX: Comença la guerra entre l'Iran i l'Iraq.
- 4-XI: Ronald Reagan és elegit president dels Estats Units.
- 30-XI: La majoria d'uruguaians rebutja en referèndum una constitució proposada per la dictadura militar.

Espanya

- 3-I: La CEOE i la UGT pacten l'Acord marc de relacions laborals.
- 25-I: Dimiteix el ministre Manuel Clavero, en desacord amb la política autonòmica per a Andalusia.
- 1-II: El govern nomena el general José Sáenz de Santamaría delegat especial a Euskadi.
- 28-II: Referèndum autonòmic a Andalusia, amb la derrota del govern d'UCD.
- 9-III: Primeres eleccions al Parlament basc, amb victòria del PNB.
- 9-IV: Carlos Garaikoetxea, lehendakari del País Basc.
- 2-V: Constitució del quart govern Suárez.
- 30-V: Moció de censura fallida del PSOE al govern Suárez.
- 31-V: La policia deté cinc llibreters que venien *El libro rojo del cole*.
- 8-IX: Constitució del cinquè govern Suárez.
- 21-XII: Referèndum de l'Estatut d'Autonomia de Galícia.

Catalunya

- I: Eleccions sindicals, amb victòria de CCOO (36% delegats). UGT assoleix el 26 %.
- 20-III: Eleccions al Parlament de Catalunya, amb victòria de CiU.
- 10-IV: Heribert Barrera, d'Esquerra Republicana, president del Parlament.
- 24-IV: Jordi Pujol, elegit president de la Generalitat.
- 16-VI: Primer viatge oficial de Pujol a Madrid per negociar amb el president Suárez.
- 9-VII: II Congrés del PSC, que reelegeix Joan Reventós primer secretari, tot i la divisió interna.
- 3-X: S'aproven els traspassos d'ensenyament a la Generalitat.
- 17-X: Josep Melià, nomenat delegat del govern a Catalunya.
- 15-XI: ETA(p-m) intenta assaltar la caserna de Berga, amb la col·laboració de sectors independentistes catalans.
- 9-XII: El Parlament aprova la transferència de les diputacions a la Generalitat. La llei serà recorreguda pel govern central.
- 16-VII: Juan Antonio Samaranch, president del COI.
Creació de l'organització Terra Lliure.

1981

Món

- 1-I: Grècia ingressa a la Comunitat Europea.
- 9-II: El general Jaruzelski, primer ministre de Polònia.
- 3-III: Clausura del XXVI Congrés del PCUS, que reelegeix Leonid Bréznnev.
- 27-III: Vaga general a Polònia, convocada pel sindicat Solidaritat.
- 25-I: A la Xina són condemnats a mort els membres de l'anomenada "Banda dels quatre".
- 10-V: Eleccions presidencials a França, que guanya el socialista François Mitterrand.
- 13-V: Atemptat contra el papa Joan Pau II.
- 6-X: El president egipci Anwar al-Sadat és assassinat per un escamot integrista. El substitueix Hosni Mubarak.
- 30-X: Inici de les negociacions entre l'OTAN i el Pacte de Varsòvia sobre els míssils d'abast mitjà.
- 13-XII: El president polonès Jaruzelski proclama l'estat de guerra i deté els líders de Solidaritat.
- XII: Javier Pérez de Cuéllar, secretari general de l'ONU.

Espanya

- 27-I: UCD suspèn el seu Congrés.
- 29-I: Adolfo Suárez dimiteix com a cap del govern.
- 4-II: Visita del rei Joan Carles I al País Basc, en què es produeix un incident a la Casa de Juntas de Gernika.
- 4-II: L'Episcopat es pronuncia contra la Llei del divorci.
- 6-II: Suárez dimiteix com a president d'UCD. El substitueix Agustín Rodríguez Sahagún.
- 23-II: Cop d'estat fracassat contra el Congrés dels Diputats.
- 25-II: Leopoldo Calvo Sotelo, d'UCD, president del govern.
- 27-II: Manifestacions a moltes ciutats a favor de la democràcia.
- 28-II: ETA(p-m) renuncia a la lluita armada.
- 13-III: El govern acorda la necessitat d'una llei per harmonitzar el procés autonòmic.
- 5-VI: Signatura de l'Acord Nacional d'Ocupació entre govern, empresaris i sindicats.
- 23-VI: Les Corts aproven la Llei del divorci.
- 31-VII: Dimissió del ministre de justícia, Francisco Fernández Ordóñez.
- 1-VIII: Santiago Carrillo és reelegit secretari general del PCE.
- 13-VIII: S'estrena la pel·lícula de Pilar Miró *El crimen de Cuenca* després de cinc anys de prohibició.
- 20-X: S'aprova en referèndum l'Estatut d'Andalusia.
- 20-X: Eleccions al Parlament gallec, amb victòria d'AP, que supera UCD.

- 29-X: El Congrés dels Diputats aprova l'ingrés a l'OTAN, amb l'oposició dels partits d'esquerres.
- 13-XI: Rodríguez Sahagún dimiteix com a president d'UCD.
- 1-XII: Nou govern Calvo Sotelo, amb Martín Villa com a vicepresident primer.

Catalunya

- 6-I: El sector eurocomunista és derrotat al Vè Congrés del PSUC. Pere Ardiaca i Francesc Frutos, nous líders.
- 27-II: Manifestació de 200.000 persones a Barcelona en defensa de la Constitució.
- 27-II: Traspàs de les competències en política cultural a la Generalitat.
- 14-III: Apareix a *Diario 16* el manifest "Por la igualdad de derechos lingüísticos en Cataluña", conegut com el "Manifiesto de los 2.300".
- 18-III: S'aprova al paranimf de la UB la "Declaració de defensa de la llengua, la cultura i la nació catalana", origen del moviment cívic Crida a la Solidaritat.
- 21-IV: Terra Lljiure segresta Federico Jiménez Losantos, signant del Manifiesto de los 2.300.
- IV: Juan Rovira Tarazona, delegat del govern a Catalunya.
- 31-V: L'Ajuntament de Barcelona decideix presentar la candidatura als Jocs Olímpics de 1992.
- 24-VI: Acte de la Crida al Camp Nou, amb 80.000 assistents, amb el lema "Som una nació"
- 9-X: Els regidors barcelonins de CiU abandonen el govern del Pacte de Progrés.
- 21-XI: Es constitueix la Federació de Municipis de Catalunya.
- 9-XII: Pere Ardiaca i altres dirigents del PSUC són expulsats del partit.
- 22-XII: Reunió a Sitges d'intel·lectuals castellans i catalans per enfortir les relacions culturals.
- XII: Comença a editar-se el setmanari *El Món*.
- XII: UCC s'integra a CDC.

1982

Món

- 2-IV: L'Argentina ocupa les illes Malvines o Falkland, sota control britànic.
- 14-VI: Fi de la guerra de les Malvines, amb victòria britànica sobre l'exèrcit argentí.
- 19-VI: Apareix penjat en un pont de Londres Roberto Calvi, president del Banc Ambrosià, implicat en l'escàndol de la lògia P-2.
- 25-VII: L'OAP accepta el dret a l'existència d'Israel.
- 14-IX: Assassinat el president electe del Líban, Bechir Gemayel.
- 8-X: El sindicat polonès Solidaritat és prohibit.
- 10-XI: Mor Leonid Bréznnev. El substituirà Yuri Andrópov.

Espanya

- 23-V: Eleccions autonòmiques a Andalusia, amb majoria absoluta del PSOE.
- 3-VI: Sentència pel cop d'estat del 23-F, amb diverses condemnes.
- 13-VII: Landelino Lavilla, president d'UCD.
- 29-VII: El Senat aprova la LOAPA (Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autonòmic).
- 30-VII: Nou govern Calvo Sotelo.
- 31-VII: Suárez funda el Centro Democrático y Social.
- 27-VIII: Calvo Sotelo dissol el Parlament i convoca eleccions anticipades.
- 30-IX: Detenció d'una nova trama militar colpista.
- 28-X: Victòria del PSOE a les eleccions legislatives amb majoria absoluta.
- 31-X: Inici del primer viatge de Joan Pau II a Espanya.
- 6-XI: Santiago Carrillo deixa el liderat del Partit Comunista d'Espanya.
- 22-XII: El govern aprova la jornada laboral de 40 hores.

Catalunya

- 31-I: Congrés de Centristes de Catalunya-UCD, que reelegeix Anton Cañellas.
- 14-III: Manifestació a Barcelona contra la LOAPA convocada per tots els partits, excepte UCD i PSC, amb 300.000 assistents.
- 21-III: VI Congrés del PSUC, que suposa el retorn a la direcció dels eurocomunistes.
- 11-IV: Congrés constituent del Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC), escissió del PSUC formada pel sector prosoviètic.
- 23-IV: Celebració del Dia de la Llengua, final de la campanya "El català, cosa de tots".
- 31-V: Congrés del PSC, que elegeix una direcció d'unitat de les diverses tendències.
- 11-VI: Es coneix la crisi de Banca Catalana.
- 1-VIII: El Parlament aprova presentar un recurs d'inconstitucionalitat contra la LOAPA.
- IX: Jacint Ballesté, delegat del govern a Catalunya.
- 6-X: Apareix l'edició catalana del diari *El País*.
- 31-X: Visita del papa a Montserrat.
- 2-XI: El Banc d'Espanya es fa càrrec de Banca Catalana.
- XII: Eleccions sindicals, amb victòria de CCOO.

1983

Món

- 25-I: Condemnats a cadena perpètua els membres de les Brigades Roges inculpatos en el segrest i assassinat d'Aldo Moro.
- 23-III: Reagan anuncia una política de defensa que es coneix com "guerra de les galàxies".

- 29-III: El democratacristià Helmut Kohl, primer ministre a Alemanya.
- 18-IV: Greu atemptat contra l'ambaixada dels Estats Units a Beirut.
- 25-IV: El socialista Mario Soares guanya les eleccions legislatives a Portugal.
- 9-VI: El partit conservador de Margaret Thatcher guanya les eleccions a la Gran Bretanya.
- VI: Manifestacions a Xile contra el dictador Pinochet.
- 25-X: Estats Units envaeix l'illa de Grenada.
- XII: Raúl Alfonsín, president democràtic d'Argentina, després de 8 anys de dictadura militar.
- 10-XII: El líder del sindicat Solidaritat, Lech Walesa, rep el premi Nobel de la Pau.

Espanya

- 18-II: S'inicia el procés de dissolució d'UCD.
- 16-II: Vaga general a Sagunt contra el desmantellament dels alts forns.
- 23-II: El govern expropia el grup Rumasa, propietat de José M. Ruiz Mateos.
- 11-IV: José Luis Garci aconsegueix el primer Oscar a una pel·lícula espanyola amb *Volver a empezar*.
- 12-IV: Ángel Suquía substitueix el cardenal Tarancón a l'arxidiòcesi de Madrid-Alcalà.
- 28-IV: Sentència definitiva de la causa pel 23-F.
- 8-V: Eleccions municipals i autonòmiques, amb àmplia victòria socialista.
- 12-VI: Manifestació a Madrid de 100.000 persones demanant un referèndum sobre l'OTAN.
- 9-VIII: El Tribunal Constitucional invalida diversos articles de la LOAPA i el caràcter de llei orgànica.
- 30-XI: El Congrés aprova la Llei de despenalització de l'avortament.
- 2-XII: El Tribunal Constitucional es pronuncia a favor de l'expropiació de Rumasa.
- 5-XII: Primer segrest reivindicat pels Grupos Antiterroristas de Liberación (GAL).

Catalunya

- I: Francesc Martí Jusmet, delegat del govern a Catalunya.
- 9-II: Mor el senador socialista Alexandre Cirici.
- 21-II: Deixa de publicar-se la *Hoja del Lunes*.
- 18-IV: El Parlament de Catalunya aprova la Llei de normalització lingüística.
- V: Alfredo Molinas, reelegit president de Foment del Treball.
- 8-V: Segones eleccions municipals democràtiques, amb àmplia victòria socialista. Pasqual Maragall, alcalde de Barcelona.
- V: El Parlament crea la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió.
- VI: Inici de les emissions de Catalunya Ràdio.
- 19-VI: Heribert Barrera, reelegit líder d'ERC, malgrat una important oposició.

- 10-VII: Congrés extraordinari del PSC en què Raimon Obiols substitueix Joan Reventós a la Primera Secretaria.
- VII: Llei que permet la integració a l'escola pública de les escoles del CEPEPC.
- VII: Recurs del govern central contra la Llei de normalització lingüística.
- 10-IX: Primera emissió de TV3.
- 11-IX: Per primer cop des de 1976 la celebració política de la Diada deixa de ser unitària.

1984

Món

- 9-II: Konstantin Chernenko secretari general del PCUS, després de la mort de Yuri Andropov.
- 12-III: Inici d'una llarguíssima vaga dels miners britànics.
- 27-VI: Àmplia vaga general contra la dictadura militar a l'Uruguai.
- 19-VII: Jacques Delors presideix la Comissió Europea.
- 3-IX: El Vaticà condemna oficialment la teologia de l'alliberament.
- 31-X: Indira Gandhi, primera ministra de l'Índia, assassinada per sikhs membres de la seva escorta.
- 4-XI: Victòria sandinista a les eleccions a Nicaragua, boicotejades per l'oposició.
- 6-XI: Ronald Reagan és reelegit president dels Estats Units.
- 12-XI: Reinstauració de la democràcia a l'Uruguai. Sanguinetti president.
- 16-XII: El bisbe sud-africà Desmond Tutu rep el premi Nobel de la Pau per la seva lluita contra l'apartheid.
- 31-XII: Estats Units es retira de la UNESCO per discrepàncies sobre la seva actuació.

Espanya

- 16-II: Dimissió del president andalús, Rafael Escuredo. El substituirà José Rodríguez de la Borbolla.
- 26-II: Eleccions al Parlament basc, amb victòria del PNB.
- 15-III: S'aprova la Llei Orgànica del Dret a l'Educació (LODE).
- 25-IV: L'empresari Ruiz-Mateos és detingut i empresonat a Frankfurt.
- 9-V: Marcelino Oreja és elegit secretari general del Consell d'Europa.
- 23-IX: França concedeix per primera vegada l'extradició de militants d'ETA.
- 9-X: Signatura de l'Acord Econòmic i Social, per part del govern, la CEOE i UGT.
- 25-XI: Congrés constituent del Partido Reformista Democrático, liderat per Miquel Roca.
- 13-XII: Congrés del PSOE que aprova la permanència d'Espanya a l'OTAN.
- 14-XII: El PNB destitueix el lehendakari Garaikoetxea, i el substitueix per José Antonio Ardanza.

Catalunya

- 16-I: Inici de la programació regular de TV3.
- 29-IV: Eleccions al Parlament de Catalunya. CiU assoleix la majoria absoluta.
- 20-V: A Barcelona, "Cadena humana per la pau", primer gran acte a Catalunya contra la permanència a l'OTAN.
- 23-V: La fiscalia presenta una querrela contra exdirectius de Banca Catalana, entre els quals hi ha Jordi Pujol.
- 30-V: Manifestació de suport a Jordi Pujol, amb motiu del procés de Banca Catalana.
- VII: Frederic Rahola és elegit síndic de greuges.
- 2-X: Jordi Pujol declara pel sumari del cas Banca Catalana.

1985

Món

- 27-II: Reagan aconsegueix el suport de l'OTAN en l'anomenada "guerra de les galàxies".
- 3-III: Margaret Thatcher derrota els miners britànics, que abandonen sense resultats una vaga d'un any de durada.
- 11-III: Mijaíl Gorbachov, secretari general del PCUS, en substitució de Chernenko.
- 7-IV: L'URSS suspèn el desplegament de míssils a Europa.
- 11-IV: Mor Enver Hoxha, president d'Albània.
- 14-IV: Alan García, de l'APRA, guanya les eleccions al Perú.
- 1-V: Reagan anuncia l'embargament comercial contra Nicaragua.
- 2-VI: Els socialistes grecs liderats per Papandreu guanyen les eleccions legislatives.
- 26-VII: El Consell de Seguretat de l'ONU acorda sancions contra el govern de Sud-àfrica.
- 10-VII: Els serveis secrets francesos atempten contra el vaixell Rainbow Warrior de l'organització ecologista Greenpeace.
- 19-XI: Inici de les primeres converses entre Reagan i Gorbachov per negociar el desarmament nuclear.

Espanya

- 8-V: Visita a Espanya de Ronald Reagan.
- 28-V: S'aprova la Llei de l'avortament, que preveia tres supòsits per a la interrupció legal de l'embaràs.
- 30-V: El líder d'UGT i diputat socialista Nicolás Redondo vota contra la reforma de les pensions.
- 12-VI: Signatura de l'adhesió d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea.
- 20-VI: Vaga general convocada per Comissions Obreres contra la reforma de les pensions.
- 3-VII: Miguel Boyer i Fernando Morán abandonen el govern socialista.

- 11-IX: Reforma de l'impost sobre la renda de les persones físiques (IRPF).
- 29-IX: El govern tanca les delegacions del Frente Polisario.
- 30-X: S'aprova l'impost sobre el valor afegit (IVA).
- 20-XI: Manuel Marín i Abel Matutes són nomenats els primers comissaris espanyols a la CEE.
- 24-XI: Eleccions gallegues, amb victòria de Coalición Popular.

Catalunya

- 11-I: El Congrés de CDC aprova recolzar "l'operació reformista" de Miquel Roca.
- 22-II: Mor a Barcelona el poeta Salvador Espriu.
- 19-III: El VII Congrés del PSUC reelegix Antoni Gutiérrez Díaz.
- IV: Primera edició de la Feria de Abril a Barberà del Vallès.
- 5-V: Manifestació de 200.000 persones a Barcelona contra la visita de Ronald Reagan.
- 19-V: Inici de la primera visita oficial de Joan Carles I després de la restauració de la Generalitat.
- 17-IX: Dimissió d'Eduard Bueno, president d'Aliança Popular de Catalunya.
- 14-X: Signatura del Pacte Cultural per part de les diverses institucions públiques catalanes.
- X: Manifestació contra la permanència a l'OTAN.
- 27-XII: Sol·licitud oficial de Barcelona per organitzar els Jocs Olímpics de 1992.

1986

Món

- 25-II: Ferdinand Marcos, president de Filipines, fuig del país, que liderarà Corazón Aquino.
- 28-II: El primer ministre suec, Olof Palme, és assassinat.
- 18-III: Victòria del conservador Jacques Chirac a França, que haurà de "cohabitar" amb el president de la República, el socialista François Mitterrand.
- 14-IV: Bombardeig nord-americà sobre Llíbia.
- 28-IV: Es coneix públicament un gravíssim accident a la central nuclear a Txernòbil, a Ucraïna.
- 15-VIII: El Fons Monetari Internacional suspèn els crèdits a Perú.

Espanya

- 1-I: L'Estat espanyol s'integra efectivament a la CEE.
- 12-III: Referèndum sobre la permanència a l'OTAN, amb ajustada victòria del vot afirmatiu.
- 22-VI: Eleccions legislatives, amb nova majoria absoluta del PSOE.
- 10-IX: ETA assassina l'exmilitant Yoyes, acusada de traïció.

- 31-X: El govern nomena Luis Roldán, primer civil que dirigirà la Guàrdia Civil.
1-XII: Manuel Fraga dimiteix com a president d'AP.

Catalunya

- 13-I: El govern proposa al Parlament la divisió territorial en 38 comarques i la supressió de la Corporació Metropolitana de Barcelona.
I: Se celebra la Conferència d'Homes i Dones d'Esquerra.
12-III: Referèndum sobre la permanència a l'OTAN, amb ajustada victòria del vot negatiu.
26-VI: El Tribunal Constitucional decreta inconstitucionals dos apartats menors de la Llei de normalització lingüística.
5-VII: Rafael Ribó substitueix Antoni Gutiérrez Díaz a la secretaria general del PSUC.
17-X: Juan Antonio Samaranch, president del COI, anuncia la concessió dels Jocs Olímpics de 1992 a Barcelona.
21-XI: L'Audiència decideix no processar Jordi Pujol pel cas Banca Catalana.
XII: Eleccions sindicals amb victòria de CCOO.
XII: Alfredo Molinas, reelegit president de Foment del Treball.

BIBLIOGRAFIA

General

- AGÜERO, F.: *Militares, civiles y democracia. La España postfranquista en perspectiva comparada*, Madrid, Alianza, 1995.
- AGUILAR, M. A.: *Las últimas Cortes del franquismo*, Barcelona, Avance, 1976.
- AJA, E.: *El Estado autonómico. Federalismo y hechos diferenciales*, Madrid, Alianza Editorial, 1999.
- ALCÁNTARA, M./ MARTÍNEZ, A. : *Las elecciones autonómicas en España, 1980-1997*, Madrid, CIS, 1998.
- BAIGES, J./MOLINAS, C./SEBASTIÁN, M.: *La economía española 1964-1985. Datos, fuentes y análisis*, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1988.
- BARDAVIO, J.: *La claves del rey. El laberinto de la transición*, Madrid, Espasa Calpe, 1995.
- BASSOLS, R.: *España en Europa. Historia de la adhesión a la CEE 1975-1985*, Madrid, Política Exterior, 1995.
- BASTIDA, X.: *La nación española y el nacionalismo constitucional*, Barcelona, Ariel, 1998.
- BATISTA, A.: *La Brigada Social*, Barcelona, Empúries, 1986.
- *Diario privado de la guerra vasca*, Barcelona, Plaza & Janés, 1999.
- BUCKLEY PLANAS, R.: *La doble transición. Política y literatura en la España de los años setenta*, Madrid, Siglo XXI, 1996.
- CAPARROS, F.: *La UMD: militares y rebeldes*, Barcelona, Argos Vergara, 1983.
- CAPARROS LERA, J.M.: *El cine español de la democracia: De la muerte de Franco al "cambio" socialista (1975-1989)*, Barcelona, Anthropos, 1991.
- CARR, R./ FUSI J.P.: *España de la dictadura a la democracia*, Barcelona, Planeta, 1979.
- CASTELLS, A., *Historia autonómica. Una perspectiva de federalismo fiscal*, Barcelona, Ariel, 1988.

- CLEMENTE, J.C.: *Historias de la transición (1973-1981). El fin del apagón*, Madrid, Fundamentos, 1994.
- COLOMER, J. M.: *La transición a la democracia. El modelo español*, Barcelona, Anagrama, 1998.
- COTARELO, R. (Comp.): *Transición política y consolidación democrática. España (1975-1986)*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1992.
- DD.AA.: *La cuestión regional española*, Madrid, Cuadernos para el Diálogo, 1977.
- DD.AA.: *El sistema de partidos políticos en España. Génesis y evolución*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1986.
- DD.AA.: Política i societat a Espanya: 1977-1989, *Papers*, Revista de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, núm 33, 1990.
- DD.AA.: *Historia de la transición y consolidación democrática en España*, Madrid, UNED-UAM, 1995.
- DD.AA.: *Memoria de la transición*, Madrid, Taurus, 1996.
- DD.AA.: *La Transició a les Illes Balears*, Institut d'Estudis Baleàris, Palma, 1998.
- DD.AA.: *La Transición política en la Comunidad Valenciana*, Valencia, Fundación Manuel Broseta, 1998.
- DD.AA.: *Las primeras elecciones democráticas veinte años después*, Madrid, Congreso de los Diputados, 1998.
- DD.AA.: *Historia de la España actual 1939-1996*, Madrid, Marcial Pons, 1998.
- EL PAÍS: *Golpe mortal. Asesinato de Carrero y agonía del Franquismo*, Madrid, PRISA, 1983.
- ETXEZARRETA, M. (Coord.): *La reestructuración del capitalismo en España, 1970-1990*, Barcelona/Madrid, Icaria/Fuhem, 1991.
- FERNÁNDEZ, C.: *Franquismo y transición política en Galicia. Apuntes para una historia de nuestro pasado reciente*, A Coruña, Edición do Castro, 1985.
- FERNÁNDEZ LÓPEZ, J.: *El Rey y otros militares. Los militares en el cambio de régimen político en España (1969-1982)*, Madrid, Trotta, 1998.
- FISAS, V.: *El poder militar en España*, Barcelona, Laia, 1979.
- FOSSAS, E./ REQUEJO, F.: *Asimetría federal y estado plurinacional. La acomodación de la diversidad en Canadá, Bélgica y España*, Madrid, Trotta, 1999.
- FUSI, J.P. (Dir.), *España. Las Autonomías*, Madrid, Espasa Calpe, 1989.
- GARCÍA DELGADO, J.L. (dir.): *Economía española de la transición a la democracia, 1973-1986*, Madrid, CIS, 1990.
- GINER, S. (Dir.), *España. Sociedad y Política*, Madrid, Espasa Calpe, 1990.
- GUERRA, A., *Las Filípicas. Diez años de gobierno socialista, 1982-1992*, Barcelona, Planeta, 1992.
- GONZÁLEZ CASANOVA, J. A., *El cambio inacabable (1975-1985)*, Barcelona, Anthropos, 1986.
- KÖHLER, H-D.: *El movimiento sindical en España. Transición democrática. regionalismo. Modernización económica*, Madrid, Fundamentos, 1995.
- HERAS, R.: *Enciclopedia política y atlas electoral de la democracia española*, Madrid, Temas de Hoy, 1997.
- HERNÁNDEZ GIL, A.: *El cambio político español y la Constitución*, Barcelona, Planeta, 1982.
- HERRERO DE MIÑÓN, M.: *Idea de los Derechos Históricos*, Madrid, Espasa Calpe, 1989.

- LAGO, J.: *La España transitoria. La confesión de 90 políticos: del búnker a la oposición*, Barcelona, Dopesa, 1976.
- MARAVALL, J. M.: *La política de la transición, 1975-1980*, Madrid, Taurus, 1982.
- MARTÍNEZ CORTIÑA, R.: *La transición económica en España*, Madrid, Ediciones de las Ciencias Sociales, 1990.
- MARTÍNEZ FIAL, D.: *La Transició democràtica a Espanya (1975-1982): llibertat, amnistia i estatuts d'autonomia*, Barcelona, Graó, 1998.
- MARTÍNEZ INGLÉS, A.: *La transición vigilada. Del Sábado Santo "rojo" al 23-F*, Madrid, Temas de Hoy, 1994.
- MELIA, J.: *El largo camino de la apertura. Del Referéndum a las asociaciones*, Barcelona, Dopesa, 1975.
- *Qué es la reforma política*, Barcelona, la Gaya Ciencia, 1976.
- MESTRE, J. (Dir.) SANTACANA, C.: *Atlas de la transició. Espanya de la dictadura a la democràcia (1973-1986)*, Edicions 62, 1997.
- MONTES, P.: *La integración en Europa. Del plan de estabilización a Maastricht*, Madrid, Trotta, 1993.
- MONTABES PEREIRA, J.: *La prensa del Estado durante la transición política española*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas-Siglo XXI, 1989.
- MORALES, J.L.: *La alternativa militar. El golpismo después de Franco*, Madrid, Revolución, 1981.
- MORÁN, G.: *Los españoles que dejaron de serlo. Euskadi, 1937-1981*, Barcelona, Planeta, 1982.
- *El precio de la transición*, Barcelona, Planeta, 1991.
- MORODO, R.: *La transición política*, Madrid, Tecnos, 1984.
- MUNIESA, Bernat: *Dictadura y monarquía en España. De 1939 hasta la actualidad*, Barcelona, Ariel, 1996.
- NADAL, A.: *La preautonomía balear (1975-1983)*, Edicions Documenta Balear, Palma, 1988.
- PAYERAS, M.: *Les utopies esvaïdes. Crònica política de la transició democràtica a les Illes Balears (1974-1978)*, Edicions Cort, Palma, 1999.
- PECES BARBA, G.: *La elaboración de la Constitución*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1989.
- PORRAS NADALES, A.: *Geografía electoral de Andalucía*, Madrid, CIS-Siglo XXI, 1985.
- PREGO, Victoria: *Así se hizo la Transición*, Barcelona, Plaza & Janés, 1995.
- *Diccionario de la transición*, Barcelona, Plaza & Janés, 1999.
- PRIETO, J./BARBERIA, J.L., *El enigma del "Elefante". La conspiración del 23-F*, Madrid, El País/Aguilar, 1991.
- REDERO SAN ROMAN, M.: *Transición a la democracia y poder político en la España post-franquista (1975-1978)*, Salamanca, Universidad, 1993.
- REDERO SAN ROMAN, M. (ed.): *La Transición a la democracia en España*, Madrid, «Ayer», núm. 15, 1994.
- RIVIERE, M.: *La generación del cambio*, Barcelona, Planeta, 1984.
- RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, J.L.: *Reaccionarios y golpistas. La extrema derecha en España, del tardo franquismo a la consolidación de la democracia*, Madrid, CSIC, 1994.

- SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.: *La revolución portuguesa y su influencia en la transición española (1961-1982)*, Madrid, Nerea, 1995.
- SÁNCHEZ SOLER, M.: *Los hijos del 20-N. Historia violenta del fascismo español*, Madrid, Temas de Hoy, 1993.
- SCHMITT, K.: *Teoría de la Constitución*, Madrid, Alianza Editorial, 1992.
- SECO, C.: *Al correr de los días. Crónica de la Transición (1975-1993)*, Madrid, Editorial Complutense, 1994.
- SEGURA, A.: *La reorganització autonòmica de l'Estat espanyol*, Barcelona, Fundació Trías Fargas (Quaderns de Pensament, 4), s/d (1999).
- SEGURA, J./MARTÍN, C./ROMERO, L.R./et al., *La industria española en la crisis (1978-1984)*, Madrid, Alianza, 1989.
- SOLÉ TURA, J.: *Nacionalidades y nacionalismo en España. Autonomías. Federalismo. Autodeterminación*, Madrid, Alianza, 1985.
- SORIA MEDINA, E.: *Elecciones de junio 1986 en Andalucía*, Sevilla, Editoriales Andaluzas Unidas, 1986.
- SOTO CARMONA, A.: *La transición a la democracia. España, 1975-1982*, Madrid, Alianza Editorial, 1998.
- TAMAMES, R.: *La economía española 1975-1995*, Madrid, Temas de Hoy, 1995.
- TEZANOS, J. F.; COTARELO, R./DE BLAS, A. (Eds.): *La transición democrática española*, Madrid, Sistema, 1993.
- TUÑÓN DE LARA, M. (Ed.): *Transición y democracia (1973-1985)*, Barcelona, Labor, 1992.
- TUSELL, J.: *La transición española a la democracia*, Madrid, 1991.
- TUSELL, J./SINOVA, J. (Eds.), *La década socialista. El caso de Felipe González*, Madrid, Espasa, 1992.
- TUSELL, J.; SOTO, A. (Eds.): *Historia de la transición 1975-1986*, Madrid, Alianza, 1986.
- UGARTE, J. (Ed.): *La Transición política en el País Vasco y España*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1998.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, M.: *Cómo liquidaron el franquismo en dieciséis meses y un día*, Barcelona, Planeta, 1977.
- *Crónica sentimental de la transición*, Barcelona, Planeta, 1985.
- VIÑALS, J., *La economía española ante el mercado único europeo*, Madrid, Alianza, 1992.
- ZAMBRANA, J.: *La alternativa libertaria (Cataluña 1976-1979)*, Edicions Fet a Mà, Badalona, 2000.
- ZARAGOZA, A. (Comp.), *Pactos sociales, sindicatos y patronal en España*, Madrid, Siglo XXI, 1990.

Catalunya

- BALFOUR, S.: *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona 1939-1988*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1994.
- BATISTA, A.; PLAYA, J.: *La gran conspiració. Crònica de l'Assemblea de Catalunya*, Barcelona, Empúries, 1991.

- BONET, LL. M.: *Quins són els partits polítics de Catalunya*, Barcelona, La Gaya Ciència, 1977.
- CAMINAL, M.: *Nacionalisme i partits nacionals a Catalunya*, Barcelona, Empúries, 1998.
- CAMINAL, M.; MATAS, J. (Eds.): *El sistema polític de Catalunya*, Barcelona, Tecnos, 1999.
- COLOM, A.; ROSES, J.: *40.000 hores detinguts: la Marxa de la Llibertat*, Barcelona, Edicions Autogestionades de Pax, 1977.
- COLOMER, J.M.: *Assemblea de Catalunya*, Barcelona, Avance, 1976.
- CREXELL, J.: *Prensa catalana clandestina 1970-1977*, Barcelona, Edicions Crit, 1977.
- CUSACHS, M.; PUIG, J.: *L'Assemblea Democràtica de Mataró (1973-1977): una pàgina de la lluita per la llibertat*, Mataró, Ed. del Maresme, SA-Robafaves Edicions, 1983.
- DD.AA.: Congrés de Cultura Catalana, Barcelona, 1978, 4 vols.
- DD.AA.: "Dossier: L'Assemblea de Catalunya (1971-1977): el catalanisme popular antifranquista", *L'Avenç*, 43, novembre 1981.
- DD.AA.: *Tele/Estel, Arreu, Oriflama, Canigó i Presència. Cinc revistes catalanes entre la dictadura i la transició*, Barcelona, Col·legi de Periodistes/Diputació de Barcelona, 1989.
- DD.AA.: Congrés de Cultura Catalana, Barcelona, 1978, 4 vols.
- DD.AA.: *Immigració i reconstrucció nacional a Catalunya*, Barcelona, Blume/Fundació Jaume Bofill, 1980.
- DD.AA. (Equip de Sociologia Electoral UAB): *Les eleccions de 1977 a Catalunya*, Barcelona, Publicacions Jaume Bofill, 1981.
- DD.AA.: "Grans Temes: L'Assemblea de Catalunya vint-i-cinc anys després", *L'Avenç*, 208 (novembre 1996), pp. 6-16.
- DD.AA.: *Los catalanes y el poder*, Madrid, El País/Aguilar, 1994.
- DD.AA.: "Vint anys de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Balanç i perspectives", *Idees* (Revista de Temes Contemporanis), núm 4, octubre-desembre 1999.
- DE RIQUER, BORJA I CULLA, J. B.: *El franquisme i la transició democràtica, 1939-1988, a Història de Catalunya*, dirigida per Pierre Vilar, Vol. 7, Barcelona Edicions 62, 1989.
- EQUIP DE SOCIOLOGIA ELECTORAL, *Atles electoral de Catalunya 1975-1980*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1981.
- ESTIVILL, J.; HOZ, J.M.: *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi sobre les Eleccions Sindicals, 1944-1987*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill/ Edicions de la Magrana, 1988.
- FERRER, J.: *La lluita pels ajuntaments democràtics, 1966-1976*, Barcelona, Galba, 1977.
- GARCIA, J.: *La nova cançó*, Barcelona, Edicions 62, 1976.
- GINER, S. (dir.): *La societat catalana*, Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya, 1998.
- GUINFREU, J.: *Sistemes i polítiques de comunicació a Catalunya*, Barcelona, L'Avenç, 1983.
- HERAS, P.A.: *La oposició al franquisme en las comarcas de Tarragona (1939-1975)*, Tarragona, El Mèdol, 1991.
- JARNE I MODOL, A.: *L'antifranquisme i la transició a Lleida 1970-1979*, Lleida, Segre DL, 1996.

- LORÉS, J.: *La transició a Catalunya (1977-1984). El pujolisme i els altres*. Barcelona, Empúries, 1985.
- LLUELLES, V.: *Diccionari polític de Catalunya*, Barcelona, Pòrtic, 1977.
- MACIA, M.: *Entre la boira i el desencís: la transició política a Vic (1970-1980)*, Vic, Edicatsa, 1988.
- MARTÍ I MARTÍ, J. M.: *Periodisme i transició política a Reus*, Valls, Cossetània, 1998.
- MASCARELL, F.; MANITO, F.: *Catalunya, 1973-1983. De la dictadura a la democràcia*, Barcelona, L'Avenç, 1984.
- MOLINERO, C./ YSAS, P. (Dirs.): *De la dictadura a la democràcia (1960-1980)*, a *Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, dirigida per Borja de Riquer, Vol. XI, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997.
- ROCA JUNYENT, M.: *Per què no?: Una proposta catalana per a la modernització de l'Estat*, Barcelona, Pòrtic, 1982.
- SOBREQUÉS, J.: *Autonomia i democràcia a Catalunya. Crònica política de la transició*, Barcelona, Columna, 1986.
- SOBREQUÉS, J.: *El restabliment de la Generalitat i el retorn del president Tarradellas*, Barcelona, Barcanova, 1988.
- SOBREQUÉS, J.; RIERA, S.: *L'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, Barcelona, Fundació de l'Enciclopèdia Catalana, 1982, 4 vols.
- SOLE, C.: *La integració sociocultural de los inmigrantes en Cataluña*, Madrid, CIS, 1981.
- SOLE, E.: *Seat (1950-1993)*, Barcelona, Ediciones de la Tempestad, 1994.

Memòries i Biografies

- ABELLA, C.: *Adolfo Suárez*, Madrid, Espasa Calpe, 1997.
- ÁLVAREZ MIRANDA, F.: *Del "contubernio" al consenso*, Barcelona, Planeta, 1985.
- ANTICH, J.: *El Virrei*. Barcelona, Planeta, 1994 (hi ha versió castellana).
- ANSON, L. M.: *Don Juan*, Barcelona, Plaza & Janés, 1994.
- ARBOS, A.: *Tarradellas, la consciència d'un poble*, Barcelona, Grijalbo, 1988.
- AREILZA, J.M.: *Cuadernos de la transición*, Barcelona, Planeta, 1983.
- *Crónica de libertad 1965-1975*, Barcelona, Planeta, 1985
- *Diario de un ministro de la monarquía*, Barcelona, Planeta, 1987.
- ARMADA, A.: *Al servicio de la Corona*, Barcelona, Planeta, 1983.
- ARZALLUZ, J.: *Entre el Estado y la libertad*, Bilbao, Iparraguirre, 1986.
- BAIGES, S./ REIXACH, J.: *Jordi Pujol. Historia de una obsesión*, Madrid, Temas de Hoy, 1991.
- BALCELLS, A.: *Miguel Coll i Alentorn. Historiografía i democràcia (1904-1990)*, Proa, Barcelona, 1999.
- BENET, J.: *El president Tarradellas en els seus textos (1954-1988)*, Barcelona, Empúries, 1992
- BURNS, T.: *Conversaciones sobre el Rey*, Barcelona, Plaza & Janés, 1995.
- CALVO SOTELO, L.: *Memoria viva de la transición*, Esplugues de Llobregat, Plaza & Janés, 1990.
- CAMACHO, M.: *Confieso que he luchado. Memorias*, Madrid, Temas de Hoy, 1990.
- CARRILLO, S.: *El año de la Constitución*, Barcelona, Crítica, 1979.
- *Memorias*, Barcelona, Planeta, 1993.

- CASTELLANO, P.: *Yo sí me acuerdo*, Madrid, Temas de Hoy, 1994.
- CERNUDA; P.: *El Presidente*, Madrid, Temas de Hoy, 1995.
- COLL I ALENTORN, M.: *Escrits polítics, cívics i religiosos*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- DAVILA, C.: *De Fraga a Fraga: crónica secreta de Alianza Popular*, Esplugues de Llobregat, Plaza & Janés, 1989.
- DD. AA., , *Jordi Pujol. Un polític per a un poble*, Barcelona, Ed. 62, 1984.
- ENRIQUE Y TARANCON, V.: *Confesiones*, Madrid, PPC Ediciones SM DI, 1996.
- FARRAS, A.; SOLER T.: *Roca. L'últim segon*, Barcelona, Columna, 1996.
- FAULÍ, J.: *El pensament polític de Jordi Pujol (1980-1988)*, Barcelona, Planeta, 1988.
- FERNÁNDEZ-MIRANDA, P. I A.: *Lo que el Rey me ha pedido*, Barcelona, Plaza & Janés, 1995.
- FRAGA, M.: *En busca del tiempo servido*, Barcelona, Planeta, 1987.
- GARI HAYEK, D.: *Antonio Cubillo Ferreira*, Benchoimo, Sta. Cruz de Tenerife, 1995.
- GUERRA, A.: *Felipe González de Suresnes a la Moncloa. Recuerdos e impresiones de Alfonso Guerra con testimonios complementarios de Willy Brandt, Bruno Kreisky...*, Madrid, Novatex, 1984.
- GUTIÉRREZ MELLADO, M.: *Un soldado de España*, Barcelona, Argos Vergara, 1983.
- HERRERO DE MIÑÓN, M.: *Memorias de estío*, Madrid, Temas de Hoy, 1993.
- HUERTAS CLAVERIAS, J.M.: *Cada taula, un Vietnam*, Barcelona, Edicions de la Magrana, 1997.
- INIESTA CANO, C.: *Memorias y recuerdos*, Barcelona, Planeta, 1984.
- JAUREGUI, F.: *La metamorfosis. Los últimos años de Felipe González: de la crisis de Suresnes a la crisis del XXVIII Congreso*, Madrid, Temas de Hoy, 1995.
- LÍSTER, E.: *Así destruyó Carrillo al PCE*, Barcelona, Planeta, 1983.
- LÓPEZ RAIMUNDO, G.: *Escrits: cinquanta anys d'acció, 1937-1988*, Barcelona, Nous Horitzons, 1988.
- LÓPEZ RODÓ, L.: *Memorias de la transición. Memorias IV*, Barcelona, Plaza & Janés/ Cambio 16, 1993.
- MARTÍN VILLA, R.: *Al servicio del Estado*, Barcelona, Planeta, 1984.
- MELIÁ, J.: *Así cayó Adolfo Suárez*, Barcelona, Planeta, 1981.
- MORÁN, G.: *Adolfo Suárez. Historia de una ambición*, Barcelona, Planeta, 1979.
- MEYER-STABLEY, B.: *Juan Carlos el Rey*, Barcelona, Ediciones B., 1993.
- MUGICA HERZOG, E.: *Itinerario hacia la libertad*, Esplugues del Llobregat, Plaza & Janés, 1986.
- NAVARRO, J.: *Nosotros, la transición*, Madrid, Temas de Hoy, 1995.
- ONETO, J.: *Arias entre dos crisis 1973-1975*, Madrid, Información y Publicaciones (Cambio 16), 1975.
- OSORIO, A.: *Trayectoria política de un ministro de la Corona*, Barcelona, Planeta, 1980.
- PECES BARBA; G.: *La elaboración de la Constitución de 1978*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1988.
- POWELL CHARLES, T.: *Juan Carlos. Un Rey para la democracia*, Barcelona, Planeta, 1995.
- PRENAFETA, Ll.: *L'ombra del poder*, Barcelona, Planeta, 1999.
- PUELL DE LA VILLA; F.: *Gutiérrez Mellado. Un militar del siglo XX (1912-1995)*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1997.

- RUBIOL, G.: *Josep Pallach i el Reagrupament*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- SÁNCHEZ, A.: *Quién es quién en la democracia española*, Barcelona, Flor del Viento, 1995.
- SÁNCHEZ MONTERO, S.: *Camino de libertad, Memorias*, Madrid, Temas de Hoy, 1997.
- SARASQUETA, A.: *La agonía del duque: el enigma Adolfo Suárez*, Madrid, Temas de Hoy, 1991.
- SILVA MUÑOZ, F.: *Memorias políticas*, Barcelona, Planeta, 1993.
- SOLÉ TURA, J.: *Una història optimista*, Barcelona, Edicions 62, 1999.
- SUÁREZ, A.: *Fué posible la concordia*, Madrid, Espasa Calpe, 1996.
- SUBIRATS PIÑANA, J.: *Amb l'Entesa al Senat*, Tortosa, Dertosa, 1982
- *La transició des del Senat*, Barcelona, La Llar del Llibre, 1991.
- TARRADELLAS, J.: *Ja sóc aquí. Record d'un retorn*, Barcelona, Planeta, 1989.
- TIERNO GALVÁN, E.: *Cabos sueltos*, Barcelona, Bruguera, 1981.
- TUSELL, J.: *Carrero. La eminencia gris del régimen de Franco*, Madrid, Temas de Hoy, 1993.
- *Juan Carlos I. La restauración de la democracia*, Madrid, Temas de Hoy, 1995.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, M.: *Rafael Ribó: l'optimisme de la raó*, Barcelona, Planeta, 1988.
- VESTRYNGE, J.: *Memorias de un maldito*, Barcelona, Grijalbo Mondadori, 1999.
- VILALLONGA, J.L. de: *El Rey. Conversaciones con D. Juan Carlos I de España*, Barcelona, Plaza & Janés, 1993.
- VINADER, X.: *Operación lobo. Memorias de un infiltrado en ETA*, Madrid, Temas de Hoy, 1999.

Organitzacions polítiques, sindicals i moviments socials

- ALONSO-CASTRILLO, S.: *La apuesta del centro. Historia de la UCD*, Madrid, Alianza Editorial, 1996.
- BUSCH I ROS, R.: *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) 1974-1980*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, 1995.
- CACIAGLI, M.: *Elecciones y partidos en la transición española*, Madrid, CIS, 1986.
- CAMPO VIDAL, M.: *López Raimundo i Gutiérrez Díaz: El PSUC y el eurocomunismo*, Barcelona, Grijalbo, 1981
- CAÑELLAS, A.: *La meua proposta a Catalunya: l'alternativa demòcrata-cristiana*, Barcelona, Nova Terra, 1977.
- CAPO, J.: *Partits i parlamentaris a la Catalunya d'avui (1977-1979)*, Barcelona, Edicions 62, 1980.
- CASALS, X.: *Neonazis en España, de las audiciones wagnerianas a los skinheads (1966-1995)*, Barcelona, Crítica, 1995.
- CEBRIAN, C.: *Estimat PSUC*, Barcelona, Empúries, 1997.
- COLOMÉ, G.: *El Partit dels Socialistes de Catalunya. Estatuts, funcionament i electorat (1978-1984)*, Barcelona, Edicions 62, 1989.
- CONDE SOLADANA, P.: *Testimonio y desencanto. Otra visión de la transición: la falange disidente (1978-1992)*, Oviedo, Tarfe, 1996.
- CULLA, J. B. (Ed.): *Estatuts de partits polítics catalans (1977)*, Barcelona, ICPS, 1997.
- DD.AA.: *Els grups polítics a Catalunya. Partits i programes*, Barcelona, Avance, 1976, 2 vol.

- DD.AA.: *Partits i parlamentaris a la Catalunya d'avui (1977-1979)*, Barcelona, Edicions 62, 1980.
- DD.AA.: *La nostra utopia. PSUC: cinquanta anys d'història de Catalunya*, Barcelona, Planeta, 1986.
- DD.AA.: *Unió de Pagesos. El sindicat del camp*, Barcelona, 7 x 7 Edicions, 1977.
- DD.AA.: "Dossier: l'extrema esquerra espanyola durant la transició", *L'Avenç*, 207 (octubre 1996), pp. 15-43.
- DEL CASTILLO, P. (ed.): *Comportamiento político y electoral*, Madrid, CIS, 1994.
- ESTEBAN, J. DE/ LÓPEZ GUERRA, L.: *Los partidos políticos en la España actual*, Barcelona, Planeta, 1982.
- FAULÍ J.: *Convergència és així*, Barcelona, Edicions 62, 1991.
- FERNÁNDEZ CALVET, J.: *Terra lliure 1975-1985*, Barcelona, El Llamp, 1986.
- GABRIEL, P. (Dir.): *Comissions Obreres de Catalunya, 1964-1989*, Barcelona, Empúries, 1989.
- GÓMEZ CASAS, J.: *El relanzamiento de la CNT (1975-1979)*, París, CNT.
- HUNNEEUS, C.: *La Unión del Centro Democrático y la transición a la democracia en España*, Madrid, CIS, 1985.
- JULIÀ, S.: *Los socialistas en la política española, 1879-1982*, Madrid, Taurus, 1996.
- LAIZ, C.: *La lucha final. Los partidos de la izquierda radical durante la transición española*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 1995.
- LINZ, J. J. (Ed.): *Crisis y cambio: electores y partidos en la España de los años ochenta*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1986.
- LÓPEZ NIETO, L.: *Alianza Popular: Estructura y evolución electoral de un partido conservador*, Madrid, CIS, 1988.
- MARCET, J.: *Convergència Democràtica de Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1984.
- MARÍN ARCE, J. M.: *Los sindicatos y la reconversión industrial durante la transición (1976-1982)*, Madrid, Consejo Económico y Social, 1997.
- MORÁN, G.: *Miseria y grandeza del Partido Comunista en España 1939-1985*, Barcelona, Planeta, 1986.
- PEIX, A.: *25 anys de la Unió de Pagesos (1974-1999)*, Lleida, Pagès editors, 1999.
- PIÑUEL, J. L.: *El terrorismo en la transición española, 1972-1982*, Madrid, Fundamentos, 1986.
- PITARCH, I.: *Partits i parlamentaris a la Catalunya d'avui*, Barcelona, Edicions 62, 1980.
- RAMÍREZ, M.: *Sistema de partidos en España (1931-1990)*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1991.
- RUBIOL, G.: *Josep Pallach i el Reagrupament*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- RUBIRALTA, F.: *Orígens i desenvolupament del PSAN (1969-1974)*, Barcelona, La Magrana, 1988.
- ROCA VIDAL, J.M. (ed.): *El proyecto radical. Auge y declive de la izquierda revolucionaria en España (1964-1992)*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 1994.
- RUIZ, D. (Dir.): *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)*, Madrid, Siglo XXI, 1993.
- RUIZ COLLANTES, X.: *Els cartells del PSUC 1976-1988*, Barcelona, Nous Horitzons, 1991.
- TAJUELO, T.: *El MIL, Puig Antich y los Gari (1969-1976)*, París, Ruedo Ibérico, 1977.
- TELLEZ, A.: *El MIL Puig Antich*, Barcelona, Virus, 1994.
- TOLOSA, C. (seudònim): *La torna de la torna. Salvador Puig Antich i el M.I.L.*, Barcelona, Empúries, 1985.

autors

Macià Alavedra

Lluís Armet

Heribert Barrera

Xose Manuel Beiras

Josep Benet

Francesc de P. Burguera

Ramon Camp

Jordi Carbonell

Santiago Carrillo

Emili Cortavitarte

Joseba Egibar

Ramon Espasa

Antoni Farrés

Enric Frigola

Luis Fuertes

Josep Maria Guinart

Antoni Gutiérrez Díaz

Josep M. Huertas Claveria

José Luis López Bulla

Manuel Mas

Andreu Mayayo

Montserrat Minobis

Alfred Molinas

Joan Miquel Nadal

Agustí Pons

Jordi Pujol

Joan Reventós

Josep Riera

Miquel Roca Junyent

Carles Santacana

Carles Sentís

Sebastià Serra

Jordi Solé Tura

Jordi Valls

EDICIONS
UNIVERSITAT DE
BARCELONA